

בס"ד בינ"ו שיל"ת

ומקדשי תיראו

ספר

מורא מקדש אריג פז

בעניני מורא מקדש הלכות בית הכנסת
וקדושתו, הלכות תפלה והמסתעף
והלכות קדושת הספרים

בהלכה ובאגדה

כל זה חובר ולוקט ע"י המשתדל

הצב"י אלון ארכיב ס"ט

נתניה

שנת וטוב לְכֶם וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים תשע"ב לפ"ק

פה נתניה יע"א

מהדורת מרים

למטרת זיכוי הרבים!

מותר להעתיק, להפיץ ולצלם

כתובת לתגובות הערות והארות

אלון ארביב ס"ט

רחוב הפורצים 10/2 נתניה

פלאפון: 050-4136465

דוא"ל: alon@rbc.gov.il

או בבית מדרש רב פעלים

ת"ד 613 נתניה

נדפס על נייר שאין עליו חשש חילול שבת או גניזה

עיצוב ועימוד: 052-76-909-48

רבות בנות עשו חיל ואת עליית על כלנה

מהדורה זו מוקדשת

לעילוי נשמת הכבודה והצנועה

מרת **מרים ארביב**

בת ר' אברהם ועזיזה ז"ל

נלב"ע בשבת קודש י"ז בשבט התשע"א

ת' נ' צ' ב' ה'

יַעֲמֶק לְבָנוּ סִפְדָנוּ לִיקָרָה בְּנָשִׁים
רוֹם מִידוּתֶיךָ וְרַב מְעֻלוֹתֶיךָ מְחִיבִים
יוֹמֶךָ לְאוֹר שַׁחַר הַפְּצִיעַ בְּאוֹר הַחַיִּים
מָרָה אַחֲרִית בְּעֵז מִיָּמִים רֵאשׁוֹנִים

אַהֲבָתְךָ וְחֻמְלָתְךָ לְכֹל שְׂאֲרֶיךָ וּמוֹקִירֶיךָ
רֵאשִׁית בְּתַרְשִׁישׁ עָבְרוּ יָמֵי עָלוֹמֶיךָ
בְּתַפְלַת פְּרִדָּס לְחֻנָּה בְּשְׂאֲרִית כּוֹחוֹתֶיךָ
יְרוּשָׁה טְמוּנָה בְּירוּשָׁלַיִם עִיר קְדֻשֶׁיךָ
בְּעֻמּוֹד שַׁחַר שְׁבַת בְּזַמִּירוֹת מְלֹאכֶיךָ

הסכמות
מרבן ורבנן
גדולי ומאורי
ישראל שליט"א

OVADIA YOSSEF
RISHON LEZION
AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

עובדיה יוסף
הראשון לציון
ונשיא מועצת חכמי התורה

ירושלים 17.7.2014 JERUSALEM

הסכמה

הובאו לפני גליונות הספר "מורא מקדש אריג פז", על הלכות בית הכנסת ותפילה בהלכה ובאגדה, מעשה ידי אומן, נטע נאמן, צנצנת המן, חכו ממתקים וכולו מחמדים, תהלתו בקהל חסידים, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, אוצר כלי חמדה הרה"ג רבי אלון ארביב שליט"א, אשר נושא ונותן באמונה בדברי רבותינו הפוסקים, ראשונים ואחרונים, חדשים גם ישנים, ונחית לעומקא דדינא, ומסיק שמעתתא אליבא דהלכתא. אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמיתו, ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאוריתא.

ולא נצרכה אלא לברכה, יהא רעוא שיזכה לברוך על המוגמר בקרוב, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך נחת ושלוח ויזכה לכל מילי דמיטב, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח. והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ לגאון ולתפארת.

זרעיה יוסף

צב"א אלימלך הלבשרטאם
בן כ"ק אאדמו"ר זצלה"ה
אבדק"ק צאנז
קרית צאנז - נתניה

בעה"י, ד' לסדר ובאו עליך כל הברכות וגו', ט"ז באלול, לשנת "יצו ה' אתו הברכה" תשע"א לפ"ק

אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ה"ה האבר"ך היקר מו"מ בתויר"ש, הרה"ג מוה"ר אלון ארביב שליט"א מפה עירנו נתניה יע"א, אשר עומד להו"ל את חיבורו "מורא מקדש - אריג פז" בו עמל ויגע ללבן מדברי הראשונים והאחרונים את הלכות עניני קדושת ביהכנ"ס ותפלה וקדושת ספרים.

הנהגה הגם שקטן אנכי מלהיות שר המסכים בפרט על ספר הלכות, אבל אמרתי אל תמנע טוב מבעליו ומגלגליו וזכות על ידי זכאי, אשר רחש לבו דבר טוב ומועיל להאיר את עיני מורא מקדש, שהם מהדברים הצריכים חיוק תדיר, על זאת לברכה קאתינא ולפעלא טבא אמינא אישר, שבוודאי יהי ספרו זה למאירת עיניים ולהתחזקות מרובה למבקשי ה' שיביאו זאת הברכה לביתם, ותערב לפניו ברכתי מעומקא דליבאי שזכות רבתי זאת תעמוד לו במגן האלף ומרן די בשמיא יהא בסעדו כל זמן ועידן בכל מעשי ידיו ויפוצו מעיינותיו הוצה, מתוך רוב נחת ואושר דלעילא והרחבת הדעת דקדושה, וקרנו ירום בכבוד לחן ולהסד ולרחמים וימלא כל משאלות לבו לטובה אכיה"ר.

כ"ד המכרכו בברכת כתיבה וחתימה טובה כספשא"ג

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, י"ד כסלו, תשע"א
א"צ/214-18-1

אָזְרַת בְּרַכָּה

ראיתי האי ספרא טבא דמריה טב ששמו הטוב "אריג פז" המדבר רבות מעניני קדושת בית הכנסת שערך וחיבר הרב אלון ארכיב שליט"א.

וראיתי שמלאכה יפה עשה, ותועלתו רבה מאד במיוחד כדורונו, וטוב לעורר הציבור על מעלת בית הכנסת וקדושתו.

וכבר איתמחי גברא בספריו הקודמים ועוד זאת עשה לטובה שהביא מקורות לדבריו מראשונים ואחרונים, וכתב הכל בטוב טעם ודעת.

ואברכה שחפץ ה' בידי יצלה, ויהי רצון שיחקבלו דבריו בחן וחסד על רבנן ועל תלמידיהון, ובזכות עמלה של תורה נזכה לראות עין בעין כשוכב ה' שכות עמו ונחלתו בישועה וברחמים בכ"א.

המצפה לישועת ה' ברחמים.

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

אנ מרצבן זל האזר ויכזבו מצינאני

RABBI SHLOMO BEN SHIMON
MEMBER RABBINCAL
HIGH COURT OF APPEALS
DVORA HANEVIA 13 ST BNEY BRAK

שלמה בן שמעון
חבר
בית הדין הגדול לערעורים בירושלים
רחוב דבורה הנביאה 13, בני ברק

בס"ד יום ו' לסדר ויברכהו ה' התשע"א

מאי כרם זלת לבני אדם? אמר ליה:
אלו דברים שעומדים ברומו של עולם
ובני אדם מזוללין בהן (ברכות דף ו:).

מכתב ברכה ותהלה

מה נאה אילן זה, ומה נאה אריג זה שכולו פז המושפת כולו מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים שדברו ברעדה על קדושת בית הכנסת ועל החיוב לירא ממנו. וכגודל החיוב והאזהרות להשמר מאד בקדושתו, כך לצערנו בני אדם מזוללים בו ושוכחים לרגע שנמצאים בבית ה' ומזוללים בקדושתו עד שמרשים לעצמם לדבר בבית הכנסת דיבורי חול ועניני עבודה ושלא להזכיר איך מדברים גם דברים אסורים כלשון הרע ורכילות, ודברי חול בשבת, והדבר נחשב להם כהיתר.

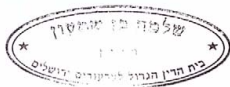
ובודאי משום זה התעורר ידידנו היקר חכם ורבי, חובר חברים מחוכם **הרב אלון ארביב** שליט"א לחבר ספר שלם שכל כולו מדבר על עניני בית הכנסת על כל פרטיו, החל מקדושת בית הכנסת ומורא בית הכנסת ועל מעלת התמלה שהיא בבית הכנסת ועל המצוה המיוחדת לרוץ לבית הכנסת ולהיות שם מעשרה ראשונים בכל תפילות היום שחרית מנחה וערבית וסידר אותם בסדר נפלא דבר דבור על מכונו, ואני אומר אשרך שזכית לחבר חיבור זה בנושא זה שניכר בו היראת שמים שלך ויהיו הדברים היוצאים מן הלב יכנסו ללב הקוראים והשומעים לשמור מאד ולעשות ככל הכתוב בו שלא להוציא שום הגה בבית הכנסת רק בעניני תפלה והלכה והיה זה שכתב מן השמים.

ובהאי ענינא של זריות לבוא לבית הכנסת להתפלל בהנף החמה ולהיות מעשרה ראשונים ארשה לעצמי לצרף להסכמה זו מה שכתבתי בקונטרסי "מאי לעולם" שבכל השי"ס ומה שכתבתי בחידושי למסכת ברכות (דף מו) והזכיר זה הרב המחבר.¹

ואסיים בברכה לכבוד הרב המחבר מה שכתב זקן זקינו של רבנו החיד"א בפירושו למסכת אבות (פ"ה מ"ח) וז"ל: כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, שהוא כאילו אמר ראינו איש שמזכה את הרבים הנה הוא מורה בזה שהשלמות הוא קנין דבק בנפשו ולא יצאו ממנו רק הפעולות השלמות וינצור בלתי מתוקן ובא מתחת ידו וכי, עכ"ל. ורבנו החיד"א שם בספרו ראש אבות כתב וז"ל: כל המזכה בין שמזכה ללמוד או לקיים מצות דין שמזכה למונעם מן החטא. ואם מנעם מן החטא אתי שפיר באי בשכרו דאין חטא בא על ידו מדה כנגד מדה ואם מזכה אותם לקיים מצוה, מלבד דגדול המעשה ויש לו חלק במצוה, ומצוה גוררת מצוה, וכל זה ידוע נוסף עוד דאין חטא בא על ידו המזכה את הרבים סגולתו לינצל מן החטא.

יהי חסד ה' עליו בכל אשר יפנה ישכיל ויצליח בבנים ובבני בנים יראים ושלמים ובכל מילי דמיטב, אמן.

י"ב כ"א - גז"ר
אלה תשע"א

¹ אפריון נמטיה לכב' מורנו הגאון הגדול רבי שלמה בן שלמה בן שמעון שליט"א בהסכמתו לספרנו הקטן, והגדיל לעשות לצרף מאמרו האדיר בענין השכמה לבית הכנסת, מאמרו המלא שולב בספרי תחת הכותרת "זוירוות התפלה".

ישיבת תפארת למשה

ע"ש רבנו משה אלשיך זי"ע
רח' בן אליעזר 40, נתניה, מל. 09-617568

בס"ד אלול תשע"א

באנו ג'אולת מהמסר-מונא מקדש ארוב טז- פרי עטו של ידיו
בוקר ספיה צדיקו הציוני נמנייה מוכר במיפוח סודות וזאת
קדמת חכמתו היה אלון ארביה שליטא.

ובאת הנשואים הניבונים הספר, וצרכים מאור עבד פורין
גם חכמים זכריו הסתים באשר לצדו יש התורה הינונים
האה ופכ אמרו הולטו אם ראית פור שיתכנס מהר זמור
יקבל שר כנאד פואם.

זמן טיה צפה יפידו המהר שרהים והפזיק הצעעם האלו
כפ ה האקה עליו ופכ הסתיו אור המעל גדולי שפאל
וא עכ"ל אלא זכרנו שיצרת ספנו זה יתקבל לרצון אנו
יבין תמניביון יצפם אה הרדים אשור אל קדושת מקדש
אשית שנשאר בפני שום חת נקולת וזהו מברל.

בדינת הלקה ופולט

שמעון זכאי

בס"ד בחמישי בשבת ד' בכסלו התשע"א לסדר וזה שער השמים

הרב אורי סבן

ראש בית מדרש "רב פעלים"
ע"ש מרן רבנו יוסף חיים זי"ע
רח' השבעה 29 נתניה

הסכמה

"מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים" (בראשית כה, יז)

ראה ראיתי אור יקרות מהספר הנחמד ורב התועלת "אריג פז" הרוך בארוכה בעניני קדושת בית הכנסת והמסתעף לו, אשר חיבר וערך וליקט מספרים וסופרים, תלמידיו חביבי, אהובי כנפשי הרב אלון ארביב שליט"א, ספרא דדיינא בבית הדין נתניה, וכן העורך והכותב של העלון השבועי "אורי וישעי" שנכתב על ידו בטוב טעם ודעת מדי שבוע במשך כמה שנים טובות.

הנני לאשר כי עברתי על הספר הנכבד "אריג פז", כולו אומר כבוד, נושא ונותן בדברי חז"ל, רבותינו הראשונים והאחרונים, חדשים גם ישנים, מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, ואשריו שזכה להוציא מחשבה טובה לידי מעשה, ובודאי ספר זה יביא תועלת גדולה לבני ישראל להפסיק לדבר בכותלי בית הכנסת. וידועים דברי רבנו הקף החיים זי"ע (ס"ו קנא אות ה) דאותו המדבר בית הכנסת טוב לו שלא יבוא לבית הכנסת, אפילו ביום הכיפורים!! כי הוא חוטא ומחטיא, והשטן מקטרג עליו ואומר, אין לו זמן לדבר רק בתפלה. עכ"ל. וצדיקים אנו להפסיק את 'מכת הדבר' בתוככי כותלי מקדשנו מעט, ובכך נזכה למקום מקדש רב במהרה בימינו.

לא נצרכה אלא לברכה שזכות התורה תגן על תלמידי היקר הרב אלון ועל כל בני ביתו, ויהי ה' עמו, ויזכה לעלות במעלות רמות ונישאות ויפוצו מעיינותיו חוצה, להמשיך ולכתוב ולחבר בכל אשר יחפוץ. וזכות הרבים אשר יצאה מתחת ידו, תעמוד לו בכל מילי דמיטב לעבודתו יתברך, ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה, ויהי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה וכל אשר יפנה יעשה ויצליח, אכ"ר.

החותם לכבודה של תורה ולומדיה

אורי סבן
ראש בית מדרש רב פעלים

בס"ד יום שני כ' בטבת התשע"א הילולת מרן האביר יעקב אביחצירא זי"ע

הרב מיכאל עמוס
אב"ד אזורי נתניה
רבה דקרית מנחם ירושלים ת"ן

ברכה והסכמה

הונשו לפני גליונות מספר מורא מקדש "אריג פז" שכתב ואסף כעמיר גורנה ידידי והכיבי, איש מהיר במלאכתו, מלאכת שמים, הרה"ג ר' אלון ארביב שליט"א - ספרא דדיינא בבית דיננו מזה שנים רבות.

עברתי על חלק מהספר ואמינא ישר היליה לאוריתא על אשר קיבץ הלכה ואגדה בעניני מקדש מעט מדברי רבותינו ראשונים גם אחרונים וכזה זיכה הרבים, וכל המזכה את הרבים זכות הרבים עומדת לו, ובודאי במצוה רבה זו שנצרכת לכל אחד יום יום.

על כן הנני מברכו כי הפץ השם יצליח בידי, ויפוצו מעיינותיו הוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת התורה

מיכאל עמוס

מיכאל עמוס

הרב מיכאל עמוס

הרב מיכאל עמוס

דיין

הסכמה

אן הלום חיותי, איש וריו במלאכתו מלאכת שמים, ותבט עיני בשווי פרי תנובתו ותבואתו, מעשה ידיו אמון, האי בגרא, דאסחיד עליה רבנן ספרי"א רבי'ה וכתבן נאה, אילן יפה, פורה ופורת, נעם המדות וישר הליכות, הרב המורנו בתו"ש, הרב אלון ארביב שלישי"א, סופר הריינים, רביה דינא פה עירנו נתניה יצ"ו.

ודבר ראוי עשה בעשיו ע"ס סופ"ד מהי"ד, ומה' ישא ברכה, העוסק בהלכה, וטרה במלאכה, אשרהו שלו ככה.

בכבר פקיעו שמייה של המחבר בעולם התורה, בחיבוריו הקודמים, בהלכה ובאגדה, בהעמדת דברים בבחירות בודעת ובחשכל, טובה ועלה על שלהם של מלכים, מאן מלכי רבנן, ועל שלחן של בני מלכים והמה בני ציון היקרים המסולאים בפ"ז, ונתקבלה באהרה באהבה, ובשמחה רבה. וכעת הניח ידו עוד, הפליא והגדיל לעלות על הכתב דברים נחמדים, בחיבורו רב הפנים, ספר יקר ונפלא, ובשם יכונה "מורא מקדש אריג פד", כשמי כן הוא, אוצר כלום ונחמד, כלי המדה מלא פ"ז ופנינים, אבנים טובות ומרגליות, של הלכות הערות וידיעות חשובות, אזהרה והזהרות, מנהגים ועניינים הגועים לבית הכנסת ובית המדרש, קדושתה וטהרתה, תומרתה וסגולתה, ומורה דרך לכל ניכשל ח"ו באיסורים המורים התלויים בה, וכלול בה מצוות עשה ול"ת השייכים לה בפרטיו ובדקדוקו, והדברים מאירים ושמוחים כמתנתם.

והרב הנ"ל שלישי"א עשה עבודה רבה אשר היא כמחה גדולה, ומלאכה כבירה, לסדר כל הדינים והשאלות האקטואליות, וכל הכללים והפרטים, ופרטי פרטים, מלוקט משלחן ערוך ונו"כ, מדברים ראשונים ואחרונים, עד ימינו אנו מגדולי ההוראה שלישי"א, ונעימת פרי עטו ערוכים, ציצים ופרחים, שלחן נאה פתוחים, וכל מיני מטעמים עליו מונחים, ולא הספיק לנפשו, להסיק במסקנות להלכה בצורה ברורה, אלא הוסיף באסיפה כעמיר גורנה, ולחפש חיפוש אחר חיפוש, לארוג ולרות לברר ולבאר כל יסודות בית השם, השקיע עמל רב ויגיעה, להוציא מתחת ידו דבר נאה ומתקן, ובי"ה הצליח בזה. והמעניין יראה בה כמה נחוץ הספר, שבעינייה כמה וכמה נכשלים בעניינים אלו, ומחסרון ידיעה, ובוראי יהי ספר זה לתועלת בקרב עם השם, להשיב רבים מעוון חמור, כמובא בכל ספרי מוסר ותוכחה, והאוי להפיצו, ויש בזה זיכוי הרבים, ומשמים קצבו ליה, שנתגלגל לידו זכות כי האי, לזכות עם זכאים, אשריו ואשרי חלקו.

ובזה אנחיל לוי את ברכתי, יהי אלוקיו עמו בכל אשר יעשה ויפנה, ויפיץ מיעינות תורתו על פני תבל, ליהנות בהם בני אדם, כה יוסיף תמיד בעמל התורה, לאסוקי שמעתיא אליבא דהלכתא, מתוך נחת והרחבת הרעות, ויתקבל ספרו הדין בקרב ישראל, ויתבררן שמעתיא בני מדרשא, ולא ימוש ספר התורה מפיו, ומפי ודעו יע"ע, בנים ובני בנים עובדי השם באמת ובתמים.

ובזכות שמירת קדושת בית הכנסת כרבני, נוכח לאוקמיה שכינתא מעפרא, ויקיים החבטחה, לשה פזורה נרה, בישועה והרווחה, בהרבה והצלחה, ובצרה נשכחה, וישלח תשבי לנאנתה ונס יגון ואנחה, ובקרב ובמינו, יבא גואלנו, וברנה נעלה לירושלים עיר קודשנו, בכנין בית מקדשנו במהרה אמן.

כ"ד הכותב לבתור התורה ולומדיה, מצפה לשנת גאולה וישועה בכוח"ת בסש"ג, יום שנכפל בו כי טוב לסדר "חזית ורבותי ובכר ה' אלוקך בארץ אשר אתה בא שמה", אך טוב וחסד לימי החיים והסליחות, כסלחי דשנת תשע"א, לפ"ק

מה יוסף וישראל
בבית שמואל מכלוביץ
(אש)

מורא מקדש - אריג פז

בית הכנסת וקדושתו והמסתעף בש"ס הלכה ובאגדה

אקדמות מילין

יתברך היוצר וישתבח הבורא

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, ברוך שהחייני וקיימני להוציא לאור את ספרי הקטן "אריג פז" הון בכל עניני מורא המקדש וקדושת בית הכנסת מתוך מקורות חז"ל לאחר חקירה ודרישה בס"ד, ובסיוע של צוות של ת"ח מובהקים שסייעוני והביאוני עד הלום.

בספרי זה השתדלתי בכל לב להביא את כל המקורות ההלכתיים הדנים בכל נושא ונושא כפי שעני הקורא תחזיינה, ועל כלנה הנושאים הבעייתיים, הנמצאים לרוב, לצערנו ולצער כל בית ישראל, והיא השיחה בבית הכנסת או בבית מדרש, וידוע כי רבנו האר"י הקדוש לא היה משוחח אפילו בדברי תורה בתוך כותלי בית הכנסת, ולכן החלטתי לכתוב ספר זה ולהתרות, על מנת שנוכל לכבד את ביתו של מלכו של עולם, ולא נתנהג, חלילה, כפי שזועק הנביא ישעיה (א יב) "מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי וגו' גם כי תרבו תפלה אינני שומע", ח"ו.

מטרת חפצי בכתיבה זו היה מתחלה ועד סוף לידע ולהודיע קהל עם ועדה, דבודאי שאין חולק, כי בתי הכנסת כיום אינם מקום מפגש קהילתי או חברתי, חלילה. וכמו ששנינו בברייתא "תניא ר' ישמעאל בן אליעזר אומר: בעוון שני דברים עמי הארץ מתים (יעב"ץ "כשהם צעירים")... שקורין לבית הכנסת בית עם" ורש"י פירש "בית עם" "לשון ביזוי שמתקבצין בו הכל". ומהברייתא נלמד כאמור על קדושת בית הכנסת ושלא ניתן לשוחח בו על כל מיני נושאים שאינם בגדר דבר תורה, או עניני התפלה.

על אף שאיני ראוי להורות ולדרוש מאחרים שינהגו כך או כך, אזרתי אומץ והחלטתי כי עלי להשתדל, לפחות, להעמיד את דברי התורה, הידועים לכל, להודיע בכתב עד היכן מגיע איסור דיבור בבית הכנסת. בהיות כי בחיבור זה, ההלכות מסודרות על אופןם, לפי תוכן עניני הלכות בית הכנסת, וכן המקורות ההלכתיים הדנים באותו עניין. וזאת למודעי שאין מטרת ספרי שעליו יסמוכו או יכריעו בין הפסיקות, ואנכי הניצב לא בא להוסיף או לחדש על ספרים יקרים וחשובים שיצאו לאור, אלא מטרת חפצי כאמור, היא רק לתת "קו מחשבה" לנושא קדושת בית הכנסת ובית המדרש.

בית הכנסת בימינו משמש כתחליף לבית המקדש, כמקום השראת שכינתו של הקב"ה וכמקום משכנו. ומקורות רבים לכך: בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ד): ר' אבא, רבי חייא בשם רבי יוחנן: צריך אדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה. ומה טעם? "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" (שמות כ, כא) - "אשר תזכיר את שמי" אין כתיב כאן, אלא "בכל המקום אשר אזכיר". ובתורה תמימה (שמות כ, אות קכג) פירש "אשר אזכיר", בכל המקום אשר אתן להזכיר את שמי, דהיינו בבית המיוחד לתפלה.

וכן מצינו בגמרא בברכות (דף ו, א) אמר רבי יצחק: מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת? שנאמר "אלוקים נצב בעדת אל". וברש"י ביאר "בעדת אל" - בבית מועד שלו. וכן ביחזקאל (יא, טז) "ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם", ופירש ברש"י - לבתי כנישתא דאינון יתבין, תניין לבית מקדשא. והביאור הוא שבתי כנסיות שאנו יושבים בהם נחשבים לבית המקדש. ומצודת דוד (שם) כתב: אבל הנה מהשגחתי לא רחקו, כי בהארצות אשר באו שמה, אהיה להם למקדש מעט. רצונו לומר, אשרה שכינתי בבתי הכנסיות שלהם, ועם כי רחקו מן מקדשי שהוא המקדש הגדול אשר בירושלים יהיה להם במקומו מקדש מעט.

עוד נוסיף בקצרה את דברי "הפלא יועץ", אשר יועץ בשכ"ל הפלא ופלא: "ויש שרוצה לזהר שלא לדבר בבית הכנסת, אבל כשמדברים אליו אחרים נראה לו כבושה וכיוהרא שלא להשיבו ולומר שאינו מדבר בבית הכנסת ומתוך כך גם הוא מדבר בכאב לב עד שלבסוף נעשה לו כהיתר, והאיש הירא את ה' יאחזו רעד מחומר שבו ולא יבוש מפני כל, ויאמר בפה מלא: איני מדבר בבית הכנסת!... והנזהר בזה מלבד שניצול מעונש חמור, נותנים לו

גם כן שכר כעושה מצווה שמקיים מצוות "ומקדשי תיראו", שבית הכנסת הוא מקדש מעט, וצריך לירא ממנו..." "והזהירות שלא לדבר בבית הכנסת היינו אפילו שלא בשעת התפלה, אבל בשעת התפלה, אפילו שלא בבית הכנסת צריך להיזהר שלא לדבר מתחילת התפלה ועד סופה..." עכ"ל.

צא ולמד במה שהובא בספה"ק שערי חיים שעל שערי אפרים (דף קג.) וז"ל: וראה נא מה שכתב בסה"ק הישר והטוב (ח"ב דכ"ו) וז"ל הנה הזכרתי שיש כמה עבירות שבדורינו אינם נחשבים לעבירה כלל כגון שיחת חולין בבהכ"נ ואמרתי בשם הצה"ק בעה"ח ישמח משה ז"ל עה"כ וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם יִמְרוּם יִשְׂאָג וּמִמְעוֹן קִדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ יִשְׂאָג יִשְׂאָג עַל נְוָהוּ הַיָּדָד פְּדוֹכִים יַעֲנֶה אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ (ירמיהו כה, ל) דמבואר בזה"ק דמשום זה אין ישראל נגאלין על דעבדין קלנא בשכינתא ח"ו וא' הוא מה דמשתעין בבי כנישתא וז"ש ה' ממרום ישאג ולמה ישאג הלא בידו לגאול אותנו עז"א ישאג על נוהו משום דעבדין קלנא בשכינתא ע"ש.

ובס' פלא יועץ (ערך ביהכ"נ) ובקונטרס 'יענו בקול' דן בזה בארוכה והדברים עתיקין. ומה נאמר ומה נדבר עכשיו ביותר בדורותינו שפל הזה בעוה"ר נפרצה פרץ עלי פרץ גם הרבה ת"ח אין נזהרים בזה ואין איש שם על לב, ע"כ בודאי ראוי ונכון לתקן המי שבירך הזה בכל תפוצות ישראל אולי יתנו אל לבם לתקן זה וירחם ה' עלינו ויגדור פרצותינו בבית פרץ בביג"צ בב"א

על יעקב אבינו ע"ה, נאמר בפסוק "וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", וביאר רש"י שאילו ידעתי לא ישנתי במקום קדוש זה, מכאן למדים אנו שיעקב אבינו נזהר ביותר לשמור על קדושת מקום קדוש, שלא לישון בו, ושלא לזלזל בו, ובא ללמדנו לדורות. וידוע כי הישיבה בבית הכנסת הינה מצוה שנאמר בתהלים (פד, ה) "אשרי יושבי ביתך וכו'", ולאו דוקא ישיבה ממש אלא אף להתעכב בעמידה, אך ישיבה בבית הכנסת עם דיבורים שאינם מענין לימוד תורה ותפלה, עדיפים בחוץ, לכן יאזור גבר חלציו ויתן מוסר השכם וערב לאותם אנשים שמדברים חלילה ויאמר במפורש שלא ניתן לדבר דברים בטלים בבית הכנסת, ועדיפה הישיבה בחוץ (מחוסר ברירה) מאשר דיבורים בתוך כותלי בית הכנסת.

הנה שמענו על שמעו שהולך וגדול הוא האדמו"ר הקדוש מוהר"ר רבי פנחס מקוריץ זי"ע ותלמידו המגיד הגה"ק רבי יעקב יוסף המכונה רבי ייבי במחלוקתם בעוון מה יש פגעים בדור.

רב ייבי היה ידוע כלוחם כארי את מלחמתה של תורה בבסיס איסור השיחה בכותלי בית הכנסת וכפי שמעיד עליו קונטרסו כאלף עדים, "מורא מקדש", המיוחד לאותו נושא כי עוון האדם הוא בזלזול ושיחה בטלה בכותלי היכל מלכו של עולם. [הספה"ק "מורא מקדש" יובא בס"ד בסוף החלק הראשון שבספרי הקטן].

ומנגד רבי פנחס מקוריץ טען כי הפירצה החמורה היא דוקא בגדרי הצניעות של בנות ישראל.

נחלקו הטענות והדעות אשר הוחלט לשים קץ בפתיחת ספר קודש אשר יקבע הצודק מבין שניהם. והנה לפנייהם חומש בראשית, פתחוהו והנה לפנייהם הוברר הפסוק בפרשת וישלח (לד, לא) העוסק בבת יעקב, דינה והתערותה בבנות הארץ, דהיינו הצניעות!! כטענת הרבי פנחס מקוריץ זי"ע.

צדקתו של הרבי ר' פנחס הוכחה בעליל, אולם רבי ייבי לא נסוג ולא חזר מעמדתו, והנה אחז בפירוש היונתן בן עוזיאל במקום והקריא מתוכו "לא יאי (לא יאה) למהוי מתאמר (שיאמר) בכנישתהון דישראל (בבתי כניסותיהם של ישראל) נמצאנו למדים כי דעת רב ייבי מרומזת היטב בפירוש. נמצא שדעת שניהם שווה, אשרי העם שככה לו.

ויעזרנו ה' שדברנו הבאים יעשו נחת רוח ליוצרנו, ונאציל מפינו רק דבר אמת, תורה היא וללמוד אנו רוצים, ולקיים את התורה "כי טוב תורה עם דרך ארץ", ואיך נלמד "תורה" בלא "דרך ארץ", וידע האדם כי מקום תפלה הינו משכנו של מלך, ולא יאה לדבר דברים שאינם מדברי המלכות בבית המלך.

אציין, כי חלק מהמאמרים על מעשיהם ודרכיהם של גדולי וענקי ישראל בכל עניני מורא מקדש, השזורים בחן וחסד בתוך ספרי הקטן, לקוחים הם מהספר יקר הערך ורב האיכות והכמות "מקדשי תיראו".

ראו חיבור זה קראתיו בשם "אריג פז", כי הוא כדברי הרוקח ז"ל שירמזו המחבר שמו בשם ספרו, אף אנן קראנו שם החיבור כשמנו. שהרי "פז" (87) עולה כשמי (אלון) ואריג (214) עולה במספר עם הכולל (215) כשם משפחתי (ארביב).

ארבעה ספרים נפתחים

ספרנו הקטן אריג פז כפי שיחזה הקורא מחולק לארבעה ראשים, החלק הראשון "מורא מקדש" והוא נושא תואר הספר, דן בכל עניני קדושת בית הכנסת, וזהו עיקר כתיבת ספרי ומשם יפרד לחלק השני, "בית תפלה", העוסק בכל עניני בית הכנסת, נושאים נרחבים וחקירות שקשורות לעניני מקום התפלה שקשור בטבורו לנושא מורא המקדש, ועוד הולך וסובב בו גם מעניני תפלה שיתכנה "ואני תפלה", מקום התפלה, חזרת הש"ץ וכו', וכן חקירות נוספות הקשורות בכל דיני הלכות ס"ת ושאר ספרי הקודש שיקרא "מגלת ספר".

ראש דברך אמת, פותחים בראש בכבוד האכסניה, הנה ברך לקחתי וברך לו אשיב לכב' מו"ר ועטרת ראשנו הרה"ג ר' **אורי סבן** שליט"א נשיא בית המדרש "רב פעלים" שמלמדינו ומורה דרכנו במסילה העולה בית אל, ומנצח על מלאכת בית ה', ובית מדרשו היתה לנו לאכסניה זה שנים רבות, שיזכה לגדל ולטפח עוד עדרים עדרים לתורה ועבודת ה'. וכן אברך את החברים היקרים יושבי הספסלים בבית המדרש "רב פעלים" בכל מילי דמיטב ויזכו לרוות נחת מכל יוצאי חלציהם.

ואשר על ידו השני, כב' הגה"ח בנש"ק הרב **ישראל שמואל מיכלוביץ** שליט"א - ראש בית מדרש ואב"ד זלטשוב נתניה, אשר עודדני רבות בכתיבת חיבורי זה, סייע בדינינו להוסיף עוד כהנה וכהנה נושאים בעיקר ספרנו מורא מקדש, ישלם ה' פועלו ותהי' משכורתו שלמה מאת הבורא.

והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ידי"ן אהוב ונחמד בנש"ק הרה"ג ר' **יוסף צבי הירש מוסקוביץ** שליט"א, על עבודתו הרבה בעריכת הספר וחלוקתו לנושאים, מלך מלכי המלכים ישמריהו ויחייהו מכל צרה ונזק ירים ויגביה כוכב מערכתו, וכל אשר יעשה יצליח.

גם ברכות יעטה לאוהבי התורה, לתורמים הנכבדים שהואילו לתת מהונם ואונם על מנת שנוכל להוציא ספר זה, וברכה יקרה לידידי אנשי חיל, אנשי אמת לתורה ולתעודה שבחרו להישאר בעולם שם, ישלם ה' פועלו ויזכה לשפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו.

אזכיר לשבח בית אבי, את הורי היקרים והמסולאים מפז, הר' **גבריאל** יצ"ו ומרת אמי **רבקה** שתחי' שהשתדלו לגדלני לתורה וליראה ולהדריכני בדרך הישר והטוב עד כה, אתה ה' תשמרם, וכצינה תעטרם, בבריאות איתנה, וכן ברכה שלוחה לאחיותיי וגייסי היקרים שיזכו הם וכל אשר להם לעלות מעלה מעלה במעלות התורה והיראה, מתוך אושר ושלווה ונחת רוח. כמו כן נברך את הדודים והדודות מצד דוכרא ונוקבא שיזכו לשפע ברכה והצלחה הם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם.

לדאבון לבנו תוך כדי כתיבת הספר נלקחה לבית עולמה סבתנו הצנועה, אם מר אבי שיחיה, אמה של מלכות, היקרה בנשים, נטע נעמן, אשת חיל מרת **מרים ארביב** בת ר' אברהם ועזיזה ז"ל אשר נלב"ע בשבת קודש יתרו, י"ז בשבט התשע"א, תהא נפשה הטהורה צרורה בצרור החיים, וד"ת יהיו לעילוי נשמתה ולעילוי נשמת הסבא ר' כלאפו בן מסעודה ז"ל וכן מו"ז מצד אמי, ר' יעקב הכהן בן גזלא וסבתי היקרה מרת פורטונה בת רבקה לבית כהן ז"ל.

אזמר בשבחין למר חמי היקר הרה"ח רבי **יוסף שיליאן** נר"ו שהקב"ה ישלם שכרו כפול מן השמים לראות רוב נחת ושמחה מכל יוצאי חלציו מתוך בריאות ונהורא גופא מעליא, כן אשלח ברכה לבניו וכלותיו שיחיו, שהקב"ה יזכה אותם לראות ולרוות נחת מכל יוצאי חלציהם מתוך נחת ושלווה ובריאות איתנה הם וכל אשר להם. ודברי התורה יהיו לרצון לנפש רוח ונשמה של מרת חמותי, הצדקת מרת שושנה בת פרידה ז"ל, נלב"ע כו' בסיון התשנ"ט.

וברכה אחרונה, אשגר לרעייתי היקרה והנכבדת מרת **סלי** ("לְפָרְקָנָךְ סְבִירַת יִי" - לישועתך קויתי יי') מנשים באוהל תבורך' אשר עומדת לימיני ולא חוסכת כל מאמץ וטירחא למען אוכל ללמוד התורה בהשקט ובטח, בכך שנושאת ונותנת בעול הבית ובחינוך בננו היקר והאהוב ה"ה גבריאל מצליח ובתי מרת שירת מרים הי"ו, והכל למטרה אחת שאזכה להתעלות

ברוחניות, ישלם ה' פעלה, ותהי משכורתה שלמה מאת הבורא, ונזכה לשמוח בכל יוצאי חלצינו מתוך בריאות איתנה, אכ"ר.

השתדלתי בכל מהלך כתבתי שדברי יהיו ברורים, ובס"ד שזה יהיה לעזר ואחיסמך ללומדים, וכל הרוצה להעיר, יעיר כדרכה של תורה, מלאכתי זו כתבתי על מנת להקל במקצת בחיפוש ולתור אחר ספרים מספרים שונים ולמצוא ההלכה הנוגעת למורא המקדש, "מה נורא המקום הזה" ולתועלת חפצתי.

ובצאתי מן הקודש אפרוש כפי בתפלה לפני שוכן מעונה שיהי רצון שלא תארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה ולא אומר על אסור מותר ועל מותר אסור, ותצילני מכל מכשול וטעות, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ובעה"ת שיהיו כל מעשינו לשם שמים, ונזכה לברך על המוגמר בקרב ימים. אכ"ר. ואני תפלתי לך ה', שחיבורנו זה יהיה לתועלת עמלי התורה ונראה איך מתנהגים כיאה בכותלי מקדש מעט.

ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו

החותם לכבוד התורה ולומדיה

אלול שנת שוועת עניים אתה תשמע תשע"א

הצב"י אלון ב"ר גבריאל ארביב ס"ט

אלה יעמדו על הברכה

טנא מלא ברכות, ותודתי העמוקה לכל העוזרים והמסיעים אשר עמדו לימני במלאכת הקודש להוצאת ספרנו אריג פז ימלא ה' משאלות לבם לטובה ולברכה, שיזכו לרוות נחת מכל יוצאי חלציהם, וימשך עליהם שפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם, הרה"ג ר' שמעון פריי שליט"א על הגהותיו, הארותיו והערותיו החשובות הם היסוד לספרי.

הרה"ג רבי מאיר דוד שמואלי שליט"א מח"ס "קדושת בית הכנסת ובית המדרש", ושו"ת "ושננתם" "בית הכנסת כהלכה" ועוד שהמרצנו בכתיבת חיבור זה, ורעיונות הכבירים שמהם שאבתי הכח להוסיף כמה וכמה עלים לתרופה בחיבורי זה.

הרה"ג ר' מרדכי חיים שליט"א עורך פנינים, שעבר והגיה והוסיף על ספרנו עצותיו הנפלאות.

הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מחבר סדרת הספרים "גם אני אודך", בשאלותיו המחכימות והדרכתו.

הרה"ג רבי עבדיה חן שליט"א מח"ס "הכתב והמכתב" ועורך פניני הפרשה, על הגהותיו.

כב' הגאון הגדול הרב אריה דוד וסרמן שליט"א מח"ס "הגיוני הפרשה" עה"ת ועו"ס שהואיל לנו לדלות מתורתו ולהשקותה לאחרים ועל ידו השני, כב' העורך של הספר "הגיוני הפרשה", הרה"ג ר' עוזיאל שרעבי שליט"א, אשר פתח שער והואיל להעביר לי את החומר החשוב,

נברך את כל העוסקים במלאכה, שימלא הקב"ה כל משאלות לבם לטוב ולברכה, יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, אושר וכבוד בכל מכל כל, כן יתברכו.

מנאי זעירא, המחבר

והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע

ומצדיקי הרבים ככוכבים בלילה

בין הגהות הסופיות לדפוס, שמענו והזדעזנו על הסתלקותו פתאום לגנזי מרום של האי גברא רבא, הגאון המקובל, הרב הדומה למלאך ה' שהאיר באור יקרות את עולם התורה במסירות הנפש לעם ישראל ובני התורה, מקים עולה של תורה, שריד לדור דעה משיירי כנסת הגדול, בנן של קדושים וטהורים ענק התורה, מושל ביראה, עמוס המוסר, פאר המדות גדול מרבן שמו, האדמו"ר הצדיק רבי אלעזר אביחצירא הי"ד וזצוקללה"ה בן להאי גאון וצדיק חסידא פרישא, מרן רבנו מאיר ושמחה זי"ע.

חשנו היטב על בשרנו ודמענו על לחיינו השתא בליל וביום תשעה באב עד כמה דומה מיתת האדמו"ר זי"ע כשריפת בית מקדשנו, כמוכא בכלי יקר (מסעי לג, מט) על דרש הפסוק: ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השיטים. על צד הרמז יש לפרש שלכך הזכיר שני קצוות אלו לפי שפרשה זו מדברת ממיתת אהרן ואמרו חז"ל (ר"ה יח): ששקולה מיתת הצדיקים כשריפת בית אלקינו. ודבר זה יש בו רמז בתחילת הפרשה וימת שם בשנת הארבעים וגו' בחודש החמישי באחד לחודש, הוא חודש אב שבו נשרף בית אלקינו והוקבע לבכיה לדורות מזמן המרגלים כדי להורות ששנים אלו שקולים על כן נזדמנו בחודש אחד. וזהו הרמז מבית הישימות כי הוא לשון שממה וחורבן הבית, ואבל השיטים הוא לשון ארז ורמז אל הזמן שנתאבלו בו על הצדיק שנמשל לשיטה וארז, ונזדמנו שניהם לפונדק אחד, וחיבור שני קצוות אלו מורה ששקולים המה כאילו הקצה האחד היה מרגיש אבל השיטים דהיינו האבלות על נפש הצדיק והקצה השני היה מרגיש בצער בית הישימות. וגו' והנה מיתת צדיקים דהיינו הדבר הנוגע בחומר גוף הצדיק ודאי דבר זה שקול כשריפת בית אלהינו החומר של בית המקדש, אבל סילוקן של צדיקים דהיינו רוח בני האדם המסתלק ועולה למעלה דבר זה מתיחס לחורבן בית אלהינו דהיינו יציאת הרוחניות משם. עכ"ל.

הנבי לצרף קינה שחוכרה בס"ד על ידי:

אבילים וּשְׂבוּרִים עַל חֲלָלֵי בַת עַמּוּי כְּהַלְקַח צַדִּיק
בֵּן שָׁמוֹן זָךְ שֶׁשׁוֹן מִחֲבָרֶיךָ

ביֵל חֲצוֹת בְּשֵׁשִׁי עֶטְיֵת אֹר לְכַנֵּה כִּשְׁלִמָה שְׁלִמָה,
וּבְגָדָע מִסַּע יָמֶיךָ

עמֶךָ הַסְּלִיחָה וּבִקְשָׁה לְגֵאָאָה דְרוּשׁ מִיָּד בּוֹרְאֶךָ
עוֹשֶׂה, כִּי אֲשֶׁר עָשִׂיתָ בְּחַיֶּיךָ

זמִמֶּתָ שְׁדָה וְתַקַּחְהוּ, עִיר שְׁלוֹם בְּגִזְרַת יְהוָה שְׁלוֹם כְּהַר
יֵיתָךְ לְשֹׁכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ

רוֹם מַעֲלֹתֶיךָ מִי יִדְפוּהוּ לָךְ, כְּפִנּוֹת יוֹסִיף וַיִּמַּת
אֶלְעָזָר וַיִּכְהֵן פִּינְחָס אֶהוּבֶיךָ

תנצב"ה

תוכן העניינים

פרק א'

מה טבו אהליך יעקב משכנתיד ישראל..... א

פרק ב'

את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו..... ז

פרק ג'

לירא מן המקדש..... טז

פרק ד'

יסוד בית המדרש..... כג

פרק ה'

ילדים בבית הכנסת..... לג

פרק ו'

נישוק הבנים בבית הכנסת..... מא

פרק ז'

מנהג החלאקה..... נ

פרק ח'

לימודי חול..... נה

פרק ט'

סעודה בבית הכנסת..... ס

פרק י'

עישון..... ע

פרק י"א

נקיון בית הכנסת..... עו

פרק י"ב

קפנדריא . . . . . פ

פרק י"ג

איסור השימוש בפלאפון . . . . . פט

פרק י"ד

אשה לבית הכנסת . . . . . קה

פרק ט"ו

מחיצה המבדלת בין עזרת גברים לנשים . . . . . קטז

פרק ט"ז

מודעה בבית הכנסת . . . . . קכח

פרק י"ז

מאמרי מוסר על מורא מקדש . . . . . קלב

עובדות והנהגות על מורא מקדש . . . . . קמג

פרק י"ח

הקדמה . . . . . קעו

פרק י"ט

בגובהה של עיר . . . . . קעט

פרק כ'

מבנה בית הכנסת . . . . . קפב

פרק כ"א

בניה וסתירה . . . . . קפד

פרק כ"ב

ארון הקודש . . . . . קצט

פרק כ"ג

י"ב חלונות. רח . . . . .

פרק כ"ד

מקום התפלה וקריאת התורה. רכג . . . . .

פרק כ"ה

מזווה בבית כנסת או בית מדרש. רכו . . . . .

פרק כ"ו

סדר הישיבה. רל . . . . .

פרק כ"ז

נטיעת עצים סביב בית הכנסת. רלו . . . . .

פרק כ"ח

המתיגע בבית הכנסת סגולה שיזכור התלמוד. רמב . . . . .

פרק כ"ט

אבות תקנום. רנ . . . . .

פרק ל'

עשרה ראשונים. רסד . . . . .

פרק ל"א

התעטפות בטלית. רעג . . . . .

פרק ל"ב

זריזות התפלה. רעט . . . . .

פרק ל"ג

קביעת מקום. רפה . . . . .

פרק ל"ד

שיחה בטלה. רצט . . . . .

פרק ל"ה

חיוב התפלה . . . . . שטז

פרק ל"ו

כוונה שלמה . . . . . שכה

פרק ל"ז

חזרת הש"ץ . . . . . שמג

פרק ל"ח

תפלה בשכרות . . . . . שסט

פרק ל"ט

זכות עניית אמן . . . . . שעז

פרק מ'

גדולה היא התפלה . . . . . שפט

פרק מ"א

אכילה לפני התפלה . . . . . שצז

פרק מ"ב

דמעות התפלה . . . . . ת

פרק מ"ג

זליפת מי ורדים על מתפללים . . . . . תד

פרק מ"ד

מאמרים בענין התפלה במוסר ובאגדה . . . . . תיג

פרק מ"ה

כבוד ספר תורה . . . . . תלו

פרק מ"ו

קדושת הספרים . . . . . תמה

פרק א'

מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל

על דרש הפסוק "מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל" (במדבר כד, ה) מבארת הגמרא בסנהדרין (קה:): "אמר רבי יוחנן: מברכתו של אותו רשע (בלעם) אתה למד מה היה בלבו, ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות - מה טבו אהליך יעקב, לא תשרה שכינה עליהם - ומשכנתיך ישראל".

מקדש מעט

בית הכנסת בימנו מהווה "מקדש מעט" לכל עניין, ולמדים זאת מדרש הפסוק פרשת קדשים (יט. ל), "אֵת שִׁבְתֵּי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי ה'", וכן בסוף פרשת בהר (כא, כ), ובתרי"ג המצוות (מצוה כ"א) נאמר: היא שצונו לירא מן המקדש הזה מאד עד שנשים בנפשנו משא הפחד והיראה וזה מיראת מקדש, והוא אמרו יתעלה "את מקדשי תיראו". וגדר זאת היראה כמו שזכרו בספרא: אי זהו מורא, לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו ולא יעשה קפנדריא ולמדוהו מקל וחומר. וכבר התבאר במקומות מהתלמוד שאסור לשבת בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, וזהו כולן באמרו יתעלה "ומקדשי תיראו". וזהו יתחייב לעולם ואפילו בזמננו זה שהוא חרב בעונותינו שרבו, ולשון ספרי, אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין, תלמוד לומר "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו", מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם. ושם נאמר גם כן: לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה. ע"כ. בית מקדשנו שמם מזה אלפים שנה, וחז"ל קישרו את "מורא המקדש" ל"מקדש מעט" הוא הבית הכנסת.

אבות לכל התורה

ובספר "שם דרך" (מגילה כט.): מבאר דברי הרמב"ן ז"ל על המובא בסמיכות הפסוק: "לא תעשו לכם אלילים וגו', את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'" (ויקרא כו, א-ב), וזה לשונו: "כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר, שלא יאמר הואיל ורבי עובד עבודת כוכבים אף אני אעבוד עבודת כוכבים, הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אגלה עריות, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת, תלמוד לומר לא תעשו לכם אלילים, את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, הזהיר כן הכתוב על המצות, לשון תורת כהנים (פרק ט ו). ופירושה, שהזכיר הכתוב עבודה זרה ושבת שיזהר בהן העבד הנמכר לגוי, ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו, והוא הדין לכל המצות, אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן". ומבאר בעל "שם דרך": נמצא ש"מורא המקדש" בעת העליה לרגל מביא את האדם ליראת שמים גדולה - ואף יכולה להעלותו מבאר שחת, כאותו עבד שנמכר לגוי, שעל ידי מורא המקדש נשמרת גחלת יהדותו. ומאחר ובזמן הזה דיני מורא המקדש חלים על ה"מקדש מעט", כדברי הגמרא כאן, ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק: אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, מגילה (כט.). ואם כן, מאות ואלפי באי המקדש המעט - בתי המדרשות והישיבות, בכל יום ויום, יכולים להפיק מהנהגת כבוד ומורא המקדש יראת שמים ובנין נצחי לעצמם ולעולם כולו, עד שיהא מורא המקדש "אבות לכל התורה", כלשון הרמב"ן. ומאידך, בהרגל ובעשייה כדרך "מלומדה" נעשה המקדש מעט למקום חולין קלות ראש ודברים בטלים, ובמעשיו מחריב את עצמו ואת העולם כולו. ע"כ.

לרומם בית אלוקינו

בספר "תוכחות חיים" לגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל, (פרשת תרומה) כתב: "ומצינו שקדושת בית הכנסת הוי כקדושת המקדש כמו שאמרו במסכת מגילה (כט.) על הפסוק "ואהי להם למקדש מעט", אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, הרי דקרי לבית הכנסת ובית המדרש מקדש מעט וכן מוכח ממה שהובא בפרק קמא דשבת (דף יא.) "ואמר רבא בר מחסיא אמר רבי חמא בר גוריא אמר רב כל עיר שגגותיהם גבוהים מבית הכנסת לסוף חרבה שנאמר לְרֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ וְלְהַעֲמִיד אֶת חֲרֻבְתָּיו". (עזרא

ט. ט. ופירש"י לְרוֹמִים אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ וְע"י כֵּן זָכִינוּ וְלָתֵת לָנוּ גֵדֵר בֵּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם.

וכן דרשו בספרא תורת כהנים (פרשת בחקתי) על הפסוק "והשמותי את מקדשכם" (ויקרא כו, לא), ודרשו חכמים: "מקדש מקדשי מקדשיכם, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות" וכן דרשו "ואהי להם למקדש מעט" (יחזקאל יא, טז) - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ולכן דינם כ"הקדש" (כך דעת הרמב"ם בס' המצוות וכן במנין שבראש ס' "היד החזקה", לא תעשה ס"ה). ופירש הרב "קרבן אהרן" דהיה לו לומר מקדש ומדקאמר מקדשים לשון רבים לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות.

גם בתרגום יונתן בן עוזיאל (יחזקאל יא, טז) על הפסוק "וְאֶהֱי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט מְעַט" כתב: ויהיבית להון בתי כנישתא תיניין לבית מקדשי "ואינון כזעיר במדינתא דאתגליא לתמן". והרד"ק הרחיב הדיבור וכתב "ופרשו בזה ראשוני מפרשי המקרא, שהקב"ה מביטיח לישראל, שאף שהרחיקם בגוים ורחקו ממקדש השם, שהוא מקדש גדול, מכל מקום הוא יתברך שמו יהיה להם למקדש מעט בבתי כנסיות שנועדים שם להתפלל, והוא שומע קולם ומצילים מיד אויביהם" עכ"ל.

ראה גם בספר כד הקמח (בית הכנסת) דכתב: "גדול כח בית הכנסת שהוא דוגמת בהמ"ק וע"כ נקרא מקדש מעט שכן דרשו ז"ל בפרק בני העיר (דף כט) ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם (יחזקאל יא) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, והנה התפלה נשמעת שם יותר לפי שהכל מתקבצין שם ואין הקב"ה מואס תפלתן של רבים, שנאמר (איוב לו) הן אל כביר לא ימאס וכתוב (משלי יא) ברב עם הדרת מלך. ובמדרש משלי אמר ר' חנינא בא וראה שבחו וקדושתו של הקב"ה שאע"פ שיש לפניו אלף אלפים ורבי רבבות כתות של מלאכי השרת שישרתוהו אינו חפץ אלא בשבחן של ישראל שנאמר ברב עם הדרת מלך ואין עם אלא ישראל שנאמר (ישעיה מג) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו בשביל שיספרו בעולם תהלתי יצרתים, וכן הכתוב אומר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם (תהלים מז) א"ר סימון אימתי הקב"ה מתעלה בעולמו בשעה שישראל נאספים בבתי כנסיות ובתי מדרשות ושומעין אגדה מפי חכם אני מתעלה בעולמי ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם שיצרתי לי כמה הם משבחים אותי באותה שעה הם מלבישין אותי הוד והדר לכך נאמר ברב עם הדרת מלך. וכשם שנבנה בהמ"ק בגובה ההר כך נצטוינו להגביה בית הכנסת יותר מבנייני

שאר הבתים שנא' (עזרא ט) לרומם את בית אלהינו, וכל היושב שם ראוי שיתלבש אימה כי כן נצטוינו ליראה מפני אימת השכינה. וכמו שאמרו ז"ל המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה שרויה כנגדו שנא' (תהלים יז) שויתי ה' לנגדי, וזה על המתפלל בכל מקום שהרי שכינה בכ"מ ק"ו במקומות המיוחדים לתפלה ולעבודה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות". ע"כ.

במלבי"ם (ויקרא שם) ביאר את דרש המדרש מהפסוק "והשמותי את מקדשיכם", שזה הדרש כולל גם בתי כנסיות, כי על בית המקדש הוא ליה לומר "מקדשי" או "מקדש" סתם, לא "מקדשיכם" בכינוי לישראל.

אינה ויראה בבית הכנסת

עוד מצינו בספר "אהבת חיים" המדבר מענין קדושת מקדש המעט וזה לשונו: וצריך שינהג בבית הכנסת באימה ויראה שהוא מקדש מעט כמו שכתוב ויהי להם למקדש מעט, וכן חייב לירא מבית הכנסת ומכל מקום שיש בו קדושה וכן יעקב אבינו עליו השלום כשישן בבית אל וחלם והנה סולם, והסולם לעלית כל תפילות ישראל פחד ואמר מה נורא המקום הזה וגו' ואנכי לא ידעתי, שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה, והמורא הוא כמו שעומד ומשמש לפני המלך בביתו, שלא יצחק ולא יקל ראשו ולא יטיל ולא ירים קולו לשיח עם חברו ולא עם שום אדם בפני המלך, וכתב הרב ראשית חכמה שממה נפשך הוא ראוי לעונש גדול שאם הוא מאמין שהשכינה מצויה בבית הכנסת והוא מדבר ונוהג קלות ראש אין לך פושע גדול מזה ואם אינו מאמין חס ושלום שיש השראת שכינה בבית הכנסת, ובשביל זה מקל ומדבר הרי זה גילה עצמו ודעתו שכופר בחכמים ובנביאים וראוי לעונש יותר רע ומר, ומטעם זה נראה שהחמירו בזה הקדוש, וז"ל [כ"ב (שמות) תרומה] "ומאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל^א, חס ושלום, ומה זאת כל החרדה שדמו את המדבר בבית הכנסת לעון חמור זה, מפני שאם הוא מאמין שיש שכינה שם ואפילו הכי מזלזל,

א מרן הבן איש חי ז"ע כתב לפרש את דברי הזוה"ק, כי הקב"ה נקרא אלהי ישראל, שאין ביניהם שר אמצעי, אבל לגבי אומות העולם נקרא אלהי האלהים, שיש להם שרים אמצעים, וממה שמצינו שהקב"ה השרה שכינתו בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ויוצא איפוא דהמזלזל בהם ומדבר שיחת חולין, ונראה שאינו מודה שיש השראת השכינה, ולכן אין לו חלק באלהי ישראל.

אין לו חלק בה, ואם אינו מאמין שיש שם שכינה הרי כפר בנביאים שאמרו ואהי להם למקדש מעט, כן ענשו למי שאינו מאמין בנביאים ובחכמים ואפילו בדבור אחד שלהם, ובעוון זלזול בית הכנסת מתעכבים ישראל בגלות יותר ממה שנגזר עליהם כמו שכתוב בזהר (כרך ג ויקרא) אחרי מות תאנא על ג' מלין מתעכבין ישראל בגלותא, על דעבדין קלנא בשכינתא בגלותא וכו'. ופרשו המפרשים ז"ל דעבדין קלנא רוצה לומר המדבר בבית הכנסת ולי שזה המקדש מעט הוא להם במקום בית המקדש העיקרי שקדושתו חמורה יותר ויותר על דרך שאמרו במדרש למה לא נצטוו הנשים ברמ"ח מצוות חמורות, משל למלך שהיה לו עבד משרת לפניו, מרואי פני המלך ואותו העבד זלזל בכבודו ולא עשה כהנהגת העבדים לאדוניהם וגרשו המלך מלפניו, שיעבוד מחוץ לפלטרין של המלך כשנתגרש העבד ידע בעצמו שחטא והיה נזהר בעבודתו שמחוץ לפלטרין של המלך באימה ויראה כאילו הוא משרת ממש לפני המלך והמלך היה משגיח עליו מן החלונות מציץ מן החרכים, כשראה שכבר לקח תוכחות לעצמו חזר והביאו לפניו כבראשונה ואם היה רואהו בשחוק וקלות ראש בלי אימה ויראה היה עוזבו ומניחו, כן הדבר הזה אנחנו עבדי השם שהיו אבותינו בבית המקדש ועל ידי העונות ותטמא הארץ ולא נהגו כבוד בבית קדשנו ולא שמעו לקול הנביאים ואזהרותיהם עד ותקיא הארץ את יושביה שלא היו ראויים לשרת ולשמש לפניו, ונתגרשו מלפניו לעבוד עבודת המלך מחוץ לפלטרין ואם אנחנו עומדים במרדנו לנהוג קלות ראש בעבודת ה' אותו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הוא מניחנו ועוזב אותנו בגלות חס ושלום, ואם נעבוד ונשרת ונשמש כרצון המלך מחוץ לפלטרין שהם בתי כנסיות ונתנהג בכבוד ומורא יתרה כאילו עומדים בבית המקדש ממש, בלי לדבר דבור של חול וקלות ראש, אז הקדוש ברוך הוא עומד להשיבנו לקדמותנו ונזכה לבנין בית המקדש במהרה בימינו אמן.

וידוע שבתי הכנסיות נתנו לנו במקום בית המקדש לניסיון, וסדר הקורבנות שאנו קוראים כאילו אנחנו מקריבים הקרבנות וכן סדר פטום הקטורת שקוראים כאילו אנחנו מקטירים על מזבח הזהב אשר בתוך המקדש ואם מאותו המועט לא עשינו כראוי ובדרך כבוד לא נשאר בידינו כלום, וכתבו חכמי המוסר אוי לנו אם נצטרך לקח קל וחומר מהגויים מבית תפלה שלהם ומעבדי השרים אשר בבית אדוניהם היושבים לפני מלך בשר ודם אשר תאחזם חלחלה וכל ברכיהם תלכנה מים ופה להם ולא ידברו ולא ישמעו קולם בשום אופן שבעולם ואוי לנו שבעוון זה אנחנו שרויים בצרות גדולות

ומסורים בידם ובפרט הרועים צאן קדשים יזהרו שלא לדבר למען השם ולמען שכירת עוזה כגון שיש תלמידי חכמים שאינם נזהרים על עבודת מקדש מעט ובפרט תלמידי חכמים שבזמננו יש להם הרבה משגיחים מעמי הארץ לראות ולשמוע מהם איזה מעשה שיש בו פגם קטן ופותרים ממנו פתחים פתחים, פתחי דברי לשון הרע, הקטן יעשהו לאלף והצעיר שבעם ידבר על החכם לפני גוי עצום ואין מי שמשתיק את הצעיר ואדרבא כולם נמשכים אחריו לעזור לו ומזה יהיה מכשול חס ושלום למדברים וגם המדובר עליו אם כן, אשרי השומר פיו ונזהר, ועליו תבוא ברכת טוב. עכ"ל.

בתי כנסיות ובתי מדרשות / שחוק וקלות ראש בהם אין לעשות

אכילה שתיה שיחה בטלה / וטיול וקישוט בהם חלילה

אין נכנסים בהם מרוב גשמים / גם בעת אשר בגדיך חמים

אבל החכמים ותלמידיהם / מותרים לאכול ולשתות בהם

וגם לעשות בהם כל צרכיהם / אף לשתות הפיפא התירו להם

כי ביתא דרבנן היא קרויה / על כן לצרכי בית היא ראויה

לעשות תשמיש בזוי אין יכולים / כגון לשחוט שמה התרנגולים

חשבונות של מצוה אינם בזוים / קופת צדקה ופדיון שבויים

אם היתה חצר סמוכה אליהם / מרחיק אם מגיע ריח רע להם

שינה בבית הכנסת אסורה / אבל בבית המדרש הורו היתרא

לצורך מצוה כל אלו מותרים / על כן ישנים שם בליל כיפורים

ועוד ציוה שוכן שמי עליה / שאסור לעשותו קפנדריא

יכבדנו וגם ירביצנו / רבנו יעקב כיבד בזקנו

ולכבודם מדליקים בהם נרות / וגם נשמות טהורות מאירות

סימן קנא ובו י"ד בתים : קדושת בית הכנסת

מתוך הספר "רנה ותפלה" (עמ' קו-קח) עם הביאור "מקור ברוך" להגאון הגדול

רבי ברוך אברהם טולידאנו ז"ע בעל שו"ת 'שאלו לברוך' ו'גילוי ברעדה' ועו"ס

פרק ב'

את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו

לא מן השבת אתה מתיירא, אלא ממִי שפיקד עליו, לא מן המקדש אתה מתיירא, אלא ממִי שפיקד עליו, שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני י"י (סופרים פ"ג הי"ז).

קדושת בית הכנסת

בראשונים קיימת מחלוקת יסודית וענפה בענייני קדושת בית הכנסת, באם יש שם קדושה מן הדין, והאם קדושתה מדאורייתא או מדרבנן: דעה ראשונה: דקדושתה הינה מהתורה, כמו "קדושת המקדש" ולמדים מהפסוק "ומקדשי" וכו'. ולהלן נדון בכך. (וכן משמע מהזהר רעיא מהימנא בשלה נט:).

דעה שניה : דקדושתה מדרבנן, דהם קבעו קדושתה, ושאר הפסוקים מהתורה כאסמכתא.² דעה שלישית : דאין קדושת ביהכנס"ס, אלא קדושה של כבוד ודינה כשאר תשמישי קדושה. כגון ציצית וכו'. (הרמב"ן שם)³

ב ראה בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"א סי' ג) למרן הגה"ק מצאנו זצ"ל, אשר דן בהריסת בית המדרש על מנת לבנות שם עזרת נשים, וכתב שם גם בענין קדושת בית הכנסת כדעת הר"ן, וזה לשונו: הנה בודאי לא יפה עשו הבונים והמחריבים בית המדרש מקום תורה לעשות עזרת נשים על גבי מקום וועד תורה הקדושה ולא השגיחו על מחאת רוב בני עיר ומנהיגיה ובפרט שהרב הה"ג מהר"ח התרה בהם שלא לעשות הסכילו עשות וגו', אולם בדיעבד להרוס בנינו נראה לי שאסור ועל פי מה שנבאר דהנה ידוע דקדושת בית הכנסת ובית המדרש הוא רק מדרבנן א"כ באמת לא דמי קדושת בית הכנסת ובית המדרש למקדש הגם דסמכו בש"ס [מגילה כח:] על פסוק (ויקרא כו, לא) והשמותי את מקדשיכם דאפילו בחורבנה קדושתה עלה מ"מ הוא רק אסמכתא אבל ודאי שאין בה שום גוף קדושה רק מדרבנן כסברת הר"ן ז"ל. עכ"ל.

ג ראה באורך בשו"ת יביע אומר למרן רבנו עובדיה יוסף שליט"א (ה"ח סי' י"ח אות ד), בדין לענין נתיצת אבן מבית הכנסת, שקדושתו לשיטתו מדרבנן. וז"ל: וקרוב בעיני

קדושתה מן התורה

ועתה אביא את שיטת הפוסקים:

דעת ר"א ממיץ בספר היראים¹ (סי' תט ובדפוס ישן סי' שכד) כשהתורה אמרה בספר ויקרא "ומקדשי תיראו", נכלל בזה גם בית הכנסת ובית מדרש, ולפי זה מצוות מורא בית הכנסת ובית מדרש מן התורה הוא. וכן דעת של הסמ"ג (עשה קכד) והסמ"ק, וכן משמע מדברי התורת כהנים פר' קדושים ומהרקנטי.

עיי' בשו"ת מהר"י בסאן (סי' י"ט) שבתי כנסיות יש להם דין מורא מקדש מדאורייתא ולכן יזהר האדם מאוד במורא בתי כנסיות ובתי מדרשות.

עוד מצינו בקיצור ש"ע (סי' יג סע' א) דקדושת בית הכנסת ובית המדרש גדולה מאד, ומוזהרים עליהם לירא ממי שהוא שוכן בהם יתברך שמו, כדכתיב "ומקדשי תיראו", ובית הכנסת ובית המדרש נקראים גם כן מקדש, כדכתיב "ואהי להם למקדש מעט", ודרשינן, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ולכן אסור לדבר בם דברים בטלים, וכו'. ע"כ.

ועיי' בשו"ת מהרשד"ם (אה"ע סי' קכב) ובשד"ח דכתבו דשלמים וכן רבים נקטי דקדושת בית הכנסת היא מדאורייתא וכן דעת החפץ חיים בספר המצוות הקצר, ורבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו בא"ח (ש"א פר' ויקרא סא) שהמצווה לירא מן המקדש נוהגת גם בבית הכנסת ובבית המדרש מדאורייתא, לכן ראוי

לומר שהרמב"ם במנין המצוות הנ"ל לא נתכוון כלל לומר שנתיצת בית הכנסת אסורה מן התורה משום לא תעשון כן, אלא דרך אסמכתא בעלמא, וזהו טעמו שלא הזכיר בהלכות יסודי התורה אלא נתיצת מזבח והיכל²

ד וזה לשון ספר היראים (שם): מורא מקדש. ויראת מאלהיך צוה בהכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש שיהג בהם מורא וכיבוד דכתיב בפרשת בהר סיני את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו לא ממקדשי אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש פי' מן הב"ה ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש דתניא בת"כ והשימותי את מקדשיכם מקדש מקדשי מרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות.

להיזהר בכבודם, ולשבת שם באימה ויראה וכ"כ החיי אדם^ה (ח"א כלל יז סעי' ו) ועיין בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' י), וחלקת יעקב (או"ח סי' לז).

וכן מצינו בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"ג או"ח סי' יט) ד"ה דכתב: וחמורה קדושת בית הכנסת וכבודו שנאמר בו "ומקדשי תיראו" ונכלל בזה גם בתי הכנסת שלנו שהם בגדר מקדש מעט. וכמ"ש מרן החיד"א הביא דבריו בשערי תשובה (ס' קגד סק"א).

וכתב הכף החיים (סי' ק"ב סק"ו) שלדעת רוב הפוסקים, קדושת בית הכנסת, היא מדאורייתא, ולמדו זאת מהפסוק "ועשו לי מקדש" (שמות כח, ה), ובית הכנסת הוא בחינת מקדש מעט, ויש להזהר בכבודו מאד מאד.

קדושתה מדרבנן

דעת הר"ן קדושת בית הכנסת היא מדרבנן (ר"ן מגילה דף כו ד"ה ומאן דשרי).

וכן כתב בספר האשכול (ח"א סו"ס כד, עמ' נה), שהשווה חז"ל קדושת בית הכנסת לקדושת המקדש, ומבואר דקדושת בית הכנסת אינה אלא מדרבנן.

דעת ר"א ממיץ בספר היראים^ו (סי' תט ובדפוס ישן סי' שכד) כשהתורה אמרה בספר ויקרא "ומקדשי תיראו", זה כולל גם שהמצווה לירא מבית הכנסת וביהמ"ד היא מהתורה, וכן דעת הסמ"ג (עשה קכד) הסמ"ק, וכן משמע מדברי התורת כהנים פר' קדושים ומהרקנטי.

ה וזה לשון החיי אדם ולכן אסור לדבר בהם דברים בטלים ואין מחשבין בהם חשבונות אלא של מצוה, כגון קופה של צדקה וכדומה, ומכל שכן שאסור שם בשחוק וקלות ראש, ועליהם נאמר [ישעיה א, יב], מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, ומראה בעצמו שאין לו חלק באלהי ישראל. ובזהר מפליג מאד בענשם, רחמנא ליצלן, וזה שאמר בזהר כאילו אין לו אלוה:

ו וזה לשון ספר היראים (שם): מורא מקדש. ויראת מאלהיך צוה בהכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש שינהג בהם מורא וכיבוד דכתיב בפרשת בהר סיני את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו לא ממקדשי אתה ירא אלא ממני שהזהיר על המקדש פי' מן הב"ה ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש דתניא בת"כ והשימותי את מקדשיכם מקדש מקדשי מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות.

עיין בשו"ת מהר"י בסאן (סי' י"ט) שבתי כנסיות יש להם דין מורא מקדש מדאורייתא ולכן יזהר האדם מאוד במורא בתי כנסיות ובתי מדרשות.

עוד מצינו בשו"ת היכל יצחק (או"ח סי' יב) דדן באורך בקדושת בית הכנסת, וז"ל: "אכן מצינו במשנה מגילה (דף כה.) קדושתם אף כשהם שוממין, שנאמר "והשימותי את מקדשיכם". ומשמע שהקדושה היא מדאורייתא שהרי כללם יחד עם המקדש. וכך מפורש בספרא, מקדש, מקדש, מקדשיכם, לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות, (וכך דרשו חז"ל אף על בתי כנסיות שבבבל ואהי להם למקדש מעט, אך משם אין ראייה, שאפשר שאין זו אלא אסמכתא, ועוד שדברי קבלה אינם כד"ת לכ"ע), ואעפ"כ עדיין יש להסתפק אם זו של מקדשיכם דרשה גמורה או אסמכתא, והרבה אסמכתאות יש בספרא ובספרי שנראות כדאורייתא, וכבר העירו על זה בתוס' ר"ה (יב.) ופשט הכתוב יכול להתפרש על שני המקדשים, הראשון והשני, ואם כי לא נאמר מקדשיי אלא מקדשיכם, (ועיין רש"י ומלבי"ם ז"ל שהם מפרשים שזה נאמר על עם ישראל), יכולני לאמר שהכוונה הרי היא על שני המקדשים שהיו עתידים להחרב וכיון שיצאה שכינה עמהם כבר אינם מקדשיי, (ודמיון לזה בזבחים מב. מפני מה לא נאמרה פרוכת הקדש וכו'), ואולם ההכרעה היא מלשונו של רבנו הגדול הרמב"ם ז"ל, שהוא מביא את הדרשה בלי שום הערה שהיא מדרבנן [פרק יא' הלכות תפלה הלכה יא'] ואולם אין בידנו להכריע בין הראשונים ז"ל, ויש מהראשונים ז"ל ובכללם הר"ן ז"ל האומרים בפירוש שקדושת בית הכנסת היא מדרבנן, ויש אומרים שאינם בגדר תשמישי קדושה אלא בגדר תשמישי מצוה (וע"ע משי"כ הר"ן מגילה פרק בני העיר).

קדושתה קדושת כבוד

דעת הרמב"ן¹ שאין קדושת בית הכנסת אלא קדושה של כבוד, ודינו כדין תשמישי מצווה.

ז וזה לשון הרמב"ן בחידושי למסכת מגילה (כה.) לפי מה ששינו במשנתנו בית הכנסת לוקחין בדמיו כו' משמע ודאי שבית הכנסת קדושה יש בו וכדאמרין בגמ' (כו:) אוגורה ומשכונה אסור מאי טעמא בקדושת' קיימי, ואמרין נמי אמאי תיפקע קדושתה, והשתא קשיא לי א"כ היאך נמכר והלא דבר הראוי לגופו במוקדשין אינו נפדה...

ויש לישב ולומר דבית הכנסת עשו אותו כתשמישי מצוה לולב וסוכה, והן עצמן אע"פ שנזרקין לאחר זמן בזמן מצוה יש בהן קדושה של כבוד, לפיכך בית הכנסת כל זמן שבני

מצוות זורא בכתי הכנסת, בזה שונה ביהכנ"ס של ימינו

והיו ששאלו שענין "מורא" תלוי איפוא במחלוקת "קדושת המקדש" האם קדושתה היא לשעתה או לעולמים (עיין רמב"ם שם, ה"ז) "אף על פי שהמקדש חרב בעונותינו, חייב אדם במוראו, כמו שהיה נוהג בו בבניינו". ואם לעולם קדושתה, מה צורך בלימוד "מיוחד" שיש חובת "מורא" אף בחורבנו? נראה, מאחר והיה מקום לומר, שאמנם "קדושת המקדש" קיימת אף בחורבנו, אלא כאשר בהמ"ק חרב אולי בטלה המצווה האחרת של ה"מורא"?! ולכך הוצרכה הגמ' ללמדנו ש"אף המורא במקדש לעולם" וכו'.

קלות ראש

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' תפלה הלכה ה והלאה): "בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהן כבוד ומכבדים אותן ומרביצין אותן, ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק עששיות בבתי כנסיות ולהציע בקרקען מחצלאות כדי לישב עליהם, ובערי אדום יושבין בה על הכסאות. בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה, ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, וחכמים ותלמידיהם מותרין לאכול ולשתות בהן מדוחק. היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחין לא יעשו קפנדריא כדי שיכנס בפתח זה ויצא בפתח שכנגדו לקרב הדרך, שאסור ליכנס בהן אלא לדבר מצוה. מי שצריך ליכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חברו, יכנס ויקרא מעט או יאמר שמועה ואח"כ יקרא חברו כדי שלא יכנס בשביל חפציו בלבד, ואם אינו יודע יאמר לתינוק מן התינוקות קרא לי הפסוק שאתה קורא בו, או ישהה מעט בבית הכנסת ואח"כ יצא, שהשיבה שם מעסקי המצות היא שנאמר אשרי יושבי ביתך וגו'. עכ"ל הרמב"ם עיי"ש.

העיר רוצין בו ומצותן עליו נוהגין בו קדושה ואפי' בחורבנו, שהרי עדיין לא עבר זמן מצותו וראוי לשפץ אותו ולבנותו, אבל אם נמלכו למכרו כבר עבר זמן מצותו כסוכה לאחר שבעה ונפקעה קדושה [דמצוה] מיניה.

וכן מצינו בספר החינוך (מצוה רנד) לירא מן המקדש, כלומר שנעמידהו בנפשותינו מקום הפחד והיראה, כדי שיתרככו לבבינו בבואנו שם להתפלל או להקריב קרבנות, שנאמר (ויקרא יט ל) ומקדשי תיראו. וגו' ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות, שאף על פי שהמקדש חרב היום בעונותנו חייב כל אדם במוראו, ולא יכנס אלא במקום שהוא מתר להכנס בו בבנינו, ולא ישב אפילו בעזרה, ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח שנאמר (ויקרא יט ל) את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו ואמרו בספרא (שם ח) מה שמידת שבת לעולם, אף מורא מקדש לעולם והעובר עליה ונהג קלות ראש בענינים אלו שאמרנו בטל עשה זה.

וכן פסק מרן הש"ע (או"ח סי' קנא סע' א) "בתי כנסת ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש, כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה".

זלזול בכבוד השכינה

כתב בהגהות יש נוחלין (להקדוש מוהר"ר אברהם, אבי בעל השל"ה הקדוש זי"ע), וז"ל: האלהים שבכל העבירות לא ראיתי כהנה, כי בשאר העבירות כגון גזל ועריות ומאכלות אסורות וכיוצא בהן יצרו מתגבר עליו ומתאוה בהם להנאת גופניות, אבל בזה האיסור אין שום דבר יוצא ממנו, כי אם בזדון לבו וברצונו מורד באדונו ומושך עליו כח היצה"ר ומזלזל בכבוד הקדוש ברוך הוא בהיכלו הקודש בפרהסיא בתוך קהל ועדה. ובאשר שעבירה זו לא תיעשה בפחות משנים, אם כן הוא כירבעם החוטא ומחטיא, ועון זה מעכב אב הגאולה. כמו שכתוב בזוהר הקדוש מאן דמשתעי בבי כנישתא אנהיג קלנא בשכינתא, וע"ד מתעכבי ישראל בגלותא, ולית ליה חולקא באלהא דישראל, והרי הוא ככופר בעיקר.

שומו שמים על זאת, מי לא ישים זאת על לבו מאין בא נגע זו בישראל לבזות השכינה בהיכל קדשו, כי עינים רואות שאיסור זה נעשה ממש היתר גמור לרוב האנשים גם להרוב מן הלומדים, וכמה לומדים כששואלים להם איזה דין און פירוש, הם משיבים, ובאמת יצא קלקול גדול מזה. כי הנבלים והכסילים רואים מרחוק וחושבים כי בדברים בטלים דברו, ועושים גם המה בשחוק ומנבלים את פיהם ותולין עצמם באילנות הגדולים. והמוכיח אותם על זה הם מתנצלים ואומרים וכי טוב אני יותר מפלוני שהוא למדן וחשוב,

ואין ספק כי אותם הלומדים יענשו על כולם, כי מהם ילמדו קלי הדעת הרואים מרחוק וחושבים שבדברים בטלים הם משיחין. ומזה יצא הקלקול בישראל עד שנעשה כהיתר גמור ממש. ומפני זה הרב רבנו יצחק לוריא ז"ל לא הי' משיב תשובה בבית הכנסת אפילו לדברי מוסר ויראת שמים, כדי שלא לשיח שיחה בטילה בבית הכנסת.

לכן כל ירא שמים יזהר מאוד בדבר זה אפילו להשיב בשום דבר עד שיצא מבית הכנסת כדי שלא ילמדו ממנו לדבר דברים בטלים ויענשו גם עליהם. כי איסור גדול הוא לדבר בבית הכנסת כלל, לא קודם התפלה ולא לאחר התפלה. והרבה בני אדם שאינם נזהרים בזה ועומדים לאחר התפלה ומשיחים זה לזה ומספרים מעשיות ומאורעות ואינן זוכרין שעומדין בהיכל הקודש במקום שהשכינה שם. ובאמת לא ידעתי מאין בא להם ההיתר לדבר בבית הכנסת כלל. ומה שאומרים קודם ברוך שאמר שתיקה יפה בשעת התפלה, אין פירושו שלא להשיח, כי זה אסור אפילו שלא בשעת התפלה, רק בסתם תפלה הוא שמונה עשרה שתהא בשתיקה שלא יבלבל האחד את חברו.

ובעוונותינו הרבים קצת אנשים עומדים בשחוק ובקלות ראש בבית התפלה, והנשים רואים זאת מהאנשים ובניהם רואים מאבותיהם, וכיון שנתגדלו בהיתר זה הותרה להם, וגם כי יזקינו לא יסורו מדרכם הרעה מתוך הרגילם, ולא ידעו כלל שזה איסור גדול. ויש מי שעומד ומתפלל וחבירו מספר לו איזה דבר ושוחקים זה עם זה, ויש מי שעונה אמן קטופה וחטופה וממהר לענות אמן כדי שיחזור לסורו למקום שפסק מדיבורו. וכן עושין בברכו וקדיש וקדושה. ויש מי שאינו יכול לפסוק בדיבורו ואינו עונה אמן יהא שמי' רבא וקדושה כלל. אוי לנו איך לא ניבוש לפני בוראינו יתברך. עד מתי יהי' חטא הגדול הזה בדורינו תחת ידינו, אשר כדאי הוא החטא הזה להאריך גלותינו, ומאן דלא אשגח בדא, כתב בזוהר, ווי ליי ולנפשי' טב ליי דלא איתברא, על כן יזהר האדם בזה מאוד מאוד.

וישים האדם על לבו אילו הי' התנא אלוקי ר"ש בן יוחאי שחיבר הזוה"ק, עומד בבית הכנסת ודורש ומוכיח את העם והי' דורש להם דרוש הזה ממש שאין לו חלק באלהא דישראל על העוון הזה, בודאי הי' נופל חרדה גדולה עליהם, ויהיו מתחרטים ומסכימים בלבם לשוב מגודל חומר איסור

זה שיהיו דבוקים בה' ית', כי כל ישראל קדושים ומוסרים נפשם על קדושת השם, והלא כל דבריו אלה המה חיים וקיימים, ואיך לא ישים אדם אל לבו לשוב מחטא גדול כזה.

והנני מעיד עלי שמים וארץ, שכל זאת כתבתי לאהבת הקדוש ברוך הוא ושכינתו, ולאהבת ישראל לקיים מצוות עשה של ואהבת לרעך כמוך, לכל מי שיש בידו למחות שיצילו את נפשם, כמו שאמרו חז"ל כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה, הוא נענש על כולם, ואין ספק שכל מי שיעלה על לבו להוכיח את העם לאהבת השכינה, שיהיו דבריו נשמעים, וישראל קדושים הם וישמעו ויעזבו את דרכם הרעה. וזכות הרבים היא תלוי בו, והקדוש ברוך הוא יגביה אותו למעלה להיות רם ונשא והקדוש ברוך הוא יהא בעזרו ויזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

ולפי שהפירצה הזאת התגברה כל כך בתוך בני ישראל, הי' ראוי ונכון בכל הקהילות גדולות וקטנות להכריז בבית הכנסת להיות להם לאיסור בחרם גדול שלא לדבר שום אדם בבית הכנסת, ומשום גדר אפילו בצרכי ציבור, ואפילו בדברי מוסר ותורה ויראת שמים זה עם זה כי אם כל אחד ישים עיניו בספרו שלפניו, אולי השם ברוך הוא ברחמיו הגדולים והמרובים עד אין סוף ירחם על אורך גלוייתנו ויקרב לנו את הגאולה, וישלח משיח צדקינו במהרה בימינו אמן. עכ"ל הגהות יש נוחלין.

כתב מרן החפץ חיים זצ"ל: אותם אלו שמדברים בבית הכנסת ובבהמ"ד, עוברים על איסור גדול, וקל וחומר אם זה לשון הרע ורכילות, ואוי ואבוי לשומע ולמספר, ואפילו אלו שהותר להם לאכול ולשתות, אם יצחקו או ידברו שיחה בטלה, יעברו על מצות עשה של "ומקדשי תיראו". (עמ' ל"ה ל"ט).

כתב כף החיים (סי' קנא אות ח) על המדבר דברי חולין בבית הכנסת המדבר בבית הכנסת טוב לו שלא יבוא לבית הכנסת, אפילו ביום הכיפורים, כי הוא חוטא ומחטיא, והשטן מקטרג עליו ואומר, אין לו זמן לדבר רק בתפלה.

זכיה גדולה

- הנזהר במצות מורא וקדושת בית הכנסת זוכה לדברים הרבה:
- (א) הקב"ה שומע תפלתו ומצילו מיד האויב שלא יעשה בו כליה.
- (ב) בא לידי יראת חטא.
- (ג) יראה זרע.
- (ד) יאריך ימים.
- (ה) חפץ ה' בידו ויצליח ולא ימות לשחת.
- (ו) לא יחסר לחמו.
- (ז) תנוח נפשו בקבר לשכון לבטח, ואינם נרקבים גופו ועצמותיו.

פרק ג'

לירא מן המקדש

"לירא מן המקדש דהיינו לנהוג בו כבוד ולא יקל ראשו, כי לא מן המקדש אתה ירא אלא ממני שציוה על מוראו שנאמר ומקדשי תיראו אני ה'". (מגן המצוות (רנד) למהר"ם חאגיז),

דיני כבוד בית הכנסת

מובא בגמ' מגילה (כח:): שני מקרים בדין כניסה לבית כנסת שלא לשם תפלה או לימוד, ובודאי מדינים אילו יש ללמוד דיני כבוד בית הכנסת.

"כי הא דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלי שאילתא מרבא, אתא זילחא דמיטרא (זרם מים שבאין בכח-רש"י). עיילי לבי כנישתא. אמרי: האי דעיילינן לבי כנישתא - לאו משום מיטרא, אלא משום דשמעתא בעא צילתא כיומא דאסתנא.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: אי אצטריך ליה לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא, מאי? - אמר ליה: אי צורבא מרבנן הוא - לימא הלכתא, ואי תנא הוא - לימא מתניתא, ואי קרא הוא, לימא פסוקא. ואי לא - לימא ליה לינוקא: אימא לי פסוקיך. אי נמי, נישהי פורתא וניקום". ע"כ.

במקרה הראשון מודגש שהאמוראים אמנם נכנסו בגלל הגשם, אך לא מחמת נוחיותם אלא למטרת לימוד התורה, לאו משום מיטרא, פרש"י שיגן עלינו מפני הגשמים, שאם לא היינו עוסקין בשמעתא - לא היינו נכנסין. לעומת זאת, במקרה השני רב אשי התיר כניסה לבית הכנסת על מנת לקרוא לאחר, בתנאי שהנכנס ילמד משהו בבית הכנסת. לכאורה נראה היפוך מהראשון נראה שאין להיכנס לבית הכנסת אלא למטרת לימוד, ואילו בשני נראה שמותר להיכנס לבית הכנסת למטרות זרות - אלא שבבית הכנסת יש להתנהג בצורה מסוימת.

אמנם, יש מקום לחלק בין מקרה בו נכנס לבית הכנסת בגלל הגשמים, לעומת מקרה בו נכנס לבית הכנסת משום שאין ברירה אחרת (שם האדם שמחפשים אותו נמצא), לחילופין ניתן לבאר שאין הבדל עקרוני בין המקרים, אלא שיש שתי הבנות שונות בכבוד בית הכנסת: יחס חיצוני, והמציאות בתוך בית הכנסת.

אם הבעיה היא בזלזול וביחס לא מכובד לבית הכנסת, גם כזה שאיננו בא לידי ביטוי בהתנהגות במקום - אזי תהיה אסורה כל כניסה לבית הכנסת שלא למטרת לימוד, תפלה וכדומה. אמנם, אם הבעיה היא בנעשה בתוך בית הכנסת - אזי סיבת הכניסה איננה חשובה, כל עוד בתוך בית הכנסת הדברים נעשים בצורה מכובדת.

ננסה לבאר יותר מתוך הברייתא שם הקובעת: ומכבדין אותן ומרביצין אותן כדי שלא יעלו בהן עשבים. א"ר יהודה: אימתי - בישובן, אבל בחורבנן - מניחין אותן לעלות.

ר' יהודה קובע, אם כן, שאין לעקור צמחים מתוך בית כנסת שחרב. אמנם תנא קמא לא חולק עליו (שהרי לשון "אימתי" בר' יהודה לא באה לחלוק אלא לפרש), אבל בוודאי שיש הוא אמינא לחלוק - הרי בית הכנסת מתנוול! אלא יש לומר, שמצד הנעשה בבית הכנסת - אכן גדילת הצמחים פוגעת בו ומנוולת אותו. אולם, דווקא מצד היחס החיצוני לו - כבוד בית הכנסת גדל: הציבור מצטער על המתרחש, ופועל למען שיפוצו מחדש של בית הכנסת, ובוזה בס"ד נדע כיצד לכבד את בית הכנסת.

ישיבה בדרך כבוד

המקור לאיסור ישיבה רגל על רגל, הובא בכנסת הגדולה (הגהות הטור), בשם ספר הזכרונות (זכרון י" פ"א דף סד) וכן הובא בכף החיים (סק"ד) ומקורו טהור במאירי (מגילה כח): דמה שאמרו חז"ל דאין נאותין בבית הכנסת, דאסור לאדם לשבת כמו שיושב בביתו, אלא עומד באימה וכו'. עיין בהלכה ברורה (ח"י) עמ' שלח.

וכתב בעל עטרת זקנים (סי' צה) וז"ל: בתפלת מיושב לא יסמוך לאחוריו, ולא יהא מוטה לצדדים מפני שהוא דרך גאוה ולא יפשוט רגליו ולא ירכיבם

זה על גבי זה, שכל זה דרך גאווה" עכ"ל, והעתיקו דבריו האחרונים באר היטב (שם סק"ג) מרן חיד"א קשר גודל (סי' יב אות ל) שלמי צבור (עמ' רסד) חסד לאלפים (שם אות ב) הבא"ח (ש"א יתרו אות ט), וכ"כ הגר"א גז בספרו זה השלחן (עמ' יט) והוסיף: ויש בני אדם שעושים כן (להרכיב רגל על רגל) ויש להחזירם למוטב. עכ"ל. ועיין בילקוט יוסף (ח"ב עמ' רמו עמ' תקף שארית יוסף ח"ג עמ' רפז) בשם מרן אביו שליט"א (עלי הדס שחרית עמ' 199).

נשיאת נשק

עוד נוסיף בקדושת בית הכנסת לענין נשיאת נשק בכותלי בית כנסת כתבו כמה מחכמי הראשונים, דאסור להיכנס לבית הכנסת עם סכין ארוכה, (ש"ע א"ח סי' קנא סע' ו בשם מהר"ם מרוטנבורג ועוד). דין זה מבוסס על מצווה מן התורה, שלא לבנות את המזבח על ידי שימוש בכלי ברזל. שנאמר (שמות כ, כב): "ואם מזבח אבנים תעשה לי, לא תבנה אתהן גזית, כי חרבך הנפת עליה ותחלליה". מובא על כך במכילתא: "מכאן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: המזבח נברא להאריך שנותיו של אדם, והברזל לקצר שנותיו של אדם, אינו רשאי להניף המקצר על המאריך". ועל סמך מצווה זו כתבו כמה מחכמי הראשונים, שאין להיכנס לבית הכנסת עם סכין ארוכה, שכן בית הכנסת נועד להאריך את חייו של האדם, ואילו הסכין לקצר. ולהלכה פסק מרן ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך.

נשק בזמנו

וכאן יש לדון האם ניתן לדמות סכין ארוך שהבוא בש"ע (שם) לדין כלי נשק שקיימים היום אצל אנשי שירות הביטחון שחייבים הם לשאת את נשקם עמהם ע"פ חוק הצבא בזמן שמירה וכו', האם מותר להם להיכנס לבית הכנסת עם כלי נשק או שמא אסור? נראה כי כאשר ישנו צורך בטחוני להסתובב בכל מקום עם נשק, כגון ישובים הצמודים לאויב, ויש בזה חשש פיקוח נפש, אזי מותר מן הדין להיכנס עימו לבית הכנסת, וידוע כי פיקוח נפש דוחה את כל המצוות. ולנדוננו השאלה כאשר אין צורך גדול כנ"ל בנשיאת נשק כגון חייל שלא נמצא בשמירה או בכוננות, וע"פ הוראות הבסיס יכול להפקיד את נשקו בארון בחדרו או בארון שע"י בית הכנסת, ואין את החשש מפני הסכנה שמא יגנבו את הנשק או חלילה יגיעו

למחבלים או פושעים! אזי במקרה של אקדח הפתרון הטוב ביותר הוא לכסותו, שכן לדעת רוב הפוסקים אם הסכין מכוסה, אין איסור להיכנס עימה לבית הכנסת. ולכן הנושא אקדח, יסתירונו בחולצתו, או יכניסו לתיק. וכן לגבי רובה בכיסוי או יניח אותו בעזרת נשים ששמה הקדושה פחותה^ח (עיין א"ר, וכן הגירסא ברבנו פרץ, תשב"ץ (סי' ר"ב) וכלבו (דף י' סי' ז). אמנם ישנם הסוברים האוסרים גם כאשר הסכין מכוסה ויהיה אסור להיכנס עימה לבית הכנסת (ט"ז קנא, סק"ב). הבעל ציץ אליעזר (ח"י, סי' יח), כתב שדין נשק שאין בו מחסנית קל מדין הסכין, מפני שהסכין יכולה מיד להרוג, ואילו הרובה ללא המחסנית אינו יכול להרוג. ועל פי זה הקל להיכנס בשעת הדחק לבית הכנסת עם רובה, גם כאשר אין אפשרות לכסותו, כאמור חייל נמצא בתכיפות של כוננות בשמירות בבסיס וכו'.

וכן פסק מרן הראש"ל שליט"א (יחוד"ד ח"ה סי' יח) להקל כשהנשק מכוסה.

לפיכך, עדיף לכתחילה להגיע לבית הכנסת בלא שום נשק. ורק כאשר ישנו צורך גדול או חיוב ממפקד הבסיס, או שאין מקום בטוח שבו אפשר להשאיר את הנשק, אין להפסיד בעבור זה תפלה במניין, ומותר ע"פ הדין

ח הנה הגאון בעל שבט הלוי שליט"א (ח"ט סי' כ) דן בשאלת עזרת נשים וכתב לענין אותם המתפללים בעזרת נשים בשעה שהצבור מתפללים, והשיב: הנה לענין קדושת עזרת נשים בעצם יש ויכוח בין גדולי האחרונים כידוע ורובם סוברים דהיא דרגא פחותה של קדושת בית הכנסת, אשר כידוע יש מחלוקת הראשנים אם קדושתה מן התורה או מדרבנן, וגם אני הארכתי בעניי בכמה תשובות, ועיין תשובה נפלאה בזה בתשובת בית שלמה (או"ח סי' כ"ח), וגם בתשובת מהרש"ם (ח"א) ואכמ"ל, ועזרת נשים נעשה למקום שיכולים להתפלל ולענות יחד עם הצבור כמו מתפללים יחד ואעפ"י שמחויבים הנשים בתפלה מכ"מ מספיק להו לענות משם, אעפ"י שנפרד מעיקר בית הכנסת.

ופסק הגאון בעל שבט הלוי, אבל פשוט מאד דלענין צירוף עשרה נחשב רשות אחרת לגמרי כיון שיש מחיצות גמורות מפרידות, וע"כ לא פליגי קדמונים אלא בתיבה (בבימה) שבאמצע בית הכנסת באו"ח סי' נ"ה סי"ט אם מחיצות מגיעות לתקרה אם גם זה נחשב רשות אחרת לצירוף, והמקילים שם משום דהבימה תשמיש בית הכנסת ממש, לא כן עזרת נשים דנעשה ממש רשות אחרת. והוסיף, ואחרי שעלה זה על לבי ראיתי בס' ערוך השולחן סי' נ"ה ס"כ, שכ' וז"ל מיהו זה ודאי העומדים בעזרת נשים לא יצטרפו עם העומדים בבית הכנסת ואף שיש חלונות בביהכ"נ של נשים וראים פניהם של אלו כיון שמחיצות גמורות יש ושתי רשויות וכו' והיינו דנדון לענין צירוף כעומד בבית אחר וכן משמע לי מתשובת הגאון בית שלמה הנ"ל. עכ"ל. ולפי זה בוודאי שאפשר להכניס שם הנשק.

להיכנס עם הנשק לבית הכנסת, ויסתירו או יכסהו, (ט"ז קנא סק"ב) ומוטב גם לפרוק ממנו את המחסנית גם מבחינת זהירות וגם מבחינת סברת הגאון בעל ציץ אליעזר זצ"ל שהובאה לעיל שרובה ללא מחסנית אינו יכול להרוג. רח"ל.

כלבי הנחיה לסגי נהור

רואים אנו מדי פעם, לצערנו, את אותם אלו שנחסכה מהם ראייתם ונאלצים להיעזר בכלבי הנחיה, המאולפים לסייע להם בהליכתם בכדי שלא יכשלו בדרכם. אזי זקוקים אנו לשאלה האם מותר לעיוור להיכנס עם כלבו לבית הכנסת. או שיש לאסור בזה משום בזיון בית הכנסת, כי הכנסת בעל חי טמא לבית הכנסת בזיון הוא?

דעת המקילים

על דין זה נשאל הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, (שו"ת אגרות משה ח"א או"ח סי' מה), וכתב להקל להכניס את הכלב לבית המדרש, מפני שהוא צורך גדול לעיוור, שלא יתבטל כל ימיו מתורה ותפלה בבית המדרש, והביא ראייה גדולה להקל בזה, מהגמרא בתלמוד ירושלמי (מגילה, פ' בני העיר ה"ג), שרב אמי הורה למלמדי תנוקות, שהיו מלמדים תורה, "אין אתא בר נש לגביכון מלכלך באורייתא, תיהוון מקבלין ליה ולחמריה ולמאניה". כלומר, אם יבא לפניכם ללמוד תורה, אדם שיש בו מעט תורה, אז תקבלו אותו לבית המדרש, עם חמורו ועם כליו. ומבואר אם כן בירושלמי, לענין כניסת חמור לבית המדרש, שהעיקר להקל בזה במקום צורך. וברור הדבר שאין מקום צורך גדול יותר מזה שעלול העיוור להיות בטל כל ימיו מתורה ותפלה, אילו לא נאפשר לו להכנס לבית המדרש עם כלבו. ודברי הירושלמי בזה הם לענין כבוד בית המדרש, ואם כן בודאי שכוונת הירושלמי היא אף לענין הכנסת החמור לתוך בית המדרש ממש, שבמקום צורך יש להקל בזה. וכן פסק האדמו"ר מליובאוויטש בתשובה שהובאה בספר שערי הלכה ומנהג (ח"א סי' נב), וראה בספר הלכה ברורה (אות ל, שער הציון ע).

וגאון אחד העיר על זה, שכל דברי הירושלמי מדברים דוקא לענין חמור, שהוא בהמה מכובדת שהיתה נחשבת בימיהם לכלי רכב חשוב שהיה לכל

אדם אפילו נכבד שבנכבדים, וגם היו כאלה שהיו מלינים את החמור בביתם בשעות הלילה, וכל זה לפי כבודו, אבל כלב, שהוא חיה בזויה יותר, ובדרך כלל משכנה מחוץ לבית, אין להקל להכניסה לבית הכנסת. אלא שכיום אין זה נכון, כי אדרבא, הכלב הוא חיה מבויתת ומחונכת הרבה יותר מן החמור, ובמקומות רבים בזמנינו נוהגים רבים מאד לגדלו, ועל כן לא נכנס לדין ודברים האם מותר לגדל כלב בבית או לא, כי הלכה ערוכה היא, וכבר דשו בה רבים ונכבדים, ואין כאן מקומה להאריך בה, מתי אסור ומתי מותר. אלא עכ"פ בדבר גידול בע"ח בבית, הוי הכלב עדיף מהחמור.

אלא שעיקר דברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, מבוססים על כך שלדעתו מותר לבני אדם לאכול ולשתות בבתי מדרשות (לצורך, כגון בסעודה שלישית כפי שיש שנהגו, או באזכרות ובשמחות).

והכנסת כלב לבית הכנסת, תלויה בדין אכילה ושתייה, שאם אין להתיר אכילה ושתייה, בודאי שאין להקל בכניסת כלב לבית הכנסת, שכן אם לאכול ולשתות אסור מפני כבוד המקום, בודאי שהכנסת כלב אסורה מפני כבוד המקום. אבל אם מותר לאכול ולשתות בבתי מדרשות, הוא הדין שמותר להכניס לשם כלב. אלא שלפי דעת מרן השלחן ערוך, אין להקל באכילה ושתייה אלא לאלו שלומדים תורה בבתי מדרשות, אבל לאלו שרק מתפללים בבית הכנסת, אין להקל בזה. ולפי זה נראה, שגם אם יש להקל להכניס כלב לצורך העיור לבית הכנסת, זהו דוקא לענין שיעורי תורה וכדומה, שאז יש מקום להקל בזה, אבל אם אינו בא לשם אלא לצורך תפלה, לכאורה אין להקל בזה.

דעת המומחירים

דעת הגאון ר' מרדכי יעקב ברייש זצ"ל בשו"ת חלקת יעקב (חאו"ח סי' לד) שכתב להשיג על פסק האגרות משה הנ"ל בענין להתיר לסומא שהרגילו כלב להוליכו, ליכנס עם כלבו לבית הכנסת בזמן התפלה ופוסק שם שאסור להכניסו וכן היא דעת הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א, בשו"ת שמע שלמה (ח"ד סי"ג), דאין לאפשר כניסת כלב לבית הכנסת כלל, ובפרט בשעת התפלה. והמחמיר כדבריו במקום שאפשר, תבא עליו ברכת הטוב.

ועל כן להלכה נראה, שאם יש אפשרות שהעיור לא יכניס את הכלב לבית הכנסת, אלא ישאיר אותו בחוץ, עדיף יותר שיעשה כן, ואדם אחד מן המתפללים ידאג להוליכו למקומו בבית הכנסת, אבל אם אין דרך אחרת, וחייב העיור להכניס את הכלב לבית הכנסת, יוכל העיור לסמוך על הוראת הגאון רבי משה פיינשטיין בזה, לפי שיש מקום לומר שאף לדעת מרן השלחן ערוך יש להקל בזה, ובפרט שיש פוסקים שהמנהג בזה אינו כדעת מרן.

וכל ההיתר להקל הוא דוקא במקום שהמתפללים מורגלים בכלבים, ושהיית הכלב במקום אינה גורמת להם להפרעה למהלך התפלה, אבל במקומות שאין רגילות כל כך לגדל כלב, יש לחוש שאין זו דרך כבוד כל כך להכניס את הכלב לתוך בית המדרש, ובפרט שיש לחוש בזה שהכלב גורם לילדים בבית הכנסת לפחד ומורא, מפני שאינם מורגלים לקרבתו, ועלול לגרום גם כן להפרעה בכוונת התפלה^ט, על כן באופן כזה, מן הראוי שישאיר העיור את כלבו בכניסה לבית הכנסת, ויכניס אותו אדם אחד מן המתפללים לבית הכנסת, ולאחר התפלה יחזור לקחת את הכלב לביתו. ואם אינו יכול להשאיר את הכלב בחוץ, עדיף שיתפלל ביחידות בביתו, מאשר להפריע לקהל להתפל ואפילו במקום שרגילים לכלבים, ואפשר להקל להכניסו לבית הכנסת, עכ"פ יזהרו שיהיה הכלב במקום שאינו מפריע לשאר המתפללים, כגון באיזו פינה מפינות בית הכנסת, ועל יד יוכל העיור לשהות בבית הכנסת, להתפלל וללמוד תורה.

ט ועוד שמחשבתו תהיה זכה וברה וידע שהשכינה כנגדו כמו שכתבו "שפכי כמים לבך נכח פני ה'", (איכה ב'ט) ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו, עד שתשאר מחשבתו וכוונתו תהיה זכה בתפילתו, ויחשוב כאילו היה מדבר לפני מלך בשר ודם, בודאי היה מסדר דבריו ומכווין היטב בהם יפה לבל יכשל, ק"ו לפי ממ"ה הקב"ה, שצריך לכוון היטב מחשבתו, כי לפניו יתברך המחשבה כמו הדיבור, וכל המחשבות הוא חוקר, וקודם התפלה יחשוב מרוממות הא-ל יתברך שמו ושפלות האדם ויסיר כל תענוגי אדם מלבו.

פרק ד'

יסוד בית המדרש

לעולם תהא כל מחשבתו של אדם לעסוק בתורה ואל ימנעוהו לא טרדת מלחמות ולא מבוכת העוני והדוחק ושאר הסבות המונעות וכל שמקיימה מתוך הטרדה שכרו כפול ומכופל אמרו עליו על חזקיהו שהיה חוגר חרבו תמיד למלחמות והיה תולה אותה על פתח בית מדרש ואומר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זה עד שמלאה הארץ דעה עד שאף התנוקות שבהם היו בקיאים בתלמודם ונתן לו השם שכרו ונצח את מלחמותיו בלא חרב ובלא חנית דרך צחות אמרו וחבל עול מפני שמן חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק לבתי כנסיות ובתי מדרשות וכן אמרו על דורו של ר' יהודה בר' אילעי שהיו ששה תלמידים מתעטפים בטלית אחת מרוב דחקם ועוסקים בתורה וכל המקיימה מעוני סופו לקיימה מתוך עושר (המאירי סנהדרין כ.)

בית מדרש

בית הקדוש הזה, שנועד לשכן שמו שם, והוא מקום השראת השכינה נקרא בפי חז"ל בשני אופנים בית הכנסת - ובית המדרש, וכן מרגלא בפומיה דאינשי, ובאמת לא ראוי זה כראוי זה, והבדל יש ביניהם ובכמה הלכות שונות זו מזו, וכמו שיבואר בס"ד להלן בפרק זה.

ההבדל העיקרי שיש ביניהם הוא שבית הכנסת נועדה אך ורק לתפלה, מקום שבאים להודות ולהלל לשם יתברך, ולשפוך שיח לפני קונה הכל, משא"כ בבית מדרש שנועד לתורה ולתפלה, ולכל דבר שבקדושה.

קדושת בית המדרש

ומה הטעם דקדושת בית מדרש (ללימוד תורה), מרובה מקדושת בית כנסת שנועד לתפלה, מפני שמצוות תלמוד תורה גדולה ממצוות התפלה.

אעפ"כ בכמה דברים ניתן להקל בבית המדרש יותר מאשר בבית הכנסת. למשל: בבית הכנסת אסור לאכול או לשתות מפני שיש בזה קלות ראש, אבל בבית המדרש התירו לתלמידי חכמים ותלמידיהם לאכול ולשתות. והטעם לכך, מפני ביטול תורה. שכן בבית המדרש שוהים הלומדים שעות ארוכות, ואם בכל פעם שיצטרכו לאכול או לשתות יאלצו ללכת לביתם, יגרום הדבר לביטול תורה, ולכן התירו להם חכמים לאכול ולשתות בבית הכנסת כדי למנוע מעצמם ביטול תורה.

אמנם על פי דעת הש"ע והמג"א שסוברים שמעיקר הדין כל איסורי בית הכנסת חלים גם על תלמידי חכמים ותלמידיהם, ורק כדי למנוע מהם ביטול תורה הקלו להם לאכול ולשתות בבית הכנסת, אבל כשאין חשש ביטול תורה אין להקל, וזוהי השיטה המקובלת על רוב הפוסקים. אבל ישנה עוד שיטה, והיא דעת הר"ן שהובאה בדברי הרמ"א, שלתלמידי חכמים מותר מלכתחילה להקל בדיני בית המדרש, מפני שבית המדרש נחשב כביתם. וכאמר הגמ' מגילה (כח:): אמר רבא חכמים ותלמידיהן מותרים (להנות מבית המדרש) דאמר ריב"ל מאי בי רבנן, ביתא דרבנן. ולכן מותר להקל לכתחילה כבבית. אבל בבית הכנסת הכל מודים שאין להקל אלא בשעת הדחק. (ש"ע סי' קנא, סע' א מג"א סק"ב).

כמו כן, בית מדרש אינו רק מקדש מעט ומשמש לתפלה, אלא עיקרו לתורה, על כל צדדיה: לימוד, בירור, קביעה ופסיקה, ואף עשיית דין תורה, תורה זו קרוייה תורת חיים (ברכות לב. שם נו.), כיוון שהיא כוללת ומקיפה את מכלול החיים, כדברי חז"ל - "הפוך בה והפוך בה, דכולא בה" (אבות פ"ה מכ"ב). לכן, בבית המדרש, המוקדש לתורת החיים, מותר לת"ח לנהוג בהם את חיי היום יום, דהיינו לאכול ולשתות. התורה איננה מצטמצמת כבית הכנסת המיועד לתפלה דייקא, אלא מקיפה את כלל החיים.

וכאמור לעיל בהלכות בית הכנסת אף אסור לשוחח בביהמ"ד אלא עניני תורה, עיין רמב"ם (ת"ת פ"ד ה"ט). ועוד, "אמר רב חסדא מאי דכתיב אוהב ה'

שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערים המצוינין בהלכה יותר מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבעולם" (ברכות ח.). וכתב רבנו יונה ז"ל שאוהב ה' שערים המצוינין בהלכה כלומר ששם קביעות התורה וההוראות בכל יום יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלומדים בהם לפי שעה דרשות או פסוק וכו". ומסקנתו שקביעות התורה חביבה משאר בתי כנסיות ובתי מדרשות שאינם קבועים.

קדושה גדולה

ונחלקו בגמרא האם קדושת ביהמ"ד גדולה מקדושת בית הכנסת או איפכא. ונצטט את הגמ' (תענית כו:): "רב פפי משמיה דר' (רבא) מבי כנישתא לבי רבנן שרי, מבי רבנן לבית כנישתא אסור, ורב פפא משמיה דרבא מתני איפכא". והפירוש מבי כנישתא, דהיינו להפוך מבית הכנסת, לבי רבנן, דהיינו לבית המדרש שרי, אבל הפוך מהבית המדרש לבית הכנסת אסור. ורב פפא למד הפוך דרק מבית המדרש לבית הכנסת מותר, אבל מבית הכנסת לבית המדרש אסור, והטעם דמעלין בקודש ואין מורדין, ולפי רב פפא קדושת בית הכנסת גדולה מבית המדרש. רב פפי סובר דקדושת בית המדרש גדולה מבית הכנסת ולהכלכה פסק הרמב"ם (הל' תפלה פ"א הי"ד) דמותר לעשות מבית הכנסת ביהמ"ד ולא להפך, שקדושת ביהמ"ד יתירה על בית הכנסת, ומעלין בקודש ואין מורדין, והוא הדין לכספי מכירת בית הכנסת אי שרי לקנות בדמיהם בית המדרש. פסק הרמב"ם דמותר.

הטור ביו"ד (סי' רמו) כתב ד"קדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת". וכן פסק מרן בשלחנו הטהור (שם) וכן דעת הש"ך (שם סק"ז). ובסי' רנט (סק"ג) פסק דקדושת בית המדרש היא יותר מקדושת בית הכנסת ויכול לעשות מבית הכנסת בית המדרש כמו שנתבאר באו"ח (סי' קנג) ועיין בתשובת מהר"מ גאלנטי (סי' עו). ע"כ.

רוב בתי הכנסת דינם כבית מדרש

רוב בתי הכנסיות בימנו נהפכו לבתי מדרש מאחר ובכל בית כנסת ישנו שיעור קבוע, שאילו נקבע בו שיעור לשעה אחת דינו כבית המדרש (שו"ת דבר שמואל סי' שמו, הובא בבאה"ט סי' קנג סק"ב)

דרכי היתר

לענין סוגי הלימוד שהיו נלמדים בבית הכנסת, ועל הימצאות תלמידי חכמים, מובא בגמרא במגילה (כח:) שאסור לאדם לעבור דרך בית הכנסת בלי סיבה - להיכנס מפתח אחד ולצאת מפתח שני (כקיצור דרך), אלא עליו ללמוד משנה או הלכה, או לפחות להגיד פסוק אחד לפני שהוא יוצא. ואם גם לקרוא פסוק אינו יודע, אזי יבקש מאחד הילדים הנמצאים שם שיגיד פסוק בשבילו, ויקשיב לו.

עיי' משנ"ב (או"ח קנ"א, סקט"ז) שתלמיד חכם שנמצא כל היום בבית המדרש ומבלה בו עיתותיו - בשבילו בית המדרש נחשב ממש כבית, אפילו לענין שינה! מותר לו לאכול ולשתות ולישון שם ואפילו לשוחח שיחת חולין (ע"פ ע"ז י"ט). וכן כל פעולה שאין בה פחיתות כבוד וביזוי המקום. כיון שהתלמיד החכם ממש חי בבית המדרש - מותר לו באמת לחיות בו, על כל צדדי החיים.

עוד נוסף בזהירותו של יעקב בקדושת מקומות קדושים עוד כתוב בפרשה (שם טז) "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי". וביאר רש"י "שאלו ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה". מכאן רואים שהיה יעקב אבינו נזהר ביותר לשמור על קדושת מקום קדוש, שלא לישון בו, ושלא לזלזל בו, ובא ללמדנו לדורות.

אם כך למקום שהתפלל בו יעקב אבינו באקראי יש קדושה, ועוד הרי זה המקום שאברהם אבינו עקד את בנו יצחק, אמנם הוא מקום שהתפללו בו אבותיו באקראי, אבל לא היה מקום תפלה קבוע, וזו באמת הסיבה שהוא אפילו לא ידע את המקום עד שקפצה לו הדרך בצורה נסית (עיי' חולין דף צ"א:).

מעניין הדבר שלגבי דין מקום תפלה שהתפללו בו באקראי יש גמ' שדנה אם בכלל יש בו קדושה או לא. וכך הגמ' אומרת, (מגילה כו.) "בני העיר שמכרו רחובה של עיר, לוקחים במעות בית כנסת". היינו, שיש קדושה לרחובה של עיר. ועל זה אומרת הגמרא: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, זו דברי רבי מנחם בר יוסי סתימתאה, אבל חכמים אומרים הרחוב אין בו משום קדושה. ורבי מנחם בר יוסי מאי טעמיה, הואיל והעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות. ורבנן, ההוא אקראי בעלמא". כלומר, שנחלקו רבי מנחם ברבי יוסי וחכמים אם מקום שמתפללים בו באקראי מקבל דין של בית כנסת

שינה בבית המדרש

איתא בגמרא במסכת סנהדרין (ע.א.) מר רבי זירא כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה. ופרש"י על אתר: נומה שאדם מתגרה בה תלביש קרעים כלומר סוף כל בעל הנאות לבוא לידי עניות. וכתב המאירי (סנהדרין דף ע:): בדין כהן שתוי יין שנכנס לעבוד שעבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים, והוסיף בדיני בית המדרש דכל המתנמנם בבית המדרש ומרפה עצמו בתורה תורתו נעשית לו קרעים קרעים ר"ל שמשכח תלמודו ואינו נזכר אלא בסירוגין.

ובמסכת סוכה (כ.ה.) מצינו שרבי אליעזר ורבן יוחנן בן זכאי לא ישנו בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי. וכן מצאנו במסכת תענית (כ:): שאלו תלמידיו לרב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם... ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי.

ועוד מצאנו במסכת מגילה (כ.ה.) שאלו תלמידיו את רבי זירא במה הארכת ימים... ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי.

ובתלמוד ירושלמי אמרו (מגלה פ"ה ה"ג), בתי כנסיות ובתי מדרשות... לא ישינים בהן.

ובתנא דבי אליהו רבה (פ"ג): אין לך מדה קשה בעולם כמתנמנם בבית הכנסת ובית המדרש.

וכן פסק הרמב"ם בהל' תלמוד תורה (פ"ד ה"ט) דאין ישנים בבית המדרש. וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים קרעים, וכן אמר שלמה בחכמתו וקרעים תלביש נומה.

אולם בהג"מ (הל' תפלה פ"א ה"ו אות ו) כתב בשם רי"ב"א דכל שכן שלצורך בית הכנסת מותר לישן בו ומכאן התירו לישן בבית הכנסת בערב יום הכיפורים כדי לשמור.

קבוע, ויש בו קדושה, או שמא אין קדושה אלא בבית כנסת קבוע דוקא. להמחיש הדבר, לדוגמא בחצר בנין כשעושים שמחה או אזכרה עושים שם תפלות, האם משום כך מקבל כל הרחוב קדושה? על זה הגמ' אומרת שלדעת רבי מנחם מקבל קדושה, ולדעת חכמים אינה מקבלת קדושה, כיון שאין זה אלא באקראי, לא מקבל קדושה.

ובטור (יו"ד רמו) כתב: "אין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים וקרעים וכן אמר שלמה וקרעים תלביש נומה ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה אפי' מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש ואצ"ל שאר דברים וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת".

והנה בפסקי מרן הש"ע צריכים ביאור, שכן באו"ח (סי' קנא סע' ג) פסק דאין ישנים בבית הכנסת אפילו שינת ארעי, אבל בבית המדרש מותר, ואילו ביו"ד (סי' רמו סע' טז) פסק דאין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה. ע"כ. ולכאורה אפשר לומר שבאו"ח התיר שינת ארעי בבית המדרש, וביו"ד אסר מדינא שינת קבע בבית המדרש, שצ"ע בלשון המתנמנם.

ובש"ך (סקט"ו) דהרגיש בקושיא זו וראיתי לו דכתב לתרץ ששינת קבע אסורה, אבל שינת ארעי מותרת מדינא ורק ממידת חסידות אסורה, והביאה הבאר היטב (סק"ח). ולכן באו"ח פסק מדינא ולכן כותב ששינת ארעי מותרת, משא"כ ביו"ד דכתב דממדת חסידות אסור אפילו שינת ארעי, דחכמתו נעשית קרעים קרעים.

ובערוך השלחן (סע' קנא סע' ו) כתב דבבית הכנסת אסור לישון אפילו שינת ארעי, אבל בבית המדרש מותר למי שלומד שם. ועוד כתב (יו"ד סי' רמו סע' ג), דאין ישנים בבית המדרש בשעת הדרשה והלימוד, וכל המתנמנם בבית המדרש בעת זה תורתו נעשית קרעים. ואם כן סרה הקושיה מפסקי הש"ע שאף בבית המדרש מותר לישון, אלא שבשעת הדרשה אין להתיר.

ובכף החיים (סק"ל ול"א) כתב על פי תשובת הרשב"ש (סי' קצב) תלמידי חכמים מותרים לישון בבית הכנסת ובבית המדרש, ועוד הביא דברי הלבוש שהתיר לישון בבית המדרש אפילו שינת קבע, והסביר דעתו דהיינו למי שלומד שם בקביעות על מנת שלא יתבטל מלימודו, וכן כתב החיד"א בשיורי ברכה (קונ' אחרון סע' ב') ובספר חיי אדם (כלל יז אות יד) כתב להתיר ללומדים בבית המדרש באופן קבוע לישן שם אפילו שינת קבע, על מנת שלא יתבטלו מלימודם, וכן הסכים בקיצור ש"ע ובמשנ"ב. וכן פסק בספר הלכה ברורה (ח"ז שם) עיין עוד בספר יפה ללב, וע"ע בפסקי תשובות (אות ה) שכתב להתיר השינה בבית הכנסת ובית המדרש.

עוד מצינו בספר מנורת המאור (פ"ה ת"ת עמ' 362-363) הדין בקדושת בית המדרש וזה לשונו: "ומשתדלים ללמוד בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ותלמודו מתקיים בידו, דתניא ברית כרותה שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא שוכח. וכל היגע בתלמודו בצנעא מחכים, שנא 'ואת צנועים חכמה'. וכל המשמיע קולו בתלמודו מתקיים בידו, וכל מי שאינו משמיע קולו בתלמודו מהרה הוא שוכח. ואין ישנים בבית המדרש, לא שנת קבע ולא שנת ארעי. וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים, שנא 'וקרעים תלביש נומה'. אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד. ואפי' מי שנתעטש בבית המדרש אין אומרין לו רפואה, ואין צריך לומר שאר דברים. וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת".

עוד הוסיף בערוה"ש (סקל"ג) דבעת שמתנמנם לא ידע מה שאמרו. שנאמר: וקרעים תלביש נומה ואין משיחין בבהמ"ד בשעת הלימוד אלא בדברי תורה ואפילו מי שנתעטש אין אומרים לו אסותא מפני ביטול תורה וכתבו דעכשיו אומרים אסותא [שם סקט"ז] וקדושת בהמ"ד חמורה מקדושת בהכ"נ דתורה גדולה הרבה במעלה מתפלה וברית כרותה שכל הלומד בבהמ"ד לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצנעא מחכים שנאמר (משלי יא, ב) ואת צנועים חכמה וכל המשמיע קולו בשעת לימודו תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח שנאמר (שם ד, כב) כי חיים הם למוצאייהם למוצאייהם בפה ונאמר ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה בכל רמ"ח איברים שלך שאתה לומד בקול שמורה היא אצלך (עירובין נד.).

נסכם: דהלומד בבית המדרש מותר לו לישון שם לצורך לימוד התורה על מנת שלא יאבד מזמנו.

ואם אין זה תלוי באיבוד זמן, הדבר שנוי במחלוקת שלפי הש"ע והמג"א אין להקל רק כשנוגע לביטול תורה, ולפי דעת הרמ"א שהביא בדעת הר"ן מותר בכל אופן, שהרי תלמיד חכם, ביתו זה בית המגרש.

ש"ע סי' קנב וכו' י"ז בתים

עושין בית מדרש מבית הכנסת / אך מדרש בית הכנסת לא נעשית
 דבר אשר חמורה קדושתו / לאחרת קלה אין לשנותו
 גם אחרת כיוצא בה יש אוסרים / אכן ההלכה כיש מתירים
 היכל יקנה שאר ספרים / ולקנות ספר תורה אותם מוכרים
 גבו מעות לקדושה והותירו / הנותרים לכל דבר הותרו
 מוכרים ס"ת לתלמוד תורה / גם להשיא יתומים יש היתירא
 יחיד בשלו עושה כל רצונו / ודינים אלו בשל רבים שנו
 אם הוחזק בשום דבר לעשותו / אין הציבור יכולים לשנותו
 וגם אם המוחזק מתורה הוא ריש / ובא לזכות חכם אין דרך ארץ
 ספר שהוחזק לאבות ראובן / אין מוציאים אותו מחזקת הבן
 אשה זונה אשר מאיסור ערוה / אין לקנות מאתננה דבר מצוה
 ואין אסור אלא האתנן עצמו / אך מעות אין ניכר עליהם שמו
 גם השינוי כגון מחטים סלת / או ולדותיהם גם כן יש יכולת
 אדם שהיה רגיל בשום מצוה / אירעו אונס או עוני לו העוה
 אם שוב העיר או הלך לו האונס / למצותו יחזור ובה ישנס
 מתוך הספר רנה ותפלה להגרבי"א טולדיאנו זצ"ל ע"פ

תפלה במקום שלומד

לענין לימוד תורה בבית הכנסת מביאה הגמרא (מגילה כט.) דיון בענין האם יש להתפלל היכן שלומדים או להתפלל בבית הכנסת. "אמר אביי מריש הואי גרסינא בביתא, ומצלינא בבי כנשתא כיון דשמעית להא דקאמר דוד ה' אהבתי מעון ביתך, הואי גריסנא בבי כנישתא". ע"כ. על כך מקשה הרשב"א (על דברי אביי), "כיון שנתתי על דעתי להתבונן במה שאמר דוד אבל אי אפשר שלא קרא אותו פסוק מעיקרא"? ומתרץ "דבית המדרש אסור לעשותו בית הכנסת, היינו לפי מה שהורגלו שלא לגרוס בבית הכנסת, אלא בבית המדרש".

ופירש המהרש"א, שהכוונה במילה "מעון" היא לבית הכנסת, כפי שמוכח מהפסוק הראשון. הרי כתוב "מעון אתה היית לנו בדור ודור" - כלומר; לכל הדורות, גם לאחר חורבן בית המקדש, ה' עדיין ישכון בתוכנו. והיכן? בבית הכנסת. ואם הפירוש למילה 'מעון' בפסוק הראשון הוא 'בית כנסת', אזי גם בפסוק השני יש להסביר כך את המילה. והבין אביי, שעל האדם לאהוב את "מעון ביתך", כלומר: ללמוד, להתפלל ובכלל להימצא שם, כי זה הוא "מקום משכן כבודך". ויש לדקדק בדבריו של אביי, שעיקר הלימוד צריך להיות בבית הכנסת - במקום התפלה. וכן אמר ר' יוחנן: "ברית כרותה היא, היגע תלמודו בבית הכנסת, לא במהרה הוא משכח" וירושלמי ברכות פ"ה ה"א).

תפלה בבית המדרש

תפלה בבית המדרש עדיפה על תפלה בבית הכנסת וחכמים גדולים היו מתפללים רק במקום שהיו עוסקים שם בתורה, ונחלקו הראשונים, ישנם הסוברים: שלא אמרו להתפלל בבית המדרש אלא כשמתפלל שם בצבור, ואפילו אם בבית הכנסת יש יותר אנשים וברב עם, מכל מקום עדיף להתפלל בביהמ"ד עם פחות אנשים, אבל שיהיו עשרה למניין, ויש סוברים: גם אם אין בביהמ"ד עשרה עדיף להתפלל שם, ודוקא מי שתורתו אומנתו ולומד כל היום במקום קבוע, אבל מי שדרכו להתבטל מלימודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בעשרה.

בליל שבועות וליל הושענא רבה שלומדים בבית הכנסת בתוך חדר לימוד, שם ראוי גם להתפלל כפי שכתוב לְשִׁמְעַ אֶל הַרְנָה וְאֶל הַתְּפִלָּה (דברי הימים ב, פ"ו פס' יט) - במקום רנה שם תהא התפלה. מכאן רואים עד כמה גדולה החשיבות של תפלה במקום הלימוד (עיין ברכות (דף ח.) ובש"ע סי' צ' סע' יח).

בנוסף לחשיבותו בכל הקשור לתפלה, שימש בית הכנסת במרוצת הדורות גם כמקום חשוב ללימוד תורה - בין ליחיד ובין לציבור. כמובן, המקום העיקרי והעדיף הוא במקום קבוע בבית המדרש, אבל לא לכל שכבות העם היה זה נוח - אנשים שעבדו והיה להם זמן מועט בלילה, אולי ל"דף יומי"; נשים וילדים. לכן שימש בית הכנסת כמקום תורה ודרשות לכל השכבות.

כשיש חדר אוכל

אבל בישיבה, שחדר האוכל שלה סמוך לבית המדרש, אין לאכול בתוך בית המדרש, מפני שאין בדבר צורך. וכן כאשר ניתן לשתות מים מחוץ לבית המדרש, בלי שהדבר יגרום לביטול תורה, אין לשתות בתוך בית המדרש. תלמידים שרוצים להכין לעצמם כוס קפה או תה, ומעוניינים לשתות בתוך בית המדרש כדי שיוכלו תוך כדי שתייתו להמשיך בלימוד, מותר להם לשתות הכוס בתוך בית המדרש. כן התירו ללומדים לנמנם מעט בבית המדרש. ואף על פי שבבית כנסת אסור לישון או לנמנם, מכל מקום בבית המדרש התירו, שכיוון שהתלמידים נמצאים שם כל היום, אי אפשר שלא ינמנמו מעט. ועוד שאם בכל שעה שהם עייפים יאלצו לעזוב את בית המדרש, ייגרם להם ביטול תורה רב ועדיף שינמנמו מעט ואחר כך ימשיכו ללמוד ביתר צלילות.

פרק ה'

ילדים בבית הכנסת

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן..." (חגיגה ג.).

חנוך לנער

בדין הבאת ילדים קטנים לבית הכנסת, איתא במסכת חגיגה (דף ג.) "הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן..." והתוס' דייקו במקום (ד"ה כדי) שמדובר על בית הכנסת "כדי ליתן שכר למביאייהן ועל זה סמכו להביא קטנים בבית הכנסת", ועיין במס' סופרים (פ"ח הלכה ו). הגמ' מגילה כח: מזכירה את הילדים כלומדים "לימא לינוקא" ופירש רש"י שהתינוקות היו רגילין לקרות בבית הכנסת, שזה ודאי טוב ויפה הדבר שמביאים את הילדים לבית הכנסת להתפלל, בכך גורמים שלא יסורו מדרך התפלה כמו שנאמר במשלי (כב,ו) חָנַךְ לַנֶּעָר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַם פִּי יִזְקֵין לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה.

הלכה זו שמובאת כאן היינה בתנאי שהנשים תשמורנה על ילדיהם^א, וידועה היטב דעת הרבנים שאינה נוחה שהורים מביאים את ילדיהם לבית

יא ועוד מצינו בגמרא ברכות (יז.): "אמר ליה רב לר' חייא נשים במאי זכיין? באקריוי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנוויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן וכו' בביאור שאלת הגמרא "נשים במאי זכיין", כתב בתחילת ספר "יערות דבש", כי הלשון "זכות" פירושה - ניצחון. וכמו שמצינו במסכת סנהדרין (לט, א): "כל דזכי למלכא". וכן פרש"י על המאמר בהגדה של פסח: "ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים וכו'", וז"ל: "לא נצחתי את החולקים עלי".

והיינו, שהרי התורה מנצחת את היצר הרע, משום שהיא התבלין, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין ל, ב): "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין". וכן אמרו (שם): "אם פגע בך מנוול

הכנסת, וגורמים לרעש בלתי רגיל בכותלי בית הכנסת, וילדים היינו בגיל מאוד צעיר, וכדאי לצטט מהשל"ה הקדוש שהובאה בארוכה, במשנה ברורה (צח סע' ב' סק"ג) "וז"ל: "בשל"ה קורא תגר על המביאים ילדים לבית הכנסת, והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך מטעם כי הילדים משחקים ומרקדים בבית הכנסת, ומחללים קדושת בית הכנסת, וגם מבלבלים דעת המתפללים ועוד כי גם יזקינו לא יסורו ממנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם להשתגע ולבזות קדושת בית הכנסת, אבל כשהגיעו לחינוך אדרבה יביאנו איתו לבית הכנסת, וילמדהו אורחות חיים לישב באימה וביראה ולא יניחנו לזוז ממקומו ויזרזהו לענות אמן וקדיש וקדושה... בתנא דבי אליהו ח"א פי"ג גודל העונש שיש להאב שמניח את בנו לענות דברים של הבל ותפלות בבית הכנסת". עכ"ל.

ועוד איתא בברכות (ו:): "א"ל ההוא מרבנן וגו' מאי כרום זלות לבני אדם, אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזלין בהן". ופרש"י "דברים שעומדים ברומו של עולם, כגון תפלה שעולה למעלה". פוק חזי, כמה חמור ענין לצינות של שיחת ילדים וסמיך ליה ישיבת בתי כנסיות של עמי ארצות, ועלינו לתת מוסר לבנינו, ולהטיב עמם, ולהורתם על חומר איסור דיבור בבית הכנסת עוד בהיות קטנים, ולשומעים ינעם.

זה משכהו לבית המדרש". ועל כן שואלת הגמרא, נשים במאי זכיין - במה הן מנצחות את יצר הרע, והרי אינן לומדות תורה, ואין בידן תבלין ותרופה. ומיישבת הגמרא, כי העזרה לבעליהן ולבניהן ללמוד תורה, היא זו שעוזרת להן לנצח את היצר. עכ"ד.

נמצא אפוא, כי למרות שהנשים עצמן אינן לומדות תורה, מכל מקום סיוען לאחרים נחשב להן כאילו הן עצמן למדו תורה, ועל כן גם הסגולות שלימוד התורה נותן לעוסק בה, ניתנות הן גם לנשים כאילו עסקו הן עצמן בתורה.

ונמצאנו למדים, כי חלק הנשים בקבלת התורה אינו רק ב"נעשה" (כפי שביאר ה"בית הלוי", שרק לימוד התורה בבחינת "נעשה" - היינו, לימוד כמבוא לקיום המצוות - הוא השייך בנשים, אבל בבחינת ה"נשמע" אין להן חלק), אלא גם ב"נשמע" - היינו, בלימוד גופא - גם בזה יש להן חלק. ונמצא שהנשים שייכות בשני החלקים - "נעשה ונשמע". (מתוך השיר והשבח)

יב תוכחה מגולה לאותם האנשים המבאים את ילדיהם, וכנראה "חושבים שבכך יגרמו "נחת" לילדיהם, ו"נחת" לאמם ה"שמחה" לשולחם לבית הכנסת.

וילמד בניו שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא (כל בו).

(רמ"א, או"ח סי' קכד סע"ז)

עדיף לחנך את המבוגרים

וכך היה שח הרבי מליובאוויטש זי"ע במקום לבקש מהילדים שיהיו בשקט - עדיף לבקש זאת מהמבוגרים! ומפני ב' טעמים:

(א) אפילו אם אמנם מפריעים הילדים - הרי אינם בר חיובא משא"כ מבוגרים וכו'.

(ב) ילד קטן יודע שהוא בא לבית הכנסת כדי להתפלל להקב"ה.

הלואי לא היה רואה את הנהגתם של המבוגרים ולא היה לומד מהם כי כאשר מסתכל על הנהגת אביו וסבו - אזי רחמנא ליצלן מה שרואה וכו'.

הבאת קטנים לביהמ"ד

ובחדא מחתא יש להזהיר הגדולים על הקטנים, שישמרו ההורים את בניהם שלא יפריעו את התפלה ולא יבלבלו בקולם ובמשחקם, והקטנים שלא הגיעו לגיל התפלה וקשה על ההורים להשגיח עליהם ליישב בשקט כל זמן התפלה וקריאת התורה, לא יביאום ההורים לביהמ"ד כלל.

(כ"ק אדמו"ר מבאבוב זי"ע, צו תשמ"ז)

מוציא ילמדו הילדים אם לא נאכיהם

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל. אהליך יעקב היינו הבית הפרטי של כאו"א, משכנותיך ישראל הוא הבתי מדרשות ובתי כנסיות, ואמר מה טבו אהליך יעקב, היינו שהטובה והברכה לביתו יביא ממשכנותיך ישראל, והיינו דאם משגיח בביהמ"ד ללמוד ולהתפלל בכוונה טהורה, אזי כשמגיע לביתו ממשך הקדושה לביתו, וכאשר בניו הולכים עמו לביהמ"ד לומדים ממנו התנהגות טובה, ולא כאלו הריקים אשר מדברים בתפלה והורסים כל גדרי המקדש מעט, דעי"ז הורסים גם ה'אהליך יעקב', שביתם אינו

מתנהג עפ"י ההלכה, וגם הילדים ההולכים עם אביהם לביהמ"ד ורואים התנהגותו וממי ילמדו אם לא מאביהם, ע"כ רמז בזה שישגיח בבית המדרש בהתנהגותו, וימשיך עי"ז לביתו כל ההשפעות טובות וחינוך לבניו כראוי.

(כ"ק אדמו"ר מזוטשקא זי"ע)

צו לדורות - ההשפעה על הילדים

כל אחד צריך להרגיש אחריות כלפי הילדים לתת להם דוגמא טובה. ובכלל זה גם דוגמא כיצד מתנהגים בבית הכנסת. להזהר בכבוד בית ה', ולהתנהג בדרך ארץ וזהירות משיחה בשעת התפלה וחזרת הש"ץ, ענינים אלו הם בבחינת צו מיד ולדורות, שיש להם השפעה לדורות. מלבד מה שאין נזהרים בזה נפגם אויר בית הכנסת, וידועים דברי הזוה"ק שאמר על כך דברים נוראים, הנה גם בפשוטו יש לזה השפעה שלילית על הילדים ועל כל הדורות ומי שאינו נזהר בדבר הריהו בגדר אדם המזיק מבלי לדעת ומבלי להרגיש.

(כ"ק אדמו"ר מסלונים שליט"א)

הנגלות לנו ולבנינו

בתוה"ק הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות וגו', והביאור בזה נראה דאדם צריך לשמור עצמו בכל הענינים, בין בדברים הנסתרים ובין בדברים הנגלים, אצל בורא עולם אין חילוק, אבל בודאי שאצל הדברים הנגלים צריך זהירות יתרה, מכיון ש"הנגלות לנו ולבנינו" שהנגלות הרי רואים הילדים ולכן צריך זהירות יתרה.

(כ"ק אדמו"ר מביאן שליט"א)

קירות ביתו מעידין

שנינו במסכת חגיגה (זו.)³⁷ "דרש רבי יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש: מאי דכתיב (מיכה ז) אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף אם יאמר

לך יצר הרע חטוא והקדוש ברוך הוא מוחל - אל תאמן, (שנאמר) אל תאמן ברע ואין רע אלא יצר הרע, שנאמר (בראשית ח') כי יצר לב האדם רע. ואין אלוף אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (ירמיהו ג') אלוף נערי אתה". וממשיכה הגמרא כי קורות ביתו של האדם מעידות אותו, "אבני ביתו וקורות ביתו של אדם, הם מעידין בו, שנאמר (חבקוק ב') "כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה" ע"כ, שמע בני מוסר, אם רק קירות ביתו של אדם מעידות אותו בבי"ד של מעלה, מה יענה האדם שקירות (כותלי) בית הכנסת יעידו עליו בשמים, האם יהיה לנו מענה לשון, ולמד מזה ק"ו ומה קירות ביתו מעידות עליו בפני הי"ת, אינו דין שקירות ביתו של מלך מלכי המלכים יעידו עליו.

שאריות הלבנים

ידועה האימרה "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" כמה האדם צריך לשמור פיו, בין בשעת כעס⁷, חלילה, ובין בשעה שמשוחח בבית הכנסת,

יד עוד נוסף מאמר קצר אודות הכועסים בתוך כותלי בית הכנסת או בית המדרש, כשבאים להוכיח את חבריהם ואינם עושים יפה, וניתן להליץ בעדם האמור בקהלת (ט, יז), "דְּבַרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נְשָׁמְעִים מִזְעָקַת מוֹשֵׁל בְּכִסְיִלִים", ועוד במדרש: "בשלשה דברים תלמידי חכמים ניכרים ואלו הן, בדיבורן בהילוכן ובעטיפתן. בדיבורן שנאמר דברי חכמים בנחת נשמעים (קהלת ט'), בהליכתן שלא ילכו בקומה זקופה משום מלא כל הארץ כבודו (ישעיהו ו'), אלא מהלך תלמיד חכם פניו מביט לארץ כאדם שהוא מהלך בעסקיו, ובעטיפתן מפני שהשכינה עליהם"

וכך כתוב במשנה במסכת שבת (פ"ב): "שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה. עשרתם, ערבתם? הדליקו את הנר. ספק חשכה ספק אינו חשכה - אין מעשרין את הודאי, ואין מטבילין את הכלים, ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי, ומערבין וטומנין את החמין". ובגמרא (לד.) מנא הני מילי? (מנין דברים אלו). אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא (אומר הכתוב באיוב ה') 'וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוח ולא תחטא'. אמר רבה בר רב הונא, אף על גב דאמור רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר וכו', צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיניה (אף על פי שאמרו חכמים כי אדם צריך לומר את הדברים, עליו לאומרם בנחת על מנת שיקבלו אותם ממנו). אמר רב אשי: אנא לא שמיע לי הא דרבה בר רב הונא, וקיימתי מסברא (אני לא שמעתי את הדברים מפי רבה בר רב הונא, אך הגעתי לאותה מסקנה על פי סברתי שלי)".

ונסכם בדברי האורחות צדיקים (שער הכעס ד"ה כללו) "כללו של דבר: אין הכעסן מקבל שום מידה טובה, אם לא יסיר מלבו הכעס. כמו שאין הכעסן מקבל תוכחה מאחרים, כך אינו יכול להוכיח את אחרים, כי התורה אמרה (ויקרא י"ט, י"ז) "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא", בתחילה תוכיח אותו בנחת ובסתר, ותאמר לו בלשון רכה ותחנונים כי לטובתו

וכתבנו כבר רבות על כך, כאמור, דאף על יהודה הצדיק נאמר "וזאת ליהודה ויאמר, שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו", ומפרשים דברכת יהודה נשתנתה מכל אחיו בגלל מילה אחת "וחטאתי" בדרך תנאי על אף שקיים את תנאו, ללמדך כמה ערך ישנו בשומר פיו ולשונו שמשמרתו. ומסופר כי נשאל הגאון מוילנא מה לעשות עם הלכנים שנותרו מבנין בית הכנסת? וענה להם שיסתמו עמם את הפתח של עזרת נשים, שלא תבואנה לבית הכנסת¹⁰, ראו כמה חמורה הבעיה שנשים הבאות ומביאות את בנותיהם וחלילה גורמות איזה מכשלה לגברים, ולכן חובה על ראשי הקהל וחברי ועד בית הכנסת, והרב העומד בראשה, לעמוד על המשמר בעניינים אלו לבל תבוא תקלה על ידם, כי קללה תלויה בצווארם, ושזה שאמרו חז"ל "ואשימם בראשכם" לימד שאשמותיהם של ישראל תלויה בראשי המנהיגים, שהיה להם למחות ולא מחו.

לסיכום: הנזהר במצוות מורא וקדושת בית הכנסת זוכה שהקב"ה שומע את תפלתו ומצילו מיד האויב, יראה זרע בר קיימא, יאריך ימים ולא יבוא לידי יראת חטא, לא יחסר לחמו, יצליח ולא ימות לשחת.... תנוח נפשו בקבר לשכון לבטח ואינם נרקבים גופו ועצמותיו.

מלבד שאדם צריך שיהיה זהיר שלא לדבר בבית הכנסת, צריך גם להזהיר גדולים וקטנים שלא ידברו בבית הכנסת! ואם רואה שאחרים מדברים,

אתה אומר לו, ואז לא תקבל עליו חטא. אבל אם תוכיח את חבריך מתחילה בקול רעש ובזעם ותבייש אותו, אז תקבל עליו חטא, ואותו חבר לא יקבל תוכחה ממך, כי כן דרך בני אדם, כשאדם בא על חברו בחזקה, אז חברו מתקשה כנגדו ולא ייכנע תחתיו. ועל זה אמר החכם (קהלת ט', י"ז) "דברי חכמים בנחת נשמעים". וכבר ידעת מהלל ושמאי שאמרו עליהם אותם שלושה הגרים (שבת ל"א, א') קפדנותו של שמאי בקשה לטרדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבתנו תחת כנפי השכינה. הלל מרוב ענוה שהיתה בו לא היה אדם יכול להכעיסו, כי המונע עצמו מן הכעס, קונה מידת הענוה והרחמנות, כי מחרון אף תהיה מידת האכזריות, דכתיב (שמות כ"ב, כ"ג) "וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב", וכן לעולם אצל חרון אף כתוב הנקמה (דברים י"א, י"ז) "וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים" (ספר אורחות צדיקים, שער הכעס ד"ה כללו).

צריך להעיר להם ואם הוא לא מעיר להם הרי שהוא נענש ח"ו כמותם... אנשים שמדברים בבית הכנסת גורמים גם לבניהם לדבר, היות והילדים לוקחים דוגמא מההורים. אם באמת אנו רוצים שילדינו ישמרו על קדושת בית הכנסת ובית המדרש, ואנו צריכים לתת להם דוגמא אישית. כולנו צריכים לשמור על קדושת בית הכנסת ואז גם תתקבלנה תפלתנו באהבה וברצון לפני הקב"ה.

ילדים זו אורה, ילדים זו שמחה

פעם הגיע הגאון הראש"ל מורנו הרב מרדכי אליהו זצ"ל להתפלל בליל-שבת בבית-כנסת גדול באחת הקהילות בחוץ-לארץ. בשעת התפילה הבחין הרב, שאין ילדים בין המתפללים. היו שם אנשים צעירים שבוודאי היו להם ילדים קטנים, אבל כנראה שלא החשיבו את ביאת הילדים לתפילה והיו מותירים אותם בבית.

אחרי קבלת שבת כיבדו את הרב לדרוש, והעלו אותו לבימה שבמרכז ההיכל.

עלה הרב במדרגות הבימה, הרהר ושתק ולפתע צעק: "אוי, איזה חושך שורר בבית הכנסת שלכם".

נבהלו כולם והביטו איש בפני רעהו. אחד הנוכחים שהיה עם-הארץ אמר בקול: "אולי כדאי שהגבאי ידליק גם את הנברשות הגדולות שמדליקים אותן רק ביום כיפור..."

המשיך הרב ואמר: "רבותי, אני רואה כאן חושך נורא, שקשה לי אפילו לתארו".

אחד המתפללים קם ממקומו ועלה אל הבימה, ניגש אל הרב והציג עצמו בתור רופא עיניים ואמר: "אם כבודו רואה חושך נורא, חוששני שמצבו

מסוכן. אני מוכן לפנות את הרב מייד לקליניקה שלי ולבדוק מה קרה לראיתו".

ואז, באווירה המתוחה שנוצרה מתוך דאגה לשלומו של האורח הדגול, קרא הרב בהתרגשות: "בית-כנסת שאין מביאים אליו ילדים, חושך איום ונורא שורר בו".

הרב פתח ודרש בפניהם על חינוך הילדים ועל חשיבות הבאתם לבית-הכנסת, כדי שילמדו איך מתפללים ויכירו את התפילות והמנהגים, ובשנים הבאות הם ימשיכו את חיי הקהילה ויעמידו דורות נוספים של יראי שמים. בסיום הדרשה, כשירד הרב מן הבימה ושב למקומו, חשו כולם כי אור מתחיל להתנוצץ במקום.

פרק ו'

נישוק הבנים בבית הכנסת

אסור לאדם לנשק את בניו בבית הכנסת ולהראות להם חבה, כי עליו לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום.
(ספר האגודה)

גילוי חיבה בבית הכנסת

הרמ"א או"ח (סי' צ"ה סעי' א') כתב: "ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום".

ונחלקו הפוסקים בדין זה: יש אשר פסקו דאין לנשק כלל בבית הכנסת, וחלקם פסקו דיש מצבים שבהם מותר לנשק בבית הכנסת, ומתברר שגם בין המתירים יש חילוקים בזמני ההיתר ובנסיבות הגורמות היתר.

המקור

המקור לדברי הרמ"א הוא בשו"ת בנימין זאב (סימן קס"ג), שכתב בשם ספר האגודה: דאסור לאדם לנשק את בניו בבית הכנסת ולהראות להם חבה, כי עליו לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. וכ"כ רבנו יהודה החסיד בספר חסידים (סימן רנ"ה) דלא ינשק אדם בבית הכנסת את בנו ולא בביתו לפני רבו.

לדין הנישוק בבית הכנסת, אין לזה מקור מפורש בש"ס, אך ננסה לבאר דין זה בס"ד ע"פ המקורות, וזה החלי בעזרת צור גואלי:

שנינו במסכת מגלה (כח.) בתי כנסיות אין נוהגין בהם שחוק וקלות ראש. והנה, כאשר אדם מנשק את בנו הנישוק הוא משום חיבה, וממעט מלבו אהבת ה' לכאורה. וכן משמע באגודה שכתב שהטעם דאין לנשק בבית הכנסת, הוא כדי להודיע שאין אהבה כאהבת המקום, ולא מטעם קלות

ראש בבית הכנסת, וכן הובא בלבוש (סי' צו סעי' ב) לא ינשק אדם בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא, ואהבת בניו אינה נחשבת כלום כנגד אהבתו, כמו שעשה אברהם ע"ה בעקידת יצחק.

והנה יש לתמוה, כיוון שהטעם הוא אהבת ה', הרי מצוות אהבת ה' היא תמידית והיא אחת מששת המצוות התמידיות שלא יפסוק מעל האדם אפילו רגע אחד כל ימיו, וכש"כ החינוך בהקדמתו וכן במצוה תיח, וז"ל: מצוות אהבת השם שנצטוינו לאהוב את המקום ברוך הוא, (רמב"ם יסודי התורה פ"ב ה"א), שנאמר (דברים ו, ה) ואהבת את יי אלקיך. וענין המצוה שנחשב ונתבונן בפקודיו ופעלותיו עד שנשיגהו כפי יכלתנו ונתענג בהשגחתו בתכלית הענג, וזאת היא האהבה המיוחדת. ולשון ספרי (שם), לפי שנאמר ואהבת, איני יודע כיצד אוהב אדם את המקום. תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, כלומר, שעם התבוננות בתורה תתישב האהבה בלב בהכרח. ואמרו זכרונם לברכה (שם) שזאת האהבה וכו' כמו שמצינו באברהם. ע"כ מהחינוך¹⁰. דהיינו שבכל מקום שהאדם נמצא הוא מצווה לאהוב את ה', ואם כן יש לשאול איפוא מה ראה האגודה לאסור הנישוק רק בבית הכנסת, ולא במקומות אחרים?

טז ונמשיך בדברי החינוך: שרש מצוה זו ידוע, שלא יקיים האדם מצוות השם ברוך הוא יפה, רק באהבתו אותו.

דיני המצוה. שראוי לו לאדם שישים כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השם, ויעריך בלבו תמיד, כי כל מה שהוא בעולם מעשרה בנים וממשלה וכבוד, הכל כאין וכאפס ותהו כנגד אהבתו ברוך הוא, ויגע תמיד כל היום בבקשת החכמה למען ישיג ידיעה בו, סוף כל דבר, יעשה כל יכלתו להרגיל מחשבות לבו כל היום באמונתו ויחודו, עד שלא יהיה רגע אחד ביום ובלילה בהקיצו שלא יהא זוכר אהבת אדוניו בכל לבו. והענין על דרך משל, שיהא נזכר באהבת השם תמיד, כזכרון החושק תכלית החשק בתשוקתו שישיג להביאה אל ביתו. ויתר פרטיה מבארים במקומות בגמרא בפזור ובמדרשים.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר על זה וקובע מחשבתו בעניינים הגשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג בהם לבד, או להשיג כבוד העולם הזה הכוזב, להגדיל שמו לא לכונה להטיב לטובים ולחזק ידי הישרים, בטל עשה זו וענשו גדול. וזאת מן המצוות התמידיות על האדם ומוטלות עליו לעולם.

ונראה שהאגודה פסק כן מצד קדושת בית הכנסת שיש בו השראת השכינה יתירה מכל מקום אחר, כמובא במסכת ברכות (ו). מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת שנאמר (תהלים פב) אלקים נצב בעדת אל, ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלקים נצב בעדת אל. כלל גדול אמרו תפלת הצבור חביבה וכל המתפללים בבית הכנסת בעשרה שכינה עמהם. ועוד מצינו במסכת מגילה (דף כט.) ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.. דרש רבא מאי דכתיב (תהלים ז) ה' מעון אתה היית לנו - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ע"כ. ומכיון שבבית הכנסת יש השראת השכינה יותר מכל מקום אחר, לכן האגודה הוסיף שם תוספת מיוחדת למצוות אהבת ה'.

חילוק בין קטן לגדול

הנה יש לעיין טובא, ולדייק בדברי הרמ"א שם, שכתב "ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים", משמע דהאיסור הוא דווקא לנשק הקטנים, משום שאהבה רבה אליהם. ולכאורה יהיה ניתן לנשק אנשים גדולים שהנשיקה אצלם היא נשיקת כבוד, ואין בדרך נשיקה זו פגיעה בכבוד שמים. מ"מ מהפוסקים לא משמע כן, אלא אדרבה, הם כותבים להדיא איפכא, ראה מה שהובא בשו"ת אורח משפט (סי' כב) להרא"ה קוק זצ"ל דכתב דאין חילוק בין קטן לגדול, ופסק דכולם אסורים לנשק בבית הכנסת. וכן פסק בשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' יב) וז"ל: ולפי זה נראה שהוא הדין להתנשק עם חבירו או קרובו בבית הכנסת אסור מהטעם האמור, ואין מקום לחלק בזה בין לנשק בניו קטנים, או לנשק קרוב או ידיד שהוא גדול בשנים, שעל כל פנים משום אהבת המקום ומורא שכינה שב"מקדש מעט" צריך להימנע מזה לגמרי, והביא בשם הגרי"ח בספרו בן איש חי (פרשת ויקרא סעיף י"א), שאסור לנשק ידי קרוביו בבית הכנסת. וכן פועל שעובד כשכיר אצל בעל הבית, שעלה לספר תורה, כשחוזר למקומו לא ינשק ידי בעל הבית שלו שנמצא אז בבית הכנסת, שאין ראוי להראות כבוד לבשר ודם במקום המקודש הזה, זולת כבוד המקום ברוך הוא.

היתר

אולם יש שהתירו נישוק בבית הכנסת במקרים זמנים מיוחדים. הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת שמ"ש ומגן (ח"א חאו"ח סי' לט) כתב בענין מה שנהגו בערי המערב שהיורד מעליית ס"ת הוא עושה לחיצת יד עם האנשים היושבים בבית הכנסת מן התיבה עד מקומו שיושב בו, ויש מהם קרובים או ידידים שמתנשקים עמו, ויש מערערים על זה ממ"ש מור"ם (סי' צח סע' א) בהגה אסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת וכו'. והקשה על דברי הראי"ה קוק זצ"ל בשו"ת אורח משפט הנ"ל ועל מרן היחוד"ד שליט"א הנ"ל שכתב דאין חילוק בין קטן לגדול.

לאחר כותבי המאמר פניתי לכב' מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א בדיון זה, לברר מהו המנהג ליוצאי תונס לוב וגלילותיה, דהרי עינינו רואות שאכן אין קפידא בעדה זו, ומנשקים זא"ז לאחר עליה לתורה או בסיום התפלה בד"כ בשבת קודש וכו', והשיב לי הגר"מ בהאי לישראל: "אפשר לסמוך על המקילים, ברם דא עקא שמרוב הנישוקים והחיבוקים ו"חזק וברוך" אינם שומעים הברכות לקריאת התורה לעולה הבא אחריו, כמה שיהיה בשקט ופחות רעש עדיף". עכ"ל מרן רה"י שליט"א.

ומבאר הגאון בעל שמ"ש ומגן, דמה שפסק הרמ"א "קטנים" דיש לאדם אהבה רבה עליהם וכו', אבל כאשר גדלו ונעשו לאנשים לא נשאר אהבה גדולה עד כדי לנשקם ורק בדרך חיבה וכבוד בעלמא.

והוסיף עוד, דמה שמנשקים זה כבוד לתורה ולא כבוד בני אדם, דהרי התירו דוקא ליורד מן עליה לתורה ולא במקרים אחרים, משמע דזה כבוד לתורה, ואומרים לו חזק ואמץ. והגר"ש משאש דימה את העליה לתורה למתן תורה, **וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב לְאֹמֶר הַשְּׁמֵרוּ לְכֶם עֲלוֹת בְּהָר וּנְגַע בְּקַצְהוּ (שמות יב, ט),** ולכאורה יצטרכו אנשים "לברוח" מעליה לתורה ולכן לאלו שבחרו לעלות אומרים לו חזק וברוך. אולם, הוסיף וכתב כי אין לנשק בבית הכנסת נשיקה של שבת שלום.

ועוד, מדמה את הנישוק לעמידה בפני גברא רבה ת"ח שחייב בכבוד, ונוסף גם הוא ראייה ממה שהובא בגמרא במכות (דף כב:) אמר רבא: כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו

בס"ת כתיב ארבעים, ואתו רבנן בצרו חדא ועוד ממה שהובא בקידושין (דף לג:): איבעיא להו: מהו לעמוד מפני ספר תורה? ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אמרי: קל וחומר, מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כל שכן. ומסכם הגר"ש משאש דאילו שירדו מס"ת נקראים בכלל לומדיה וכו', כך נראה להליץ בעד המנהג. ע"כ.

והנה עינינו רואות בכל יום ויום, כאשר קאי גברא רבה, ואדם חשוב, בבית הכנסת, ועוברים לפניו ומנשקים ידו, כמבואר להלן, ולא חיישינן משום פגם באהבת הבורא יתברך, וכן נהגו אצל כל העדות בין האשכנזים, ובין בארצות המזרח והמערב, ואין מערער אחריהם. ולפי זה אפשר לומר דמה שמנשקים את היורדים מעליה לתורה, עושים זאת משום כבוד התורה.

וכן כתב הגר"מ מלכא בשו"ת מקווה המים (ח"ה עמ' לט) על דין נישוק ילדים גדולים, שלנשקם בבית הכנסת ללא כל סיבה אסור, כי הנשיקה להם היא נשיקת חיבה, אבל אם מנשק את בניו הגדולים על כך שקראו בתורה או על מה שלמדו, אין בזה משום איסור.

ועיין בספר "אור לציון" (ח"ב פמ"ה הל' נה) דהנהוגים לנשק זה את זה בבית הכנסת, אין צריך למחות בידם, דיש להם על מה שיסמוכו, כיון שאין זה אלא דרך כבוד בעלמא. ודעת האור לציון חולקת על דעת הגר"ש משאש דכתב דאין לנשק בבית הכנסת נשיקה של שבת שלום. והוסיף הראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל (הובאו דבריו בקול צופיך עמ' 336) דבמקומות שנוהגים לחבק ולנשק את העולה לתורה, מותר לעשות כן בבית הכנסת. אבל במקום שלא נהגו כן, כמו בבית כנסת שלנו, אסור. ע"כ.

והוסיף לענין חיבה של קטן, וז"ל: אבל אם רוצה לגלות חיבה לילד קטן, או לתת לו ממתק וכדו' כדי להרגילו שיבא להתפלל - מותר.

נשיקת ידי אביו או ת"ח

כתב מרן הבא"ח (ש"א ויקרא אות יא), מיהו נשוק ידי ת"ח מותר כי זה עושה לכבוד התורה ואהבתה, וכן אם הנוהגים שהעולה לס"ת בירידתו ינשק ידי אביו או רבו ושאר קרובים שחייב בכבודם מן התורה גם זה הוא בכלל מצוה שעושה כן לכבוד השי"ת שצוה בכבודם, ע"כ. ועוד מצינו בשו"ת

יחווה דעת (שם) דגילה טעם לשבח למנהג שהבנים מנשקים ידי אביהם, והתלמידים מנשקים ידי רבותיהם, לאחר שסיימו לקרות בתורה. וכתב מנהג זה יסודתו בהררי קודש, שכיון שהקדוש ברוך הוא ציונו על מוראם וכבודם, שבאביו נאמר, איש אמו ואביו תיראו, והקיש הכתוב כבודו לכבוד המקום (בבא מציעא לב.), וכן לגבי רבו, אמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"ב) מורא רבך כמורא שמים. ודרשו כן מהפסוק את ה' אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים. (עיין תוספות בבא קמא מא: ד"ה לרבות). ונשיקת היד היא דרך כבוד לאדם גדול ומכובד, כמו שפירש רש"י במסכת עבודה זרה (י"ז.), ולכן גם בבית הכנסת מצוה לנשק ידיהם, שהרי זה דומה למה שאמרו במסכת בבא בתרא (ק"ט:), הלכתא חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב, היכא דפליג ליה רביה יקרא, והלכתא אין חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב היכא דלא פליג ליה רביה יקרא. כלומר שאם הרב עצמו חולק כבוד לתלמידו, מותר גם לאחרים לחלוק כבוד לתלמיד בפני הרב, ואין זה כפגיעה בכבוד הרב שעושים כן בפניו. ופסק אבל המנהג שנוהגים לנשק ידי הרב והאב, ושאר קרובים שחייב בכבודם, הוא מנהג נכון וישר, ויסודתו בהררי קודש.

עוד אוסיף משו"ת "גם אני אודך" [להרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] שהביא את תשובות בעל "רביד הזהב" (הגר"ד ברדה שליט"א) בתשובה הראשונה וז"ל: וכאן המקום להביא מה ששמעתי מהחכם השלם ירא אלקים זקן וישיש, כה"ר יצחק חיים טוויג זצ"ל (נפטר בשנת התש"מ, היה חמיו של

זי עיקר שאלת הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א נסובה אם מותר לתת לבנו מתנה בבית הכנסת. ובעל רביד הזהב כתב לחלק אי מיירי במתנה של בר מצוה או סתם משום חיבה יתירה. והנה לפי עניות דעתי נראה, דאם נותן מתנה בבית הכנסת לבנו משום שהצליח בלימוד התורה ובמידותיה, י"ל כיון שהוא עושה לשם מצוה, ומטרתו היא להגדיל לבן כח ואהבת התורה, ליכא בהכי משום מ"ש הרמ"א שאין אהבה כאהבת המקום, כיון דהכא גם הרמ"א יודה שקבלת המתנה לבנו הוא משום שהבן זכה והצליח בעבודת השי"ת, וכך מקנה לו יותר אהבת המקום ברוך הוא עליו, ולהמשיך להתמיד עוד בלימוד התורה. וכל שכן אם נותן מתנה לבן שהגיע לבר מצוה, ומשמיע דברי תורה ודאי דליכא בהכי מ"ש הרמ"א הנ"ל. גם ראיתי להרב אליה רבה (סימן שו"ק יט) שכתב ללמד זכות על המנהג שנוהגים להעניק מתנה בבית הכנסת לחתן הבר מצוה בשבת, ונקרא דורון דרשה לחתן, וכתב דדבר זה נחשב לדבר מצוה, לשמח חתן ולהגדיל כבוד התורה. ע"ש. הא קמן, דהתיר הא"ר ולא חשש כלל להא דכתב הרמ"א הנ"ל וכאמור כנלע"ד בס"ד.

מורי ורבי, הגאון החסיד רבי יוסף ילזו זצ"ל מחכמי טבריא) שבהיותו כבן חמש עשרה שנה בשנת התרס"ט ביום שבת קודש, נשא הגאון המקובל האלקי רבנו יוסף חיים זיע"א בעל הבן איש חי, את דרשתו בפרשת השבוע וזכה גם הוא להשתתף עם מאות מבני העיר בגדאד בבית הכנסת הגדול, שהיו צמאים ממש לשמוע את דבריו הקדושים, ואמר שקולו היה חזק ברור וגבוה מאוד כמו דיבור שנשמע במיקרופון. וסיפר כשהיה יורד אחר קריאת התורה היה נראה ככהן גדול שיצא מבית קדש הקדשים יפה תואר ויפה מראה להפליא, קלסתר פניו מבהיקים קרני הוד והדר וחן וקדושה לכל עבר, וכשהיה מסתכל עליו היה מרגיש ששורה עליו שכינה. ושני אנשים משני צידיו מרימים את ידיו, כדי שכל הקהל יזכו לנשק את ידיו מימינם ומשמאלם. וכן הוא ז"ל זכה לנשק את ידיו ובירכו יברכך ה'. ואמר שזו היתה דרשתו האחרונה בבגדאד כי לאחר מכן שמענו שנסע הגאון להשתטח על קברו של יחזקאל הנביא זיע"א, ולאחר כמה ימים נסתלק לבית עולמו. עד כאן שמעתי. ונראה שיש טעם לזה ממה שכתב הגאון רבי יוסף חיים זיע"א בעצמו בבן איש חי (שנה א', פ' ויקרא אות יא): "העולה לספר תורה בירידתו ינשק ידי תלמיד חכם אביו או רבו כי זה עושה לכבוד התורה ואהבתה". וכתב בספר שיבת ציון להגר"ב" מוצפי שליט"א ח"ב (עמוד קנד אות לד) כשהאדם יורד אחר קריאת התורה הוא מלא וגדוש שפע וברכה ויכולה ברכתו להשפיע יותר, כי השעה גורמת, וזהו הטעם שנהגו לנשק ידי האבות והחכמים אחר קריאתם בתורה ע"ש. וע"ע בשו"ת יחווה דעת להגר"י חזן זצ"ל ח"ג (סי' ה) ובשו"ת באר שרים ח"ב (סי' יז) והובאו בספר התפלה והלכותיה ח"ה הנד"מ להגר"א זכאי נר"ו (סימן י אות יא) בהערה שם.

חילוק בין בית הכנסת לזמן תפלה

וכאן אנו צריכים לדון האם עיקר האיסור בדין נישוק הקטן הוא בבית הכנסת אף שלא בשעת התפלה או שזהו דין בשעת התפלה שבבית הכנסת, בביאור הגר"א שם (סי' צח סק"ז) ציין לדברי הזוהר הקדוש (ח"א פ' חיי שרה דף קלב:) שכתב וז"ל: ות"ח דהא אוקמוה לא יצלי בר נש אחורי רביה ואתמר כמה דכתיב (דברים י') את ה' אלהיך תירא, את לאכללא דבעי למדחל מרביה כמורא דשכינתא ודחילו דתלמיד רביה איהו, בגין כך בשעתא דצלותא

לא ישוי ההוא מורא לקמיה אלא מורא דקודשא בריך הוא בלחודוי ולא מורא אחרא, עכ"ל. וא"כ ה"ה להראות אהבה דאין ראוי כלפי אחר מלבד אהבת השי"ת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. והנה לפי"ז משמע לכאורה דהאיסור הוא בשעת התפלה, דמזה מיירי בזה"ק, דנקיט 'בשעתא דצלותא' דייקא, ולכאורה אין איסור לאסור נישוק בבית הכנסת שלא בשעת התפלה. וצ"ע לדינא אי נימא כדברנו, או שנלך בפשטות לשון הרמ"א, כפשוטו ממש.

ונראה להביא ראיה להיתרא ממה שכתב הרמ"א האי דינא בסי' צ"ח דמיירי מכוונת התפלה, דהרי מרן דן בסעיף זה ד"המתפלל צריך שיכוין בלבו וכו', והוסיף הרמ"א "ויחשוב קודם התפלה מרוממות וכו' ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבהכ"נ, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום", ואילו היתה זו הלכה בדיני הנהגת בית הכנסת, היה לו לכתבו בהלכות בית הכנסת, והעירנו כמה תופסי ישיבה, שמזה אין להביא ראיה כל כך, כי כן דרכו של הרמ"א בהרבה מקומות להביא מענין לענין, כיון ש כבר דיבר מענין רוממות האל, דיבר נמי מקביעת אהבת המקום בלבנו, ובכל זאת עדיין צריך עיון טובא למה לא כתב מידי בהלכות בית הכנסת, ואכמ"ל. אלא ודאי מוכח דכל האיסור הוא רק בשעת התפלה. ראה בכף החיים (אות יג) מ"ש "ולכן ראוי לאדם וכו', דמיירי רק בשעת תפלה.

בסיכום

הרמ"א כתב דאין לנשק בבית הכנסת ילדים קטנים מטעם דאין להראות אהבה בבית הכנסת לאחר, מלבד ה' יתברך, ונישוק ילד קטן הוא בוודאי אהבה וחיבה.

ישנה מחלוקת הפוסקים בנישוק אנשים גדולים בבית הכנסת, חלקם דייקו מזה שכתב הרמ"א "דוקא ילדים קטנים" ולא אנשים גדולים שבהם הנישוק הוא נישוק של כבוד, ואין בנישוק זה שום פגיעה חלילה בכבוד שמים ולכן מותר, אך חלק מהפוסקים טענו שאין לחלק בין קטן לגדול ואת כולם אסור לנשק.

גם מדין הפוסקים שהתירו לנשק גדולים, חלקם התירו לנשק בבית הכנסת רק אנשים שעלו לתורה, וחלקם התירו גם לנשק בזמן שיוצאים מהתפלה בשבת קודש.

כו"ע מודו דמותר לנשק ידי אביו או רבו דהוי כבוד שמים.

ולנשק ילד כדי להרגילו לבוא לבית הכנסת, או משום חיבה על שהצליח בתורה וכו', כתבו כמה פוסקים שמותר משום כבוד התורה.

פרק ז'

מנהג החלאקה

המנהג שנהגו ישראל ללכת בל"ג בעומר על קברי רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בנו הקבורים במירון, ואוכלים ושותים ושמיחים שם, ראיתי למורי האר"י ז"ל שהלך לשם בל"ג בעומר הוא וכל אנשי ביתו וישב שם שלשה ימים. וזה היה בפעם הראשונה שבא ממצרים, אבל אינני יודע אם אז היה בקי ויודע בחכמה הנפלאה שהשיג אחר כך. והרב רבי יונתן סאגיש העיד לי שקודם שהלכתי ללמוד אצל מורי ז"ל, הוליך רבנו האר"י ז"ל את בנו הקטן לשם עם כל אנשי ביתו, ושם גילחו את ראשו כמנהג הידוע, ועשה שם יום משתה ושמחה וכו', וכתבתי כל זה להורות כי יש שורש במנהג הנ"ל (המהרח"ו, שער הכוונות דף פז).

תגלחת של קטן בבית הכנסת

נהגו ישראל קדושים לחוג לילד בהגיעו לגיל שלש או קודם לכן את יום החלאקה.

יש בזה כמה מנהגים, שהרי עשו כן אפילו אם עדיין לא הגיע הילד לגיל שלש, אלא קרוב לזה, ג"כ חגגו את החלאקה במירון ביום ל"ג בעומר, ויש גם אשר נבצר מהם לעלות מירונה אל הציון הקדוש ביום הקדוש ל"ג בעומר, מחמת סיבות שונות, מ"מ עדיין חגגו את המנהג החלאקה ביום ל"ג בעומר, ויש מהם שהלכו אל הציון שמעון הצדיק אשר במזרח ירושלים, והוא מנהג ירושלים קדום (כיום גם הולכים לקברו של שמואל הנביא), ומובא בספר אוצר יהודי ספרד (ירושלים התשכ"ג עמ' 122), שיהודי ירושלים היו באים ביום ל"ג בעומר לחוג בה את חג שמעון הצדיק והיו קוראים לחג זה "עיד אל

יהוד" (חג היהודים בלע"ז) על שם שהערביים קראו למקום הזה "אל יהודיה", ומנהג זה משנת התרל"ה (למניינם 1875) בערך, עוד יש נוהגים שמקפידים לעשות החלאקה ביום היכנס הבן לשנה הרביעית דהיינו בהמלא לו ג' שנים, מ"מ ע ולימים אז למירון לקיים את החלאקה, יש גם שנוהגים לקיים את מנהג החלאקה במירון ביום הילולת משה רבנו ע"ה בז' באדר, וטעם ע"פ סוד יש לדבר, ואכמ"ל.

המילה חלאקה יש אומרים שהיא באה מלשון ערבי, ויש מפרשים אותו מלשון המקרא "ואנכי איש חלק", וביידיש אומרים "אופשערן", תספורת ראשונה של הבן והוא מנהג ה"חלאקה" התקנת הפאות ותספורת השיער, שנהגו לערוך ביום ל"ג בעומר או במועדים אחרים כשהילד מגיע לגיל שלש. ומנהג ישראל תורה הוא, ויומא דפגרא עשו מזה, שמחים ומשמחים ומאחלים זה לזה, ובארץ הקודש בעיקר יש הרבה שנהגו לעשותה ביום ל"ג בעומר במירון.

המקור למנהג התגלחת הוא בדברי מהרח"ו בשער הכוונות (דף פז.) ושם כתב: "והמנהג שנהגו ישראל ללכת בל"ג בעומר על קברי רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בנו הקבורים במירון, ואוכלים ושותים ושמחים שם, ראיתי למורי האר"י ז"ל שהלך לשם בל"ג בעומר הוא וכל אנשי ביתו וישב שם שלשה ימים. וזה היה בפעם הראשונה שבא ממצרים, אבל אינני יודע אם אז היה בקי ויודע בחכמה הנפלאה שהשיג אחר כך. והרב רבי יונתן סאגיש העיד לי שקודם שהלכתי ללמוד אצל מורי ז"ל, הוליך רבנו האר"י ז"ל את בנו הקטן לשם עם כל אנשי ביתו, ושם גילחו את ראשו כמנהג הידוע, ועשה שם יום משתה ושמחה וכו', וכתבתי כל זה להורות כי יש שורש במנהג הנ"ל". וכן הובא בשו"ת ערוגת הבושם (חאו"ח סי' רי'), "שכן מנהג חסידים ואנשי מעשה, להשהות תגלחת בניהם הקטנים עד לגיל שלש שנים, ומנהגם תורה הוא. וסמך לזה ממה שאמרו במדרש (פרשת קדושים), כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, רמז לקטני בני ישראל, כי האדם עץ השדה, ונאמר שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, שעדיין אינו יכול לדבר היטב, ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש הלולים לה', שאז מתחיל ללמוד פסוקי תורה. ומכאן גם לענין מצות חינוך בהנחת הפאות ויתר המצות,

כשמתחיל להיות בר הבנה". ע"ש. וכן כתב בשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' קסא), ושיש סמך מזה למה שעושים בל"ג בעומר שהוא יום הלולא דרבי שמעון בר יוחאי, וכמו שכתוב קודש הלולים לה', כי יום ל"ג בעומר הוא יום שמחה וחדוה לכבוד רבי שמעון בר יוחאי. ע"ש. וראה עוד בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ג (סימן צח - צט) ע"ש. וכ"ק מרן האדמו"ר מקלונבורג צאנז זי"ע אומר טעם לשבח לפי שרבי שמעון הוא בעל המימרא "חס ושלוש שתשכח תורה מישראל". ולכן בעת שמתחילים לחנך הילד לתורה, מבקשים בזכות הרשב"י שהבטיח ההבטחה שיצליח הילד בתורה, וזה הקטן גדול יהיה.

תגלחת בבית הכנסת

על כן, בדיננו בס"ד נעסוק אי שרי לקיים מנהגם בבית הכנסת, או עדיף שיעשו מחוץ לכותלי בית הכנסת. (היות ויש אשר נוהגים להביא את הילד אל הצדיק והחכם, כדי שישגזר מראשית הגז, ואכן נשאלת השאלה האם לעשותה מבחוץ או שמתורה גם בפנים היכל ה').

שנינו בנזיר (מה). ת"ר וגלח הנזיר פתח אהל מועד וגו' (במדבר ו). בשלמים הכתוב מדבר, שנאמר: "ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג) אתה אומר בשלמים הכתוב מדבר, או אינו אלא פתח אהל מועד ממש? אמרת? אם כן, דרך בזיון הוא". ופירש רש"י, על השלמים הוא אומר שיהא מגלח, שנאמר כאן פתח אהל מועד.

מצינו בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סי' לה) שדן בד"ז והביא מתשובת מהרימ"ט ח"ב (חיו"ד סי' ד), שמאחר וידוע דקדושת בית הכנסת קלה יותר מקדושת הר הבית. ומדינא דגמרא דלעיל אפשר להקל במקום מצוה של הנחת פאות הראש בתספורת ראשונה לקטן, שנעשית מתוך שמחה של מצוה בקול רנה ותודה המון חוגג, שפיר דמי לעשות כן בבית הכנסת. וכן כתב בשלחן גבוה (סי' תקלא סקי"ג) דמנהג ירושלים לגלח הקטן בתגלחת הראשונה בשמחה וגיל בימי חוה"מ בבית הכנסת. אולם, הגר"ח פלאגי' (שו"ת לב חיים ח"ב, סי' קעב) דפסק שאסור לגלח בבית הכנסת על פי פירוש רש"י בפרשת נשא הנ"ל, וזה לשונו: "שאפשר לעשות במקום אחר ואין בהם מצוה, ולית בהון לצורך מילי דבי כנישתא ודבי מדרשא". ובנו הגר"א פלאגי' העיר מדברי

השלחן גבוה הנ"ל, וכתב, שלכן אין למחות בזה לתלמיד חכם שמסתפר בבית מדרשו, אבל לא לזולתו, דהיינו דזה שהתירו לת"ח לעשות תספורת זה דוקא בבית המדרש על פי דעת הש"ע (סי' קנא, סעי' א) והמג"א (סק"ב) דס"ל דמעיקר הדין כל איסורי בית הכנסת חלים גם על תלמידי חכמים ותלמידיהם, ורק כדי למנוע מהם ביטול תורה הקלו להם לאכול ולשתות בבית הכנסת, אבל כשאין חשש ביטול תורה אין להקל. וזוהי השיטה המקובלת על רוב הפוסקים. אבל ישנה עוד שיטה, והיא דעת הר"ן שהובאה בדברי הרמ"א, שלתלמידי חכמים מותר לכתחילה להקל בדיני בית המדרש, מפני שבית המדרש נחשב כביתם. בבית הכנסת הכל מודים שאין להקל אלא בשעת הדחק, למשל: בבית הכנסת אסור לאכול או לשתות מפני שיש בזה קלות ראש, כפי שהובא לעיל, אבל בבית המדרש התירו לתלמידי חכמים ותלמידיהם לאכול ולשתות. והטעם לכך, מפני ביטול תורה. שכן בבית המדרש שוהים הלומדים שעות ארוכות, ואם בכל פעם שיצטרכו לאכול או לשתות ייאלצו ללכת לביתם, יגרום הדבר לביטול תורה, ולכן התירו להם חכמים לאכול ולשתות בבית המדרש כדי למנוע מעצמם ביטול תורה. ואף כאן בנד"ד, דהקלו לת"ח להסתפר בבית הכנסת דווקא וכמובא בגר"א פלאגי הנ"ל.

אף הגאון בעל "שדי חמד" מביא דעת הגר"ח פאלאגי ונוטה לדעה זו בציינו את הגמרא (נזיר מה.) "או אינו אלא פתח אוהל מועד, אמרת אם כן דרך בזיון. וכיון דתגלחת במקדש הוא דרך בזיון, נראה דהוא הדין במקדש מעט, דאסור לנהוג בו מנהג בזיון ומזה תמיה לי על מה שראיתי להרב שלחן גבוה שכתב, שראה מעשה רב בירושלים ת"ו שעשה תגלחת ראשונה לקטן בחול המועד סוכות, בתוך בית הכנסת, בחופים ובמחולות, והדבר תמוה להתיר בבית הכנסת דבר שיש בו חשש בזיון, ואף גם משום גילוי הראש בביהכ"נ. ונחלקו הפוסקים ודעת מרן להלכה לאסור, אך בסיכום דבריו הוא מגלה מקום להיתר: "כיון דתגלחת זו היא תגלחת מצוה, שמניחים לקטן פאה בראשו, בתגלחת ראשונה, ומשום חיבוב מצוה ברבים בשמחה, בתופים ובמחולות ומגלחים ע"י ספר ישראל אף בחוה"מ, כדי להרבות בשמחה ומאחר שכל כך רבה שמחת חיבוב מצוה זו, וידוע כי בימים הראשונים אחר

חרבן בית המקדש לא אמר אדם צר לו המקום בירושלים, ולא היה הנמצא בתים מרווחים להכיל בתוכם קהל ועדה, וכדי לעשות בפומבי וברוב עם, שגם זה בכלל ריבוי שמחה, התיירו דווקא תגלחת מצוה זו".

ולהלכה נפסק, דיש להקל לגלח את הקטן בבית הכנסת בתגלחתו הראשונה, ולעשות שמחה, שהיא מצוה שמניחים לקטן פאה בראשו, ולחיבוב מצוה מרבים בשמחה, וכמו שכתב בשער הכוונות שכן היו נוהגים, ועשו כן על מצבת רבי שמעון בן יוחאי במירון. (ילקוט יוסף, ח"ב עמ' רנט).¹¹

11 הן הראיני ידידי וחביבי הרה"ג ר' מרדכי חיים שליט"א (עורך פנינים) מהספר הבהיר "חינוך ישראל" (פ"ח סי' א') וז"ל: המנהג שמגלחים אותו בפרהסיא כנזכר בשו"ת פעולת צדיק (ח"ג סי' רמח) [על כן המנהג להזמין למאורע זה את כל בני המשפחה], ובס' שלחן גבוה (סי' תקלא) כתב שמגלחין בבית הכנסת בשמחה וגיל ע"י ספר עני וכו', וראיתי לו בהערותיו "כנפי יונה" (סק"א) דהוסיף טעם ליישב לאותם הנוהגים לגלח בבית הכנסת תגלחת ראשונה של הבן שעושין זאת משום חיבוב המצווה ומרבים בשמחה בתופים ובמחולות וכו', גם כדי לעשותו בפומבי וברוב עם (שגם זה בכלל ריבוי מצווה) התיירו זאת, ע"כ.

פרק ח'

לימודי חול

רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו, אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב, אבל תורה אינה כן, עומדת לו לאדם בעת ילדותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו, בעת ילדותו מהו אומר? וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, (ישעיהו מ) בזקנותו מהו אומר? (תהלים צב) עוד ינוכח בשיבה דשנים ורעננים יהיו (קידושין פב):

לימודי חול בבית הכנסת

הנה מרן רבנו הגר"ע יוסף שליט"א (יביע אומר ח"ז סי' כא אות ג) הביא בשם ספר העתים (עמוד רנו) וז"ל: ומשמיה דרב האי גאון איתמר, שמותר ללמד תינוקות של בית הכנסת אנג לימוד תורה כתב ערבי וחשבונות, אבל שלא עם התורה אינו נכון, ותינוקות של גוים ללמדם שם בבית הכנסת, כל שיכולים לדחותם דוחים, ואם חוששים לתרעומת אין דוחים אותם מפני דרכי שלום. עכ"ל. (וכן הובא באוצר הגאונים מגילה סימן קפא, וע' בהערת הרה"ג המו"ל שם). והרב עתים לבינה שם הקשה ממה שאמרו (במגילה כח:): שאסור לחשב בהם חשבונות, ותיירץ דהוי כמו לצורך דבר מצוה, וכדאמרינן בקידושין (כט.) שחייב ללמד את בנו אומנות, וכבר כ' הרמב"ם (בפי"א מהל' תפלה) שחשבונות של מצוה מותר. ע"כ. ויש להוסיף מה שאמרו בכתובות (ה.) חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת (ולא הוי בכלל ממצוא חפצך, דדרשינן בשבת (קיג סע"א) חפצין אסורים חפצי שמים מותרים). ומסיק עלה דתנא דבי מנשיא משדכין על התינוקות ליארס בשבת, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. ופירש רש"י, ללמדו אומנות, מצוה היא, דכתיב ראה

חיים עם האשה, כלומר למוד אומנות שתחיה ממנה עם התורה, וכדאמרין בקידושין (כ.ט.) שאביו חייב ללמדו אומנות.

ומרן רבנו כתב ההיתר ע"פ רב האי גאון להתיר בנד"ד, שאם ימנעו מללמדם את השפה האנגלית בחדרי התלמוד תורה והישיבה, יצטרכו בהכרח ללכת אל בתי הספר החילוניים למטרה זו, ויהיו נאלצים לעזוב את השיעור של לימודי הקודש באמצע, ולצאת לבתי הספר הנ"ל מוקדם כדי להגיע בזמן הקבוע שם ללימוד השפה, ואין לך ביטול תורה גדול מזה, וזאת מלבד עצם התקלה שלומדים שם בצוותא עם נכרים ונכריות, ופירצה קוראת לגנב, ולכן זה נחשב בודאי "מדוחק", שהותר לכל מי שיש בו קצת תורה גם בבית המדרש.

אולם, מצינו בדברי קודשו של מרן הגרי"ח זצ"ל בשו"ת רב פעלים (או"ה ח"ב סי' כב) דן בדיני לימודי חול בת"ת אשר הבנים לומדים תורה לרבות לימוד לשון הקודש עברי, אך מבקשים גם ללמד כתיבה של ישמעאלים, וגם לשון ערבי צח ומתוקן וחשבונות ומוכרח שיביא להם העתק מכתבים מן הסוחרים המדברים במו"מ, ושאר הגיונות של ערבי, כדי שילמדו צחות הלשון.

והשיב הגאון בעל רב פעלים, דיש לאסור זאת דלימוד אומנות לילדים אינו נחשב בכלל דבר מצוה, והוסיף: גם לימוד חשבונות ותשבורת שמצטרך לד"ת אינו נחשב בכלל מילי דמצוה, וא"כ כ"ש וקל וחומר לימוד הכתיבה של ערבי והגיון הערבי, ואם לגבי דינו של הדיוט אמרינן הכי, כ"ש וקל וחומר לגבי קדושת בית הכנסת ובהמ"ד, שהוא כבוד המקום ב"ה, דאין זה נחשב בכלל מצוה, ובודאי הוי קלות ראש בזה הלימוד במקום המקודש לתפלה ולימוד תורה, ולא אריך למעבד הכי, אלא יכינו להם חדרים אצל בית הכנסת שלא נתקדשו, וילמדום בתוכם לימודים הנז"ל.

והוסיף בשמו של הגאון, מופת הדור, מהר"ר יצחק די ואלדי ז"ל בספרו "ויאמר יצחק", וז"ל: ומ"מ להושיב אומן זה של הכתיבה בחדרים המיוחדים ומקודשים לת"ת, נר' דאינם יכולים אחר שהוא דבר הרשות, וכמ"ש הרמב"ם (פי"א מה' תפלה ה"ו), בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש וכו' ואין מחשבים בהם חשבונות, אא"כ היו חשבונות של מצוה, כגון קופה של צדקה או פדיון שבויים וכיוצא בהן וכו', וכ"כ רבנו הטור (או"ח קנ"א).

ובש"ע שם, הרי מבואר דוקא חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה וכיוצא מותר, אבל כל דבר שהוא של רשות אסור, וחדרים אלו שהוקבעו מתחלה לת"ת, ולומדים בהם תשב"ר ודאי שיש בהם קדושה, ואינם יכולים להשתמש בהם לדבר הרשות. והגם שיש לדוחה לדחות ולומר, דדבר זה ללמד הילדים מלאכה זו של הכתיבה שיש בו קצת מצוה, לכשיגדילו בהם ילדי העניים, מ"מ הרי לא התירו אלא כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים וכיוצא, שהוא מצוה רבה, אבל בענין אחר לא, ואין זה ענין למ"ש בפרק בני העיר בתי כנסיות שבבבל על תנאי הם עשויים, וה"נ אמרו באלו הבתי מדרשות שנעשו על תנאי, שהרי כתבו הפוסקים דלא מהני בו תנאה אלא להשתמש בו בחרכנו, אבל בישובו לא מהני בו תנאה. ברם כפי הנשמע שבחצר זה של ת"ת, מלבד החדרים של ת"ת יש בו חדרים אחרים, יכולים להושיב זה האומן ללמד הילדים מלאכת הכתיבה באחד מאלו החדרים, וזה מה שנלע"ד להשיב בזה בנחיצה רבה, כי הרץ קאי חד כרעא אפתחא וחד כרעא אברא, ועיני לשמיא נטלית יצילנו מכל שגיאה, כי דעת ממני פליאה הכ"ד הח"פ טיטואן יע"א, ער"ח מנחם תרכ"ט, עכ"ל לשון הרב בהעתקה שבאה לידי אות באות.

הרי שגם הרב הנז' אוסר בזה, וכתב כאשר כתבתי, ונ"ד כ"ש הוא, כי הרב אוסר אפילו בכתיבה שלנו משום כי מלאכה היא זו, וכנראה מלשונו, וכ"ש בנ"ד דמלמדים חשבון והגיון ערבי, גם ילמדו במכתבים של סוחרים והגיוני ערבי, כדי להתלמד סדר הלשון וצחותו דודאי אסור כל זה במקום מקודש שהוא מקום תפלה ומקום תורה, אלא יעשו להם חדרים שלא נתקדשו וילמדום בהם, וכאשר כתבנו לעיל, והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו, אכ"ר.

בשו"ת ישכיל עבדי (ח"א או"ח סי' ז) [למרן הגאון רבי עבדיה הדאיה זי"ע] האריך בתשובה לכב' מרן הגה"ק רבנו מצליח מאזוז"ט הי"ד כתב לאסור והניף ידו

ט הנה תוכן השאלה "שאלה: פה עירנו ג'רבה יע"א נוהגים משנים קדמוניות שהרב המלמד תשב"ר תוה"ק ביום שישי מלמד חכמת כתיבת העכו"ם וחשבון... ע"כ תואר השאלה הנשלחת מתם מחד מנייהו, הוא ניהו החכם השלם, חרף ובקי, משנתו קב ונקי, כבוד קדושת שם תפארתו, מצליח בן כבוד מורנו הרב רבי רפאל מאג'וז שליט"א. והרב הנזכר האריך הרחיב למעניתי, בדברי הפוסקים רוא"ח [ראשונים ואחרונים], וזאת הלכה העלה בפלפולו, בכחא דהיתרא עדיף, שאין להם לזוז ממנהגם וכי. ולהיות כי הרב הנזכר מיראי הוראה לא רצה לסמוך על דעתו והגיש את תשובתו...

שנית (ח"ג אור"ח סי' ה) להשיב על דברי הגאון רבי מיקקץ רחמים בישי זצ"ל ושם פסק לאסור בעל הישכיל עבדי זצ"ל.

ומרן שליט"א הוסיף: "ושוב הוגד לי מפי ידידי וחביבי הרב הגאון רבי מאיר מאזוז נר"ו, שמר אביו הגאון רבי מצליח מאזוז זצ"ל חזר והשיב באורך וברוחב על דברי הגר"ע הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי הנ"ל, ושלח לי תשובתו אשר היא ארוכה מארש מדה להשיב על כל קוץ וקוץ אשר בתשובת הרב ישכיל עבדי, וחזק דבריו בכחא דהיתרא, ומכיון דמגמר בעתיקא קשה מחדתא לא יכולתי כעת להתבשם מתורתו בזה. ורק זאת ראיתי אגב ריהטאי שבכמה דברים נתכוונתי לדעתו ז"ל, ועוד חזון למועד.

להלכה פסק מרן היב"א (ח"ז סי' כא) ומכל מקום לכתחלה עדיף יותר היכא דאפשר, לייחד כיתת לימוד מחוץ לבית הכנסת, במקום הסמוך והקרוב לשם, כדי ללמד שם לימודי חול. והניף ידו שנית מרן היב"א (ח"ט סי' קח אות עז). ראה גם ילקוט יוסף (הלכות קס"ח וביהכ"נ עמ' רנב, ועמ' תח).

ובספר בית הכנסת כהלכה (להגרמ"ד שמואלי שליט"א) הוסיף בשם מרן הגרב"צ אבא שאול זצ"ל בספרו אור לציון (ח"ב פ"י ה"ג) דמעיקר הדין אין ללמוד

"אורו עיניי, כל מעייני, באשר הופיע אור בציון במגילת ספר, אמרי שפר, ארוכה ורחבה מני ים, התלמוד הבבלי וירושלמי, הפוסקים הראשונים והאחרונים, בפלפול וסברא ישרה, דעת קדושים דעת עליון, אשר פתח לו פתח ... לא הניח פינה זווית, והסיר כל מכשול ועוית... ואען ואומר שלום איישר חיליה לאוריתא. קוב"ה חדי בפלפולא חריפתא".

אציין כי בספר שיצא לאחרונה "פטיש החזק" למרן הגה"ק רבי מצליח מאזוז הי"ד סופר ששאלה זו נשאלה ע"י מרן האיש מצליח כל זאת בהיותו בן 16, וכך מספרים על הגר"ע הדאיה זצ"ל: זמן רב ארכה לרבי עובדיה כתיבת התשובה, עד שסוף סוף סיים, מיהר להכניס למעטפה, להדביק בול ולשלוח. טרם שלשל את המעטפה ליעדה, עלה בדעתו רעיון נפלא, הן כותב המכתב מן הסתם מגדולי העיר ג'רבא הוא. תיכף שלה את המכתב והוסיף דף קטן: "אבקש מכבוד מעלתו לערוך מגבית כספית דחופה מאנשי קהילתו בתונס, לטובת ישיבת המקובלים בית-אל השרויה במצב קשה...".

את התגובה המפתיעה למכתב הקצר הזה, לא ציפה רבי עובדיה לקבל באופן מידי, אך היא נשלחה כצבי והדהימה אותו בתוכנה: "לא אוכל לערוך מגבית, כי נער אנכי, עודני בחור ויושב בישיבה, ואין דרכי לצאת ולבוא בין בני אדם...".

לימודי חול באותו חדר שלומדים בו לימודי קודש^כ, אלא צריך ללמוד בחדר אחר, ומכל מקום המנהג להקל בזה, ולומדים לימודי קודש ולימוד חול באותו חדר. וכל זה בתלמוד תורה שבבעלות פרטית, אבל בתי ספר השייכים לרשות המקומית, אין קדושה מיוחדת בחדרים שלומדים או שמתפללים בו, ורשאים להשתמש בחדר זה גם לחדר אוכל, וכו'. ע"כ.

ובודאי חל איסור גמור להביא לבית הכנסת או לבית מדרש אדם שירצה על עניני חולין, וכל שכן שאסור לערוך שם קונצטרים וכו', ויש בזה גנאי ובזיון וחלול ה', למקום קדוש. שאפלו אומות העולם לא מרצים בבית תיפלתם, וכן איסור גמור לקרוא שם עיתונים וחוברות של עניני חולין, ועוד הוסיף הרב בית הכנסת כהלכה, דאסור בודאי ל עשות הצגה בבית הכנסת, גם כאשר המטרה לצורך בית הכנסת כמובא בספר משכן דוד (פ"א הי"ח) בשם הגר"ן קרליץ שליט"א.

כ הנה כבר מרן שליט"א כתב בתשובתו שהובא לעיל (יבי"א ח"ז סי' כא) עדות ברורה מפי מרן ראש הישיבה הגר"ע עטייה זי"ע וז"ל: ונהירנא כד הוינא טליא כשלמדתי בישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה ירושלים, היו מורים לחשבון וכתיבה מלמדים בכתות שהיו לומדים בהם כל היום לימודי קודש, וראשי הישיבה ועל צבאם מוה"ר הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, לא מיחו כלל בזה. ומוכח דס"ל שיש להקל בזה, מכיון שלא היו חדרים אחרים פנויים ללימודי חול בלבד.

פרק ט'

סעודה בבית הכנסת

ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חתן משה לפני האלהים וכי לפני האלהים אכלו אלא מיכן שהמקבל פני חברו כילו מקבל פני שכינה (ירושלמי עירובין פ"ה דף כב טור ב/ מה).

אכילה בבית הכנסת

שנינו בתוספתא "תנו רבנן בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן אין ניאותין בהם ואין מטיילין בהם ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ואין מספידין בהן הספד של יחיד אבל קורין בהן ושונין בהן ומספידין בהם הספד של רבים" (תוספתא פ"ב מובאת בגמ' מגלה כח).

נחלקו הראשונים בגדרי האיסורים הנוהגים בבית כנסת: רש"י [ד"ה אין אוכלין] ולא גרסינן ואין אוכלין בהן דכולהו פירושא דקלות ראש הן" - כל האיסורים המנויים בברייתא אסורים משום קלות ראש.

הרמב"ם (הל' תפלה פי"א ה"ו) פסק: "בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה, ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים". הרמב"ם מוסיף "שחוק, היתול ושיחה בטלה", שאינם מובאים בברייתא. ועוד שהרמב"ם חולק על רש"י וגורס "ואין אוכלין בהן", ולדעתו יש שני איסורים שונים בבית כנסת:

א. איסור קלות ראש - שחוק, היתול ושיחה בטלה.

ב. עשיית צורכי חול בבית כנסת - אכילה, שתיה, טיול.

ועוד נוסף דעה שלישית מספר היראים השלם (סי' קד, מצות מעילה בהקדש), ושם כתב הטעם שהובא בגמרא כל הדינים האלו הוא משום שאסור להנות מן ההקדש, ובית המדרש ג"כ הוי בכלל הקדש, ולכן רק לדבר מצוה מותר להנות.

ולפי דעה זו הוא ג"כ מתחלקת לשני איסורים שונים:

- (א) שחוק וקלות וראש, ומשום מורא מקדש מחוייבים עליהם.
 (ב) אכילה שתיה וכו', משום מועל בהקדש מחוייבים עליהם.

תלמידי חכמים בבית המדרש

רבא (כח:) מחדש שהאיסור לאכול ולשתות לא נאמר לגבי חכמים ותלמידיהם, "אמר רבא חכמים ותלמידיהון מותרים דאמר רבי יהושע בן לוי מאי בי רבנן ביתא דרבנן". דהיינו שבית המדרש הוא ביתם דת"ח, וממשיכה הגמרא: ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. כי הא דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלי שאילתא מרבא, אתא זילחא דמיטרא. עיילי לבי כנישתא. אמרי: האי דעיילין לבי כנישתא - לאו משום מיטרא, אלא משום דשמעתא בעא צילותא כיומא דאסתנא. ע"כ. ופרש"י זילחא דמיטרא - זרם מים שבאין בכח. ועוד בד"ה צילותא - דעת צלולה ומיושבת, שאינו טרוד בכלום מחשבה.

הראשונים מקשים מדוע רבא, רבינא ורב אדא בר מתנה הדגישו שעלו לבית כנסת "משום דשמעתא בעי צילותא כיומא דאסתנא" ולא מפני המטר, והרי מותר לחכמים לעשות צרכיהם בבית כנסת?

הר"ן (ט. באלפס ד"ה רבינא) מתרץ שההיתר לאכול ולשתות נאמר רק בבית מדרש, שחכמים נמצאים שם כל היום, אבל בבית כנסת אסור לאכול אפילו לתלמידי חכמים.

האור זרוע (ה"ב סי' שפח) סובר שאין הבדל בין בית כנסת לבין בית מדרש, ותלמיד חכם מותר לאכול ולשתות בשניהם ומתרץ דרבא, רבינא ורב אדא בר מתנה היה מותר להכנס לבית הכנסת מפני המטר, אלא שהם החמירו על עצמם.

הרמב"ם (הל' תפלה פ"א ה"ו) פוסק: "חכמים ותלמידיהם מותרין לאכול ולשתות בהן מדוחק". מפרש הכסף משנה, שהרמב"ם מוסיף "מדוחק" כדי לתרץ את קושייתנו. ההיתר לחכמים ותלמידיהם לאכול ולשתות בבית הכנסת איננו היתר גורף, והוא נאמר בשעת הדחק בלבד, כניסה מפני מטר אינה מוגדרת כדוחק, ולכן רב אדא בר מתנה ורבא הדגישו שהם נכנסים מפני "דשמעתא בעי צילותא כיומא דאסתנא".

תנאי בתי כנסיות שבבבל

הגמ' (כה:): מביאה את דברי רב אסי האומר: "בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשוין ואף על פי כן אין נוהגין בהן קלות ראש ומאי ניהו חשבונות".

ניתן להבין באחת משתי דרכים מהו התנאי שהגמ' עוסקת בו:

א. הגמ' עוסקת בתנאי שלא תחול עליו קדושה, והוא ישמש כמקום תפלה ללא שתחול עליו קדושת בית כנסת. וכיוון שקדושת בית כנסת לא חלה, מותר לבני הקהילה להשתמש בבית כנסת תשמישי חולין.

ב. הגמ' עוסקת בתנאי שקדושת בית הכנסת תפקע מעצמה בשעת חורבנו, או בשעה שבני הקהילה יחליטו להפקיע את קדושתו.

הדרך הראשונה להבנת התנאי ברורה, קדושה חלה רק מפני שמחילים קדושה על החפץ, כשבוני בית הכנסת מחליטים לא להחיל עליו קדושה, הקדושה אינה חלה. הדרך השנייה מחודשת, כיצד יכול להיות שקדושה תפקע, "קדושה שבו להיכן הלכה" (ע"פ הגמ' בנדרים כט.)?

נחלקו הראשונים בגדרי התנאי:

רש"י [ד"ה על תנאי] מפרש: "על תנאי - על מנת שישתמשו בהן" - משמע שמותר להשתמש בבתי כנסיות שבבבל לצורכי חול אף בזמן קיומם. כשעשו תנאי, והגמ' מדגישה שלמרות התנאי אין לעשות בהם חשבונות, כיוון שביזיון למקום תפלה, שהוא תשמיש מצוה, שיעשו בו חשבונות ותשמישי חול.

תוס' (ד"ה בתי) מקשה, מדוע רבא, רבינא ורב אדא בר מתנה לא נכנסו לבית הכנסת מפני המטר, והרי הם היו בבבל, ובתי כנסת שבבבל על תנאי הן

עשויין? מתרץ התוס', שהתנאי אינו מתיר שימוש בבית כנסת בזמן בניינו אלא בזמן חורבנו, ואף בזמן חורבנו אסורה זריעה שיש בה קלות ראש ביותר. וכדי לזרוע שם צריך לקנותה מז' טובי העיר.

האור זרוע (ה"ב סי' שפח) סובר כרש"י, והוא מפרש שרבא, רבינא ורב אדא החמירו על עצמם, למרות שהיה מותר להם ולכל אדם להכנס לבית כנסת שבבבל מפני מטר.

רש"י מפרש כדרך הראשונה, שהתנאי הוא שלא תחול קדושה על בית הכנסת, ולכן מותר להשתמש בבית הכנסת אפילו בשעת בניינו. לדעתו למרות שלא חלה קדושה על בית הכנסת אסור לעשות בבית כנסת חשבונות, כיוון שבחשבונות יש קלות ראש רבה, ודבר זה אסור במקום תפלה, אף שלא חלה עליו קדושת בית כנסת.

את שיטת תוס' ניתן לפרש באחת משתי אפשרויות:

א. תוס' מודה לרש"י, שהתנאי הוא שקדושה לא תחול על בית הכנסת, הוא חולק רק בגדרי איסור קלות ראש במקום תפלה שאין בו קדושת בית כנסת, רש"י סובר שבחשבונות קלות ראש רבה, ורק היא אסורה, תוס' סובר שבחשבונות קלות ראש מעטה, ואפילו היא אסורה.

ב. תוס' חולק על רש"י ולדעתו התנאי הוא שהקדושה תפקע בשעת חורבנו. כיוון שקדושה חלה על בית הכנסת, אסור לנהוג בו קלות ראש, אפילו קלות ראש מעטה של חשבונות.

ניתן להוכיח שתוס' סובר כאפשרות השניה. תוס' אומר: "ודווקא לאותן שבבבל מהני התנאי שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו, תפקע קדושתן. אבל לאותן שבארץ ישראל לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת". אם התנאי היה שהקדושה לא תחול, והוכחה זו ניתנת להפריכה, שהרי אפשר לומר שתוס' מודים לרש"י שבתנאי, הקדושה לא חלה, אולם בזה חולק תוס' על רש"י, שבארץ ישראל א"א לעשות תנאי שכן בבבל היות שבעת בא יבוא ויגאלנו בימינו בקרוב, תפקע קדושתה, אפשר להתנות שלא תחול הקדושה כבר מעכשיו, אבל בא"י שהוא קדושה נצחית, ואינה פוקעת לעולם, בזה א"א להתנות של תחול, שהרי קדושה אלימה היא, ולכן לא היה הבדל בין ארץ ישראל לבין בבל, אבל כיוון שתוס' סובר שהקדושה

חלה, תוס' מחלק בין ארץ ישראל, שקדושת בתי כנסיות שלה אינה פוקעת מעצמה, לבין בבל שקדושת בתי כנסיות שלה זמנית ופוקעת מעצמה.

הרא"ש (סי' ז) ס"ל כתוס' דהתנאי של בתי כנסיות שבבבל מועיל רק בזמן חורבנם, וחולק עליו בהבנת "חשבונות". תוס' סובר שבחשבונות יש קלות ראש מעטה, ואף קלות ראש מועטה אסורה בזמן בניין בתי הכנסת, הרא"ש סובר שבחשבונות יש קלות ראש רבה, וקלות ראש רבה אסורה אף בזמן חורבנם של בתי הכנסת. הרא"ש אינו כותב שום דבר לגבי בתי כנסיות שבארץ ישראל האם מועיל תנאי, אלא מהטור (סוף סי' קנא) משמע שמועיל תנאי אף בארץ ישראל.

להרמב"ן (כו: ד"ה והא דאמרי' לקמן. מובא בר"ן ט. באלפס ד"ה בתי) הסבר שלישי לדין "בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויין". הרמב"ן מפרש שאסור בבתי כנסיות שבבבל לאכול, לשתות ולעשות כל דבר שאסור בבתי כנסיות שבארץ ישראל. התנאי מועיל רק בשעת הצורך שמותר להאכיל עניים ולהשכיבם שם. הרמב"ן לשיטתו, שבית כנסת אינו תשמיש קדושה אלא תשמיש מצוה, ויש לו רק "קדושה של כבוד". כבוד בית כנסת שלא יעשו בו תשמישי חול, אבל אירוח עניים בשעת הצורך אינו פוגע בכבוד בית הכנסת, ומותר אף בשעת בניינו.

לר"ח שיטה רביעית בהסבר הדין: "בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויין - כל שעה שירצה יחזיר לקדמותיה". הר"ח אינו מודה לרש"י, שמותר להשתמש תשמישי חולין בבתי הכנסיות אף בזמן בנינם, ואינו מודה לתוס' שמותר להשתמש תשמישי חולין בבית הכנסת רק בזמן חורבנם, הוא סובר שהקהילות בבבל רשאיות להפקיע קדושת בית הכנסת בזמן שהן מעונינות בכך.

אחד היסודות להיתר אכילה ושתיה בבית הכנסת הם דברי ר' אסי (במגילה כח:) "בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויים", וכפירוש רש"י "על מנת שישתמשו בהן" אך ישנם חילוקי דעות על התנאים לכך.

הגאון בעל אור זרוע (ח"ב סי' שפח) מדגיש שהתנאי מועיל אפילו לאכול ולשתות בו לכל אדם, גם בזמן שבית הכנסת קיים, ויש אומרים שהתנאי מועיל דוקא כשיהיה צורך בדבר, כגון להכנסת אורחים עניים, כאשר

יצטרכו אנשי העיר להאכיל בהם עניים או להשכינם שם, וכן לשאר צרכים לפי שעה יהיו מותרים לעשות כן ואין תנאי זה מועיל אלא מדוחק אבל לא שלא מדוחק. ולפי דעה זו, הרי ההיתר שניתן לחכמים ותלמידיהם לאכול ולשתות בבית הכנסת אינו אלא כשהמקום דחוק לתלמידים והוצרכו לאכול שם.

לענין סעודה בין כותלי בית הכנסת, מנהג זה בדורנו, אפשר להגדירו כפרוץ, ובד"כ ראשי הקהל מסתמכים שכיום בתי הכנסת משמשים גם כבתי מדרש (ראה להלן), ובכך גורמים שמקום בית הכנסת הופך להיות כמעין מסעדה, לעשיית שמחות, וח"ו לאזכרות וכו', מעבר לקדושת בית הכנסת, לא יאה ולא נאה לקבוע סעודות אלו בקביעות, ועל ראשי הקהל להקים במקום צדדי מקום לעריכת הסעודות הנזכרות. רואים אנו כיצד שאנשים עושים את אירועיהם בכותלי ביהכנ"ס, ואינם דואגים לניקיון וכיבוד בית ה', וחלילה גם ישנה ערבוביא, לפיכך נראה כי גם על זה יש להתרות ולהורות לקהל כי לפעמים עדיף לעשות סעודות אלו בבתיהם, ולא לגרום לטורח ציבור. המג"א בסי' קנא (סק"ב) כותב דאטו הת"ח אינם מוזהרין על מורא מקדש ולא היתה להם אלא אכילה ושתיה מדוחק, מתוך שלומדים בבית המדרש, אם יצטרכו לאכול ולשתות חוץ לבית המדרש יתבטלו על ידי זה מלימודם" ע"כ, אם כן ראינו חומר איסור האכילה כפי שהבאנו לעיל שהינו פרט מ"קלות ראש".

סעודה שלישית

אחת הסעודות הקבועות והנהוגות ברוב בתי הכנסת הינה סעודה שלישית, סעודה שרבים מסתופפים בצילה, סעודה זו נקראית ע"פ המובא בזוה"ק "רעוה דרעווין", מצינו בדברי הגרצ"פ פרנק זצ"ל בשו"ת הר צבי (ח"א סי' עג) המדבר מענין זה, וזה כסיכום כללי למה שכתבתי והבאתי לעיל וז"ל: "על דעת השאלה אם מותר להנהיג אכילת סעודה שלישית בבית הכנסת בית יעקב בחורבת רבי יהודה החסיד.

הנה, למעשה כת"ר בעצמו חשש שלא לסדר את הסעודה השלישית בתוך בית הכנסת אלא בתוך הלשכות של בית הכנסת, אבל לחיבת הקדש אמרתי לעורר בדבריו.

בענין אכילת עראי בביהכנ"ס, שדן כת"ר להשוות אכילת עראי בבית הכנסת לאכילת עראי בתפילין דאיתא בירושלמי ובש"ע או"ח (סי' מ) שאכילת עראי מותר ולא אסרו אלא באכילת קבע, והרי איסור אכילה בבית הכנסת הוא משום קלות ראש, וגם בתפילין האיסור של היסח הדעת כתב רבנו יונה והובא בטור (סי' מד) שאינו אלא כשהוא בקלות ראש.

אכילת עראי

הנה זה ברור שאיסור אכילה בבית הכנסת הוא אפילו באכילת עראי, ואעפ"י שלענין אכילה לא מפורש בש"ע שאסור גם עראי, מ"מ לענין שינה מפורש בש"ע (סי' קנא סע' ג), אין ישנים בבה"כ אפילו שינת עראי, ויעו"ש בבאור הגר"א שבתוספות (כ"ב דף ג:) משמע שכך היה להם הגירסא בגמרא: ואין ישנים בבית הכנסת לא שינת קבע ולא שינת עראי, ויעוין תוספתא מגילה (פ"ב י"א) בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו', ואין אוכלים ואין שותים בהן ואין ישנין בהן. וכתב שם במנחת בכורים: ואין ישנים אפילו שינת עראי דכ"ש משתיה דהוי עראי, עכ"ל. ופשוט שלימוד זה בכ"ש משתיה ישנו גם לענין אכילת עראי. (ובביאור הלכה נסתפק בזה, אולם לפי שנתבאר גם הטעם של שינת עראי הוא משום דלא עדיף משתיה וה"ה לענין אכילת עראי). עכ"ל ההר צבי זצ"ל, דברי אש שלהבתיה.

להלכה נפסק בש"ע (סי' קנא סע' ד) ד"לצורך בית הכנסת מותר לאכול ולישן בתוכו, (ומטעם זה ישנים בליל יום הכיפורים בבית הכנסת^{כא}), ואפילו לצורך מצוה אחרת כגון כשנקבצים לעבר השנה בבית הכנסת מותר לאכול שם, וכתב המשנ"ב (סק"ז) דמה שהתירו לאכילה זה דוקא אותם השומרים של בית הכנסת, והוסיף בשם המג"א דמה שהתירו לישון זה דוקא בלא מיטה. ופירש רבנו פרץ בהגהה שם, שזהו דוקא כגון סעודת עיבור השנה שאין בה קלות ראש, משמע מרבנו פרץ דמה שהתירו לאכילה בבית הכנסת בתנאי שחלילה לא יהיה בה קלות ראש. וכן פסק מרן הראש"ל שליט"א בשות יחוה דעת (ח"ג סי' י) דמותר לעשות סעודה שלישית בבית הכנסת ובפרט

כא   כנפסק בש"ע (או"ח סי' תריט סע' ו) נוהגים ללון בבית הכנסת ולומר שירות ותשבחות, והוסיף הרמ"א בשם המרדכי וטוב לישן רחוק מן הארון.

כשאומרים שם דברי תורה בהלכה ובאגדה. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב.

סעודת מצוה בבית הכנסת

עוד בתלמוד הירושלמי מסופר שהיו נוהגים לאכול סעודות קידוש החודש ועיבור השנה בבית הכנסת. ומכאן שאף שבד"כ ישנו איסור לאכול בבית הכנסת, מכל מקום סעודות מצווה מותרות (פסחים פ"א ה"א, סנהדרין פ"ח ה"ב, ש"ע או"ח קנא, ד). אלא שלדעת בעל המג"א (סק"ה) רק סעודות מצווה קטנות שאין שותים בהן יין התירו בבית הכנסת, שכן המקור להיתר הוא מסעודות עיבור השנה שבהן היו אוכלים פת וקטניות בלבד ולפי דעתו אסור לסעוד בבית הכנסת סעודות שבת, או סעודת ברית מילה, פדיון הבן וכדומה, מפני שהן סעודות גדולות ששותים בהן יין. ורק מסיבת סיום מסכת, שיגישו בה אוכל פשוט מותר לערוך בבית הכנסת (ולכך נוטה דעת ערוה"ש סק"ו).

אבל לדעת הרבה פוסקים, כל סעודת מצווה מותר לערוך בבית המדרש, שכן היו נוהגים בשבת לקדש על היין בבית הכנסת בשביל האורחים העניים שהיו סועדים סעודות שבת בבית הכנסת. וכל זה בתנאי שישמרו על קדושת המקום. וכן לגבי שתיית היין, אף שמותר לדעת רוב הפוסקים לשתות יין בסעודת מצווה שבבית הכנסת, מכל מקום צריך להיזהר שלא להשתכר (בן איש חי ש"א ויקרא ד', ציץ אליעזר יד, כו). בנוסף לכך ראוי להוסיף, שבאותן קהילות שמאז ומתמיד נהגו לערוך סעודות שבת וסעודות ברית וכדומה בבית הכנסת, נחשב הדבר כאילו התנו על כך במפורש, ומלכתחילה קדושת בית הכנסת לא חלה באופן כזה שתאסור עליהם לערוך את כל סעודות המצווה בבית הכנסת. וכן פסק המשנ"ב (סק"כ, ושעה"צ סקי"ד) [אמנם דעת הש"ע (שם, יא), עפ"י התוס' והרא"ש שתנאי אינו מועיל לזה. אבל לדעת הר"ן והרמב"ן התנאי מועיל לשעת הדחק, ולדעת רש"י ואו"ז מועיל אף שלא בשעת הדחק. וכתבו הט"ז והמשנ"ב שהלכה כמותם באו"ה (שם), ד"ה 'אבל', משנ"ב (סק"כ), ושעה"צ סקי"ד]. עוד כתב בבאור הלכה (סקי"א), ד"ה 'אבל בבתי כנסיות', שלדעת כל הפוסקים שהוזכרו תנאי מועיל אף לבתי כנסת שבארץ ישראל, ושלא כשיטת התוס' והש"ע].

שמחות בבית הכנסת

הגאון ר' יוסף גרינוולד זצ"ל בשו"ת ויען יוסף (או"ח סי' נז) וזה לשונו: אבל מ"מ חוששני גם על זה משום קלות ראש בבית הכנסת דמבואר איסורו במסכת מגילה (כה). ובאו"ח סי' קנ"א (סע' א), וז"ל המחבר שם בש"ע בתי כנסיות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה וכו', ואף דבעוה"ר אין נוהגין משיחה בטלה, על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם לקבוע במקום קדוש דבר קבוע שעשוי להתענג בו תענוג גופני. ואף דעושין כן לשמחת חתן וכלה, הנה לגבי קדושת בית הכנסת כיון שאין מנהגינו^כ לעשות שמחת חתן וכלה בבית הכנסת גם זה בכלל קלות ראש. ע"כ.

וכן כתב רבנו בשו"ת יביע אומר ח"ג (אבה"ע"ז סי' י) והעלה שהנוהגים להקל בזה יש להם על מה שיסמוכו, ובלבד שיזהירו מאד שהנשים יבואו בבגדי צניעות וישבו באולם אחר או בצד אחר, בהפרדת מחיצה מלאה כדת וכדין, בלא שום ערבוביא גברים ונשים כלל. משמע בלא כל תנאים אלו, בודאי לא ניתן להקל לעשות חופה וקידושין כאשר קדושת בית הכנסת נפגעת וקדושת בנות ישראל נפרצת. וכן כתב בספר הלכה ברורה (עמ' שכו, אות ו) דאם חוששים שאי אפשר לעשות כל התנאים ע"פ תוה"ק יש לאסור עריכת החופה בבית הכנסת. וכן אין להקל בכל הנ"ל אלא לענין טקס החופה והקידושין, אבל סעודת החתונה, אע"פ שהיא סעודת מצוה, אין לעשותה בבית הכנסת, מפני שענינו הרואות שאי אפשר בזה שלא יבואו לידי שיחה בטלה ושחוק וקלות ראש בבית הכנסת.

איסור הנאה

בספר יראים השלם (סי' קד) במצות מעילה בהקדש הביא יסוד חשוב, שיש איסור הנאה מלבד חיוב מורא וכבוד בבית כנסת ובבית המדרש, וז"ל: כשם שאסור ליהנות מן ההקדש כך אסור ליהנות מבתי כנסיות ובתי מדרשות

כב ידוע שבלא קשר לדין קדושת בית הכנסת כמה מקהלות האשכנזי נהגו להחמיר שלא לעשות טקס חופה וקידושין בבית הכנסת. עיין בשו"ת מהר"ם מינץ (סי' קט) וכן פסק הרמ"א (י"ד סי' שצא סע' ג).

שנתייחדו לתפלה ולדרשה, שגם זה הקדש, כדתניא במגילה בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ישנים בהן אין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. אבל קורין בהן ושונים בהן ומספידין בהן הספד של רבים. כללא דמילתא: אין נהנין בהן אלא לדבר מצוה.

ובהמשך דבריו כתב: הילכך צריך אדם שלא יהנה מאבני בית הכנסת בלא דמים ולא מעציו ולא מעפרו, הלכך אסור ליהנות מעפר חומות בית הכנסת לחפות דרכים וסטרטאות, דכל דבר הקדש בקדושתיה קיימי אם לא נתחלל על ידי מעות או שאר מטלטלים או על ידי מעילה ששינה או נהנה ממנו שהוא בר מעילה באותו ענין שנתחייב עליו קרבן מעילה אדם שהוא בר מעילה, שאז יצא מקדושתו, עכ"ד.

הרי לנו היסוד, שיש בבית כנסת ובבית המדרש איסור הנאה מלבד חיוב כבוד ומורא. ואיסור אכילה, שתייה, טיול וכדומה בבית כנסת ובבית המדרש הם אף משום איסור להשתמש בדבר קדוש.

סיכום

לסיכום, במקום שרגילים לערוך סעודה שלישית בבית הכנסת, אין כל איסור להמשיך במנהגם. וכן במקום שרגילים לערוך סעודות ברית מילה ופדיון הבן בבית הכנסת, מותר להם לערוך שם כל סעודת מצווה, כולל סעודת בר-מצווה, סעודת חתונה ושבע-ברכות. וכל זה כמוכן, בתנאי שיזהרו מאוד לשמור על קדושת בית הכנסת, ויימנעו מכל שיחה בטלה וקלות ראש. וכן ייזהרו מעירוב גברים ונשים בבית הכנסת. אבל במקום שלא נהגו לערוך סעודות מצווה בתוך בית הכנסת, מלכתחילה עדיף להחמיר כדעת המג"א, שלא לערוך בתוך בית הכנסת סעודות מצווה גדולות שמגישים בהם יין. אבל הרוצים להקל רשאים, שכן דעת הרבה פוסקים.

ללמוד וללמד, וצריכים לעשן טבק, אין להטריחם ללכת לבית להדליק הסיגריה, שיש בזה משום ביטול תורה, וזה בכלל מה שאמרו לב בית דין מתנה עליהם להקל. ע"כ.

ולהלכה פסק מרן שליט"א בסיכום תשובתו: דאסור לעשן סיגריות בבית הכנסת, ואפילו יש שתי פרוכות בארון הקודש, אחת מבפנים ואחת מבחוץ, אין להתיר עישון בבית הכנסת כלל. עוד מצינו בשו"ת חלקת יעקב (אר"ח סי' לד) שהתיר העישון בבית המדרש ולא בבית הכנסת מאחר, שכבר נשתרבב המנהג להקל בדברים כאלו, ובתנאי שאילו לומדים כל היום. עיין גם בשו"ת שארית יוסף (ידיד) [ח"ב סי' ג], שו"ת ישכיל עבדי [ח"ד, סי' ז' סע' ג], עיין בספר התפלה והלכותיה (עמ' 165) להגר"א זכאי שליט"א.

עוד נוסף במה שמצינו בספר תשובות והנהגות (ח"א אר"ח סי' קנט) דכתב נראה מאחר שהרבה רופאים הגיעו לידי מסקנה שעישון עלול לגרום לסרטן הריאות, עד כדי שע"פ חוק חייבין מייצרי סיגריות לרשום על הקופסא שיש סכנה בעישון, הלוא זה דומה עכ"פ לקוטרא² דהיינו עשן שמפריע לחבירו, וכ"ש בזה שמזיק ועל המזיק להרחיק את עצמו, ואף ששומר פתאים ה' היינו לכל היותר לגבי עצמו אבל אינו יכול להכריח אחרים להיות פתאים

כג המקור לדין קוטרא הובא בגמ' ב"ב (דף כב:) "רב יוסף הוה ליה הנהו תאלי דהוו אתו אומני ויתבי תותייהו ואתו עורבי אכלי דמא וסלקי אבי תאלי ומפסדי תמרי אמר להו רב יוסף אסיקי לי קורקור מהכא א"ל אביי והא גרמא הוא א"ל הכי אמר רב טיבי בר מתנה זאת אומרת גרמא הוא א"ל הכי אמר רב טיבי בר מתנה זאת אומרת גרמא בנוקין אסור והא איתחזק להו אמר רב נחמן אמר רבה בר אביהו אין חזקה לנוקין ולא איתמר עלה רב מרי אמר בקוטרא ורב זביד אמר בבית הכסא א"ל הני לדידי דאנינא דעתאי כי קוטרא ובית הכסא דמי". יש לדון האם קוטרא דמי לעישון סגריות, מצד הנזק הנה כבר נתבאר בראשונים שלא דוקא קוטרא אלא כל הדומה וכמ"ש לעיל בשם הרא"ש בסימן יח דכל דבר שידוע שאין המערער יכול לסובלו אעפ"י ששאר בני אדם סובלין אותו אין לו חזקה כנגד המערער. וכ"כ הריטב"א (על דף כג.) "ומאי דאמרינן הני לדידי כקוטרא וכו' לאו דווקא, אלא כל דבר שהוא נזק גדול לגוף שאין דרך העולם לסבול כיוצא בו כדפירש ר"ח. ושמעינן מינה נמי כי הכל לפי מה שהוא אדם ואע"פ שלאחרים אינו נזק כל כך מדקאמר הני לדידי. ויש שאין גורסין דאנינא דעתאי דהא לעיל נראה דמשום פסידא דתאלי הוה וזה אינו דודאי כל שאין בו אלא הפסד ממון ולא צער הגוף חזקה יש לו. אבל הכא היה מצטער באסתניסותו מה שעושין בפירות בדם.

ולסמוך על כך אף שמשתכנים. ולכן יראה להתחשב עם הציבור ככל מה דאפשר.

בדין טבק הרחה

מצינו בספר בית הכנסת כהלכה (פ"ו עמ' נה) (להרה"ג רבי מאיר דוד שמואלי שליט"א), דכתב מותר לחלק טבק הרחה "שלא" בשעת התפלה, אולם מן הראוי להזהר שלא לחלק טבק הרחה "בשעת התפלה", מברוך שאמר ועד לאחר החזרה, וכן בשעת קריאת התורה ובשעת הקדיש, שהדבר יכול לגרום להפרעה בתפלה, ולקלות ראש, אלא אם כן הדבר ח"ו יכול לעורר מחלוקת, וכשרוצה להריח בעצמו יש יותר להקל בזה. ע"כ. ובהערות "בית מאיר" (אות ב) כתב בשם כף החיים (סי' יא הל' יט) [למון הגר"ח פלאגי זי"ע] דאסור לשאוף טבק בבית הכנסת בתוך התפלה, ולעצמו יכול לקחת אבל לא בחזרת התפלה, ואם חברו פשט ידו ורוצה לקבל מהטבק, יתן לו כלאחר יד, אבל שלא בשעת התפלה וכגון בשעת מכירת המצוות, מותר. ולפעמים מרבים שלום על ידי זה. והגר"ח ציין לדבר הרב מעשה רוקח (פ"ה מה"ת ה' י"א) ונזירות שמשון (סי' צב) ומנחת אהרן (כלל טו) והרב מור וקציעה (סי' קג) והרב פחד יצחק [למפרומנטין] (מערכת ט) והרב שדי חמד (אסיפת דינים מערכת בית הכנסת סי' ז) כתב דאין להקל אלא שלא בשעת התפלה, ובצינעא, וכשמתכסה בטליתו, ומחה שם על אותם השולחים טבק זל"ז, וכן כתב עוד בפאת השדה (מערכת בית הכנסת סי' י) ועיין בספר פדה את אברהם (מערכת ב' אות ג). וכן ציין לפתח הדביר (סי' צ"ב אות ב) דכתב שמנהג העולם שלוקחים זה מזה בצנעא מבלי קלות ראש ושם (ח"ג) הובא שבנו הראו לו שהבאר היטב אוסר וכתב על זה שפשט ההיתר בזה.

ובספר זכרונות אליהו (מערכת ב' אות ה', דף ו) (להגר"א מני זי"ע), ציין לדבר הגר"ח פלאגי זי"ע והוסיף שכעת נתפשט המנהג לשאוף טבק ולהזמין הסובבים אותו, כדי שלא יבואו לידי שנראה, מכיון שרוב הציבור והתלמידי חכמים מזמינים זל"ז, ומוסיף הגרא"מ ומכל מקום אני הקטן נוהג שלא לשאוף, מיוצר עד לאחר נפילת אפים, ואם יזמין אותי אדם אני לוקח. ובספר ילקוט יוסף (סי' קנא ה"ו) כתב להתיר זל"ל: מותר לשאוף טבק הרחה בבית הכנסת אף בשעת חזרת השליח צבור, ובפרט באותם אנשים הרגילים לשאוף טבק הרחה, ובלעדי זה תהיה דעתו משובשת עליו. ומותר אף להזמין ולכבד

אחרים בהרחת הטבק, אף בעת חזרת השליח צבור, שאם לא יזמינם יש כאן משום איבה. אולם יש להקפיד לעשות כן בלי לגרום להפרעה ורעש בעת החזרה, אלא יחלק הטבק בשתיקה, ונסמך הרב ילקו"י למש"כ מרן אביו בשו"ת יביע אומר (ח"ג סי' ד אות א).

ומסכם הרב בעל בית הכנסת בהלכה, דכל זה בשעת התפלה, אבל שלא בשעת התפלה הרבה מהפוסקים מתירים אף שהדבר נעשה כן בבית הכנסת, וכמובן שצריך להזהר שלא יגרום הדבר לקלות ראש ולדיבורים בבית הכנסת ויש מחמירים גם בזה.

עוד נוסף ממה שכתב בשו"ת דברי חכמים (חאו"ח סי' מב) [להגר"ש יצחק הלוי זצ"ל, אב"ד ת"א] לגבי טבק שמניחים אותו בפיהם בני תימן יע"א.

וזה השאלה שנשאל: אם מותר לשים טבק (בורדקאן) בפה בשעת תפלה, והשיב: דבר זה פשוט הוא דאסור לעשות כן בשעת תפלה, שהרי חז"ל אסרו לברך ופיו מלא אוכל משום שנא' ימלא פי תהלתך (עי' מג"א וט"ז א"ח סי' קע"ב). וכ"ש דבר מאוס כזה שאינו לא אוכל ולא משקה. שומר נפשו ירחק מהם. ויחשוב שאם היה עומד לפני מלך ב"ו היה נזהר, כ"ש וק"ו לפני ממ"ה הקב"ה שצריך להזהר מאד מאד.

אמירת לבריאות אסותא לזותעטש

איסור חמור הוא לדבר שיחת חולין בבית הכנסת (ש"ע סי' קנא סע' א ומשנ"ב סק"ב). כף החיים (סעיף כ) פוסק בשם הט"ז (סק"ה) בשם הגמ"י שמאחר ושיחת חולין בבית הכנסת היא דבר חמור אף אין לומר "לבריאות" בבית הכנסת. לעומתו יש שהבינו מתוך דברי הש"ע בהלכות תלמוד תורה (יו"ד סי' רמו), שפסק שאסור לומר "לבריאות" בבית המדרש משום ביטול תורה, שבבית הכנסת שקדושתו פחותה מבית המדרש מותר וכן אפשר להבין מדברי ערוה"ש (סעיף לג).

וכתב בכף החיים שזוהי גם דעת האליהו רבה (אות א) שכתב שלא מצא היכן כתוב כן בהגמ"י ואף שהוא העלה להקל, האחרונים העלו להחמיר וכן ראוי להורות.

ובשו"ת אפרקסתא דעניא (חאו"ה ח"ב סי' לו אות ג) הביא בדין שרוב בני אדם אין נזהרים במ"ש המג"א (ססי"י ר"ל בשם ים של שלמה ב"ק), שמי שמתעטש וחבירו אומר לו אסותא, והמתעטש יאמר לו ברוך תהיה, ואחר כך יאמר לישועתך כו' דהמתפלל על חבירו כו'. ולמה לא נהוג עלמא לומר לישועתך. והשיב הגאון אפרקסתא דעניא כמש"כ בספר "וילקט יוסף" (שנת תרע"א סי' צ"ז) בשם חת"ס טעם לזה, דמתוך הרגילות יוכל לאמרו ח"ו בביהכ"ס, ושרשו פתוח על דברי הרמב"ן ז"ל ע"פ כי הקרה ה"א לפני. אבל כ"ת לא שקטה רוחו בזה, דא"כ גם שאר ברכות לא יאמרו מטעם זה ע"כ.

אולם הקשה לדברי החת"ס ז"ל לא ידעתי אנה הם. וסיכם אבל כשאני לעצמי אני נוהג תמיד לומר לישועתך. וכן ראיתי שלומי אמוני ישראל נוהגין, ותלי"ת מעולם לא אירע לי מכשול הנ"ל. וגם דכמדומה לי דהעיטוש מלמעלה לא שכיחא בבית הכנסת, ואולי יש לתת לזה טעם גם בטבע. ע"כ. משמע מדבריו דרשאי לענות אסותא בבית הכנסת ולא חש לדברי החת"ס שהובאו בשם וילקט יוסף.

מרן הבא"ח (ש"א ויקרא אות יא) כתב "והמתעטש בבית הכנסת אין אומרים לו חיים טובים", אולם בספר הלכה ברורה (סי' קנא סעי' ג בהערות) הגר"ד יוסף פסק בשם מרן אביו הגר"ע יוסף שליט"א שמותר לומר "לבריאות" בבית הכנסת, וראה בדברי אחיו הגר"י יוסף "ואפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה (אסותא) בבית המדרש, ואין צריך לומר בשעת הלימוד. כי המפסיק מלימודו לשיחה בטלה מאכילין אותו גחלי רתמים, שנאמר (איוב ל) "הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם", (המפסיקים באמצע לימוד התורה שנכתבה בלוחות. רש"י). ויש אומרים שבזמן הזה שאין נזהרים כל כך בשיחה בבית המדרש אומרים רפואה (לחיים טובים) בבית המדרש. ונכון להחמיר באמצע הלימוד. אבל שלא בשעת הלימוד אפשר לסמוך על הסברא הנזכרת לומר חיים טובים בבית הכנסת למי שנתעטש. ואם התחיל בברוך שאמר, בודאי שאין להפסיק לומר חיים טובים לחבירו. הגרש"ז אורבך זצ"ל כתב שעדיף שלא לומר אבל המקל יש לו על מי לסמוך (הליכות שלמה דיני בית הכנסת סעי' א).

וראה מש"כ בשו"ת משנה הלכות (חי"ג סי' כג) בענין מה שמשיחין בביהמ"ד דברים של מה בכך הנה באמת אין להקל בזה והגם שבעוונותינו הרבים העולם מקילין בזה אבל ראיתי בני עליה והמה מועטים וח"ו להקל בקדושת בית הכנסת לא מיבעיא בשעת התפלה ולימוד התורה שאפילו לענות אסותא אסרו משום ביטול תורה וכ"ש שח"ו לפעמים הו"ל חוטא ומחטיא שע"י שהוא מספר ומשיח שומעין אליו אחרים ומבטל אחרים מלימוד התורה אלא אפי' בסתם אסור לזלזל בקדושת ביהכ"נ חוץ ממה שהוא ביטול זמן לימוד התורה ובדבקות בהשי"ת ומי שיש בידו למחות ימחה ואם לאו עכ"פ לא יהא לו עסק עמהם ואשרי מי שמושך ידו מהם.

פרק י"א

נקיון בית הכנסת

ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהם קלות ראש וכו', וגו' ומכבדין אותן, ומרביצין אותן כדי שלא יעלו בהם עשבים, אמר ר' יהודה, אימתי בישובן, אבל בחורבנן מניחים אותם לעלות עלו בהם עשבים, לא יתלוש מפני עגמת נפש (תוספתא מגילה פ"ב)

נקיון וכיבוד בית הכנסת

הגמ' במגילה (כח.) מביאה ברייתא (תוספתא פ"ב) ת"ר בתי כנסיות (ובתי מדרשות) אין נוהגין בהם קלות ראש וכו', אבל קורין בהם, ושונין בהם, ומספידים בהן הספד של רבים, א"ר יהודה, אימתי בישובן, אבל בחורבנן מניחין אותן, ועולין בהן עשבים, ולא יתלוש מפני עגמת נפש. (שואלת הגמרא) עשבים מאן דכר שמיה. (מי דיבר מעשבים שעל זה מחלק ר' יהודה בין בישובן או בחורבנן, הרי ת"ק לא דיבר מלעשות דבר שמונע מלעלות שם עשבים?) חסורי מחסרא, והכי קתני, ומכבדין אותן, ומרביצין אותן (דהיינו מנקים את בית המדרש), כדי שלא יעלו בהם עשבים, (ועל זה) אמר ר' יהודה, אימתי (מכבדין ומרביצין), בישובן, אבל בחורבנן מניחים אותם לעלות (עשבים ואין מנקין), עלו בהם עשבים, לא יתלוש מפני עגמת נפש. עכ"ל הגמ'.

מבואר מכאן דיש מצוה, ואף חובה לנקות ולכבד את בית הכנסת.

ועל סמך ברייתא זו פוסק הטור בסי' קנא וז"ל: ונוהגים (בבית המדרש) בהן כבוד, לכבדן ולרביצן וכן פסק מרן המחבר (שם סע' ט) נוהגים בהם כבוד, לכבד ולרביצן, פירוש - כיבוד - ניקוי הבית, רבוץ - זריקת המים על פני הקרקע (דהיינו שלאחר שמכבדין, מזלפין מים על הרצפה, להרביץ משם האבק ע"פ פירוש רש"י), ומג"א (סק"י) מוסיף שרבונו יעקב היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש.

בענין נקיון בית הכנסת עלינו לזכור כי יש לקחת בחשבון בקדושה שחייבים לנהוג בבית כנסת כאמור לעיל שיזהרו על הניקיון, והדוגמא לכך: כשנכנסים לבית הכנסת בחורף עם נעליים ויש עליהם בוץ ולכלוך מבחוץ צריך לנקותם היטב (ישנן אנשים שלא יתנו להכנס לביתם כלל עם הנעליים מבחוץ, עד שינקו אותם, או שיחלצו אותם בפתח הבית). כמו כן, יש לברר האם מותר להכנס עם מקל לבית הכנסת, שכן בעבר אנשים חשובים הולכים עם מקל בידם לאות חשיבות, אלא שיש במקל הזה לכלוך בקצה המקל שתוקע אותו בארץ בשעת הליכתו. ויש גם אנשים שלא יכולים ללכת ל"ע ללא תמיכה במקל. או שאדם בא לבית הכנסת עם מטרייה, שבהליכתו תקע אותה בארץ, ויש בה לכלוך ובוץ בקצה. ובכלל צריך לברר האם מותר להכניס לבית הכנסת מטרייה או לא. אם המטרייה מונחת מחוץ לבית הכנסת, ובעל המטרייה טרוד מכך מאוד שמא יקחו לו אותה בטעות וכד', ומשום כך אין הוא מרוכז בתפלתו, אז בודאי שמותר להניחה לפניו שיוכל להתפלל בכוונה ובנחת. ואם אין לו מכך דאגה מיוחדת, השאלה אם מותר להכניסה עמו לבית הכנסת, או שמא ישאיר אותה בחוץ במקום שתולים את המעילים וכדומה.

מרן בשלחנו הטהור (או"ח סי' קנ"א ס"ח) פסק ד"טיט שעל רגליו, ראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל. וראוי שלא יהא עליו ולא על בגדיו שום לכלוך". מכאן שבדיני קדושת בית הכנסת יש גם כן הלכה, שינקה הלכלוך שעל נעליו ורגליו. ואין זה משום התחשבות בגבאים גרידא, שבודאי שיש בזה משום דרך ארץ וחסד, וגם לא מדת חסידות נגעו בה, אלא שיש בזה הלכה גמורה שנפסקה בשלחן ערוך. ולגבי דין מקל כותב מרן (שם ס"ו) "מותר ליכנס בבית הכנסת במקלו ובתרמילו ובאפונדתו (פי' מיני כיסים תרגום ובילקוט ובתרמיליה). ההיתר המוזכר בסעיף, הוא כאשר המקל משמש כעזרה לאותו זקן או מוגבל ולא לשם כבוד ויופי (עיין כה"ח שם סקל"ח).

ובימות הגשמים יש להזהר שלא להכנס לבית הכנסת עד שיקנח מנעליו היטב מהטיט והבוץ, שלא ילכלך את ריצפת בית הכנסת. וראוי שלא יהיה עליו ולא על בגדיו שום לכלוך. (שם עמ' רנא).

קדושתן בישובן ובחורבנן

ע"פ הגמרא הנ"ל במגילה שם, פוסק הטור והמחבר (שם בסעי' י) וז"ל: (בית כנסת ובית המדרש) אפילו לאחר שחרבו עדיין בקדושתן, (ונוהג בהם כל דיני וחומרי קדושת בית הכנסת ובית מדרש), וכשם שנוהגים בהם כבוד בישובן, כך נוהגים (בהם כבוד) בחורבנן, חוץ מכיבוד וריבוץ, (שבזה אין חיוב לאחר חורבנן), ואם עלו בהם עשבים, תולשים אותם (פי'-מותר לתלוש אותם, אם רוצה, ובלבד שלא יטלם משם, משנ"ב סקכ"ט), ומניחים אותם במקומן משום עגמת נפש, כדי שיראו העם, (בית השם בביזיון וכבוד השם מושלך ארצה), ותעיר רוחם וישתדלו לבנותם (מחדש, שיהא ראוי להתפל בו, ויחזירו העטרה ליושנה).

ובט"ז שם (סק"ג מוסיף וז"ל: ולפי זה באם סתרו בית הכנסת במקום זה, ובנאוהו במקום אחר, ואין בדעתם לבנות עוד במקום הראשון (היות ויש להם בית מדרש אחר, שוב אינם מחוייבים לבנותה), א"צ לתלוש עשבים ולהניח במקומן (דהיינו שלא שייך דין זה שאם רוצים לתלוש עשבים, חייבם להניחם במקומן. היות ואין מה להעיר את העם, כי בין כך ובין כך לא יבנו שם), אלא יעשה גדר סביבו ולא יבואו לזלזל שם (ע"י שימוש במקום לצורכי חול), ואם הוא במקום שיוכלו למכור (השטח), כנזכר בסי' קנג, ימכרוהו. עכ"ל. וכן פוסק המשנ"ב (סק"ל) ומוסיף שם (סקכ"ח) שדין בית הכנסת ובית מדרש שנחרב שייך גם בא"י וגם בחו"ל, אם לא התנות שאז הדין שונה לגבי חו"ל.

באו גוים בנחלתן

הנה יש לדון לפי מרן המחבר הנ"ל, שפסק על בית כנסת ובית מדרש שחרבו שעדיין בקדושתן עומדים, ובנוסף מה שציין המשנ"ב (סקכ"ח) שנוהגת בין בא"י ובין בחו"ל, א"כ מה נענה אבתרא דבתי כנסיות ובתי מדרשות שבחו"ל, כגון אירופה וכו', שהן עומדים שוממים שנחרבו ע"י הרשעים ימ"ש, ושועלים הלכו בו, האם ע"פ הדין חייבים אנו לשמור על קדושתן. (יתכן שנצטרך ללחום על זה).

הנה בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' כד) ובשו"ת יבי"א (ח"ח סי' ט"ז) והובאו דברים בפס"ת, דאפשר להקל, ולצרף את שיטות הראשונים שפוסקים להקל בכמה אופנים, וידועים דברי התשב"ץ (ח"ג סי' ה), שסמך להלכה על דברי הרמב"ן במסכת ע"ז (נב:): דהא דאמרינן דבתי כנסיות ובתי מדרשות, אף

בחורבנן בקדושתן קיימא, היינו כשנחרבו מאליהן, אבל אם באו פרוצים וחללוהו, נפקעת קדושתן, ובנוסף לזה אפשר לצרף בשיעור המצטרפת את דברי הרמב"ן והריטב"א (מגילה כו:), והם לשיטתם, דבית הכנסת ובית מדרש שנחרבו ואין יכולים לחזור ולבנותם, הוה ליה כסוכה וכלולב אחר ימי מצוותם, שפקעה קדושתם, (ודלא כמו שכתב הט"ז (סק"ג) והמשנ"ב (סק"ל) הבאנו דבריהם ז"ל, לעיל).

וע"פ דברי הראשונים, כמלאכים אלו, אשר מפיהם אנו חיים, מצדדים להקל בנד"ד, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שבחו"ל שנחרבו, בעוה"ר, וע"פ רוב ע"י רשע או"ה, ושוב א"א לבנותן בכל מקום מסיבות אחרות, וגם אין למי לבנותן, כי שם לא גרים יהודים, באופן הזה נראה דאפשר להקל, ועיין עוד בתשובת שבה"ל (ח"ט סי' לג) בענין שיטת התשב"ץ.

פרק י"ב

קפנדריא

מובא במשנה בברכות (נד.) לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא ובגמרא בברכות (סב:) הקשו, "מאי קפנדריא? אמר רבא: קפנדריא כשמה ורב חנא בר אדא משמיה דרב סמא בריה דרב מרי אמר: כמאן דאמר אינש אדמקיפנא אדרי - איעול בהא", ע"כ.

עוד מובא בגמרא במגילה (כז:) מובא ששאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע^{כד}: באיזה זכות האריך ימים, ובין הדברים שהשיב להם: שמימיו לא היה מקצר הילוכו דרך בית הכנסת.^{כה}

כד בספר לקח טוב (מגילה כז:) מבאר את דברי הגמרא: "שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע: במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת" שלכאורה זה דין אז מה הרבותא שהדבר הפשוט שמה שזכה להאריך חיים זה בגלל שדקדק ונהג במנהג חסידות. שהחמיר על עצמו גם במקרים שמותר לעשות קפנדריא לא והוא לא עשה, כגון שהיה מעבר מעיקרו ולאחר מכן בנו את הבית כנסת. וכך תירצו המאירי, הריטב"א, מר"ן הכס"מ (בפי"א מתפלה ה"ח) מסברתו וציין שכך בפסקי התוס' - ולא ראו איש את אחיו. ובגמרא (סוטה טל.) כתב המהרש"א: "לגבי בית המקדש שנינו פ' הרואה דאסור מדינא ויליף לה מקרא מדכתיב ואת מקדשי תיראו ור"א היה מחמיר בזה גם בביהכ"נ שנקרא מקדש מעט". והנראה לומר שאף שר' יהודה שמשמו נזכרה הלכה זו דקפנדריא אסורה בבתי הכנסת כדברי ר' יהודה במשנה (כה.) והיו שניהם סמוכים מרבי יהודה בן בבא (סנהדרין יד.) והיו מתלמידי ר"ע כנזכר ביבמות (סב.) מכל מקום אין זה מחייב שרבי אלעזר בן שמוע ידע מדברי חבריו רבי יהודה אלו. שדברי רבי יהודה נשנו במשנה בזמן רבי ועד אז לא היו כותבים תורה שבע"פ, זולתי גברים חדשים שהיו ששמעום שהיו כותבים אותם במגילה והיו מצניעים אותם. ואם כן יש לומר שמה שאמר רבי אלעזר היה זה קודם שידע מדברי רבי יהודה ולכך נחשב חסידות. כך נראה לישב את דברי המהרש"א שלא נאמר שהשתמטה ממנו משנה, הגם שאפשר לתרץ כמאירי שנהג בו חומרא בדברים המותרים.

כה עוד נוסף מהמובא בתוספות הרא"ש (שם) אשר תמה, מה המיוחד ברבי אלעזר בן שמוע שלא היה מקצר הילוכו דרך בית הכנסת, והרי משנה מפורשת היא "אין עושין קפנדריא". ותירץ, דבגמרא אמרינן אם היה שביל מעיקרו מותר, והוא היה מחמיר אפילו בשביל מעיקרו.

איסור קפנדריא בבית הכנסת

כשם שאסור לעשות קפנדריא במקדש, כדילפינן בפרק הרואה מקרא מדכתיב ואת מקדשי תיראו, כמו כן אסור לעשות קפנדריא בבית כנסת ובבית מדרש, ואפילו בבית כנסת או בבית מדרש שנחרבו. כפי ששינוי במשנה במגילה (כח.) אמר רבי יהודה: בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו וכו', ואין עושין אותו קפנדריא, שנאמר "והשמותי את מקדשיכם" (ויקרא כו), קדושתן אף כשהן שוממין.

ובטעם האיסור, מבואר בגמרא בברכות (סב:) שהוא מפני שאדם מקפיד על כך בביתו, ולכן בזיון הוא לעשות קפנדריא בבית כנסת ובבית מדרש, דאמר רבא שצריך האדם להתנהג בבית הכנסת כמו שמתנהג בביתו. מה ביתו, אקפנדריא - קפיד אינש, ארקיקה ומנעל - לא קפיד אינש, אף בית הכנסת: קפנדריא הוא דאסור, רקיקה ומנעל - שרי.

ועיין בשו"ת הרשב"ש (סי' רפה) שביאר בזה, שאין הכבוד והבזיון אלא כפי מחשבת האדם, ומה שרואין אותו כבוד ראוי לכבד בו בית הכנסת ומה שחושבין אותו שהוא בזיון אסור לעשותו.

והוסיף, דבתורת כהנים תניא "והשמותי את מקדשיכם" לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואף על גב דאמר רבא התם רקיקה בבית הכנסת שריא, מאי טעמא, ממנעל מה מנעל מותר אף רקיקה מותרת, דמשמע דמנעל מותר אף על גב דקפנדריא אסור, הא קאמר רבא התם כביתו מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש, רקיקה ומנעל לא קפיד, אף בית הכנסת קפנדריא אסורה רקיקה ומנעל שרי. אלמא משמע דבקפידה תליא מילתא, וכל שחושבין אותו שהוא בזיון אסור.

גם בטורי אבן (שם) תמה בתמיהה זו, ותירץ דמיירי בגוונא שיש היתר א. כגון שהיתה שביל מעיקרא. ב. שנכנס על מנת שלא לעשות קפנדריא, ג. בנכנס לבית הכנסת להתפלל למאן דגרס לקמן (כט.) דמותר לעשות קפנדריא. מיהו למאן דגרס "הנכנס לבית הכנסת להתפלל מצוה לעשות קפנדריא" בעל כרחך מהאי לא מיירי רבי אלעזר כיון דמצוה הוא.

טעם נוסף לאיסור, כתב המגן אברהם (סי' קנא סק"ו) לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו, והטעם משום שאסור ליכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות אלא לדבר מצוה, וכאן נכנס לדבר הרשות (רמב"ם).

וכן פסק מרן המחבר (שם סעי' ה) וז"ל: היו לבית הכנסת שני פתחים לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני, לקצר דרכו.

אימותי מותר לעשות קפנדריא

בגמרא במגילה (ט.ט.) מובאים כמה היתרים מתי מותר לעשות קיצור דרך בבית הכנסת:

- היתר ראשון, אמר רבי אבהו: אם היה שביל מעיקרא (רש"י - קודם שנבנה בית הכנסת שם, ואח"כ בנאו בית הכנסת במקום השביל), מותר. (ליכנס מדלת זו ולצאת מדלת אחרת כדרך השביל שהיה כאן).

- היתר שני, אמר רב נחמן בר יצחק: הנכנס על מנת שלא לעשות קפנדריא (אלא שנכנס לצורך מצוה), מותר לעשותו קפנדריא כשיוצא ממנו. (אם בדרך אגב צריך לצאת מהדלת השני).

- היתר שלישי, אמר רבי חלבו אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר לעשותו קפנדריא כשיוצא ממנו, שנאמר "ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב" (יחזקאל מו, ט). והכונה בזה שאם נכנס בשער אחד יצא בשער אחר, ומאחר שבבית המקדש יש מצוה מיוחדת לכל מי שבא להשתחוות שם לעשות קפנדריא, לכן מי שבא להתפלל בבית הכנסת מותר לו (מצוה) לעשות קפנדריא. כ"י

כו לענין היתר השלישי כתב המג"א (סק"ז), שנראה עיקר כמו שכתב הטור ד"מ מצוה לעשות קפנדריא דמייתי ליה מקרא, וכן הגירסא ברי"ף שבידינו, ואפשר דטעות סופר הוא בש"ע וצריך לומר "מצוה". וכן בביאור הגר"א (שם סעי' ה) כתב דהלשון "מצוה" הוא עיקר כמו שכתב ברא"ש ובטור וכמו שכתוב בקרא להדיא שם. ואף במשנ"ב (סקכ"א) כתב דצריך לומר שהלשון "מצוה" למי שנכנס.

בערוך השלחן (שם ה"ח) ביאר את שלשת ההיתרים הנזכרים, דמה שאין עושין אותן קפנדריא, היינו כשיש להם שני פתחים אסור ליכנס בפתח זה ולצאת דרך פתח האחר כדי לקצר הדרך, שהרי אסור ליכנס בחנם לבית הכנסת ולבית המדרש, ואיך יכנס ויצא רק כדי לקצר הדרך. ולכן אם לא נכנס תחלה כדי לקצר דרכו אלא שהיה צריך ליכנס לדבר מצוה יכול לצאת דרך פתח האחר, אף על גב דמקצר דרכו בזה, וכל שכן כשנכנס להתפלל דמותר ליצא דרך פתח האחר, וכן אם קודם בנין בית הכנסת היתה הדרך עובר כן מותר גם אחר כך.

אך, באמת יש שתי גירסאות בדברי הגמרא בהיתר השלישי "הנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר לעשותו קפנדריא", שהרי יש גורסים ש"מצוה לעשותו קפנדריא" וזה לא רק רשות. והגר"א בהגהות על דברי הגמרא, כתב דלדעתו הגירסא "מצוה" לעשותו קפנדריא, והביא דגירסת הרא"ש כאן היא מצוה אבל ברא"ש במסכת ברכות איתא "מותר". וכן לשון הרמב"ם (הל' תפלה פי"א ה"י), שכתב וז"ל: מי שנכנס להתפלל או לקרות, מותר לו לצאת בפתח שכנגדו כדי לקרב את הדרך.

בא מצפון ויצא מנגב

אמנם פסק הטור (או"ח סי' קנא), דכשנכנס בה להתפלל מצוה למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחרת. ובבית יוסף (שם) הביא ראיה מהגמרא (מגילה כ"ט). מדכתיב "ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב" (יחזקאל מו, ט). אולם ברבנו מנוח על דברי הרמב"ם (שם) כתב, דאף על גב דפשטיה דקרא משמע דמצוה למעבד הכי, עכשיו נוהגים העולם רשות.

טעם המצוה

טעם מצוה זו שיצא לאחר התפלה מפתח אחר שלא נכנס בו, לגורסים שהיא מצוה, משום שמצוה שיתראה שם יפה (רש"י יחזקאל שם), וגם כדי שיהיה נראה כמחבבו (ר"ן מגילה שם).

בש"ע (סי' קנא סע' ה) פסק: היו לבית הכנסת שני פתחים, לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו. ואם היה הדרך עובר קודם

שנבנה בית הכנסת, מותר. וכן אם לא נכנס בו תחלה כדי לקצר דרכו, מותר לעשותו דרך. וכשנכנס בו להתפלל, מותר למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר.

מופנים הגשמים

וכן דן בדין אי שרי להכנס מפני הגשמים וכו', וז"ל: אין נכנסים לבית הכנסת כדי להנצל מן הגשמים, ומכל מקום אם היה לומד בחוץ, וירדו גשמים, ורוצה להכנס לבית הכנסת מפני שיש מטר בחוץ, מותר. וגמ' ערוכה היא מגילה (כח:): רבא רבינא ורב אדא בר מתנה עשו הכי עיי"ש ואמרו מפני הלימוד ולא מפני הגשם.

עיי'ן בביאור הלכה דהביא היתר לצאת בפתח השני לקצר דרכו, אם יקרא או ישהא שם מעט, וכנ"ל. אולם ישנם כמה מהפוסקים שחולקים על כך שאין להתיר קפנדריא על ידי שהייה מעט או שיקרא איזה פסוק, וסוברים שכל היתר זה הוא רק כדי לקרוא לחבירו וכיוצא בזה, אבל כדי לחלוף ולעבור בבית הכנסת; אין היתר אפילו בלימוד איזה הלכה או באמירת פסוק, וכל שכן אם עושה זאת בקביעות, דכל ההיתר של שהייה מעט ואמירת פסוק כשנכנס לצורכו, נאמר רק באקראי ולא בקביעות.

ובדברי הרמב"ם (הל' תפלה פ"א ה"י) שפסק "מי שנכנס להתפלל או לקרות מותר לו לצאת בפתח שכנגדו כדי לקרב את הדרך", דייק באור שמח (שם), להחמיר שכל מה שמותר הוא דוקא אם נכנס מתחילה להתפלל או לקרות, אבל אם נכנס לקרוא לחבירו או לתנוק ובשביל זה קרא פסוק או ענה קדושה עם הצבור, אסור לצאת בפתח שכנגדו לעשותו קפנדריא, כמו דכתוב (יחזקאל מו, ט) "הבא להשתחוות" דייקא, ופשוט.

וראה בהליכות שלמה (תפלה פ"ט סע' ב), שהחמיר כשיטת האור שמח שלא לעשות קפנדריא מבית הכנסת אף אם אומר פסוקים וכדומה, ורק אם נכנס לשם אמירת פסוקים או לישיב בבית הכנסת מותר לו לקצר דרכו בדרך הפתח השני.

ובפמ"ג (אשל אברהם שם סק"ו) כתב דאפשר אם הולך לדבר מצוה רשאי לילך דרך שם, עכ"ל. הרי דחידש הפרי מגדים דאפשר ומותר לעשות קפנדריא

בבית הכנסת או בבית המדרש, כדי לעבור דרך שם לעשות מצוה במקום אחר, ולא רק כשהמצוה בתוך בית הכנסת או בבית המדרש עצמו.

ועיין בכף החיים (שם סקל"ה) אחר שהביא את דברי הפרי מגדים, כתב, דאין נראה כן מדברי הרמב"ם, אלא דוקא אם עושה מצוה שם בכניסתו לבית הכנסת, אבל לא לזלזל בכבוד בית הכנסת בשביל מצוה אחרת הנעשית בחוץ, ועל כן אין להקל אם לא ילמד שם או שישא קצת.

וכן בביאור הלכה (שם סע' ה) תמה על דברי הפרי מגדים, שכתב דאם הוא הולך לדבר מצוה אפשר דשרי, דלא נהירא, שהרי מדברי הרמב"ם אין ראיה להקל, דהרמב"ם מיירי דהכניסה לבית הכנסת היה בשביל דבר מצוה, דאז ממילא מותר אחר כך גם כן לקצר דרכו, מה שאין כן בזה שנכנס בכוון דרך בית הכנסת רק כדי לקצר דרכו, והמצוה שמקוה לעשותה הלא יוכל לעשותה אפילו אם לא יעשה הבית הכנסת קפנדריא מסתברא דאסור.

וכן מצינו בספר ילקוט יוסף (ח"ב עמ' רז) שכתב כן, הלכה רווחת בידינו שאסור להכנס לבית הכנסת ולבית המדרש כדי לקצר את דרכו. ואפילו אם הולך לדבר מצוה, אין להתיר לקצר את דרכו על ידי שעובר דרך בית כנסת. ואפילו אם בשעה שנכנס לבית הכנסת שוהה מעט, או קורא פרק תהלים, אין להקל בזה, ולא התירו אלא כשנכנס לבית הכנסת לקרוא לחבירו, ולא נכנס לשם כלל על מנת לקצר את דרכו. ואם נכנס לבית הכנסת שלא על דעת לקצר את דרכו, ואחר כך רוצה לצאת בפתח אחר המקצר את דרכו, רשאי לעשות כן. ואדרבה מצוה היא להכנס לבית הכנסת [כדי להתפלל וכדו'] מפתח אחד, ולצאת מפתח אחר. כדי שיהיה נראה כמחבב המצוה. (וכן פסק מורנו הגר"ע יוסף שליט"א בהליכות עולם ח"א עמוד רסו).

מעבר למשרד דרך בית הכנסת

אמנם, עיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' ט), שנשאל אם מותר לשכור חדר למשרד אשר הכניסה אליו רק דרך מעבר בית כנסת הסמוך לו, ואם זה בכלל איסור קפנדריא. ובתשובתו כתב דאם המשרד הזה יוקצה לעניני צרכי מצוה למען תלמוד תורה או גמילות חסדים, או לצורך בית הכנסת

עצמו וכדומה, אזי יש להתיר, וכפי שכתב הפמ"ג הנ"ל להתיר קפנדריא בהולך לדבר מצוה, ואף על פי שהפמ"ג כתב בזה רק בלשון "אפשר" דשרי.^{כז}

והביא גם מה שהביאור הלכה השיג על הפמ"ג, דמדברי הרמב"ם אין ראייה להקל. אך כתב דמכל מקום זהו דוקא מפני שהמדובר שהמצוה כשלעצמה יוכל לעשותה מיהא גם אם לא יעשה את בית הכנסת קפנדריא, וכפי שמדגיש זאת הביאור הלכה הנוזכר, אבל בגוונא שבלי זה לא יוכל לעשותה, כבגוונא דידן שאין לו דרך אחרת ליכנס למשרד ולעסוק בהמצוות, אזי גם הפמ"ג יודה דשרי, וגם הביאור הלכה לא יחלוק עליו ויודה דמותר, עכתו"ד.

נוער מבית הכנסת לבית הכנסת

עוד נראה, דאפילו אם בכונתו להגיע לבית הכנסת אחר דרך בית הכנסת זה, גם כן אסור, אבל אם אין באפשרות להתפלל רק אם יקצר דרך בית הכנסת

כז ובתשובתו הרמתה של הגאון בעל צי"א זצ"ל, דמתחילה חשב, דיש דרך להתיר אם בכל פעם שיעבור דרך בית הכנסת למשרדו יתעכב בבית הכנסת ויקרא מעט, או ישהה מעט, בדרך שנפסק בש"ע (שם סע' א') כשצריך ליכנס בהם לצרכו כגון לקרוא לאדם עיי"ש וכדכותב בהדיא הביאור הלכה על הך דינא שלא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני, אם לא שיקרא או שישהא שם מעט וכנ"ל.

אולם חזר בו מזה ומכמה טעמים, הראשון: דשם בש"ע בסע' א' בא הדבר רק בדרך מקרה, שלכן כשמתנהג בכזאת לקרא מעט לא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו, כמודגש בש"ע שם זה הטעם, ועל כן גם כאן יש מקום להתיר רק בדרך מקרה, ולזה המכוון בודאי גם בביאור הלכה. אבל נידוננו הרי לא בדרך מקרה, בא לבית הכנסת כי אם בתדירות, וגלוי וידוע לכל שזוהי עיקר מטרתו ליכנס דרך בה למשרדו, בכל כי האי יש לומר דלא יועיל כלל ההערמה בקריאה מעט.

השני: לפי שמצא בספר משחא דרבותא (או"ח סי' קנא סע' ה) [למרוך הג"ר מסעוד אלפסי זצ"ל - תונס] שכתב, דלא סגי בקורא ושונה אלא בנכנס לקרוא לחברו על מנת שלא לעשותו קפנדריא, אבל הנכנס לעשותו קפנדריא אסור בכל גוונא, אם לא בנכנס להתפלל או לקרות ולשנות עיי"ש. וכמו שדייק (האור שמח)

עוד הוסיף חיזוק לכך, שכך נראה משמעות הפוסקים דאם מתחילה היה אדעתא לעשותו קפנדריא לא מהני ביה בקריאת פסוק א', ומציין במיוחד שכן משמע דסבירא ליה גם להחקרי לב (ח"א סי' ג') עיי"ש. וראה בבית ברוך על החיי אדם (כלל יז סע' יב) שכתב גם כן מדעתו להשיג על הביאור הלכה הנ"ל עיי"ש, ולא ראה מהנוזכר שהוסייעתא לזו, על כן אין להתיר. רק באופן שהמשרד יוקצה לעניני מצווה.

נראה על פי דברי הצי"א שמותר. וכן נראה שאף לקצר בבית הכנסת כדי להספיק להתפלל עם הציבור או להספיק להתפלל קודם זמן קריאת שמע, מותר.

קפנדריא דרך חצר

דנו הפוסקים, אם יש איסור קפנדריא בבנין שיש בו בית כנסת או בית מדרש, אולם הוא רוצה לעבור בחדרים ובמקומות שהם מחוץ לחדר התפלה או הלימוד, או שרוצה לעשות קפנדריא דרך הפרוזדו שבבית הכנסת.

בש"ע (סי' קנד סע' א) פסק, בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי (פירוש דרך מקרה והזדמן לא דרך קביעות), אין בהם שום קדושה. ובמגן אברהם (סק"א) כתב דעזרות שלנו לא עדיפי מבתיים וחצרות, אך הוסיף דשמא כיון שמתפללין תדיר בהם כל זמן שהם נדחקים נעשו קודש. מכל מקום גן ופרדס ואיצטבא שסביבה אף על גב שפתוח לבית הכנסת אין בה קדושה ואם היה פתוח נגד ההיכל יש להחמיר שלא להשתמש בהן.

וביתר אריכות כתב במשנ"ב (שם סק"ג), דעזרות שלנו לא עדיפי מבתיים וחצירות שאינן מתפללין בהם אלא כשהם נדחקים, ומכל מקום אפשר לומר הואיל ומתפללין שם תדיר כל זמן שהם נדחקים, אף על פי שהוא אקראי לגבי זה המתפלל המקום נעשה קבע לעצלנים (מהרי"ט ח"ב סי' ד). ובעיירות גדולות שהדרך להתפלל שם בעזרה בקביעות פשוט דכל קדושת בית הכנסת עליו. אבל גן ופרדס ואיצטבא שסביבה אף על פי שפתוח לבית הכנסת אין בה קדושה. ואם היה פתוח נגד ההיכל יש להחמיר שלא לנהוג שם קלות ראש ואף על פי שהמקום חול, הואיל והוא מכוון כנגד הקודש איכא זילותא (שם).

ולענין קפנדריא על פי דברי המג"א הנ"ל, כתב הפמ"ג (אשל אברהם שם סק"א) דעזרות שלנו בקהילות גדולות שמתפללים בקביעות בה צריך עיון, ועיין מה שכתב בסי' קנא סע' ה' קפנדריא אפשר בעזרה כהאי גונא אסור. (ועיין עוד בפרי מגדים, משבצות זהב שם סק"ד).

ובערוה"ש (שם הלכה ח) כתב, דנראה לומר דיש איסור קפנדריא דווקא בבית הכנסת עצמו, אבל לעבור דרך חצר בית הכנסת כדי לקצר הדרך מותר,

ומעשים בכל יום יוכיחו, וכן דרך פרוזדור של הבית הכנסת מותר לקצר, עכ"ל.

ולענין עזרת נשים שהנשים מתפללות בו תמיד, נחלקו האחרונים אם יש לו דין בית הכנסת. עיין חכמת אדם (כלל פו סט"ו) שאין בו קדושת בית הכנסת כלל, ובערוה"ש (סי' קנד הלכה ז) כתב שיש לו קדושת בית הכנסת. אך יש כמה פוסקים הסוברים דקדושת עזרת הנשים אית בהו קדושה, רק קדושתה קלה מקדושת עזרת אנשים, ועיין שו"ת מהר"ם לובלין (סי' נט) שעיקר קדושת בית הכנסת הוא בעזרת אנשים.

פרוזדור שנעשה מקום תפלה

מצינו בהליכות שלמה (ח"א תפלה פי"ט הערה ג') שכתב, דמקום שהיה מתחילה פרוזדור לבית הכנסת ואחר כך קבעו גם אותו לתפלה והעמידו שם ספסלים ובימה, מותר לעבור דרכו לבית הכנסת הראשון כרגיל, כי אין בכוחם לאסור הילוך זה שהחזיקו בו רבים. והוא כל שכן, דאם בית הכנסת גמור שבנו במקום הילוך רבים, מותר לעשות שם קפנדריא, קל וחומר לנד"ד שפרוזדור שעשו מקום לתפלה שמותר.

סיכום

- אסור להכנס לבית הכנסת מפתח אחד ולצאת מפתח אחר.
- אם היה מעבר קודם שבנו את בית הכנסת מותר לצאת מפתח אחר.
- אם נכנס להתפלל שם, מותר ואולי גם מצווה לצאת מפתח אחר.
- אם נכנס לצורך מצווה מותר לצאת מפתח אחר.
- אם נכנס לקרוא לחברו, יש אומרים שיקרא איזה פסוק ויוכל לצאת מפתח אחר, מותר ג"כ, אבל אם יש דרך אחרת, שלא לעבור דרך בית הכנסת, אסור לעבור שם.
- פרוזדור וצדדי בית הכנסת שאין מתפללים שם בקביעות, מותר לעבור שם.

פרק י"ג

איסור השימוש בפלאפון

כ"ה לענין איסור השימוש בפלאפון בין כותלי בית קודשנו, מעבר להלכות הרבות שנמצאו בהמון ספרים, אקדים כי כבר כמה וכמה מגדולי ישראל בדורנו אסרו השימוש בכלל בפלאפון החדשים (עם האינטרנט) ללא צורך, עקב מראות הנגעים שהתחילו, וכולה לא הפך לבן, "יצבור ולא ידע מי אספם" (איס'פ'ם ר"ת חברות הסלולר) ובפרט לאותם בני חמד, בחורי הישיבות הקדושות שלצערנו הרב הפלאפון הפך להיות "מודה" וכתוספת ללבוש היום יומי, כמו כובע וז'קט, וראיתי בחורים אשר מתפללים לפעמים ללא כובע וז'קט מחמת השכחה! אבל לא שכחו את הפלאפון אשר מונח היטב על חגורותיהם, ושאלתי היכן "היכון לקראת אלוקיך ישראל".

ענין הפלאפון כאמור, הינו יצר הרע בהתגלמותו, "והנה החל הנגף" [עולה במספר 247 כמנין פלאפון] לפני כעשר שנים ויותר לא ראינו המספחת הזו, ורק בבתיים היו הטלפונים וכאשר רצו אותנו מצאו אותנו, ופתאום עקב פיתוח הטכנולוגיה קפצה ועלתה ניצה והינה פורחת באויר הטלפון הסלולרי, שכמעט ואין בית שאין שם מכשיר, ואין ספק שזה גרם לאנשים להיות חסרי סבלנות, כל דבר רוצים מיד ועכשיו, עד שבתוך כותלי בית הכנסת ובית המדרש רואים איך אנשים נמלטים הרה, החוצה על מנת לדבר בפלאפון שלא בכותלי בית הכנסת ועליהם אני אומר "ונסו הצללים" (שרה"ש) ששומעים צליל (ובפרט המנגינות החדשות) אצים רצים דחופים בדבר הפלאפון, ואין פה ואין מצפצף עליהם, לפחות "אותי עזבו מקור מים חיים", אבל אותם המדברים בכותלי בית הכנסת ונוסף גם הוא "לחצוב להם בורות

כח פניתי לאחר מבני עליה, בנן של קדושים, אבן יקרה בירושלים ת"ו, כב' הרה"ג רבי מאיר דוד שמואלי שליט"א מח"ס "קדושת בית הכנסת ובית המדרש", ו"שננתם" ב"ח ועוד רבות ונצורות, בדבר הערות על כתבתי וכב' הרב שליט"א עודדני רבות על הכתיבה, וביקשני כי אוסיף בחיבור, חומר האיסור השימוש בפלאפונים (וכן "כבוד הספרים", ו"נקיון...") שיובאו (להלן) בכותלי היכל מלכו של עולם.

נשברים...." ראינו איך אנשים בתוך תפלת עמידה לוחשים "על הצדיקים ועל החסידים...המ..המ.." והכל בסדר, לא דיבר בתפלה! ורק הפריע לשאר המתפללים.

לצערי הרב, ראיתי כיצד רב בית כנסת מסוים שבחזרת הש"ץ שמע את מכשירו מנגן, והיה כנגן המנגן ותהי עליו... (מלכים ב ב) "ויקם וילך ויבז" [עולה במספר 247 כמנין פלאפון] ממש כך, והלה כמו רוח עף ועזב את הציבור שמנה באותה שעה רק תשעה (מנין מצומצם) ולא אומר ודברים מדבר לאטו לרגל המלאכה, ושב לקדיש תתקבל, אם בארזים נפלה שלהבת, מה יגידו אותם אזובי הקיר ש"מורם ורבם" מתנהג כך, מדוע שלא יתנהגו יותר גרוע, אולי ישוחחו בפלאפון באמצע הקדושה והקדיש, מה רחוק זה מזה.

בסיום מסכת אומרים אנו את הגמרא ברכות (דף כח:): "מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות..." וכי יעלה על הדעת להשוות את יושבי בית המדרש ליושבי קרנות, הרי ידוע שלא קרב זה אל זה, אך מאחר ובדורנו נפרץ הפרץ ומכת הדבר, הותרו המסכים בין בית המדרש לרחוב, וכך נראה לענ"ד לתרץ כי כל רשת הפלאפון בנויה על קרנות שנמצאים בחלל האויר, ואנו מתפללים שחלקנו יהיה מיושבי בית המדרש ולא יושבי קרנות הפלאפון בתוך בית המדרש, וד"ל.

מצינו ב"קונטרס כבוד בית הכנסת ובית המדרש" (להרה"ג רד"מ שמואלי שליט"א), בעמוד סו' בכותרת "מקום המשפט" שתיאר כיצד שופטים נוהגים כבוד במעמדם ואינם מרשים שצליל לא ישמע בכותלי ביהמ"ש, ולא זו אף זו כבר שמעתי ששופט אחד כלא אדם לשלשה ימי מעצר משום שהפלאפון שלו צלצל. ומפקד בצבא כלא חייל בכלא צבאי ל-21 יום מחבוש משום שהגיעה שיחה לפלאפון של החייל באמצע הרצאה של מפקד הבסיס, ועוד סיפורים רבים. ומכאן נלמד ק"ו על עצמנו, דור יתמי בר יתמי, האם מוסדות אלו ילמדנו מוסר וחומר הדיבור בהיכל המלך, הידוע היטב הדק היטב בספרי רבותינו הקדושים הטהורים, ש"ס, גאונים, ראשונים ואחרונים עד ימינו, המדברים בענין עוון הדיבור בכותלי בית הכנסת, האם לא ניתן להרגיש שזה לא נימוסי ולא יאה ולא נאה כאשר מדברים עם אדם על איזה נושא, ומפסיקים אותו ואומרים לו המתן קמעה ומשוחחים בפלאפון, כאילו

האדם העומד מולנו נחשב כעפרא דארעא, עד היכן הגענו, ולאן נגיע במצב שכזה, האם בשיחה פשוטה עם בשר ודם שיפגע נוראות עקב כך, ולא יסלח לנו, וכל התירוצים לא יעזרו, מה נענה ומה נשיב כאשר אנו בשיחה עם הקב"ה?! דידוע בספרים הקדושים כי מלאכים אינם זוכים להתפלל לפני ה' יתברך, וכאשר אומרים פעם בכמה מאות בשנים "קדוש קדוש קדוש" מיד נשרפים, ואנו המדברים עם ה' יתברך ללא אמצעים ללא כבלי תקשורת, ללא מספר טלפון, אלא מדברים ומיד ה' שומע, וכמאמר הפסוק "קראתי בכל לב" ומיד "ענני ה'" מדוע? "כי חוקך אצורה", כיצד נרצה שנהיה מבחינת "ענני ה'" ואת חוקך לא שמענו.

דיבור בפלאפון בתוך כותלי בית הכנסת ובית המדרש דומה כביכול לצערנו ששמים את ה' יתברך ב"ממתינה", קודם אסיים את השיחה ומיד אשוב אליך ה'.

מעבר למה שכתבתי בפלאפון יש במכשיר משום טרדא גדולה, לבעל הטלפון ולשכניו. ועליו אני אומר קול אומר קרא (ישעיהו מ' ו), 'האומר לעץ והקיצי'. על כן, צריכים לפני הכניסה לבית הכנסת לכבות את הפלאפונים, ויש בזה משום קדושת בית הכנסת, שיש בזה מטרד לנוכחים במקום^{כט}.

מכשיר פלאפון כשר

אוסף עוד ענין שאינו קשור באופן ישיר לקדושת בית הכנסת, אך מתוך דברנו דלהלן יובן חומר האיסור במכשיר הפלאפון.

אנו עדים בשנים האחרונות לשינוי לטובה, עד כמה שניתן, מצד ועדת הרבנים שליט"א שאסרו כל שימוש בשום מכשיר פלאפון שלא עבר את עינם הפוקחת של וועדת הרבנים, ואכן ברכה יצא מעמל והיגיעה הזו,

כט אגב, בבית או בכל מקום אחר אם מתקשרים אליו בטלפון והוא עסוק בענין אחר והצלצול של הטלפון מטריד אותו - אסור לו להרים את השפופרת ולהחזירה כדי שיתנתק, כי בזה הוא גורם למתקשר להפסיד סכום השיחה, למרות שהוא לא שוחח. וכן אומר הרב החסיד ר"ח פלאגי שאם אדם מקבל מכתב מבויל מאדם מסוים-חייב לענות לו כן או לא, כי השולח "השקיע" כסף לקבל תשובה. (ציטוט מתוך דרשת הראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל).

וחברות הסלולר "מצאו" מכשירים כשרים [ודאי שדיבור לש"ר וכו' לא ניתן ל"הכשיר" במכשיר ה"כשר"], אך מעט אור מגרש הרבה מן החושך. ורבים מאנשי שלומנו "הכשירו" את מכשיר, אך למצער, רבים עדיין לא החליפו, שמעתי סיפור מזעזע על בעל חנות למכירת סוגי פלאפונים כשרים בעיר ב"ב, שבא לפניו ת"ח חשוב בעיר, אשר ראה הפירסום של וועדת הרבנים ובא לרכוש מכשיר "כשר", ומדיבור לדיבור, נתברר כי הת"ח מחזיק פלאפון שלא עבר הביקורת, מכשיר משכולל, וכאשר שאלו המוכר מדוע שלא תחליף הרי ישנם שירותים שאינם ע"פ רוח ההלכה, השיב אותו ת"ח כי מכשיר זה משמש רק אותו ולא ניתן להעברה, ובסה"כ מקבל מסרונים ותו לא, ואף השמיע בחצי פה, ולזול כלפי וועדת הרבנים שמתעסקת בדברים לא לה.

לאחר כמה חודשים חזר אותו ת"ח לאותה חנות וביקש לשאול מדוע קיבל חשבון פלאפון "מנופח"!! הרי רק מתקשר במכשיר והסכומים שמתקבלים בחודש הינם זעומים, ופתאום בחודשיים האחרונים "קפצו" המחירים!!!! מביורר שנעשה ע"י בעל החנות התברר כי אותו ת"ח "התחבר" לאותם שירותים לא רצויים, ומאותם שירותים עולה כי הפעילות היתה רבה, לתדהמת הת"ח לא היתה שיעור, אך מיד התעשת והסיק את המסקנה כי בנו בן ה-14 תלמיד ישיבה קטנה ביקש בקשה קטנה וצנועה מאביו את מכשיר ה"פלאפון", למשך שבוע, ולא בשביל להתקשר כי ישנו איסור חמור להחזיק פלאפון בישיבה!!!! אלא המכשיר ישמש לו "כשעון מעורר", ואותו הבן כנראה שהתפתה לעצת היצר עשה המעשה אשר שלא יעשה, והוא אשר פתח את שער הפריצות במכשיר. ועתה הבין אותו ת"ח מדוע חלה התדרדרות רוחנית בבנו. ואותו ת"ח ביקש לפרסם זאת ברבים על מנת לזעזע בשביל לתקן המעוות ואשר הינו עצת היצר שנראה לכאורה מכשיר "תמים" ולבסוף ממית אסונות על משפחות יקרות.

מזמור לאסף

מובא בתהלים "מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים", (עט, א) על כך פירש הגה"צ המקובל רבי דוד חי אבוחצירא שליט"א, בדרך מוסר על השתמשות בטלפונים ניידים בבית הכנסת ובבית המדרש ר"ל, שאמר ש"אס"ף" הוא נוטריקון של א'ורנג'י

ס'לקום פ'לאפון (חברות של טלפונים סוללרים)^ל, והיינו שד' אלו שבאים מן הגוים, באו בנחלת ה' היינו בין יראי ה' ולא עוד אלא שנכנסו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לטמא אותם וזהו טמאו את היכל קדשך, ע"י דיבורי חולין ודיבורי לשון הרע, וזלזול בבית הכנסת ובית המדרש.

וראה מש"כ בזה כ"ק האדמו"ר מצאנז שליט"א: עלי לעורר אודות מכת מדינה שנפוצה לאחרונה, בדבר הכנסת מכשירי פלאפונים להיכלי התורה, אשר כבר נודע איסורם של כל גדולי ישראל להכניסם לבתי כנסיות, כי בכך מבלבלם את הציבור ומחטיאים את הרבים, ובוודאי שאיסור גמור גם להכניסם לבתי המדרשות, כי גורמים בכך לביטול תורה דרבים, וידוע חומר הענין של המפסיק ממשנתו, ומי שאי אפשר לו בלעדי זאת עדיף שישאר בביתו.^{לא}

ל והוסיף ידידי וחביבי הרה"ג ר' רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא - דהמילה 'ל' של "לאס"ף" הוא נוטריקון של לימירס א'ורנ'ג ס'לקום פ'לאפון.

גיבוי מלכות

כאן המקום לפרסם סיפור אמיתי ששמעתי, אם כי לא מבעל העובדה, אלא ממי ששמע מכלי ראשון שממנו יש ללמוד עד היכן מגיעה הפגיעה בכבוד שמים כשמדברים בשעת התפלה, במקום שעל פי ההלכה אסור לדבר.

כשממלכת ירדן חתמה על הסכם שלום עם ארץ ישראל הציעו לסוחר נדל"ן ידוע ומפורסם בארץ ישראל לרכוש כמה אלפי דונם קרקע בגבול המשותף, ההצעה היתה מפתה מאחר והיה מדובר בסכום פעוט לכל דונם, התיישב הלה בדעתו והתייעץ עם יועציו, ושקל את הצדדים לקבל את ההצעה או לשוללה, ובסופם של השיקולים החליט לקנותם.

לאחר מספר שנים, אחרי עשור של שנים מהקניה, החליטה ממלכת ירדן להקים על אדמות אלו אתר תיירותי גדול. ולשם כך פנתה הממשלה הירדנית לאותו סוחר בהצעת קניה. כמוכן, שאחרי שנים רבות של השקעה ללא תשואה, קבע סוחר דגן מחיר גבוה לכל דונם עם רווח נאות ביותר. דיונים ארוכים והתמקחות רבות נוהלו בין בעל הקרקעות לבין פקידי הממשל הירדני, עד שהגיעו להסכמה על המחיר ועל שאר פרטי העסקה, אך עסקה זו לא יכולה להתבצע ע"י הממשלה אלא ע"י המלך, בכבודו ובעצמו, והלה הוזמן לארמון המלכותי של המלך הצעיר והיהיר, לחתימה על חוזה מכר.

בהגיעו לירדן נפגש בעל הקרקעות עם בר שיחו הירדני והביא לידיעתו את השעה המדויקת של חתימת החוזה שתתקיים בארמון המלך ובנוכחותו. ולא פחות חשוב מידיעה זו הצמיד לו מדריך מנוסה שילמדו את גיבוי המלכות ואיך עליו להתנהג בארמון המלוכה.

ביום ובשעה הקבועה התייצב בעל הקרקעות בפתח הארמון, כשהראה לשומרים את התעודה המזהה מטעם המלכות, וכמובן לאחר ששלשל לכיסי השומרים סכומי השלמונים שנקבעו מראש, על ידי "המדריך המנוסה", הובילוהו לחדר המתנה אשר לפני הכניסה לאולם הישיבות, היכן שישב המלך בדיון.

לאחר המתנה ממושכת, למעלה משעתיים, השתעמם מיודענו הסוחר והתעייף על כורסה הנוחה עד שנרדם. מסיבה לא ברורה ושלא כדרכו,

הגיע המלך בליווי שומריו ופקידי השרד, דווקא דרך אולם המתנה זו, ולא מהכניסה הראשית כפי שנוהגים בבית המלך. כראות המלך את היהודי הסוחר יושב בארמונו רדום, זעם מאד, ומיד שאל את פקידי מי הוא זה ואיזה הוא המעז לישון בארמון המלך?! פקידי משרד המסחר והתעשייה שהיו נוכחים ומאד היו מעוניינים להביא את הַעֲסָקָה לידי גמר, כי גם להם הובטחו שלמונים, ניסו להסביר למלך שמדובר בסוחר החשוב מישראל, שהוא היהודי בעל הקרקעות שבגבול ירדן ועצמו צריך לחתום על חוזה המכירה, וכפי הנראה מחמת "התרגשות רבה מהמלך" נרדם!!! כשמוע המלך את טיעונם הקלוש, הרים את קולו ואמר: "כשמגיעים למלך לא ישנים ולא נרדמים, כל הנכנס לארמון חייב לדעת שלא כך מקבלים פני המלך. שיחזור מיד לביתו, וכשילמד איך מתנהגים בארמון המלוכה שבבית המלכות יוזמן שוב לגמור את הַעֲסָקָה". כל שידולי והסברי הפקידים לא הועילו ולא הצליחו להניא את דעת מלכם, והלה נשלח אחר כבוד לביתו בארץ הקודש, גם בקשותיו ותחנוני הסוחר להחזרת השלמונים והוצאות אחרות לא עזרו. לאחר מספר חודשים הוזמן שוב והחוזה אכן נחתם. עד כאן הסיפור.

דומני שכל מלה נוספת מיותרת. לא מדובר כאן במשל ונמשל, אלא בסיפור אמיתי שהיה וקרה בימינו אלו, אף אם מדובר במלך צעיר וגאוותן, כך על אחת כמה וכמה, ללא שמץ של דמיון, במלך מלכי המלכים הקב"ה שהכניסה לארמונו, היא דווקא מתוככי בית הכנסת, אנו באים כביכול לגמור איתו "עסקים" שגם המוכר וגם הקונה נהנים מְהַעֲסָקָה. פונים אליו בתחנונים שיענה ויאמר סלחתי!"! וימלא כל בקשותינו, ומאוצר מתנת החינם יחננו, האם אנו מתנהגים בארמונו לפי כל גינוני המלכות שקבעו לנו חכמנו ז"ל באין ספור הלכות, ואם על דבר פעוט כשיביה רדומה באולם ההמתנה נעלב והתרגז המלך של ירדן. נקל לתאר עד היכן היה מגיש רוגזו אם אותו סוחר היה עונה לטלפון הסלולארי שבכיסו, או משוחח עם חברו בעת ישיבתו עם המלך, מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא. ואיך היה מגיב המלך אילו אותו סוחר היה בועט בו ברגלי המלך, למה לא נעשה חשבון איך אנו נראים כשאנו בועטים בו יתברך ומשוחחים בשעת התפלה או בטלפון הסלולארי, או בשעת תפלת שבת מדברים במסחר ובענייני חול שאסור לדבר בהם בשבת ועוד אנו מעיזים להתחנן על הפרנסה ורפואה וכו'. (מתוך קונטרס הלכה מכון מים אדירים שאץ, עמ' יא-יב אות כ"א).

מכתב

ג' באדר א' התשע"א

לכבוד

ידידי היקר והנעלה מהעיר נתניה, חדשן נדיר ושקדן תדיר,

אשר לספר שבחיו הזמן יכלה. ירא ה' מרבים,

לא פנה אל רהבים, גובהו בעבים. וכו' וכו'.

הרה"ג ר' אלון ארביב שליט"א

מחה"ס "חקת הפסח"

שלום רב, וישע יקרב, לכבוד הרב, ולו ייטב ויערב.

שמחתי לראות שכת"ר עומד להוציא לאור בקרוב את חיבורו הנחמד "אריג פז" בעניני בית הכנסת וקדושתו וכו'. יהי רצון שימשיך להגדיל תורה ולהאדירה בעוד חיבורים יקרים ומועילים לזכות את הרבים. והיות כי כת"ר שלח לי עלים מספרו הנ"ל, ורצונו שארשום כמה תגובות על חידושי הנפלאים, ואף שאני עמוס בענינים חשבתי להניח לעת פנות כי אקח מועד ואכתוב באריכות בכמה ענינים שכתב בהם כת"ר, אבל בראותי התחדשות הטרדות מאין פנות אל המנוחה, אמרתי לא אעכב יותר וארשום כמה גרגירים קטנים ממה שאינה ה' לידי לעטים מזומנים בענין איסור דיבור ועיסוק בפלאפון בשעת התפלה ולימוד התורה הקדושה שעמד על זה כת"ר בחיבורו הנוכחי ולא אמנע טוב מבעליו.

וזה החלי בעזר המשפיל ומרים החי וקיים לדור דורים.

האיסורים בהדלקת הפלאפון בבית הכנסת

א. בראשית מאמר שפתי אפתח ופי אגיד מאי דכתב סבא דמשפטים הגאון הגדול רבי שלום משאש זצ"ל בספרו שו"ת שמש ומגן ח"ד (סימן כח) באיסור הפעלת פלאפון בבית הכנסת בעת התפלה, ובדברי קודשו כתוב לאמר: גם אני הצעיר מצטרף לקריאת הרבנים הגדולים אשר אסרו איסור להכנס בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ולמקומות הקדושים כותל מערבי וכיוצא, עם פלאפון ואיתורית וכיוצא המצלצלים או מזמזמים או מדברים וכיוצא,

שיש בזה הרבה ריעותות, א. שמזלזל במקומות הקדושים. ב. ביטול כוונת התפלה, שמפריע למתפללים, שבמקום שיחשוב ששכינה נגדו והוא עומד לפני המלך, שבודאי א"א לעשות זה לפני מלך בשר ודם, וק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. ג. שגוזל את הרבים מכוונתם הטובה. אשר מכל זה ודאי יאות ונכון לעשות שלטים בכל מקומות אלו, לעורר בני אדם שלא יביאו דברים אלו עמהם לשום מקום קדוש. ע"כ ע"ש.

כעין זה ביתר הרחבה נמצא בשו"ת משנת יוסף ליברמן ח"ד (סי' יד) ומחמת אריכות הלשון אביא רק את הנקודות שעמד עליהם בקצירת האומר והרוצה להרחיב ידיעותיו יעיין שם, א. זלזול בכבוד ובמורא מקדש מעט. ב. ביטול כונת התפלה. ג. הפרעה למתפללים אחרים שאסור מן הדין. ועיין בסוף התשובה הסכמה וחיזק לדבריו מחותנו הגאון בעל שבט הלוי שליט"א, ע"ש.

וראה מה שהוסיף על דברי המ"י הנ"ל הגאון הנפלא רבי ישראל גרוסמן זצ"ל (מח"ס "משכנות ישראל" ועו"ס רבים) וכה דבריו: כבר עוררתי את אנשי קהל עדתינו אתמול להפסיק את הפעלת המכשירים בביהכ"נ, וצטטתי דברי הצ"ח בדרשות חנוכה שמתבטא, שאין לך מורד במלך מלכי המלכים יותר מזה שמדבר באמצע התפלה ועוד ביטויים נוראים, ובשם החת"ס שמסביר למה כתוב בש"ע שהמדבר באמצע התפלה "גדול עונו מנשוא" ביטוי כה חריף ומסביר שגורם בזה קטרוג גדול כי להבדיל אלף הבדלות בכנסיות של הגויים אין דבר כזה והם מייקרים ומכבדים מקומות הטומאה שלהם, ואנחנו מזלזלים בכבוד בית הכנסת, ולכן גדול עונו מנשוא שגורם קטרוג, וגם הזכרתי שבענין הפעלת המכשירים נאסר במקומות צבוריים ושוב גורם קטרוג גדול רח"ל, וכדאי בזיון וקצף. ע"כ. (קובץ מוריה שנה כ"א אדר ב' תשנ"ז עמ' קיא).

וע"ע מה שכתבו באיסור זה באר"ש טובה בספרים, שו"ת להורות נתן (חלק יא סי' ט), שו"ת שואלין ודורשין (ח"ה סי' י עמ' נג), ספר ואני תפלתי טנג"י (חלק השו"ת סימנים ה' ו') ובמכתבו של הגאון נאמ"ן שליט"א בראש הספר, ספר גינת אגוז (ח"א עמ' פג), ספר התפלה והלכותיה (ח"ג עמ' מב), קובץ קול התורה (חוברת נג עמ' קצ). ע"ש ואכמ"ל ודי בזה.

גיבוי הפלאפון בשעת הלימוד בכולל

ב. לאחר שהבאנו בס"ד את ענין איסור הדיבור בפלאפון בבית הכנסת, אמרתי לנפשי להרים את עטי בעת הזו ולכתוב לפניך בס"ד עוד כמה גרגרים על איסור הדיבור בפלאפון בשעת לימוד התורה הקדושה ובפרט בכולל.

תחילה וראש אכתוב לפניך את אשר ראתה עיני בס"ד, בשו"ת משנת יוסף ליברמן ח"ד (סי' טו) אשר הביא חמשה טעמים עקריים לאיסור הפעלת הפלאפון בעת לימוד התורה בכולל ואליו ה'ן: א. אסור משום כבוד בית המדרש. ב. בטול תורה והיסח הדעת והפסק באמצע סדר הלימוד. ג. מפריע לחבירו ומרפה את כל החבורה. ד. דעת הנדיבים בודאי אינה ע"ד כן. ה. אפילו רוצה להשתמש במכשירים אלה לצורך תורה או הוראה, ימנע מזה, כי יגרום להחדרת המכשיר גם לצרכי חול, וח"ו תצא תקלה על ידו. ע"כ ע"ש מה שהאריך בטוב טעם ודעת בביאור דבריו, קחם נא משם ותברכני נפשך.

והניף ידו שנית, בפתיחה לספרו חלק ה' והוסיף עוד טעם מוסרי נפלא ששי במספר וז"ל: ושמעתי עוד טעם חשוב באיסורו בכוללים. כי בהליכתו לכולל אשתו מופרדת ממנו ומחכה לבואו, וכשבא מכבדים זא"ז, כי לא היו יחד חצי יום, ולפעמים יום שלם. - אבל זה שיש פלאפון בבית המדרש, ובמשך היום מקבל כמה הודעות מאשתו, מספרת לו אם כואב משהו לה או לילד, או מבקשת שיקנה משהו, וכל היום הוא עמה, ואין אצלם הצפיה להתראות. ממילא בבואו לביתו כבר אינם מכבדים זא"ז כמובן. ודברי פי חכם חן.

וע"ע מש"כ בזה בשו"ת ויצבור יוסף בר שלום ח"ד (סי' סב אות ה).

ג. בספר קנה לך חבר (סי' קעד עמ' תתג) מובא מכתב תוכחה חשוב אשר כתבו הגה"צ רבי חיים רבי שליט"א והרה"ג יגאל כהן שליט"א לאברכי הכולל אשר ברשותם, ומחשיבות הדברים אעתיק הדברים כלשונם וככתבם: היצר הרע לא נח ולא שקט, עיניו הולכות וכלות למראה התרבות והתעצמות הכוללים בארץ הקודש. אם כולל יום, אם כולל לילה, כולל ערב שבת,

כולל שבת קודש, כולל מוצש"ק, כולל לפנות בוקר, כולל ש"ס, כולל דף היומי וכו'.

טיכס היצר עצה כיצד לשבור את שקידת התורה, ומצא לו פטנט מזהיר: החדרת טלפונים סלולרים קרי "פלאפונים" לתוככי הכוללים.

מגיע לו אברך בשעה בבוקר לכולל, וכבר בשעה 9:30-9:40 הפלאפון מתחיל לצלצל. מיד יוצא לחצר בית המדרש, ומנהל שיחות. הרי כבר חצי שעה נותק הקשר מהבית, ומי יודע איך אשתו מתמודדת לבד עם הפעוטים ...?

בתום שיחה בת עשר דקות צולל שוב פעם לתוך הסוגיא (לאחר שהחברותא ממתין לו באי התקדמות הסוגיא). עוברת עוד שעה שוב פעם צלצול, והפעם אביו על הקו מצות כיבוד אב הרי מן החמורות. וכך במשך היום מנהל לו תוך ה"סדר" שיחות, עם האשה, האבא, החותן, האמא, וחוזר חלילה, האשה, החותנת, קרוב, מכר.

רבתי! לאן הגענו? פעם (לפני כשנה שנתיים) ידענו כי מסוגל לו אברך לקבל שיחה דחופה פעם במשך מספר שבועות, ואילו עתה, אי אפשר לעבור יום בכולל מבלי חמש שיחות. רבי עקיבא יכול 24 שנים להתנתק מהבית, ואילו אנו בני תורה החיים לאור תורתנו לא יכולים להתנתק מספר שעות מעטות מהבית אתמהה! זאת ועוד הרי אפשר לנהל את השיחות בין הסדרים ומה הדחיפות כל כך וכי בספק פיקוח נפש אנו עוסקים!?

על ראשי ומנהלי הכוללים להזדרז ולתקן תקנה חד משמעית: בשעת סדר הלימודים על האברך להיות מנותק כליל מתקשורת חיצונית, וכי כולו קודש לתורה ומי שבא עם פלאפון עליו לנתקו כל זמן ה"סדר".

זכור! בן תורה שנכנס לבית המדרש עם פלאפון דלוק ואינו מסוגל להתנתק ממנו - אין מקומו בין יושבי בית המדרש. אנא! עורו והתעוררו ויפה שעה אחת קודם. עכ"ל.

ולכן אנו החתומים מטה מבקשים מכל חובשי ובאי בית מדרשנו להמנע מלהכניס את המכשיר ה"פלאפון" כלל. ודרשנו על זה בדרך צחות מאמר הגמ' בביצה (כד.) שאמרו ז"ל: גמרא גמור זמורתא תהא! כי הנה פלאפון

עולה בגימטריא 247 כמנין "זמר", וזהו שאמרו גמרא גמור בשעה שאתה לומד גמרא, זמורתא (זהו הזמר דהיינו הפלאפון) תהא?! א"נ, גמרא גמור! (פירוש סיים. ואח"כ) זמורתא תהא! (בניחותא). והמזהיר והנזהר שלומים ירבה כמי נהר. עכ"ל.

ד. עתה ארדוף אצ"ג לפניך ידידי מכתב יקר לאברכים אשר כתב הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוקל"ה (ראש ישיבת פוניבז' לצעירים) והיא ל'ו נדפס'ה בספר דרכי החיים (סוף פרק כג עמ' תיט) וז"ל: לאשר שביקשתם לבוא לעורר את האברכים עמלי התורה המצויינים לומדי הכולל על ענין החזקת מכשיר הפלאפון שיש להימנע שלא להביאו כלל כשבאים ללימוד ככולל. ואמנם היה ברצוני לבוא, כי באמת זהו דבר הכרחי לעורר ולחזק את ציבור הלומדים על ענין זה שהוא מן המפריעים היותר גדולים ללימוד התורה כראוי, ועוד רעתו רבה מאד שהוא פתח להביא מכשלות גדולות מאד בדברים עיקריים לטהרת הנפש, אלא שאין בכוחי לקיים הדבר בעצמי, ולכך אמרתי לבוא בכתב בכמה מילין ויקראו זה בפני האברכים שליט"א ובעזה"י תקותינו כי איש לרעהו יאמרו חזק.

הנה נתעוררו רבים באחרונה להשכיל לראות את ההיזק הגדול המצוי ממכשירי הפלאפון, ותיקנו תקנה גדולה ומועילה לאסור לגמרי את השימוש בו לתלמידי הישיבות. ואמנם כי לא הזכירו הדבר לענין אברכי הכוללים, אך פשוט וברור הדבר שאף האברכים צריכים להמנע מהחזקת מכשיר זה, וברור הוא שתקנה שאתם עושים ללומדי הכולל שאין להחזיקו ככולל כלל, הוא דבר הכרחי, שהרי כל ההצלחה בלימוד התורה הוא שישעבד האדם עצמו לגמרי לעמל בתורה, ובשעה שעוסק בלימודו אין לו כעת אלא את היגיעה לדעת עומק דברי הגמרא והראשונים וישקיע כל לבו ומחשבתו רק לזה בניתוק מוחלט מכל עניני העוה"ז הסובבים אותו, ובודאי שהחזקת מכשיר הפלאפון עמו בעת שבא ללמוד הוא סתירה מוחלטת לזה, והוא מפסיד לקנין תורה. ועל אברכי הכולל לקבל על עצמם בכל תוקף לקיים ולחזק התקנה, וכל אשר ישמר ויזהר בזה יראה סייעתא משמיא בלימוד התורה, ובכך מונע הוא רעה מעצמו כי הרבה תקלות והרס ממש באו מגרמתו לבתים רבים וההרחקה תביא ברכה ושמחה ושלוה לו ולביתו עמו, ויזכו לכט"ס. עכ"ל הזהב וההדרת.

עוד מכתב בכת"י של הגאון עליון למעלה שליט"א מובא שם (עמ' תכ) בזה"ל: במה שמע"כ כתב על הפרצה הנוראה של מכשיר הפלאפון, אשר משתמשים בו באמצע הלימוד גם בבית הכנסת, וכן ברחוב המהפך את מקום רה"ר לביתו - היא הנהגה שפלה לא פחות מזה שאוכל ברחוב ובשוק, אשר כל מי שמחזיק עצמו לבעל נימוס וד"א, צריך להרחיק עצמו מהנהגה כזו, וה' הטוב יערה על כל או"א רוח טהרה וקדושה להתרחק מהתדרדרות של זמנינו.

וחוזר וניאו'ר בענין זה בספר דרכי החיים ח"ב (פ"ה עמ' קנו) בזה"ל: אם פגע בך מנוול משכהו לבית המדרש (קדושין ל:). לדאבונינו הגדול יש לפעמים בפרט בעת האחרונה, שהמנוול הזה נכנס לתוככי בתי המדרש ומפיל חללים שם, כשמשתמשים במכשיר הפלאפון בזמן הלימוד הרי שמכניסים בכך את המנוול לתוך בית המדרש גם בביהמ"ד הוא חי ומושל על האדם. ולכן צריך לדעת כי בשעת הלימוד אין להחזיק שום מכשיר.

ה. עתה זכיתי והגיע לידי בס"ד ספר יקר והכי שמו "בתורתך" (עמ' 241) והוא פרקי הדרכה בענייני לימוד התורה מתוך משנתו של הגאון המופלא רבי משה לוי זצ"ל ושם נאמר: אחד הדברים אותם הזכיר רבנו, ככלים שבהם משתמש היצר הרע כדי לבטלו מלימוד, הוא הטלפון הסוללארי. וציין שפעמים רבות מנסה הקב"ה את האדם, ודוקא כשהוא בא לשבת ללמוד, מתחיל המכשיר שלו לזמר... אותו אדם צריך לדעת כי זה נסיון, וה' רוצה לבדוק מה סדר העדיפות שלו, אם יעדיף את התורה או את הטלפון... והיה, אם אותו אדם יתגבר ויחליט לעצמו כי בזמן שהוא יושב ועוסק בתורה, לא מענין אותו כל העולם, אז היצר הרע יבין כי אין מה להתעסק אתו ויניחו לנפשו. על האדם להראות לקב"ה כי תורתו חשובה בעיניו, ולא בגלל איזה שיחת טלפון פשוטה הוא יפסיק מלימוד.

"לעתים" הטעים רבנו "יושב יהודי ועוסק בתורה, והנה נקרא הוא לשיחת טלפון שאינה דחופה במיוחד. בלא להקדיש מחשבה נוספת, הוא מרים את שפופרת הטלפון ועונה לשיחה. לאחר מאה ועשרים שנה, תתייצב טענה נוקבת מול אותו אדם: מדוע הפסקת ללמוד וביטלת תורה?! והוא ינסה להצטדק: מה העשה? הטלפון צלצל, יראו לו בכמין סרט תיעודי, איך הוא עצמו נמצא בחנותו, ותוך כדי משא ומתן עם איזה קונה, מצלצל הטלפון,

אך הוא אפילו אינו מביט לעברו, כל כולו מרוכז בעסקה המתגבשת...
למעלה, אין תשובות ותירוצים!

ופעמים הוסיף רבנו דוקא בשעה שהאדם ייעד לקביעת עתים לתורה, באים כל הטלפונים ה"דחופים". ומה המשמעות של "דחוף"? היום מלה זו הפכה להיות עוברת לסוחר, וכל דבר שנצרך מעט הופך להיות "דחוף". ע"כ ויפים הדברים למי שאמרם.

בגע הפלאפון הטמא שאינו מאושר

ו. אם בענין פלאפון עסקי, לא אוכל לעצור את קולמוסי על נגע הפלאפון שאינו מאושר, ואלה הדברים חוצבי להבות שנאמרו בכינוס הגדול של כל ראשי הישיבות שליט"א באה"ק שהתקיים בירושלים מוצש"ק פרשת וישב תשס"ה, שנאמרו מפיו הקדוש של הגאון ר' מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א: באיזו קדושה צריכה להיות הלימוד? ראוי להביא דברי מכתבו האחרון של הנצי"ב מוולאז'ין לבנו רבי חיים ברלין. היתה אז גזירה של ממשלת רוסיה להכניס לימודי חול לתוך הישיבה, והנצי"ב התנגד לזה בכל תוקף ולא הסכים לשום פשרה בזה, עד שסגרו את הישיבה. לבסוף נסע לוורשא ושם חלה במחלה מעגמת נפש והלך לעולמו. לפני פטירתו מסר צוואה לבנו רבי חיים ברלין, שלא להכניס שום לימוד חול בישיבה, אפילו אם יגיע מצב של סגירת הישיבה, בלי שום הוראת היתר. ואמר שזה רמוז בתורה שכתוב "להבדיל בין הקודש ובין החול", היינו, שכל ענייני חול מכל סוג שהוא המתערים בקודש מחללים את הקודש.

לפני שבאתי לכאן שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, שאמר על המכשירים הסלולארים בישיבות, בזה"ל: "מכניסים אביזריהו דג"ע בהיכל הקודש", "ישיבה שיש בה בחורים המחזיקים אותם אינה ראויה להיקרא ישיבה". איזה מקום קדוש יכול להיות שנמצאים בו בחורים המחזיקים סלולארי?! מה יכול לצאת מכאלו?! ממחזיקי הסלולארי יקומו בתים רח"ל שיתפכו מקודש לחול, בתים שלא יצא מהם שום דבר בדורות הבאים. צריכים לומר דברים לבחורים בזה"ל: רחמו על עצמכם, תבינו עד כמה אותו כלי משחית מחריב אתכם.

הגיעו לידי מכתבים מבחורים שכותבים על עצמם שלא יכולים להציל את עצמם, בשל החטאים שנגרמו להם עקב השימוש במכשיר הסלולארי, ואמנם אין אמת בדבריהם - תשובה מועילה! אך עליהם לדעת איזה תשובה מועילה להם? עזיבת החטא!- שישברו את כלי המשחית מבלי להחזיקו יותר, וקבלה לעתיד! - לקבל על עצמם שבשביל להצליח בתורה לא יחזיקו אף פעם בטלפון סלולארי, ואז הקב"ה יקבל תשובתם. צריך שידעו הבחורים, שאם ישאלו עליהם בשידוכים לא ישמעו עליהם דברים טובים, מפי ראשי הישיבות, פשוטו כמשמעו. וכן שידעו אותם ההורים שנותנים לבחורים לקנות ולהחזיק את זה, הם מחכים לראות נחת מהבנים שלהם, הם חושבים שהם בישיבה אך האמת שהם לא נמצאים בישיבה כלל, אמנם הם נמצאים בין כותלי הישיבה אך אינם ראויים לקבל את ההשפעה הברוכה שהישיבה אמורה להשפיע עליהם, זהו אחד הדברים מה ששייך להפחיד אותם שיעזבו את הדרך המתועבת.

הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה אומר, שאין מלמדים תורה אלא לתלמיד הגון, נאה במעשיו, או לתם, אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב, כלומר אם הולך בדרך לא טובה, אי אפשר להחזיק אותו בישיבה וללמדו תורה אלא בתנאי שקודם מחזירו למוטב, דהיינו יש להסביר את ההשחתה, את חומר האביזרייהו דעריות, ועל התלמידים לקבל על עצמם מיד לחזור לדרך טובה, וזה לא צריך לקחת זמן אלא שישבור את הטלפון הסלולארי הכלי המשחית ויקבל על עצמו קבלה מוחלטת שלא יחזור להשתמש עם זה.

ממשיך הרמב"ם: ומנהיגין אותו בדרך ישרה: כלומר שמחזירו למוטב לבד לא מספיק, כי כפי הנראה לא סומכים על מה שמבטיח בדיבור אלא מנהיגין אותו שבודקין אותו אם באמת הולך בלא המכשיר המשחית, רק אז אפשר כבר לקרב אותו ולהכניסו לביהמ"ד. ראשי ישיבות יקרים צריך לקיים את דברי הרמב"ם צריך להחזיר התלמידים למוטב ולהרחיק את כלי המשחית.

בני ישיבה שמחזיקים דבר כזה זה אחד מהסיבות שאין להם טעם בלימוד, כל אדם מחפש טעם בחייו, החובת הלבבות אומר, שמידת התאוה צריך להילחם נגדה, וכיצד נלחמים נגד מידה רעה? זו ע"י שמקבל הנאה מהמעשים הטובים, בזמננו לא כל הבחורים מתאמצים להתקרב לרבים, ע"כ

אם הרב מעצמו לא מסביר לתלמידיו פנים, הם נעשים יותר מרוחקים, כל אחד מהמחנכים צריך להשתדל שהתלמיד ירגיש שמקרבים אותו שרוצים את הטובה שלו, וע"י זה יוצא תועלת רבה שמקנים לתלמיד טעם והנאה בעמלו. מלבד זאת כל ראשי הישיבות צריכים להראות דוגמא אישית של יראת שמים לתלמידים.

אלו שמחזיקים את כלי המשחית הזה ויש כאלה שקשה להם לצאת מזה אפילו אם הם יודעים לעסוק בלימוד, אבל זה ממש בחינת "דואג ואחיתופל", צריך לפעול בכל מיני עצות אפילו באיום, להתריע שיהיה קשה להם להתחתן שיהיה קשה להם להעמיד בית להסביר את זה, זה לא גוזמאות, כדאי בענין הזה למסור את הנפש עליו כפי שנהג הנצי"ב, כדי שיישאר ישיבות לעולם ועד. (ספר דרכי החיים ח"א פרק כג עמ' תיז).

ואחתום בכל חותמי ברכות

נאמן ידידותו באהבה רבה

הצב"י מרדכי חיים יצ"ו

עורך ומחבר הגליון "פנינים"

פה קרתא דשופריא ירושלים תובב"א

פרק י"ד

אשה לבית הכנסת

מקור

באור זרוע ח"א (סימן שס) כתב: יש נשים שנוהגות להמנע מלהכנס לבית הכנסת ומליגע בספר קדוש בימי טומאתן, וחומרא בעלמא היא, ויפה הן עושות. ומורי ראב"ה אמר לי שיש שאינן מתפללות אחורי הנדה, ואמר לי שכן מצא בפירש בברייתא דנדה ע"כ. וכן הוא במרדכי (סוף פרק ג' דברכות), ובהגהות מיימוני (פ"ד מהל' תפלה אות ג'). וכ"כ בספר פרדס הגדול לרש"י (סו"ס רע"א) ע"ש. וכ"כ במחזור ויטרי^לב (עמ' 606).

ובספר האגור (הלכות טבילה סי' אלף ושפ"ח) בספר המקצעות כתב שאשה לא תכנס בבית הכנסת כל ימי ראייתה עד שתתלבן שנאמר בכל קדש לא תגע, ורש"י התיר. ובשערים מדורא כתוב כי בימי נדתה אסורה להזכיר את השם וכן בימי לבונה. וכן הוא בשם רב צמח גאון. וכן מנהג בשתי ישיבות ואפי' מחוץ לכנסת. ואין לי אלא בימי נדותה בימי שמירתה מנין ת"ל עד מלאת ימי טהרה ולא מבעי' דאסורה למיעל לבי כנשת' אלא כד שמעה מידי דברכתא אסור לה לענות אמן. דאמר רבי יהודה אסור לברך לפני הנדה שלא תהרהר ותאמר אמן. ונמצא שם שמים מתחלל. מספר אור זרוע הגדול. וזה לשון אור זרוע קטן ויש נשים שאין מתפללות אחורי הנדה ויפה

לב רש"י במחזור ויטרי תוהו אחר מנהג זה: "ויש נשים שמונעות מלכנס לבית הכנסת בימי נידותם. ואינם צריכות לעשות כן! דמה טעם הם עושות? אם מפני שסוברות הן שבית הכנסת הוא כמקדש - אפילו לאחר טבילה למה נכנסות בו והלא מחוסר כיפורים שטבל והעריב שמשו אם נכנס בכרת, ואם-כן אל תכנסו בו לעולם עד שתביאו קרבן לעתיד לבא. ואם אינו כמקדש תכנסו ותכנסו... הא למדת שאינו כמקדש ויכולות הן להיכנס, אבל מ"מ מקום טהר הוא ויפה הם עושות" (מחזור ויטרי, עמ' 606). רש"י ס"ל כי למרות הכל, בסופו של דבר בית כנסת אינו דומה למקדש ולכן אין איסור לנשים נידות להיכנס לבית הכנסת. לטענתו, אם בית כנסת היה מושווה בצורה מלאה למקדש, אזי היה אסור לנשים להיכנס לבית הכנסת, גם שלא בזמן נידותן.

הן עושות עכ"ל. ואני המחבר ראיתי במדינתי נוהגין הנשים להכנס לבית הכנסת ומתפללות ועונות כל דבר שבקדושה. רק נזהרות שלא להסתכל בספר תורה בשעת שהחזן מראהו לעם, עכ"ל האגור.

הנה מרן הב"י בחיבורו על הטור (או"ח סי' פח ד"ה וכתוב), מביא מהג"מ (פ"ד מהל' תפלה אות ג) בשם ראב"י (ברכות סי' סח) וז"ל: "הנשים נהגו טהרה ופרישות בעצמן בעת נדותן שאין הולכות לבית הכנסת ואף כשמתפללות אין עומדות בפני חברותיהן וכן ראיתי בדברי הגאונים וכשר המנהג, כדאמרינן בבעל קרי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה מאריכין ימיו ושנותיו והוא הדין באחרים וכו'". עכ"ל. וסיים הב"י "והשתא נשי דידן לא נהוג להמנע כלל מליכנס לבית הכנסת". עכ"ל הב"י.

להלכה

הרמ"א (סי' פח סע' א) הביא ב' דעות בענין זה וז"ל: "יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראיתה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר, (הגהות מיימוני פ"ד) וי"א שמותרת בכל, וכן עיקר (רש"י הלכות נדה), אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה". עכ"ל.

ובמג"א (סק"ב) כתב בשם שו"ת בנימן זאב (סי' קנג) וז"ל: "שלא נהגו רק שלא ליכנס לבית הכנסת ולא לראות ס"ת וגם כשמתפללים אין עומדת בפני חברותיה", ע"כ השמיט ענין התפלה והזכרת השם ונגיעה בספר, וכן פסק ש"ע הרב (שם סע' ב) וכתב בפירושו: "שלהתפלל בביתה ולברך כל הברכות ובפרט ברכת המזון וקידוש שהן חייבות מן התורה לכו"ע, אין נמנעים לעשותן בימים אלו". גם הערוה"ש (שם סע' ד) פסק כן והוסיף על דבר אמירת ברכות וקידוש, "ובלבד שהיא נקיה מהדם והטינוף", וכן פסק ביו"ד (סי' קצה, סע' כח).

אבל ברמ"א משמע שאוסר לפי המנהג כדעה ראשונה, ובאיסור נכלל כל מה שכתב הרמ"א גם להזכיר השם, גם ליגע בספר, גם להתפלל ולברך. וכבר כתבנו שהמג"א והש"ע הרב, והערוה"ש חולקין על חלק מהדברים, אבל המשנ"ב (סק"ז) כתב בשם החיי אדם על דברי הרמ"א "ובמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות", וכו'. ואין הכרע מהחיי אדם שיחלוק גם על ענין כניסה לבית הכנסת, שיתיר, אלא בפשטות חולק בדברים שגם

המג"א והש"ע הרב חולקין. דהיינו, שלברך להתפלל ולהזכיר השם מותר, רק ליכנס לבית הכנסת ולהסתכל בספר תורה, זה אסור.

אלא שבכה"ח (סי' פח סק"א) כתב וז"ל: או להתפלל או להזכיר השם וכו', כתב הפר"ח הך סברא לאו מיחוורא כלל דהא גרסינן בהדיא בפרק מי שמתו הזבין והמצורעין ובאין על נדות מותרין לקרות בתורה ודוקא בעל קרי לא יקרא, ואיכא מ"ד התם דאף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר הזכרות שבה מכלל דשאר טמאים אפילו בהזכרות ועוד תנן נדה שפלטה ש"ז והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה משום ראיית הקרי וכדמוכח בהדיא גבי הא דאמרינן דקסבר רבי יהודה בעל קרי מותר בד"ת וכיון שזה מוכרח מהמשנה ומדין התלמוד ומוסכם מהפוסקים שנדה חייבת להתפלל מי הוא זה שיוכל לחלוק בזה ולפטור הנשים בימי נדותן מתפלה ולכן חייב כל איש ואיש להזהיר בביתו על כך שלא ימנעו מלהתפלל בימי נדותן שרשאות וחייבות להתפלל והשומע בזה ישא ברכה מאת ה' עכ"ל.

ולפי מ"ש הפוסקים דבטלה תקנת עזרא וא"צ טבילה מן הדין לבעל קרי ונדה שפלטה ש"ז מותר להם לקרות ולהתפלל מן הדין. וכ"מ מסתמיות דברי מרן ז"ל בש"ע. נמצא דנדות ויולדות מותרים בד"ת וגם לראות כתיבה האותיות שבספר תורה בשעה שמראין אותו לעם ולשמוע הפרשה מהש"ץ. ובתפלה וברכת המזון חייבות מן הדין, ואינם יכולות לפטור עצמן. רק בהג"מ כתב דיש מקומות שנהגו שאין הולכות לבית הכנסת בימי נדותן. וכתב מרן ז"ל על זה דנשי דידן לא נהוג להמנע כלל מליכנס לבית הכנסת כמ"ש באות הקודם. ומ"מ יש להזהירן בשעה שהדם שותת יפסיקו הקריאה וגם להחליף המטלית שיהא נקי בעת התפלה כל מה דאפשר. וכ"כ השת"ז שם וכן יש להזהירם שלא יכנסו בבית הכנסת בעת שידעו ששותת מהם דם מפני הכבוד, עכ"ל הכף החיים.

ועיי"ש במקור חיים להחוי"י וע"כ דאין הכוונה לבית הכנסת של אנשים אלא אף בבית כנסת של הנשים ג"כ מונעות מלילך לשם. כיון שהוא מקום תפלה יש לה קדושה יתירה. דדעת הרבה פוסקים דעזרת נשים המיוחדת לתפלה יש בה קדושה ופליגי הפוסקים אם יש בה קדושת בית הכנסת או דקה קדושתה מקודשת בית הכנסת.

איסור או מנהג

הנה נידון בפוסקים האם איסור הנ"ל, הוא איסור גמור או רק חומרא בעלמא שהנהיגו עליהן נשות ישראל, וזה לשון בעל תרומת הדשן (ח"ב פסקים וכתבים סי' קלב) וז"ל: ועיין בהל' נדה של מורי דודי הקדוש מהר"א ז"ל תמצא שהגיה מא"ז גדול (ח"א סי' שס בשם הגאונים), דמשמע דאיסור גמור הוא, ובא"ז קטן כתב רק דיש נשים שנמנעות ויפה הן עושין, הא קמן דאין להביא אלא דזריזות ופרישות בעלמא הוא, עכ"ל. הוא ז"ל נקט שיש כאן רק חומרא בעלמא, ועיין בספר הפרד"ס מרש"י סי' רע"א שכתב בזה"ל: "ויש נשים שנמנעות מליכנס לבית הכנסת בנידותן וכו' חומרא בעלמא היא, ומקום טהרה להן ויפה עושות, ואשריהן, עכ"ל. גם מלשון הגהות מיימוניות (פ"ד מהל' תפלה אות ג) שהביא הב"י משמע שהוא רק מנהג שכתב "ונהגו".

אבל בספר האגור המובא לעיל (סי' אלף שפ"ח) משמע מלשונו שהוא איסור גמור, שהרי התבסס על הפסוק "ואל המקדש לא תבוא", וכן בשערי דורא הנ"ל כותב שהוא איסור. וכן משמע קצת מלשון הרמ"א שהוא יותר ממנהג, שהרי כתב "יש שכתבו שאין לאשה נדה" וכו', משמע שהוא איסור ולא רק מנהג, ועוד שהרי מסיק שהמנהג הוא לנהוג כדעה ראשונה, משמע שהם סברו כן מדינא, ומנהגינו להחמיר כדינם.

וכן בחת"ס על ש"ע בגיליון כאן (סי' פח) מצייין על רמ"א זה, "עיין רמב"ן פרשת ויצא על הפסוק **כִּי דָרְךָ נָשִׁים לִי**" (בראשית לא, לה), דראייתה ודיבורה ועפר רגליה (של אשה נדה) מסוכנים, ואומות העולם היו מרחיקין אותה עיי"ש. א"כ דינא הוא שלא תלך לבית הכנסת, ולא תתפלל משום הקריבהו לפחתך כדלקמן (סי' רע"ב) ובמג"א (שם סק"י) עיי"ש וק"ל, עכ"ל החת"ס. הרי לך להדיא שגם הוא סובר שדבר זה הוא דין גמור ולא חומרא בעלמא. וכבר כתבנו שהמג"א (סק"ב) וש"ע הרב (סק"ב) והערוה"ש נקטו בפירוש שאין דבר זה מדינא, אלא מנהג הוא ומפני הכבוד עשו כן.

המנהג למעשה

בב"י בסי' זה כתב שהמנהג להתיר וז"ל: והשתא נשי דידן לא נהוג להמנע כלל מליכנס לבית הכנסת, עכ"ל. ולכן לא הזכיר דין זה בש"ע כלל. אמנם ברמ"א בסי' פח כתב להדיא, אחר שהביא מחלוקת בדבר זה, י"א להחמיר

ו"א להתיר, מסיק להלכה "אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה", דהיינו להחמיר ולאסור, אבל ברור שכל זה הוא רק במקום שהמנהג כן, כסברא ראשונה. אבל במקום שהמנהג כסברא שניה ברור שכך יש לנהוג, שהרי הרמ"א בעצמו כתב על דעה שניה "וכן עיקר", והיינו דלולי המנהג היינו פוסקים כדעה שניה שמקילה להתיר, א"כ כשהמנהג באמת כדעה שניה. ברור שצריך לנהוג כך.

מקום שאין מנהג ידוע

אחר שביארנו שדין או מנהג זה תלוי במנהג המקום, וכל מנהג יש לו על מי לסמוך, וצריכין לנהוג כפי מנהג המקום, א"כ מה יעשו - ומה הדין, במקום שאין מנהג ידוע, או שאין מנהג כלל,²⁷ ואם נפסוק לחומרא הרי יש פוסקים שהוא דינא ויש פוסקים שהוא חומרא, ויש פוסקים שכל החומרא יסודה בטעות כמו שכותב בחיי אדם כלל ג' (סקל"ה) וז"ל: וזה מנהג שאין לו יסוד", ואיך יתנהגו? ובאמת מלשון הרמ"א אפשר לדייק שצריכין לנהוג כדעה שניה ברמ"א להתיר הכל גם לילך לבית הכנסת. מכיון שהרמ"א כותב על דעה זו "וכן עיקר, אלא שהמנהג כדעה הראשונה". א"כ במקום שאין מנהג אזלינן כהעיקר, ובאמת כן פסק הכף החיים (סי' פח אות יא), שינהגו כהדעה השניה להתיר, "דמעיקרא דדינא שרי". אמנם בשלחן מלכים (בשלוש ואמת, דיני נדה ויולדת סק"א) מחלק, דנהי דתפלה וברכות וכש"כ ברכות דחייבות מן התורה, לא תחמיר בהן כלל, במקום שאין מנהג ידוע, אבל הליכה לבית הכנסת, כיון דאין עליה חיוב ללכת לבית הכנסת, לא תלך משום "הקריבהו נא לפחתך" עיי"ש, וכמו שכתב מרן החת"ס.

להני קהלות שאין להם מנהג, פסק להלכה הגאון בעל יחו"ד (ח"ג סי' ח): "וצריך להודיען שחייבות הן להתפלל ולברך כל הברכות". וכמו שכתב הפרי חדש, ש"ע הרב והערוה"ש והמג"א. והדברים ברורים. ומכל מקום

לג הנה דוגמא למקום שאין מנהג כלל, והוא במקום חדש שכולם באים מכל מיני מקומות ואין רוב העיר באים ממקום אחד, דאז אין מנהג כלל, ואפשר להתחיל מנהג חדש, והשאלה באיזה מנהג חדש לנקוט, וצריך להיות דווקא שאין רוב בעיר הבאים ממקום אחד, שהרי נפסק ברמ"א (ח"ו"מ סי' שלא סע' א'), שבמקום שאין עדיין מנהג מדינה, אם רוב בני אדם באים ממקום אחד, אזלינן לפי מנהג המקום שיצאו משם ולכאורה ההלכה כן, בכל מנהג מדינה ומנהג העיר שבתורה.

רשאות להחמיר על עצמן שלא להכנס לבית הכנסת, ושלא לאחוז בספר תורה, ושלא להסתכל בספר תורה בעת שמראים אותו לעם, ושלא להתפלל בפני חברותיהן, וכן פסקו רוב פוסקי זמנינו, ופוסקי דור האחרון והקודמים להם.

נשים ההולכות לבית הכנסת בכל שבת

הנה בפתחא זוטא (מהדו"ק סק"ז) ובמהדו"ת (סק"ד) כותב דנשים שנהוגות לילך לבית הכנסת מידי שבת בשבתו, מותר להן לילך אף בימי ראייתן, והטעם דכיון שהולכות בכל שבת ושבת לבית הכנסת, נמצא אם לא ילכו בימי ראייתן איכא בושה ועצבון רוח, וכמו שנכתוב בהמשך דכל מקום שיש בושה ועצבון אפשר להקל, אפילו במקום שנהגו להחמיר, וכן כתב בשלחן מלכים (שם סק"ג).

ולגבי דין אשה שהולכת לבית הכנסת בכל שבת מברכין, מסתפק בזה בספר "סוגה בשושנים" (וינד) [פכ"ז סקט"ו], האם נאמר גם כאן הדין דכיון שיראו אותה שאינה מגיעה בשבת מברכין, יבינו הענין ויהא לה בושה ועצבון, או דילמא דין זה שייך רק באחת שבאה כל שבת ושבת, דאז הדבר ניכר ויש בושה, אבל באשה שבלאו הכי אינה מגיעה בכל שבת ויש לה קביעות רק לשבת מברכין אין הדבר ניכר כל כך ואין להתיר, ונשאר בצ"ע למעשה היאך לנהוג בדין זה.

ולכאורה, אם האשה יהא לה עצבון ובושה מזה, לכאורה, אפשר להקל, כמו בכל דבר שיש בושה כמבואר להלן. דהרי דבר זה תלוי בבושת האשה, ולכן אפשר להקל כפי דעת האשה.

פסקו הדמים - ימי ליבון

הרמ"א בסי' פח, אחר שפסק מנהגא לחומרא כדעה וסברא ראשונה, שלא תלך לבית הכנסת וכו'. אומר הרמ"א שזה דווקא בימי ראייה ממש, אבל בימי ליבון נהגו היתר שיכולה ליכנס לבית הכנסת, ואינה צריכה להיות טהורה ממש אלא מספיק שהיא נקיה. והביאור בזה לכאורה שרק בימי ראייה ממש אז אינו מן הכבוד שתכנס, אבל בימי ליבון אינו גורע כל כך מכבוד בית הכנסת ולכן מותר. ובזה הסכימו כל האחרונים ז"ל, כי גם לדעת

מרן החת"ס בשם הרמב"ן שהטעם "משום הקריבהו", דבר זה שייך רק בימי זיבה, שרק אז הגויים מרחקים את האשה, שהרי אין להן ליבון.

בדיקה

ובכדי לדעת אם היא נקיה. האם צריכה לעשות בדיקה והאם דווקא צריכה בחו"ס כדין הפ"ט, או שסגי בבדיקה בבית החיצון, הנה בפת"ש (יו"ד סי' קצו סק"י) הביא משו"ת צ"צ (סי' סה) שנשאל "באשה שבדקה עצמה בתוך הה' ימים כדי להכנס לבית הכנסת, ובודאי בדקה עצמה יפה, האם עולה בדיקה זו להפס"ט, והשיב דוודאי לא בדקה יפה, דלא היתה צריכה לבדוק אלא כדי שתהא נקיה בבית החיצון ולא בחו"ס, דלא מצינו שום פוסק שמחמיר בנשים, שרוצות ליכנס לבית הכנסת, שצריכה לבדוק בחו"ס", עיין בגוף שו"ת צ"צ (שאינן הפת"ש מעתיק כל הענין).

היוצא לנו מדברי הפת"ש אם בדקה בבית החיצון מספיק ואין צריכה לבדוק בחו"ס. ועדיין נשאלת השאלה האם נאמר שמחויבת לבדוק, רק שמספיק בדיקת בית החיצון ואין צריך חו"ס, אבל בדיקה מיהא צריכא, או דילמא אין שום חיוב לבדוק בבדיקה, וכל שאינה רואה עכשיו דם מותרת לבא לבית הכנסת כימי ליבון, ובאמת שבסוגה בשושנים שם, הבין בפשטות מתשובה זו שצריכים, אבל אין לדבר הכרע כי יכול להיות שאין שום חיוב, ובכל זאת כשבדקה לפנים משורת הדין, אמרינן שלא בדקה כל צורכה כנדרש להפס"ט, וצ"ע. וגם בשלחן מלכים שם (סק"ו) מסיק שאם פסקה מלראות אף על פי שעדיין אינה יכולה להפסיק בט', כי לא עברו ה' ימים, מכל מקום לענין בית הכנסת, כימי ליבון דמי, ושרי ליכנס שם.

מדין הנ"ל נלמד ג"כ באופנים דלהלן, שמחשבים אותם כימי ליבון לגבי דין כניסה לבית הכנסת. והיינו שאשה שצריכה לישוב ז' מחמת כתם (ולא ראתה דם ממש), או שבעד בדיקתה היה מראה טמא, או כלה מחמת דם

לד על אף שמשמע קצת מדברי הצ"צ שאומר "דלא מצינו שום פוסק שמחמיר בנשים הרוצות ליכנס לבית הכנסת, שצריכה לבדוק בחו"ס", ולכאורה מדבריי נראה שבדיקת חו"ס אין צריך, אבל בדיקת בית החיצון צריכה לעשות, מ"מ גם מזה אינו ראיה דאולי כוונתו לומר דמשום שאין שום פוסק שמצריך דבר זה בודאי לא עשתה כן, אבל אין כוונתו שרק על בדיקת חו"ס אין פוסק אבל על בדיקת בית החיצון יש פוסק, וצע"ג.

בתולים, או אשה שהרגישה פתיחת המקור, ובדקה ולא יצא כלום, או אשה שעברה בדיקה פנימית ע"י רופא. שבכל הני טמאה היא אבל אינה רואה דם ממש, ולכאורה לפי מה שאמרנו לעיל תהא מותרת ליכנס לבית הכנסת כימי ליבון. ואפילו קודם הפס"ט.

כלל, הכלל בדבר זה הוא שרק בשעה שרואה דם ממש, אז אינו מוכבד ליכנס לבית הכנסת, אבל אשה שטמאה ואינה רואה דם כעת, אין זו פתיחת כבוד ליכנס לבית הכנסתלה.

כותל מערבי

מצינו בספר בספר "הר הקודש" (דף ער"ב בפנים מסבירות ס"ק קעה), ועיי"ש מה שהוסיף מקונטרס משנתו של ר"ע"ו סי' יב. דאשה בימי ראיתה יש לה להיזהר שלא לגשת אל הכותל המערבי, ולא לרחבה שלפני הכותל שמתפללים בה כמו בבית הכנסת¹⁷. וכל זה להני שיטות שאסורה ליכנס לבית הכנסת בימי טומאתה, אבל במקום שנהגו היתר ליכנס לבית הכנסת, מותרת ג"כ לגשת לכותל המערבי. וידועה ומפורסמת תשובתו של מרן היביע אומר שליט"א (ח"ה חיו"ד סי' כז) וכתב בנד"ד שמותר לגשת לכותל המערבי אף למי שטמאה יוצאת מגופו, בלי טבילה, כאשר פשט המנהג.

לה ובמקור חיים (סוסי" פח) כתב דאפילו במקום שנהגו לאסור כניסת אשה דוה לבית הכנסת מ"מ אם פרסה נדה בבית הכנסת אינה מחוייבת לצאת תיכף לחוץ והבייא ראייה מתוס' יבמות (ז:) ד"ה וראה.

לו הוא קונטרס להגה"צ רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל בעל מח"ס לב העברי.

לו ואף שלכאורה היינו יכולים לומר שמכיון שבית הכנסת צריכה להיות מקורה בגג, עם מחיצות, כנפסק בש"ע (סי' ז), א"כ לכאורה בכותל כיון שאינה מקורה, ואין בה כל המחיצות, אין בזה דין בית הכנסת. אבל לאמתו של דבר אין לומר כן, מכיון שהמקום הזה יש לו קדושה גדולה, וא"כ למה יהא דינו שונה מקדושת בית הכנסת, מאי בין האי קדושה להאי קדושה, ואולי קדושתו אפילו יותר חמורה, ועוד שאם נעיין היטב, נראה שהכותל יש לו בנוסף לקדושתו גם קדושת בית הכנסת, שהרי בש"ע שם (סע' ה) פסק שאסור להתפלל במקום פרוץ דהיינו שאין שם מחיצות ומקורה, מ"מ כותבים האחרונים שבכותל המערבי אין דין זה, ולא נקרא חציף האי מאן דמצלי בכותל, משום שקדושת המקום מפלת עליו אימת מלך, ולפי זה יש שם גם קדושת בית הכנסת, דהרי מתפללים שם כבבית הכנסת, ולכן אסורה לבוא שם כדין בית הכנסת.

ומנהג ישראל תורה הוא. ומרן שליט"א לשיטתו דגם לבית הכנסת מותרת ליכנס, אלא שמותר להחמיר בדבר בנדה, אבל לא בבע"ק.

וכן מצינו בתשובה בשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סי' מז) נשאל שם בהאי ענינא, והשיב דמדינא שרי מאחר וכותל המערבי שנשאר אינו כותל של העזרה אלא הכותל של הר הבית, וא"כ מותר לטמאים לילך לכותל המערבי. והכוונה כיון שהוא כותל של הר הבית ולא של עזרה, אין בזה קדושה חמורה. ולא אולמיה קדושה דהאי מקודשה דבית הכנסת, ולכן מותר, כבבית הכנסת, והוא ג"כ לשיטתו שבית הכנסת נוהגין להיתרא.

ינזים נוראים

מרן הב"י הביא בשם תרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' קלב, נקרא פסקי מהרא"י) וז"ל: על הנשים בשעת נדותן היתרתי להן בימים נוראים וכה"ג שרבות מתאספות לבית הכנסת לשמוע תפלה וקריאה, שילכו לבית הכנסת, וסמכתי ארש"י שמתיר בהל' נדה משום נחת רוח לנשים, כי היו להן לעצבון רוח ולמחלות לב, שהכל מתאספין להיות בציבור והמה יעמדו בחוץ, ואשכחן נמי דשרינן להו סמיכה (בקרבנות) בזוקפן ידייהו אע"ג דנראה כמו עבודה, וזלזול בקדשים, משום נחת רוח שלהן", עכ"ל.

ועל סמך זה פסק הרמ"א הנ"ל וז"ל: ואפילו במקום שנהגו להחמיר, בימים נוראים וכה"ג שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת, מותרין לילך לבית הכנסת כשאר הנשים, כי הוא להן עצבון גדול שהכל מתאספין, והן יעמדו בחוץ, וכן פסק במטה אפרים (סי' תקפו סע' כה). והוסיף בספר "טהרת ישראל" (סי' קצה סע' נ וס"ק קנ"ג) "ומ"מ תיזהר שלא יזוב דמה בבית הכנסת". וכן הוא בכף החיים (סי' פח אות יא) לזוהר בכל אופן של התירא.

ממתי נקראים ימים נוראים, הנה המג"א (שם סק"ג) כתב "נראה דמיום ראשון של סליחות ואילך נקראים ימים נוראים, לכל כה"ג"ל עכ"ל. והיינו שבימים

לח ומדייק הנוב"י קמא (או"ה סי' לב) שלא יטעו ח"ו לומר שמיום ראשון בסליחות נקרא ימים נוראים לכל דבר, דהיינו כגון שדן שם "בענין אם מותר לאבל תוך י"ב חודש להיות ש"ץ מר"ח אלול", ומסיק דאין למחות בו, דמותר לאבל להיות ש"ץ אפילו בעשי"ת, ומבאר שם שלדעתו יצא הטעות ממילים אלו במג"א שכתב דמר"ח אלול נקרא ימים נוראים ובאמת טעות גדולה היא, שראו רק תחלת המג"א ולא ההמשך שהרי המג"א אומר

אלו לכו"ע מותרין להכנס לבית הכנסת. ומוסיף המג"א דהואיל ומותר ליכנס לבית הכנסת מותר גם להתפלל. וזכר לדבר דאמרינן ביבמות (ז:): "הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו". ולכאורה לפי הטעם שמתאספין, דין זה דימים נוראים נמשך גם בהושענא רבא וגם בשמחת תורה, ובכל פעם שמתאספות נשות ישראל לבית הכנסת ע"פ המנהג, ג"כ הדין הכי דשרו לבוא לבית הכנסת, וכל זה נכלל בדין מה שכתב המג"א "וכל כה"ג".

שמותה וימים טובים שמזכירין בשמות

הנה בדברי המג"א שהובאו לעיל כתב וז"ל: "ונ"ל דה"ה כל כיו"ב, כגון המשיאה בנה או בתה או שהיא בעצמה יולדת שהולכים לבית הכנסת אחר ד' שבועות שרי בכל גוונא, אע"פ שהיא נדה, ועיין במשנה סוף פ"ג דברכות". עכ"ל.

והטעם לכאורה פשוט כי גם זה נכלל בדברים שמתאספין כולם, ואם לא תבואנה לבית הכנסת תהיינה להן עצבון, וחלישות הדעת, ולכן מותר להן. ובכלל זה כל הדברים שיש טעם הנ"ל. ואפרט בס"ד כמה פרטים והשאר דן ידין מניה ומניה, כגון בכל הימים שמזכירין בשמות (חוץ מיום כיפור ושמני עצרת שכבר נכלל בימים הנוראים), דאז גם יהא להן חלישות דעת אם לא ילכו לבית הכנסת, אבל כל זה רק לגבי מי שנפטר לה אביה או אמה או אחד מז' קרובים שאומרת עליהן יזכור, אבל אשה שיש לה ב"ה או"א אין לה היתר זה. וכשמשיאה בנה ובתה לאו דוקא האם אלא כל קרבת משפחה, או חברה שהיא אמורה להיות שמה ורגילות ומקפידות לילך זה לזה לשמחות ויהא לה חלישות הדעת אם לא תלך מותרת לילך, ואין הבדל בין שבת קודם החתונה לשבת שלאחר החתונה, או שבת בר מצוה. עיין תשובת בן אברהם (חיו"ד סי' ד) ובשו"ת חקקי לב (חאו"ח סי' ג) שו"ת מקוה המים להגר"מ מלכה (ח"ז חאו"ח סי' לד), או בברית מילה, פדיון הבן, או שבע ברכות שעושים לפעמים בבית הכנסת. בכל הני מילי כיון שמקפידין להשתתף

"וכל כה"ג", כוונתו לומר שרק לגבי דינים אלו שתלוי בטעם שמתאספין אנשים רק לגבי זה אפשר לומר שמיום ר"ח אלול דינו כימים נוראים דבפועל מאז מתאספים אנשים, אבל לגבי דינים אחרים כגון: ש"ץ וכו' בזה לא דיבר המג"א. ולכן, בכל דבר ואופן צריך לשקול אם דינה נכללת בדבר זה, שלגבייהו יהא ימים נוראים מר"ח אלול או לא.

מותר לילך זה לזה לשמחות לבית הכנסת. פורים במקום שהמנהג שנשים באות לשמיעת קריאת המגילה כמ"ש המשנ"ב (סי' תרפט סק"א), אצלן שייך גם טעם הנ"ל ויכולות הן ליכנס לבית הכנסת, אבל במקום שלא נהגו לבוא אין להקל, דכבר תשמע בבית מבעלה וכו'. ובשבת זכור גם הדין כנ"ל שתלוי במנהג, ולא מבעיא להסוברים שמצות שמיעת פרשת זכור נוהגת גם בנשים^{לט}, שאז אפשר לומר שלא תניח דאורייתא משום חומרא, אלא אפילו לפי השיטות שנשים אינן חייבות בשמיעת פרשת זכור, כיון דהמנהג שהנשים מתאספות לבית הכנסת שוב שייך טעם הנ"ל שתלך, אבל במקום שהמנהג שאין הנשים הולכות לשמוע פרשת זכור, אצלם לא שייך היתר זה.

לסיכום

- אשה שאיננה טהורה, לא תכנס לבית הכנסת, במקום שנהגו שלא ליכנס, ובמקום שנהגו להיתר אין צריך להחמיר, ובלבד שלא יזוב דמה, ולגבי הסתכלות באותיות שבספר תורה, הדבר שנוי במחלוקת.
- בימים נוראים, בשמחות, ובכל פעם שיהא לה עצבון רוח ובושה, אם לא תבוא, יכולה להכנס לבית הכנסת.
- כותל יש לו דין כדין בית הכנסת, והמחמירים בזה יחמירו בזה והמקילים בזה יקלו.
- מקום שאין מנהג ידוע, רבנו הכה"ח ופוסקי זמננו פסקו להיתר, אמנם יש שפסקו להחמיר.
- בימי ליבון מותר לכו"ע, ולכאורה א"צ בדיקה, אלא כיון שנפסק הדם מותרת ליכנס.

לט עיין במנ"ח (מצוה תרג) שהקשה על החינוך שס"ל דנוהגות רק בזכרים, משום דלהם לעשות מלחמה ולא לנשים, דהא איתא בסוטה (מד:): דאפילו כלה מחופתה יצאת למלחמה, עיי"ש. ועיין באורחות חיים (ספקינא) [סק"ט] דן בקושיא זו, וגם בשו"ת בנין ציון (סנפעטער) [ח"ב סי' נ"ב] מענין זה, והביא שם באו"ח שהגאון רבי נתן אדלר זצ"ל רבו של החת"ס הקפיד אפילו על משרתת ביתו שתלך לשמוע קריאת פרשת זכור, עיי"ש באורך, ועיין גם בכף החיים (סי' תרפה אות ל).

פרק ט"ו

נוחיצה המבדלת בין עזרת גברים לנשים

ידועה ומפורסמת המשנה במסכת סוכה (נא.) "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול...". ובגמרא שם (נא:): "במוצאי יום טוב כו'. מאי תיקון גדול? - אמר רבי אלעזר: כאותה ששנינו, חלקה היתה בראשונה והקיפוח גזוזטרא, והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. תנו רבנן: בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש. התקינו שיהו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים, ועדיין היו באין לידי קלות ראש. התקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. היכי עביד הכי? והכתיב (דה"א כ"ח) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, אמר רב: קרא אשכחו ודרוש, (זכריה יב). (נב.) "וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד". אמרו: והלא דברים קל וחומר: ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם - אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם - על אחת כמה וכמה".

עוד מצינו בגמרא קידושין (פא.) "אביי דייר גולפי. רבא דייר קנה. אמר אבין: סקבא דשתא - ריגלא". ופרש"י: גולפי - מקום קבוצת אנשים ונשים או לדרשה או לחופה היה מסדר קנקנים של חרס הרבה ביניהם שאם יבאו זה אצל זה יקשקשו וישמע קול.

הגמרא בסוכה לומדת את יסוד דין ההפרדה בין גברים לנשים מהפסוק בזכריה, המתאר את הפרדת הנשים והגברים בהספד משיח בן יוסף. הגמרא מתקשה ביישום דין ההפרדה בעת אירועי שמחת בית השואבה בבית המקדש בשל האיסור להוסיף ולשנות בבניין בית המקדש, שנלמד מן הפסוק בדברי הימים - "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל". למרות הגבלה זאת הסיקה הגמרא שמתור לשנות בבניין שינוי מסוים לצורך אותו תיקון גדול שנעשה בשמחת בית השואבה. הכיצד?

הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (בשו"ת אגרות משה ח"א סי' לט) נשאל לבאר ענין המחיצה שצריך להיות בין אנשים לנשים בביהכ"נ וכמה הוא שיעור גובהה אליבא דהלכתא משום שיש מקומות במדינתנו זו שהתחילו לפרוץ בענין המחיצה שבין אנשים לנשים בביהכ"נ שנשאר לנו למקדש מעט ואפשר שאין חשודים שיעברו אדינא אלא מחסרון ידיעת חומר האיסור ולכן רוצה כתר"ה שאבאר מקור הדין וחומר האיסור ושיעור גובה המחוייב. והגר"מ מסיק מכך שחיוב הפרדת הנשים והגברים הוא מן התורה לכן כלול חיוב זה ממילא, וז"ל: "ראיה שיש בזה ענין קלות ראש שלכן יש לאסור במקדש מדאורייתא משום מצות יראה ויהיה בביהכ"נ מדרבנן ובשעת התפלה דאורייתא אבל יותר מסתבר שהוא מדאורייתא בכ"מ קבוץ...", ולכאורה משמע דשרי לתקן ולהוסיף בבניין המקדש. ואת זה ניתן לדקדק מלשון הזהב של הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ה ה"ט): "עזרת הנשים היתה מוקפת גזוזטרא כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן כדי שלא יהיו מעורבבין", עכ"ל. משמע מדברי הרמב"ם דלא היה שינוי קבוע או זמני.

אולם, צריכים אנו להבין אחרת: דחיוב ההפרדה אינו אלא מדרבנן, ולכן אי אפשר לשנות שינוי קבוע בבניין. אלא שבכל שנה התבצע שינוי עראי של הקמת הגזוזטראות, שפורקו בתום שמחת בית השואבה. וכל המובא בגמרא על ההספד, לכאורה, מובא בדרך אסמכתא בלבד, דהרי מחיצה לא הוזכרה בפסוק זה, ורק עצם ההפרדה מפורש בפסוק. כך נראה לדייק מלשון המאירי (בית הבחירה סוכה נא): "ומתקנין שם תקון גדול, ופירשו בגמרא שהיו מוציאים זיזים מכותליה, ובונין עליהם גזוזטראות לעמוד שם הנשים, ואף על פי שהבנין כולו על ידי נביא היה ולא היה להם להוסיף, סמכו בה בבנין ארעי לגדור פרצות שלא להקל ראש להעמיד אנשים ונשים בערבוביא..."

"והקיפוח גזוזטרא - נתנו זיזין בכתלים, בולטים מן הכותל סביב סביב. וכל שנה מסדרין שם גזוזטראות, לוחין שקורין בלנ"ק, כדי שיהו נשים עומדות שם בשמחת בית השואבה ורואות, וזהו תיקון גדול דקתני מתניתין שמתקנין בכל שנה...."

קרא אשכחו - שצריך להבדיל אנשים מנשים ולעשות גדר בישראל שלא יבואו לידי קלקול" (רש"י סוכה שם).

בגמרא בסוכה מצאנו מקור לחיוב מחיצה בבית המקדש, וכן יש לפנינו מעשה רב בגמרא בקידושין על אביי ורבא שסידרו מחיצות משוכללות, ולשיטת רש"י זה נעשה בזמן חופה או דרשה. כמו כן יש אזהרה כללית שזמן הרגל הוא "מועד לפורענות" בעניין עברות שבינו לבינה.

וכאן צריכים אנו לשאול, האם ניתן ללמוד מהגמרא קידושין הנ"ל (פא.) מכאן דיש חיוב גם בבית הכנסת בשעת התפלה, וכן בכל מקום של קיבוץ נשים וגברים.

ניתן לומר דלהגר"מ פיינשטיין (שם) שבכל מקום קיבוץ גברים ונשים חייבים במחיצה. והוכחתו מהמובא בגמרא (סוכה), דמוכיחה מהספד שיש חיוב מחיצה לו נועדה ההפרדה בהספד רק לצניעות בעלמא, לא ניתן היה ללמוד ממנו איסור תורה למקדש. ומסתבר, לדעתו, שאין קשר בין הצורך בהפרדה לבין קדושת המקום או האירוע, כתפלה וכדומה. כך הוא מוכיח מחנה אשת אלקנה, שהתפללה בסמוך לעלי הכהן, ולפיכך יש לומר ש"בלא צורך קיבוץ, אף במקדש מותר... ומותרות נשים ליכנס בעזרה גם בלא דוחק...". הבעיה נובעת רק מחשש קיבוץ אנשים בכל מקום שיהא, ולכן בכל מקום שנמצאים בו אנשים ונשים מרובים בדוחק יש מקום להתייחס לצורך במחיצה.

מובן שדברי הגר"מ פ"ה הם לשיטתו, שחיוב המחיצה הוא מהתורה, אך לדברינו, שזו רק אסמכתא, ודאי שאם יש ראייה מהספד אזי היא רק לחיוב דרבנן, לכאורה.

כמו כן, יש ראייה מהגמרא בקידושין, ואף שדברי רבא ואביי לא הובאו בפוסקים הראשונים, מכל מקום האזהרה בסוף הסוגיה לעניין הרגל הובאה ברמב"ם (ה"י יו"ט פ"ו הכ"א, ובש"ע (סי' תקכט סע' ד) שפוסקים: "חייבים בית דין להעמיד שוטרים ברגלים, שיהיו מסבבין ומחפשיין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות, כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה. וכן יזהירו בדבר זה לכל העם, כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה", ובמשנ"ב (סקכ"ב) "הנה באמת ד"ז החיוב תמיד להזהיר ולמחות מי שיש בידו, אלא שברגל מצוי הקלקול ביותר". ועוד כתב בשער הציון (סקכ"א) ובעונותינו הרבים נתפרץ קלקול זה בזמננו באיזה מקומות גם בימות החול, ועון גדול

הוא, ומי שיש בידו למחות בודאי מחוייב למחות". משמע דמכאן המקור לחיוב הפרדה בכל מקום. אמנם יקשה לנו על כך, לאחר אלף המחילות, דלכאורה לשיטת הגרמ"פ נתעלמה הגמ' בקידושין. ונראה שפשוט לו שאסור בכל מקום, דומיא דהספד, לפי האמור כאן עולה שציבור שאינו מפריד בחתונות² ובדרשות, נוהג שלא כהוגן, ולפי המשנ"ב כל מי שבידו למחות חייב לעשות זאת.

אפשר לבאר טעם דמחיצה ע"פ המובא בראשונים בקצרה:

א. מניעת הסתכלות: "תיקון גדול, כלומר גדול התועלת, והוא שהיו מכינים מקום לנשים ומקום גדור לאנשים, ומקום הנשים למעלה על מקום האנשים גבוה ממנו כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים" (רמב"ם בפירוש המשניות למסכת סוכה).

ב. מניעת התערבות גברים ונשים^{מ"א}: "קרא אשכחו, שצריך להבדיל אנשים מנשים ולעשות גדר בישראל" (רש"י שם).

ג. "ומפני שחששו להתערבות האנשים עם הנשים הקיפוח עמודים ועשו עליהם מסביב תאים..." (רמב"ם בפירוש המשניות למסכת מידות).

איכות המחיצה

בודאי ברור דבשביל שהמחיצה תהיה מפרדת חשובה גם האיכות של המחיצה הן מבחינת גובה והן מבחינת החומר שהיא עשויה. בשו"ת צ"ץ אליעזר (חלק ז' סימן ח) פוסק שהעיקר זה משום הסתכלות, וכמו שפסק הרמב"ם בפירוש המשניות. לפי זה צריך מחיצה או וילון הגבוהים מגובה העיניים, ושאינם שקופה. כן הוא פוסק, על פי רבני הונגריה בדור הקודם, שאסור לשנות שום דבר ממה שנהוג בימי קדם, אף אם נתקיימו התנאים הללו.

מ ראה מש"כ בספר חסידים (אות שצ"ג): ד"כל מצוה הבאה בעבירה על ידה, מוטב שלא יעשה המצוה, כמו מצוה לשמח החתן, שאם יש שם פריצים ויודע שבלא פריצות לא יהיה, או אינו יכול להיות בלא הרהור, או אינו יכול להיות מלראות בנשים, אל יהיה שם".

מא עיינן גם בספר "תשובות והנהגות" (סי' קסב) שכתב לחלק בדיון המחיצה וסיכם, אין לשנות ח"ו ממנהגי אבותינו וצריך מחיצה גמורה דוקא ואין להקל גם כהנ"ל כלל.

אולם הגר"מ פיינשטיין (שם) מבאר דמטרת המחיצה אינה אלא מניעת התערבותם של הגברים והנשים. הוא מוכיח שלא שייך לומר שמטרתה היא מניעת הסתכלות מכך שאיסור זה היה ידוע בוודאי כבר קודם לכן, וכן מכך שברור שלאחר התיקון הגדול של הגזוטרסא מי שלא עמד מתחתיה היה יכול להסתכל בנשים שעמדו עליה, ולא כתוב בשום מקום שהייתה לגזוטרסא מחיצה, וידוע שסתם גזוטרסא אין לה מחיצה. הגר"מ פיינשטיין מצריך מחיצה שמגיעה עד גובה הכתפיים, והיינו בגובה של י"ח טפחים. כבר הערנו שהטעם של מניעת ערבוב הוא הובא בכל הראשונים, פרט ללשונו של הרמב"ם בפירוש המשניות בסוכה, ונראה שגם ברמב"ם יש לומר זיל בתר רובא, ובשני המקומות האחרים הרמב"ם הזכיר את הטעם של מניעת ההתערבות.

לפי זה נראה לומר דאף המחיצה יכולה להיות שקופה (אג"מ או"ח ח"א סימן מ"ג), שהרי גם אז לא שייך קרבה או דיבור דרך המחיצה.

וכן מצינו בשו"ת שרידי אש (ח"א סי' ה) שדן בתשובת הגר"מ פיינשטיין ובדבר שיעור גובה המחיצה, נולדה מחלוקת באמריקה. הגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א, גאון גדול ומובהק בהוראה, פסק שדי אם המחיצה גבוהה י"ח טפחים, למטה מהכתפיים, כדי שלא יבואו האנשים והנשים לדבר זע"ז ולבוא ע"י כך לקלות ראש, ואעפ"י שיכולים להסתכל. מ"מ מותר, והראה לרמב"ם הלכות בית הבחירה פ"ה ה"ט, שעיקר טעם האיסור שלא להתערב זה בזה.

וכנגדו יצא האדמו"ר מסאטמאר ועמו כל רבני אונגארן ואסרו מחיצה כזו, ופסקו שהמחיצה צריכה להיות גבוהה מעל הראשים, ואף הם הורו על מה שכתב הרמב"ם בפירושו לפ"ה ממס' סוכה, שהאיסור הוא שלא יסתכלו האנשים בנשים.

והשיב השרידי אש: "נראים יותר דברי הגאון רמ"פ שליט"א וראיותיו בספרו אגרות משה או"ח (ח"א, סי' ל"ט) הן מכריחות, ובדברים שנכתבו נגדו לא ראיתי אף דבר אחד שיש בו כדי דחיית דבריו. וברור, שמה שכתב הרמב"ם

בפירוש המשניות שלא יסתכלו האנשים בנשים, כוונתו, שלא יבואו פריצים להסתכל לשם הנאה". עכ"ל.^{מב}

דעתי הדלה נוטה למ"ש מאחרוני זמננו שהוראת הגר"מ פיינשטיין היתה רק בזמנו ובמקומו בארה"ב שיש לצערנו הרב והמר קהילות רפורמיות, והוראת הגר"מ פ היתה מחשש שאנשים יעזבו את הקהילת האורתודוכסית וילכו לקהילה הרפורמית או הקונסרבטיבית. ועל כן, בכדי למנוע פרצות בישראל, התיר לעשות המחיצה באופן שהתיר.^{מב}. אך לא שייך בארץ ישראל מאחר וקהילות רפורמיות הן מעטות, ואין חשש שיעזבו הקהילה וילכו

מב וראה מש"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' יג) בדין אי שרי לקרות דברים שבקדושה כנגד אשה נשואה שרגילה לצאת לרשות הרבים בגילוי הראש, ואינה מקפדת כלל לכסות ראשה, האם גם באופן שכזה שייך דין שער באשה ערוה וכו', וכתב וז"ל: אלא שראיתי לעומתו שהגאון מסטמר מהר"י טייטלבוים בתשו' שבט' טהרת יום טוב ח"ו (עמודים מו - מז), שהרבה להשיב אפו נגד הגר"מ פיינשטיין, בנידונו שם, (בדין המחיצה של עזרת נשים), וכתב שגם דברי הערוך השלחן תמוהים, שמכיון שאיסור זה בנשואות אסרו חז"ל ופשט איסורו בכל ישראל, הרי מבואר ברמב"ם (פ"ב מה' ממרים) שגזירה שנתפשטה בישראל א"א לבטלה כלל אפי' בטל הטעם שבשבילו גזרו הראשונים, והא ודאי דלא דמי למה שאין נזהרים בזה"ז באיסור גילוי, כיון שאין נחשים מצויים בינינו, כמ"ש תוס' ע"ז (לה), ששם מעיקרא לא גזרו במקומות שאין הנחשים מצויים, וכמ"ש התוס' ע"ז (ו) וע' פר"ח (סי' קטז), לכן גם עכשיו ל"ג, משא"כ בגילוי שער בנשואות שבודאי שאסרו לעולם, כי לא היתה הפרצה הגדולה הזאת, בישראל, גם בזה"ז שרבו פרוצות שהולכות כן בעוה"ר אין להתיר כלל, עכ"ל.

מג לדאבוננו, יש אשר רואים בהיתרו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל כמעין "היתר גורף", וחלילה בבתי הכנסת לא תהיה מחיצה, רח"ל, ועל כן נראה להוסיף מש"כ האגרות משה עצמו (חאו"ח ח"ג סי' כד) לאותם שרצו להקל במחיצה, וז"ל: "אבל באיזה מקומות שמעתי שמצד הדחק של בע"ב הקלו באופן שעשו המחיצה לצד האנשים גבוהה כשיעורה אף כחומר כל י"ח טפחים אבל מצד הנשים עשו רק ארבעה פוט, אבל אין רוח חכמים נוחה מזה דאף שקיימו בזה ענין המחיצה מ"מ הא רובן הולכות שלא בצניעות בזרועות מגולות וגם יותר מזה בעוה"ר, ויהיה ממילא אסור לומר דבר שבקדושה ולהתפלל שהוא נגד ערוה ממש דלכו"ע, אסור, דאף הרי"ף והרמב"ם המקילין בשערות הראש לענין ק"ש ותפלה ודברי תורה ואף לערוך השלחן שאף להאוסרין יש להקל בזה"ז כשרובן בעוה"ר אין מכסות ראשן אף שעברו על איסור דאורייתא, ואני הבאתי ראיה גדולה לדבריו, עיין בספרי שם סימן מ"ב, מ"מ בזרועות מגולות אף אם רוב הנשים פרוצות שלא לכסותן הוא ערוה שאסור להתפלל ולקרא ק"ש וכל דברי תורה כנגדן לכן צריך להשתדל בכל התוקף שתהיה המחיצה משני הצדדים עד אחר הכתפים שהוא כדלעיל. עכ"ל.

לקהילה אחרת. עוד נוסיף שהגר"מ בסוף התשובה (ח"א סי' מ) כתב די ש להחמיר, וז"ל: "אבל ודאי שראוי לבעלי נפש להחמיר לעשות כשאפשר גבוהה יותר מראשיהן ואף כשהן למעלה שלא יתראו וכדכתבתי בתשובתי ואפריון נמטייה לידדי כתר"ה אשר כוונתו היא לשם שמים שרוצה להדפיס ספר בשם כח הקדושה והטהרה להסביר איך שראוי להחמיר כי ודאי רצוננו שיוכשר דרא ויחמירו כראוי לבעלי נפש וליראי ה'. אבל כתר"ה יודע שגם מה שבררתי הדין והשעור להלכה היתה לשם שמים ובי"ה שהיה מזה תועלת גדולה". עכ"ל. נוסיף דגם בספר תשובות והנהגות (ח"א סי' קסב, הובא לעיל בהערה), דן בדין המחיצה בחו"ל וגילה כף זכות גדולה לגבי בנות חו"ל, וז"ל: "ובפרט דע"י שבאות לתפלה הן מתקשרות יותר ליהדות, ולכן כאן (יזהנסבורג, דרו"א, שהגר"מ שטרנבוך משמש כגאב"ד), נהגו שלא למחות כשזהו בעליה ממש דוקא ועם מחיצה שהבאנו, אבל אצלינו (הכוונה לא"י) אין לשנות ח"ו ממנהגי אבותינו וצריך מחיצה גמורה דוקא ואין להקל גם כהנ"ל כלל ובס"ד נביא מפוסקי זמננו הדנים במחיצה המבדלת בין הגברים לנשים.

מצינו בשו"ת ויען יוסף (או"ח סי' נח) להוסיף קדושה יתירה בהפרדה בין הגברים לנשים, וזה לשונו בדין מחיצה, הנה קשה לי לכתוב בזה הענין כיון שאין בידי ברור בזה, כי מעיקר הדין כל שאינו ניכר להעומד למטה צורת אשה, וניכר רק שיש שם אדם, ואינו ניכר אם הוא איש או אשה, אי אפשר להחליט שהוא בכלל איסור, כי לפי זכרוני בגליל העליון שקורין אויבערלאנד היה בבתי כנסיות האשכנזים העזרת נשים במחיצה שיש בו נקבים ופרסו עליו וילון של רשת בנקבים דקים באופן שאם היו מסתכלין מלמטה למעלה היה ניכר צל של אדם, אך במקום שנתרכו בו אנשים הנוטים לחסידות פעלו שיהיה יותר מכוסה, ופשוט שכל המרבה להחמיר בזה הרי זה משובח, אבל אם הנקבים הם באופן שהמסתכל מלמטה למעלה מכיר שהוא דמות של נשים הוא בכלל תקנת האורטאדאקסן של גדולי אונגארן שאסרו להניח ככה.

עוד נוסיף מש"כ רבנו בעל היביע אומר (ח"ו או"ח סי' יג) [ראה הערה] אודות קריאת דברים שבקדושה כנגד שער אשה וכו', אולם בענין תפלה בבית הכנסת, מרן שליט"א (ביבי"א ח"י חאו"ח סי' טו) כתב בדין להגדיל את עזרת הנשים ע"ח הבית הכנסת, האם יש בזה הורדה בקדושה או לאו, וזה דינו,

כאשר עזרת הנשים צרה מלהכיל את כל הנשים הבאות לבית הכנסת, ובהגיע עת הימים הנוראים הגבאים הציעו להקצות שורה אחת בפאתי בית הכנסת באופן עראי, על ידי הרחקה מתאימה עם מחיצה המבדלת כדת וכדין, ולאחר הימים הנוראים הכל יחזור למקומו, מותר לעשות כן, מאחר והנשים חייבות התפלה, והרי הן עונות לקדיש לקדושה וברכו, כמו האנשים, אין בזה הורדה מקדושה. משמע מדברי מרן רבנו שליט"א, דאין בזה הורדה מקדושה, אולם מחמיר דיש לעשות מחיצה עם הרחקה מתאימה ומחיצה מבדלת כדת וכדין, והיתר זה הינו זמני עד לאחר החגים.

וראה בילקוט יוסף (ח"ב ה"ז עמ' רכג) דכתב "ונכון מאד לבנות את המדרגות אל העזרת נשים, והכניסה אל העזרה, באופן נפרד לחלוטין מן הכניסה הראשית של הגברים, היכא דאפשר". ועוד כתב (שם ה"ח) בית כנסת שעזרת הנשים שלו אינה בנויה במישור על רצפת בית הכנסת, אלא הולכת ועולה כמדרגות, יש להקפיד להגביה את המחיצה של העזרת נשים, עד לגובה שכל המתפללים לא יראו את הנשים שבעזרת הנשים. ע"כ.

לענין מחיצת זכוכית שלא ניכרת הדמות, כתב על כך הגר"ש וואזנר שליט"א בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' כט) "אשר שאל בענין מחיצת בית הכנסת שבין אנשים ונשים והיא של זכוכית ונראין דמות נשים אעפ"י שאין ניכרין אבל נראין, אם כי קשה להורות למקומות שיש בהם מורה הוראה ות"ח כי אולי עשו עפ"י הוראת חכם ירא אלקים, מ"מ באופן כללי נראה הדבר תמוה, דאפילו נימא דהוא באופן שאין חשש ראי', מ"מ עצם הדבר לעשות רק מחיצה של זכוכית, חדשה היא ומאן מפיס באיזה שיעור ואופן, ועיין ברכות כ"ה ע"ב ערוה בעשישית, וביומא ל"ה ע"ב ולא הניחוהו אחיו הכהנים וכו' אמר אביי כחמרא במזגא, ועיין נדרים (ט:) ונסתכלתי בבואה שלי ופחז עלי יצרי, ומכ"ש כה"ג, ועיין סוכה (נ"א:) עיין גם שו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' ח) שדן בדין מחיצה, וכתב בסוף התשובה, דיש חובה במחיצה מבדלת בין בית הכנסת לבין עזרת נשים באופן שהאנשים לא יוכלו לבוא לידי הסתכלות. ע"כ.

וכן מצינו בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' יב) דכתב אודות גובה המחיצה "והכי נהוג אבותינו ואבות אבותינו מעולם להיות להם מחיצה גמורה עד לכסות ראש האשה וכ"ש במדינה זו שהרבה פעמים באים נשים פרועי ראש ומגולי

בשר לביהכ"נ שבכלל אסור לקרות ק"ש כנגדן. וגם הגאון ידי"נ שליט"א כי דהמחמירין להגביה המחיצה עד שלא יראו גם ראשיהן תבא עליהן ברכה. ולכן נלפענ"ד להלכה ולמעשה לעשות מחיצה גבוהה של קומת אשה שהוא לערך 100 - ע אינצעס או פחות או יותר קצת לפי ערך הנשים עכ"פ שיראו לכסות ראשי הנשים שלא יבואו להסתכלות זה בזה כנלפענ"ד להלכה ולמעשה.

והניף ידו שנית בעל משנה הלכות (ח"י"ד סי' פא) אשר נשאל כנידון, במעשה ביש שעשו שם בביהכ"נ בית יוסף שעד היום הי' מצד אחד אנשים ומצד השני נשים והיתה המחיצה לערך 100 אינטשעס מצד הנשים ועתה החליטו ועשו שינוי לגריעותא שהורידו ועשו המחיצה מצד הנשים רק ל"ב אינטשעס ונמצא אשה בין יושבת וכ"ש עומדת שנראית כמעט כולה מהאנשים ושאל את הרב דביהכ"נ על איזה סמך שינוי ומיעטו את המחיצה והשיב כי כך הוא המצב בהרבה מקומות. והגר"מ קליין שליט"א פסק "ומיהו רק מה שנוגע לאדם פרטי אם כדבריו כן הוא שאין שם מחיצה כשרה ודאי שאסור ליכנס להתפלל שם ולא מיבעיא בשעה שישנם שם נשים כי הוא בגדר אביזרייהו ח"ו אלא אפי' בשעה שאין שם נשים נמי יש למנוע מליכנס לשם והנה כיון שראה כל התשובות אשר ציין וגם מש"כ בענייני בספרי משנה הלכות א"כ יש לו כבר הלכה פסוקה ואין לנו לכפול מה שכבר כתוב אלא אם ירצה יעשה צילום מהתשובה שם וימסרנה להגבאים והנשיא של הביהכ"נ כדי שידעו שאין זה דבר של מה בכך אלא גורמים רעה לעצמם ולכל הציבור.

ואם כדבריו אסור ליכנס בביהכ"נ הנ"ל עד שיתקנו המחיצה שהיא מההלכה אסור ליכנס ולהתפלל בביהכ"נ שאין מחיצה בין האנשים והנשים. ופשוט דמחיצה צריכה להיות מחיצה שלא יוכלו להסתכל אנשים בנשים כמבואר במס' סוכה בשמחת בית השואבה דבביהמ"ק תקנו תיקון גדול נשים מלמעלה ואנשים מלמטה שלא יבואו להסתכל דא"כ מה הועילו במחיצה. ואפילו לדרשה אסור לדרוש אם אין מחיצה בין אנשים לנשים עיין ש"ע א"ח סי' ט"ז סק"א מבואר במרדכי והביאו בא"ר ובש"ע הגרש"ז ס"ג ובעה"ש ס"ד ועיין משנה הלכות (מהד"ת ח"ב סי' ש"ח וסי' ש"ט) והובא בכל האחרונים בלי חולק.

ומיהו רק באתי להוסיף נקודה אחת מה שכתב בשו"ת דברי חיים להגה"ק מצאנז (הוצאת ברוקלין ע"י ישיבת באבוב) בתשובות נוספות (סי' י"ב) פסק ב"ד (סעיף ה') וז"ל, אסור לעשות המחיצה המבדלת בין עזרת נשים ואנשים באופן שיכלו להסתכל אנשים בנשים רק יעשו כנהוג מימי קדם, וכן אם כבר נעשה לא יכנסו בה ע"כ. (סעיף י') אלו בתי כנסיות אשר כתבנו שאסור לכנס בתוכם אין חילוק בין שאר ימים לשבת ור"ה ויו"כ, ואף אם צריך להתפלל עי"כ ביחידות. כל הדברים הנ"ל אסורים המה עפ"י הש"ע והפוסקים ואסור לשנות שום מנהג ישראל בבנין ביהכ"נ או באיזה נימוס או מנהג המקובל מאבותינו ומדורות הראשונים והמשנה ידו על התחתונה. הק' חיים הלברשטאם מצאנז.

פסק ב"ד זה חתמו עליו יותר משבעים ושנים גדולי ישראל בשנת תרכ"ו בק"ק מיהאלוויטץ ונתפרסם אז ואחר הפסק ב"ד נדפס בזה"ל. מודעה רבה, להוציא מדעת צדוקים צריכין אנו להודיע שכל הנאמר בפסק ב"ד הוא על כל מקום וכל זמן, בכל מקום אשר דבר ממ"ה הקב"ה מגיע, חוק ולא יעבור דבר אלקינו זה יקום לעולם עכ"ל. ועיין עוד שו"ת ד"ח (א"ח ח"ב סי' י"ז וסי' י"ח). עכ"ל שו"ת משנה הלכות.

מסופר כי נשאל הגאון מוילנא מה לעשות עם הלבנים שנותרו מבנין בית הכנסת? וענה להם שיסתמו עמם את הפתח של עזרת נשים, שלא תבואנה לבית הכנסת, ודו"ק.

וידוע שישנו מכתב אשר כתב אותו הגר"א לאשתו, שלזמן נודע בשם "עלים לתרופה" שם מזהיר הגר"א את רעייתו שלא לצאת לבית הכנסת, משתי סיבות: ערך הישארות נשים בבית (עיין לעיל) וחשש מעבירות שבין אדם לחברו בבית הכנסת^מ. וז"ל: ועיקר הגדר בבדידות שלא תצאי ח"ו

מד במנהג שהיה נהוג במספר מקומות במדינות אשכנז, שעל פיו נשים נידות לא היו נכנסות לבית הכנסת מפאת קדושת המקום. רש"י במחזור ויטרי תוהה אחר מנהג זה: "ויש נשים שמונעות מליכנס לבית הכנסת בימי נידותם. ואינם צריכות לעשות כן! דמה טעם הם עושות? אם מפני שסוברות הן שבית הכנסת יהי כמקדש - אפילו לאחר טבילה למה נכנסות בו והלא מחוסר כיפורים שטבל והעריב שמשו אם נכנס כרת, ואם-כן אל תכנסו בו לעולם עד שתביאו קרבן לעתיד לבא. ואם אינו כמקדש תכנסו ותכנסו... הא

מפתח ביתך החוצה. ואף בבית הכנסת תקצרי מאד ותצאי. ויותר טוב להתפלל בבית, כי בבית הכנסת אי אפשר להינצל מקנאה ולשמוע דברים בטלים ולשון הרע, ונענשים על זה, כמה שאמרו: אף השומע ושותק וכו'. וכל שכן בשבת ויום טוב שמתאספין לדבר, יותר טוב שלא תתפללי כלל. וגוי וכל הצרות והעוונות באים מזה. וגם בתך יותר טוב שלא תלך לבית הכנסת, כי שם רואה בגדים טובים ומתקנאת ומספרת בבית, ומתוך זה באין ללשון הרע ולשאר דברים [אסורים]. עכ"ל.

וראה עוד מה שכתב בילקו"י (שארית יוסף ח"ב עמ' 349) דכתב "אם הליכתה לבית הכנסת גורמת לדיבורים והפרעות במהלך התפלה בבית הכנסת, וכיו"ב, על האשה להימנע מללכת לבית הכנסת במשך כל ימות השנה".

אמנם לפטור את הנשים מתפלה בבית הכנסת אין זה כוונתו, וראוים הם דברי הגאון בעל "פלא יועץ" [חסד לאלפים ס' ק"ו] דכתב: וראוי ליראי ה' חושבי שמו (מלאכי ג, טז) ללמד את אשתו ובנותיו סדר תפילות וברכות ושלא להקפיד על אשתו אם ממעטת במלאכת הבית ובכבודו משום כבוד המקום כדי להתפלל, כי במה נחשב הוא נגד כבוד הקב"ה? הוא והיא חייבים בכבוד המקום. ועל כן לפוטרה בלא כלום א"א. וראוי לכל ירא שמים שילך אצל חכם שיסדר לו נוסח תפלה קצרה ויאמר עם אשתו בכל יום, או לפחות תאמר היא איזה נוסח בקשה בלעז, ככל היוצא מפיה ונרצה לה. והנשים אשר יודעות אישה רעותה תלמדנה. וכן לעניין הברכות שאם לא יעשה כן הוא ישא את עוונה. הנזהר בזה ישא ברכה מאת ה'

וראה מש"כ הגרי"א הרצוג זצ"ל (שו"ת היכל יצחק או"ח ס' י"ב סע' ט) שידוע שרוב הנשים אינן נזהרות בתפלה (עיי' מגן אברהם ס' ק"ו סק"ב), ורק כשבאות לבית הכנסת הן מתפללות. וא"כ בית הכנסת בשבילן הוא בבחינת מצווה דרבים

למדת שאינו כמקדש ויכולות הן להיכנס, אבל מ"מ מקום טהר הוא ויפה הם עושות" (מחזור ויטרי, עמ' 606). רש"י ס"ל דסוף סוף בית כנסת אינו דומה למקדש ולכן אין איסור לנשים נידות להיכנס לבית הכנסת. לטענתו, אם בית כנסת היה מושווה בצורה מלאה למקדש, אזי היה אסור לנשים להיכנס לבית הכנסת, גם שלא בזמן נידותן. ואכמ"ל.

- שבלעדיה הן משוללות, בדרך כלל, מקיום מצווה זו - לפחות בשבתות ובמועדים. עכ"ל.

מסקנא, די ש לקיים את המחיצה המבדלת בין עזרת הגברים לנשים כך שיש להגביהה שהמתפללים לא יוכלו לראות כלל את הנשים. ולאותם הנוהגים בחלון שקוף מצד הנשים שהן כן תוכלנה לראות, ובצד הגברים לא יוכלים לראות כלל, נראה שהעולם הקילו בזה, ואין כל חשש כי לא נראית לעין אדם דמות אשה וכו', וזוכית זו אינה כמו שהובאה בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' כט) הנ"ל.

פרק ט"ז

מודעה בבית הכנסת

חשבתי כי כדאי לפרסם שתי מודעות מענייני מורא מקדש שזכיתי לראות בס"ד, בהרבה בתי כנסת, וכן בפרסום בספרים חשובים, ועל מנת לזכות את עם ישראל בפירסום זה, ולהלן נציג כמה מודעות מיוחדות במינן המדברת מעניינים אלו שכבר כתבתי לעיל בספרי הדל, מודעות אלו מפורסמות בריש גלי בקיר הכניסה לבית הכנסת.

תקנות של בית הכנסת "בית אהרן" שעריים

(א) על הקהל הקדוש מוטלת החובה להבין את קדושת המקום ולא להכניס לבית הכנסת שום קטטה ושנאה איש לחבירו וערבוביה של דברים בטלים רחמנא ליצלן, שכן כתוב במדרש שיר השירים רבה (ח, יא, סע' א) אף על פי שישאל עוסקין במלאכתן כל ששת ימים, ביום השבת משכימים ובאים לבית הכנסת וקורין קריאת שמע ועוברין לפני התיבה וקורין בתורה ומפטירין בנביא, והקב"ה אומר להם: בני, הגביהו קולכם כדי שישמעו חברים, ואין חברים אלא מלאכי השרת, ותנו דעתכם שלא תשנאו זה את זה ולא תקנאו זה את זה ולא תחרחרו זה עם זה ולא תביישו זה לזה, שלא יאמרו מלאכי השרת לפניו: ריבוננו של עולם, תורה שנתת להן לישראל אינן עוסקין בה.

(ב) אסור לדבר בשעת התפלה כי ידוע עונשו החמור של המדבר בבית הכנסת ואפילו שלא בשעת התפלה ומכל שכן וקל וחומר בשעת התפלה וקריאת ספר תורה. וידוע דברי הרב רבנו שמעון בן יוחאי (זוהר, תרומה) דכל מאן דאשתעי בבי כנישתא אחזי דלית ליה חולקא באלהא דישראל.

(ג) חובה על הקהל להתנהג בזמירות ובקריאת שמע לאמרם מלה במלה בקול אחד, שלא אחד יקדים ואחד יאחר, אלא יהיה כל הציבור ביחד. וכן הובא במדרש (שה"ש רבה ח, יא, סע' ב): כשישראל נכנסין לבתי כנסיות

וקורין קריאת שמע בכוון הדעת בקול אחד, בדעה וטעם אחד, הקב"ה אומר להם: 'היושבת בגנים', כשאתם קורין, 'חברים', אני ופמליא שלי, 'מקשיבים לקולך השמיעיני'. אבל כשישראל קורין קריאת שמע בטירוף הדעת, זה מקדים וזה מאחר, ואינם מכוונים דעתם בקריאת שמע, רוח הקודש צווחת ואומרת: 'ברח דודי ודמה לך לצבי'. ואין לנו קשה מזה.

(ד) חובה קדושה מוטלת על כל אחד ואחד מהקהל להטות אוזן אל קריאת ספר תורה ולא לאבד אפילו מלה אחת, דכתיב (נחמיה ח, ג) "ואזני כל העם אל ספר התורה", וכתוב (שם, ה): 'וכפתחו עמדו כל העם'. ולא לדבר אפילו בדברי תורה.

(ה) חובה על כל אחד ואחד מקהל המתפללים להיות יושב במקומו הקבוע לבית הכנסת, ואל ישנה את מקומו כלל, כי (ברכות ו:) כל הקובע מקום לתפלתו א-להי אברהם יהיה בעזרו.

(ו) חובה על כל אחד לשמור שיהיה בנו על ידו דוקא, אם הבן הוא בר דעת לענות אמן וקדושה וכיוצא. ואם אינו בר דעת עדיין, לא להביאו לבית הכנסת כלל כדי שלא להפריע את התפלה. כי כל עניין הבאת הטף לבית הכנסת הוא רק כדי לגרום שכר למביאייהם ולא עונש חס ושלום, כדאיתא בגמרא (חגיגה ג.) "הקהל את העם האנשים והנשים והטף", אם אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע טף למה באים, כדי להביא שכר למביאייהם. וד"ל [=ודי לחכימא].

(ז) הקהל מתבקש להזהר שלא לצאת מבית הכנסת לחצר מהתחלת התפלה עד סופה. וכן בזמן קריאת ההפטרה וכיוצא, כמו שנוהגים מקצת מבני עמינו לצאת להנפש בחצר ומונעים מעצמם קריאת המפטיר שחייב כל אחד ואחד לאמרו לעצמו. ולא לחנם כתב מרן (ש"ע או"ח קמד ד) שלא יתחיל המפטיר אלא עד שיגמרו לגלול הספר תורה, כדי שלא יהיה טרוד בגלילה וימנע משמיעת ההפטרה. ומה נאמר לאלו שעוזבים את בית הכנסת בזמן ההפטרה לגמרי, בודאי לא יפה הם עושים וראוי לגעור בהם. והשומע לנו ישכון בטח.

(ח) אסור למי שהוא להוכיח בבית הכנסת בין לגדול בין לקטן מלבד שני האנשים, מר .....

(ט) אסור לשום אדם מהקהל לעבור לפני התיבה או לעלות לספר תורה מבלי שיזמין אותו הממונה על כך.

(י) חובה על כל אחד מהקהל לשמור על נקיון בית הכנסת וכותליו וספסליו, ולא ללכלכו בכל מיני ריקיקה וכיוצא בזה.

(יא) הנדבות אשר יתנדב כל אחד ואחד מהקהל צריך למסור ליד זכריא בן יאודה שרעבי.

(יב) להוי ידוע לקהל הקדוש שכל ההכנסות שיצטברו מהנדבות ישמשו אך ורק להוצאות בית הכנסת ושכלולה, כדי שתהיה לנו למקדש מעט ותהיה ראויה להשראת שכינתו יתברך עלינו. ויתקיים בנו מקרא שכתוב (שמות כה, ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

(-) מאת הנהלת בית הכנסת

מ/צ'לה ל/שאיס א/מכשיר פ/לאפון

בטרם הכנסך למקום המקדש, נא עיין בהוראות שימוש הבא:

הוראות שימוש עפ"י תורתינו הקדושה למשתמשים בפלאפון

א. לפני שאתה נכנס לביהמ"ד, כבה את מכשיר הפלאפון שברשותך.

ב. דבר זה הוא חיוב מדינא, מכח ג' טעמים:

(א) זלזול בכבוד ומורא מקדש מעט שעצם הדיבור או הצלצול של הפלאפון יש בזה בזיון עצום לביהמ"ד.

(ב) שמבטל כוונת התפלה, שהרי מבואר בגמ' ובש"ע (סי' צג סעי' ב) דקודם שיתפלל צריך להסיר כל המניעות שיוכל להטריד אותו בשעת התפלה, ומובן מאליו שמי שישנו אצלו מכשיר פלאפון בעת התפלה ומודיעים לו הודעות שונות, אפילו כשאינו מצלצל בקול אלא מזמזם בכיסו, שאין מחשבתו יכולה להיות זכה בתפלתו, והרי על כרחו מתערבות בו מחשבות אחרות, ואפילו ברגע שאינו מופרע מהם, הרי דעתו עליהם, שמא בכל רגע תבא לו הודעה.

ג) מפני שמפריע לשאר המתפללים, שמסיח את דעתם ע"י הצלילים והזמזומים בשעת התפלה, ואף אם הוא במצב של רוטט (vibrating), ג"כ מסיח דעת המתפללים כשרואים שא' מקבל הודעות באמצע התפלה, וחוץ מזה שהמפריע למתפללים היא בכלל המעכב את הרבים מלעשות מצוה שהוא עוון גדול, הרי יש בזה גם שאלה של גזל הרבים.

ג. לצורך מצוה כמו פקוח נפש, דהיינו אנשי חברת ההצלה הנקראים בדחיפות להציל נפש מישראל, יש להתיר להשאיר הפלאפון דלוק, אך גם הם ישתדלו להמעיט בהפרעה כל מה שאפשר, ויש שמתירים זאת רק לאחד מאנשי ההצלה הנמצאים בביהמ"ד.

ד. מי ששכח לכבות הפלאפון קודם התפלה, ובאמצע התפלה מצלצל הפלאפון, חייב לכבותו מיד ואף אם הוא עומד באמצע תפלת שמו"ע.

ה. גם אם אינו עומד באמצע התפלה, כמה גרוע היא לראות אנשים מסתובבים עם טלית ותפילין ומשוחחים בפלאפון, והרי זה היסח הדעת גמור משמירת התפילין.

ו. לנשים צדקניות ייאמר: אנה אל תתקשרו לבעליכם בשעות התפלה, שלא להעמידו בנסיון של זלזול ביהמ"ד ותפלה.

לאור האמור: מן הראוי שהגבאים שומרי משמרת הקודש יעירו לנכנסים לבית הכנסת עם פלאפון פתוח, שיכבוהו עם כניסתם לבית הכנסת, וכבר נתפרסמו בזמן האחרון מודעות בהרבה בתי כנסיות בענין זה. ובביהמ"ד אחד באנגלי' תלוי מודעה אשר כל מי שהפלאפון שלו מצלצל באמצע התפלה מתחייב לשלם קנס כספי של £30 לגבאי ביהמ"ד.^{מה}

מה מצאתי במהר"ם ש"יף (דרוש פ' ואתחנן) שדיבר מענין זה, ונצטט את לשונו: כי מי יחשוב שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ובמעון קדשו ולא יבוש מלדבר דברים בטלים, אם אמרנו נמנו על כך אנשים מיוחדים ולקנוס זה דבר זה, אם אין יראת שמים גדולים מיראת הקנס, כל זה בדברי הרשות כ"ש שיחת איסור ליצנות לשון הרע וכו'. עיי"ש.

פרק י"ז

מאמרי מוסר על מורא מקדש

פגע וברח

גדולי המוסר שליט"א אומרים כי הפיגועים רח"ל באים לצערינו ע"י מכשיר הפאלפונים, הם מדה כנגד מדה, הואיל ומדברים בפלאפון באמצע התפלה "בעונותינו הרבים בשנים האחרונות עדים אנו לכמה וכמה פיגועי תופת נוראים רהמנא ליצלן וביניהם היו גם דרך מכשיר "הפלאפון", ושמעתי בשם גדולי המוסר בדורנו שליט"א שאמרו שדבר זה בא להורתנו שהקדוש ברוך הוא מתנהג עמנו "מידה כנגד מידה" שהואיל ומדברים בפלאפון באמצע התפלה ומבזים ע"י כך כבוד ה' לכן חרה אף ה' בנו וכביכול משיב לנו כגמולנו גם כן דרך מכשיר זה רהמנא ליצלן, וכמובן גם לרעיון זה צריכים אנו ליתן את הדעת שהרי לפי זה יוצא שאדם המדבר במכשיר הפלאפון באמצע התפלה שותף בעקיפין לפיגועים הנעשים בדרך הזו וכמעט חלילה יחשב כרוצח השם ישמרנו, עיין באוה"ח הק' (פרשת משפטים פרק כב פסוק ה) שכתב בזה דברים חמורים ע"ש, האם לא תסמרנה שערות אנוש ולא יפחד ממשפטי ה' ככתוב לאמר סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי (תהלים קיט קכ)". (מתוך שו"ת ואני תפלתי סי' ר').

לא לחנם כתבו על קירות בתי הכנסת: "שתיקה יפה בשעת התפלה" מפני שהקירות הללו צריכים הרי להעיד על המתפללים לעתיד לבא ככתוב: "אבן מקיר תזעק, וכפיס מעץ יעננה" (חבקוק ב'). ופירשו חז"ל (תענית י"א א'): ושמא יאמר אדם מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו, שנאמר: כי אבן מקיר תזעק וגו'. לכן אנו מבקשין מהקירות של בית הכנסת, שתיקה יפה בשעת התפלה, בבקשה מכם אל תמסרו על המתרחש כאן בשעת התפלה... (מתוך הספר אמרי רבי שפטיה עמ' רפ"ה)

בספר דרך משה (הנספח לספר הגן לאחד מחסידי אשכנז הקדמונים הדרשן הגדול מו"ה משה בהרב המוכיח מהר"ם הכהן) כתב וז"ל: ונראה לי דרך הלצה לרמוז בפסוק "ה' ילחם לכם" - נגד השטן - "ואתם תחרישון" ר"ל אם אין אתם מדברים בבית הכנסת...

יהודי אחד שהוא עורך דין במקצועו סיפר לי כי היה נוכח במשפט בו ייצג את אחד הצדדים, ובאמצע המשפט קיבל שיחת טלפון, מיד עם קבלת השיחה צעק עליו השופט שהוא נידון לקנס של חמשת אלפים שקל בגלל שזלזל במשפט ולא נתן כבוד לבית משפט בכך שענה לטלפון באמצע המשפט. כששמעתי את הסיפור אחזתני רעדה ממש, כלפי מה הדברים אמורים, הנה אנחנו נמצאים הרבה בתוך בית הכנסת בתוך מקדש מעט בארמון של הקב"ה עומדים לפני הקב"ה ובמקום להתפלל אנחנו עומדים ומדברים עם אנשים אחרים דבר שהוא ממש בזיון לקודש בזיון להקב"ה. מתוך הספר כרם דוד

לצערינו רואים אנו מקרים שנראים קשים בעינינו אך שוכחים שפעמים גם כך אנו מתנהגים, רק צריכים להסתכל במראה הנכונה ולהבין עד כמה אנו טועים, כמשל: ראובן עומד בתפלת שחרית עם טלית ותפילין, לפני ברוך שאמר ניגש אליו ידידו משכבר שמעון והתחיל לשוחח אתו על דא ועל הא, ראובן כלל לא התפעל מזה שהוא עומד כעת באמצע דיבור עם מלך מלכי המלכים, והשיב לחבירו על ראשון ראשון וכו'. פתאום באמצע השיחה [ובאמצע התפלה ובביהמ"ד] נצטלצל לו הפלאפון בכיסו, ובלי אומר ודברים הרים ראובן את מכשיר הפלאפון שבכיסו וענה לחבירו שמעבר לקו. נודעק שמעון: איזה חוצפה! הרי אני משוחח אתך כעת, ואיך אתה מרים פלאפון באמצע השיחה. ומה אומר הקב"ה...

כף של אפר

מרן הגאון רבי יהודה צדקה זצוק"ל אמר, שזה דומה לאדם שמביא מאכל מיוחד במינו למלך גדול ונישא, אלא שעירב בו כף של אפר, שלא רק שלא יקבל שכר, אלא שיקבל עונש ע"ז שביזה את המלך. (שם עמ' מ"ו). ועוד הוסיף ואמר, שבעבור שהחפץ חיים, ובעל כף החיים, שמרו את פיהם, זכו שספריהם התפשטו בכל עולם התורה, וזה רק שכרם שבעוה"ז, מלבד מה

שבעוה"ב. (שם עמ' ט"ו). יתר על כן, הגאון לא הסכים שיתקינו טלפון ציבורי בישיבתו, פורת יוסף, ואחד מטעמיו, משום שכשאדם יושב ולומד, איך הוא יכול לגשת לאדם שקורא לו בטלפון הציבורי, ולהפסיק באמצע לימודו. ומכאן נעשה ק"ו למצב הפלאפונים כיום. (שם עמ' ק"ח)

כתב המהר"ם שיף (דרוש פ' ואתחנן). שמדברי הזוהר על המדברים דברי חולין בבית הכנסת משמע:

א. שמראה פירוד, דהיינו שאין נפשו דבקה באלוקי ישראל, שהרי הפסיק עצמו ממנו, מלבד הפירוד שגורם למעלה.

ב. דגרע מהימנותא, אפשר, מאחר שמדבר, אינו עונה אמנים וכדומה.

ג. שמראה שאין לו אלוקים, שהרי אם היה מאמין שנמצא לפני הקב"ה, בכבודו ובעצמו, לא היה מדבר. (שם עמ' ק"צ)

משל לאחד מניטני המלוכה שבא לפני מלך בשר ודם, וכשבא להטיח בפניו את בקשתו ותחננוני, ראה לפתע את חברו, והקדים לו שלום, המלך השתומם לחוצפתו, וציווה על משרתיו לסלקו מהארמון ולענישו בחומרה רבה! וכי מה אנו שונים מאדם זה, שאנו באים בתפלה ותחננונים לפני אבינו שבשמיים, ומפנים לו עורף, לדבר דברי חולין, רחמנא ליצלן.

חבילה גדולה של מצוות

מובא בשם מרן הגרב"צ אבא שאול זצ"ל כי אותם אלו שמפטטים בבית הכנסת ובבהמ"ד [ובפרט בפלאפונים], אינם בני תורה, אלו הם ממרים פי ה', וצריך להתרחק מהם, ולברוח ולשבת במקום אחר, ובשום אופן לא לשבת על ידם, עלינו לדעת שאדם כזה גוזל חלק מחייו, וכאילו הרגו לפני זמנו, וקיצר את חייו. וכן אמר שיהודי שאינו מדבר בבית הכנסת ובבהמ"ד, זהו היהודי הגדול, שעושה מצוה שהיא בעצם חבילה גדולה של מצוות, אבל לדאבון לב יהודי שמדבר בפלאפון בבית הכנסת ובבית המדרש, ובפרט אם גם צלצולי הפלאפון שלו נשמעים היטב, וגורם לביטול תורה לו ולסובבים אותו, הרי הוא האדם שעושה עבירה שהיא בעצם חבילת עבירות. (שם עמ' ס"א).

מערת פריצים

הגאון יעב"ץ בספרו "קול יעקב" הוא כותב שעל דבר זה צריך להרעיש עולמות! ולדבר על כך בכל שבוע ושבוע, ומוסיף וכותב: המערת פריצים היה ביהכנ"ס? ואומר, תדע! שמובא בזהר הקדוש, שהבורא יתברך יושב למעלה, ובכל יום בא לפניו המקטרג הרשע הגדול מכולם, הלא הוא השטן (הס"מ), שנחשב לאויב הגדול ביותר של עם ישראל, ופותח פיו ואומר לפני הקב"ה, ריבונו של עולם ראה, יש בעמך ישראל גנבים! עונה לו הקב"ה, כיצד אתה מעז לדבר על בני! לך ראה כמה גנבים יש בארה"ב לך לסין ראה כמה גנבים יש, לך לבנקים, לבורסות ברחבי העולם, ותראה כמה גנבים יש שם, וא"כ כיצד את מעז לדבר על בני?! עונה לו השטן, נכון אבל יש בישראל פרוצים בעריות! משיב לו הקב"ה - לך לפריז, לגרמניה, לך לשם ותראה כמה פרוצים בעריות, וממשיך השטן אבל יש בישראל שאוכלים נבלות וטרפות ח"ו, ועוד מונה עבירות, ועל כולם משיבו הקב"ה לך לאומות העולם ותראה שהם הרבה יותר גרועים מבני. ואולם כשאומר לו, רבונו של עולם, יש בישראל שמדברים בבתי-כנסיות דיבורי-חול! בזה, הקב"ה שותק! ואין לו מה לענות, והסיבה משום שהגוים בכנסיות שלהם שותקים, ומלבד זאת הם נוהגים שם בכבוד, והגאון בעל שדי חמד כתב- "כל דבר שהגוים או המוסלמים אינם עושים במסגדים שלהם, אסור לנו לעשות בבתי-הכנסת שלנו!" (קדושת בית הכנסת ובהמ"ד עמ' טו).

מובא בספר קדוש אחד פירוש הפסוק ה' יִלְחַם לָכֶם וְאֵתֶם תַּחְרִישׁוּן (שמות יד, יד), הכוונה הקב"ה ילחם לכם כבר לכם נגד השטן, אבל אתם תחרישונו בבית הכנסת ואז הוא יתברך ישתיק את המקטרג.

שמירת הלשון בבית הכנסת

מצאתי למרן החפץ חיים (עשין ז) בענין עוון דיבור לשון רעה בכלל ובפרט בכותלי ביהכנ"ס, כי המדבר לשה"ר ורכילות בבית הכנסת או בביהמ"ד עובר על מצוות עשה "ומקדשי תיראו" ובית המדרש הינו בכלל מקדש, ולפיכך אין מחשבין בו חשבונות כי אם של מצוה וכל שכן שאסור בשחוק והיתול ושיחה בטלה, ונוסיף גם עוון לשון הרע מלבד איסורו ולזה יצא שמו בעולם לחפץ חיים זצ"ל בענין לשון הרע, וזה המדבר בכותלי בית הכנסת

על אחת כמה וכמה ובזה שמדבר מראה בעצמו שאינו מאמין שהקב"ה ישרה שכינתו בבית הזה, ולכך הוא מעז פניו אפילו לדבר בבית המלך שלא רצון המלך... "עכתו"ד.

זהירות נוהרגל

נאמר בפרשת במדבר (ד, יט) אהרן ובניו יבואו ושמו אותם וגו' ולא יבואו לראות כבלע את הקודש. ביארו המפרשים דהיינו שאהרן ובניו הם שהיו מפרקים את המשכן כאשר הגיע הזמן ליסוע, והיו מכניסים כל כלי בכיסוי שלו. ובשעה זו אין רשאים בני קהת לראות מלאכה זו. (וע' רש"י ורשב"ם ורמב"ן ואור החיים). ושמעתי פעם שביארו מדוע לא יראו כל זאת. ועוד, מה הטעם שיש כל כך עונש כמ"ש "ומתו".

אכן הנה נודע כי כאשר האדם היה נכנס למקדש, נאמר בנביא (יחזקאל מו, ט) "ובבא עם הארץ... הבא דרך שער נגב (דרום) יצא דרך שער צפונה". כלומר שלא יצא מאותו דרך כניסה שנכנס. ומדוע? וביאר היעב"ץ כי כאשר נכנס אדם לראשונה יש לו התפעלות ויש לו מורא. אכן בפעם שניה, נמוגה מעט ההתפעלות. ולכן ציוה ה' ע"י הנביא שלא יפקוד את אותו דרך ב' פעמים. ועפ"יז יש לבאר כאן, כי אילו יראו בני קהת הפירוק, אזי ההתפעלות תמוג קצת מהן, ולכן אין להם רשות לראות הכלים אלא אחרי ככלות הכל יבואו "לשאת" בלבד.

נמצאנו למדין, שענין ההרגל גרוע, וכמו שאמר רבי אליעזר (סנהדרין ב:): למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ? בתחילה דומה לקיתון של זהב, דיבר עימו - דומה לקיתון של כסף, נהנה ממנו החכם - דומה לקיתון של חרס וכו'. ע"ש. כלומר העם הארץ הלזה ככל שמתקרבין אליו חושב על מי שממולו בערך ירוד. וזאת מפני ההרגל של הטיפש. וע"ע בחו"מ (סי' ה סע' ד).

וכמו שהיה אומר הרב הקדוש רבי אלימלך מליזנסק זיע"א: במקומות הרחוקים קוראים לי "הרב הקדוש", ובעירי "הרב" ובביתי "אלימלך". כי כן כח ההרגל, וכך לצערנו אנחנו עם קדושת "בית הכנסת", כי כבר הורגלנו למקדש מעט שהוא בית הכנסת, ומפני כן אנחנו נכנסים כאילו נכנסים לבית רגיל, ואין כולנו מרגישים ממש "מורא" מן המקדש הזה.

ויש (מעט אנשים) שמדברים בבית כנסת אפילו בשעת הקריאה בתורה ובעוד שהש"ץ מתפלל, ויש (מעט) שגם משמיעים קולם ולא איכפת להם, וכל זה בא מחוסר ידיעה ומחוסר מורא אשר נובע מחמת הרגל שהורגלו לבית הזה עם ארבע קירות הנקרא בית כנסת. אכן זוהי כאמור מידת "עם הארץ". ומי שפוגש במדברים, יעיר את אזנם בשובה ונחת.

(מאת הגאון רבי אלעזר זאב רז שליט"א רבה של תל ציון)

חשוב לקרוא ולדעת

אל ביתו של רבי אביגדור מילר זצ"ל, הצדיק המפורסם, הגיע אחד מתלמידיו וסיפר לו בבכי שזה עתה גילו אצלו את המחלה הנוראה ר"ל (של הדור הזה שמפילה חללים רבים שלא נדע), ולפני שניגש להתייעץ עם רופאים, הוא בא אל רבו כדי להיוועץ עימו מה לעשות וכיצד לרפא את השבר הגדול שפקד אותו.

"יש לי לשאול אותך שאלה אחת ויחידה" אמר לו ר' אביגדור. והתלמיד היטה אוזן, מצפה לשמוע מה יגיד לו רבו.

"האם בבית הכנסת בו הינך מתפלל מדברים בקריאת התורה?" שאל הגאון הצדיק.

והאברך לא היסס, והשיב: "כן. מדברים!"

"אם כן, אין לי תרופה למכתך!" הפטיר ר' אביגדור.

התלמיד, מזועזע ונסער כולו, שמע את הדברים, והבין את אשר עליו לעשות. הוא העתיק את מקומו לבית מדרש אחר, שם לא מדברים בקריאת התורה.

ונרפא!

הרופאים היו המומים, ואמרו שאין הם מבינים כיצד אירע הדבר. אבל ר' אביגדור, ידע גם ידע.

וזה עוד לא הכול. אברך אחר שנתקף במחלה הנוראה ושמע את הסיפור הנ"ל, עבר אף הוא להתפלל במקום אחר. וגם הוא נרפא!

כל העולם רועד מה"מחלה". רק מופיע סימן כלשהוא, קל ככל שיהיה, וכבר הלב פועם. מי יודע? אולי ח"ו. והנה ר"ל מידי יום מתגלים מקרים חדשים ורבים וטובים נופלים למשכב, ונתקפים בייסורים גדולים, ירחם השם וישמור.

בימים הללו, מעוניין כל יהודי לשפר את דרכיו ומעשיו, בIODעו ששיפור זה עשוי להביא עליו טובות גדולות, ישועות ונחמות, ולהצילו מגזר דין קשה. ועוד מבקשים אנחנו "כתבנו בספר חיים" ומקווים אנחנו שהקב"ה ישמע ויקבל את תפילותינו ברצון.

מודעא רבא לאורייתא

לזכות הרבים נעתיק דברי הזוה"ק פר' ויקהל (דף ר"ו).

מי לא יחרד לדברים הקדושים הנוראים:

--- דספר תורה בעי לסדרא ולתקנא תקונא בחד כרסייא דאקרי תיבה וכו'. כד סליק ס"ת לתמן כדין בעאן כל עמא לסדרא גרמייהו לתתא באימתא בדחילו ברתת בזיע ולכוונא לבייהו כמא דהשתא קיימין על טורא דסיני לקבלא אורייתא ויהן צייתון וירכון אודנייהו. ולית רשו לעמא למפתח פומיהון אפילו במילי דאורייתא וכל שכן במלה אכרא אלא כלהו באימתא כמאן דלית לי' פומא, והא אוקמוה דכתיב וכפתחו עמדו כל העם ואזני כל העם אל ספר התורה (נחמ" ח').

אר"ש כד מפקין ס"ת בצבורא למקרא בי', מתפתחן תרעי שמיא דרחמין ומעוררין את האהבה לעילא ואבעי לי' לבר נש למימר הכי: בריך שמי' דמארי עלמא בריך כתרך ואתרך יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין. יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיים בטיבו ולהוי אנא עבדך פקיידא בגו צדיקיא למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל. את הוא זן לכלא ומפרנס לכלא את הוא שליט על כלא את הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך הוא. אנא עבדא דקוב"ה דסגידנא קמי' ומקמי דיקר

אוריית'י בכל עידן ועידן. לא על אינש רחיצנא ולא על בר אלהין סמיכנא אלא באלקא דשמיא דהוא אלקא קשוט ואוריית'י קשוט ונביאוהי קשוט ומסגי למעבד טבוון וקשוט. בי' אנא רחיץ ולשמ'י קדישא יקירא אנא אימר תושבחון. יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באורייתא ותיהב לו בנין דכרין דעבדין רעותך, ותשלם משאלין דלבאי ולבא דכל עמך ישראל לטב ולחיינ ולשלם אמן.

ואסיר למקרי בספרא דאורייתא בר חד בלחודוי וכלא צייתון ושתקין בגין דישמעון מלין מפומי' כאילו קבילו לי' ההוא שעתא מטורא דסיני.

ובתרגום ללשון הקודש: בשעה שמעלין ס"ת לתיבה צריכין כל העם להכין עצמם למטה באימה ויראה ברתת ורעדה ולכוון לבם כאילו עכשיו עומדים על הר סיני לקבל תורה, ויהיו מקשיבים ויטו אזניהם. ואין רשות לעם לפתוח פיהם אפילו בדברי תורה וכל שכן בדברים אחרים אלא יעמדו באימה כמי שאין להם פה. והסמיכוהו לפסוק וכפתחו עמדו כל העם ואזני העם אל ספר התורה (נחמי' ח').

אמר רבי שמעון כשמוציאין ס"ת בציבור לקרוא בו נפתחין שערי שמים של רחמים ומעוררין את האהבה למעלה וצריך אדם לומר תפלה זו:

ברוך שמו של רבון העולם ברוך כתרך ומקומך יהי' רצונך עם ישראל עמך לעולם ופדיון ימינך הראה לעמך בבית מקדשך ולהביא עלינו מטוב אורך ולקבל תפלתינו ברחמים. יהי רצון מלפניך שתאריך לנו חיים בטוב ושאהי' אני עבדך מנוי בין הצדיקים לרחם עלי ולשמור אותי ואת כל אשר לי ואשר לעמך ישראל. אתה הוא הזן לכל ומפרנס לכל אתה הוא השולט על כל, אתה הוא השולט על המלכים והמלכות שלך הוא. אני עבדו של הקב"ה המשתחוה לפניו ולפני כבוד תורתו בכל זמן וזמן. לא על אדם אני בוטח ולא על מלאך אני סומך אלא באלוקי השמים שהוא אלוקים אמת ותורתו אמת ונביאיו אמת ומגדיל לעשות מדק ואמת. בו אני בוטח ולשמו הקדוש והנכבד אני אומר תשבחות. יהי רצון מלפניך שתפתח לבי בתורתך ותתן לי בנים זכרים שעושים רצונך ותשלם משאלות לבי ולב כל עמך ישראל לטובה לחיים ולשלום, אמן.

ואסור לקרוא בספר התורה אלא אחד בלבדו וכולם מקשיבים ושותקין כדי שישמעו המילים מפיו כאילו קבלוהו באותה שעה מהר סיני.

(מתוך וועד לפאר ולרומם בית אלקינו)

עוד אוסיף, כי קראתי בספר "וזאת ליהודה" (למרן הגר"י צדקה זצ"ל) (עמ' 291) את המעשה הבא, רבנו יהודה צדקה זצ"ל הבחין בלוח המודעות בבית הכנסת בכרוז הקורא "נא לא לדבר בשעת התפלה וקריאת התורה", לכאורה מודעה תמימה למדי, אך לא לרוחו של רבנו זצ"ל, מיד שלף עט מחיקו והוסיף תיקון לנוסח הכרוז בלשון זו: "נא לא לדבר כלל בית הכנסת ובפרט בשעת התפלה וקריאת התורה", והיה אומר "האמינו לי, אינני מבין איך מסוגלים לדבר שיחה בטילה בבית הכנסת ובבית המדרש, - הגם לכבוש את המלכה עמי בבית?! ע"כ.

וועד מורא מקדש

"בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה, ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים.. ואין מחשבים בהם חשבונות" (ש"ע קנ"א).

"לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטה וגדול עונו מנשוא וגוערים בו" (שם קכד).

התעוררות רבתי מורגשת בתקופה האחרונה בבתי הכנסת ובבתי המדרש בכל אתר ואתר, בכל תפוצות ישראל, כדי להנחיל את חומרת איסור השיחה בשעת התפלה.

יותר מתמיד אפשר לראות עתה את השלטים המוכרים של: "אסור לדבר בשעת התפלה וקריאת התורה", וגבאי בתי הכנסת נרתמים גם הם לסייע במניעת השיחות והענקת צביון של קדושה לתפלה ולבית הכנסת.

אנשי "ועד מורא מקדש" בירושלים, שלהם חלק גדול בהתעוררות הזו, פועלים במסירות יומם ולילה, ומרגישים שליחות מיוחדת בתפקיד שנטלו

על עצמם. הם מבצעים את עבודתם בהתנדבות מלאה, דבר שרק מגביר את הרצון שלהם להצליח.

ואכן, דברים שיוצאים מן הלב נכנסים ללכבות. אחינו בני ישראל מקבלים את התזכורת הדרושה, בבחינת "אין מזרזין אלא למזרזין", והתוצאות בשטח מדברות בעד עצמן, כפי שהעידו מספר גבאים חשובים.

כל הגורמים העוסקים בנושא זה משבחים מאוד את אנשי "ועד מורא מקדש" על המשימה הגדולה שנטלו על עצמם. והדגישו שוב ושוב את חשיבות הנושא שלא לדבר בשעת התפלה בפרט ובבית הכנסת בכלל.

אחת הסיסמאות שנתקבלו באהדה בציבור היא: "סגולה לאריכות ימים ושיבה טובה, מי שנוזהר מלדבר בשעת התפלה בפרט ובבית הכנסת בכלל.

אחת הסיסמאות שנתקבלו באהדה בציבור היא: "סגולה לאריכות ימים ושיבה טובה, מי שנוזהר מלדבר בשעת התפלה", המיוסדת על מה שנאמר ב"ספר הפנים": "מי שנוזהר מלדבר בשעת התפלה מסוגל לאריכות ימים ושיבה טובה: - שיבה ר"ת: שתיקה יפה בשעת התפלה. ראשי הועד ביקשו מהגבאים להפנות את תשומת לב המתפללים, אל העובדה ששיחה בזמן התפלה וקריאת התורה פוגעת בקדושת המקום ואינה לכבוד "מקדש מעט". ולמי שעוד לא שת ליבו גם לזאת, הם מוסיפים: "שים לב, התנהגותך משמשת דוגמא לאחרים, ובמיוחד לבני הנוער".

שוב ושוב הם מבהירים, כי האיסור לדבר בשעת התפלה אין זה מילי דחסידותא בעלמא, או איזה חומרה יתירה. מדובר באיסור דאורייתא ממש! מהפסוק "ולא תחללו את שם קדשי" "ואת מקדשי תיראו".

ראשי הועד משוכנעים, כי עם מעט תשומת לב של המתפללים, יחד עם עמידה על המשמר מצד העסקנים והגבאים בכל מקום, יוכל לבא מהפך של ממש בתחום זה, שלמרבה הצער לא ניתנה לו די תשומת לב.

מדי שבת אומרים אנו את "מי שבירך" לכל הקהל הקדוש, ולכל קהילות הקודש, הם ונשיהם וכו' וכל מי שמייחדים בתי כנסיות לתפלה ולמי שבאים בתוכם להתפלל וכו'. כמוכן שלא כל אדם זוכה להקדיש ולייחד מקום לבית

כנסת, ומי שנפלה בחלקו מצווה זו, אכן ראוי הוא ל"מי שבירך". אבל מדוע מגיע "יישר כח" לכל מי שבא לבית הכנסת להתפלל?

אלא ה"מי שבירך" הוא למי שמייחדים בתי כנסיות רק ל"תפלה", ולמי שבאים בתוכם רק "להתפלל", ולא לדברים אחרים.

ידוע שהגאון בעל "תוספות יום טוב" זי"ע תיקן לעשות "מי שבירך", בכל שבת ושבת, למי שאינו מדבר בבית הכנסת דברים בטלים. היה זה אחרי הגזירות של שנת ת"ח, שנתגלה לו מן השמים, שהיה עונש על שדיברו בבית הכנסת ר"ל.

מאז נוהגים בבתי כנסת רבים לעשות את ה"מי שבירך" ל"כל מי ששומר פיו ולשונו שלא לדבר בעת התפלה" וכו'.

אין ספק, שבית כנסת ובית מדרש באשר הוא, כמרכז רוחני של כלל ישראל, מקום בו שוהה כל יהודי חלק נכבד מחייו, ראוי הוא לתשומת לב מירבית. והמינימום הנדרש מכל אחד ואחד - שלא ידבר בשעת התפלה וקריאת התורה.

והדברים הם בקל-וחומר: ומה הדומם, אבנים ובדק הבית, כאשר ניבנו בהדר ובפאר, בכוחם לפאר ולרומם את בית אלוקינו, על אחת כמה וכמה התנהגותו של האדם, כאשר היא בכבוד ובמורא הראויים למקום קדוש זה, בודאי ובודאי שיש בה כדי לפאר ולרומם את כבוד השכינה. כפי שהוזכר לעיל, חשיבות מיוחדת יש בנושא זה בהשפעה על בני הנוער, הדור הצעיר, גדיי הצאן. צריך לעשות כל מה שאפשר שכבר מהפעם הראשונה שבאים לבית הכנסת, ירגישו את קדושת המקום, ויוכל לינוק חלב ודבש של דומיית קודש משחר נעורים, בצורה שתשפיע עליהם לכל החיים.

חברי ועד מורא מקדש מציינים שוב שכל הפעילות נעשית בהתנדבות מלאה, אולם בכל זאת ההדפסות והמשלוחים של כרזות ועלונים מגיעים לסכומי כסף נכבדים המגיעים מישראל עם קדושים למען זיכוי הרבים בישראל.

(מאת: אמיתי שולמן המודיע ערש"ק פרשת שלח כ' בסיון התש"ס)

עובדות והנהגות על מורא מקדש

כמלאך עמד בתפלה

בספר "המורה" תולדותיו של מרן הג"ר עזרא עטיה זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף מתוארת עבודת תפלתו וכך מסופר שם: אחד מתלמידיו הבכירים תיאר אותו עומד בתפלה: כמלאך עמד בתפלת עמידה, ללא תנועה, עיניו עצומות, מבטא בשפתיו כל מלה ומלה כמונה פנינים. האיש שעמד לידו יכול היה לחוש שהיא נאמרה ברגש רב ובמסירות, תוך מחשבה וכוונות מרוכזות מאד.

נדוע עבר הרב בית כנסת

במשך זמן מה התפלל הגר"ע עטיה זצ"ל בבית הכנסת ליד ביתו, אך למגינת לבו הוא לא הצליח למנוע מן האנשים שם את דיבוריהם בשעת התפלה. ראש הישיבה, כמובן, לא סיפר אף פעם מהי הסיבה שבגללה הפסיק להתפלל שם, אך זו הייתה השמועה שפשטה בקהל כאשר החל לבוא ולהתפלל ב"מדרש מטלון" ברחוב אלפנדרי, אשר בשכונת "מקור ברוך".

משום מראית העין

עד כמה הקפיד רבנו עזרא זצ"ל שלא לדבר בבית הכנסת, בוקר אחד של שבת, בטרם הגיע זמן התפלה, ישבנו בבית הכנסת בכעין משולש. בקצה אחד ישב הרב עטיה, בקודקוד אחר של המשולש ישב מי שהוא כיום הרב יוסף הררי רפול ור' משה מטלון. זה האחרון אמר לחברו יוסף מספר דברי תורה מן הדרשה ששמע אמש. רבי עזרא פנה אל שניהם ואמר, אני יודע שאתם מדברים דברי תורה, אבל אנשים אחרים שנכנסים לבית הכנסת יחשבו שאתם סתם משוחחים ביניכם. לכן טוב יותר לדחות זאת לאחר התפלה, גם אני רוצה להקשיב ולשמוע.

שלהבת אש

ועל האדם לדעת שבתוך בית הכנסת ובית המדרש נמצא מלך מלכי המלכים הקב"ה.

אירע מעשה להגר"צ מוצפי שליט"א והצדיק המקובל הרה"ק בבא מאיר זצ"ל באחד מביקוריו של הרב מוצפי שליט"א בבית האדמו"ר הבבא מאיר זצ"ל, הגיע זמן תפלת מנחה, ואז פנה האדמו"ר לרב מוצפי ואמר לו: "בא נלך להתפלל מנחה". וכך הם צעדו יחדיו לבית הכנסת כשהם משוחחים בדברי תורה. כשהגיעו לפתחו של ביהכנ"ס, פתאום הפסיק האדמו"ר את דיבורו, שילב את זרועותיו בצורה מיוחדת וכל גופו החל רועד, ואז הניח ידו על המזוזה ונישק את ידו, ואז השתחוה והוריד את ראשו כמעט עד הארץ, ואח"כ החל צועד לתוך ביהכנ"ס כדוגמת חייל שצועד לפני מפקדו, כך המשיך לצעוד עד שהגיע לארון הקודש, ונעמד שם, השתחוה, נישק את הארון ואח"כ ניגש למקומו ומאחר שהאדמו"ר לא רצה לשוחח בדברי תורה בתוך בית הכנסת, פנה לרב מוצפי שליט"א לבוא לחדר צדדי שבו יוכלו להמשיך לשוחח בד"ת. לאחר שסיימו את שיחתם, נכנס האדמו"ר שוב לבית הכנסת, והחל קורא את "פתח אליהו" קולו היה ממש כשלהבת אש, בנחת, כאילו הקב"ה עומד מולו והוא משוחח עמו: "רבון עלמין, דאנת הוא חד ולא בחושבן. ובראת שמיא וארעא". וכך היה קורא בהפסקות כמונה מרגליות. כל המראה הזה, כיצד ניגש האדמו"ר לתפלה, והזהירות המופלגת שלא לשוחח בבית הכנסת ואפילו בדברי תורה, עשו עליו רושם גדול.

ברי ושנא

כתוב בספר טובך יביעו (ח"ב עמ' שכ"ח שכ"ט): שפעם נשאל מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, על אברך ששהותו בבית המדרש גרמה נזק לבית המדרש ע"י דיבורי סרק וכדומה, וההנהלה רצתה לסלקו, האברך טען שעלולה אשתו לבקש ממנו גט, והשיב הרב שיש לסלקו, שכן ברי (דבר ברור) ושמא (דבר שמוטל בספק), ברי עדיף. מכאן נבין כמה חמורים הדיבורים בבהמ"ד. (שם עמ' נ"ח).

הפתקה של הרבי

הרה"ק בעל ה"אש-דת" מאזור רוב זי"ע היה נזהר בתכלית שלא לדבר בבית הכנסת עם אף אחד. ופ"א שרצה לילך מיד אחר התפלה לנחום אבלים הכין מראש פתק אותו מסר אחרי התפלה לר' יוסף יוסקוביץ עמו רצה ללכת. בפתק היה כתוב בזה הלשון: אני רוצה לילך לחיים שמואל תיכף אחרי התפלה כי תפילין דרבנו תם כבר הנחת.

(בלבת אש ח"ב ע' ק"ע הערה 55)

הגם אתה במדברים

פעם אחת ראה הרה"ק בעל ה"יסוד העבודה" מסלונים זי"ע את אחד החסידים עומד ב"פאליש" (פרוזדור בית המדרש) ומדבר בשעת התפלה, ואמר לו: דוא אויך? אין גיהנום. (- הגם אתה מדבר, לגיהנום).

אסור לדבר גם בפרוזדור

סיפר רבנו כי בבית הכנסת בעיר הוניה היה שם פאליש (פרוזדור שלפני ביהמ"ד). פ"א יצא הרה"צ מהוניה לפאליש באמצע התפלה, וראה שם כמה אנשים שעמדו ודברו ביניהם, הרים עליהם הרה"צ מהוניה את קולו וצעק, שגם הפאליש דינו כבהכנס"ס מאחר ושומעים שם את התפלה, ואסור לדבר שם באמצע התפלה.

עובדא נוראה נואיסור הדיבור

בעיר אוסטראה פרצה מגיפה רח"ל, ורב העיר ובית דינו גזרו תענית ויום תפלה, גם הכריזו בכל העיר כי מי שחשוד לו על איזה איש בעיר שאינו מתנהג כדבעי או איזה פירצה שהוא, חייב לבוא ולהודיע לבית הדין, למען התוודע בשל מי הרעה הזאת הגורם למיתת בני ישראל, לקיים מה שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה', ולידע במה לתקן לעצור המגיפה.

והנה בעיר הנ"ל היה יהודי אחד שלא היה רגיל לבוא להתפלל בבית הכנסת, אשר ענין זה לא היה מעורר עליו חשד, רק עתה ע"י הכרזת בית הדין

החליטו שניים מאנשי העיר לעקוב אחרי מעשיו וללכת אחרי עקבותיו, אנשים האלו עקבו אחריו ביום ובלילה, והנה בחצות הלילה ראו שהלה יוצא מביתו לכיוון שערי העיר ונכנס ביער ונעלם שם, השניים חזרו העירה, ולמחרתו באו אל הרב וסיפרו לו את כל הקורות אותם בלילה, ושיש דברים בגו בכדי לעורר חשד על האיש הנ"ל, הרב אמר להם מאחר שלא ראיתם כלום, עצתי ובקשתי שבלילה הבא תלכו ג"כ אחרי עקבותיו, ואם תראו שהוא רוצה לצאת מביתו להיער תבואו להודיע לי, כי רצוני ג"כ לעקוב אחריו.

בלילה כשראו השניים שהלה מתכוונן לצאת מביתו, קראו להרב והצטרפו יחד אתו לעקוב אחרי האיש הנכנס ביער, עקבו אחריו וראו שנעצר במקום מסוים במעמקי היער, ומתיישב על הארץ ומוציא סידור מאמתחתו ומתחיל לומר "תיקון חצות" בקול בכי מר וצורח בדמעות שלישי, עד שנמס לבבם מגודל הבכי והנעימות.

הם עמדו ונשתאו על כך, וביותר הפליא אותם כי שמעו עוד קול בלתי מוכר שאומר יחד עם האיש תיקון חצות, ותמונה אינם רואים זולת שמיעת קול, הרב החליט שאין לחשדו על מעשיו אלו והמתין עד שייצא האיש מהיער, ואז ישאלוהו על ענין זה ויוכל להתוודע מיהו השני ששמעו את קולו, בצאת האיש מהיער הלכו שלשתם לקראתו, ואמר לו הרב עקבנו אחרי מעשיך מחמת חשד מסיבת המגיפה המתחוללת בעיר, וכשראינוך עובד את ה' חזרנו מחשדותינו עליך, אבל יפלא שראינו אותך נכנס ביער יחידו, וכשאמרת תיקון חצות שמענו שני קולו ביחד.

הלה ניסה להשתמט ולהתחמק מלענות על שאלת הרב, עד שהרב גזר עליו מכח מרא דאתרא שמוכרח לגלות סודו, בלית ברירה השיב האיש: כי האמת מטבעו להתאבל על חורבן ביהמ"ק, ומרוב הנח"ר שנגרם למעלה, נתנו לו במתנה שירמיהו הנביא שראה בעצמו כל החורבן הנורא, מצטרף אתו לומר תיקון חצות, וזה ענין קול השני ששמעתם.

הרב בשמעו כל זה, שאלהו אם בידך כח וזכות גדול כזה למה אינך רואה לביטול המגיפה, או עכ"פ לברר אצל ירמיהו הנביא סיבת המגיפה שבא עלינו, וגם שאלוהו הסיבה שאין הוא בא להתפלל בבית הכנסת, הלה השיב, כי למחרת יבוא להתפלל שחרית בבית הכנסת, ושם יתורצו כל הקושיות

והשאלות, וכשגמר דברו נפרדו ארבעתם לדרכם, שני האנשים שליוו את הרב בראותם כל זאת לא יכלו לעצור ברוחם, ופרסמו בעיר עוד בזו הלילה שיש צדיק נסתר בעיר, ושיבוא מחר בבוקר להתפלל בבית הכנסת, כשהבוקר עלה התכנסו כל בני העיר לבית הכנסת כדי לזכות לראות את פני הצדיק הנסתר, עד שהבית הכנסת לא הכיל את הקהל הגדול, ועמדו מבחוץ זמן רב קודם התפלה בכדי לזכות לראותו, זמן התפלה הגיע והצדיק עדיין לא בא.

הרב ציוה להתחיל להתפלל שלא לאחר בגללו זמן התפלה, באמצע פסוקי דזמרה כשהציבור התפללו בקול ובהתעוררות ובצפיה לבואו, נכנס הצדיק לבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין, ופתאום נעשה קול רעש גדול ובהלה בבית הכנסת, כי כמה אנשים בראותם אותו נפלו עליהם פחד ואימה גדולה והתעלפו מגודל הפחד, והשתדלו להקיץ המתעלפים עד שהעירו אותם, וזה הצדיק עמד לו בזווית בית הכנסת והתפלל כדרכו.

אחר גמר התפלה ניגש אליו הרב, ושאלו לפשר הדבר של הפחד והאימה שנפלו על האנשים בהיכנסו בבית הכנסת, וגם על זה שעדיין לא נתיישבו לו כל השאלות והקושיות של אתמול שאמר שכשיבוא לבית הכנסת יתורצו כולם.

אז פתח הצדיק את פה קדשו וענה: הנה כתיב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש, הרי שמסגולת התפילין היא להטיל יראה ופחד, וסיבתה של נפילת האימה ופחד מהתפילין בהיכנסו לבית הכנסת היא כי אני נזהר מעודי שלא לדבר שום דיבור חול בתפילין, והנני נזהר בהם בקדושה כראוי ובכבוד ראש והכנעה, על כן לא נתבטלה סגולת התפילין שלי, ואלו שאינם נזהרים מלדבר בתפילין ומזלזלים בהם חלילה לדבר בהם דיבורי חול, ונוהגים היסח הדעת וקלות ראש, סגולת קדושת היראה שיש בהם נאבדה ע"י זה.

וסיבת מניעתי מלבוא לבית הכנסת היא ג"כ מפני שאין נזהרים מלדבר דיבורי חול בבית הכנסת, אשר קדושתו רבה ונוראה ולא אוכל לסבול זאת, וגם כדי שלא אכשל ח"ו לדבר דיבורי חול בבית הכנסת, לכן לא אוכל לבוא להתפלל בבית הכנסת, וכל הנזכר לעיל היא גם כן סיבת המגיפה

הנוראה בעיר, עבור שאין נזהרים באלו הדברים שלא לדבר דיבורי חול בבית הכנסת ובפרט בתפילין, אם תראו לתקן זאת אזי מיד תפסק המגיפה.

בגמרו דבריו הלך לו ונעלם, כשמוע הרב כל זאת ציוה להכריז בעיר שידרוש היום בבית הכנסת הגדול ואיש בל ייעדר, כשנאספו כולם בבית הכנסת הגדול עלה הרב ודרש בהתלהבות והתעוררות גדולה על עניני קדושת ומורא וכבוד בית הכנסת, ועל קדושת התפילין וגודל האיסור של שיחת חולין בבית הכנסת ובפרט עם התפילין וסיפר להם כל פרטי המעשה הנ"ל, ושזאת סיבת המגיפה רח"ל, וגעו כל העם בבכיה רבה.

ובאותו מעמד קבלו על עצמם ועשו תקנה שאסור לשום איש לדבר בבית הכנסת שום דיבור חול ובפרט עם התפילין, וגם חרטו על טבלא באותיות גדולות שאסור לדבר שום דיבור חול בבית הכנסת, וקבעו אותו על קיר הבית הכנסת וכן קיימו קבלתם, ומאז והלאה היו נזהרים בזה מאוד, ותיכף אחר שקיבלו על עצמם קבלה הנ"ל, נעצרה המגיפה וליהודים היתה אורה, וכשבא אורח לבית הכנסת שלא ידע מזאת התקנה, ושאל באיזה ענין כל שהוא, לא השיבו לו כלום רק מיד הוליכו אותו והראו לו מה שכתוב בטבלא, ויצאו עמו לחוץ ואז שמעו דבריו.

(הובא בספר ימי הבחרות להגה"צ ר' דניאל פריש זצ"ל)

העונש להתגלגל בתוך עז

סיפר הרב החסיד רבי ישראל בער שיפמאן ז"ל: פעם אחת נסע אחד מחשובי אנ"ש אל הרה"ק מרן אור ישראל מסטאלין זי"ע שמנו"כ בפרנקפורט, והנה באחד מן הימים בשעת תפלת שחרית אחרי שמו"ע כשהתפללו "אשרי ובא לציון" נכנס לבית הכנסת איזה יהודי מארץ ישראל, ניגש אליו החסיד הנז' והתעניין אצלו אודות המתרחש בארץ ישראל, והפראנקפוטער זי"ע כשהרגיש וראה איך שהם מדברים ביניהם נחרד ונזדעזע מאוד, אחר גמר התפלה ניגש אחד מבניו הקדושים של הפראנקפוטער אל החסיד הנז' ואמר לו פשר החילחול והזעזוע שהזדעזע אביו כשראהו מדבר, כי לאביו יש בקבלה על מי שמדבר ב"אשרי ובא לציון" שמתגלגל בעז רח"ל.

ומודה ועוזב ירוחם

אפס, תוכחתו היתה מהולה תמיד באהבה, ומתוך קנאות צרופה לאמת. היה מעשה שניגש אחרי התפלה לבחור פלוני, מתלמידי הישיבה, וייסרו במלים קשות שדיבר באמצע חזרת הש"ץ. הטיל עליו קנס מסויים עקב מכשלה זו. ניסה הלה להתנצל, שחברו דיבר אליו וכיו"ב, אך הוא זי"ע לא קיבל את דבריו. כעבור רגע ניגש לבחור שני והוכיחו ג"כ שדיבר. נענה בחור זה ואמר בכנות: "נכשלתי, ואני מתחרט הריני מקבל עלי להבא שלא אדבר". אמר הרבי: "אם כך, היכנס אלי לקידושא רבא מודה ועוזב ירוחם" כידוע, לא סבל את מי שמצטדק בפני רבו ואינו יודע לקבל תוכחה, הלא את התירוצים הרבי ג"כ יודע, וכל שכן את מי שמתחמק מן האמת ואינו מסוגל להודות במשוגתו. לעתים קרובות הזכיר את דברי המדרש (פ' בלק) עה"פ: "ויאמר בלעם אל מלאך ד' חטאתי", שאפילו אותו רשע ידע היטב ש"כל מי שחוטא ואומר חטאתי, אין רשות למלאך ליגע בו".

(כ"ק אדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זי"ע, פאר ישראל ח"א)

לסגור את השטיבל

חמור מאוד היה בעיניו עוון השיחה בין כתלי בית המדרש, ובפרט בעת התפלה. היה רואה בחומרה רבה דיבורים אפילו בעת אמירת "אין כאלוקינו", או בעת קריאת התורה, אפילו בין גברא לגברא. בענין זה התאזר עוז ויחולל מהפכה רבתי שהתפשטה מכוחו לכל השטיבל'ך דחסידי גור ונעשתה מציאות קבועה וקיימת עד עצם היום הזה. כשנודע לו באחד הימים על "שטיבל" מסויים בתל-אביב, שאין באי שעריו נזהרים די הצורך משיחה בעת התפלה, שלח להתרות בהם שיסגור את ה"שטיבל" לחלוטין.

הדרשה המזעזעת בשעת כל נדרי

פעם אחת בעת תפלת "כל נדרי" כאשר החזן בבית מדרשו של הרה"ק בעל ה"אש דת" מאוז'רוב זי"ע, הגיע לפסוק "ונסלח לכל עדת" וכו', ניגש אליו ואמר לו בלה"ק: "חכה מעט". וניגש לבימה ופתח ואמר בקול: "מה נאמר"-זו תפלה לשון רכה. "ומה נדבר"-אלו דיבורי חול באמצע התפלה, המעוררים קטרוג, לשון קשה "ומה נצטדק", והוסיף במילים נרגשות שהוא

מרגיש קיטרוג גדול בשמים על הציבור, כביכול נסתתמו שערי תפלה, ואין אפשרות להמשיך עד שיבטיחו לו כי מהיום והלאה יזהרו מלדבר בשעת התפלה. הקהל היה המום ומזועזע ולא יכלו לפצות פה עד שכמה מהמקורבים אזרו עוז ונגשו לרבי והבטיחו לו כי מהיום והלאה ישגוהו הם שלא ידברו בשעת התפלה. כששמע זאת הרבי קם מכסאו הניף ידיו כלפי מעלה ואמר בקול רם: "עכשיו אכן יכולים לומר ונסלח".

(בלבת אש, ח"ב קס"ח)

החדר שניצל משריפה

מעשה נורא מכ"ק מרן אדמו"ר מסקווער זצוק"ל, שאירע פעם שריפה ל"ע בבית המדרש והכל ל"ע נשרף, ונשאר החדר של האדמו"ר בלא שום פגע, וכשבאו להודיע לאדמו"ר על זאת, התבטא, שזה מפני שאף פעם לא דיברו שם בשעת התפלה.

(כ"ק אדמו"ר מערלוי שליט"א, ס"ג תצוה תשס"א)

סיפור נורא מזכוחו של מי שאינו שח בבית הכנסת

סיפר הרה"ג רבי אברהם רפול זצ"ל, בזמנו של הגה"ק רבי שלמה לניאדו זצוק"ל (ששימש כרבה של אר"ץ היא ארם צובא) היה דבר בעיר (רח"ל), ובכל יום היו מתים רבים במגיפה. יום אחד פנה הרב לשמשו (שהיה ידוע כצדיק, תם, וישר, צנוע, והעיקר - לא שח אפילו מלה של חול בבית הכנסת, וגם היה דואג שלא ידברו אחרים, ועל כן לכל מי שהיה בא להתפלל או ללמוד מיד עם בואו היה אומר לו: "שב ולמד ואל תדבר אפילו מלה אחת של חול, ובאם תחפוץ משהו, רמוז לי ואביאנו לך"), ואמר לו: אני מצוה עליך ללון היום בלילה בבית הכנסת, ותסתתר בארון שמתחת לארון שמונח בו ספר התורה, ואני אמסור בידך מכתב מטעם בית הדין, ובאמצע הלילה אתה תראה שמגיעים לבית הכנסת כל מיני מזיקים שדים ובראשם יעמוד השטן הגדול והנורא הס"מ, ואז בזמן שהם יעמדו על יד התיבה, מיד תצא אתה ותאמר להם שאתה בא בשליחותי ושעליהם להסתלק מהעיר, תיכף ומיד, ובשמוע השמש את בקשת רבו החל לפחד, ולחשוש לחייו, והחל להתחנן לפני הרב שישלח מישהו אחר, אמר לו הרב אני מצוה אותך, ואל תפחד כי לא יאונה לך כל רע ולא תינזק. ואח"כ ישב הרב וכתב את

האגרת, וזה לשונה: אנו בית הדין כאן בארם צובא גוזרים על השטן וגונדא דיליה וכל הפמליה שלו, שיצאו כולם מהעיר ויסתלקו משם, וילכו לכל ערי הגויים שונאי ישראל, ויעזבו אותנו לחיים טובים ולשלום, ואח"כ הוסיף לכתוב כמה פסוקים ומאמרים, וחתם את שמו ושמות חברי בית הדין של אותו מקום, קיפלה ונתנה ביד השמש. והשמש בחששות גדולים לקחה מיד הרב כדי למסרה לס"מ, לשטן.

ובערב לאחר סיום תפלת ערבית, לאחר שעזב הקהל את בית הכנסת, סגר השמש את דלתות בית הכנסת ונכנס תחת ארון הקודש כשבידו המגילה, ובליבו תפלה לבורא עולם שיצילהו מהמזיקים. והנה קרוב לחצות לילה התעורר השמש לקולות הדיבורים ששמע, כאילו מתאספים אנשים ומשוחחים, וכך שמע כיצד אחד משוחח עם השני - "אתמול הייתי בביתו של פלוני, ועשיתי לו כך וכך, ואח"כ שמע אחד אחר שמספר לחבירו: "גם אני ביקרתי אצל פלוני ועשיתי לו נזק גדול" וכן השלישי, הרביעי, וכו'. וכן על זה הדרך כל אחד מעדכן את חבירו מה עשה בסיכום היום, והנה מגיע "ראש השטנים" (הס"מ) לבימה, ושואל "מי מת היום" ומיד כל אחד מוסר לו את השמות ש"טיפל" בהם, ואח"כ אומר להם הס"מ עכשיו אמסור לכם תוכנית עבודה מה יש לעשות מחר, והשמש נזכר באזהרתו של הרב שעליו למסור את האגרת, לפני שיקראו את השמות המיועדים למות מחר, אלא שהיה מפחד פחד נורא מהשדים ובעיקר מהס"מ, ואולם נזכר בהבטחתו של הרבי כי לא יאונה לו כל רע, ואז החל מתפלל "ענני אלקא דמאיר ענני, ענני בזכות רבי שלמה לנייאדו ענני, ובשם ה' נעשה ונצלח, ופרץ את הדלת (שמתחת לבימה) ונעמד על ידם, ובראות השדים יצור אנוש ביניהם היו המומים" מה לילוד אשה בינינו, והשמש לא איבד את עשתונותיו, פתח את פיו ואמר: "איני יודע כלום, אני רק שמש בית הכנסת, הרב שלמה לנייאדו ובית דינו מינו אותי שליח (וכשמוע השדים את שמו של הרב נבהלו ונודעו) וכך אמר לי הרב לומר לכם, שתצאו מכאן, ותלכו לערי הגוים, שונאי ישראל", ואז פנה אליו השטן (הס"מ) ואמר לו "אתה יכול לומר הרבה דברים, אולם אני צריך לראות "מסמכים" כתובים, יש לך", מיד הוציא השמש את האגרת, והניחה על התיבה, ובראות הס"מ את תוכן האגרת ואת חתימת חברי ביה"ד ובראשם הרב שלמה לנייאדו ע"ה, מיד פנה אל המזיקים ואמר להם שעל

כולם לצאת מהעיר לפני שהרב יחרים אותם, ואז יאבדו את כל כוחם. וכך היה שכולם הסתלקו משם.

(מטה אהרן גליון קנ"א)

בזכות קבלה טובה

סיפר אברך, אצל אחד מילדיי התגלה לאחר לידתו סתימה בצנרת הדמעות. ביקרתי עמו אצל אחד הפרופסורים הגדולים, והוא לאחר שאיבחן את הבעיה אמר שאין זה יכול לעבור אלא באמצעות ניתוח או טיפול קשה אחר. נכנסתי בלב חרד אל הקודש פנימה אל רבנו זיע"א (מפינסק קארלין) ושחתי לפניו הדברים. אדמו"ר זי"ע שמע את הדברים ונענע אלי: אם תקבל על עצמך כעת לא לדבר בעת התפלה, שחרית מנחה וערבית, נעם איך דאס אויף מיר (אני לוקח את זה על עצמי), והענינים יסתדרו מעצמם ולא יצטרכו לשום טיפול. כמוכן עשיתי רצון צדיק, וקיבלתי עלי להיזהר בזה. ואכן כדבריו הק' כן היה אשר כעבור תקופה קצרה הסתדר הכל והבעיה נעלמה כמו לא היתה, וב"ה אשר פקודתו שמרה נפשי גם היום לאורך ימים ושנים טובות.

(מטה אהרן, גליון קנא)

בטרם אחתום את החלק הראשון אוסיף עוד בענייני קדושת בית הכנסת ושאר עניני הספר את מלוא החיבור "מורא מקדש"י" של גאון ישראל ותפארתו, המגיד הגאון החסיד רבי יעקב יוסף מאוסטראה המכונה רב ייבי זי"ע

מו הגה"ק רבי יעקב יוסף זי"ע נמנה על תלמידיו של המגיד הקדוש ממזריטש. בשנת תקמ"ב הוציא הגאון רבי יעקב יוסף זי"ע ספרון קצר בשם "מורא מקדש" המתריע נגד דיבור בבתי כנסת ותלה אותו על קירות בתי כנסת שונים. לגאון זה היו ספרים "עץ חיים ופרי עץ חיים", "כנפי יונה", "זהר הרקיע" ו"צמח צדיק". רבי לוי יצחק מברדיצ'ב כינה אותו: "איש אלוקים קדוש יאמר לו". ואילו חברו, רבי אשר צבי מאוסטראה קרא לו: "איש קדוש מבטן".

מורא מקדש

הדברים האלו יאירו אל מול פני הקורא ויעוררו לב עם יי לירא ממי שהזהיר על המקדש מעט שלא לשיח בבית הכנסת ובבית המדרש שום שיחה חס ושלום לכל יכשלו בלשונם חס ושלום כאשר הפליגו חז"ל בעונש המדברים בבית הכנסת ובבית המדרש כאמור בזהר הקדוש.

מצות "אני ה' אלהיך" (שמות כ, ב) מי שרוצה לקיים ולקבל עול מלכותו ברוך הוא לא ידבר בבית הכנסת כמ"ש בזהר (כ"ב פ' תרומה קלא:): "ומאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל, דאחזי דהא לית (ליה) אלהא ולא אשתכח תמן (ולית ליה חולקא ביה) ולא דחיל מניה ואנהיג קלנא בתקונא (סי"א בתקיפא) עלאה דלעילא^{מז}.

וז"ל הזהר (כ"ג פ' אחרי מות עה:): "תאנא על ג' מלין מתעכבין ישראל בגלותא, על דעבדין קלנא בשכינתא בגלותא, ומהדרי אנפייהו מן שכינתא, ועל דמסאבו גרמייהו קמי שכינתא^{מח}. נמצא על ידי שמספרים דברים בטלים, בבי כנישתא, ואנהיג קלנא בתיקונא עלאה כמבואר בזהר תרומה הנ"ל, מתעכבי ישראל בגלותא.

מז וזה תרגום הזהר ע"פ פירוש מתוק מדבש: מי שמדבר בבית הכנסת בדבר חול, אוי לו שמראה שיש פירוד בעולמות העליונים, אוי לו שגורע את האמונה שהיא ייחוד השלם, אוי לו שאין לו חלק באלהי ישראל, שהרי מראה שאין לו אלוה כיון שאינו בוש ממנו מלהפסיק בשבחיו ואפילו יש לו אמונה, אבל הוא חושב בדעתו שלא נמצא הקב"ה שם בבית הכנסת ואפילו שחושב שהוא שם אבל הוא אינו ירא ממנו ונוהג בזיון בתיקון של מעלה שנתקן בשעה שישראל מתפללים, כי עלי ידי שמפסיק באמצע התפלה בשיחה בטלה מראה בזה שאין השבחים והתפלות מתקנים למעלה כלום (תרומה קלא: עמ' טו).

מח וזה תרגום הזהר ע"פ הפירוש הנ"ל: למדנו כי בשביל שלשה דברים מתעכבים ישראל בגלות, האחד על שגורמים קלון ובזיון להשכינה כשהיא בגלות, לפי שהגויים אומרים אֵיך נָא אֱלֹהֵיכֶם, וזהו בזיון להשכינה. השני על שמחזירין פניהם מן השכינה כמו שכתוב פנו אלי עורף ולא פנים, ועל שמטפלים עצמם בעוונותיהם לפני השכינה, ואין פחד השכינה השורה עמהם בגלות כנגד פניהם. (אחרי-מות עה: עמ' רמ)

וז"ל ראשית חכמה (שער התשובה פ"ו), [קרוב לסופו], וכן בספר עמק המלך בשם האר"י ז"ל, ואם הורגל לדבר בבית הכנסת שום דבר אפילו שלא בשעת התפלה ישב במורא גדול ויתפלל בכוונה ויתענה ארבעים יום בין רצופים בין מופלגים וילקה בהצנע בכל יום.

וז"ל ספר חרדים (דף יח) להיות בבית הכנסת במורא וכובד ראש מאימת השם יתברך השוכן בתוכם שנאמר "וּמְקַדְּשֵׁי תִירָאוּ" (שמות יט, ל), ואמרו בתורת כהנים (פְּחָקְתִּי ו. ד) "את מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות", שבכל מקום דעלייהו כתיב: "וְאַהֲי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעֻט" (יחזקאל יא, טז), אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה, ועונש העובר על זה גדול מאד, כדאימא בזהר (כ"ג פ' נשא) פסוק "כי יפליא", אמרו "דכל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי". ושני חכמים גדולים מקובלים גדולים בדורינו פסקו לאסור הדיבור בבית הכנסת לגמרי רק בדברי תורה ויראת השם והם החכם השלם כמהור"ר משה קורדואירו זלה"ה והחכם השלם כמהור"ר יצחק אשכנזי זלה"ה, וכבר הזכיר עונש השח אפילו שלא בשעת התפלה, כי כן לשון הזהר (כ"ב פ' תרומה קלא): "ומאן דמשתעי בבי כנישתא מפני אימת השוכן בו יתברך, דהא כתיב במקום גילוי שכינתא קול דְמָמָה דְקָה (מלכים א' יט, יב), וכתב סמ"ק (מצוה יא) מ"ט וכן כתב הכלבו (סי' יא) ², וכך יש לאדם ללמוד קל וחומר העומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

מט וז"ל הסמ"ק: ואם כן אוי להם למדברים דברים בטלים או עושים שחוק וקלות ראש בבית הכנסת בשעת תפלה ומונעים בניהם מחיי ע"ה. כי יש לנו לעשות ק"ו בעצמינו מעובדי אלילים אשר אינם מאמינים, עומדי כאלמים בבית חרפותם כל שכן אנו העומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. ומצינו במדרש ובתלמוד, גם ספרו לנו אבותינו וראינו בעינינו כי כמה בתי כנסיו אשר נהפכו להיות בתי עובדי אלילים על שהיו נוהגין בהם קלות ראש. וכן הנביא אומר (ירמיה ז) הַמְעַרְת פְּרָצִים הָיָה הַפִּית הָזֶה ע"כ כל אחד יתן אל לבו להיות ירא וחרד לפני בוראו ולא ידבר בשעה שהחזן אומר שמונה עשרה לכל הפחות.

נ וז"ל הכלבו: ואם כן אוי להם למדברים דברים בטלים או שחוק בשעת התפלה ומונעין בניהם מחיי העולם הבא, כי יש לנו לעשות ק"ו בעצמינו מן העכו"ם כל שכן אנו שעומדין לפני ממ"ה הקדוש ב"ה, כי ראינו בעוננו כמה בתי כנסיות שנחרבו על שנהגו בהם קלות ראש ונהפכו להיות בתי ע"ז ועליהם אמר הנביא (ירמיה ז, יא) הַמְעַרְת פְּרָצִים הָיָה הַפִּית הָזֶה, על כן כל אחד ואחד יתן אל לבו להיות ירא וחרד מפני בוראו, ולא ידבר בשעה שהחזן מתפלל שמנה עשרה, וכך יש לאדם ללמוד קל וחומר העומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

וז"ל ספר חסידים (מרגליות סי' יח) ואסור לספר שיחה ולנהוג קלות ראש בבית הכנסת בעמדינו לפני מלכנו אדון כל הארץ יתברך שמו. ואוי להם לרשעים הנוהגים קלות ראש אשר לא אימת שדי עליהם ולא פחדו ומוראו על פניהם ולא יבינו ולא יקחו משל כי עברו איי כתיים וראו והתבוננו כי בכל ארצות ההם המלכים כורעים על ברכיהם בבית תפלותם ועומדים באימה ובפחד ורעד וכפיהם פרושות לאלהיהם מעשה ידי אדם אשר לא יראו ולא ישמעו. אמנם אנחנו העומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה חי וקים רם ונשא יתברך שמו ויתעלה זכרו אליו כל דומיות ותהלות על אחת כמה וכמה שיש לנו לעמוד לפניו באימה ביראה בפחד ורעד וברתת.

וז"ל ספר הרוקח (הלכות תשובה סי' כו) "ואהי להם למקדש מעט" אלו בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש כדאמר בפ"ד דמגילה (דף כח) אֱלֹהִים נֶצַב בַּעֲדַת אֵל (תהלים פב, א) והמדבר עושה כאלו הופך אליו ערפו יאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה נטיתי ידי ואין מקשיב למה יקצוף ה' על קולך ויקרא עליך מי ביקש זאת ממך רמוס חצרי אך השתחוה לו ושב לפניו במורא בכפיפת ראש ובענוה בשחיות הלב התחנן לפניו ותשורר לפניו בשמחה ובא לפניו ברננה אז קרוב אליך ונמצא לך ותייחד שם שמים בכוון הלב והתפלל בכוון הלב כשתאמר ברוך אתה שאם חשבת בדברים בטלים כאלו התלוצצת בו ולא נתת יראתו על פניך אך חשוב כי הוא נצב לקראתך שְׁוִיִּי יי לְנֶגְדִי תְּמִיד (תהלים טז, ח) ותתן יראתו על פניך ואהבתו בך ותכוין בכל לבבך ותהי צנוע לפניו התודה חטאיך ותדרשהו והוא נמצא לך ותברכהו.

וז"ל בעל הטורים (פרשת כי תבא, פרק כו, יט) ולתתך עליון. רמז לְטַפַּת של הקב"ה דכתיב בהו (להלן לג כט) אשריך ישראל (ברכות ו): לתהלה ולשם ולתפארת והיינו דאמרינן (מגילה טו): עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שאותה עטרה שמעטרים להקב"ה בתפלתם (ש"ט תהלים יט ד"ה יום ליום וגו', שמו"ר כא ד) מחזירה להם, אבל מי ששח שיחת חולין בבית הכנסת מקיפין לו כל גופו בקוצים וכו'.

וז"ל מהר"ם שי"ף (דרוש פ' ואתחנן) חדשים מקרוב באו לדבר שיחת חולין בבית הכנסת וזה ידע כל איש ישראל איסור הגדול הזה, ז"ל ס"ה מאן דמשתעי בבי כנישתא ווי ליה וכו', כמו שנזכר לעיל וזכר ג' דברים, האחד שמראה פירוד שאין נפשו דבק באלהי ישראל שהרי הפסיק רוחו ונפשו ממנו מלבד הפירוד והקיצוץ שגורם למעלה. הב' דגרע מהימנותא ואפשר שרצה לומר שעל ידי הדברים בטלים אין עונה אמן שאין משים לבו על סוף הברכות, ואף אם שומע סוף הברכה סוף סוף על מה עונה אמן? ובחזרת הש"ץ התפלה אז אין עשרה השומעים הברכה עונים אמן הוי ברכה לבטלה, ושכר על עניית אמן גדול בלי שיעור, פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים זהו דגרע מהימנותא, הג' דלית ליה חולקא באלהי ישראל דאחזי דלית ליה אלהא ולא אשתכח תמן, כי מי יחשוב שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ובמעון קדשו ולא יבוש מלדבר דברים בטלים, אם אמרנו נמנו על כך אנשים מיוחדים ולקנוס זה דבר זר, אם אין יראת שמים גדולים מיראת הקנס, כל זה בדברי הרשות כ"ש שיחת איסור ליצנות לשון הרע וכו'. עיי"ש.

בגמרא מגילה (כה:): אמר רב אסי: בית הכנסת שמחשבין בו חשבונות מלינין בו את המת. מלינין סלקא דעתך? לא סגי דלאו הכי? אלא לסוף שילינו בו מת מצוה. ופרש"י לסוף שילינו בו מתי מצוה - שימותו בעיר מתים שאין להן קוברין.

לכך נדפס בשם תוספות יום טוב לעשות מי שבירך^{נא} בכל שבת ושבת למי שאינו מדבר בבית הכנסת דברים בטלים, תיכף אחר סליחות של עשרים בסיון, שחיבר תוספות יום טוב, בשביל מעשה שנהרגו רבבות מישראל בשנת ת"ח, אמרו למעלה בשביל שדיברו בבית הכנסת ובבתי מדרשות

נא נוסח מי שברך שתיקן רבנו התוספות יום טוב, בזמן הגזירות בשנת ת"ח ות"ט מי שברך לאבותינו הקדושים והטהורים אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, יוסף דוד ושלמה, הוא יברך את כל מי ששומר פיו ולשונו שלא לדבר בעת התפלה, הקב"ה ישמרהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויחולו עליו כל הברכות הכתובות בספר תורת משה רבנו, ובכל ספרי הנביאים הכתובים, ויזכה לראות בנים חיים וקיימים ויגדלם לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ויעבוד את יי אלוהינו תמיד באמת ובתמים ונאמר אמ"ן.

ונתחייבו שונאיהם של ישראל דבר שפגמו הוי"ו של דבור ונעשה דבר, ובשביל שעשו גם שאר עבירות היה רציחה. הרחמן הוא יצילנו.

בש"ע (אוי"ח סי' קנא סעי' א) בתי כנסיות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה וכו'. וכתב המג"א (סק"ג) האר"י היה נזהר מאוד שלא לדבר בבית הכנסת רק תפלתו ואפילו דבר מוסר ותשובה לא דיבר פן ימשך ממנו דבר חול (ספר הכוונות).

עוד שם (סעי' יא) אם בשעת בנין בית הכנסת התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו בחרבנו; אבל ביישובו, לא מהני תנאי. ואפילו בחרבנו, לתשמיש מגונה, כגון: זריעה וחשבונות של רבים, לא מהני תנאה; בד"א, בבתי כנסיות שבחוצה לארץ, אבל בבתי כנסיות שבא"י, לא מהני שום תנאי.

בש"ע (יו"ד סי' רמו סעי' יז) אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה. אפילו מי שנתעטש, אין אומרים לו: רפואה, בבית המדרש²². וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת, וכתב הט"ז (סק"ו) וכבר אנו מזהרין בזה בעונש גחלי רתמים ח"ו ע"כ אין להשגיח בזה להקל ואדרבה יהיה הרב מזהיר ע"ז וילמדו ק"ו לאיסור שיחה בטילה והמרבה בכבוד התורה ה"ז מכובד ומשובח.

ובסוף (יו"ד סי' שלד) בבאר הגולה מביא חרם ר"ג, ומסיים עוד הוסיף ר"ת בצירוף שאר רבנים וכו', עוד שם שלא ידברו בביהכ"נ אך ישבו באימה וביראה וכו'. עיי"ש.

ומה דנקיט בגמרא (מגילה כח:)²³ חשבונות ולא אמרו דברים בטלים, בשביל שכבר אמרו רז"ל השח שיחה בטילה עובר בעשה שנאמר ודברת במ (דברים

נב וכן מצאתי בספר מנורת המאור (פ"ה - ת"ת עמוד 363) בהאי לישנא דמרו, אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד. ואפי" מי שנתעטש בבית המדרש אין אומרין לו רפואה, ואין צריך לומר שאר דברים. וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת. עיין גם בלבוש (יו"ד סי' רמו סעי' יז)

נג וזה לשון הגמרא (מגילה כח:): אמר רב אסי: בית הכנסת שמחשבין בו חשבונות - מלינין בו את המת. - מלינין סלקא דעתך? לא סגי דלאו הכי? אלא: לסוף שילינו בו מת מצוה. ואין ניאותין בהן. אמר רבא: חכמים ותלמידיהם מותרין.

ו,ז) ולא בדברים בטלים (יומא יט:)⁷¹ אפילו חשבונות שהוא צריך ואינו דבר בטל מכל מקום אסור בבית הכנסת (כ"כ בראשית חכמה).

ועיין בהקדמה של סידור האר"י ז"ל, וזה לשונו שם: ואוי להם כי גמלו לנפשם רעה המדברין כלל ועיקר בבית הכנסת אפילו אחר זמן תפלה ואפילו בדברי מוסר ויראת שמים עד אחר יציאה מבית הכנסת אולי ימשכו לדברי חול, ובזהר פרשת תרומה האריך מאד בעונשו. ע"כ.

ועיין בספר דרך משה וז"ל: ועל כל קטרוג שהשטן מקטרג, הקב"ה במידת רחמיו משתיק לו. למשל שהשטן אומר ישראל גנבים או גזלנים הם, הקב"ה משיב לו: מי יאמר אם האומות קיבלו התורה שלא היו גנבים יותר מישראל. אם מקטרג ואומר שישראל אין להם יראה ומדברין בבית הכנסת. לזה אין להקב"ה תירוץ, כביכול, כי עכשיו ראינו בעוונותינו הרבים האומות עומדים בבית תפלותם באימה וביראה. ומיד נותן הקב"ה רשות למשחית לחבל העולם וזה דבר רוצה לומר ולא תקרי דבר לא דיבור שהיה מדבר בבית הכנסת וברא מלאכי משחיתים המה ממיתים אותו בשעת דבר, ר"ל ונראה לי דרך הלצה לרמוז בפסוק "ה' יִלְחֶם לָכֶם" (שמות יד, יד) נגד השטן, "וְאַתֶּם תִּתְחַרְשׁוּן". רוצה לומר, אם אין אתם מדברים בבית הכנסת וק"ל.

ועל פי זה נראה לי כוונת הגמרא (בבא קמא ס:) "דְּבַר בְּעִיר אֵל יִכְנֹס אָדָם יְחִיד לְבֵית הַכְּנֶסֶת, שְׂמֵלֶאךְ הַמּוֹת מִפְּקִיד שֵׁם כְּלִיו", הנה בעיני כל רואים יפלא גמרא זו וכי אין למלאך המוות מקום אחר להפקיד כליו, כי אם בבית הכנסת, מקום קדוש? ועוד, דקאמר שלא ילך יחידי משמע עם רבים מותר לילך? מה אכפת למלאך המוות בין יחיד לרבים? ולפי דרכנו יתורץ: כי הקדמנו מכל דיבור ודיבור בבית הכנסת נברא משחית אחד, וזה היה כליו של מלאך המוות, ובחטא הזה הורג את האדם. אך אם כבר דיבר, מאי תקנתא? יעשה תשובת המשקל, מדה כנגד מדה, באותו מקום שידבר עם חבריו ילך עכשיו לשם עם חבריו ויחסום את פיו כאלו הוא אילם, ואינו יכול לדבר ואז תהיה תשובתו שלימה, והנה אם הולך יחידי לבית הכנסת אין תשובתו שלמה, ויקטרג השטן ויאמר חסרא לגנבא נפשיה, לשלמא נקט,

נד זה לשון הגמרא ביומא שם "אמר רבא השח שיחת חולין - עובר בעשה, שנאמר וְדַבַּרְתָּ בָּם (דברים ו, ז) - במ ולא בדברים אחרים, רב אחא בר יעקב אמר: עובר בלאו, שנאמר (קהלת א, ח) "כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר".

רוצה לומר, שלא היה לו לדבר עם שום אדם על כן, דומם. ויובן השתא "דְּבַר בעיר אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת", כי אין תשובתו מועלת רק במדה כנגד מדה עם רבים, ודו"ק.

על כן אהובי אחי ורעי אם תרצו להציל עצמכם מן הַדְּבַר ב"מ, וגם בניכם הקטנים שלא ימותו חס ושלום במיתה משונה שקורין פאקין מאזלין שזו גם כן מין דְּבַר, רח"ל, מנעו עצמכם מן ההגיון, רוצה לומר שלא תדברו חס ושלום בבית הכנסת שום דבר בטל. ובש"ה מזהיר מאד שצריך לברוח עם בניו הקטנים כשהולכין במקום אחד פאקין, שהם גרמו לבניהם שימותו, ובעוונותינו הרבים בזה גרמו האבות שדברו בבית הכנסת, ועכשיו בעו"ה כמעט רובם ככולם נכשלים בדבור הזה ונעשה להם כהיתר וגדולי הדור נכשלים בזה בעו"ה.

הנה באתי לעורר לבבכם הטהורים וכו', וכל אדם יזהר מאד בתשובה קלה כזו ואף אם כבר דיבר יהיה לו תיקון גדול מהיום והלאה על ידי שיגער בחבירו, והחיוב מוטל עליו לגעור בחבירו, כהא דאיתא בשלחן ערוך (סי' קכד סע' ז)¹⁷ מי שדיבר בבית הכנסת הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערין בו. ונראה לי כוונת הש"ע שהוא כמו רוצח שנהרגו על ידו כמה בנים.

ובזה יובן הפסוק (ירמיהו ב. ל) "לְשׂוֹא הַפִּיִּי אֶת בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא לְקָחוּ", ר"ל שלא לקחו מוסר והיו מדברים בבית הכנסת כנ"ל (לטובה). ועל כן, חטאם גדול כמו חטא קין שהרג לאחיו, וגדול היה עונו מנשוא, עונו נמי גדול, וגדול כח התשובה שיזכה לעצמו ומזכה לאחרים עמו, וזדונותיכם נעשה לכם כזכויות ונברא לכם מלאכי רחמים, ותגרמו חיים לכם ולבניכם אחריכם, בטוב ובנעימים (עכ"ל ספר "דרך משה").

וזה לשון ספר "הקנה" (דף נג) ובעודו בבית הכנסת יזהר מלדבר שיחת חולין עם בני אדם וכו', ואם יש בני אדם שמדברים יעשה עצמו כמתפלל וינענע בשפתיו, ובכן ישתיק אותם אוי להם לבני אדם שמערבין חול בקודש וחטאתם רבה לא ידעו וכו', ואל תתפאר ביניהם כי אינך מדבר שנראה שאתה מתפאר במצות השתיקה, וקרוב שאתה נוטל שכרך, וראה והבן

נה זה לשון מרן הש"ע (שם): השח בחזרת השליח ציבור גדול עונו מנשוא וגוערים בו.

שמערב חולין בקדשים גם הוא יתערב בחולין אף על פי שהוא קדוש. (עכ"ל ספר "הקנה").

ועיין בספר "אור הישר", בעמוד העבודה (פ"ט) וז"ל: ומכ"ש שלא לדבר בבית הכנסת דברים אחרים שאינם מענין התפלה, וז"ל הזהר (פרשת תרומה) "ומאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול ווי ליה דאחזי פרוודא ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל וכו'. ואפילו הוא לאחר התפלה עדיין קדושה שורה שם, ומאן דמגביה קולו בדברים שאינם שייכים לתפלה ולשבח יתברך הוא נוהג בזיון בקדושתו יתברך ומגרש השכינה משם ועליו השכינה צועקת וקובלת נְתַנְנִי אֲדַנִּי בְיָדֵי לֹא אוֹכַל קוּם (איכה א. יד), ואז נאמר עליו (בראשית ח, ט) וְלֹא מִצָּאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכַף רַגְלָהּ, אין לה דירת מנוחה בעת גלותה כי אם בבית הכנסת שבישראל, ובעבור זה שנתן קולו בבית הכנסת כבבתי טרטייאות ובדברים בטלים, מוכרחת השכינה בעוונותינו הרבים לנווד ולהתגרש, אוי לו ואוי לנפשו, כי עליו נאמר (משלי י, א) וַיִּבֶן כְּסִיל תּוֹגַת אָמוֹ וַעֲנִשׁוּ שָׁגֵם הוּא יִהְיֶה בְיַדֵי אֲכֹזְרִים אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא מְנוּחַ וּמְרֻגוּעַ לְנַפְשׁוֹ רַחֲמָנָא לְשׁוּבָן מַעֲוֹנָשָׁא דִּילְהוֹן, וכן כל בעל נפש יחוש לעצמו ואז תאיר נשמתו באור החיים, אמן סלה.

ועיין בסי' מ"א סוף חיבורו על קפיטל קט (תהלים קט, יד) על פסוק "יִזְכֹּר עֹן אֲבֹתָיו אֶל יְיָ וְחַטָּאת אָמוֹ אֶל תִּמְחַח" וז"ל: נראה לפרש וכו', ולפי זה אתי שפיר וְאֶל יְהִי חוֹנֵן לִיתּוּמִּי (תהלים קט, יב), ואדרבה שעל ידי זה מעורר דין של אבותיו שעשו גם כן כך, שהיו הולכים לומר קדיש וכל מעשים רעים עשו, ואדרבה על ידי הקדיש היה מתקוטט עם שאר אבליים וכו', והיה משתעי בבי כנישתא, נמצא בזאת שהיה הולך לומר קדיש היה עושה רשע, הלואי שלא היה הולך לבית הכנסת, לכך גבי אבות אמר אבותיו, דהיינו כל העונות של אבותיו, נזכר על ידי זה היתום שאומר קדיש, לזה שייך לומר יִזְכֹּר עֹן אֲבֹתָיו כנ"ל, משום שאבותיו עשו גם כן כך, אבל גבי אמו לא שייך זה, לכך גבי אמו לא אמר יזכר עון אמותיו, רק זאת אמר חטאת אמו אל תמח, שלא יעשה פעולה למחות חטאת אמו. וכו'.

ועיין בספר ווי העמודים¹² (דף יז ע"ד, פרק עשירי) כתב הרמב"ם (הלכ' תפלה פי"א ה"ט): "מי שצריך ליכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חבירו יכנס ויקרא מעט או יאמר שמועה ואח"כ יקרא חבירו כדי שלא יכנס בשביל חפציו בלבד, ואם אינו יודע יאמר לתינוק מן התינוקות קרא לי הפסוק שאתה קורא בו, או ישהה מעט בבית הכנסת ואח"כ יצא, שהשיבה שם מעסקי המצות היא שנאמר אשרי יושבי ביתך". (עכ"ל). ונראה שהשיבה בבית הכנסת למצוה יחשב, והמדבר שיחה בטילה וכאלה עבירה מכבה מצוה, מזה ילמוד כל איש ואשה שיושבים בבית הכנסת, אף שלא בשעת התפלה שאין לדבר שום שיחה בטילה ומכל שכן בשעת התפלה או קריאת התורה שלא לדבר דבר של חולין, ובעו"ה עד מתי יהיה זה לנו למוקש שבכל עיר ועיר אין יכולין למחות להן לעם ונעשה להם כהיתר בעונותינו הרבים, ווי להם ווי לנשמותיהם, ואיך יעלה תפלותיהם למעלה והיא מלוכלכת במיני חטאים, ואין קטגור נעשה סגור.

על כן, מן הראוי שכל קהלה וקהלה מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מגיע יעמדו אנשים על זה אשר ישגיחו באימים רבים על המדברים ויביישו אותם ברבים, ובזה נראה כבוד ה' בארץ, 'וְכָל הָעַם יִשְׁמְעוּ וַיֵּרְאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד' (דברים יז, ג), ויתנו במתג ורסן עדיים לבלום את פיהם בבית הכנסת לדבר דבר של חול ושיחה בטלה. (ע"כ לשון ספר ווי העמודים).
עד כאן מתוך החיבור הנפלא "מורא מקדש" להגה"ק רבי יעקב יוסף מאוסטראה זי"ע ועל כל בית ישראל.

12 הספר ווי העמודים חיברו הגה"ק שבתי הורוביץ זצ"ל בנו של רבשכבה"ג הגה"ק רבי ישעיה הורוביץ זי"ע בעל השל"ה הקדוש.

כדאי הוא רבי ייבי לסמוך עליו

ידוע שהרה"ק הרבי רב ברוך ממעזיבוז זיע"א היה נוהג לנסוע רבות אל הרה"ק ר' ייבי מאוסטרהא ופעם בא אליו על שבת קודש, ור' ייבי היה סובב כדרכו קודש בבתי הכנסיות ודורש על חומר הענין של דיבור באמצע התפלה והשיחה בבתי כנסיות ומדרשות. אח"כ נענה הרבי ר' ברוך ואמר שאף אילו היה רבי ייבי אומר את כל הדברים הללו מעצמו וכלל לא היו נזכרים בדחז"ל, משום זה עצמו גם היה אסור לדבר בבית הכנסת, ומה גם שכל דבריו הק' מלוקטים מדברי חז"ל ויסודתם מהררי קודש.

(מטה אהרן גליון קס"א)

***

נפיהם ולא נפיי כתבם

סיפר הרה"ק בעל ה"אש-דת" זי"ע: פעם אחת התארח הרה"ק רב ייבי מאוסטרהא (שהיה מרואי פני מרן הבעש"ט הקדוש זי"ע ומתלמידי מרן המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע) אצל הרה"ק רבנו ברוך ממעזיבוז. וכבדו הרבי ברוך לרבי ייבי לומר תורה. פתח רבי ייבי ודיבר בענין איסור השיחה בשעת התפלה וכו'. התפעל הרבי ר' ברוך ביותר מדבריו ואמר: "דרשה זאת שהשמיע רבי ייבי כעת, פעלה והשפיעה עלי יותר מכל מה שכתוב בספרים על האיסור הזה. שכן בספרים יש למצוא אזהרות ודברי מוסר אף בנוגע לעוד ענינים. אבל אם צדיק כרבי ייבי מזהיר אותנו במיוחד מפני עבירה זו - משמע שיש להקפיד על כך ביותר".

(בלבת אש, ח"ב עמ' ק"ע)

הילולא של הרה"ק רב ייבי

פעם רמז כ"ק מרן (אדמו"ר מסקווער) זי"ע, לאנשים שיפסיקו לשוחח בביהמ"ד, והיה הדבר לחידוש כי לא היה דרכו כן ברבים, ואח"כ הבינו שבאותו שבוע חל היאצ"ט של רבי ייבי שחיבר ספר 'מורא מקדש' על חומר האיסור של הדיבור בביהמ"ד.

דרשת מרן הגר"ח פלאג'י זי"ע

קדושת בית הכנסת

(מספר תוכחות חיים פרשת תרומה)

יראת ה' המקדש ומורא המשכן אשר קדשנו במצוותיו וציונו על הדבר הזה, והיינו טעמא כי שם משרה הקב"ה שכינתו כדכתיב בסדר היום (פרשת תרומה) וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם (כה, ח), כי הגם כי פשט הכתוב הוא המורה ומצוה ועומד על בנין המשכן ובית המקדש, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל (הלי' בית הבחירה פ"א ה"א) מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש, וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבנו, והיה לפי שעה שנאמר כי לא באתם עד עתה וגו' ובהלכה ג' כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן, ואין שם בית לדורי דורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה שבה נאמר וַיֹּאמֶר דָּוִד זָה הוּא בַּיִת יְיָ הָאֱלֹקִים וְזֶה מִזְבֵּחַ לְעֹלֹת לְיִשְׂרָאֵל (דברי הימים א', כב, א) ואומר זאת מְנוּחָתִי עַד־יָעַד פֶּה אֵשֶׁב כִּי אֲנִי־הֶיא (תהלים קלב, יד). עכ"ל.

ואיכא עוד מצוה עשה להיות ירא מן המקדש, כדאיתא בפרק קמא דיבמות (דף ו.) יכול יתיירא אדם ממקדש? תלמוד לומר: את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו, נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש, מה שמירה האמורה בשבת - (דף ו:) לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמורה במקדש - לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש. ואי זו היא מורא מקדש? לא יכנס אדם בהר הבית במקלו, במנעלו, בפונדתו, ובאבק שעל גבי רגליו, ולא יעשנו קפנדריא, ורקיקה מק"ו; ואין לי אלא בזמן שבהמ"ק קיים, בזמן שאין בהמ"ק קיים מניין? ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו (ויקרא ט), מה שמירה האמורה בשבת לעולם, אף מורא האמורה במקדש לעולם.

מפורש יוצא, דאיכא חיוב מצות עשה מן התורה להיות ירא מן המקדש, דהיינו ממי שהזהיר על המקדש, והיינו כי בהיות שיש בבית המקדש

השראת שכינה, יש לו לירא מן המקום ההוא משום מוראת מקדש, שהוא מוראת שכינה השרויה שם. ומקרא מלא דיבר הכתוב ביעקב אבינו ע"ה בפרשת ויצא וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי: ויירא ויאמר מה נזרא המקום הזה אין זה פי אם בית אלהים וזה שער השמים (בראשית כח, טז-יז). הרי, דבמקום מקודש שיש בתוכו השראת שכינה, יש לנו לירא, להיות מורא מהשכינה.

וכבר ביארו בגמרא שם, מה ענין מורא, שלא ינהוג בתוכו שום דבר בזיון וקלות ראש. ואיזה מורא מקדש, לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו ובאפונדתו באבק שעל רגליו, ורקיקה מקל וחומר.

וכן פסק הרמב"ם ז"ל רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ז ה"א) מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו, ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו. (ה"ב) ואי זו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שברגליו או באפונדתו או באבק שעל רגליו או במעות הצרורין לו בסדינו ואין צ"ל שאסור לרוק בכל הר הבית אלא אם נזדמן לו רוק מבליעו בכסותו, ולא יעשה הר הבית דרך שיכנס מפתח זו ויצא מפתח שכנגדה כדי לקצר הדרך אלא יקיפו מבחוץ, ולא יכנס לו אלא לדבר מצוה. (ה"ג) וכל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שארעו דבר שהוא מקיף על השמאל לפיכך היו שואלין לו מה לך מקיף על השמאל, שאני אבל השוכן בבית הזה ינחמך, שאני מנודה השוכן בבית הזה יתן בלבבך ותשמע לדברי חבריך ויקרבוך. (ה"ד) כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורנית מעט מעט ומהלך בנחת על צדו עד שיצא מן העזרה, וכן אנשי משמר ואנשי מעמד ולוים מדוכנן כך הם יוצאין מן המקדש כמי שפוסע אחר תפלה לאחוריו, כל זה ליראה מן המקדש וכו'. עכ"ל. ומצינו שקדושת בית הכנסת, הוי כקדושת בית המקדש, כמו שאמרו מגילה (דף כט.) על הפסוק ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. הרי דקרי לבית הכנסת ולבית המדרש "מקדש מעט". וכן מוכח ממה שהובא בפרק קמא דשבת (יא.) ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, כל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת לסוף חרבה, שנאמר לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבותיו (עזרא ט, י) ופרש"י לרומם את בית אלהינו, ועל ידי כן זכינו לתת לנו גדר ביהודה. יע"ש.

וכן פסק הרמב"ם (הל' תפלה פי"א ה"ב) כשבונים בית הכנסת אין בונים אותה אלא בגבהה של עיר שנאמר בראש הומיות תקרא, ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר שנאמר ולרומם את בית אלהינו, וכן פסק הטור ומרן בשלחן ערוך (או"ח סי' קנ סע' ב) יע"ש. הרי, דמשווה לבית הכנסת כקדושת בית המקדש.

וכן נראה עוד ממאי דתניא בתוספתא והביאה הרי"ף (בהלכות מסכת מגילה פ"ג), ופסקה ג"כ הרמב"ם (שם בהל' תפלה פי"א ה"ב) וזה לשונו: אין פותחים פתחי בתי כנסיות אלא למזרח שכן מצינו בהיכל שפתחו למזרח שנאמר והחוננים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה. וכן כתב הטור ומרן בשלחן ערוך (שם סע' ה) יע"ש. הרי, דמשווה לבית הכנסת כקדושת בית המקדש.

וכן כתב מהר"י קולון (שורש קסא) שבכל מקום דימו רבותינו בית הכנסת לבית המקדש, והביא סוגיות הש"ס הנ"ל ודברי המרדכי לראיה כמו שיע"ש. וגם בתורת כהנים (פרשת בחקתי) על הפסוק "והשימותי את מקדשכם", דרשו לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות. פירש הקרבן אהרן דהיה לו לומר "מקדש", ומדקאמר "מקדשכם" לשון רבים, לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו'. יע"ש.

ובתרגום יונתן בן עזיאל על פסוק זה "ואהי להם למקדש מעט", ויהיבית להון בתי כנישתא תניין לבית מקדשי ואינו כזער במדינתא דאתגליאו לתמן, וכן כתב רש"י. והרד"ק הרחיב הדיבור וזה לשונו: לכן, כי הרחקתים בגוים - ואף על פי כן לא עזבתים אלא הייתי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם כלומר אם רחקו ממקדש ה' שהוא מקדש גדול שם בארצו אני אהיה להם למקדש מעט כלומר בבתי כנסיות שהם נועדים שם להתפלל אלי אני עמהם ושומע קולם ומצילים מיד אויביה' שלא יעש' בהם כלה ועוד אני עתיד לקבץ אותם כמו שאמר בסמוך וקבצתי אתכם. עכ"ל.

ומאחר כי קדושת בית הכנסת שווה לקדושת בית המקדש, כל הדברים הנאמרים בקדושת בית המקדש שאסורים לעשות בהם מפני מורא וכבוד המקדש, כמו כן הוא הדין בבית הכנסת, צריך להיות בו מורא לירא מבית הכנסת ולנהוג בו כבוד, משום השראת שכינה בו. וכמו שכתב הרא"ם (ספר יראים סי' תט, דפוס ישן - שדך), שמה שהזהירה תורה ומקדשי תיראו, שהוא על

קדושת בית המקדש, דהוא הדין נמי לקדושת בית הכנסת. וזה לשונו: ויראת מאלהיך צוה בהכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש שינהג בהם מורא וכיבוד דכתיב בפרשת בהר סיני את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו לא ממקדשי אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש פי' מן הב"ה ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש דתניא בת"כ והשימותי את מקדשיכם מקדש מקדשי מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות ואמרי' במגילה פרק אחרון ואהי לכם למקדש מעט בארצות אשר הדחתים שם ואמר שמואל בר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות [שבבבל] למדנו כשאמרה תורה את מקדשי תיראו שבתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל והמורא מה הוא אינו מפורש במקרא ופירשו חכמים כל אחד לפי סברתו לפי חומר קדושתו.

הנה מבואר דעת הרב, דכשם שנצטוינו מן התורה על מוראת מקדש, כך נצטוינו על מוראת בית הכנסת ובית המדרש.

וכתב הרמב"ם (הל' תפלה פי"א ה"א) וזה לשונו: כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בית הכנסת, וכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית כנסת ולקנות להם ספר תורה נביאים וכתובים.

ושם (ה"ו) בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה, ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, וחכמים ותלמידיהם מותרין לאכול ולשתות בהן מדוחק. (ה"ז) ואין מחשבין בהן חשבונות אלא אם כן היו חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים וכיוצא בהן, ואין מספידין בהן אלא הספד של רבים כגון שיהיה שם הספד גדולי חכמי אותה העיר שכל העם מתקבצין ובאין בגללן. (ה"ח) היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחין לא יעשו קפנדריא כדי שיכנס בפתח זה ויצא בפתח שכנגדו לקרב הדרך, שאסור ליכנס בהן אלא לדבר מצוה. (ה"ט) מי שצריך ליכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חברו יכנס ויקרא מעט או יאמר שמועה ואח"כ יקרא חברו כדי שלא יכנס בשביל חפציו בלבד, ואם אינו יודע יאמר לתינוק מן התינוקות קרא לי הפסוק שאתה קורא בו, או ישהה מעט בבית הכנסת ואח"כ יצא, שהשיבה שם

מעסקי המצות היא שנאמר אשרי יושבי ביתך וגו'. עכ"ל. וכן פסק הטור ומרן בש"ע (או"ח סי' קנא סע' א).

הנך רואה, דאסור לנהוג בבית הכנסת שום שחוק וקלות ראש ושיחה בטילה, וליכנס לבית הכנסת ביאה ריקנית בלתי שום מעשה ושיחה בטילה אסור. והיינו טעמא כמ"ש הרב ספר שלמי צבור (קוני חלבי השלמים די"ג ע"ג), כי טעם האיסור שאין להכנס לבית הכנסת לקרות לאדם וכו', שלא יכנס ביאה ריקנית, משום דיש לבית הכנסת דין קדושת בית המקדש, וכי היכי דבמקדש אסור לכהן לבוא ביאה ריקנית, כן הוא נמי בבית הכנסת.

וכן הביא עוד שם (די"ד ע"ג), על ההיא שכתב הראשית חכמה בשם הרוקח, דהמדבר דברים של חול בבית הכנסת ואפילו שלא בשעת התפלה, יתענה מ' יום וילקה. דכתבו הראשונים זכרונם לברכה, דהיא טעמו, דקיימא לן כי ביאה ריקנית למקדש היא אסורה אפילו לכהנים, כמו שכתב הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ב ה"ב) שלא יכנסו לקדש או לקדש הקדשים שלא בשעת עבודה שנאמר ואל יבוא בכל עת אל הקדש, ע"כ. ובתי כנסיות שלנו הם מקדש מעט, ולכן אסור גם ליכנס שם אלא לתפלה, כי כנגד תמיד תקנום, או ללמוד, דעדיף מזבח ומנחה ומזה הטעם כתב הרוקח, שילקה שעבר על לאו, "ואל יבוא בכל עת אל הקודש". יע"ש.

ומזה הורתי הלכה למעשה, למה שנשאלתי אם מותר לכלה בדרך הילוכה שהולכת מבית אביה לבית החתן, להכניסה לבית הכנסת ולצאת, דלא שפיר דמי למיעבד הכי, כמו שכתבתי בספר הקטן חקקי לב (ח"א חאו"ח סי' ג).

וזהו רמז הכתובים בתהלים (כו, טז) לְשִׁמְעַ בְּקוֹל תּוֹדָה וְלִסְפֹּר כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ: ה' אֶהְבֵּתִי מֵעוֹן בֵּיתְךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ: אֵל תִּאֶסְףְּ עִם חַטָּאִים נַפְשִׁי וְעַם אֲנָשֵׁי דָמִים חַיִּי. שהנה בגמרא במגילה (דף כט). דרש רבא מאי דכתיב "ה' מעון אתה היית לנו?" אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. אמר אביי: מריש הואי גריסנא בביתא ומצלינא בבי כנישתא, כיון דשמעית להא דקאמר דוד "ה' אהבתי מעון ביתך", הואי גריסנא בבי כנישתא. ע"כ. הנה מבואר דמעון ה' נקרא הבית כנסת.

ונקדים עוד מה שכתוב בזהר הקדוש (רעיא מהימנא כ"ב (שמות) פרשת בשלח נט:): פקודא למבני מקדשא לתתא כגוונא דבי מקדשא דלעילא כמא דאת אמר מכון לשבתך פעלת יי, דאצטריך למבני בי מקדשא לתתא ולצלאה בגויה צלותא בכל יומא למפלח ליה לקודשא בריך הוא דהא צלותא אקרי עבודה, וההוא בי כנשתא אצטריך למבני ליה בשפירו סגיא ולאתקנא ליה בכל תקונין דהא בי כנשתא דלתתא קיימא לקבל בי כנשתא דלעילא, בית המקדש דלעילא דקאים דא לקבל דא, וההוא בי מקדשא כל תקוני וכל פולחני וכל אנון מאנין ושמשין כלהו אינון כגוונא דלעילא וכו'.

והרב הרוקח כתב שם (סי' כה) (הל' תשובה סי' כו) המדבר בבית הכנסת וחבריו משבחים ומשוררים קורא אני עליו "הוי על כל שכיני הרעים", וכמו שאכתוב לשונו בסמוך בס"ד והוא, כי עיקר עמידתו בבית הכנסת הוא לשמיע בקול תודה ולספר כל נפלאותיו לשבח להקדוש ברוך הוא, ומפרש ואזיל באיזה מקום הוא זה, ה' אהבתי מעון ביתך, שהוא הבית הכנסת הנקרא מעון ה', וזהו בעצמו הוא מקום משכן כבודך, כי בית הכנסת של מטה הוא מכוון כנגד בית הכנסת של מעלה, שהרי השווה קדושת בית הכנסת לקדושת בית המקדש בכל מכל, כי כמו דבית המקדש קי"ל כי בית המקדש של מטה הוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, הכי נמי דומה בדומה ממש הוי קדושת בית הכנסת, וכדברי הזהר הקדוש כנזכר. והיה שכרו, אַל תִּאָסֶף עִם חֲטָאִים נְפֹשֵׁי וְעַם אֲנָשֵׁי דְמִים חֲיִי (תהלים כו, ט), כמו שכתב הרד"ק, שעל ידי שנוהג קדושה בבית הכנסת, זוכה שה' שומע תפלתו ומצילו מיד האוייב שלא יעשה בו כליה, וק"ל.

וכבר החמירו בזהר הקדוש (סדר תרומה דף קלא:): בחומר גודל איסורו של המדבר בבית הכנסת שיחה בטלה, וזה לשונו: "ומאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל, דאחזי דהא לית (ליה) אלהא ולא אשתכח תמן (ולית ליה חולקא ביה) ולא דחיל מניה ואנהיג קלנא בתקונא (ס"א בתקיפא) עלאה דלעילא יי".

נז וזה תרגום הזהר ע"פ פירוש מתוק מדבש: מי שמדבר בבית הכנסת בדבר חול, או לו שמראה שיש פירוד בעולמות העליונים, או לו שגורע את האמונה שהיא ייחוד השלם, או לו שאין לו חלק באלהי ישראל, שהרי מראה שאין לו אלוה כיון שאינו בוש

והרב ראשית חכמה (שער היראה פ"ה ד"כ). בפירוש דברי הזהר הקדוש (אחרי דע"ה) תנא, על ג' מילין מתעכבי ישראל בגלותא, על דעבדין קלנא בשכינתא בגלותא, דמהדרי אנפייהו מן שכינתא, ופירש הרב ראשית חכמה שם, שהמדבר בבית הכנסת דנהיג קלנא בתקונא עלאה דלעילא. יע"ש.

ובשער הקדושה (פי"ד דר"ב). - אחר שהביא מה שכתב רבי יעקב בעל הטורים ז"ל, דבית הכנסת ובית המדרש, אין נוהגים בהם קלות ראש, כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה, והביא דברי הזהר הקדוש (תרומה) דקאמר מאן דמשתעי בבי כנישתא וכו', - כתב וזה לשונו: ואף על פי דלכאורה מתוך הלשון נראה שאין כל חומרות אלו אמורים, אלא בשעת התפלה כמו שאמר בסמוך, דהא בשעתא דישראל מסדרי בבי כנישתא סדורא דשירין ותושבחן וסדורא דצלותא, כדין מתכנשי תלת משריין דמלאכי עלאי, מכל מקום כיון שבית הכנסת מקום קדוש הוא, מושב לשכינה, שבכל עת אסרו רבותינו ז"ל לחשוב בהם חשבונות אם לא חשבונות מצוה, בודאי שאין לשוח שיחת חולין או שיחה בטלה, ועובר בעשה כמו שאמרו ביומא (י"ט):.

הכלל העולה, כי בכל מקום שיש בו קדושה, צריך לנהוג בו מורא, כדכתיב: **מִה נִזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם** (בראשית פרק כח, יז). ובפיקודין של רבי שמעון בר יוחא ע"ה אמר, דהא בי כנישתא דלתתא קיימא לקבל בי כנישתא דלעילא, וכאשר ידמה האדם בדעתו ענין זה, יירא ויפחד ויתפלל בכוונה, שהרי הבית כנסת העליון, נקרא אש נוגה, ואין נשמות הצדיקים נכנסים לתוכו אלא להתפלל לא לשוח דברים בטלים, וכנגדו הבית כנסת נקרא אש נוגה.

וכתב בספר הרוקח (סי' כו) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם ולא נמנה עם חביריו ומואס לשבח לקונו הוא מסיג גבול הבורא ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש כדאמר בפ"ד דמגילה (דף כח) אלקים נצב בעדת אל והמדבר עושה כאלו הופך

ממנו מלהפסיק בשבחיו ואפילו יש לו אמונה, אבל הוא חושב בדעתו שלא נמצא הקב"ה שם בבית הכנסת ואפילו שחושב שהוא שם אבל הוא אינו ירא ממנו ונוהג בזיון בתיקון של מעלה שנתקן בשעה שישראל מתפללים, כי עלי ידי שמפסיק באמצע התפילה בשיחה בטלה מראה בזה שאין השבחים והתפלות מתקנים למעלה כלום (תרומה קלא: עמ' סו).

אליו ערפו יאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה נטיתי ידי ואין מקשיב למה יקצוף ה' על קולך ויקרא עליך מי ביקש זאת ממך רמוס חצרי אך השתחוה לו ושב לפניו במורא בכפיפת ראש ובענוה בשחיות הלב התחנן לפניו ותשורר לפניו בשמחה ובה לפניו ברננה אז קרוב אליך ונמצא לך ותייחד שם שמים בכוון הלב והתפלל בכוון הלב כשתאמר ברוך אתה שאם חשבת בדברים בטלים כאלו התלוצצת בו ולא נתת יראתו על פניך אך חשוב כי הוא נצב לקראתך שויתי ה' לנגדי תמיד ותתן יראתו על פניך ואהבתו בך ותכוין בכל לבבך ותהי צנוע לפניו התודה חטאיך ותדרשהו והוא נמצא לך ותברכהו. עכ"ל.

והרב מגן אברהם (סי' קנא סק"ג) כתב בשם ספר כוונות וזה לשונו: האר"י היה נזהר מאוד שלא לדבר בבית הכנסת רק תפלתו ואפילו דבר מוסר ותשובה לא דיבר פן ימשך ממנו דבר חול. יע"ש. והכי משמע, כי דברים בטלים אפילו אינו בבית הכנסת אלא בחוץ, אסורים בכל מקום ובכל זמן. וכמו שאמרו ביומא (יט:): אמר רבא: השח שיחת חולין - עובר בעשה, שנאמר ודברת במ - במ ולא בדברים אחרים. ע"כ. ובבית הכנסת דאית ביה קדושת השראת שכינה חמורה בו, דאפילו שיחת חולין לצורך פרנסתו דהוא מותר במקום אחר, בבית הכנסת אסור.

ולכולי עלמא איסור גמור ועונשו גדול למדבר בבית הכנסת בשעת התפלה, ובחזרת שליח ציבור העמידה. ובתיקוני זהר (תקונא תמני סרי) וְאֶשֶׁר כָּחַ בְּהֶם (דניאל א, ד) דא שכינתא עלאה דאיהי כ"ח אתוון דעובדא דבראשית לעמוד בכלהו בעמידה דצלותא אלין יעלון להיכלא דמלכא דאינון צדיקים גמורים בינוניים יהיב לון שאלתין דילהון מלבר ולא עאלין לגאו רשיעיא אדחיין מתמן ולא יהיב שאלתין דילהון אלא עלייהו אתמר מי בקש זאת מידך רמס חצרי (ישעיהו א, יב) ואלין אינון רשיעיא דהוו מבזין למלכא בצלותהון דמנחן למשמע צלותא ופסקין לה על שיחה בטלה. עכ"ל. הרי לך בהדיא דמי שהוא מניח מלשמוע חזרת התפלה, ופסק על שיחה בטילה, נקרא רשע, דמבזה למלכא חס ושלום. וכמ"ש בזהר הקדוש כיוצא בזה דעביד קלנא בשכינתא חלילה.

גם במדרש אמרו, וזה לשונו: א"ר יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאתי לאליהו זכור לטוב, ועמו ארבעת אלפים גמלים טעונים. אמרתי לו

מה אלו טעונים. אמר לי אף וחמה, לעשות נקמה ממי שמספר בין קדיש לברכו, בין ברכה לברכה, בין פרק לפרק, בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך, בין גאולה לתפלה, ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת, שנאמר וְלֹא אֶתִי קְרֵאתָ יַעֲקֹב (ישעיהו מג, כב). עכ"ל.

וכל השומע דברי חז"ל אלו, תסמרנה שערות בשרו, וכל דבריהם כגחלי אש, העל אלה יהיה זהיר וזריז הרבה מאד שלא לדבר בתוך תפלתו כלל, כי אם ידבר אפילו אחר חזרת העמידה, כל שעדיין לא גמר תפלתו, היא בידו, וכל שכן כשיאמר השליח ציבור איזה ברכה או קדיש, והוא בעוד שמדבר עם חברו לא ישגיח ולא יענה אמן, כי אז יש עוד איסור מוסיף, מחמת שלא ענה אמן, ועונשו מפורש בזהר הקדוש (פרשת וילך דף רפה.) על הפסוק כִּי מִכְבְּדֵי אֶכְבֵּד וּבְזֵי יִקְלוּ (שמואל-א ב, ל) שיורד לגיהנם בשאל תחתית, כמו שיעויין שם, רח"ל. ואפילו בשעת חזרת הש"ץ העמידה, שהיחיד סיים תפלתו והשליח ציבור עדיין לא סיים, אסור ליחיד לשוח שום שיחה באותה שעה, כמו שכתבו גורי האר"י ז"ל.

וכל שכן שאם יהיה להפך, שהשליח ציבור סיים תפלתו, ועדיין הוא ממתין להתחיל חזרת העמידה, כי איסור גמור הוא לשוח שום שיחה, כיון שתפלת לחש עם חזרה, הם קשורים זה בזה, ומצוה בחזרת, וכל שכן כי בלאו הכי נקטינן לחומרא שלא לדבר שום שיחה בתוך סדר התפילה, וכל שכן למחמירים אפילו שלא בשעת התפלה, וכל אלו הם דברים פשוטים וברורים.

גם בספר לחמי תודה (תשובה סי' יט) הרחיב הדיבור על המנהג שנהגו כי הבא לבית הכנסת באחרונה, היו עושים בהלה גדולה בכפיהם וברגליהם, כי לא נכון לעשות כן בבית הכנסת, כי צריך להיות שם באימה ויראה כמו הבית מקדש. והביא דברי הרא"ם בספר יראים ודברי הזהר הקודש, יעוין שם באורך.

ובספר יש נוחלין בהג"ה כתב וזה לשונו: מכל העבירות לא ראיתי לרוע כהנה, כי בשאר העבירות כגון גזל עריות ומאכלים אסורים וכיוצא בהם, יצרו גובר עליו ומחטיאו, או שמתאנה להם להנאות גופניות המגיעות להם, אבל בזה אין שום דבר יוצא ממנו, כי אם ברצונו מורד באדונו, ומושך עליו כח היצר הרע, כמו שכתוב בקהלת (י, יא) וְאִין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְּשׁוֹן.

ועוד כי בעבירה זו הוא חוטא ומחטיא, כי לא תעשה כי אם לפחות על ידי שנים, ואם כן חטא הרבים תלוי בו. והיותר הוא דמזלזל בכבוד הקב"ה בפרהסיא בתוך קהל ועדה, ובאותן השעות המיוחדות לקדושה ולהלל ולשבח, ובבית הקדוש המיוחד, לעמוד ולשרת לפני המלך ה' צבאות ולקבל עלינו עול מלכותו, ואין משים לפניו מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים ה, ח) וְאֲנִי בְּרַב חֲסִדָּה אָבֹא בֵיתָה אֲשַׁתְּחֶנָּה אֶל הַיְכָל קִדְשֶׁךָ בְּיָרְאָתְךָ וּלְכֵן כִּאֲשֶׁר נִבְּא לְבֵית אֱלֹהֵינוּ, רְאוּי לִישֵׁב שָׁם בְּהַכְנַעַה גְּדוּלָה, מִפְּנֵי מוֹרֵאת מַלְכוּת וְאִימַת הַשְּׂכִינָה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב מֵה נִזְרָא הַמְּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שְׁעַר הַשְּׁמַיִם (בראשית כח, יז).

וישים לפניו מה שכתבו המקובלים בסדר הברכות והשירות וזמירות התפלה, בין בישיבה בין בעמידה, זה אחר זה מתחילה ועד סוף, הכל מתוקן לתקן העולמות. ואף מי שאינו יודע אותם הכוונות, על כל פנים תפילתו פועלת ומועלת לתיקונים האלה. על כן, צריך לכוין בהם ולקשרם דא בדא, ומכל שכן שישמור עצמו שלא לקלקל ולא להרוס בכוונות זרות ובשיחה בטלה, ומאן דלא אשגח בדא, ווי ליה ולנפשיה שהוא מפגל בקדשים, וטב ליה דלא אברי.

על כן, מהראוי והמחוייב לקבוע ולייחד לבו לפחות שעה קטנה זו לכבוד אלהי ישראל, לטהר מחשבותיו ולעבוד אותו בשמחה וביראה, ובחרדה, בשירות ותשבחות בכל כוונותינו, שתהא תפילתנו עטרה לראש מלך מלכי המלכים הקב"ה, ואז יהיו לרצון אמרי פינו מה שאנו אומרים בסוף תפילתנו, תהלתי תהי לראשך עטרה וכו'. ולהתפלל במתון מתון, ברחמים ותחנונים, ולא שנעשה תפלותינו ובקשותינו כמו שרוצה לפטור מהחוב המוטל עליו, ומתפלל בחפזון ומהירות. ולהזהיר הקטנים עם הגדולים, כבודו ויחודו של המלך ה' צבאות, שלא להוציא מפניו שום דיבור, רק שיהיו עינינו פתוחות ואוזנינו קשובות, לשמוע אל הרינה ואל התפלה אשר השליח ציבור מתפלל ולענות אמן כראוי על כל ברכה ותהלה שיוציאים מפי השליח הציבור, וכן בקדיש. הן כל אלה חלק אחד מאלף, מקצת דרכי הקדושה שמחוייבים אנחנו להתנהג בהם בעומדינו לפניו יתברך שמו.

והנה בעתה, קצת אנשים מהפכין הקערה על פיה, עומדים בשחוק וקלות ראש ושיחה בטלה בבית התפלה, והתפילה טפילה, גם קצת מאנשי המעלה

תחת ידם המכשלה הזאת, ועבירה גוררת עבירה, כי לא די שמדברים דברי הרשות, אלא אף שמדברים ליצנות ולשון הרע, ואינם משגיחין כלל על עניית אמן, ויש שעונה תוך כדי דיבורו אמן יתומה, קטופה, חטופה, וממהר לענות אמן כדי שיחזור לסורו למקום שפסק בדיבורו, וכן עושים בברכו וקדושה. אוי לאותה בושה, עד מתי יהיה הפגם והחטא הגדול הזה תחת ידינו, עד מתי לא יסירו מסווה העירורן ויפקחו עיניהם על העונש והפגם הגדול, אשר חטא זה לבד, די להאריך גלותנו הקשה והארוכה, כמו שכתוב במדרש, הובא ברוקח. אבל כשישראל עונים אמן יהא שמיה רבא, אומר הקב"ה מתי אקבץ את שארית ישראל מביין האומות.

ובשבולי הלקט בשם המדרש, (ענין תפלה סי' כ), בשעה שאומרים לפני קדוש קדוש קדוש ה' צבאות וגו' ולמדו אותן שישאו עיניהם למרום נגד בית תפלתם וירימו עקביהם עם גופן בעת שמקדישין אותי כי אין לי הנאה בעולמי כאותה שעה שעניניהן נשואות בעיני ועיני נשואות בעיניהם באותה שעה אני אוחו בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקה ומנשקה ומזכיר גלותם וממהר גאולתם. וכבר אמרו חז"ל כל המברך מתברך (סוטה לח:): ומכלל הן אתה שומע לאו.

והנה, מאחר שהעניינים האלה הם גדולים ועצומים העומדים ברומו של עולם, הפלא ופלא, אם כן מי שיש בידו מקל ורצועה, איך רשאי להתנצל ולפרוק עול מעל צוארו ולא לחוש על כבוד יוצרו, ולא ישא פני איש ולא יהדר פני גדול עד יחדל חדולי, ולהזהיר הקטנים עם גדולים, והנזהר והמזהיר לכבוד יתברך שמו, יזכה לראות בנעם בית ה', ולבקר בהיכלו, וכבוד כולו אומר. עכ"ל.

והירא את דבר ה', מלבד כי יהיה נזהר מלדבר בבית הכנסת, אינו יוצא בזה ידי חובה אם רואה לאחרים המדברים בבית הכנסת והוא אינו מוחה, דקיימא לן דכל ישראל ערבים זה לזה, וכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה, הרי הוא נענש חס ושלום כמוהו. וכן כתב בהדיא פרי מגדים (או"ח אשל אברהם סי' קנא סק"א) וזה לשונו: ויש לגעור במי שמשיח שיחת חולין בבית הכנסת, אע"ג שאין שיחה "בטילה" (דבלאו הכי אסור, כל השח שיחה בטילה עובר בעשה יומא (י"ט), מדרבנן עכ"פ) לצורך פרנסה, דבחופץ שרי בבית הכנסת אסור. יעויין שם.

ועל ראשי עם קודש הרבנים והרשומים שבעיר למחות, כי אם יבוא למחות איזה חכם ירא ה' וסר מרע, יבעטו בו, ואדרבה יוסיפו על חטאתם פשע באומרם כי הרב והבית דין שבעיר שהוא גדול ממך, אין דובר אלינו דבר, ומי שמך לאיש שר ושופט עלינו?

וכאשר דיבר בקדשו בספר דרך חכמה (נתיב יד סי' ו) שאחר שהביא דברי רבותינו זכרונם לברכה והמפרשים זכרונם לברכה, ודברי ספר יש נוחלין, להוכיח בשבט פיו על המדבר שיחת חולין בבית הכנסת, סיים וכתב וזה לשונו: ודי בהערות האלה לכל איש משכיל שיתן אל לבו אזהרות והעונשים, והעיקר שהוא רחמנא ליצלן ככופר בעיקר, וגורם אריכות הגלות. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה, (ירושלמי יומא פ"א ה"א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, ואי אפשר לפרוש ממה שהורגל אלא אם כן יקדש עצמו גם במותר לו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, (קידושין כ.) שאם עבר אדם עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר, כי המשחיתים שברא על יד אותם עוונות הם רבים כל כך, וגוררים אותו בעל כורחו עוד לחטוא, כמו שאמרו עבירה גוררת עבירה, (אבות פ"ד מ"ב). וכאילו נוטל הבחירה ממנו. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה שבת (ק"ט:), שהעולם מתקיים על הבל תינוקות של בית רבן שאין בהם חטא, גם הם אווזים מעשה אבותיהם בידיהם, וכן הגדולים מזהירים את הקטנים, כי יאמר לו גם הם כמוני כקטון כגדול.

ולכן, הירא את דבר ה' וירצה לשוב מדרכו הרעה, יתגבר כארי על יצרו, ויקבל על עצמו שלא לדבר אף בצרכי ציבור בית הכנסת, כי המנהג הרע הזה נשתרבב ממה שהתירו לחשוב חשבונות של מצווה בבית הכנסת וכן שאר צרכי ציבור, וכל זה התירו שלא בשעת התפלה. והפוזזים, פרצו עוד לדבר גם לשון הרע וליצנות, ולא די להם שעת התפלה אשר הוא קשור ואסור ממש בכל כורחו, ואינו מספר שבחו של מקום, אלא גם אחר התפלה שיכול לצאת עם חברו מבית הכנסת ואינו יוצא, ושח שיחת חולין ודברים בטלים, ולא לזאת אמרו, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת אחר התפלה (ברכות לב:), כי אם להתבונן בשבחו של מקום.

בֵּית תַּפְּלָה

כ"ו יבוא ברנה

בושאי בית הכנסת

כִּי בֵּיתִי בֵּית תַּפְּלָה

יִקְרָא לְכָל הָעַמּוּם

(ישעיהו ב', ז)

פרק י"ח

הקדמה

"אם אין בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין הקב"ה משרה שכינתו בעולם" (אסתר רבה פתיחתא, יא).

תקופה ארוכה עוד לפני חרבן בית המקדש הראשון שימש בית הכנסת ל"מקדש מעט", שסביבו התרכזו חיי הציבור, ואף בהיותנו בארץ אויבנו, חשו והבחינו בכך הגוים, ודברי ימינו מלאים וגדושים מפרשיות עקובים מדם, כאשר צוררי ישראל בכל דוד ודוד התנכלו לו וזממו לפגוע בו ולהחריבו. לבו של אחד מראשוני הצוררים לישראל, בלעם הרשע, נתמלא קנאה בשעה שראה את ישראל שוכן לשבטיו. והוא גילה את מצפוני לבו "מה טובו אהליך יעקב - משכנותיך ישראל", וחז"ל מפרשים "מברכתו של אותו רשע, אתה למד מה בלבו, ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות" (סנהדרין קה:). ומימות עולם ועד עתה לא חדלו שונאיו להציק לבאי שערינו, אולם "כל כלי יוצר עליך לא יוצלח", ומאז ועד לימינו הוסיף בית הכנסת למלא את תפקידו כמרכז לחיי הציבור.

נאמר בספר ירמיהו (לט, ה) "ואת בית המלך ואת בית העם שרפו הכשדים באש". ופירש"י בית העם - בית הכנסת. אולם יש מפרשים שפירשו "בית עם" - בתי מגורים של העם או של גדולי העם.

עוד מצינו בגמרא בשבת (דף לב.) "תנא ר' ישמעאל בן אלעזר אמר בעוון שני דברים עמי ארצות מתים על שקורין לארון ארנא, ועל שקורין לבית הכנסת בית העם. ועוד בגמ' בבא מציעא (דף כד.) איתא: ת"ש המוצא מעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות..." ופירש רש"י "כנסיות - אסיפת מקום שמתכנסים שם להתיעץ ולהוועד". אולם, למסקנת הגמ' שם דמדובר "בבתי כנסיות של כנענים". אם כן, נראה דשם זה אינו מתייחס דוקא למקום שיש בו קדושה, אלא אף מקום שמתכנסים בו לצורך עניני ציבור הכללים נקראים בשם זה.

אולם ברור שכיום השם "בית כנסת", מציין מקום תפלה בלבד, שנועד לדברים שבקדושה, כמו ששנינו במשנה מגילה (פ"ד מ"א) "בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית הכנסת..." ושם (דף כח.) איתא במשנה "ועוד א"ר יהודה בית הכנסת שחרב אין מספרין..."

וראה במסכת בבא בתרא (דף ג:). בדברי רב חסדא שקובע כי לא ניתן להרוס בית כנסת עד שיבנה בית כנסת אחר במקומו. הדעות חלוקות בשאלה מדוע. יש שאומרים משום "פשיעותא", היינו החשש שמא לא תושלם בנייתו של בית הכנסת החדש וכך תישאר הקהילה ללא בית כנסת, ויש שאומרים משום "צלויי", היינו העובדה שבמהלך הבנייה לא יהיה מקום תפילה. כאשר יש מקום תפלה חלופי נותר החשש הראשון, "פשיעותא".

והמעייין בספרי הקדמונים ראשונים ואחרונים, יראה בעליל שלא השתמשו בשם "בית כנסת", אלא למקום קדושה שמתכנסים בה לתורה ולתפלה, ומני אז ועד עתה נשאר שמה למטרה קדושה, זה שמה וזה זכרה לדור דור, עד בא גואל צדק.

כתב רב אחאי גאון בשאלתות (ויצא סי' כב): חייבים בית ישראל לצלויי בכנישתא דמייחדא לצלויי, כדאשכחן ביעקב דצלי בבי מקדשא היכא דמייחדא לצלותא, דכתיב ויפגע במקום, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תפגע בי. ומתבעי ליה לבר ישראל למיקבע דוכתא לצלותא, דאמר רבי חלבו א"ר חנינא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו וכו'.

רבנו הנשר הגדול, הרמב"ם (הל' תפלה פ"א ה"א) כתב מעניני בית הכנסת וזה לשונו: "כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בית הכנסת, וכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית כנסת ולקנות להם ספר תורה נביאים וכתובים^{נח}."

נח וראה בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סי' מד) מחדש בדברי הרמב"ם ז"ל: ואם לא היה זה מצוה מיוחדת אלא משום שצריך להתפלל בעשרה ולקה"ת שצריך בעשרה לא היה שייך כלל למינקט דין זה, אלא היה לו לומר שכל מקום שיש בו עשרה מישראל מצוה עליהם להתקבץ למקום אחד להתפלל בעשרה ולקרא קה"ת, וממילא היינו יודעין שאם אין מקום באיזה מן הבתים שמחוייבין להכין מקום וגם לכוף זא"ז לבנות מדין צרכי העיר

וכ"כ כלבו (סי' יז) כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריכים להכין בית מיוחד שיכנסו בתוכו להתפלל וקונים להם ספר תורה ונביאים וכתובים. בתים וחצרות שהעם מתקבצים בהם אין להם קדושת בית הכנסת, אם לא קבעו אותם לתפילה בלבד, והרי הם כשאר בתים שאדם מתפלל בהם לפעמים.

דלא גרע מצרכי חול שכופין, אלא צריך לומר דהשמיענו הרמב"ם שיש מצוה מיוחדת לבנות מקום מקדש מעט לעשות שם העבודה שאיכא בזה"ז דהיא התפלה, ואף בזמן המקדש היה דין זה בשאר מקומות שיבנו ביהכ"נ דמקדש מעט לאלו שאין יכולין לבא למקדש להתפלל שם שהיא העבודה שאפשר לעשות בכל מקום. ולכן צריכין לבנותה לקדושה, שיש לזה דיני הקדושה דביהכ"נ. ע"כ.

פרק י"ט

בגובהה של עיר

אין בונין אותו אלא בגובהה של עיר שנאמר (משלי א, כא)
בראש הומיות תקרא, בדומה לבית המקדש.

גובה בית הכנסת

למרות שעל פי ההלכה אין דרישות ברורות לגבי הצורה בה יבנה בית הכנסת, האם עליה להיות בבנין בולט או על מקום נכבד, נראה שישנה חובה להקים את בית הכנסת בגובהה של עיר כמובא בתוספתא (מגילה פ"ג סוף הי"ד), אין בונין אותו [את בית הכנסת] אלא בגובהה של עיר שנאמר (משלי א, כא) בראש הומיות תקרא, בדומה לבית המקדש. כמו שנמצא במסכת זבחים (נד): כתיב 'וקמת ועלית אל המקום' (דברים יז, ח) מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל.. ועוד מקור בשבת (יא). "...אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת לסוף חרבה, שנאמר לרומם את בית אלוקינו ולהעמיד את חרוכתיו, והני מילי בבתים אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה..". מימרא זו מביאה את החיוב לעשות בית הכנסת לבנין הגבוה ביותר בעיר, ועיר שהבתים בה גבוהים יותר מבית הכנסת לסוף חרבה (ח"ו).

ובגמרא שם: "אמר רב אשי אנא עבדי למתא מחסיא דלא חרבה (אני עשיתי לעיר מחסיא שלא יחרב)". שלש הבנות ישנן בדברי רב אשי - רבנו חננאל מסביר שרב אשי הגביה את הגג של בית הכנסת. רש"י מבאר שהוא מנע את אנשי העיר מלהגביה בתייהם. רבנו אשר (הרא"ש - פ"א סי' כג) מבין שכפה עליהם להנמיך את בתייהם.

וזה לשון הרמב"ם (הל' תפלה פ"א ה"ב) "כשבונים בית הכנסת אין בונים אותה אלא בגבהה של עיר", משמע שהקפידא על הבא לבנות בית הכנסת מתחילה, אבל לא במי שמיחד לבית הכנסת בית או דירה הקיימת זה מכבר.

ב"מור וקציעה" (שם) להגאון יעב"ץ, כתב: שבית הכנסת ראוי שיהיה באמצע הישוב, ולכן אם הישוב בנוי במקום הרים וגבעות, אף אם יש דיורים במעלה ההר שגגות בתיהם גבוה מגג בית הכנסת בנוי באמצע שיפוע ההר, לית לן בה.

בשפת אמת (שבת יא.) כותב לומר שאם יש בית הכנסת אחד בישוב הגבוה יותר מכל בתי הישוב, שוב אין איסור שיהיה עוד בתי כנסיות הנמוכים מבתי הישוב.

תכלית הכונה שבית הכנסת צריך להיות גבוה מבתי העיר הוא משום יופי והדר, ולכן בזמננו שאין היופי נמדד כל כך בגובה הבנין, אלא בעיקר בחזונו החיצוני המהודרת במיני יופי וחקן, ואם בולט ביופיו יותר מכל בתי התושבים יוצאים בזה ידי חובה.

ומרן בשלחנו הטהור (או"ח סי' קנ סע' ב) פסק וז"ל: "אין בונין בית הכנסת אלא בגבהה של עיר, ומגביהים אותו עד שיהיה גבוה מכל בתי העיר שמשתמשים בהם, ובשעת הדחק או שיש אימת מלכות שאינן רשאים לבנות בית הכנסת כדינו מותר להתפלל בבית וכו'.

ובמשנה ברורה (סק"ד) יש מקומות שאין נזהרים בזה, וכתבו האחרונים דכיון שיש הרבה בתי עכו"ם שגבוהים מבית הכנסת, בלא"ה ליכא הכירא לבית הכנסת, ומכל מקום ראוי לכתחילה ליזהר בזה בכל מה דאפשר כי בגמ' (שבת יא.) החמירו מאוד על זה, שהעיר תיחרב ח"ו ואין הקב"ה עתיד להחזירה ר"ל (כמובא בשע"ת סק"ב).

ובכלל הענין נדון בבתי מגורים שמעל בית הכנסת, דהרי ידוע כי במקומות רבים בארץ, קבעו בית כנסת בקומה הראשונה של בניין רב קומות, ובקומות שמעליו ישנן דירות רבות. והשאלה האם יש אלו שהן הגבלות על הדיירים המתגוררים מעל בית הכנסת. הדין הוא שאם הבניין נבנה לשם בית כנסת, אזי יש להיזהר שלא להשתמש בעלייה שמעל מקום התפלה בשום שימוש שאינו מכובד. למשל אין לקבוע שם מקום לשינה, קל וחומר שאין להתקין שם שירותים (ש"ע קנא, יב עפ"י מהר"ם מרוטנבורג). אבל אם הבניין נבנה כבית דירות, ורק לאחר מכן נרכשה אחת הדירות לצורך בית הכנסת, אזי הדירות שמעליו לא נתקדשו ואין שום הגבלה על הדיירים שמעל בית הכנסת (רמ"א

עפ"י מהר"י וייל). אף על פי כן, כמה מן האחרונים כתבו, שהרוצה לשמור את נפשו, ראוי לו שיתרחק מלגור מעל בית הכנסת (כנה"ג, מג"א, ט"ז, משפטי עוזיאל [מה"ת] או"ח י"ט). אבל זוהי מידת חסידות, ומצד הדין כאשר מתחילה ייעדו את הבניין לבית דירות, ורק לאחר מכן קנו או שכרו דירת קרקע לצורך בית כנסת, מותר ע"פ הנאמר לעיל ובתנאים שמנינו.

ועוד ישנה תשובה מפורשת של הרמב"ם, שאפילו במקום שנבנה מתחילה לשם בית כנסת, מותר לעשות בעלייה שמעליו בית דירה. אבל מעל למקום ארון הקודש צריך להיזהר שלא להשתמש. וכן כתב מרן החיד"א בברכ"י (קנא, י) והניף ידו שנית בספר "חיים שאל" (ח"א נו), שאין לחשוש מן הסכנה של המגורים מעל בית הכנסת, מפני שכל הפוסקים שחששו להחמיר בזה, לא ראו את תשובת הרמב"ם ואילו היו רואים אותה היו חוזרים בהם.

כל זה נוגע לדירה שמעל בית הכנסת, אבל הדירות שבקומות הגבוהות יותר, אף שמכוונות ממש כנגד בית הכנסת, אין בהן כל חשש, ואף מול מקום ארון הקודש מותר להשתמש. וכן פסק הגאון בעל היביע אומר (ח"ו או"ח כו), והגאון בעל שבט הלוי (ח"א כז).

אוסף עוד נדבך במאמר זה, מכיון שבית הכנסת הוא מקדש מעט, ובו שורה השכינה, קבעו חז"ל שעלינו לקבוע את מקומו בגובה של עיר. כלומר, יש לבנותו על המקום הגבוה ביותר שבאותו ישוב, כדי להמחיש לעיני כל שזהו הבניין המכובד והחשוב ביותר. אם בונים כמה בתי כנסיות, צריך לבנות כל בית כנסת על המקום הגבוה ביותר שבאזור הסמוך אליו, ואסור שיהיה בניין אחר גבוה מבית הכנסת, ואמרו חז"ל (שבת יא.): "כל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת, לסוף חרבה, שנאמר: לְרוּמֵם אֶת בַּיִת אֱלֹהֵינוּ וּלְהַעֲמִיד אֶת חֻרְבָּתוֹ (עזרא ט. ט) ורואים אנו שנותנים עדיפות לחומריות על פני הרוחניות, אין את הכוח הרוחני הנצחי, ועל כן סופו שיחרב.

פרק כ'

מבנה בית הכנסת

בעקבות הריבוי הטבעי, ובעקבות העליות הרבות לארץ הקודש קיים הכרח בס"ד שהולך וגובר לבנות בניינים רבי קומות על מנת לשכן את אותם צעירים, עולים, וכו'. וכאן מתבקשת השאלה היא האם יש בכך איסור לבנות בנין או בית גבוה יותר מבית הכנסת?

המאירי בפירושו למסכת מגילה, פסק שכל האיסור לבנות בתים שיהיו גבוהים מבית הכנסת, הוא דווקא כאשר בתים אלו נבנו לשם פאר וכבוד, שאז ישנה פגיעה בכבודו של בית הכנסת, אבל אם הסיבה לבניין הבתים הגבוהים היא כדי לאפשר אכלוס משפחות רבות יותר, אין בזה שום פגיעה בכבוד בית הכנסת, והדבר מותר לכתחילה. נראה שגם הערוך והר"ן והרמב"ם ס"ל כמאירי, וכן כמה אחרונים צידדו את המאירי להלכה. לפיכך אין כיום איסור לבנות בית גבוה מבית הכנסת, אם מטרת בניינו היא לאפשר בניית דירות רבות או משרדים לצורך עבודה. כמובן שבמה שאפשר אנו מחויבים להמשיך ולכבד את בית הכנסת. ראשית יש לעשות כל מאמץ שבית הכנסת ייבנה על המקום הגבוה שבאותו איזור. שנית, יש לבנותו בצורה המכובדת והמפוארת ביותר, כדי להראות שהוא המקום החשוב ביותר בעבורנו, יותר מבית העם או המועדון השכונתי וכן מפואר יותר מן הבתים שבנו לעצמם בני הקהילה.^ט

נט נראה שהדבר תלוי בהסברת המושג "קשקושי ואברורי" שהובא לעיל, ע"פ הגמ' בשבת (א.) כי דעת הערוך והר"ן, הם מגדלי שמירה לעיר, וכיוון שיש צורך לבנותם גבוהים, מותר להגביהם יותר מבית הכנסת. ולפי זה נראה שגם אם בונים רבי קומות לצורך דירות ומשרדים, ולא לצורך פאר וכבוד, אין בזה פגיעה בכבוד בית הכנסת. אמנם לדעת הרא"ש, הטור והש"ע, "קשקושי ואברורי" הם כיפות וגגות משופעים שאין משתמשים בהם, ולכן אין איסור שיהיו גבוהים מבית הכנסת, אבל מקום שמתמשים בו, כדירה או עלייה, אסור שיהיה גבוה מבית הכנסת. ולפי זה הבעיה במקומה עומדת, והדרך היחידה להתיר בניין רב קומות הוא מפני שאנו אנוסים, ואין ביכלתנו להגביה את בית כנסת יותר מכל בתי העיר. שכן אם רוצים שייכנסו לבית הכנסת ללא מעלית, צריכים שרצפתו תהיה קרובה לקרקע, ולא ניתן להגביה את גגו לגובה של שלושים מטר, הן מפני ההוצאות

בניה לשם קדושה

הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל הביא בשם חומש הגר"א [דברים עמ' תכב], שאם יבנו בית כנסת בחומרי בנין שכולם נעשו מתחילת יצירתם לשם קדושת בית כנסת, ואף כל מלאכת הבניה תיעשה מתוך כוונה טהורה זו, הרי שכל התפילות אשר יתפללו בני אדם בתוך אותו בית כנסת, תהיינה בודאי בכוונה גמורה.

בית כנסת שנבנה בשבת

לדין בית הכנסת שנבנה בשבת כתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' מא) כתב דעדיף דלא יתפללו שם ועדיף להתפלל ביחידות מאשר במקום המאוס לגבוה, בדין זה דווקא פה בארץ הקודש. אולם, יש להקל בחו"ל שנבנה בשבת ע"י פועלים גויים^ס, יש להקל בדיעבד ובתנאי שאנשי הוועד של בית הכנסת יהיו אנשים שלמים ויראים, שינהיגו את בית הכנסת ע"פ התורה הקדושה ויקבעו שם שיעורים, עיין בילקוט יוסף (ח"ה סי' קנה סע' לט) בשם מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף שליט"א.

העצומות שבכך, והן מפני שאין שום יופי באולם גבוה כל כך, שיראה דומה יותר לבור או חללית, מאשר לבית כנסת. בנוסף לכך לא נוכל לדאוג כיאות לסידור ולתיקונים השוטפים הנדרשים בכל בנין.

ס לענין בניית בית הכנסת ע"י גויים, אם הפועלים מומחים יותר והבנין יהיה מפואר בעטים, יש להקל לבנות על ידם עיין בשד"ח (מערכת בית הכנסת אות 1), וכן במקום הפסד מרובה שהפועלים היהודים לוקחים יותר, ואין לבית הכנסת איך להשלים בין הפועל העכו"ם לישראל, ומכל מקום הרוצה להדר יקח ישראל בדווקא ועיין בשו"ת ודרשת וחקרת (ח"ג סי' יט)

פרק כ"א

בניה וסתירה

אמר רב חסדא: לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני
 בי כנישתא אחריתי. איכא דאמרי: משום פשיעותא, ואיכא
 דאמרי: משום צלויי. מאי בנייהו? איכא בנייהו, דאיכא בי
 כנישתא אחריתי (בב"ב ג:).

המקור

מקור לדין סתירת בית הכנסת הובא בגמ' בבא בתרא (דף ג:) "אמר רב
 חסדא: לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי. איכא
 דאמרי: משום פשיעותא, ואיכא דאמרי: משום צלויי. מאי בנייהו? איכא
 בנייהו, דאיכא בי כנישתא אחריתי". ופרש"י משום פשיעותא - דילמא
 מתרמי אונס ופשעי ולא בנו אחריתי. משום צלויי - כל זמן הבנין. דהיינו
 היכן יתפלל כל זמן הבנין.

וממשיכה הגמרא שם "ולא אמרן אלא דלא חזי בה תיוהא, אבל חזי בה
 תיוהא - סתרי ובני; כי הא דרב אשי חזא בה תיוהא בכנישתא דמתא מחסיא,
 סתריה ועייל לפורי" להתם, ולא אפקיה עד דמתקין ליה שפיכ"י. ופרש"י
 ולא אמרן - דלא ליסתרוה לעתיקא. אלא דלא חזו ביה תיוהא - ביקוע שיהא
 מזומן ליפול.

נדאורייתא או מדרבנן

איסור זה הנכלל בפסוק דלא תעשון כן לה' אֵלֵהיכֶם (דברים יב, ד), נחלקו
 בזה הראשונים האם איסור זה מדאורייתא או מדרבנן, כמובא במשנ"ב (סי'
 קנב סק"י). דדעת הרמב"ם ז"ל בספר המצות לא תעשה (סה) "היא שהזהירנו
 מנתוץ ומאבד בתי עבודת האל יתעלה ומאבד ספרי הנבואה ומלמחוק

השמות הנכבדים והדומה לזה. ולשון האזהרה שבאה בזה הענין הוא אמרו (ר"פ ראה) לא תעשון כן לה' אלהיכם אחר שקדם [שם] הצווי לאבד עבודה זרה ולמחות את שמה ולהרוס בתיה ומזבחותיה כולם ובאה האזהרה ואמר לא תעשון כן לה' אלהיכם. וכל מי שעבר על דבר זה כגון שיהרוס שום דבר מן ההיכל והמזבח והדומה להם או שימחה שם משמות ה' לוקה. ובסוף מכות (כב.) התבאר בלשון הגמרא שמי ששרף עצי הקדש לוקה, אמרו ואזהרתיה מהכא מן ואשריהם תשרפון באש לא תעשון כן לה' אלקיכם. וכן התבאר שם שהמוחק את השם לוקה, אמרו ואזהרתיה מהכא ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה'", ע"כ לשון הזהב, ולכאורה משמע ומוכח מדברי הרמב"ם שהלאו לא תעשון קאי על בתי כנסיות כבית מקדש, דהיינו שאיסור זה מן התורה.

ועוד מצינו ברמב"ם (הל' תפלה פי"א הי"ב): "אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחר במקומו או במקום אחר, אבל בונין אחר ואח"כ סותרין זה, שמא יארע להם אונס ולא יבנו, אפילו כותל אחד ממנו בונה החדש בצד הישן ואחר כך סותר הישן"^{סא}.

ונחלקו בזה האחרונים האם איסורו מה"ת או מדרבנן^{סב}. ובפמ"ג (א"א סק"ו) מסתפק בזה, ובאחרונים העלו שהאיסור הוא מדרבנן, וכ"כ מטה יהודה (סק"ג) ומנחת חינוך (מצוה תלו) ובשו"ת אריה דבי עילאי (סי' ב) ובשו"ת אבני

סא מלשון הזהב של הרמב"ם שכתב שהחשש הוא ש"לא יבנו", נראה שמסביר שפשיעווא' הוא שלא יבנו לעולם, וזה דלא כשיטת הרשב"א שסבר שהחשש הוא רק שתדחה הבניה וא"כ נמצא שגם הרמב"ם נמנה עם החולקים על הרשב"א, וסובר שאע"פ שישנו בית כנסת אחר שם, אין סותרים את הראשון עד שיבנו תמורתו, כיון שיש לנו לחשוש שמא ימנעו מלבנות אותו שנית, ונמצנו חסרים בית כנסת.

סב הרמב"ן (הובאו דבריו בר"ן על הרי"ף למסכת מגילה, דף ח. מדפי האלפס, ד"ה ומאי דשרי) ס"ל "דבית הכנסת עשו אותו כתשמישי מצוה כסוכה ולולב, שנזרקין לאחר מצוותן". היינו לדעת הרמב"ן, בית כנסת הוא תשמיש של מצוה, ולכן אם תמה המצוה - כגון אם החליטו תתושבי העיר ששוב אין מתפללים באותו בית כנסת - מותר לסתרו. אמנם מדברי הרמב"ן שם שעולה שעצם האיסור לסתור בית כנסת הוא דרבנן. אך ניתן ליישם את חילוקו גם למאן דאמר דקדושת בית כנסת מדאורייתא, אם נבין שהקדושה הזאת פוקעת משעה שחדלו להתפלל בו. ראה באורך בשו"ת יביע אומר למרן רבנו עובדיה יוסף שליט"א (ה"ה סי' י"ח אות ד), בדין לענין נתיצת אבן מבית הכנסת, שקדושתו לשיטתו מדרבנן. וז"ל: וקרוב בעיני לומר שהרמב"ם במנין המצות הנ"ל לא נתכוון כלל לומר שנתיצת בית הכנסת

נזר (חאו"כ סי' לד סעי' ז) "אך חדשות אני מגיד: דרמב"ם במנין המצוות לא תעשה ס"ה זה לשונו: שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות" וכו', מבואר דאסור מן התורה לאבדן שלא היה כותב במנין המצוות מה שתקנו חכמים, ואמנם שהרמב"ם שם כתב גם כן ואין מאבדין כתבי הקודש ומפורש (ה"ז וה"ח) דהמאבדן מכין אותו מכת מרדות, והנראה דס"ל שאסור מן התורה לאבדן אלא שאין לוקין עליהם, ודינו כמו אכילת חלב טמאה וביצת עוף טמא. ומקור לדבריו לא ידעתי, מכל מקום כן דעתו שבית הכנסת אסור לנתצו מן התורה ומשמע דסבירא ליה שיש בהם קדושה מן התורה". משמע מהאבנ"ז דמסיק דלהרמב"ם איסורו מה"ת. אולם מראה דקיימת סתירה עם דבריו של הרמב"ם במשנה תורה, על כך, מתרץ האבני נזר בכך שהאיסור אמנם מן התורה, אולם כיון שאין לוקין על איסור זה הוא לא נמנה במשנה תורה, והשאיר בצ"ע³.

אסורה מן התורה משום לא תעשון כן, אלא דרך אסמכתא בעלמא, וזהו טעמו שלא הזכיר בהלכות יסודי התורה אלא נתיצת מזבח והיכל".

סג ונראה לתרץ ע"פ מה שמצינו בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב - י"ד סי' יד) שדן בדרך פסיקת הרמב"ם שאין דרכו לכתוב (ספר יד) אף דבר פשוט אם לא שנמצא מפורש בתלמוד וכו', והביא את דברי הגר"א פלאג"י נכד בעל הגאון חקרי לב (והיא לו בס' חקרי לב חח"מ ח"ב סימן צ, דקס"ב ע"ג ד"ה וגם) וז"ל: ידוע ומפורסם שאין דרכו של הרמב"ם לכתוב [בספר היד] אף דבר פשוט אם לא שנמצא כן מפורש בתלמוד בבלי או ירושלמי או במדרשי חז"ל, וכן ראיתי שכתב בפשיטות מאור הגולה הגאון הגדול מרן זקני זצוק"ל בחקרי לב חאו"ח (סי' טז וסי' פג) ע"ש. עכ"ד. יעו"ש. ובאמת כן כתב כבר הרמב"ם גופיה בתשובתו לרבי פנחס הדיין מאלכסנדריה (תשובות הרמב"ם ליפסיא סימן קמ דף כו ע"א) שהשיב לו הרמב"ם בזה"ל: וזה שאמרת שתמצא בחיבור (משנה תורה) דברים הנסתרים מפני שהם בלא ראייה לא היה לך לומר כן אלא אלו היה בחיבור דברים שהוצאתי אותן מפלפולי ומדעתי וכתבתי אותם סתם לא הבאתי עליהם ראייה, וזה לא עשיתי מעולם. ודע שכל הדברים הסתם שבו תלמוד ערוך הוא בפירוש בבבלי או בירושלמי או מספרא וספרי, או משנה ערוכה ותוספתא עליהן סמכתי ומהן חברתי, ודבר שהוא מתשובת הגאונים אומר בפירוש "הורו הגאונים" וכו' ודבר שהוא מפלפולי אומר בפירוש "יראה לי" שהדבר כך וכך וכו' שהודעתי בתחילת החיבור שכולו מתלמוד בבלי וירושלמי וספרא וספרי ותוספתא. עכ"ד. וכן חזרו והדגישו רבותינו גאונים אר"ש ובדברי קודשם כתוב לאמר כמה וכמה פעמים שכן הוא דרכו של הרמב"ם ז"ל שאינו כותב בספר משנה תורה שום דין שהוא מתוך דקדוק אלא אך רק מה שהוא תלמוד ערוך ומפורש בדברי חז"ל, וראה בזה גם בס' ברית יעקב (רס"י כח). וכן כתבנו מזה במקום אחר באורך. וראה בזה גם בדברינו בס' מזהב ומפז (עמוד תכו). יעו"ש. ובפשטות כל ענין דקדוק זה של הרמב"ם ז"ל שאינו מזכיר בחיבורו אלא רק דין המפורש

ובשו"ת חסד לאברהם (תאומים) [מהדו"ת סי' יד] כתב דלא מיבעיא לדברי הראשונים דס"ל דקדושת בית הכנסת מה"ת הוא, מ"מ איסור נתיצה הוי דרבנן, עיי"ש. ובשו"ת דברי חיים (ח"א סי' ג) חולק עליו מן הקצה אל הקצה, דלא מיבעיא למד"א קדושת בית הכנסת מדאורייתא היא, שהאיסור נתיצה ג"כ דאורייתא, אלא אפילו למ"ד קדושת ביהכנ"ס מדרבנן הוא, מ"מ מן התורה אסור להרוס דבר שנעשה להתפלל בו ולהתוועד לדבר שבקדושה, גם אם תפלה דרבנן, מ"מ מן התורה אסור לנתוץ דבר שנעשה להלל ולשבח ליוצר כל. ע"כ. אבל רוב האחרונים תפסו לדינא שאין איסורו אלא מדרבנן.

אבל למעשה צריך להחמיר בספיקו כספיקא דאורייתא לחומרא, וצריך מאד להחמיר בזה, שהרי כן משמע מפשטות הרמב"ם, ועוד שהרבה אחרונים נקטו שזה דאורייתא, וכמ"ש לעיל מהדברי חיים. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' סא) שאיסורו מה"ת, וכן כתב בשו"ת "דובב מישרים" (ח"א סי' קלב), ועיין שדה חמד (מ"ע ביהכ"נ אות מג).

מחלוקת הראשונים בפירוש

הנה הטור (סי' קנב) כתב ד"אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחרת שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחרת אלא בונין האחרת תחלה ואח"כ סותרין הישנה וה"מ שהיתה הראשונה חזקה אבל היתה נטויה ליפול יכולין לסותרה

ממש בדבריהם של חז"ל בגמרא תוספתא וכו' הוא רק כלפי ספר משנה תורה אבל לא בספר המצוות (ועי' היטב בהקדמת רבי משה בר שמואל אבן תבון בריש ספר המצוות וכן מתבאר ג"כ מתשובת הרמב"ם גופיה (הוצאת מקיצי נרדמים - סימן תמו) שאין דרכו בספר המצוות כדרכו במשנה תורה. ע"ש), וממילא י"ל דהרמב"ם בספר משנה תורה שדבריו מדוקדקים ממאמרי חז"ל כשהביא דין זה "דלא תעשון" שהוא על ניתוץ המזבח וכו' מקור דבריו הוא מדברי הספרי הנ"ל, ובאמת שם הרי מוזכר רק ענין זה של הנתוץ אבן אחת מן המזבח או מן ההיכל או משאר העזרה ואין מוזכר ביהכ"נ וביהמ"ד, וע"כ הרמב"ם לא הזכיר ענין זה בדבריו, משא"כ הכא בספר המצוות שבא לפרט את גוף עיקר המצוה ביאר אותה כפשטה ומשמעותה דביהמ"ד הוי נמי בכלל מצוה זאת ד"לא תעשון כן לה' אלוקיכם" כיון דסו"ס זהו בית ה' והוי בכלל "ה' אלוקיכם". הן אמת דבכ"ז עדיין יש להתבונן לגבי דברינו הנ"ל שיש חילוק בדרכו של הרמב"ם בין ספר המצוות לספר היד, האם ה"ה נמי ג"כ לגבי דבריו במנין המצוות שבריש ספר היד החזקה, והרי שם באמת כן תפס בכלל מצות ל"ת זאת את ענין נתיצת ביהכ"נ להדיא. וצ"ע. ע"כ מדברי העטרת פז.

ולבנות אחרת ובלבד שלא יתעצלו בבניינה אלא ימהרו וישתדלו לבנותה מיד". הרי נקט בעיקר את הטעם משום פשיעותא, אבל הטעם משום צלויי לא הזכיר כלל, ולכאורה טעמו שזה הטעם משום פשיעותא עיקר הוא. וכן הוא ברי"ף (דף ת. ח) וכן הוא ברמב"ם (הל' תפלה פי"א הי"ב) וכן הוא ברבנו ירוחם (נ"ג ח"ח כ"ח:). הביאם מרן הבי"ב בס"ל הנ"ל, ומסיק כן משמע בריש בבא בתרא וכו', וכן משמע במגילה פרק בני העיר (כו:), וכן כתב הרא"ש בריש בבא בתרא סי' ד.

אבל הר"ן ב"ב (דף ג:) מאי ביניהו, חולק עליהם ומפרש אחרת, וז"ל הבי"ב שמעתיק דברי הר"ן "איכא ביניהו דאיכא דוכתא לצלויי, כלומר דלמאן דאמר משום צלויי ליכא, (שום איסור שהרי יש להם היכן להתפלל), אבל למאן דאמר משום פשיעותא איכא, שכיון שאינו בית הכנסת הקבוע (המקום שמתפללים שם עד גמר הבניה), חישינן לפשיעותא דמתרשלי מלבונתה קצת, ובימים שבינתיים לא יהא להם מקום קבוע להתפלל, אבל ודאי כל שיש להם בית הכנסת אחר קבוע לכו"ע שרי, דהאי ליכא משום צלויי, (דיש להם היכן להתפלל), ולא משום פשיעותא דאילו לפשיעותא דלא בנו לה לעולם ליכא מאן דחייש, וכו', וכן דעת הרשב"א (ב"ב ג: ד"ה מרימר) עכ"ל הר"ן ז"ל. וכן כתב בנימוקי יוסף (שם ד"ה גרסי בגמרא אמר רב) עכ"ל הבי"ב.

היוצא לנו מכל הנ"ל דלפי הרמב"ם, הרי"ף ור"י ודעימיה חישינן לפשיעותא אפילו ביש להם בית הכנסת אחר להתפלל. ולכן, לעולם אסור לסתור בית הכנסת עד שיבנו בית הכנסת חדשה, וכן פסק הטור.

ולשיטת הר"ן הרשב"א ונימוקי יוסף, רק כשאין להם בית הכנסת קבוע אז חישינן לפשיעותא אבל כשיש להם בית הכנסת אחרת קבוע, לכו"ע אפשר לסתור הישן קודם שיבנו החדש¹⁰.

סד ולכאורה מחלוקתן תלויה בשני לשונות הגמרא שהסוברים שטעם העיקר דפשיעותא שייך בכל אופן גרסינן מאי ביניהו דאיכא בי כנישתא אחרני ולכן, שיטתם שאפילו כשיש בית הכנסת אחרת עדיין חוששים לפשיעותא, משא"כ הר"ן ודעימיה גרסינן "מאי ביניהו דאיכא דוכתא לצלויי", משמע מזה שאין להם בית הכנסת קבוע אלא מקום להתפלל, ולכן שיטתם דרק בזה נחלקו ולא בבית כנסת קבועה, ומדויק הוא מלשון הר"ן ודו"ק. וברי"ף וברא"ש גרסו כהר"ן, אבל אין דעתם כהר"ן וצ"ע, ובאמת בט"ז (סק"א) מבאר דאין כאן שום מחלוקת ומבאר שם דבריהם בטו"ט, עיי"ש באורך, גם מחצית השקל משמע דמחלוקת זו תלויה בגירסת הגמרא, ואכמ"ל.

להלכה

מרן המחבר (סי' קנב סע' א) פסק "אין סותרים בית הכנסת כדי לבנות בית הכנסת אחר, שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחר אלא בונים אחר תחלה, ואח"כ סותרים הישן". ומוסיף המשנ"ב (סק"א) וה"ה בית המדרש, בין של יחיד או של רבים, והמקור הוא הפמ"ג כאן, עוד מוסיף המשנ"ב (סק"ד) שגם אם רוצה לבנות בית הכנסת יותר גדול, ויותר יפה, ג"כ אסור.

התחילו לבנות

הנה הב"ח כתב שברגע שהתחילו לבנות בית הכנסת החדש ואיכא דוכתי לצלויי מותר מיד לסתור את הישן, והקשה עליו בביאור הלכה (ד"ה בונים) דלכאורה אכתי איכא למיחש לפשיעותא, שלא יגמרו לבנות החדש. עיי"ש. ולכן פסק שעד שלא גמרו לבנות החדש אסור לסתור את הישן, אבל אם גמרו לבנות את החדש, אע"פ שלא התפללו שם מותר לסתור הישן דשוב ליכא למיחש לפשיעותא, וכן פסק במשנ"ב (סק"ו). אבל בשו"ת דברי חיים (ה"ב או"ח סי' יד) מיישב את דברי הב"ח, "דאיירי כשחדש מקיף את הישן, ומה שנוטל נותן מיד בחדש והוי כבנין אחד, ובזה מתיר הב"ח".

כל הכסף בידם

וממילא מוכן דאפילו אם נמצא כבר כל הכסף מוכן לצורך הבנין ביד הגבאים, ואפילו אם יהא יותר מכך, שיהא מוכן כבר כל האבנים, העצים, הברזלים, וכל צורכי הבנין, עדיין אסור לסתור את הישן עד שלא יגמרו את הבנין, והטעם פשוט דעדיין יש לחשוש שיקרה איזה אונס ולא יגמרו את הבנין, ובגמ' ב"ב שם, מובא הטעם שמא יהא להם פדיון שבויים חשוב ויותרו על הכסף, ונמצא בנין אין כאן ובית הכנסת אין כאן. ולכן אפילו באופן זה אסור לסתור עד שיגמרו לבנות, וכן פסק במשנ"ב (סק"ד).

כותל אחד

מרן הב"י הביא את דברי הרמב"ם, וכן את דברי רבנו ירוחם (נתיב ג ח"ה) שאפילו סותר אחד ג"כ אסור לסתור אלא אם כן יש מקום חלופי, ועל פי

דבריהם פסק הרמ"א בסעיף א' בסי' זה, וז"ל: ואפילו לא רצו לסתור רק מחיצה אחת, להרחיבו נמי דינא הכי". עכ"ל.

ובט"ז (סק"א) [ד"ה שמא יארע להם אונס]. חולק על הש"ע וז"ל: "ובב"י כי שיש פלוגתא בין הטור להר"ן ואינו נראה כלל אלא הכל מודים בבית כנסת קבוע דמותר לסתור האחרת", ומאריך שם לבאר דבריו ומדייק מדברי הרמ"א (סי' קנג סע' ז) שסובר כן, שהרי כתב^ס שם לגבי מכירת בית הכנסת שאם אין להם עוד בית הכנסת, אסור למכור. דהא אפילו לסתור אסור עד שיבנו אחרת. ומשמע שהבין שכל דין איסור הסתירה הוא רק כשאין עוד בית הכנסת.

אבל המג"א (סק"א) [ד"ה שמא יארע] כתב: וכן אפילו יש להם שני בה"כ אסור כ"מ בגמרא, אבל בביאור הלכה (ד"ה שלא יבנו) מעתיק להלכה את דברי הט"ז, שכשיש שם בית הכנסת אחר קבוע מותר לנתוץ ולהרוס, וכן פסק בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' א' ד"ה ובעיקר), ובשו"ת כתב סופר (חאו"ה סי' יז),

סה אמנם יקשה לנו בדברי הט"ז, דבתחילה כתב הט"ז על דברי הש"ע את גרסת הגמרא "דאיכא בי כנישתא אחרינא". וציין שהרי"ף הרא"ש והר"ן גורסים "דוכתא לצלויי". אח"כ הביא את שיטת הר"ן (רשב"א) שאם יש בי כנישתא אחרינא - מותר. כתב דגם לגרסא: "דאיכא בי כנישתא אחרינא", היינו דוקא בבית כנסת עראי, ורוצה לדייק שכן כוונת הב"י שכתב: "בי כנישתא אחרינא לצלויי" - דוקא עראי. ועוד ס"ל שגם הרמב"ם והטור סוברים כן, ממה שכתבו שאין סותרים ביכנ"ס עד שבונים האחרת תחילה, ר"ל שממילא נשמע שאם כבר יש אחרת באותה העיר - מותר לסתור. הרמ"א בסימן קנ"ג ס"ז סובר שאם יש בית כנסת אחרת - מותר לסתור. הב"י שכתב שהטור והר"ן חולקים - לכאורה לא מובן.

ונלע"ד דברי הט"ז מוקשים מאד, וננסה בס"ד לבאר: אכן בראשונים מופיעה הגרסה "דוכתא לצלויי", אך אין זה מכריח כלל שדוכתא זה אינו בית כנסת, נראים בדברי הט"ז שס"ל כר"ן, אך הרא"ש חולק וכן זה הוא הפשט הרמב"ם ומרן הש"ע כדכתבנו. האוקימתא של הגרסא: "בי כנישתא אחרינא", כביכנ"ס עראי, אין לו יסוד, ואין לו על מה להשען, ומש"כ מרן הב"י "בי כנישתא לצלויי", אי אפשר להבין כך, ולכאורה כוונת הט"ז לומר שמצד 'צלויי' לא נכנס לבעיה מאחר ויש בית כנסת, אך מצד 'פשעותא' נשאר הבעיה. מה שכתב לדייק ממה שהתירו לבנות אחרי שבנו בית כנסת, הוא תמוה ביותר, שא"כ היה לו לדייק כן מהגמ' עצמה שאמרה זאת! ובודאי יש לחלק בין בית כנסת שנבנה מראש כתחילת לבית כנסת שרוצים לסתור, ובין בית כנסת סתם שעמד בעיר, שלא יותר משום כך לסתור בית כנסת אחר קיים, שמא נפסיד בית כנסת. עוד נוסף דגם מה שהביא ראייה מהרמ"א צ"ע שם אם הוא מוכרח, וכאמור. ודו"ק.

ומוסיף הביאור הלכה (בסוף ד"ה הנ"ל), ובלבד שבבית הכנסת הקבוע יש מקום בריוח לכל הציבור להתפלל.

ובכף החיים (אות ז) מוסיף שכאשר קנו בית והקדישו אותו לבית הכנסת, מותר לנתוץ את בית הכנסת הישן, דהרי כמו שיש בית כנסת קבוע.

איזה מקום נכלל באיסור זה

הנה מלשון הרמב"ם ז"ל (ספר המצות לא תעשה סה) משמע דכל מקום המיוחד לעבודת הבורא ב"ה ית"ש נכלל בלאו דלא תעשון כן לה' אלוקיכם, וכן העלה בשו"ת דברי חיים (ח"א סי' ג) דאפילו מקום שקדושתו מדרבנן ואפילו מקום המשמש רק לתפלה שהוא מדרבנן, כל שהוא מקום העשוי להתועד שם לדבר שבקדושה נכלל באיסור, ומכלל זה דגם תלמוד תורה, ישיבה, ואף חדר אוכל, וכש"כ מקווה טהרה, נכללו באיסור זה. אך מכיון שלפי רוב האחרונים אין איסור נתיצת מקומות אלו מה"ת, אלא מדרבנן, לכן לא נהגו כ"כ להחמיר בזה, וכן כתב במשנת יוסף (סי' ו אות ה') ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' פג), וכל שיש איזה צורך בסתירתם מקילים בזה, אך יקפידו שלא יהא הפסד לציבור המשתמשים במוסדות אלו, ויסדרו להם מקום חלופי למשך כל זמן הבניה והסתירה, ויש באחרונים שמשמע דגם פנימיה שבישיבה ג"כ נכלל בזה האיסור.

כשיש סכנת התמוטטות

הנה ע"פ הגמרא (ב"ב ג.) מובא לעיל, "ולא אמרינן אלא דלא חזי בה תיוהא, אבל חזי בה תיוהא סתרי ובני". וע"פ גמרא זו פסק הרמב"ם שאם חרבו יסודותיה או נטו כתליה ליפול אפשר לסתור ולבנות, אפילו אין בית הכנסת אחר שיתפללו שם, וכן פסק הטור ומרן המחבר בהמשך סעיף א' שבסי' קנב וז"ל: "אבל אם חרבו יסודותיו או נטו כותליו ליפול, סותרים אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה, שמא תדחק השעה וישאר חרוב" עכ"ל המחבר. הרי נפסק להדיא דבמצב של חורבה או סכנת התמוטטות יש היתר לסתור ולבנות אפילו כשאין בית כנסת אחרת.

ובאמת אף כשעדיין אין כאן סכנת התמוטטות ממש, אלא שהתגלה שם בקעים וסדקים, אמרינן אף על פי שעדיין אין כאן סכנה מ"מ מותר

לסתור הבנין. ואפילו אפשר עדיין לתקנו לפי שעה ולהסיר הסכנה, אין צריך לעשות כן, אלא יכול לסתור ולבנות, כן משמע בגמרא "דחזי תיהוא" דפירושו בקעה, וכן נפסק בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' לד), שו"ת אריה דבי עילאי (סי' יב), ועיין במשנת יוסף (סי' ו' אות ט).

וזה שמותר לסתור גם כשיש בקעים ואפשר לתקנו, הטעם משום שידוע דכל עסקי רבים קדירא דבי שותפי הוא, וקשה לקבץ ממון בכל עת לעסוק בשיפוצים ותיקונים, בבדק הבית, אבל אם יש אפשרות לתקן פעם אחת, וישאר כך לאורך זמן רב וכמה שנים, בודאי שאין לסתור בית הכנסת הישן, אלא אם כן, יש להם מקום תפלה קבוע חלופי, וכן מובא במשנת יוסף שם.

חורים בכתלים

הרמ"א (או"ח סוסי' קנ"ב) שכ', ואסור לסתור דבר מבהכנ"ס וכו' עכ"ל. כן הביאו בדרכי משה "ואסור לסתור דבר מבית הכנסת אלא אם כן עושה על מנת לבנות". וכתב הט"ז (סק"ג) "פירוש שיחזור ויבנה וימלא מקום הנתיצה, אבל אם רוצה לנתוץ קצת במקום אחד שיהיה שם גומא, אע"פ שהוא לא לצורך, אסור. על כן יש לזהר באותם שעושים דף שקורים שטענדר" ומדביקים בכותל ועושים גומא בכותל, שיוכל להחזיק שם ע"י עץ אותו דף לאו שפיר עבדי כנ"ל". עכ"ל. ובפמ"ג (מש"ז סק"ג) חושש לדברי הט"ז, כמו במוחק שם אפילו על מנת לתקן דעובר על לאו דלא תעשון. ובא"ר ובמטה יהודה ובבית מאיר חלקו עליו דכל דבר שהוא לצורך כגון בשטענדר"ר הנ"ל, מותר דהוי סתירה על מנת לבנות, דמותר. ואין זה נתיצה אלא בנין. וכן פסק המשנ"ב (סק"ב) להתיר. אבל בשלחן הטהור (קאמרנא) בסי' זה סעיף ד' כתב וז"ל: אסור לסתור שום דבר מבית הכנסת, אפילו הוא לו לצורך תפלה, כגון לעשות נקב בכותל לקבוע שם שטענדר לתפלה, כן פסק הט"ז, וכן הלכה, ומש"כ הא"ר דבריו תמוהים ודחויים, עכ"ל.

ובמור וקציעה (סי' קנא) כתב "מ"מ נכון ליזהר במאי דאפשר, כגון בסטענדר שיוכל לעשותה כדמות תיבה העומדת בפני עצמה בלי סמיכה לכותל, ולא יקבענו בכותל הואיל ויצא מפי אותו צדיק (הט"ז)".

אולם רבו האחרונים החולקים בזה על דברי הט"ז, ובראשם הא"ר (ס"ס קנב), והבית מאיר (סי' קנא), היעב"ץ במור וקציעה (סי' קנא) והמאמר מרדכי (סי' קנב סק"ה).

בספר נזירות שמשון (סי' קנא), שו"ת אבנ"ז (סי' לג אות ג', ויר"ד סי' שסט) ובשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' יג) ובשו"ת ערוגת הבשם (סי' כה) ובערוה"ש (סו"ס זה) כתב דהמנהג פשוט להתיר.

בשו"ת אריה דבי עילאי (או"ח סי' ב) מקשה על הפמ"ג שפסק כט"ז, שו"ת צמח צדיק (חאו"ח סי' כ) שו"ת בית שערים (סי' נח) ובאור שמח (בפ"ה מהל' מזוזה ה"א) ובשו"ת כוכב מיעקב (סי' עד) והמהר"ש ענגיל ח"ג (ס"ס פח), ובחלקת יואב (חאו"ח ס"ס ד), ובשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' קיט).

ובשו"ת שם אריה (או"ח סי' ד) כתב דגם הט"ז לא אסר אלא דבר העשוי לרווחת יחיד כגון סטענדער אבל דבר שעשוי לכלל הציבור, גם הט"ז מודה שמותריס.

וכן פסק להלכה בעל הילקוט יוסף (עמ' רפג): מה שיש נוהגים לחפור בכותלי בית הכנסת כדי לקבוע שם דף עץ (שקורין סטנדר), אין למחות בידם, שיש להם על מה לסמוך. ומכל מקום נכון יותר לקבוע דף זה מבלי לחקוק ולחפור בכותל בית הכנסת, אלא להדקו במסמרים אל הכותל. ומותר לנתוץ מעט מקיר בית הכנסת כדי לעשות שם איצטבא על מנת להניח שם את הסידורים. וכן מותר לסתור קיר בית כנסת כדי לעשות שם חלונות, ואף על פי שסותר שלא על מנת לבנות ולתקן את בית הכנסת, מכל מקום זהו תיקונו, שהרי אינו עושה להשחית, אלא עושה לצורך בית הכנסת וכבודו, ולכן יש להקל בזה.

מכירת קיר

ובאחרונים מובא רעיון כשרוצים לעשור חור בבית הכנסת לצורך כל מיני דברים שונים, האיך יעשו ויצאו יד"ח כל השיטות. וכתבו דאפשר לעשות זאת ע"י מכירת הקיר לעכו"ם, ונכרי יעשה את עבודת הניתוץ והסתירה,

סו כמו שהתירו לעשות קופת צדקה בתוך הכותל או לקבוע לוח זכרון על הקיר, ולהתקין מתקני קירור וחימום מזגנים ומאווררים וכו'.

ואח"כ ישתמשו בכסף המכירה כדי לתקן ולשפץ את הקיר. ויחזירוהו לקדושה, ובכל אופן, מה שעושים לרווחת הציבור ולא לפרט אין צריך לכל הנ"ל, כי מותר לעשות.

ובשו"ת תורת חסד (חאו"ח סי' ד סעי' ז) דן בדין סתירת בית הכנסת וז"ל: "ולענין דינא אף שאין להקל בזה כדברי האליה רבה הנ"ל, מ"מ יש לצרף היתר זה להתיר לסתור בכותל בהכ"נ ע"י גוי, דבלא"ה יש לומר דכיון דקדושת בית הכנסת אינה אלא מדרבנן, וכמ"ש הר"ן והובא לעיל, וממילא איסור הנתיצה גם כן מדרבנן הוי. ואם כן, אם יעשו זאת ע"י גוי הוי שבות דשבות במקום מצוה שיש להתיר לכ"ע, ומצורף לזה דעת הא"ר שאפי' לישראל עצמו שרי כיון שאין זו דרך השחתה כנ"ל ולרווחא דמילתא יש לעשות באופן זה: לומר לגוי אחד שהוא יאמר לגוי אחר לסתור שהוא יסתור הכותל".

ועוד מצינו בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב - יו"ד סי' יד) דכתב וז"ל: "ובמקום שאפשר שהנתיצה תהיה ע"י פועלים עכו"ם עדיף טפי, ובלבד שיעמוד ישראל ע"ג שלא יבואו לזלזל ולהקל ראש ולבלע את הקודש ח"ו, אולם אין זה מעכב שתהיה הנתיצה ע"י גוי דוקא]. וכן אם אפשר להשתמש באבני ההיכל שנתצו אותו, לצורך בנין ההיכל החדש, כגון שישפכו את אבנים ועפר אלו ליסודותיו וכדו', עדיף טפי, ואם אין בהם כל צורך, מן הראוי הוא לגונזם בכבוד הראוי להם. וישתדלו למהר במלאכת הבנין כמה שאפשר, ולגרום פחות הפרעות למתפללים בביהכ"נ.

וכן ראוי לחוש לדעת המעשה אברהם (הנ"ל), שאם אפשר לבנות ע"י פועלים ישראלים את ביהכ"נ בכלל ואת ארון הקודש בפרט כהא דנידון דידן, ולא ע"י פועלים עכו"ם, אולם כאמור לעיל אין זה מעכב לדינא, ורק משנת חסידים שנו כאן, וכמבואר בס"ד לעיל בדברינו.

ומסכם לדינא שהתייעץ עם מרן מלכא הגר"ע יוסף שליט"א, ושטח לפניו מתורף הדברים הנ"ל בקיצור נמרץ, והסכים עימו להאי שריותא, להתיר את נתיצת ההיכל הקיים ע"מ להגדילו ולהרחיבו כדי שיוכלו להכניס בו את כל ספרי התורה הנמצאים בביהכ"נ זה. ע"כ משו"ת עטרת פז.

הוספת עמודים שגורע מחלל בית הכנסת

מותר להוסיף עמודים בתוך בית הכנסת, בין משום יופי והידור, בין אם רוצים לחזק את יסודות הבנין הקיים (ובזה ירוויחו שלא יצטרכו לשפץ את בית הכנסת באופן שהכתלים חלשים). בין אם רוצים להוסיף למעלה עוד קומה שתשמש מקום לתורה ולתפלה, אע"פ שע"י הוספת העמודים וכו', יתמעט מחלל בית המדרש, מ"מ מותר, והטעם דכל דבר שמוסיף לצורך בית הכנסת, אינו נקרא למעט, דמוסיף הוא! וכן כתב בשו"ת דברי חיים (ח"א סי' ד) ובשו"ת צור יעקב (סי' קכ). אכן הוסיף בשו"ת ערוגת הבשם (סי' כו) דכל זה בזמן שאין מתמעטים מקומות הישיבה בבית הכנסת, אכן אם ע"י הוספת העמוד או הקיר וכו' (בימה גדולה ויפה) יתמעטו מקומות ישיבה בבית הכנסת, וכש"כ אם יתמעטו המתפללים אסור לעשות כן, וכן כתב במשנת יוסף (סי' כא אות ד). ובלבד שלא יסגרו את הבית לצורך השיפוצים אלא אם כן יש להם מקום מרווח ונאה חלופי, כגון בית כנסת שיש לו עזרת נשים או חדר אוכל או כולל וכו', ישפצו את מקום הבית הכנסת ויתפללו במקום החלופי, ולאחר מכן יחזירו את התפלה למקומה, ואח"כ ישפצו את שאר המקומות, מעבר למקום התפלה, דבר שחלילה יכול להמעיט המתפללים ודאי לא טוב שסוגרים את בית הכנסת עד לאחר השיפוצים.

הריסה כדי להרחיב

בית כנסת שרוצים להרחיבו מחמת שנתרבו בו המתפללים מותר להרוס את אחד הקירות הפנימיים, כדי להרחיב את אולם בית הכנסת ולחברו עם חדר חיצון כגון פרוזדור, כ"כ החלקת יעקב (ח"ג סי' קיט) ושו"ת שואל ונשאל (ח"א סי' ה, וסי' מט). ואם רוצים להוסיף רק חלק מהחדר החיצון, ולחברו לבית הכנסת, עדיף לבנות קודם את הקיר החדש, ורק אח"כ לסתור את הישן, כ"כ הרמ"א (סי' קנב סע' א).

ביטול שכירות בית הכנסת

מרן החיד"א במחב"ר (שם סק"א), וכן הכף החיים (סק"ח) ובמשנ"ב (סק"ג) פסקו שכשם שאסור לסתור בית הכנסת קודם שיבנו בית הכנסת חדש במקומו, כך הדין אם שכרו מקום לבית הכנסת להתפלל שם בקביעות, או

ללמוד שם וכו', אסור להם לסלק עצמם משם ולבטל השכירות עד שישכרו תחלה מקום אחר.

סיכום

לפיכך, נראה להלכה הוא, שאע"פ שיש להם בית כנסת נוסף באותו המקום, אסור לסתור את בית הכנסת עד שיבנו חדש תמורתו.

אבד תאבדון

נאמר בתורה (דברים יב, כג): "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים... וניתצתם את מזבחותם ושבתם את מצבותם... לא תעשון כן לה' אלוהיכם". ובספרי (דברים פסקא ס"א) למדו מכאן שכל המנתץ דבר מן ההיכל או המזבח עובר בלא תעשה. הואיל וקדושת בית הכנסת היא מעין קדושת המקדש, ובית הכנסת אף נקרא 'מקדש-מעט', אסור לשבור ממנו דבר. ולכן יש להיזהר שלא לקלף בלא משים צבע מקיר בית הכנסת, שכן גם זה נכלל באיסור. וכן אין לבעוט בקיר בית הכנסת מבחוץ, שמא יפיל מעט מן הטיח שבחוץ (שאלת יעבץ ח"ב נ"ד). ואף רהיטי בית הכנסת כלולים באיסור, ויש להיזהר שלא להשחיתם (באו"ח קנא ד"ה 'ואסור'). לעומת זאת מותר לקלף את הצבע כדי לסייד מחדש את בית הכנסת, וכן מותר לקדוח חורים בקירותיו כדי לחבר אליהם מנורות וארונות וכדומה, מפני שאין זה נתיצה אלא תיקון צרכי בית הכנסת (ש"ע או"ח קנב, א"ר, משנ"ב סק"ב).¹⁰

סז נוסף עוד פרט בנושא "כבוד בית הכנסת" בענין סתירת בית כנסת, דידיע ע"פ הגמ' (בב"ב ג.) חומר האיסור: וז"ל: "אמר רב חסדא, לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי (לא יסתור אדם בית כנסת עד שיבנה בית כנסת אחר תחתיו). איכא דאמרי (יש אומרים), משום פשיעותא (משום פשיעה, שמא לא יבנה המבנה החדש), ואיכא דאמרי, משום צלויי (שלא יהיה מקום תפלה בזמן הבנייה - על פי פירוש רש"י, שם). מאי בינייהו (מה ההבדל בין שתי הסברות)? איכא בינייהו, דאיכא בי כנישתא אחריתי [גרסה אחרת, דוכתא לצלויי] (שקיים בית כנסת אחר או מקום אחר לתפלה במקום.

ההלכה היא אפוא, כי אין להרוס בית כנסת עוד טרם נבנה בית כנסת חליפי תחתיו. או משום שמחמת פשיעה לא יבנה בית הכנסת החדש, או משום שבזמן הבנייה לא יהיה לציבור מקום תפלה (וראה רמב"ם, הלכות תפלה, פרק י"א הלכה י"ב: ש"ע או"ח סי' קנ"ב, וכן שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' ק"ע).

כל אבן ואבן בבית המקדש היא קדושה, והנותץ אבן מביהמ"ק עובר משום "בל תשחית" ומשום "לא תעשון כן לה' אלוקיכם", וה"ה בבית הכנסת שהוא מקדש מעט. ועל כן, אין לקדוח חורים בקירות בית הכנסת לצורך פרטי, ונכלל בכלל האיסור של זלזול בית הכנסת. אבל אם קודח חורים לצורך בית הכנסת, כגון חשמלאי שצריך לסתת בקיר לצורך עבודתו, מותר.

ואומר הרב בעל הבא"ח (ויקרא אות יז): "ואסור לנתוץ מהכותל אפי' אבן אחת, ואפי' לתקוע בו מסמר כדי לתלות בו איזה דבר אסור, ואין רשות ביד הקהל לתת רשות על דבר זה אפילו בממון". אם רוצים להרחיב את בית הכנסת ולשם כך שוברים קיר וכדומה - מותר. אבל אם רוצים להרוס חלק מבית הכנסת ולהופכו לעזרת נשים, אע"פ שזה דבר חשוב, יש בזה משום הורדת קדושה ואסור.

קיר המשותף לבית הכנסת ולאדם פרטי, כתב על כך בעל הבא"ח (שם): "אבל אם הכותל נבנה מתחילתו בשותפות בעל החדר עם גבאי בית הכנסת אז יש לו דין מחצה על מחצה, וישתמש בעל החדר בתוך החצי שלו, ובחצי של בית הכנסת לא ישתמש אפילו בתקיעת מסמר" (הכוונה עובי המחיצה).

וכך היה מספר הראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל פעם רצו הגבאים בבית הכנסת שלנו לקבוע מדף בקיר של בית הכנסת ליד המקום שבו אני יושב כדי שאוכל להניח עליו את הכובע בימי הקיץ החמים. ואמרתי להם שאסור לעשות זאת וזה לאו מדאורייתא שנאמר "לא תעשון כן לה' אלוקיכם" (דברים יב, ד), כיון שעושה חור בקיר ביהכ"נ לשימוש פרטי. אבל אם הגבאים מחליטים להוסיף למשל נברשת ואז צריכים לקדוח או לחפור להעביר את חוטי החשמל - מותר. וכן יש אותם אנשים שמטבעם ידיהם ממשמשות בכל דבר, ולעיתים הן שוברים איזה קיסם קטן מהכסא בבית הכנסת, ויש בזה משום "לא תעשו כן לה' אלוקיכם", ראה מש"כ הגרב"צ אבא שאול זצ"ל בספרו אור לציון מוסר (זכרון הדסה).

סימן קנג ובו ד' סעיפים : דין בנין בית הכנסת

אין סותרים זאת כדי לבנות אחרת / בונים תחילה אחר כך נסותרת
 אף אם לא רצו לסתור רק מחציה / בונים תחלה אחרת חדשה
 ואף חרבו יסודתיו או נטו / הכתלים, ליפול סותרים אותו
 ומתעסקים במהרה לבנותו / ביום וגם בלילה לא ישבותו
 מתוך הספר רנה ותפלה להגר"א טולדיאנו זצ"ל

יסוד הבית הננסת

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים (בראשית כו, כב)

נוהגים בבנין בית הכנסת שאדם גדול מניח האבן הראשונה והמקור לכך
 הובא ברד"ק על שמואל א (יד, לה) על פי הפסוק: "וַיִּבֶן שְׂאוֹל מִזְבֵּחַ לַיהוָה, אֹתוֹ
 הֵחָל לְבָנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה"^{סח}, ששאל המלך עצמו נתן אבן הראשונה ואח"כ
 בנאו הבונים עד כלותו (טעמי המנהגים אות קסז), יש מי שאומר שאין נכון
 לבנות את בית ה' ע"י עכו"ם (ברכי יוסף בשם ספר בית דוד סי' סד), ובשלחן
 הטהור הוסיף דיאמרו על כל שיפה ושיפה לשם קדושת בית הכנסת, רק
 היכא דלא אפשר מקדיש אותה אחר גמר הבנין.

סח מצינו במדרש רבה (קדושים ח) ויבן שאל מזבח לד' אותו החל לבנות מזבח כמה
 מזבחות בנו ראשונים נח א' אברהם א' צחק א' יעקב א' משה א' יהושע א' ואתה אומר אותו
 החל אלא אותו החל להיות ראש במלכים א"ד על ידי שנתן נפשו על הדבר הזה העלה עליו
 הכתוב כאלו אותו החל לבנות מזבח לה'.

פרק כ"ב

ארון הקודש

פרוכת שאנחנו תולים לפני הארון אין לו קדושת ארון רק
קדושת בית כנסת (ש"ע סי' קנד סע' ו)

גובה ארון הקודש

את ארון הקודש ראוי להניחו במקום גבוה, מאחר ובוזה זוכים אנו לשני דברים והם: שיש בזה כבוד התורה שמצניעין ס"ת במקום גבוה, ועוד כידוע ע"פ המובא בש"ע (יו"ד סי' רפב) דאסור להיות אחוריו לס"ת אלא"כ הס"ת למעלה מעשרה טפחים, אז מותר. ואם כן, אותם שיושבים בבית הכנסת ואחוריהם כלפי מזרח אינו נכון אלא"כ ההיכל הוא למעלה מעשרה טפחים, והגם דדעת הט"ז דגם אם אין ההיכל גבוה עשרה טפחים אין איסור בזה כיון שהס"ת בתוך ההיכל והוי רשות אחרת, אמנם אין זה דבר מוסכם, דבדעת קדושים כתב דוקא אם הארון הקודש יש בו שיעור 40 סאה מותר, ובבני יונה לא ניחא ליה כלל בהיתר זה וכתב דהיתר הדרשנים לשם שמים אבל בלא"ה יש בו איסור שאחוריהם אל ההיכל וכן כתב בשערי אפרים (פתחי שערים שער ג' סק"ו), ועיין בספר מקדש מעט (סי' רפב). עכ"פ לכל הני שיטות בודאי נכון שיהיה ההיכל גבוה עשרה טפחים, ועוד דאף לשיטת הט"ז אין היתר כהס"ת ברשות אחרת אלא בדרך עראי כמו הדרשנים. אבל אם קובעים מקומות באופן שנמצא שאחוריהם כלפי ההיכל אסור אף דהוי רשות אחרת כמו שכתב הלבוש ובפמ"ג בסימן זה. וע"כ שפיר לכ"ע שמהדרין לעשות ההיכל במקום גבוה. ואם אי אפשר לעשות הארון הקדוש במקום גבוה מחמת דוחק המקום וכו' לפחות יזהרו שלא לעשות הארון שיהיה חללו מגיע לארץ שכביכול הס"ת נראים כאילו על הארץ והם שווים לרגלי האדם, שיש בזה משום בזיון התורה. (מתוך מנהג ישראל תורה).

פרוכת

מנהג ישראל לפרוס הפרוכת לפני ארון הקודש, הלכה זו הוזכרה בראשונים רש"י ותוס' (מגילה כו:), רמב"ם (הל' תפלה פי"א, הט"ו), ונצטט את לשון הרמ"א (סי' קנד סע' ו): "פרוכת שאנחנו תולים לפני הארון אין לו קדושת ארון רק קדושת בית כנסת".

ברוב בתי הכנסת בעולם, הפרוכת היא בחוץ, אבל כפי שנראה קיימת להלן מחלוקת בדבר ולדעת הרבה פוסקים הפרוכת היא מחוץ לארון הקודש.

אולם יש דעה בראשונים שהפרוכת היא בפנים, דהיינו דלת הארון היא מחוץ לפרוכת. וכך נהגו בכמה מקומות רבים.

שנינו במסכת מגילה (כו:): "אמר רבא מריש הוא אמינא האי פריסא לתשמיש הוא, כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחא ספרא עילויה, אמינא תשמיש קדושה הוא ואסור". ופרש"י "פריסא, יריעה שפורסים סביבות הארון מבפנים", התוספות הקשו על כך ופירשו: שפורסים אותה מסביב לארון מבחוץ.

הרי לפנינו מחלוקת היכן היתה הפרוכת, וכפי שנראה להלן כך כתב הב"ח, שנחלקו רש"י ותוספות במקום הפרוכת.

נציין שבתרגום אונקלוס מתרגם "פרכת המסך" במדבר (ד, ה) - "פרכתא דפרסא".

הר"ן (בדפי הרי"ף ח:): והרשב"א מגילה שם, הביאו את דברי רש"י הנ"ל וחלקו עליו ופירשו שפריסא זו היא "יריעה שפורסים על התיבה" וכעניין הכתוב "ופרוסו עליו כליל תכלת, וכדאמרינן בסוטה (לט:): "אסור להפשיט את התיבה בציבור" וגרסינן בירושלמי "כילא דעל הארון כארונא".

בשו"ת הב"ח הישנות (סוסי"י יז) "כל מידי שתולין סביבות הארון מבחוץ לכב' ס"ת עבידי, שהרי עטרות כסף וזהב שתולין סביבות הארון מבחוץ וגו' הוא הדין הפרכת שבחוץ וגו' אבל הוילון שמבחוץ לפני הארון הוא דוגמת הפרכת שבמשכן שכתוב בו והבדילה לכם הפרכת וגו' ולפיכך הוא פרוס לפני הארון ולא גם מצדי הארון דלכבוד הס"ת ולפי זה הוא תשמיש קדושה וגו' ואע"פ שתוס' חלקו על רש"י, והסכימו לזה האחרונים ב"י וכו'".

מ"מ אין להקל כנגד פירוש רש"י, אכן נראה עיקר דרש"י לא היתה כוונתו וכו' דפשיטא דאפילו מבחוץ לא הוה אלא תשמיש דתשמיש, ומה שפירש מבפנים, הוא לפי שכך היה המנהג בארצו, ואף עכשיו כך הוא המנהג בקצת ארצות לפי מה ששמענו, אבל לדינא אין לחלק בין מבפנים למבחוץ, הלכך יש להתיר פרכת שהוא תשמיש דתשמיש פרוסה (לפורסה) על העמוד, ומניח לשם הש"ץ הסידור". עכ"ל.

הרי לפנינו מחלוקת ומנהגים היכן הפרוכת עומדת, לפני או מחוץ לארון.

ואולי תלוי מיקום הפרוכת בטעם שמעמידים פרוכת:

בפוסקים הובא הסבר למנהג עשיית הפרוכת:

(א) משום צניעות.

(ב) משום הנאמר "והבדילה הפרכת לכם בין הקדש לבין קדש הקדשים".

(ג) משום הנאמר "והורדו את פרכת המסך וכסו בה את ארון העדות וגו' ולא יבואו לראות כבלע את הקדש..." (במדבר ד).

נציין לפוסקים שהזכירו שהפרוכת היא משום צניעות, בתרומת הדשן (שו"ת סי' סח), כתב שהפרכת שונה מוילון שאינה משמשת כדלת, שהרי בלאו הכי יש דלת לארון ואינה תלויה שם אלא לשם צניעות. והובא בש"ע (סי' שטו סע' א) ועיין במשנ"ב שם.

ובספר זרע אמת (ח"א סי' כו), הפרכת אינה לנוי גרידא, אלא משום שנאמר "והבדילה הפרכת לכם בין הקדש לבין קדש הקדשים". עוד כתב שם שהפרוכת היא על דרך כיסוי כלי הקודש בעת המסעות. ובשו"ת מהר"ם פדואה (סימן פ"ב) כתב שהפרכת היא לכיסוי הארון, "בעבור כבוד וקדושת ארון הקודש". וראה מדברי רשב"א והר"ן שהובאו לעיל.

עייין גם ברמב"ן, (במדבר ד, כ): "ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו וגו' שלא יבואו לראות כאשר יוסר הפרכת המסך ויתגלה הארון, רק אחר שיכוסה הארון יבוא לכסות אותו".

ונראה להוסיף עוד, דהנה בקודש הקדשים מלבד הפרוכת היו בו שערים, עיין שבת (ל): "ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה

בזה", ובשו"ת אגרות משה חלק קדשים (נדפס בסוף חאו"ח א סי' ב) הוכיח מרש"י (מנחות צח. ד"ה בפרוכת) שהיו לקדש הקדשים מלבד הפרוכת גם שערים, ועל כן הפרוכת לא נעשתה למחיצה אלא לצניעות בעלמא, וכן משמע מיומא (נד). פרוכת דבבי, (ופרש"י שכנגד הפתחים פתח אולם והיכל ובית קדשי הקדשים) וכן מפורש בנביא מלכים ודברי הימים שלפתח הדביר עשו דלתות. ועי' שם במה שביאר.

ולפי זה נראה שאף שדלתות היכל היו מזהב, אעפ"כ היו מכסים אותם בפרוכת. ואין זה פגם ביופי, אמנם לגבי דלתות היכל אמרו במשנה מדות (פ"ד מ"א): "שכל הבית טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות", לפי שלא היה נראה.

ומרן הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יחזה דעת (ח"ו, סי' ט) הוסיף לבאר שהפרוכת נעשית כדי שלא יזוזו עיניהם מארון הקודש שקדושתו חמורה. וכעניין שפירש רש"י שמות (לד, לג) שלכבוד קרני ההוד של משה, היה משה שם מסוה על פניו שלא יזונו הכל עיניהם ממנו.

ולכאורה לפי הטעם שהפרוכת היא משום "ופרסו עליו כיסוי" או משום "והבדילה הפרכת", נראה שמקום הפרכת הוא מחוץ לארון, כדי לכסותו או להבדילו, ואילו לטעם משום צניעות לכאורה אין משנה אם הפרכת היא מבפנים או מבחוץ.

ואם כן, יש מקום להעמדת פרוכת בתוך הארון מבפנים. אלא שמאידך אין לקבל את הטענה שהפרוכת כשהיא מבחוץ מסתירה את היופי של ההיכל.

בשו"ת "זרע אמת" הובא גם מש"כ בשערי תשובה (קנד סק"י) ד"אין יכולים לשנות שלא להניח פרכת מסיבה שהארון מבהיק".

עוד נוסיף, דבשו"ת יחו"ד (שם) דן באורך האם מותר להסיר פרוכת מעל ארון הקודש כדי להראות יופיו לקהל המתפללים והשיב לאיסור. והביא שם את החשיבות של נוי ארון הקודש, וכתב כי יש גם מצוה לנאות גם דבר שלא נראה, כמו כתיבת פרשיות תפילין ותפילין של יד, שהם דברים מכוסים, אבל מנהג ישראל לכסות את הארון, מהטעמים שהובאו לעיל, וחמור הדבר לשנות מנהג ישראל, והמנהג לשים פרוכת על הארון מבחוץ. ועי' מה שהבאנו לעיל מענין דלתות היכל.

ובספר עלי הדס (עמ' 199) [מנהגי תונס] כתב באות פד דלא נהגו לתלות פרוכת לפני דלתות הארון מבחוץ, אבל היו תולים פרוכת קטנה בפנים, מאוחררי דלתות הארון. והביא סמך למנהג תונס הוא ע"פ רש"י (מגילה כו:): אמר רבא מריש הוא אמינא האי פריסא לתשמיש הוא, כיון דחזינא דעיפי ליה ומנחא ספרא עילויה, אמינא תשמיש קדושה הוא ואסור". ופרש"י פריסא, יריעה שפורסים סביבות הארון מבפנים. תשמיש דתשמיש הוא - תשמיש של ארון. דעיפי ליה פעמים שכופלים אותו תחת הס"ת. נמצא שלפי רש"י הפרוכת בתוך הארון כמנהגנו בדיוק. וכ"כ האור זרוע (סי' שפו) והגהות אשרי. וכן נראה מדברי המאירי וז"ל: וכן טעונה גניזה היריעה שפורסין בתוך ההיכל לפני ס"ת והיא הנקראת פריסה. עכ"ל. אולם, כאמור לעיל דלדעת בעלי התוספות הר"ן ועוד הפריסא מחוץ לארון.

עוד הביא בשם הגאון רבי ישמעאל הכהן בספרו זרע אמת (ח"א או"ח סי' כו), אודות קהלה אחת שרצו לעשות ארון קודש מפואר ולא לתלות לפני פרוכת, נגד המנהג המקובל באותו מקום. וז"ל התשובה: נלע"ד דלא אריך למיעבד הכי, לפי שמנהג הפרוכת נראה דאינו לנוי בעלמא אלא לצניעות יתירא על שם "והבדילה הפרוכת" וכו', וגם על דרך כיוסי כלי הקדש, וכ"נ מתוך דברי תרומת הדשן (סי' סח) דכתב דהפרוכת שלפני הארון הוא תלוי שם לצניעות. עיי"ש. וא"כ מ"ל שפיר אם הוא יפה טפי בלא פרוכת. על כן לא טוב לענ"ד לשנות מנהג זה שהוא מיוסד בטעם והוא פשוט בכל ישראל. עכ"ל. ומ"ש הרב זרע אמת שהפרוכת אינה רק לנוי גם לצניעות כמו שמצינו במשכן ובכלי המקדש, נראה לכאורה דכוונתו שאין מספיק לעשות מחיצה אחת (דלתות ההיכל) בפני ספר תורה, אלא צריך שתי מחיצות. וא"כ ודאי דאתי שפיר גם לתלות הפרוכת מבפנים, וכמנהגנו והכל לפי מנהג המקום.

וראה בספר וישב יוסף (להרה"ג ר' יוסף כהן שליט"א) ח"ב (סו"ס טז) שכתב שכאשר ביקר מרן פאר הדור הגר"ע יוסף שליט"א וראה שאין על ארון הקודש פרוכת חיצונית תמה על זה, ושאלת את הגר"מ מאוזו שליט"א על זה והשיב שכן היה המנהג בתונס שעשו פרוכת פנימית ולא חיצונית, עיין בשו"ת עשר לך רב (ח"ב סי' כו) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' צא) התפלה והלכותיה ח"ה סי' יח עמ' 142.

ועוד הביא בספר כתר שם טוב (ח"א עמ' רלב) דכתב שגם מנהג לונדון לתלות פרוכת רק מבפנים ולא מבחוץ (מנהג אמשטרדם לא מבפנים ולא מבחוץ), ואם בלונדון ואמשטרדם לא תלו פרוכת מבחוץ, קרוב לודאי שכן היה מנהג ספרד הקדמון, כי כידוע קהלות אלו נוסדו ע"י מגורשי ספרד ושמרו בקפדנות רבה על כל מנהגיהם, בלי להוסיף או לגרוע דבר. וכמ"ש בכתב שם טוב עצמו (ח"ג עמ' 52): למן היום שגורשו מספרד ובאו לשכון כבוד בארצות אלו, הביאו עמהם המנהגים העתיקים שבארצות ספרד ונוסח סידור תפלתם, ולא שינו אף כקוצו של יו"ד, וגם לא רצו לחדש שום מנהג. עכ"ל. וכזאת מצאתי בהקדמה לספר "ושכנתי בתוכם - בית הכנסת מעבר לדורות", אשר מפרט את השינויים במבנה של הבתי כנסיות די בכל אתר ואתר, ולבי ההיכל כתב בזה"ל: יהודי צרפת, גרמניה ואיטליה קוראים לו "ארון קודש" ותולים פרוכת מבחוץ בפני הדלתות. יהודי ספרד והמזרח קוראים לו "היכל" ותולים פרוכת מבפנים מאחורי הדלתות. ע"כ.

וסיכם: הראת לדעת שמנהגנו לתלות פרוכת מבפנים בלבד, ולא מבחוץ ההיכל, נשען על דברי רש"י ועוד כמה רבנות קמאי, והיה מנהג פשוט בעוד הרבה קהלות ספרדיות. ע"כ מהספר החשוב "עלי הדס".

מסקנה: כאמור לעיל ברוב תפוצות ישראל, הפרוכת היא מבחוץ, ואין לשנות המנהג, ופריסת הפרוכת אינה לנוי בלבד, אלא על מה שנאמר בשמות (כו, לג) **"וְהַבְדִּילָהּ הַפְּרֹכֶת, לָכֶם, בֵּין הַקֹּדֶשׁ, וּבֵין קֹדֶשׁ הַקְּדוֹשִׁים"**, אפילו אם ארון הקודש נאה ביותר ומצופה בזהב וכו', אין לשנות מהמנהג לתות הפרוכת מחוץ לדלתות ארון הקודש. (אבל מאידך יש מקומות חשובים שהפרוכת נמצאת מבפנים ויש לזה גם מקור בהלכה.

יש מקומות שנהגו לפרוס פרוכת נוספת מבפנים לדלות ארון הקודם בנוסף לפרוכת החיצונית, עיין בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד חאו"ח סי' ז) ובשו"ת עשה לך רב שכתב שראה בבתי כנסת בירושלים עיה"ק שהיו מניחים ב' פרוכות, אחת מבפנים ואחת מבחוץ.

תוכן הפרוכת

עוד מענין לענין בתוך ענין, בדין תוכן הפרוכת, איתא במסכת ברכות (ה:):
"אמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי מנין למתפלל שלא

יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר (ישעיה לח, ב) "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל". המימרא הזו נפסקת להלכה ברמב"ם (הל' תפלה פ"ה הל' ו) באומרו "ויחזיר פניו לכותל" (וראה בלחם משנה ששואל למה לא התבאר דין חציצה). בטור (סוף סי' צ) מופיעה הלכה זו בערך בלשון הגמ'. ושם בב"י מביא בשם האבודרהם שמצטט תשובה מהרמב"ם שנשאל אם בבגדים המצויירים יש עניין של חציצה או לא, והשיב שכדי שנוכל לכוון בתפלה כמו שצריך עלינו לסלק כל דבר שעלול להסיח את דעתנו מהתפלה, וזה הטעם לדין הגמ' בחציצה בינו לקיר. לכן, בבגדים המצויירים, אם אינם בולטים מהקיר, אע"ג דמדין חציצה אין איסור בדבר, אבל מטעם הסחת הדעת אין מן הראוי שיהיו מול העיניים, כיון שבקל הם יכולים להסיח את דעתו של המתפלל מתפלתו. ואם במקרה מתפלל במקום בו יש בגד מצוייר, אומר שם הרמב"ם, המנהג לעצום את העיניים.

המרדכי (מסכת ע"ז פרק כל הצלמים סי' תתמ) מביא תשובה מרבנו אפרים לרבנו יואל על "צורת עופות וסוסין שציירו בביהכ"נ אם מותר להתפלל שם", והתיר. מאידך גיסא, הוא מביא מעשה שהיה עם רבנו אליקים חמיו של הראב"ן, שציוה להסיר צורות אריות ונחשים שציירו בביהכ"נ בקולוניא. (שתי הדעות מוזכרות בדרכי משה, סי' צ).

מרן המחבר (שם סעי' כג) פסק כדעת הרמב"ם דאסור תליית הבגדים הללו, וגם הרמ"א נטה לשיטה המחמירה מבין השיטות המובאות במרדכי. המג"א מזכיר שהאיסור הזה לא רק בדברים התלויים על הקיר אלא גם על הקיר עצמו יש איסור, אלא אם כן הציורים הם למעלה מקומת האדם, ופירש המחצית השקל: "דשם אין לחוש שיסתכל בהם דלא מצי בשעת תפלת י"ח דצריך ליתן עיניו למטה אלא דגם בשאר תפלה אין דרך להסתכל למעלה".

עוד נוסף בתוכן הפרוכת יש לוודא שלא יהיו ציורי שמש כגון סימול שבטו של ראובן בשמש, יש להסיר זאת, וכן יש למנוע כתיבת שמות תורמים בכתב לע"ז. (שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' י, הליכות שלמה עמ' רלג). ולענין אשה שתרמה פרוכת לבית הכנסת ורוצה להנציח את שמה אין מניעה לעשות כן, ואין לחשוש שהרואים יבואו לידי הרהור (התפלה והלכותיה בשם הצי"א (ח"י"ג סי' עט), ועיין בשו"ת מהרש"ם (ח"ט סי' ה') דכתב שהמנהג פשוט לעשות מבגד אשה פרוכת על ידי שישנה אותו שינוי גמור, כמ"ש החת"ס (סי' מ), עיין בתבואות

שמש (ח"א סי' עב), ושמעתי שאחת הפרוכות בקבר של רחל אמנו ע"ה עשוי מבגדי כלה שנרצחה כמה ימים לפני חתונה, ה' ישמור ויציל אותנו.

פרוכת הנפתחת

ולענין פרוכת הנפתח לשני צדיה ויש שני חלקי אותיות מצידיה, מעיקר הדין מותר לפותחה בשבת, ואין בזה חשש של כותב ומוחק, אבל מהיות טוב להרחיק מעט מערב שבת קודש את שני חצאי הפרוכת, ולכתחילה אין לעשות פרוכת זו, כי זה שינוי ממנה ישראל, עיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מ אות כב) ועיין שו"ת קנין התורה (ח"א סי' עו) מנוחת אהבה (ח"ג פכ"ב סע' טז) ובשו"ת רבבות אפרים (סי' תקצז).

עמוד של הבעל תפלה

בהרבה מקומות ובפרט אצל ק"ק הספרדים ובני עדות המזרח נהגו שבעל התפלה, דהיינו החזן, ש"ץ, עומד על התיבה (הבימה) שבמרכזה של בית הכנסת, וכמו בקריאת התורה עומד שם הבעל קורא גם בתפלה. אולם במדינות וק"ק אשכנז, עד ימינו ועוד הרבה קהלות נהגו להעמיד "עמוד" (סטנדר) בצדו המזרחי של בית הכנסת, ליד ארון הקודש, ושם עומד החזן בעת התפלה, ואילו בתורה קראו על הבימה שבאמצע בית הכנסת, וכן נהגו בדורות קודמים עד לזמן חרבן הבית.

טעם מנהג זה הבוא בספר "פליטה הנשאר" (ח"ד עמ' כב) מכתב מהגאון רבי שמעון סופר אבדק"ק קרקאק זצ"ל שהאריך לבאר שם "דהבימה שבמרכז בית הכנסת, לקריאת התורה, הוא כנגד מזבח הנחושת שעמד באמצע העזרה, ועמוד של בעל התפלה (חזן), הוא כנגד מזבח הקטורת [שהוא מזבח הזהב], שהיה עומד בהיכל השם, לפני ארון העדות", ועיין בשו"ת מחולת המחנים הדין בזה בארוכה^ט.

ט מצינו טעם לשבח לבאר דטוב להתפלל דוקא לפני העמוד תפלה (למנהג אחינו בני אשכנז), שהוא בשם הראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל (קול צופי' 336) דאין זה מכבוד שהחזן ישתמש בתיבה שנועדה לספר תורה.

ובשו"ת "מכתב סופר" (או"ח סי' א') הביא ממה שכתב וז"ל: "כאשר הוא בלי ספק מאחר שעיינינו הרואות שכמעט בכל תפוצות ישראל גולת בני ישראל, מקצה העולם ועד קצהו, נבנו הבתי כנסיות על תמונה אחת, רצוני לומר, העמדת הבימה באמצע לקריאת התורה, ותיבה מיוחדת למטה על הארץ סמוך לארון הקודש שהש"ץ יורד לפניו להתפלל, וכן הוא בבית הכנסת הישנה בק"ק פראג הנקראת בשם "אלטנייא שוהל" (בית הכנסת הישנה החדשה), וכפי המורגל בפי הסופרים והספרים, נבנתה בית הכנסת ההוא, לא זמן כביר אחר חורבן בית קדשינו דהיינו הרבה יותר מאלף שנים (מדורינו), וחקרתי ודרשתי אצל אחב"י הגולים ממדינת רוסיא, אשכנז וצרפת, כולם קהלות גדולות וקטנות, חדשות וישנות, בנו מאז ומעולם הבתי כנסיות, כמו שנבנו כל בתי הכנסיות במדינתנו פה. ומנהג עתיק זה ודאי מנהג ותיקין הוא מיוסד על אדני פז, ונראה כשיגעון מי שיאמר שבמקרה קרה שהסכימו רבבות אלפי ישראל הנפוצים בארבע קצות הארץ, על דעה אחת, אם לא שהיתה קבלה בידי אבותינו הקדושים מאנשי כנה"ג לבנות באופן זה". עכ"ל

וכן מנהג בני אשכנז עד היום הזה שהחזן עומד במקומו ליד ארון הקודש, משא"כ אצל מנהג בני ספרד, עדות המזרח, שהחזן עומד על הבימה במרכזה של בית הכנסת, וכל אחד כמנהגו ינהג, ואסור לשנות.

ובעצם מיקומו של החזן והעמוד אם על צד ימין של ארון הקודש, או בצד שמאל, היו הרבה מנהגים שונים, וכל אחד כמנהגו המקובל ולא ישנה^ע.

ע ובבתי כנסת שארון הקודש נבנה בגובה על הבימה, שצריכים לעלות על מדרגות לפתוח את ארון הקודש, אז בדרך כלל היה העמוד של החזן למטה, ליד תחלת הבימה, וזה נקרא ליד ארון הקודש.

פרק כ"ג

י"ב חלונות

"ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אל יתפלל אדם
אלא בבית שיש שם חלונות, שנאמר: (דניאל ו, יא) וְכִוִּין
פְּתִיחָן לָהּ בְּעֵלְיָתָהּ נֶגֶד יְרוּשָׁלַם^{ע"ב}. (ברכות לד:)

המקור

הראשונים דנו בטעם ד"ז ואלו הם השיטות:

(א) רש"י ז"ל בגמרא שם: שגורמין לו שיכוין לבו^{ע"ב}, שהוא מסתכל
כלפי שמים ולבו נכנע^{ע"ב}, ע"כ.

עא וכתב רש"י שם נגד ירושלם - לצד בית המקדש ואע"פ שחרב עשה כמו שאמר
שלמה והתפללו אליך דרך ארצם

עב הגר"א כתב דאדם המביט לשמים יכנס בו יראת שמים, דהיינו יראת הרוממות,
וזהו שאמרו לעולם יתפלל בבית שיש בו חלונות, שאם יתבטל מתפלתו יביט לשמים ויכנס
בו יראת שמים.

עג מרן הב"י (סי' צה, ד"ה וצריך שיכוף וכו') מקשה על שיטת רש"י, דהרי ביבמות
(קה:) בפרק מצות חליצה איתא שם בגמרא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה
ומפירושו של רש"י משמע שהחלונות באים כדי להסתכל כלפי שמיא, והאיך יקיים עיניו
למטה כשמסתכל החוצה דרך החלונות, ומתרץ מרן הב"י "וי"ל שמה שכתב שיסתכל
כלפי שמים אינו רוצה לומר שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן התפלה אלא שעל דרך
העברה, אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו" עכ"ל. ועיין בדרכי משה שביאר גם דעת רבנו
יונה עיי"ש. הלבוש מתרץ (שם סע"ב) וז"ל: ואע"פ שאמרנו למעלה שצריכין לעשות חלונות
בבית הכנסת כדי שיסתכל לשמים ויהא לבו נכנע, אין רצוננו לומר שיסתכל לשמים כל
זמן שיתפלל רק בתחלה כשמתחיל להתפלל יסתכל למעלה לשמים יכניע לבו, ואח"כ
יתן עיניו למטה משום "והיו עיני ולבי שם וגו', ומי"מ יכוין בלבו למעלה" עכ"ל. והמג"א
(סי' צ סק"ד) מתרץ שבעת התפלה בכל פעם "כשנתבטלה כוונתו, ישא עיניו לשמים לעורר

(ב) רבנו יונה^ע מפרש ב' פירושים וז"ל: אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע"י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי א"נ ר"ל שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח כדאייתא בקרא נגד ירושלם מפני שע"י ההבטה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת.

(ג) מרן בב"י (סי' צה ד"ה וצריך) הביא את גירסת רבנו יונה כדי שיהא הבית מתוקן באויר טוב, וכן הובא במחצית השקל (סק"ד) ובדפוסים החדשים תיקנו והגיהו "באור טוב", ולמעשה אין נפק"מ בין הגירסאות, כי היינו טעמא דאויר והיינו טעמא דאור, העיקר שיהא נח בבית הכנסת ליישוב הדעת, וכונה רצויה.

(ד) טעם הרמב"ם ז"ל (תשובה סי' קמא) שיהיה כנגד פניו חלון פתוח לאויר כדי שיצייר במחשבתו שהוא כנגד ירושלים, ואין דבר חוצץ בינו ובינה לא בנין ולא קורות, ולפי שהוא בחלונות ימשך ראות הרואה מהם אויר מרווח.

(ה) טעם נוסף ע"פ הסוד כיון שבית הכנסת של מטה מכוון כנגד של מעלה, ובשל מעלה יש בחינת י"ב חלונות, שדרכם משרה הקב"ה שכינתו בתחתונים, שהוא ענין חשוב ביותר ע"פ הסוד, כמובא בזה"ק רע"א מהימנא בשלח (נט ב:): פקודא יט בא"ד וז"ל הזה"ק: הכי בי כנשתא אצטריך בכל תקוני שפירו למהוי כגוונא עלאה למהוי בית צלותא לאתקנא תקונין בצלותא כמה דאוקמוה, וההוא בי מקדשא דליהוי ביה חלונות דכתיב (דניאל ו) וכוון פתיחן כגוונא דלעילא ועל דא (שיר השירים ב) משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים" ותרגם המתוק מדבש: כמו כן בית הכנסת צריך להיות בנוי בכל תיקון של יופי ופאר כדי שיהיה כעין של מעלה להיות בית תפלה לתקן בו תיקונים בתפלה כמו שפרשנו כי כמה יחודים ותיקוני עולמות נעשים ע"י התפלות בבית הכנסת, ובית הכנסת צריך שיהיו בו חלונות שכתוב אצל דניאל שהתפלל שלש פעמים בעליתו שהיתה לו כמו בבית

הכוונה", אבל הא"ר (סי' צה סק"ד) מדייק מהלבוש דרק בתחלת התפלה ולא באמצע עיי"ש שמדייק כן.

עד רבנו יונה על הרי"ף (דף כד:)

הכנסת נגד ירושלים, שהיה לו במקום תפלתו חלונות פתוחים נגד ירושלים כעין בית הכנסת של מעלה שיש לו חלונות ועל כתוב משגיח מן חלונות מציץ מן החרכים, שהקב"ה משגיח בבית הכנסת של מעלה לשמוע תפלות ישראל דרך החלונות והחרכים. ע"כ. ועוד אמרו בתיקונים (תיקון ו) משגיח מן החלונות, אלו חלונות דבי כנישתא.^{ע"ה}

להלכה פסק מרן המחבר בשלחנו הטהור (סי' צ סע' ד) ע"פ דברי הזה"ק וז"ל: וצריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדן. ע"כ. ולכאורה מזה נראה שפוסק כטעם השני שהובא ברבנו יונה, שיהא מכויין כנגד ירושלים, אמנם באו"ח (סי' קנ סע' ד') כתב שם וז"ל: הבונה כנגד חלון בית הכנסת וגו' לפי שהוא צריך אור גדול", משמע שנקט גם את טעם הא' שברבנו יונה.

בבית הכנסת או בבית

הנה בדבר זה נחלקו הראשונים והאחרונים, האם נאמר שרק כאשר מתפללים בבית אז צריך שיהיו חלונות, וכן משמעות בפשט הגמרא, או שגם בבית הכנסת ישנו חיוב.

ונצטט מדברי מרן בעל הכסף משנה (פ"ה מהלכות תפלה ונשיאת כפים ה"ו) "וכתב רבנו בתשובות שבתי כנסיות ומקומות המיוחדים לתפלת הצבור אין להצריך בהם חלונות ומ"ש אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות היינו ביחיד המתפלל בביתו^{ע"ה} כמו שהיה עושה דניאל". ע"כ. אבל כפי הנראה נשאר הרמב"ם כשיטה יחידאית^{ע"ה} בדבר זה דהרי הרבה ראשונים חולקים

עה עיין בחידושי המהרש"א דכתב דבאין חלונות הוה ליה מקום סתום כאלו אין משם מקום לתפלתו לעלות, דמהאי טעמא קאמר לעיל רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום דכתיב סכותה בענן לך מעבור וגו'. (ילקוט יוסף)

עו בשו"ת ברכת יוסף (מיכאל) ח"ב (סי' קו) דן באותם הרגילים לקבוע מנין בסכה ומקיימים שם כל תפלות יו"ט וחזה"מ, אי שרי להו, ופסק דיש להם על מה שיסמוכו. נראה דיש גם להורות שאותם שמקילים בכך, יש לדאוג שבסכה עצמה יהיו חלונות עד כמה שניתן.

עז הרש"ש, הקשה על המובא בגמרא ברכות (לד): ותמיהני על בית הכנסת של חברא דגמחש"א (דגמילות חסד של אמת) דפה עירינו, שאין שם חלונות לא לרוח מזרח ואף לא

עליו וס"ל דלא נראה להם חילוק זה וגם מפשטות הטור לא משמע שפוסק כן. הב"י לא העתיקו כלל, ומדברי הזה"ק משמע להדיא להפך שצריך חלונות בבית הכנסת, וכן נפסק בש"ע ובלבוש.

בפמ"ג^ע (בא"א סי' צ סק"ד) סיכם השיטות בענין ועל פי דברי הפמ"ג כתב במשנ"ב (סק"ח) שכשמתפלל בבית הוא כש"כ מבית הכנסת שצריך חלונות עיי"ש, דאז החיוב הוא לכו"ע.

שנים עשר חלונות

לענין מספר החלונות שצריך לעשות בבית הכנסת, מובא בזה"ק (כרך ב (שמות) פרשת פקודי): וז"ל"ק: "אלין חלונות ואלין חרכים קיימי כלהו לאחדא

לרוח דרום. וגם בבית הכנסת הגדולה המה למעלה בגובה הכותל, ורש"י פי' לקמן בסוף פרקין הטעם כדי שיהא מסתכל כלפי שמים. ע"כ.

הרש"ש הביא את תשובת הרמב"ם המובאת בכסף-משנה (הל' תפלה פ"ה ה"ו), ולפיה: "בתי כנסיות ומקומות המיוחדים לתפילת הציבור אין להצריך בהם חלונות. ומה שכתב בגמרא אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות, היינו ביחיד המתפלל בביתו, כמו שהיה עושה דניאל".

הרש"ש כותב שאפשר שהרמב"ם דייק כך לא רק מהתנהגותו של דניאל, אלא גם מהלשון "יתפלל אדם", משמע אדם יחידי דווקא, וכן מדקאמר "בבית" ולא אמר בבית-הכנסת.

זוהי לשון השאלה שהופנתה אל הרמב"ם ותשובתו המליאה: שאלה: ותורינו רבנו, מהו זה שאמרו רז"ל בברכות: "אמר רבי חנינא: לעולם אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, שנאמר: 'וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם'. " אם זה הלכה פסוקה, כי ראינו כמה מקומות יתפללו בהם ואין בהם חלונות, ומה צורך בחלונות לתפלה. יורנו אדוננו ושכרו כפול מה'.

וזו תשובתו: בתי כנסיות והמקומות המיוחדים לתפלת צבור אין להצריך בהם חלונות ואין משגיחין להם. ואמנם דברי ר' חנינא ביחיד המתפלל בביתו, כמו שהיה עושה דניאל ע"ה לפי שנעים לו להקריב הכוונה, ועוד שיהיה כנגד פניו חלון פתוח לאוויר כדי שיצייר בדמיונו שהוא כנגד ירושלים, ואין דבר חוצץ בינו לבניה, לא בנין ולא קורות. והוא מדבר בחלונות ימשך ראות הרואה מהם אל אויר מרווח, ואין ספק שצריך זה ודמיונו יחייב כוונה גדולה. כן נראה לי.

עח ובפמ"ג (או"ח סי' צ בא"א סק"ד) מוסיף והולך בדבר הרמב"ם וז"ל: "והיינו בתפלת רבים אינו צריך לזכויות כ"כ ומקובלות, ומהש"ס לא משמע כן", עכ"ל והבנה זאת היא ע"פ ביאורו שם שהטעם בחלונות להרמב"ם הוא לעורר זכות ירושלים. כעין פירוש הב' שברבנו יונה

כל צלותין דסלקין מתתא לעילא ולאשגחא בהו לאעלא לון קמי קודשא בריך הוא, ועל דא כל בית הכנסת דלאו ביה חלונות לאו אתר לצלאה ביה כדקא יאות דהא בית הכנסת לתתא לקבל בית הכנסת דלעילא, בית הכנסת דלעילא דאית ביה חלונות כמה דאמרן הכי נמי לתתא, לעילא כנסת הגדולה אית ביה תריסר חלונות עלאין וגו". ופירש בעל המתוק מדבש: כי בית הכנסת של מטה מכוון כנגד הבית כנסת של מעלה, והוא היכל הזה שבתוך היכל נוגה, בית הכנסת של מעלה יש בו חלונות כמו שאמרנו כמו כן למטה צריך להיות בבית הכנסת חלונות, למעלה בית הכנסת הגדול שהיא סוד המלכות המכנסת בתוכה את כל הנמצאים התחתונים, יש בה י"ב חלונות גדולים כנגד י"ב אותיות של שם ה' מלא, כן ראוי להיות לבית הכנסת התחתון וכו'. עכ"ל.

וע"פ דברי הזה"ק פסק מרן המחבר (סי' צ סע' ד) "וטוב שיהא בבית הכנסת י"ב חלונות", הלבוש מוסיף "ויש אומרים שיעשה בבית הכנסת י"ב חלונות, לסוד סתום וחתום, לי"ב צנורות ההוי' הנכנסות לבית אל" עכ"ל. בספר טעמים ומנהגים (סי' קסג) מביא בשם שפתי צדק פ' ל"א טעם לי"ב חלונות, "לפי שכל אחד מי"ב שבטי יה יש לו חלון אחד ברקיע כפי בחינת נשמת שבטו, וממונים בכל בתי הכנסיות י"ב שרפים כנגד השבט יה, וכל שרף מעלה תפלת בני שבטו דרך חלון ומדרגה הקדושה המתווך לנשמתו", עכ"ל.

ועוד מצינו טעם נוסף לי"ב חלונות שהם כנגד י"ב שבטי בני ישראל, כי כל אחד יש לו חלון ברקיע, וממונה בכל חלון להעלות התפילות למרום (שפתי צדק פל"א, טעמי המנהגים דף יט:).

כנגד ירושלים

הנה נידון הוא בפוסקים על י"ב חלונות אלו להיכן יהא מכוונים, האם כולם צריכים להיות לכיוון מזרח או מספיק שחלק יהיו לכיוון מזרח, ולכאורה לפי טעמו של רש"י בדבר החלונות, (הובא לעיל) וגם טעמו הראשון של רבנו יונה יוצא לכאורה שאין לזה שום קשר לצד מזרח, דוקא, ואדרבה צריך להיות מכל הצדדים, דבין לטעמא דאור כרבנו יונה, ובין לטעמא דהסתכלות כלפי

שמיא, צריך שיהיה גם מהצדדים חלונות. אולם, לטעם הב' של רבנו יונה, שיהא פתוח כנגד ירושלים, לפי זה צריך לבנות החלונות לצד מזרח דוקא.

ובעטרת זקנים (או"ח סי' ז), כתב על דבר מרן המחבר שטוב לעשות י"ב חלונות, "וא"צ להיות כולם לצד המזרח, אדרבה צריך להיות לכל הצדדים, ויהיו פתוחים, (זה"ק פ' פקודי), וכן ראיתי מאדוני אבי זקני הגאון^ט שהיה לו ב"ה מיוחד בק"ק וינא ובנה י"ב חלונות ג' מכל צד, וראוי לחוש לדברי שניהם". הרי הוא ז"ל פוסק להדיא ע"פ דברי הזה"ק שאין צריך שהחלונות יהיו לצד מזרח דווקא, אלא לכל הצדדים.

הפמ"ג (סי' ז א"א סק"ד) כותב שהנפ"מ בין טעם רבנו יונה לרש"י ז"ל, האם צריך שהחלונות יהיו לצד מזרח או לא. דלרש"י משמע דכן, ולרבנו יונה א"צ, ומוסיף שם דבקרן דרומית מזרחית, אם אפשר לצדד ולראות דרך שם לשמים, שפיר דמי אף לדעת רש"י, אבל מדברי הרמב"ם (פ"ה מהל' תפלה ה"ו) משמע דצריך להיות נגד ירושלים דווקא, כן הבין הפמ"ג, דהרמב"ם כותב וצריך לפתוח חלונות נגד ירושלים, משמע דעיקר קפיידא הוא נגד ירושלים, וכשאי אפשר בכך, אין שום מעלה בחלונות ברוחות אחרות, דאם החלונות אינם מכוונות נגד ירושלים אין טעם לחלונות, משא"כ לרש"י עדיין יכול להיות מעלה בחלון של שאר הרוחות, והיות שמדברי הזה"ק משמע שצריך נגד המזרח, ומדברי הרמב"ם משמע שרק נגד המזרח, טוב לעשות כמה מהחלונות נגד המזרח, לצאת בזה יד"ח כל השיטות, הראשונים והאחרונים, עכת"ד.

ובא"ר (שם סק"ג) מביא בשם הלחם חמודות (סו"פ אין עומדין אות עו) וז"ל "ונראה שאין צריך שיהא כולם לקבל ירושלים. גם לפי הטעם מבואר שלכל הצדדים יהיו פתוחים. וכתב פסקי תוס' מנהגים, דיש ליהזר לכתחלה להתפלל בבית שיש בו חלונות לצד מזרח, כדי לישא עיניו בכל פעם שמזכיר השם נגד חלונות, ואם אי אפשר ליהזר בכך, יתפלל עכ"פ בבית שיש בו חלונות בצפון או דרום, כדי שיוכל לצדד לישא עיניו למעלה. עכ"ל.

עט לכאורה כוונתו על זקנו מהר"ל רופא מווינא זי"ע, שמביאו בהקדמתו ושהוא אחד הסיבות לקריאת שם הספר עטרת זקנים, הוא היה אבי אמו ולא הניח בנים, וכתב שם וז"ל: "והוא חיבר כמה וכמה ספרים, ולא יצא שום דבר לאורה", וכנראה שלכן מביאו להשלים את החסר.

היוצא לנו מכל הנ"ל שהחיוב הוא לעשות י"ב חלונות, ומכיון שיש חילוקים ע"פ הטעמים השונים הנ"ל, באופן שעושים החלונות בכל הצדדים יוצאים ידי חובת רוב השיטות, לבר ממה דמשמע מהרמב"ם שצריך להיות דווקא נגד ירושלים^פ. אבל בשלחן הטהור (קאמרנא) חולק על העט"ז שכתב שי"ב חלונות יהיו מכל הצדדים, וכתב בסי' צ' (סע' ג, בור זהב סק"ג) שמזה"ק פקודי לא מוכח כן, שהרי מקור דברי העט"ז הוא מזה"ק פרשת פקודי, ושם לא מוכח כן. עיי"ש באורך. ולפי שיטת השלחן הטהור גם דעת הזה"ק הוא שצריך להיות נגד ירושלים דווקא.

וכן עשו בבתי כנסיות בכל הדורות וכל בימ"ד כדרכו, כמו שציין העט"ז (סק"ג) שבית הכנסת של זקיננו בוינא היה ג' חלונות לכל הצדדים, וכן היו הרבה בתי כנסיות שעשו ג' חלונות לכל צד, שעולה יחד י"ב פ"א. והיו בתי כנסיות שעשו ד' חלונות לצד מזרח, דרום וצפון, והיו מקומות שהקפידו שיהא ג"כ י"ב חלונות במזרח דווקא.

וכן הובא בשו"ת קול יהודה (תשובה ה') על דבר "בית הכנסת שעומד קרוב לב' מאות שנה ויש בכל צד ד' חלונות, וזהו חידוש על פי המבואר בש"ע וכו", עכ"ל.

פ ובכדי לצאת יד"ח כל הדעות עיין בהמשך מה שכתב הרה"ק מקאמרנא בשלחן הטהור (שם סע' ג) ובזר זהב סק"ג שיעשו בתוך חלון גדול חלונות קטנים שבזה יצא יד"ח כולם.

פא מצינו בספר עלי הדס מנהגי תונס (עמ' 201-202) אות ד' דכתב : בעיר תונס עצמה היו כשבעים או שמנים בתי כנסיות, ועם פרבר העיר מגיעים קרוב למאה בתי כנסיות, רוב אלו בתי הכנסיות לא נבנו ותוכננו לכתחילה על מנת לשמש כבית הכנסת, אלא נתהוו על ידי שגביר אחד מקדיש אולם בית דירה בבנין מגורים והופכו לבית הכנסת. ובכהאי גוונא ודאי שלא יכלו לסדר י"ב חלונות. מיהו כמה בנינים שהוקמו מעיקרא בתוך בית הכנסת דקדקו על ענין הי"ב חלונות, וכגון בבית הכנסת הגדול (החדש) של תונס. עכ"ל. בבית הכנסת מוסיאוף שבירושלים עיה"ק אף שם נתכנו י"ב חלונות. עוד אוסיף כי ידידי וחביבי בנש"ק הרה"ג ר' יוסף צבי הירש מוסקוביץ שליט"א הראה לי בתמונות מבתי הכנסת העתיקים שבעיירות שבחו"ל, בעלזא, אוסטראה, ביקאו, בראד, האסיאטין, היבנוב, פינטשוב, וחלק מבתי הכנסת החלונות מוסתרות קצת ע"י האגפים שהוסיפו יותר מאוחר, לכן צריך לספור חלונות ללא האגפים, כי באגפים כן עשו הרבה חלונות, עיין בספר "בית הכנסת שבבעלזא", בסופו ובפרק ו'.

חלון בתוך חלון

בשלחן הטהור (קאמארנא) [סי' צ' סע' ג] כתב וז"ל: "יעשה בחלונות הגדולים חלונות קטנים, של ארבע על ארבע טפחים ויהיו שנים עשר". ובהערות שם מביא קצת בנוסח אחר מכ"י וז"ל: "אם נעשה החלונות כעין שלנו שיש לכל חור החלון שתי חלונות, ובכל חלון זכוכית ארבע על ארבע, אע"פ שאין שם אלא הפסק מועט בין זה לזה, לענין זה יכול לסמוך דהוה כל אחד חלון בפני עצמו, ואע"פ שיש יותר משנים עשר אין מפסיד הכוונה, ועל זה סמכינן בדוחק כי אי אפשר במקומות אלו לעשות ממש שנים עשר חלונות, כי יפסיד הבנין". עכ"ל.

ובזר זהב שם כותב: "ועיין בזה"ק (פקודי רנא) מענין שנים עשר חלונות, ומשם לא מוכח שיהא בארבע רוחות (ודלא כמו שרצה להוכיח בעל עט"ז שם מזה"ק זה שצריך לעשות חלונות לכל הצדדים), ע"כ כתבתי שיעשו בכל חלון גדול חלונות קטנים"פב.

גם באשל אברהם (בוטשאטש) כתב שאם יש יותר מי"ב חלונות אין סותר את המכוון, כי בכלל מאתיים מנה, ולכן אין בזה כלום שלפי החשבון יש יותר מי"ב חלונות"פג.

שיעור החלון וגודלו

בזה"ק כרך ב (שמות) פרשת פקודי (רנא). "לעילא כנסת הגדולה אית ביה תריסר חלונות עלאין (פירוש: גדולים), הכי נמי להאי בית הכנסת תתאה"

פב ובזה אפשר לצאת ידי חובת כל השיטות כולם שיהא גם י"ב חלונות למזרח כשטת הזה"ק וכמשמעות טעמא דרש"י וטעמא ב' לרבנו יונה ושיטת הרמב"ם ולפי סתימת הש"ע בסי' צ' סע' ד, וגם חלונות לשאר הצדדים לקיים שיטת העט"ז לפי טעמא הראשון דרבנו יונה, ולפי טעם מרן בש"ע (סי' קנסע' ד) "הבונה כנגד חלון בית הכנסת אין מספיק לו בהרחקת ד' אמות לפי שהוא צריך לאור גדול". לפי"ז צריך להיות גם בצדדים שגם שם צריך אור.

פג נוסף דזה שאפשר להוסיף במספר ולא להפסיד הכוונה כמובא גם ברמ"א (סי' רסג סע' א) לגבי נרות שבת וז"ל: כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות עכ"ל. (ומקורו טהור במרדכי מס' ר"ה ר"פ ט). ודו"ק.

והיינו שהכל צריך להיות מכוון כנגד בית הכנסת שלמעלה, "וכמו שלמעלה יש חלונות גדולים צריך גם כאן למטה חלונות גדולים".

והנה גם לפי טעמא חדא דרבנו יונה לחלונות בבית הכנסת, משום שע"י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכווין צריך להיות חלונות גדולים, שיהא האור מאיר טוב בכל פינה, כדי שיבוא ליישוב דעת. וכן משמע מפשטות לשון מרן המחבר (סי' קנ סע' ד) הבונה כנגד חלון בית הכנסת, אין מספיק לו בהרחקת ד"א, לפי שהוא צריך אור גדול ומשמע מזה שטעם העיקר בחלונות הוא משום אור, א"כ צריך חלון גדול במיוחד שיהא הרבה אור ובמשנ"ב (סק"ט) כתב וז"ל: ולא נתבאר כמה יותר.

ועכ"פ בשמונה אמות ודאי סגי והמקור הוא הא"ר בשם כנסת הגדולה (חומ"מ סי' קנד). ולשון הלבוש בסי' זה הוא "אלא צריך להרחיק יותר עד שלא יאפיל כלום לפי שכבוד בית הכנסת הוא כשיש בו אור גדול".

ובשלחן הטהור (קאמרנא) (סי' צ' סע' ג) מביא שיהא לפחות ד' על ד' טפחים שיהיא האור מאיר בהם, והרקיע נראית מתוכם, ובזה נכלל טעמא דרבנו יונה משום אור וטעמו דרש"י משום ראיית הרקיע.

גובה החלון

מכמה טעמים יש ענין לעשות החלונות במקום גבוה, ובכמה מקומות הקפידו שיהא למעלה מקומת אדם, וכך כותב מרן החת"ס (או"ח סי' כז) דמהאי טעמא נוהגים לבנות החלונות, שבבית הכנסת גבוה למעלה מקומת כל אדם שלא יביטו לחוץ ויתבלבלו. עכ"ל.

עוד טעם כי גם לפי טעמא דרש"י בחלונות דהיינו כדי שיסתכלו כלפי שמיא, וגם לפי מש"כ הב"י בסי' צה, והלבוש שם, ומג"א שם (סק"ד) לתרץ סתירת ההלכות שבין ההלכה שצריך להסתכל כלפי שמיא ובין מה שמובא בסי' צה ס"ב שיתן עיניו למטה. ומתמצים כל אחד לפי פירושו, והיוצא מכולם שבזמן מסוים מהתפלה צריך להסתכל כלפי שמיא, ולפי זה רצוי שהחלון יהיה גבוה כדי שיראו את השמים ורק שמים.

עוד מקור וראיה נראה להוסיף לדין חלון גבוה, מרן בש"ע (סי' תלג סע' י) וז"ל: "בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שהתינוקות מכניסים

בהם חמץ. וכתב המשנ"ב (סי' תלג סקמ"ג) בליל י"ד לאור הנר וגו' ואם עבר ולא בדק הבתי כנסיות וב"מ בליל י"ד יכול לבודקם לכתחלה ביום י"ד לאור היום וא"צ לבדוק לאור הנר לפי שדרך להרבות בהם חלונות ויש בהם אורה גדולה ודינם כדין אכסדרה שנתבאר בסעי' א". עכ"ל. חזינן מינה שהיה בבית המדרש אור גדול, ולכן טוב שיהא חלון גדול, ובמקום גבוה.

איסור בניה כנגד חלון בית הכנסת

הנה הב"י (סי' קג) בד"ה מצאתי כתב בשם ספר אגודה בפרק השותפין (ב"ב סי' יב) "מפירוש ר"י הבאתי ראיה על אחד שבנה נגד בית הכנסת, ורצה להרחיק ארבע אמות, ואמרתי דבית הכנסת צריך אורה גדולה, כמו איספלידא דהכא" (ב"ב דף ז.) עכ"ל. ומוסיף הדרכי משה ודין איספלידא יתבאר בחשן משפט (סי' קנד קו:) בדין חזקת חלונות עיי"ש. ולכן צריך להרחיק יותר, ועל סמך זה כתב מרן בש"ע (סעי' ד) וז"ל: "הבונה נגד החלון בית הכנסת, אין מספיק לו בהרחקת ד' אמות, לפי שהוא צריך אור גדול". ומוסיף המג"א בסק"ד דהני מילי, כשהחזיקו הקהל בחלונות, עיין בחו"מ (סי' קנד סכ"ב). ובדגול מרבבה בסי' זה כותב "והרחקת ח' אמות ודאי סגי, כנה"ג (ח"ה חו"מ סי' קנד, בהגהות לטור אות עח), וכתב הגהות הגרעק"א על הש"ע בשם כמה פוסקים, וכ"כ החת"ס בהגהותיו על הש"ע בסי' ב' כאן מוסיף בשם כנה"ג הנ"ל שאם בלאו הכי אור בית הכנסת רב, אזי סגי בהרחקה כשארי הבתים.

חלון פתוח או זכוכית

בעטרת זקנים (סי' צ) דן באורך בדין י"ב חלונות כפי שכתבנו למעלה, והוסיף שהחלונות יהיו פתוחים ע"פ המובא בזה"ק (פקודי) ובאמת הדבר תלוי בטעמים לי"ב חלונות שבראשונים, דלפי טעמא דרש"י שמסתכל כלפי שמים או לפי טעמו הראשון של רבנו יונה משום אור, לפיהם לאו דוקא פתוחים, דשניהם אפשר ע"י זכוכית ג"כ. משא"כ לפי טעם השני של רבנו יונה, והוא שיהיו פתוחים כנגד ירושלים, לפי זה פתוח דוקא בעינן, ומסתמת הש"ס ג"כ משמע שיהיו פתוחים, שהרי בש"ס על ד"ז מביאה הגמרא את המובא בפסוק בדניאל (ו, יא) וְכִינִי פָתִיחַן לֵהּ בְּעֻלְיָתָהּ נֶגְדַת יְרוּשָׁלַם, משמע פתוחים דוקא.

וכן פסק בשלחן הטהור (קאמרנא סי' צ' סעי' ג) וז"ל: ויהיו פתוחים לאויר, ולא יחפם בזכוכית כי החלונות לא מטעם שיהיה אור^פ, אלא שיהיו פתוחים לאויר וכו', ולכתחילה יהיו פתוחים לגמרי בעת התפלה.

ובזר הזהב שבספר הנ"ל שם סק"ג, מביא בשם רבנו האר"י ז"ל (בשעה"מ פ' ואתחנן בסופו ד"ה אזהרות אחרות, ובשאר רוח הקודש דף ט ע"ג ד"ה גם היה אומר לי מו"ר ז"ל וכו') "דעיקר החלונות הם להסתכל לשמים, ועל זה סמכו העולם לעשות (חלון) של זכוכית. אבל אין הכרע למעיין, ולכן לכתחילה יראה שבשעת התפלה יהיו פתוחים שנים עשר חלונות של ד' על ד' טפחים^פ ובסי' ק"ג סעי' ד ג"כ כתב השלחן הטהור ויהיו פתוחים בה י"ב חלונות וכו'.

אולם, יש אשר חולקים דס"ל דאפשר לצאת יד"ח חלון, גם בחלונות סגורים, וכמו שהובא בהגהות הש"ע להגרעק"א (סי' צ' סעי' ד) בשם ספר "נזירות שמשון" דבזה"ק (ויקהל) משמע "דלא יעמוד נגד חלון פתוח ויתפלל, רק שיהא חתום בזכוכית, או יעמוד קצת רחוק מהחלון". הרי שפוסק להדיא, לא רק שאפשר לסתום את החלון בזכוכית, אלא אסור להתפלל נגד חלון פתוח, מבלי להתרחק קצת, ובאמת בגולה היו הרבה בתי כנסיות שבכלל לא היה אפשרות לפתוח את החלונות^פ.

עוד נוסיף את מה שהובא בילקוט יוסף (צ' עמ' ש בהערות) בשם שו"ת אבקת רוכל (סי' קכא) אם חלונות הסתומים בזכוכית חשיבי כפתוחים, וראה גם בשו"ת שערי רחמים (ח"ב סי' ו). ואי מהני לעשות חלונות עם זכוכית עבה שאין רואים בהם מעבר לעבר, ראה בשו"ת זכרון יהודה (סי' סג), עיי"ש.

פד ובמילים אילו לכאורה קצת קשה שהרי בהערות וציונים שם, מביא מכת"י אחר של הרה"ק הנ"ל, ושם כותב הטעם שיהא האור מאיר בהם, והרקיע נראית מתוכם, עכ"ל, ובזה כלל טעמא דרש"י וטעם האחד שברבנו יונה, והוא סותר למה שכתב כאן שאין הטעם משום אור, וצ"ע טובא.

פה ודבר זה הוא לשיטתו דאפשר לצרף חלון בתוך חלון למנין י"ב, ולכן כותב שכאשר עושים חלונות גדולים, כמו שעשו בבתי הכנסת בגולה, יקפידו לעשות חלונות קטנים בתוך הגדולים שיוכלו לפתוח אותם בשעת התפלה.

פו עיין בספר בית הכנסת שבבעלזא פ"ו.

עדיפות

הנה לפי האיסור להתפלל בבית שאין בו חלונות, נוצרת שאלה אם אדם נמצא בבית כזה שאין בו חלונות, וכשיוצא משם, יוצא לבקעה פתוחה, מה עדיף האם יתפלל בבית אפל או בבקעה שהרי איתא בגמרא (ברכות לד:) אמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא. ופרש"י בבקתה, בבקעה, שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר כנפסק בש"ע (סי' צ' סע' ה') ועיי' ישועות יעקב (סק"ג) כתבו הטעם דהוי כתפלה בבית שאין בו חלונות, שהמקום סתום ואין מקום התפלה ניכרת, וכמו שכתב המהרש"א בפרק אין עומדין, וכן במקום פרוץ אין מקום ניכר לקבלת תפלתו, ונראה כאילו בדעתו, שתפלתו היא כל כך רצויה ומקובלת שאינה צריכה מקום מיוחד דרך ארץ ישראל, ועל כן מיקרי חצוף, אולם להלכה פסק הפמ"ג (אשל אברהם סי' צ' סק"ד) "שבית אפל עדיף, דבבקעה חציף הוה", וכן פסק המשנ"ב (סק"י).¹⁷

חלון במקום שמופריע

בשו"ת שרגא מאיר (ח"ו סי' קנד), "עדיף להתפלל בחדר שאין בו חלונות, מלהתפלל במקום שיש חלון, אך אנשים עוברים ושבים שם ומפריעים לשוב הדעת ולכוונת התפלה", ע"כ. ודין זה נלמד מהנזכר לעיל לגבי בקעה ובית אפל, דבבקעה חציף הוא שמראה בעצמו שאפילו יעברו עליו כל עוברי דרך, לא יתבטל מכוונתו, כמ"ש המג"א (צ' סק"ו). ומזה נלמד לכל מקום שיש שם דבר הגורם לבטל כוונת התפלה, דעדיף שלא יתפלל שם, על אף שיפסיד איזה ענין מעניני התפלה כשלא יתפלל שם.

פז עיי' במש"כ מרן רבנו עובדיה יוסף שליט"א בספרו "מאור ישראל" (ברכות לד:) על המובא בגמרא א"ר כהנא חציף וכו', הביא את תמיהת המעדני יו"ט בדעת הראשונים, הרי"ף והרא"ש והרמב"ם מדוע השמיטו ד"ז. וע"ע בדברי השארית יוסף (ילק"י) בשם הגר"ד עראמה דדן בדין חציף עלי מאן דמצלי בבקתא, כדי שלא יראה שום דבר ויעכבנו מלכווין, דמויסב מפקינן ליה, ובספר יפה ללב (צ' סק"ו) הביא בשם הרב עיון יעקב, דאע"ג דלאו שפיר עבד מכל מקום אין צריך לחזור ולהתפלל, כי חוצפא כלפי שמיא מהני, כדאיתא בסנהדרין (קה.) ואכמ"ל.

סומא לגבי חלונות

הפוסקים דנים בדין סומא רח"ל, האם הוא נכלל בחיוב זה, דצריך להתפלל דווקא במקום שיש חלונות, או שלגביו אין שום נפק"מ.

והנה לפי טעמא דרש"י משום הסתכלות כלפי שמים, ולפי טעם הראשון דרבנו יונה משום אור, לא שייך דברים אלו בסומא, שהרי אינו רואה לא שמים ולא אור. אבל לפי טעם הב' שברבנו יונה, והוא משום שיהא פתוח נגד ירושלים, דבר זה שייך לכאורה גם בסומא, דכוונה שייכא ב' ויכוין תפלתו נגד ירושלים. ובכף החיים (סי' צ סק"כ) מביא נפק"מ זו וכותב שצריך להתפלל בבית שיש בו חלונות אפילו סומא דלבר מטעמא הב' דרבנו יונה, שעל פיו יש חיוב גם לסומא, יש עוד טעם ע"פ הסוד שהובא בזה"ק, או משום שצריך להיות דוגמא דבית הכנסת דלעילא, או כמו שמביא הלבוש בשם הזה"ק דצריך חלון לכל שר של שבת, מ"ב שבטי יה, ולפי הטעם הזה גם סומא שייך ביה דינא הדין. ועיין פמ"ג (מש"ז סק"ב) שכתב בפשיטות, דסומא אין לו נפ"מ בבית אפל או בבית שיש בו חלונות שלא כנגד המזרח, ורק לענין בקעה דהיינו מקום פרוץ, גם לסומא טוב מקום לצניעות, אך ראוי לחוש לכתחילה לטעם הזה"ק, ולכן גם סומא יתפלל לכתחילה בבית שיש בו חלונות^{פח}.

ישראל סבא

מצינו בספר החשוב "ישראל סבא" להאדמו"ר הקדוש מוהר"ר רבי ישראל אביחצירא זי"ע המכונה הבבא סאלי (עמ' 147) דרבנו זצ"ל הקפיד עד למאד להתפלל בבית הכנסת שיש בו חלונות ולא רק בבית הכנסת אלא אפילו בחדרו הקפדי כדי שיוכל לראות את השמים ברגל רגע. ובהערות שם כתב המחבר (הערה 5) וראה בכה"ח (סי' קנה אות ז) וטוב הקביעות תהיה בבית

פח וכל זה כשסומא מתפלל בבית הכנסת, אבל כמשתפלל בבית לא שייך טעמא דזה"ק, שהרי בין לטעם שביית הכנסת צריך להיות דומה לבית הכנסת דלמעלה וכו', ובין לטעם שצריך חלון לכל שר של שבת, דשייך טעמים אלו רק בביהמ"ד, משא"כ בבית לא שייך טעמא דדומיא לעילא, ולא שר של שבת וכו', א"כ נשאר רק טעמא הב' של רבנו יונה, ולכן לא שת הפמ"ג לבו לזאת ופסק לקולא.

המדרש שיש בו חלונות פתוחות כנגד הרקיע, וכמ"ש מהרח"ו ז"ל בשער המצוות (ואתחנן) וז"ל: וטוב לאדם לדור בבית שיש בו חלונות פתוחות נגד הרקיע, כדי שתמיד בכל עת ורגע יגביה עיניו לשמים ויביט בנפלאותיו יתברך בבריאת שמים וארץ, וכענין מה שאמר דוד המלך ע"ה כִּי אֶרְאֶה שְׁמַיָּךְ מַעֲשֵׂי אֲצַפְעֶיךָ יְרַח וְכּוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנְנִתָּה (תהלים ח, ד), מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וְכֵן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ (ח, ה) וכיוצא בזה אמרו במדרש הנעלם על ענין נבוכדנצר הרשע שכתוב בו עיני לשמיא נטלית ומנדעי עלי יתוב וענין זה מחכים האדם ומכניס יראת ה' טהורה בלבו אם יתמיד וירגיל עצמו בזה, עכ"ל. וכ"כ ביפה ללב (אות ה') וראה עוד בנגיד מצוה.

ועוד הובא מעשה שם שבא רבנו להתארח בבית חתנו, בני הבית הכינו בעבורו חדר מיוחד אך חדר זה לא מצא חן בעיניו, מכיון שכאשר הסתכל דרך החלון לא יכול היה לראות את השמים בגלל הבנין שממול שהסתירם, על כן ביקש רבנו שיתנו לו חדר אחר אשר ממנו יוכל לראות את השמים מבלי להתאמץ... וכך גם בסוף ימיו כאשר לא היה יכול ללכת ברגליו, היה מבקש שיביאו אותו אל החלון כדי שיוכל לראות את השמים.

ולסיכום

בית שאין בו חלונות אסור להתפלל שם אם לא באופן שאין לו ברירה אחרת, כגון שיציאה מהבית הוא בקעה, או שהחלונות יפריעו לו, וסומא בכלל איסור זו.

לאור הדיון הארוך בפוסקים אשר פסקו רובם ככולם צריך לעשות חלונות בבית הכנסת וטוב שיהא י"ב. אולם ישנה מחלוקת אם צריך להיות דוקא נגד ירושלים או אפשר לעשות גם מהצדדים, ולכתחלה טוב ונכון לעשות החלונות בצד מזרח. כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן. ודין זה הוא בין כשמתפלל בבית, כשהוא אנוס ומוכרח להתבטל מתפלה בצבור ולהלכה, נפסק שאפשר לעשות גם מהצדדים.

ולכאורה, אפשר לצרף דין חלון בתוך חלון ובזה לצאת יד"ח כל השיטות, אם יהיו י"ב חלונות כאלו במזרח ויוכלו לפתוח אותם בשעת התפלה.

החלון צריך להיות לפחות ד' טפחים על ד'.

הבונה נגד חלון בית הכנסת לא די לו בהרחקת ד' אמות, ובח' בודאי סגי,
ויש חולקין דצריך להרחיק יותר ויותר עד שלא יאפיל כלל.

ואם בלאו הכי יש אור רב בבית הכנסת מותר לבנות אפילו בהרחקת ד'
אמות גרידא.

פרק כ"ד

מקום התפלה וקריאת התורה

וַיַּעֲמֵד עֶזְרָא הַסֹּפֵר עַל מַגְדָּל עֵץ אֲשֶׁר עָשׂוּ לְדָבָר (נחמיה ח, ד), ופרש"י אותו מגדל עץ עשו לשם כך לקרות שם עליו ספר התורה.

בימה או תיבה

במרכז בית-הכנסת מתנשאת בהוד והדר ה"תיבה" (כך נקראת בפי בני ספרד) או "בימה" (כמנהג בני אשכנז)⁵⁰. התיבה-הבימה משמשת בעיקר לקריאת התורה, וכן לתקיעת-שופר בר"ה, ולהכרזות שונות בענייני היום. בבתי-הכנסת של הספרדים ובני עדות-המזרח משמשת הבימה גם כמעמד לשליח-ציבור, ולכן היא נקראת "תיבה".

זכר לבימה של ימינו אנו מוצאים כבר אצל עזרא הסופר, אשר קרא בספר התורה, וַיַּעֲמֵד עֶזְרָא הַסֹּפֵר עַל מַגְדָּל עֵץ אֲשֶׁר עָשׂוּ לְדָבָר (נחמיה ח, ד), ופרש"י אותו מגדל עץ עשו לשם כך לקרות שם עליו ספר התורה.

ברוב בתי-הכנסת הבימה בנויה כמפלס גבוה מן הקרקע, עשוי עץ או שיש, מוקף מעקה מסביב עם שני פתחים ממודרגים מימין ומשמאל. בקדמת הבימה עומדת ה"תיבה", מכוסה מפה מבד יקר של קטיפה או משי עשויה מעשה-רוקם, שעליה מניחים את ספר-התורה בשעת הקריאה. גם התיבה הבימה, כמו המבנים האחרים בבית-הכנסת, מצטיינת בדרך-כלל ברוב פאר והדר, מארבע פינותיה מתנשאים עמודים נאים, מעוטרים בפיתוחי

פס מצינו בספר מנהג ישראל תורה (עמ' רסט) שדן במיקום החזן שצריך לעמוד במזרח אצל הארון הקודש הביא זאת בשם שו"ת מחולת המחנים ומשו"ת מכתב סופר, והוסיף דברוב המקומות קובעין העמוד בימין הארון הקודש וזה מכוון עם הספר חסידים דימין חשוב יותר.

מקלעות-פרחים וכדומה. מעליה משתלשלת נברשת רבת-קנים המתבלטת בגודלה וביופייה מכל שאר הנברשות המאירות את בית-הכנסת.

מקומה של הבימה, כאמור, במרכז בית-הכנסת. וכן אנו מוצאים בתלמוד, כי באלכסנדריה של מצרים היתה בימה של עץ באמצע בית-הכנסת (סוכה נא:). כמו כן פוסק הרמב"ם: מעמידים בימה באמצע הבית כדי שיעלה עליה הקורא בתורה, או מי אשר אומר לעם דברי כיבושין כדי שישמעו כולם. (הלכות תפלה פי"א).

יש גורסים, כי הטעם לכך שעושים את הבימה באמצע בית-הכנסת הוא, משום שהיא דומה למזבח שעמד באמצע העזרה בבית-המקדש. וכשם שהיו מקיפים את המזבח בלולבים וערבות של הושענא", כך אנו מקיפים את הבימה, אם בלולבים ו"הושענות" בחג הסוכות, ואם בספרי-תורה בחג שמחת-תורה. הגאון בעל הנודע ביהודה כותב בענין זה: משנים מנהגים ישנים בשביל שרוצים להידמות לבתי הגויים, קורא אני עליהם, וַיִּשְׁפַּח יִשְׂרָאֵל אֶת עֵשֶׂהוּ וַיִּכְן הַיְכָלוֹת (הושע ח, יד). הגאון בעל החתם סופר, התנגד גם הוא נמרצות לשינוי זה, אשר מלבד היותו חיקוי למנהגי הגויים, הוא גם מבטל את מנהג ההקפות מסביב לבימה בחג הסוכות ובשמחת תורה, והוסיף הגאון בעל ערוך השלחן (קנט), בעניין זה וז"ל: חדשים מקרוב באו לשנות מנהגי ישראל, לעשות הבימה מן הצד, ועונשם מרובה. שבלי טעם ודעת משנים מנהג קדום, שגם השכל מוכיח עליו (כאשר הבימה באמצע בית-הכנסת הכל שומעים טוב יותר), והם, כמו להכעיס, רוצים לשנות.

שבע מדרגות

לדעת חכמי הקבלה יש לעשות שבע מדרגות לפני התיבה, וכך בנויה התיבה בבית הכנסת האר"י הקדוש בצפת (בפועל יש שש מדרגות, ומקום הנחת ס"ת דרגה שביעית היא) וכן בבית הכנסת בית אל הישן. כשרצה הרה"ג המקובל הרב גץ זצ"ל לבנות בית כנסת, הוא לא ידע כיצד לבנות את התיבה באופן שיהיו לפנייה שבע מדרגות כי לא היה מקום, והוא התייעץ עמי (הגר"מ אליהו זצ"ל), בעניין זה, ואמרתי לו שיעשה כמו בתיבה שבבית הכנסת שלנו שיש בה כעין שבע מדרגות קטנות, ובאופן זה יוצא ידי חובה לדעת המקובלים (ועיין לבא"ח ש"ר ויקרא אות יד).

הרמב"ם כותב שיש סדר מיוחד בצורת הישיבה בבית הכנסת, ומעמידים בימה באמצע בית הכנסת (פ"א מהל' תפלה הל' ב - ג). למנהג הספרדים, התיבה שנמצאת במרכז בית הכנסת משמשת לספר התורה, וכן לחזן. אבל אצל אחינו האשכנזים, התיבה משמשת לספר התורה, ואילו לחזן ישנו עמוד סמוך לארון הקדש שבו הוא עומד להתפלל, וטעמם הוא כי אין זה מכובד שהחזן ישתמש בתיבה שנועדה לספר התורה. (מתוך דרשת הראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל קול צופיך 336).

נרות בבית הכנסת

פסק מרן (סי' קנא סע' ט) "ונוהגין להדליק בהם נרות לכבודן", ובמשנ"ב (סקכ"ז) מבאר הטעם להדלקת הנרות בבית הכנסת "שכן היו עושין במקדש", וראה בפסקי תשובות (אות יט) שמביא מקורות נוספים למספר הנרות שיש להדליק, ומהו מקום הדלקתם.

ובשל"ה הקדוש (פרשת תצוה, אות לג) כתב בעניין ה"נר תמיד" שיש בו רמז להדלקת הנרות של בית הכנסת: "אף שבעונותינו הרבים חרב בית המקדש, מכל מקום מצוה הוא להדליק נר בבית הכנסת שנקרא מקדש מעט, ויהיה דולק ערב ובקר בשעת התפלה, כי התפלה היא במקום עבודת הקרבנות בבית המקדש" [כיום מקיימים מנהג זה במנורה חשמלית משום חשש דליקה]. וראה גם במשנ"ב (סימן תקיד, סקל"א) דמותר להדליק נרות בבית הכנסת ביו"ט, ואפילו ביום, משום כבוד בית הכנסת, כמו שנאמר "כבוד ה' באורים".

פרק כ"ה

מזוזה בבית כנסת או בית מדרש

בית הכנסת ובית האשה ובית השותפין - חייבת במזוזה

(יומא יא:)

יש לדון כיום האם חיוב להניח מזוזה בפתח בית הכנסת, הנה הגמרא במסכת יומא (יא:) שנתה: בית הכנסת ובית האשה ובית השותפין - חייבת במזוזה, פשיטא מהו דתימא ביתך ולא ביתה ביתך ולא בתייהם קמשמע לן. ואימא הכי נמי! אמר קרא למען ירבו ימיכם וימי בניכם, הני בעו חיי והני לא בעו חיי? אלא ביתך למה לי כדרבא. דאמר רבא דרך ביאתך וכי עקר איניש - כרעיה דימינא עקר ברישא.

אולם בגמרא, ברכות (מו:), מובא מעשה דגם יש לפטור מזוזה מבית הכנסת ומבית המדרש, וז"ל הגמרא: תנו רבנן אין מכבדין לא בדרכים, ולא בגשרים ולא בידים מזוהמות רבין ואביי הוו קא אזלי באורחא, קדמיה חמריה דרבין לדאביי, ולא אמר ליה ניזיל מר אמר מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה כי מטא לפתחא דבי כנישתא אמר ליה ניעל מר אמר ליה ועד השתא לאו מר אנא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מזוזה דאית בה מזוזה אין דלית בה מזוזה לא אלא מעתה בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו מזוזה, הכי נמי דאין מכבדין אלא אימא: בפתח הראוי למזוזה.

הרמב"ם (הל' תפילין ומזוזה וס"ת פ"ו ה"ו) איחד בין הברייתא הפוטר את הלשכות במקדש מדין קודש, לדין בית הכנסת ובית המדרש המופיע בברייתא דלעיל, וזה לשונו: "הר הבית הלשכות והעזרות ובתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהן בית דירה פטורין לפי שהן קדש, בית הכנסת של כפרים שהאורחין דרין בו חייב במזוזה, וכן בית הכנסת של כרכין אם היה בו בית דירה חייב, כל השערים שהיו במקדש לא היה להם מזוזות חוץ משער

נקנור ושלפנים ממנו, ושל לשכת פרהדרין מפני שהלשכה הזאת היתה בית דירה לכהן גדול בשבעת ימי ההפרשה.

נראה דהרמב"ם בשיטתו ס"ל כהריטב"א והתוספות ישנים (יא: ד"ה יצאו) שמקום קדוש פטור לגמרי ממזוזה. עם זאת הרמב"ם פוסק שלשכת פרהדרין חייבת במזוזה זאת מאחר שאיננה מקום קודש גמור. הגאון בעל שרידי אש מבאר זאת על פי דברי המאירי (שיובא להלן), דאין ללשכת פרהדרין דין קודש גמור מכיוון שהייתה פתוחה לחול. הוא מוסיף שניתן לומר שמלכתחילה נבנתה על מנת לשמש את הכהן הגדול ומשום כך לא חלה עליה קדושה גמורה בדומה לבית כנסת של כפרים כסברת הנמוקי יוסף (על הלכות מזוזה לרי"ף ו: נדפס בסוף מסכת מנחות). הנצי"ב בספרו העמק שאלה (על השאלות שם, סק"ב) מסביר באופן נוסף שלשכת פרהדרין הייתה נבנית מכספו של הכהן הגדול ועל כן אין בה קדושה כשאר בית המקדש.

בגמרא, מנחות (לג.), מסופר על פתחיהם של רבי ורב הונא לבית מדרשם: והיה פיתחא דעייל ביה רבי לבי מדרשא לא הוה לה מזוזה! לא קשיא: הא דעבידא כסיכתא, הא דעבידא כאיסתורא. איני? והא ההוא פיתחא דהוה עייל בה רב הונא לבי מדרשא והויה לה מזוזה! ההוא רגיל הוה, דאמר רב יהודה אמר רב: במזוזה הלך אחר הרגיל.

הרא"ש (סי"י) מוכיח שבית המדרש מצד עצמו לא חייב במזוזה, וכן בתוספות על אתר. אולם ברש"י על אתר רואים שבית המדרש חייב מצד עצמו.

רש"י מפרש שם: ההוא פתחא דעייל ביה רבי לבי מדרשא - פתח קטן היה לו לרבי אצל מקומו ונכנס ויוצא בו כדי שלא יטריח תלמידיו לעמוד בפניו אם יעבור לפניהם. רגיל הוה - רוב הנכנסים לבית המדרש באותו פתח.

ובבית יוסף (יו"ד רפו) דייק ע"פ רש"י הפתח של רבי הוא פתח של בית המדרש, ומצד בית המדרש הוא חייב, כנגד המובא בתוספות והרא"ש הנ"ל.

וכן הרי"ף (ו: מדפי האלפס) הכריע שבית הכנסת של כרכים פטור ממזוזה, אם אין בו בית דירה.

דעת המאירי (י: ד"ה אין) שבית חייב במזוזה רק אם יש בו דיור של חול, ואם יש בו כזה הרי הוא חייב במזוזה אף אם הוא מקום קודש. מתוך דברים אלו

אנו לומדים שהמאירי סובר שאין סתירה בין הברייתות, והלימוד המובא בדף י"א: משמעותו שדיור שהוא של קודש אינו מחייב במזוזה, אולם מקום שהוא קדוש אך דרים בו בדיור של חול - חייב במזוזה. כיוצא בזה מסביר גם החתם סופר (שו"ת יו"ד, סי' רפ"א).

אולם, בירושלמי, (מגילה פ"ד, הי"ב) מובא: ודא מזוזה יהבין לה היכא? רבי זעורה רב יהודה בשם שמואל משלשו ונותנו בתחילת שלישי העליון ר' חלבו בשם רב חונה חוצה את הפתח ומשלשו ונותנה בסוף שלישי התחתון מה ביניהון מקום מזוזה ביניהוןבר טברי שאל לר' יצחק, הגע עצמך שהיה שער גבוה, א"ל נותנה כנגד כתיפיו בית מדרשיה דר' חנינה עביד כן.

הבית יוסף בהלכות מזוזה (יו"ד סי' רפז) מסכם את הסוגיא של דין מזוזה בבית הכנסת, ומסיק הב"י: דבירושלמי פרק בתרא דמגילה משמע דבי מדרשא דרבי חנינא היה בו מזוזה.

שיטת המהר"ם והמרדכי (תתקסב) פסק דבית המדרש חייב במזוזה, וכן מביאו הבית יוסף.

מרן הבית יוסף (סי' רפז) מכריע: ולענין הלכה אף על פי שהרמב"ם והתוספות והרא"ש מסכימים לדעת אחת נכון להצריך מזוזה לבית המדרש כדברי הירושלמי ומהר"ם כי ירא אלהים יצא את כולם וכל שכן בדבר שאין בו חסרון כיס הרבה אבל לא יברך על קביעותיה.

וכך פסק בשלחנו הטהור (רפז סעי' י') ד"בית המדרש פטור מהמזוזה. ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו, חייב במזוזה באותו פתח. וי"א שבית המדרש חייב במזוזה, ונכון לחוש לדבריהם, אבל לא יברך עליה".

הגר"א כותב שם שהמקור לחיוב מזוזה בבית המדרש הוא על פי סוגיה שבירושלמי, הב"ח והש"ך (סקי"ט) מבארים את הסברה לחלק בין בית כנסת לבין בית מדרש, שבבית מדרש מתוך שהתלמידים יושבים שם כל היום מהבוקר עד הערב דומה לדירה.

הפת"ש (סק"ט) מביא בשם התוספות שאם בית המדרש שייך לאדם פרטי שהוא חייב במזוזה.

וכן נפסק בילקוט יוסף (י"ד שם, סע' סד) בתי מדרש, ואולם הלימוד שבישיבות הקדושות, יש מחייבים לקבוע מזוזה אפילו אם אין שם בית דירה, שמאחר והתלמידים יושבים בו מהבוקר עד הערב דומה הוא לדירה. ויש אומרים שגם בתי מדרש פטורים ממזוזה, ונכון לחוש לסברא ראשונה ולקבוע מזוזה בלי ברכה. ואם יש בסמוך חדר העשוי לשינה [פנימיה] יברך על קביעת המזוזה בחדר זה, ומיד יקבע מזוזה באולם בית המדרש בלא ברכה. וכן הורה הלכה למעשה הגר"מ אליהו זצ"ל מטעם שבזמנם כאשר קבעו חז"ל את ההלכה דבתי כנסת פטורים ממזוזה, מאחר ובית הכנסת היה ריק, והיו בו רק אצטבאות שעליהם ישבו, והיה חדר אחר שבו היתה התיבה וס"ת, אבל כיום שבכל בית כנסת ובית מדרש יש ספריה וכסאות - על כן חייבים לקבוע בפתחם מזוזה ובברכה.

פרק כ"ו

סדר הישיבה

כיצד היו זקנים יושבין? פניהם כלפי העם ואחוריהן כלפי קודש. כשמניחין את התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי קודש. וכל העם פניהם כלפי קודש שנאמר (ויקרא ח, ד) ותקהל העדה אל פתח אוהל מועד. (תוספתא מגילה פ"ג הלכה יד). פירש המנחת בכורים, ומשה מדבר עמהם ומסתכל נגדם נמצא פניו אל העם ואחוריו אל הקודש והעם פניהם כלפי הקודש.

ישיבה בבית הכנסת

ברמב"ם (הל' תפלה פי"א ה"ד) כתוב: כיצד העם יושבין בבתי כנסיות? הזקנים יושבין ופניהן כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל. וכל העם יושבין שורה לפני שורה ופני השורה לאחורי השורה שלפניה, עד שיהיו פני כל העם כלפי הקודש וכלפי הזקנים וכלפי התיבה.

ובעת ששליח ציבור עומד לתפלה עומד בארץ לפני התיבה ופניו לפני הקודש כשאר העם. וכך מצינו הטור (סו"ס קג) וז"ל: וכיצד יושבים בה הזקנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל וכל העם יושבין לפניהם שורות שורות ראשונות פניהם כלפי פני הזקנים ושל אחריה פניהם כלפי אחורי השורה שלפניה וכן כולם עד שיהיו כל העם פניהם כלפי ההיכל וכלפי הזקנים וכלפי התיבה ובעת שש"צ עומד בתפלה יורד לארץ לפני התיבה ופניו כלפי הקודש כשאר ה וברמ"א (סי' קנ סע' ה).

ומצאתי בשו"ת משנה הלכות (חי"א סי' קכב) דכתב לצדד כפסק הטור והרמ"א הנ"ל דהעיקר מצות ישיבה בבית המדרש הוא שישבו כל העם שורות שורות פניהם כלפי הקודש, ולכן מעולם עשו ספסלים ארוכות בבתי כנסיות מצד

אחד פניהם כלפי הארון קודש והגם שבדיעבד אם עשו מקומות לישב מן הצדדים ולא יהיו אחוריו כלפי ההיכל מותר אבל לכתחילה עדיף לעשות כהרמ"א ועכ"פ היכא דאחוריו כלפי ההיכל ממש הוא איסור גמור ואם יעשו שלחנות וכסאות זה לעומת זה נמצא צד אחד יושב אחוריו להיכל אם לא שיעשו ויסדרו לאורך שיהיו יושבים דרום צפון דאז עכ"פ יצא מאיסור אחוריהם לצד ההיכל, אבל גם זה אכתי לא הוי פניהם לצד ההיכל אשר זהו עיקר הישיבה בבית הכנסת שיתפלל ופניו כלפי ההיכל. ומסכם המשנה ההלכות, דהדין דאין לשנות בישיבת בית הכנסת ולישב על יד שלחנות משני צדדים אלא ישבו שורות שורות פניהם כלפי הארון קודש בתפלה גם כי זה ענין כשיושבין משני צדדין אפילו לא יהיו אחוריהם כלפי ההיכל מ"מ זה דרך חברות ולא דרך אימה ויראה להתפלל להקב"ה אלא כחברים היושבים לשוח וכיוצא בזה ואין חברות כלפי שמים ויש להזהיר בשאר בתי תפילות ג"כ שלא ישנו בזה.

יש לדון מדוע השמיט מרן המחבר דין זה, הנה הגאון בעל היכל יצחק (או"ח ט) ס"ל דגם המחבר מסכים למה שמובא בט"ז (סק"ב) בשם הלבוש לגבי זמנינו שלא נוהגים לפי הסדר הזה, כי היום כולם קונים את המקומות שלהם. ומבאר דדעת הב"י שאומר שהזקנים פניהם כלפי הצבור משום כבוד הצבור, שזה היה כשבאמת מדובר היה בזקנים, דהיינו תלמידי חכמים, שישבו בצד המזרח והיה בזה קיום של "והיו עיניך רואות את מוריך", והוסיף דהיום לא שייך טעם זה מאחר ומוכרים את המקומות שבשורה הראשונה וממילא אין להקפיד על אלה שיושבים שם שיהיו פניהם כלפי העם.

בית כנסת פרטית

מרן חיד"א בספרו ברכי יוסף (או"ח סי' קנג) כתב בדין יחיד שבנה בית הכנסת ואותו חדר ייחד אותו לתפלת האורחים בימים נוראים, ובין הפרקים היה אוכל ושותה ועושה דברי חול. האם מותר לאכול ולשתות וכו', ופסק החיד"א דאין בחדר זה שום קדושה. וציין למקורות חוות יאיר (סי' נ"ט). וכן הסכים הרב מהר"י עאייאש בספר בני יהודה (דף ס"ז ע"ב ד.) ועיין בשו"ת מהר"ש דוראן בסוף תשב"ץ (סי' ז').

מוערה שתחת בית הכנסת

מרן הבא"ח³ בשו"ת תורה לשמה (סי' ס) דן בדין מערה שתחת בית הכנסת האם יש לה קדושת בית כנסת, וזה לשון השאלה: אם קנו בית ועשו אותו בית הכנסת שהתפללו בה ונתקדש בקדושת בית הכנסת והיה בו מקודם מערה אחת ובמערה זו מעולם לא התפללו בתוכה ורק בחצר למעלה בגג המערה התפללו אם נתקדשה גם זו המערה מכח קדושת הגג שלה שהוא קרקע בית הכנסת שצריך לזהר בה בכל אזהרות קדושת בית הכנסת או"ד לא נתקדשה מאחר שלא התפללו בה. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה.

והשיב הגאון זצ"ל, הכי איתא בגמרא דזבחים (דף כד) בעי רבי אמי נעקרה האבן ועמד במקומה מהו מאי קא מיבעייה ליה כי קדיש דוד ריצפה עליונה קדיש או"ד עד לארעית דתהומא קדיש ותיבעי ליה כל העזרה כולה לעולם פשיטה ליה דעד ארעית דתהומא קדיש והכי קמבעייה ליה דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך ע"ש. הרי אי לאו דקדיש דוד המלך ע"ה עד ארעיה תהומא לא הוה קדיש מה שתחת שטח הקרקע והוא הדין הכא דאין המערה הזאת קדשה בקדושת בית הכנסת, והרי היא כגגות ועליות שלא נתקדשו. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו.

שטח שכור לבית הכנסת

עוד מצינו בשו"ת בית שלמה (חאו"ח סי' כה) [להגה"ח רבי שלמה דרימר זצ"ל] אשר דן במקום שרוצים לבנות עליו בית הכנסת אך לא קנו את השטח לחלוטין (בשכירות), האם נתקד השטח בקדושת בית הכנסת או לאו? ומסיק אף דאם בונין עליו והתפללו בו, יש לו קדושת בית הכנסת, והקדושה אינה נפקעת. משא"כ כששכרו מקום בנוי להתפלל בו, אין קדושת בית הכנסת חלה בו.

צ מרן שליט"א ביבי"א (ח"ט סי' צו) דן בענין מחבר ספר "תורה לשמה" האם המחבר הוא הגרי"ח כפי שהעידו או שם המחבר כפי החתום הרב יחזקאל כחלי זצ"ל, והעלה מסברות וכו' דספר "תורה לשמה" לא נתחבר ע"י הגרי"ח זצ"ל.

תוכחה חשובה לציבור

ישנם אנשים המבקשים לשבת בכניסה לבית הכנסת או באיזור "הלובי" וחושבים שבכך יצאו "ראשונים" או שאינם רוצים להיות "מעורים" כל כך עם הקהל, (חשש להיות "מחויבים") וכך שמעתי ממו"ר הרב אורי סבן שליט"א שאותם המתפללים שם "יזכו" שגם ילדיהם ישבו שם, לכן, יחפש האדם מקום לתפלתו בתוך בית התפלה, וכבר דנו בארוכה "כל הקובע מקום וכו'". ומצאתי לרבנו יונה דפסק מפורשות וז"ל "לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל הטעם מפני שלא יראה כמי שרוצה לצאת ואינו נהנה בישיבת בית הכנסת...נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל הפתח שאין לו לשבת שם". (ברכות ח.).

וכנפסק בש"ע (או"ח סי' צ סעי' כ): יכנס לה שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל. יש מפרשים שיעור שני פתחים דהיינו ח' טפחים יכנס לפנים, שלא ישב אצל הפתח שנראה כמשאוי ישיבת בית הכנסת ולפי זה אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח, אין בכך כלום. ויש מפרשים שהטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכיין, ולפי זה אם אינו פתוח לרשות הרבים אין בכך כלום. ויש מפרשים שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס, אלא ישהא שיעור שני פתחים. ונכון לחוש לכל הפירושים. משנה ברורה (סא) שיעור שני פתחים - עיין בב"ח שכתב שצריך לעשות עזרה לפני בית הכנסת דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל והאריך לפרש בזה המאמר דשיעור שני פתחים וכן כתב המגן אברהם וכן נהגו כהיום בכל מקום ועל כן טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה כי אם בבית הכנסת.

פרוזדור דבית הכנסת

בתוספתא שנינו (מגילה פ"ג, ה"ד): "אין פותחין פתחי בתי כנסיות אלא למזרח, שכן מצינו בהיכל שהיה פתוח למזרח, שנאמר (במדבר ג, לח) והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה". הלכה זו קובעת שמקום הפתח בבית הכנסת צריך להיות כצורת הפתח שהיה בבית המקדש - מכוון כנגד פתח ההיכל וקודש הקדשים.

ועוד, שנינו בגמרא ברכות (ה.) "אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת. שני פתחים סלקא דעתך?! אלא אימא שיעור שני פתחים, ואח"כ יתפלל".

רש"י ס"ל (ד"ה שיעור), "יכנס לפניו שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עכוב בית הכנסת ויהא מזומן סמוך לפתח לצאת".

הרמב"ם פסק (הל' תפלה פ"ח ה"ב), "וכשיכנס בבית הכנסת יכנס שיעור שני פתחים". וכן מובא בטור סי' צ.

אך בגמרא ירושלמי (פ"ה הלכה א, לג:) איתא: "רב חסדא אמר זה שנכנס לבית הכנסת צריך להיכנס לפניו משני דלתות. מה טעם? 'אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום'. דלתותי ולא דלתי, מזוזות ולא מזוזת", כלומר דלתות ומזוזות רבות, ולא יחידות.

הטור, מביא בנוסף לרמב"ם גם את לשון הירושלמי ומסיים: "ומשמע נמי שיכנס לפניו משני דלתות". ומרן בב"י כתב: "וגם משמע מהירושלמי שהימרא היא כפשטה, דשיעור רוחב שני פתחים קאמר וכו', ולענין הלכה נכון לחוש לכל הפירושים". מוסיף הב"ח עוד: "(הירושלמי) אתא ללמד דכל בית הכנסת צריך שיעשו עזרה לפני בית הכנסת כדי שיכנס אדם לפניו משני דלתות דוגמת האולם שהיה לפניו ההיכל וכו'".

אכן, המג"א (סי' צ סקל"ה), אחר שמביא את דברי הב"ח בטעם המנהג הוא לעשות אכסדרה לפני בית הכנסת. וז"ל: הב"ח ביאר שם את טעם הדבר: "ונראה דהטעם הוא להורות, דאף על פי דבמדת מלך בשר ודם מי שמבקש איזה שאלה מן המלך אינו נכנס לפני המלך לטרקלין שלו, אלא עומד בחצר ושואל על ידי עבדו של מלך שנכנס לטרקלין לפני המלך, אבל במדת מלך מלכי המלכים הקב"ה אסור לשאול על ידי שום אמצעי, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף. וכדי להורות על אמונה זו ועיקר זה, צריך האדם ליכנס לפניו משני דלתות, כלומר דאע"פ שבאתי לעזרה שלפני הטרקלין של מלך מלכי המלכים הקב"ה, אין אנכי מבקש על ידי אמצעי שיכנס לטרקלין ולשאול שאלתי על ידי אחד ממשרתי, אלא אני נכנס לבית הכנסת עצמו לטרקלין של מלך מלכי המלכים הקב"ה ומבקש מלפניו יתברך, ולא על ידי שום אמצעי. אבל אומות העולם שמעמידין עבודה זרה בבית תפלתם ומעלין

בדעתם שעבודה זרה זו היא האמצעי שעל ידה יתן להם הקב"ה שאלתם, לפיכך אין להם אלא דלת אחד שנכנסין בה לבקש שאלתם מעבודה זרה שמעמידים בבית זה, וק"ל. הלכה זו הובאה אף במשנה ברורה (ס"ק סא).

בשו"ת ה"חתם סופר" (או"ח סי' כז) הביא גם הוא את דין עשיית ה"פרוזדור" [חדר מבוא] לפני הפתח הראשי של בית הכנסת, כדי שלא יכנסו מהרחוב מיד להיכל בית הכנסת. וכותב שם שפתח הפרוזדור לא יהיה מכוון כנגד פתח בית הכנסת אלא לצפון ודרום, וטעם הדבר: "שהרי כן מצינו בבית המקדש, אע"ג שהיה שער ניקנור במזרחה של עזרה, מ"מ עיקר הכניסה והיציאה היה לצפון ולדרום... והכי נמי יש לבנות פתחי האכסדרה שלפני בית הכנסת לדרום או לצפון".

פרק כ"ז

נטיעת עצים סביב בית הכנסת

"לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך" (דברים טז, כא).

מנין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שהוא עובר בלא תעשה? תלמוד לומר: "כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך". ר' אליעזר בן יעקב אומר: מנין שאין עושים אכסדרא בעזרה? תלמוד לומר: "אצל מזבח ה' אלקיך". (ספרי, שופטים קמה).

לשלוש נקודות מתייחסים תנא קמא ור' אליעזר בן יעקב במחלוקתם, האחד לענין העץ וצורתו, בית או אכסדרא, השני המיקום, העזרה או הר הבית והשלישית לענין מהות העבירה, לא תעשה או איסור.

נטיעת אילן בהר הבית

הרמב"ם בספר המצוות, (לא תעשה, יג), כתב: היא שהזהירנו שלא לטעת אילן במקדש או בצד המזבח על דרך הנוי לו והכבוד ואפילו כיון בזה עבודת האל יתעלה. כי כך גם כן היו מגדלים עבודה זרה שהיו נוטעין לפניו אילנות יפים ונחמדים בבתי עבודתם. והוא אמרו יתעלה (ר"פ שופטים) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח יי אלקיך. והעובר על לאו זה חייב מלקות.

בהלכות סנהדרין (פ"ט, ה"ד), מביא הרמב"ם רשימה של מצוות לא תעשה שלוקים עליהן, וביניהם מונה הרמב"ם גם: "הנוטע אילן במקדש". כדברי הרמב"ם כתב גם ספר החינוך, (מצוה תצב) להלכה פסק הרמב"ם בהלכות עבודה זרה (פ"ו, ה"ט): הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה, בין אילן סרק ובין אילן מאכל, אע"פ שעשאו לנוי למקדש ויופי לו - הרי זה לוקה,

שנאמר: "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך", מפני שהיה זה דרך העכו"ם נוטעין אילנות בצד מזבח שלהן כדי שיתקבצו שם העם.

הכסף משנה שם אומר שהרמב"ם פסק שאין ליטע אילן רק בעזרה, ולא כתב שאין ליטע בכל הר הבית כדברי תנא קמא, מפני שבנקודה זאת חולק ר' אליעזר בן יעקב עליו, ומאחר שמשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, פסק הרמב"ם בעניין זה כר' אליעזר בן יעקב.

עוד מעיר הכסף משנה, דהרמב"ם השמיט את הדין שאין לבנות בית והבונה עובר בל"ת, כדברי תנא קמא, מאחר שבית של עץ הוא כעין אכסדרא, ור' אליעזר בן יעקב סובר שזהו רק איסור מדרבנן. מדבריו משמע שהרמב"ם פסק כדברי ר' אליעזר בן יעקב, אם כי הוא איננו חולק לגמרי על דעת תנא קמא. מהשגות הראב"ד בהלכות עבודה זרה (פ"ו ה"י), עולה שהוא פוסק שאין איסור לבנות בית מעץ. לפיו, לשכת העץ - בית היתה.

נטיעת אילן אצל המזבח

נראה דמחלוקתם של תנא קמא ור' אליעזר בן יעקב נסובה סביב הבנת הפסוק: "אשרה כל עץ" - תנא קמא ס"ל דכאן האיסור בנטיעת "אשרה", כדוגמת עובדי עבודה זרה לשם נוי ויופי; ומהמילים "כל עץ" למד שאיסור הנטיעה הוא בין אם מדובר באילן סרק או באילן מאכל. לעומת זאת ר' אליעזר בן יעקב הוסיף את גזירתם המורחבת של חכמים, בהבנתו שהמילים בפסוק: "כל עץ" - מתכוונות לכל מבנה של עץ, ואפילו אם נעשה בידי אדם, ואין הכוונה דווקא לאילן סרק או מאכל.

וכן המחלוקת העיקרית בענין בניית בית תלויה בדרש הפסוק "אצל מזבח", ובהבנת מילים אלו: לדעת תנא קמא, הכוונה היא לכל אזור הר הבית, וזהו איסור מן התורה. ר' אליעזר בן יעקב מצמצם זאת דווקא למקום המזבח עצמו ולאזור שליד המזבח במבנה המקדש, דהיינו: בעזרה בלבד, כפשוטו של מקרא. הרמב"ם קיבל בעניין זה את דעתו של ר' אליעזר בן יעקב. וע"ז כתב הכסף משנה כי משנת ראב"י קב ונקי.

בעל מנחת חינוך (מצוה תצב). מוכיח זאת מהגמרא בזבחים (ס). שם הובא הפסוק בהקשר של שיירי המנחה: "ואכלוהּ מצות אצל המזבח" (ויקרא י, יב),

ורש"י שם בד"ה וכי, מסביר שברור הוא שהכוונה לכל העזרה, שהרי ביחס למנחה עצמה כתוב: "מצות תאכל במקום קדש, בחצר אהל מועד יאכלוה" (ויקרא ו, ט), וממילא ברור שכך הוא גם ביחס לשיירי המנחה.

המילה "אצל" במקרא, במקרים שהיא באה בהקשר של תיאור מקום, פירושה: "בסמיכות". הביטוי "אצל המזבח" - כוונתו: מקום המזבח עצמו, ובמקום הסמוך לו, דהיינו: העזרה. כך למשל: "ויקח יהוידע הכהן ארון אחד, ויקב חר בדלתו, ויתן אתו אצל המזבח מימין, בבוא איש בית ה'" (מלכים ב יב, י); ופרש"י, ד"ה אצל המזבח: "בעזרה". במקומות אחרים, שבהם נזכר הביטוי "אצל המזבח", נוסף בפסוק עצמו מיקום מדוייק בתוך העזרה. בעולת העוף נאמר: "והסיר את מראתו בנצתה, והשליך אתה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן" (ויקרא א, טז). שם צמצמה התורה את המקום דווקא אל "מקום הדשן", ולא לכל העזרה. בית הדשן היה בעזרה במרחק של שלושה טפחים ממזרח הכבש, ורחוק מהכותל הדרומי של המזבח עשרים אמה (משנה תמיד א, ד). דוגמה נוספת: "ויחזק בקרנות המזבח... כי נס יואב אל אהל ה', והנה אצל המזבח" (מלכים א ב, כח-כט). כאן הכוונה ב"אצל המזבח" - לקרנות המזבח.

הרמב"ם פסק כדברי שניהם: כתנא קמא - בעניין תוקפו של האיסור, שהוא מן התורה; וכו' אליעזר בן יעקב - בעניין הרחבת האיסור ביחס לכל מבני העץ, וצמצומו ביחס למקום חלות האיסור. הרמב"ם הקפיד לציין שמדובר על נטיעת אילן (סרק או מאכל) במקדש ליד המזבח, הדגיש שאסור לעשות זאת לנוי ויופי, כדוגמת עובדי העבודה זרה, וביאר שזהו לאו מהתורה. נטיעת אילנות בחצר בית כנסת

בהגהות הגרעק"א לש"ע, (או"ח, סי' קנ, סע' א), מצוטטים דברי הרמב"ם (הל' ע"ז פ"ו ה"ט), ועליהם נכתב: "וכתב ר' דוד עראמה בפירוש להרמב"ם, דאפילו אצל בית הכנסת אסור מדרבנן". קיימת מחלוקת בקביעה זו, והסיבות לכך הן:

- א. האיסור בבית המקדש הוא בעזרה, ולא בחצר.
- ב. אם היה בזה זכר לבית המקדש - היה אסור לבנות בתי כנסת מעץ ולהכניס בהם ספסלים ובימה מעץ.

ג. אין לנו לחדש איסורים שלא נזכרו בתלמוד ובפוסקים, וגם הפוסקים שאחרי הגרעק"א לא כתבו כך.

על פי הדברים שכתבנו לעיל בהבנת הרמב"ם נראה לדחות את הדברים המובאים בהגהות הגרעק"א, מנימוק נוסף: הרמב"ם הדגיש שזהו דין שתלוי ב"אצל המזבח", וכפי שהסביר הרמב"ם בהלכות עבודה זרה: "מפני שהיה זה דרך העכו"ם נוטעין אילנות בצד מזבח שלהם כדי שיתקבצו שם העם". דברים דומים באשר לטעם לא תעשה זה, כתבו הרשב"ם והרמב"ן בחומש דברים (טז, כא).

טעמו של הציווי נרמז בפסוק עצמו: "לא תעשה לך אשרה - אשרה" זהו ביטוי שמופיע מספר פעמים בתורה ובנביאים בענין ע"ז (שמות לד, יג: דברים ז, ה: שם יב, ג ועוד). וכן מצינו בספר שופטים (ו, ל) את הפסוק: כִּי נִתְּץ אֶת מִזְבַּח הַבַּעַל וְכִי כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו. ע"כ. ³⁴ מכיון שהגוים נוהגים לנטוע אשרות ליד מזבחותיהם, אסרה עלינו התורה לנטוע כל עץ - בין מאכל ובין סרק - ליד המזבח, דהיינו: בעזרה. וכדברי המנחת חינוך, (מצוה תצב): שכל העזרה נקראת אצל המזבח. וכן מובא בגמרא (ע"ז מח.). איזו היא אשרה? כל שיש תחתיה עבודת כוכבים. ר' שמעון אומר: כל שעובדים אותה. איזו היא אשרה סתם? אמר רב: כל שכמרים יושבין תחתיה ואין טועמין מפירותיה. ושמואל אמר: אפילו אמרי: 'הני תמרי לבי נצרפא' (רש"י: שם עכו"ם שלהם).

בספר המצוות, (לא תעשה), יג, כתב הרמב"ם: "לפי שכך היו עושים עובדי עבודה זרה... בבתי עבודתם". ואילו ביד החזקה הוא הגדיר בצורה מדוקדקת יותר את ייעוד העבודה זרה: "מפני שהיה זה דרך העכו"ם נוטעין אילנות בצד מזבח שלהם כדי שיתקבצו שם העם".

אכן הלכות רבות שמקורן במקדש נלמדו גם לדיני בית כנסת, אך כאן זהו דין שביסודו תלוי ב"אצל המזבח". גם כאן הראינו לעיל, שהרמב"ם קיבל בעניין זה את דברי ר' אליעזר בן יעקב, שפירש את הפסוק "אצל מזבח"

צא עיין מהרש"א (ח"א שבת דף פג:) והנני מוסיף על דבריהם מהיכא משמע לה דכרתו לו ברית בדבר זה ונראה משום דפרשה דלעיל מיניה סיפר במעשה גדעון כי נתץ את מזבח הבעל והאשרה אשר עליו כרת גו' וע"כ קראו אותו ירבעל ע"ש ירב בו הבעל וגו' ואחר שכתב וימת גדעון וגו' אמר ויהי כאשר מת גדעון וישבו גו' ויזנו אחרי הבעלים.

- כמתייחס לעזרה ולמקדש בלבד, ולא ס"ל כתנא קמא, שהרחיב את משמעות הפסוק לכל הר הבית. ברור שאין להרחיב עוד את דברי הפסוק לאסור אפילו מדרבנן, לחצר בית כנסת^{צב}.

קישוט בית הכנסת בעשבים ובעצים כחג שבועות

מנהג אחר הקשור לעצים בתוך בית הכנסת, הוא המנהג שמופיע ברמ"א (או"ח, סי' תצד, סעי' ג): ונוהגין לשטוח עשבים בשבועות בבית הכנסת והבתים, זכר לשמחת מתן תורה.

מנהג זה דומה באופיו למה שאסרה תורה, לנטוע אילנות ליד המזבח. אמנם הגר"א ביטל מנהג זה^{צג}, אך פוסקים רבים לא קבלו את דעתו בזה. הדיון בשאלה זו נסוב רק סביב השאלה אם יש בזה משום "ובחוקותיהם לא תלכו", אך אין מי שדן בכך מצד הלאו של "לא תטע לך אשרה... אצל מזבח ה' אלקיך", מפני שעל אף דמיונו של איסור זה ואופיו הדומה ל"ובחוקותיהם לא תלכו", הרי הוא לאו ייחודי, ששייך אך ורק "אצל מזבח ה'", בעזרה בבית המקדש.

צב עיין בספר רץ כצבי (סי' כב אות יד) [להרה"ג צבי רייזמן שליט"א] דהביא את דברי הנצי"ב (משיב דבר סי' יד) ע"פ מש"כ בשו"ת בנין ציון (סי' ט) "שאינן לבדות מלבנו איסורים של נמצאו בתלמוד, ואם היה בזה זכר למקדש, היה אסור לבנות בית הכנסת של עצים, דכל זה הוא בכלל לא תטע כמבואר במסכת תמיד. ועוד הביא בשם הרב ארץ צבי (סי' יב) כי הגר"ד סולובייצ'יק סיפר שבעלי הבתים בעיר בריסק רצו לנטוע אילנות בחצר שלפני בית הכנסת, ואסרו להם הרבנים, וכדברי הגרעק"א הנ"ל, עד שנתמנה הגר"ח מבריסק לרב העיר והתיר להם על פי דברי הנצי"ב.

הרי לנו מחלוקת הפוסקים האם יש איסור לנטוע עצים בחצר בית הכנסת "זכר למקדש" שנאסרה בו נטיעת עצים (מדין לא תטע לך אשרה וכו'), וע"פ האמור יתכן כי נד"ז יהיה תלוי בשאלה האם שייך לעשות קיום זכר למקדש, באי קיום של דבר זכר למה שלא היה כן בבית המקדש, יש סברא כי לא ניתן לקיים זאת על ידי אי קיום הדבר.

צג אמנם החיי אדם (כלל קל"א סימן י"ג) כתב, שרבנו הגר"א מוילנא ביטל מנהג זה בקהלתו, לפי שעכשיו חוק העמים להעמיד ענפי אילנות בחג שלהם, ונאמר ובחוקותיהם לא תלכו.

עיין בשו"ת יחוה דעת (ח"ד סי' לג) דדן בשאלה האם יש יסוד למנהג שנוהגים לקשט את בתי הכנסת בענפי אילנות ובפרחים לכבוד חג השבועות? ותשובתו האריך לדון במנהג זה ופסק דהמנהג שנהגו לקשט את בתי הכנסת וספרי תורה בכתרי פרחים ושושנים, ולהעמיד שם ענפי אילנות, יש לו יסוד נאמן על פי מדרשי חז"ל. ומנהגם של ישראל תורה הוא.

סיכום הלאו שמדברת בתורה של "לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך" אמור אך ורק ביחס לנטיעת אילן "אצל המזבח", בעזרה בבית המקדש, כמנהג עובדי עבודה זרה, ואין ללמוד ממנו איסור מדרבנן על נטיעת אילנות בחצר בית כנסת.

פרק כ"ח

המותיגע בבית הכנסת סגולה שיזכור התלמוד צד

מהיכן למדנו סגולה זו ?

האם כונת הכתוב היא דוקא בבית כנסת ?

למה נקט לשון היגע ולא הלומד ?

מדוע מובטח לו שלא במהרה ישכח תלמודו ?

א. איתא בירושלמי ברכות (פ"ה ה"א): אמר רבי יוחנן ברית כרותה היא, היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח.

וברמב"ם פרק ג' מהלכות ת"ת הלכה י"ב כתב: אמרו חכמים ברית כרותה, שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח. ע"כ. ("בבית הכנסת" כך הוא נוסח מער"ק הספרדי, ובדפוס קונשטנדינא הו"ד בספר עבודת המלך קראקובסקי דף לט ע"א, וכן בהוצאות רמב"ם פרנקל, קאפח, קוק, אולם בחלק מהוצאות הדפוס הישנות הנוסח הוא "בבית המדרש"). וכ"פ ראב"י"ה [אולם שם נכתבה מימרא זו בשם רב אחא] (ברכות לא ע"א סימן צב), האשכול (אלבק, ליקוטי הלכ' תפלה לג ע"א), התשב"ץ (אות קצה), סמ"ג (הלכ' ת"ת עשה יב, הנד"מ עמ' כז), רבנו יעקב חזן מלונדרץ בספרו עץ חיים (ח"א הלכ' ת"ת פ"א עמ' טו), טור, ש"ע (יו"ד סי' רמו סעי' כב), הלבוש (שם אות כב), ועוד.

אולם הפרישה (שם אות מט) כתב: דנראה שבית הכנסת לאו דוקא אלא הוא הדין בבית המדרש דהא קדושת בית המדרש גדולה מדבית הכנסת וכו', גם מצינו (ברכות ח ע"א) שרב אמי ורב אסי אע"ג דהוו להו י"ג בי כנישתא בעירם

צד מאמר מתוך גליון "פנינים" גליון מ"ב, אפריון נמטיה לכותב ידידי ואהובי הרה"ג החכם השלם רבי מרדכי חיים שליט"א שמסר לנו מאמר נכבד זה.

לא היו מתפללים כי אם במקום דהו גרסי ולא אמרו דהיו לומדים במקום שהיו מתפללין. ע"כ. וכ"כ הש"ך (שם ס"ק כד), ועוד.

גם הט"ז (שם ס"ק ח) דרך קסת'ו ויבא העיר: דנראה שזה אמר בשעה שאין בית המדרש קבוע בעיר ובני העיר לומדים כל אחד בביתו, על כן טוב שילך לבית הכנסת ללמוד, שזה ודאי שבכל קהילה יש בית הכנסת, אבל לא נתכוון שאע"פ שיש בית המדרש יניחוהו וילכו ללמוד בבית הכנסת שאין טעם וריח לומר כן. וכו', ע"ש.

וע"ע בספרים מעשה רוקח על הרמב"ם שם, ספר בן ידיד (שאלוניקי תקס"ו), דף יד ע"ג) לגאון המופלא רבי ידידיה שמואל טאריקה זצ"ל, ספר דברי ירמיהו על הרמב"ם שם, שו"ת באר משה שטרן (ח"ג סי' קעח אותיות ב' ד'), ספר דרופתקי דאורייתא (סימנים כג-ד), ע"ש.

ב. אך הב"ט הביט היטב במה שראתה עיני בס"ד בדרשות החתם סופר (ח"ב דף שצט ע"ב) וז"ל: מסכת מועד קטן (כט.): כל (ההולך) [היוצא] מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת זוכה [ומקבל פני שכינה] (ורואה אלהים בציון) שנאמר "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון" (תהלים פד, ח). הכוונה כי ההולך מבית הכנסת ללמוד לבית המדרש והיה יכול ללמוד בבית הכנסת אשר ברית כרותה כל היגע בתורה בבית הכנסת לא במהרה הוא שוכח (ירושלמי ברכות שם) נמצא מפסיד עצמו. ועל הרוב העושה כן עושהו משום קיבוץ התלמידים שאי אפשר לקבצם בבית הכנסת, נמצא מפסיד לעצמו כדי להיטיב לאחרני. וכן ההולך מבית המדרש לבית הכנסת, והלא אין תפלתו נשמעת אלא במקום רנה ביני עמודי דגרסא (ברכות ח.), ואפ"ה הולך לבית הכנסת להתפלל והיינו נמי משום הטבת אחריני כמבואר בש"ע בשם הרא"ש מפני עמי הארץ שלא יבואו לבטל בית הכנסת. נמצא זה דרכו לנהוג סלסול בעצמו בעבור הטבת אחרים זוכה ורואה ה' בציון שגם הוא ית"ש עושה לכבודו לעזוב השמים ושמי השמים אשר לא יכלכלוהו, ושוכן בבית הזה להיטיב עמו ונחלתו. עכ"ל ע"ש. ומתבאר מדברי קודשו שאף הוא הבין "שהיגע בית הכנסת" דנקטו דוקא הוא.

מדוע נקט רבי יוחנן בית כנסת דוקא

ג. וראה חידוש יקר מפנינים אשר חזיתי בספר היקר נהורא דאורייתא (מאמר שלישי פרק ו הנד"מ עמ' קעט) לגאון הבהיר רבי יהושע פאליק זאב זצ"ל, ובו מבאר באר"ש טובה את דעת רבי יוחנן מדוע נקט בית הכנסת דוקא ולא בית מדרש, וז"ל: במגילה (כז.) איתא פלוגתא דרבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, "ואת כל בית גדול שרף באש" (מלכים ב' כה, ט), רבי יוחנן סבר מקום שמגדלין בו תפלה ובית המדרש מותר לעשותו בית הכנסת, ורבי יהושע בן לוי סבר מקום שמגדלין בו תורה ובית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש, ורבי יוחנן לשיטתו אזיל ולכן אמר בירושלמי היגע בתלמודו בבית הכנסת דוקא, אבל אנן דקי"ל כרבי יהושע בן לוי דקדושת ביהמ"ד חמורה טפי ודאי בית המדרש עדיפא וא"צ לתירוץ הט"ז. עכ"ל ודברי פי חכם חן. וע"ע מש"כ בטוב טעם ודעת במאמר רביעי פרק ח' (הנד"מ עמ' רמד), ותר"ץ. ומדברי קודשו מובנים טובא דברי רבנו החת"ס הנ"ל.

ביאור היגע תלמודו

ד. לאחר שביארנו בחד עליון את ענין מעלת לימוד התורה בבית הכנסת האם המדובר נמי בבית המדרש וכו', נבוא לדקדק בעזה"י בנכתב בירושלמי "היגע תלמודו", דלכאורה נראה ד"היגע" הוא הלומד תורה בעיון דוקא, אולם הלומד בבקיאות סגולה זו לכאורה לא תעלה בידו.

ובאמת לאחר כתבי זאת ראיתי בס"ד שכעין זה פירש הגאון הנפלא רבי יצחק שטרנהל זצ"ל בספרו היקר כוכבי יצחק (על הירושלמי עמ' שב אות יא) וכה דבריו: הנה הירושלמי נקט הלשון היגע וכ"ה ברמב"ם ובטוש"ע וכנראה כוונתם לימוד עיון, כדאמרינן בסוף ברכות (סג:) לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה. ופרש"י יהגה- יעיין. ובשבת (סג.) לגמר אינש והדר לסבר. ע"כ.

ובחפשי בספרן של צדיקים מצאתי את שאהבה נפשי בספר היקר נחמד למראה (שאלוניקי תקצ"ב, דף יד ע"א) לגאון הגדול רבי נסים אברהם אשכנזי זצ"ל, שם ביאר מימרא זאת כדרכו בקודש בטוב טעם ודעת והוא כעין הנ"ל, ואעתיק את דברי קודשו כלשונם וככתבם לזכות את מי שאין בידו ספר התורה הזה: לכאורה י"ל תחילה וראש במ"ש היגע תלמודו כו', דמדנקט

רבי יוחנן כי האי לישנא היגע כו', משמע דסבירא ליה דהא דלימוד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח היכי דמי אם יגע דהיינו הרבה, אבל לא יגע הרבה יגיעות אלא דלמד בבית הכנסת בלתי יגיעה במהרה הוא שוכח וזו היא שקשה דמאי שינוי איכא בין יגע ללא יגע דכיון דהלימוד בבית הכנסת הנה הוא סגולת המקום לקיים הלימוד שבו וכמ"ש הרב יפה מראה ז"ל שם, א"כ אפילו בלימוד בבית הכנסת כל שהוא עכ"ז לא במהרה הוא שוכח, וכן נראה מתלמוד דידן בפ"ק דמגילה (ו ע"ב) דכדי לאוקמי גירסא שלא להשתכח ממנו אינו תלוי ביגיעה אלא אף בלימוד כ"ש סגי דאמרי התם, ואמר רבי יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן כו', יגעתי ומצאתי תאמן, והני מילי בדברי תורה אבל במשא ומתן סייעתא הוא מן שמיא, ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי אבל לאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא היא, ע"כ. הרי מבואר דלאוקמי גירסא אינו תלוי ביגיעה אלא אפילו בלימוד כל שהוא סייעתא מן שמיא היא שלא להשתכח ממנו וכמו שכן פירש הרי"ף ז"ל שם בעין יעקב בכונת הגמרא וא"כ מה לשון אומרת היגע לימודו כו'.

אך ראיתי לרש"י ז"ל שם שכתב וז"ל: לאוקמי גירסא - שלא תשתכח ממנו. סייעתא דשמיא הוא - ויש יגע ואינו מוצא. עכ"ל. דמשמע מדבריו דס"ל דמאי דמסתייעין מן שמיא לאוקמי גירסא היינו היכא דיגע אבל אם לא יגע אי אפשר לאוקמי גירסא דאין מסתייעין מן שמיא אלא ביגיעה דמ"ש בגמרא ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי אבל לאוקמי גירסא כו', לא קאי אלא על חלוקת יגעתי ולא מצאתי אבל בחלוקת מצאתי ולא יגעתי לא, דההוא בין לחדודי ובין לאוקמי גירסא אל תאמן שימצא האדם בלי יגיעה וכמ"ש הרי"ף ז"ל שם בכונת רש"י ז"ל, והשתא לפי דברי רש"י ז"ל הללו ניחא דדייק רבי יוחנן בלישניה וקאמר "היגע לימודו בבית הכנסת" כי מעלה רבה היא, שהיא סגולת המקום לקיים הלימוד שבו, היינו דוקא היכא דיגע אבל אם לא יגע אף דלמד בבית הכנסת א"א ליה לאוקמי גירסא דליכא סגולת המקום שלא להשתכח למודו אם לא ע"י יגיעה. ולענ"ד נראה דמדברי הירושלמי הלזו הוא מפי רש"י ז"ל התם במ"ש דלאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא דהיינו ע"י יגיעה כי היכי דלא ליפלוג תלמוד דידן עם התלמוד ירושלמי וא"כ ממילא להרי"ף ז"ל דס"ל דלאוקמי גירסא בין יגע ובין לא יגע בלימוד כ"ש סגי ואיכא סייעתא דשמיא וכן ס"ל לרבי יוחנן

ענתנייתא דקאמר היגע בתלמודו בצנעה כו', דהיינו דאפילו שלומד בצנעה כדי לקיים הלימוד שבו ולא ישכח ממנו ה"ד ע"י יגיעה וכדאמרן, עכ"ל לשון הזהב וההדרת. ועיין שם עוד ביאור בדרך הדרוש באר"ש טובה ורחבה, ומפני אריכות הלשון לא הבאתי דברי קודשו.

ז' טעמים דהלומד בבית הכנסת לא במהרה נושכח

ה. אחר שהעמקנו בשורש הענינים הנ"ל בס"ד, יש לחקור מה הטעם דהלומד בבית הכנסת לא במהרה משכח. בספר היקר יפה מראה (יט ע"ב) על הירושלמי, לגאון הגדול רבי שמואל יפה אשכנזי זצ"ל, כתב טעם, מפני שהשכינה שם ועזרת לעוסקים בתורה שם, ע"ש.

כעין זה ממש מצאתי לאחר מכן שכתב בספר יוסף אומץ יוזפא (דיני הנהגת האדם בשעת לימודו עמ' 267) וז"ל: הטעם נכון מפני ששכינה ששורה בבית המדרש ומלמדה עמו ואם למד מפי השכינה לא שוכח.

ו. בספר הנפלא אגדת אליהו (הנד"מ ח"א עמ' קע) לכהנא רבה דאזמיר הגאון רבי אליהו הכהן זצ"ל כתב כדרכו בקודש עוד ג' טעמים נפלאים ויקרים מפנינים בדרך הדרוש.

ראשון בקודש, ע"פ מה שראה במפרשים ממדרש, שאבני בית המקדש פזרם הקב"ה בכל העולם, דכתיב (איכה ד, א) "תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות". ובכל מקום שנפל אבן, נבנה שם בית כנסת או בית המדרש, ע"כ. וידוע שבמקדש היתה השפעת החכמה בו, כנודע. והנה כיון שבכל בית הכנסת או בית המדרש יש אבן מן המקדש, רצוני לומר הוא מיסוד על אבן שבמקדש, נשאר בה רישומו מהמשכת שפע החכמה והזכירה וכל טוב שבעולם, דלכן נקרא בית הכנסת מקדש מעט.

ז. ואשר ע"ל ידיו השני, דהנכנסים והיוצאים בבית הכנסת ורואים אותו יגע בתורה מברכים אותו יהי רצון שתתקיים התורה בידך, יען שכל ישראל קדושים הם ומסייעים לעוסק בתורה כל אחד במה שיכול, ותפלתם עושה פירות, שלא ישכח כדי שיעמוד תלמודו בידו.

ח. ואיל השלישי ל'ו ב'א, כיון דכבוד ה' מצוי בבית הכנסת והמדרש, אין כבוד השכינה דמה שלמד אדם בהיכלה שתיפול בו השכחה, יען דאין שכחה לפני כסא כבודו. (והוא כעין הטעם של היפה מראה).

ט. עוד טעם נחמד מצאתי בספר נחלת שדה (ח"ב עמ' שנח) ושם לאחר שהוכיח בטוב טעם ודעת שעל ידי מידת הענוה זוכה לזיכרון, כתב דמעלת בית הכנסת שמביאה את הבאים לתוכה לידי הכנעה וענוה (עי' מה שכתב בזה בספרו ח"א פרשת ויחי אות ד), והענוה מבטלת קליפת ר"ב המשכחת וזוכה לזכרון. ובכך מבואר מדוע הלומד בבית הכנסת יזכה לזכרון.

והוסיף בדרך רמז לפרש את דבריו בביאור הירושלמי בפסוק "ואני כזית רענן בבית אלקים"^צ (תהלים נב, י), דאיתא בהוריות (יג:) שאכילת זית קשה לשכחה. אולם כתב המגן אברהם (או"ח סי' קע סק"ט) וז"ל: בענין דברים המשכחים את האדם כגון זיתים וכיוצא בהם, אין זה אלא בעם הארץ אבל האוכל בכונה כנודע מוסיפין לו זכירה, כי הוא מתקן אותה, ע"כ. ועל פי זה יש לפרש את הכתוב שעל ידי לימוד "בבית אלהים" בבית הכנסת, נעשה בחינת "זית רענן" כלומר הגם שהוא בעל שכחה כמו זית, אולם נעשה "זית רענן" המועיל לזכירה.

י. בספר ביכורי אריה (עמ' סד) כתב: ואפשר שהטעם הוא שהשכחה באה מהסט"א וזה חלקה (אוצרות חיים שער הנקודים דף יא:) ובבית הכנסת שזה מקום מקודש אין לסט"א מקום לחול, ומכיון שהוא לומד את התורה בבית הכנסת לא במהרה ישכח תלמודו. ע"כ. וע"ע בספר כרם דוד פינטו (עמ' צד).

יא. הנה לקראת סיום מאמרנו אמרתי אף אני אענה את חלקי בס"ד ואכתוב את אשר חנני ה' יתברך, איתא במדרש תנחומא (עקב סימן יא) אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי יצר הרע לומדים ומשתכחים. ובקידושין (ל:) איתא: תנא דבי רבי ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח וכו', ע"ש. ובזה יבואר בס"ד מדוע הלומד בביהמ"ד לא במהרה הוא

צה בגיליון מ"ג (אדר השני התשע"א) הוסיף רמז נחמד מרן הגר"מ מאזוז שליט"א - ר"י כסא רחמים תכב"ץ וז"ל: לרמז בפסוק "זית רענן" יש להוסיף שזית רענן הוא מלא שמן ונוטף שמן, וידוע ששמן זית מועיל לזכרון. וזה רמז "ואני כזית רענן בבית אלקים", שכאשר לומד בבית הכנסת זוכה לזכרון. גם האותיות ואני כזית רענן הם צרוף "זכרון".

משכח, דהרי התרופה ליצר הרע (שעל ידו לומדים ומשתכחים), היא לימוד בבית המדרש, ואם אכן הוא נימוח, וא"כ נחלש כחו להשכיח הלימוד.

ואסיים בפנינה יקרה, הגאון הגדול רבי אברהם הלוי הורוביץ זצ"ל (אבי השל"ה) בספרו הקדוש יש נוחלין (פ"א אות ט, הנד"מ עמ' קטו), אשר ציוה את בניו ואת ביתו אחריו, ובדברי קודשו כתוב לאמר: ברית כרותה, שכל הלומד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח (שם), על כן יהיה לכם תמיד ספר מוכן בבית הכנסת, כגון טורים או משניות, וכשינגן המנגן קדיש או קדושה או אנא או הודו או שאר דברים שרגילים החזנים להאריך במחזור וביוצרות בנגונים אז תלמדו באותה שעה מתוך הספר. לא להוציא הדברים מן הפה, כי זה יהיה אסור משום הפסק, רק לראות בתוך הספר ולעיין בו עיון בעלמא ולחשוב מחשבות בענין ההוא, ולא להוציא מן הפה באותו זמן שום דבור, ואז יהיה לכם תורה ותפלה במקום אחד, וטוב לכם. רק תראו כי אין נגרע מעבודתכם (רוצה לומר תפלתכם) דבר, כאמרם ז"ל (שבת.): זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד. עכ"ל. ומכאן תוכחה כמה חשוב לנצל כל דקה בלימוד התורה ובפרט בבית הכנסת שלא במהרה משכח, ותן לחכם ויחכם.

בברכה רבה

הצב"י מרדכי חיים יצ"ו

פה קרתא דשופריא ירושלים תובב"א

וְאָנִי תַפְּלָה

בו יבוא ברנה כל
נושאי התפלה

תחת אֶהְבְּתִי וכו' וְאָנִי
תַפְּלָה (תהלים קט, ד)

פרק כ"ט

אבות תקנום

רבי יוסי ברכי חנינא אמר: תפילות אבות תקנום... אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם"... יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב", ואין שיחה אלא תפילה... יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר "ויפגע במקום וילן שם", ואין פגיעה אלא תפילה. (ברכות כו:)

כל הקובע מקום לתפילתו - אלוקי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים: אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו. ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום? דכתיב: "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם". (שם ו:)

תפלה בבית כנסת בזמנין וכשאינ

רבי נתן אומר: מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים? שנאמר "הן אל כביר ולא ימאס". (ברכות ח.)

תפילתן של ציבור אינה חוזרת לעולם ריקם. (דברים רבה ב, יב)

אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בו יוחאי: מאי דכתיב "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - אימתי עת רצון? בשעה שהצבור מתפללין". (ברכות ז:)

מצוה גדולה להתפלל בבית כנסת או בבית מדרש¹³ שהם מקומות מקודשים, ואפילו אם חלילה יהיה מצב שאין שם מנין, מכל מקום מצוה להתפלל שם

צו בש"ע (יו"ד סי' רמו סע' יז) פסק מרן דקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת. וכן פסק בספה"ק מנורת המאור (פ"ה - ת"ת עמוד 363). עיין גם בלבוש (יו"ד סי' רמו סע' יז)

גם ביחידות, כיון שהם מקומות מקודשים, ומי שדרכו ללמוד בבית המדרש יתפלל גם כן שמה בעשרה, אע"פ שיש בעירו גם ביהכנ"ס, אבל מי שאין דרכו להתפלל בבית המדרש יתפלל בבית הכנסת דווקא, שיש שם רב עם שנאמר "וברב עם הדרת מלך", ואם יש בעיר שני בתי כנסיות ילך לרחוקה ביותר על מנת שיקבל על כך שכר פסיעות וכו'. כמו ששנינו בב"מ (קז.) "אמר רב: ברוך אתה בעיר - שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת^צ, ברוך אתה בשדה - שיהו נכסין קרובים לעיר, ברוך אתה בבאך - שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך, ברוך אתה בצאתך - שיהו צאצאי מעיך כמותך. ואמר להו: רבי יוחנן לא אמר הכי, אלא: ברוך אתה בעיר - שיהא בית הכסא סמוך לשולחנך, אבל בית הכנסת לא. ורבי יוחנן לטעמיה דאמר: שכר פסיעות יש". ע"כ. ופרש"י את הטעם של רבי יוחנן ע"פ האמור בסוטה (כב.) דשכר פסיעות יש^צ דאמר: למדנו יראת חטא מבתולה, וקיבול שכר מאלמנה, שאמרה לו: ולא שכר פסיעות יש; אם יש בית הכנסת בשכונתי, ואני באה לבית מדרשך להתפלל?

שכן רע

ועוד אמר ריש לקיש: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל - נקרא שכן רע. (ברכות ה.) וראה מה שכתב החיי אדם (ח"א כלל יז סעי' ד) וז"ל: מי שיש לו בית המדרש או בית הכנסת בעירו ומתפלל בביתו בלא שום סבה, נקרא שכן רע, כי כן דרך שכנים רעים שאין אחד הולך לבית חברו. החפץ חיים (במאמר "חתימת הספר", פ"א) מסביר מימרא זו על ידי משל. למה דווקא שכן רע? שכן טוב אינו מכביד על בעל הבית - אוכל כאשר בעל הבית אוכל, ומסיים לאכול מיד כשבעל הבית מסיים, כך שבעל הבית יכול לסתום את התנור (בימים ההם היו חייבים לסתום את התנור לאחר כל שימוש כדי לשמור עליו, וזו הייתה טרחה לפתוח ולסגור אותו כל פעם). אבל, שכן רע מגיע לאכול

צז מובא הטעם בתורת חיים (שם) שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת. כדי שיוכל למהר לבא לבית הכנסת להיות מעשרה הראשונים ששכרן מרובה כמו שכתב הטור ס"י צ'.

צח וז"ל הגמרא סוטה (כב.) דההיא אלמנה דהואי בי כנישתא בשיבבותה, כל יומא הות אתיא ומצלה בי מדרשיה דר' יוחנן, אמר לה: בתי, לא בית הכנסת בשיבבותך? אמרה ליה: רבי, ולא שכר פסיעות יש לי?, ע"כ ורש"י על אתר כתב שהיתה טורחת עצמה יותר מן הצורך כדי לקבל שכר כדמפרש ואזיל למדנו שיטריח אדם עצמו במצוה לקבל שכר יותר.

לאחר שבעל הבית כבר גמר את ארוחתו וסתם את התנור, כך שעכשיו הוא יצטרך לטרוח, ולפתוח את התנור בשבילו בשנית.

כל קלקולו הוא בגלל שהוא מסדר לעצמו לוח זמנים משלו, בלי לקחת בחשבון שיש גם אחרים מסביבו. כך גם בתפלה: משהציבור מתפללים, מלאכי השרת פותחים את שערי השמים בעבורם, כדי שיעלו תפילותיהם למעלה - לכסא הכבוד. אבל כשיחיד מתפלל בביתו לאחר שכבר גמרו את התפלה בציבור, ודופק על שערי שמים שייפתחו גם בשבילו, "מטריח" הוא את המלאכים, ואפילו אם יפתחו בשבילו, הוא בכל זאת נקרא שכן רע. לכן יש עניין מיוחד בכך שגם יחיד, שמתפלל בבית, יכוון לשעה שהציבור מתפללים בה, כדי שתפלתו תעלה ביחד עם תפלתם.

צד נוסף לתפלה בציבור הוא משום "ברב עם הדרת מלך" (משלי יד, כח). ביאור הדברים: הדר המלך (בשר ודם) הוא, כשיהיה לו ריבוי עם, כי במ יתחזק כעד הקמים עליו. (פירוש הרלב"ג למשלי יד, כח) כלומר: כשם שמלך בשר ודם גאה ונראה יותר מכובד ומהודר כשיש סביבו ריבוי עם, כך גם הקב"ה, כשבני ישראל מתאספים בציבור להתפלל, יש לו יותר ויותר הידור לפי מספר המתאספים.

ומסביר הגר"א (בביאורו למשלי) פסוק זה על דרך המשל: דרך בני המדינה, בבואם לבקש דבר מהמלך, בוחרים להם חכם אחד שילך לפניהם אל המלך, לבקש עליהם ולהשתדל בעבורם. וכשהמלך שואל אותו עליהם איה הם בעצמם, אז משיב למלך: הנה גם הם אחרי יבואו. וכאשר לא יבואו אחריו, והוא נשאר לבדו, אז כועס המלך עליו גם כן.

ועוד שנינו במסכת ברכות (ח). אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם. ועוד בגמ' שם (י). מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת, שנאמר אלקים ניצב בעדת אל. ומנין לעשרה ששכינה עמהם, שנאמר אלקים ניצב בעדת אל. ועוד שם (י). מנין שהקב"ה מתפלל, שנאמר: והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפלתי, תפלתם לא נאמר אלא תפלתי מכאן שהקב"ה מתפלל. וכן איתא בברכות (מז): "ואמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל עליו שכר כולם" וכו', וכן פסק מרן ז"ל בש"ע (סי' צ סעי' יד)

"ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם היו"ד הראשונים". ודעת המ"א שדוקא יתפלל עמהם. (משנ"ב) וכן הובא בהגהות מימוני (הל' תפלה פ"ח סק"ב).

נצטט מדברי הרמב"ם ז"ל (פ"ח מהל' תפלה ה"א) וז"ל: תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור וכו'. אולם, הכלבו (סי' יא) מתנה ומוסיף על האמור, שיהיה השליח צבור ירא אלהים וסר מרע וזקן ומניח תפלין, שאסור לשליח צבור להתפלל בלא תפלין כי איך יוציא הוא את אחרים, כי הוא מוציא עדות שקר בעצמו, לכן המתפלל בעד הצבור צריך שיהיה איש מוחזק בכשרות ובמצות, ואם אין תפלתו תועבה ועליהם נאמר (ישעיה א. יב) כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי לא תוסיפו הבא מנחת שוא ופירשו ז"ל זה שליח צבור שאינו ירא אלהים כי איננו עובד מאהבה.

ומרן בב"י (סי' קכד) כתב לענין השכר בתפלה בציבור, "וכתב הרד"א בתחלת ספרו בשם...שג' תפלות שאנו מתפללים בכל יום יש בכל אחת י"ט ברכות ועולין ז"ן ברכות וראה כמה גדול שכר המתפלל עם הצבור כי בתפלה אחת שמתפלל עמם נחשב לו שכר כמתפלל ערב ובקר וצהרים ביחיד..". צא ולמד כמה שכר יש לאדם המתפלל בציבור.

וכן היא בדף (ז:) "א"ל רבי יצחק לרב נחמן מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי... ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון, בשעה שהציבור מתפללין". וראה מה דכתב רבנו יונה "ואומרים הגאונים ז"ל שאפילו כשאין האדם הולך לבהכ"נ יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל, ועוד אמרו שאפילו כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בביה"נ מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור והא דאמרינן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בביכ"נ.

ועוד כתב הרמב"ם "ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת, שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת". וזאת ע"פ הגמ' בברכות (דף ה.) "מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים וכו'.

רבנו בחיי בספרו כד הקמח (ערך בית הכנסת) מדגיש אף הוא את חשיבות העניין. הוא כותב: שלעולם יראה היחיד המתפלל כאילו השכינה מולו

- "שייתי ה' לנגדי תמיד" - כל שכן כשהוא מתפלל בבית הכנסת, היכן ששכינת ה' נמצאת תמיד.

בניגוד לדעת הראשונים הנ"ל, הטור סובר, שאין על היחיד חובה מיוחדת להתפלל בבית הכנסת. וכך הוא אומר (אורח חיים ז) לא יתפלל אדם אלא בבית הכנסת עם הציבור, דאמר רבי יוחנן "אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת", ("בית הכנסת" הכוונה עם הציבור).

וחזיתי לתוספות (ע"ז ד: ד"ה כיון), פירש ר"ת הא דמשמע הכא דמהני אפילו כשהציבור מתפללין במקום אחר, היינו דווקא דלא מדחי, אבל אינה נשמעת אלא במקום שהציבור מתפללין וכו".

ומרן "הכסף משנה", שם מביא את הגמ' בברכות (ו). "אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת וכו', וכתב רבנו אין תפלתו נשמעת בכל עת, כלומר שכבר אפשר שתשמע תפלתו חוץ לבה"כ, אבל בכל עת אינה נשמעת אלא בבית הכנסת", וזו גם סברת ה"לחם משנה, דאילו הרמב"ם לא היה כותב ב"כל עת" הייתי אומר שניתן יהיה להתפלל בבית ביחידות, ותפילתי תעלה כמו תפלה בציבור, לכן כתב רבנו שאין תפלתו נשמעת אלא בבית הכנסת, אמנם בטור כתב כי צריך להשתדל בכל כוחו להתפלל עם הציבור, וזה מדובר להמון העם, אבל מי שיש לו בית מדרש קבוע בביתו, שלומד בו, מצווה להתפלל בו אפילו אין לו עשרה, וזאת ע"פ הגמ' (ברכות ח). "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אמר הקב"ה אוהב אני שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות וכו'. והטור (סי' ז) מביא בשם אביו הרא"ש "וז"ל טוב להתפלל עם הציבור בעשרה כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד, וגם אין תורתנו כל כך אומנתנו... וגם אם אין תלמיד חכם מתפלל עם הציבור ילמדו אחרים ק"ו ממנו, ולא יחושו על התפלה כלל, ונמצא בתי כנסיות בטילות, כי לא ידונו אותו לכף זכות, שאינו בא בשביל למודו". עכ"ל

ומובא בספר הלכות גדולות (סי' א הלכ' ברכות פ"ה) ומתבעי ליה לבר ישראל לצלויי בהדי ציבורא, דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי (ברכות ח). אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הציבור שנאמר (תהלים סט, יד) "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", איזו היא עת רצון? שעה שהציבור מתפללין בה! ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא (ישעיה מט, ח) בעת רצון עניתך, רב נחמן בר יצחק אמר

[עמוד 7] מהכא (איוב לו, ה) "הן אל כביר לא ימאס". תניא נמי הכי היה ר' נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס תפלתן של רבים, שנאמר "הן אל כביר לא ימאס" (שם). אמר ר' יוחנן (ברכות ד:): בתחילה הוא אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי.

תפלה בציבור

ישתדל ויתאמץ להתפלל עם הציבור כמו שכתוב בתהלים (סט, יד) "ואני תפלתי לך ה' עת רצון", ומתי עת רצון? בשעה שהציבור מתפללין שנאמר בישיעה (מט, ח) "כה אמר ה', בעת רצון עניתיך", ואין הקב"ה מואס בתפלה של רבים כמו שכתוב באיוב "הן אל כביר ולא ימאס".

לעניין תפלה בבית הכנסת דווקא, הגמ' דנה בהרחבה והרבה פוסקים דנים בכך, עיין בברייתא (ברכות ו.) "תניא אבא בנימין אומר, אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה", ורבנו חננאל מוסיף שם "לשמוע את הרנה ואל התפלה" וכו', ומקום רנה הוא בבית הכנסת שנאמר רננו צדיקים בבית ה'.

בכוחה של התפלה, אפילו של יחיד, לקרוע גזר דין שנגזר עליו בשמיים. אבל, כפי שרואים ממדרשים על משה (ראה בספר מעם לועז בתחילת פרשת ואתחנן), "אין תפלת היחיד מועילה נגד גזר דין, שיש עליו שבועה של הקב"ה שלא יקרע אותו. אך תפלת הציבור חזקה כל כך עד שהיא יכולה לקרוע אפילו גזר דין שיש עליו שבועה".

"לעולם ישתף איניש נפשיה בהדי ציבורא" - להורות שתפלת הכלל נשמעת תמיד (ספר העיקרים, מאמר רביעי פרק כא).

כשיחיד מתפלל, לעיתים נדירות הוא מצליח לכוון את לבו באופן מושלם, מבלי שמחשבות זרות או דברים חיצוניים נכנסים לו לראש, בין בשוגג ובין במזיד. וגם אם יצליח לכוון ליבו, לא תמיד יוכל לכוון לכוונות הנכוונות והאלות שמאחורי המלים הקדושות, ולרוב אף אינו יודע אותן. לכן תיקנו חז"ל שיתפלל היחיד בציבור, כדי שכל אחד ישלים את הפגמים בתפלתו של האחר, ותצא מבין כולם תפלה זכה ושלמה, שתעלה למעלה ותביא שפע ברכות לכולם.

וכך היה מסביר ר' נחמן מברסלב את תפקידו של השליח-ציבור: שיקבץ כל נקודה טובה שנמצא בכל אחד מהמתפללים, וכל הנקודות הטובות יהיו נכללים בו, והוא יעמוד ויתפלל עם כל הטוב הזה. (ליקוטי מוהר"ן ח"א סי' רפב)

לכן יעשה האדם השתדלותו, ביותר, להתפלל בבית הכנסת במניין ולהיות מעשרה ראשונים כאמור, ואם יקשה הדבר, מאחר והוא קם מאוחר או ממהר לעבודה, לפחות יתפלל בבית הכנסת, ומה טוב ומה נעים שיכוון לתפלה בציבור (בביתו) שמתפללים ציבור אחר באותה שעה, ודין זה הובא ברבנו יונה על הרי"ף (ברכות ד.) ואומרים הגאונים ז"ל שאפילו כשאין האדם הולך לבהכ"נ יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל, עיין כסף משנה (הל' תפלה פ"ח ה"א) דכתב כן, די ש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל וזהו שאמר רבנו ולא יתפלל יחיד היינו כתפלת יחיד בלבד, אלא יצרף עצמו לכלל הציבור. ומובא בב"י סי' צ' ואפילו הוא אנוס שאינו יכול ללכת לבית הכנסת, טוב לו לכוין השעה. עיין בשל"ה (תמיד הגה פרק גר מצוה), וכן בספר עוד יוסף חי (ברכות ו.) להגאון רבי יוסף זרקא זצ"ל.

עוד נוסף, מהכוזרי (מאמר ג, סע' יט) דמבאר את חשיבות התפלה בציבור על ידי המשל של מגיני העיר. אם באים להילחם נגד העיר, וצריך לבצר אותה ולהגן עליה, אז ככל שיש יותר אנשים שמשותפים בעבודה ובהוצאות, המעמסה על כל אחד תהיה קטנה בהרבה, והשמירה תהיה יותר חזקה. כך גם בתפלה: ככל שיש יותר אנשים בציבור, "ההשקעה" האישית של כל אחד תהיה פחותה, והתוצאות תהיינה טובות יותר. יש לציין, שריבוי אנשים לא רק עושה "רושם" על ה' - על כבודו ועל הדרו - אלא גם על המתפלל עצמו יכול ריבוי האנשים לעשות רושם חזק, ובכך יוכל לכוון טוב יותר בתפלתו.

הגר"ח מוולוז'ין זי"ע פרש את המשנה באבות (פ"ב מ"ח) "ואל תהי רשע בפני עצמך", רוצה לומר שלא תתפלל ביחידות, כי אם תתפלל ביחידות, יכול להיות שתקרא חס ושלום "רשע"! כי התפלה ביחיד צריכה כונה יתרה באימה וביראה ובמסירות נפש, וזה אינו מצוי בעוונותינו הרבים. אבל עם הציבור, אפילו שלא תהיה תפלתו כל כך בכוונה שלמה, בכל זאת אינה נמאסת, שהן אל כביר לא ימאס תפלת רבים.

נצטט משל שהובא במדרש (איכה רבתי פ"ג פסוק ח) ר' אחא אמר, כל המתפלל עם הציבור למה הוא דומה? לבני-אדם שעשו עטרה למלך, בא עני אחד ונתן חלקו בתוכה. מה המלך אומר? בשביל עני זה איני מקבלה? מיד מקבל המלך ונותנה בראשו. כך אם היו עשרה צדיקים עומדים בתפלה ורשע עומד ביניהם, מה הקדוש ברוך הוא אומר? בשביל רשע זה איני מקבל תפלתם!?

ובספר הכוזרי מאמר ג', י"ח-י"ט:

(יח) אמר הכוזרי: ולמה לנו כל זה? האין טוב לו לאדם כי יתבודד בתפלתו למען תהיה נפשו זכה יותר ומחשבתו פנויה יותר?

(יט) אמר החבר: לא כן! תפלת הציבור יתרון בה מכמה בחינות. ראשית, הציבור אינו מתפלל על מה שיש בו משום רעה ליחידים והיחיד יתכן כי יתפלל על מה שיש בו משום רעה ליחידים אחרים, כמו שיתכן כי אחדים מן היחידים ההם יתפללו על מה שיש בו משום רעה ליחיד זה, - אולם אחד התנאים בהם תכשר התפלה להתקבל הוא שתהיה זאת תפלה על מה שמביא תועלת לעולם ולא על מה שמביא לו נזק בכל דרך שהוא. שנית, לעיתים רחוקות מאד תשלם תפלת היחיד בלא פגם, הבא בשוגג או במזיד, ולכן נקבע אצלנו כי יתפלל היחיד תפלה בציבור ואף יתפלל עד כמה שהדבר בידו בציבור שאינו פחות מעשרה- למען ישלם על ידי אחדים מציבור זה מה שהוחסר על ידי האחרים בשוגג או במזיד, וכך תצא מכולם תפלה שלמה בכוונה שלמה, ותחול ברכה על הכל, ויהיה לכל אחד מהיחידים חלק בה. כי פעולת העניין האלוקי דומה לפעולת המטר המרווה ארץ מן הארצות, שעה שיושביה זכאים לו, ויתכן כי תכלול ארץ זו גם יחידים אחרים אשר אינם זכאים לו, ותהיה גם להם הצלחה בזכות הרוב. ולהפך, יש אשר יכלא הגשם מאחת הארצות, בהיות רוב יושביה בלתי זכאים לו, ויתכן כי ימצאו בה יחידים הזכאים לו ואינו נמנע מהם כי אם מחמת הרוב. אלה הם משפטי האלוה יתברך בעולם הזה. אולם גם ליחידים ההם שמור איתו הגמול לעולם הבא. ויתכן כי עוד בעולם הזה ייתן להם תמורה טובה ויגמול להם חסד מה שיצינם לטובה בין שכניהם. אך מעטים הם האנשים אשר ינצלו מן העונש הבא על ציבור שלם. והמתפלל אך ורק בעדו, דומה לאדם שבשעת סכנה למדינה יסתפק בתיקון ביתו הוא

ואינו רוצה להשתתף עם אנשי המדינה בתיקון חומותיהם... היחיד בקרב הציבור הוא כאבר יחיד בכללות הגוף, שכן אילו הייתה הזרוע מונעת את דמה בשעה שיש צורך בהקזתו, היה הזרוע כלה והגוף היה כלה עימו. אכן ראוי לו ליחיד לסבול אף את מר המוות למען הצלת הכלל, אך לפחות צריך לחשוב היחיד על חלקו בכלל..."

ומצינו בילקוט שמעוני (תהלים פרק ט) על דרש הפסוק "ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך". אמר הקב"ה דוד בשביל שאתה יחידי אמרת עת רצון אבל תפלת צבור אינה חוזרת ריקם, כה' אלהינו בכל קראנו אליו, אבל ביחיד פעמים פתוחים פעמים נעולים.

עוד בענין תפלה בציבור, דנה הגמ' בברכות כח: "דאמר רבי יוחנן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הציבור" ורש"י מפרש שאם הוא נמצא בבית הכנסת לא יקדים להתפלל^ט.

תפלת הערער

פְּנֵה אֶל תְּפִלַּת הָעֵרְעֵר וְלֹא בִזָּה אֶת תְּפִלָּתָם (תהלים קב, יח)

יש לדקדק שהכתוב פתח בלשון יחיד, "תפלת הערער" וסיים בלשון רבים, ולא בזה את תפלתם?

ותרצו כשהיחיד מתפלל כמה וכמה מערערים יש על תפלתו, ויש לנות ולבדוק אם תפלתו הגנו ומכוונת, ואם ראוי הוא שתפלתו תקבל. אבל

צט אולם, מצינו בשו"ת יביע אומר (ח"ב חאו"ח סי' ז) אשר נשאל אודות מי שמאריך בתפלתו לצורך הכוונה, וע"ז זה מפסיד עניית קדושה, אם רשאי לעמוד בתפלת י"ח באמצע ברכת אמת ויציב, בכדי שיוכל להספיק להגיע לקדושה עם גמר תפלתו, או עליו להתחיל דוקא עם הצבור, וכמ"ש שאסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור. ופסק מרן שליט"א באות י, כלל העולה שהמאריכים בתפלתם רשאים להקדים את הצבור, ולעמוד בתפלה באמצע ברכת אמת ויציב, ולהשיג לענות קדושה. וזה יותר נכון ממה שימהרו בתפלתם, דאתו למטרד, ויש בזה עירוב הכוונה. ואפשר ג"כ שיבואו לבלע את הקודש בהבלעת תיבות ואותיות. וכיו"ב מבואר בתשובת ר' אברהם בן הרמב"ם ריש ס' מעשה רוקח (ד"א ע"ב), שהמהירים בתפלה בכדי להשלים תפלתן קודם שיגיע הש"צ למודים, ד"ז מביא לידי עון גדול. להיותו מחייב המהירות באמירת התפלה, ושבוש הכוונה ותליית המחשבה כדי להקדים לש"צ, ותהיה אז צורת התפלה קבע ולא תחנונים

כשהציבור מתפללים - "לא בזה את תפלתם". כלומר, אע"פ שאין תפלתם הגונה ומכוונת כל כך, מכל מקום מתקבלת היא לרצון, ולא תשובה תפלתם ריקם (בית אלקים למבי"ט (שער תפלה פי"ז) יעב"ץ (מגדול עוז דף נו) ע"ע בשל"ה, עניני תפלה, ואכמ"ל.

ערער- רע רע- ה' יתברך ברחמי המרובים עלינו רומז לנו דרך דוד המלך, - ילדיי, אפילו אם התפלה שלכם נראית כמו שהיא נראית, בלי כוונות ומרובה בפניות זרות, אפילו אם היא רק על צרכיכם הגשמיים, אפילו אם היא רע/רעה, אני פונה לתפלתכם ולא מבזה.^ק

בית הכנסת קבוע ומקום קבוע

יש לקבוע בבית הכנסת או בית מדרש מקום שיתפלל שם בקביעות, וטוב יותר אם יוכל לקבוע לו מקום אצל הקיר כי מצינו לחזקיה המלך (ישעיה לח, ב) "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר", וגם כשמתפלל בביתו ביחידות, יקבע לו מקום שלא יבלבלוהו בני ביתו.

בשו"ת רדב"ז (ח"ו סי' ב אלפים קלט) דן במי שתורתנו אומנתו, וביתו סמוך לבית הכנסת, ושאלתו, בבית יש חלון גדול צמוד לבית הכנסת, ויכול לשמוע את כל התפלה, האם צריך להתפלל דוקא בבית הכנסת או יכול להשאר בביתו שהוא גם בית מדרש. ופסק הרדב"ז, וזה לשונו: הדבר ברור

ק מצינו במדרש: פנה אל תפלת הערער היה לו לומר לא בזה תפלתו ואם לא בזה תפלתם היה לו לומר פנה אל תפלת הערערים אלא פנה אל תפלת הערער זה תפלתו של מנשה מלך יהודה שהיה ערער ממעשים טובים ולא בזה את תפלתם זו תפלתו ותפלת אבותיו דכתיב (ד"ה ב לג) ויתפלל אליו ויעתר לו מהו ויעתר לו א"ר אליעזר בר ר"ש בערבייא צווחין לחתירתא עתירתא וישיבהו ירושלים למלכותו במה השיבו ר' שמואל בר יונה אמר בשם ר' אחא ברוח השיבו כד"א משיב הרוח באותה שעה וידע מנשה כי ה' הוא האלהים באותה שעה אמר מנשה אית דין ואית דיינא רבי יצחק פתר קרייא בדורות הללו שאין להם לא מלך ולא נביא לא כהן ולא אורים ותומים ואין להם אלא תפלה זו בלבד אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אל תבזה את תפלתם (תהלים קב) תכתב זאת לדור אחרון מכאן שהקדוש ברוך הוא מקבל השבים ועם נברא יהלל יה שהקב"ה בורא אותן בריה חדשה (מדרש רבה, אמור פרשה כו).

אצלי שיותר טוב שיתפלל בבית מדרשו ובמקום קביעות למודו ממה שילך לבית הכנסת.

ולהלכה: כל מקום שיש שם עשרה מישראל, צריך שיכינו שם בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת. ומקום זה נקרא בית הכנסת. ואם אין בכחם לבנות בית כנסת, ואין להם היכן להתפלל, מחוייבין על כל פנים לשכור מקום מיוחד לתפלה.

הישיבה בעצמה נצוה

"אשרי אדם שמע לי לשקד על דלותתי יום יום, לשמר מזוזת פתחי" (משלי ה, לד) אמר ר' יהודה בר סימא: מה המזוזה הזו אינה זזה מהפתח, כך לא תהא (אתה) זז מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. אמר הקב"ה: אם תעשה כן, דע שאתה מקבל פני השכינה. (דב"ר ז, ב) עצם הישיבה היא גם חלק מהמצווה, שנאמר "אשרי יושבי ביתך" (ראה רמב"ם הל' תפלה פ"א, ה"ט). ושכרו של היושב שם רב מאוד, כי כל הנכנס לבית הכנסת יוצא ברוך ומבורך.

וכך אמר ר' אייבו (דברים רבה ז, ב) ולא עוד, אלא שאתה עומד בבית הכנסת, והקב"ה עומד עליך... אמר הקב"ה לא דיין שאת מקבל פני השכינה בבית הכנסת, אלא שאתה יוצא משם טעון ברכות. מניין? שנאמר "כי מצאי מצא חיים ויפק רצון מה". ועוד: "הקב"ה מקפץ מבית הכנסת זה לבית הכנסת זה... כל כך למה? כדי לברך את ישראל (הנמצאים בהם)" (שיר השירים רבה ב, ב). לכן מייעצים לכל אחד מישראל: "אהב את בית הכנסת כדי שתיטול שכר בכל יום" (מסכת דרך ארץ זוטא, פרק ט).

מצאתי במדרש שיר השירים רבה, המדבר בענין זה, וז"ל: "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני, רבי נתן בשם ר' אחא אמר, (משל) למלך שכעס על עבדיו וחבשן בבית קולין, מה עשה המלך נטל כל קצרקטין שלו ועבדיו והלך לשמוע מה היו, מן הן אומרים, שמע שהיו אומרים אדונינו המלך הוא שבחנו הוא חיינו אל נחסר לאדונינו המלך לעולם, אמר להם בני הגביהו קולכם כדי שישמעו חברים שעל גבכם, כך אע"פ שישראל עסוקין במלאכתן כל ששת ימים, וביום השבת משכימים ובאים לבית הכנסת, וקורין קריאת שמע, ועוברין לפני התיבה, וקורין בתורה, ומפטירין בנביא, והקב"ה אומר להם בני הגביהו קולכם כדי שישמעו חברים שעל גבכם,

ואין חברים אלא מלאכי השרת, ותנו דעתכם שלא תשנאו זה את זה, ולא תקנאו זה את זה, ולא תחרחרו זה עם זה, ולא תביישו זה לזה, שלא יאמרו מלאכי השרת לפני רבש"ע תורה שנתת להם לישראל אינן עוסקין בה, והרי איבה וקנאה ושנאה ותחרות ביניהם, ואתם מקיימים אותה בשלום, בר קפרא אמר למה קרא למלאכי השרת חברים לפי שאין ביניהם איבה וקנאה ושנאה ותחרות ומינות ופלוגת דברים.

בד"א היושבת בגנים חברים מקשיבים, כשישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין קריאת שמע בכיוון הדעת, בקול אחד בדעה וטעם אחד, הקב"ה אומר להם היושבת בגנים, כשאתם קורין חברים אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעני, אבל כשישראל קורין קריאת שמע בטירוף הדעת, זה מקדים וזה מאחר ואינם מכוונין דעתם בקריאת שמע, רוח הקדש צווחת ואומרת. "עכ"ל המדרש.

ומצווה רבה להיות מעשרה בבית הכנסת או בביהמ"ד וזה שאמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה ראשונים שאפילו מאה באים אחריו נטול שכר כנגד כולם (ברכות מז:): ואם יהיה מצב כי לפעמים אין מנין, מכל מקום מצווה להתפלל שם גם ביחידות, כיון שהם מקומות מקודשים, ומי שדרכו ללמוד בבית המדרש יתפלל גם כן שם בעשרה וזה עדיף "מרוב עם הדרת מלך" אבל אדם שלא לומד עדיף לו בבית הכנסת "ברוב עם וכי".^{קא}

השהייה בבית הכנסת

השהייה בבית הכנסת משמשת כתריס בפני שחיתות המידות, ושומרת נפשו מפשע, כמו שכתוב, ש"אין לך שנכנס לבית הכנסת או לבית המדרש

קא "מובא בילקוט שמעוני" (משלי רמז תתקנא): "ברב עם הדרת מלך. אמר ר' חמא בר חנינא: להגיד שבחו וגדלו של הקב"ה. אע"פ שיש לו אלף אלפי אלפים ורבי רבבות כתות של מלאכי השרת שישרתוהו וישבחוהו, אינו רוצה אלא בשבחן של ישראל, שנאמר ברב עם הדרת מלך, ואין עם אלא ישראל, שנאמר: עם זו יצאתי לי. למה? בשביל שתהלתי יספרו. אימתי נתעלה שמו של הקב"ה בעולמו בשעה שיראל נאספין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ונותנים שבח וגדולה לבורא.

וחוטא" (ילקוט שמעוני רמז תשעא). ואפילו אם חס ושלילה כבר חטא או נכשל בעבירה - בית הכנסת מזככו ומטהרו, כי "מה נחלים הללו בני אדם יורדין לתוכן כשהם טמאין וטובלין עולין טהורין, כך בתי כנסיות ובתי מדרשות - בני אדם נכנסין לתוכן כשהן מלאין עוונות, ויוצאין מלאין מצוות" (ילקוט שמעוני שם).

"על כן, בשעת שבני ישראל נפטרים מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, בת קול יוצאת ואומרת; 'לך אכל בשמחה לחמך... כי כבר רצה האלוקים את מעשיך'" (קהלת רבה ט). ולא זו בלבד, אלא שההולך לבית הכנסת נעשה "רַע אהוב רחימא" של הקב"ה. מדוע? אמר ריש לקיש; כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו, ואינו נכנס שם להתפלל - נקרא שכן רַע. (ברכות ה.) מפרש המהר"ל, שאדם זה נקרא שכן רע לא רק כלפי הבריות, אלא גם כלפי הקב"ה, שמן הראוי שהאדם יהיה מצוי בביתו של ה', בבית הכנסת. ומי שאינו הולך - נקרא שכן רע, שאין לו חיבור עם מי ששוכן שם, אלא "מתרחק" ממנו, שאחרת הוא היה בא "לבקר" אותו כמו שכן וחבר טוב ואהוב (נתיבות עולם א, עמוד פט).

לסיכום: מרן, הב"י כתב שנחלקו הדעות אם חשיבותה של התפלה בבית הכנסת דוקא היא משום התפלה שבציבור שמתקיימות שם או דלמא בלי קשר לציבור, עצם השהיה והתפלה בבית כנסת, אפילו ביחידי, יש לה מעלה, שכן הוא מקום קבוע המיוחד לתפלת ציבור.

לדעת התוספות והטור - מעלת הבית כנסת היא מכח התפלה שבציבור.

לדעת תלמידי רבנו יונה והרמב"ם-לתפלה בבית כנסת יש מעלה בפני עצמה גם כשאינה בציבור. להלכה מרן הש"ע (סי' צ סע' ט) פסק כרבנו יונה והרמב"ם.

וראה מש"כ הנודע ביהודה (אוהב ציון דרוש ד' לשבת תשובה), וז"ל: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס להתפלל נקרא שכן רע, ואף מתפלל במקום איזה בית במנין, שאינו דומה קדושת בית הכנסת שהוא מקדש והקב"ה מצוי בו, וכשאדם נכנס לבית הכנסת יצר הרע נעקר מלבו ודומה לקדושת ארץ ישראל, והתפלה עולה למעלה במסלה העולה בית אל, כי השר אין לו שליטה על אויר בית הכנסת, משא"כ כשמתפלל בבית שחסר כל המעלות

ומכ"ש אם מתפלל ביחידי בלי מנין, שאז עונשו מרובה ואין תפלתו של אדם נשמעת אל בבית הכנסת, ואף בימי הגשמים וביתו רחוק, מכל מקום אחשבה דרכי כתיב ויחשוב הפסק מעט מנעלים כנגד שכר מצוה ושכר פסיעות יש. וכבר אמרתי שעבירה גוררת עבירה שכל זה בעבור שהתפלה שלו היא בלתי כוונה ומתוך כך הוא מתיישב אין התפלה שלי שוה כל הטורח הזה אבל אם היה מתפלל בכוונה היה חס על תפלתו. ע"כ.

לפיכך, ישתדל האדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת יכוון להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחידי אף על פי כן יתפלל בבית הכנסת. וכן מצאתי בשו"ת "אז נדברו" (חי"ד, סי' לה) שכתב בשם המשגיח הגר"י לווינשטיין זצ"ל כי בחור ישיבה שאיחר לתפלה בישיבה מוטב שיתפלל באולם הישיבה ביחידות מאשר ילך להתפלל במנין מחוץ לכותלי הישיבה.

פרק ל'

עשרה ראשונים

אמרו ליה לרבי יוחנן: איכא סבי בבבל. תמה ואמר: (דברים י"א) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב, אבל בחוצה לארץ לא! כיון דאמרי ליה: מקדמי ומחשכי לבי כנישתא (ברכות ח.).

עשרה ראשונים המקור

מובא בגמרא בברכות (דף ו:): דאמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה - מיד הוא כועס, שנאמר: (ישעיהו נ') "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה". ופירש ברש"י (שם) על הפסוק "קראתי ואין עונה", שהוא שיעור שיוכלו לענות דבר קדושה שהוא עשרה אנשים.

ופירש המאירי שם וז"ל: לעולם יהיו בני הקהל זריזים לבא לבית הכנסת עד שיהיו שם עשרה תכף שהגיע זמן התפלה שכל שהגיע זמן התפלה ואין בבית הכנסת מנין הראוי הדבר מגונה ביותר ומורה על בני אותה העיר שלבם מרוחק מאהבת השם יתברך והריחוק הוא הכעס הגדול והקצף המופלג, וזהו מה שרצו באומרם כאן "מיד הקב"ה כועס", עכ"ל.

בנוסף לסגולת המשכים מוקדם לבית הכנסת, יש דין מיוחד להמנות מעשרה הראשונים לבית הכנסת כמובא בגמרא בברכות מז, ב דאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו - קבל עליו שכר כולם. שכר כולם - סלקא דעתך? אלא אימא: נותנין לו שכר כנגד כולם.

בערוך השלחן (סי' צ' סעי' יח) הביא טעם לדין זה, דכיון דאכל בי עשרה שכינתא שריא ושכינה קדמה ואתיא (שם ו, א) וכיון שעל ידו באה השכינה כדאי הוא לקבל שכר כנגד כל הבאים אחריו.

רצוי לו לאדם להיות מאותם עשרה ראשונים המגיעים לבית הכנסת ועוד יותר מכך שיהיה הראשון מלפני כולם ושיצא אחרון. וכן המדובר גם בשחרית ובמנחה וגם בערבית. ובחז"ל אדם נמצא תחת שלטון השרים ואין עליו שמירה כלל, אך בהיותו בבית כנסת לא כך הוא הדבר. אלא מי שבא לבית הכנסת בחז"ל אומרים עליו: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם", וזוכה בזכות זה לאריכות ימים, מי שמשכים ומעריב לבית כנסת ה' אומר עליו: "פדה בשלום נפשי, כי רבים היו עמדי" וכאילו פודה את הקדוש ברוך הוא ואת עם ישראל מגלות.

עשרה ראשונים יקבלו שכר כנגד כל האנשים שיבואו אחריהם. וזאת הדגיש הזהר.

מלאכי השרת יורדים לבית הכנסת וממתנינים שיגיעו העשרה ומברכים אותם ואם לא מגיעים אז ה' כועס "מדוע באתי ואין איש, קראתי ואין עונה?", וכל זה נאמר רק כאשר מגיע הזמן שבו צריכה להתחיל התפלה ואין באותו זמן אף אחד. וכאשר אדם ראשון מגיע, ה' שמח איתו. העשרה הראשונים נקראים בשם "חברים" וה' עונה להם.

השכמה לבית הכנסת

מובא בגמ' במסכת ברכות (ח.), שכאשר שמע רבי יוחנן שישנם יהודים בבבל שמגיעים לזקנה מופלגת, התפלא מאוד ושאל, הרי נאמר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה", היינו בארץ ישראל ירבו ימיכם ולא בחוץ לארץ. כיוון שאמרו לו שאותם זקנים משכימים לבית הכנסת בבוקר, ומאחרים לצאת מבית הכנסת בערב, אמר, זהו מה שהועיל להם שיאריכו ימים. וביאר המהרש"א על פי מה שאמרו חז"ל שבעת הגאולה, עתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ שייקבעו בארץ ישראל, ששם הוא מקומם הטבעי (מגילה כט.), וא"כ נחשב להם שהאריכו ימים על האדמה כי היו בארץ ישראל וגם בבבל, וכיוון שבית הכנסת הוא מקום קדוש, שבו מתגלה האמונה בה', כל היושב בבית הכנסת בכבוד ראש, מקיים מצווה,

ועל אחת כמה וכמה כשהוא מתפלל ולומד בבית הכנסת שיש בידו מצווה (ש"ע סי' קנא סע' א, עפ"י המובא במגילה כח:). נמצא איפוא, כי מקומותיהם של בתי הכנסיות שבגלות יקבעו בארץ ישראל, ויחברו יחדיו אל בית המקדש שבירושלים, ויהפכו את ירושלים למקדש אחד גדול.

סגולת העשרה

בנוסף לסגולת המשכים לבית הכנסת, יש דין מיוחד להמנות מעשרה הראשונים לבית הכנסת כמובא בגמרא בברכות (מז:): דאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו - קבל עליו שכר כולם. שכר כולם - סלקא דעתך? אלא אימא: נותנין לו שכר כנגד כולם.

המבואר דמה שאמרו בגמרא המשכים לבית הכנסת להיות מעשרה הראשונים מקבל עליו שכר כולם, אין הכונה שהוא יטול שכר כולם וכל המתפללים לא יטלו שכר כלל, אלא נוטל שכר הרבה כנגד השכר שנוטלים כל השאר.

דין עשרה

בערוך השלחן (סי' צ' סע' יח) הביא טעם לדין זה, דכיון דאכל בי עשרה שכינתא שריא ושכינה קדמה ואתיא (שם ו, א) וכיון שעל ידו באה השכינה כדאי הוא לקבל שכר כנגד כל הבאים אחריו ודוקא שיתפלל עמהם. ואפילו מי שאין ביכולתו להיות מעשרה הראשונים מפני טורח הנקיות וכיוצא בזה מכל מקום יהדר לבוא במוקדם האפשרי שיכול, דכל הבא קודם קרוב יותר ליניקת הקדושה מהבאים אחר כך (עיי' ט"ז).

קנס תענית במקום י' ראשונים

ועיין בכף החיים (או"ח סי' צ, אות יז) שכתב דיש מאנשי מעשה שנוהגים שאותו היום שאינם הולכים להיות מעשרה הראשונים מתענים ומכאן תדין עליך איזה קנס.

בגוף הזכות למצוה זו כתב בזוהר (השמטות בראשית דף רנה עמוד א' סי' טז) דבזכות דין זה היתה סדום יכולה להנצל, וז"ל: עוד פותחת ואומרת "רבש"ע אולי ימצאון שם שלשים" כלומר אולי יש ביניהם צדיקים שעסקו והשיגו אותם הלי מעלות הרמוזות בנבואת יחזקאל בפ' ויהי בשלשים (שנה) והם כלולים בל"ב נתיבות חכמה שהם כ"ב אותיות וי' ספירות. וכן אולי יש ביניהם אנשים צדיקים יחידי סגולה המייחדים ב' פעמים ביום בפסוק "שמע ישראל" שבה כלולים י' ספירות במלת אחד האל"ף עם החי"ת הם תשעה והמלה א' הרי עשרה, והדא אמר דוד המלך על זאת (תהלים קיח) "זה השער לה' צדיקים יבואו בו" ודלת מלשון שער ושתי פעמים ביום הרי עשרים.

וכשאינה מוצא חוזרת ופותחת ואומרת "רבש"ע אולי ימצאון שם עשרה" כלומר אולי ימצא ביניהם מי שעוסק בעשרה מאמרות ובעשרת הדברות בכל יום, וכן אולי ימצאון ביניהם עשרה שמקדימים לבית הכנסת דהא תנן כל הנמנה עם עשרה ראשונים לבית הכנסת נוטל שכר כנגד כולם שבאים אחריו.

עוד כתב שם: מה כתיב "לא אשחית בעבור העשרה" כל זה יש לנשמת הצדיק ללמד סניגוריא וזכות על הרשעים להשקיט האף והחמה. וכיון שלא מצאה שום זכות ללמד מה כתיב (בראשית יח) "וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו", מהו "למקומו"? למקום מעלתו הידועה ואז נסתלק הדיין ונסתלק הסניגור, והקטיגור מקטרג, וזהו (שם י"ט) "ויבאו שני המלאכים סדומה בערב". ומזה נבין בס"ד גודל מעלת וסנגור גדול שיש מעשרה הראשונים, וחלילה להיפך וד"ל.

תיים ארוכים

עוד מובא בחז"ל על אשה אחת שהזקינה מאוד, עד שקצה בחייה. באה לפני רבי יוסי בן חלפתא ואמרה לו: רבי, זקנתי יותר מידי, ומעכשיו חיים של ניוול הם, שאיני טועמת לא מאכל ולא משתה, ואני מבקשת להיפטר מן העולם. אמר לה: במה הארכת כל כך ימים? אמרה לו: רגילה אני, שאפילו יש לי דבר חביב, אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום. אמר לה: מנעי עצמך מבית הכנסת שלושה ימים זה אחר זה. הלכה ועשתה כך, וביום השלישי חלתה ומתה. לכך אמר שלמה (משלי ח, לד-לה) "אשרי אדם שומע לי

לשקוד על דלתותי יום ליום לשמור מזוזות פתחי, כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה" (ילקו"ש תת"ק).

שלימות האברים

עוד מצינו בזהר הקדוש (ח"ג פרשת נשא קכו, א) כתב, אשרי הוא האדם הנמצא מאלו עשרה הראשונים בבית הכנסת משום שבהם נשלם מה שנשלם דהיינו ה"עדה" מאינו פחות מעשרה והם מתקדשים תחילה בשכינה וצריכים שיהיו נמצאים עשרה בבית הכנסת בבת אחת, ולא יבואו קצתם קצתם, כדי שלא יתעכב שלמות האברים כי כל העשרה הם כאברים של גוף אחד שבהם שורה השכינה, כי האדם בפעם אחת עשה אותו הקב"ה, והתקין לו כל האברים ביחד, כמאמר הפסוק "הוא עשך ויכוננך".

וממשיך שם לבאר: שכיון שנשלמו כל אבריו של האדם, בזמן שהוא נתתקן כל אבר ואבר בפני עצמו כראוי. כעין זה, כיון שהשכינה הקדימה לבית הכנסת צריכים שימצאו שם עשרה ביחד ואז נשלם מה שנשלם, כי אין עדה פחות מעשרה שהם כנגד ע"ס המלכות, וכל עוד שאין שם עשרה ביחד אף אחד מהם אינו נשלם. ולאחר כך מתתקן הכל, דהיינו תקון כל העדה, ובמה הוא תקון הכל היינו כמו שאמרו "ברב עם הדרת מלך". ועל כן העם הבא אחר עשרה הראשונים כולם תקון הגוף הוא, כלומר תקון העדה כי רבוי העם מגדיל את כבוד המלך.

וכשהשכינה מקדמת ובאה ובני אדם עוד לא באו עשרה ביחד כראוי, הקב"ה קורא "מדוע באתי ואין איש", מהו "ואין איש", היינו שהאברים לא נתתקנו ולא נשלם הגוף הנקרא "עדה", כי כשהגוף לא נשלם "אין איש" היינו שגם אברים הפרטים שכבר באו אינם נשלמים ומשום זה "ואין איש" הוא בדיוק. ובוא וראה בשעה שהגוף נשלם למטה דהיינו שיש עשרה ביחד באה קדושה העליונה ונכנסת בגוף ההוא ונעשה התחתון כעין עשר ספירות של מעלה ממש, אז כולם צריכים שלא יפתחו פיהם לדבר בדברי העולם משום שישראל נמצאים עתה בשלמות העליונה ומתקדשים בקדושה העליונה, אשרי חלקם.

העיקר שישאר להתפלל שם

ראה מש"כ רבנו הבן איש חי (ש"א פרשת מקץ א) שכתב שמצוה על האדם להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת, ועיקר המצוה שישאר להתפלל שם, ולא כאותם שיהיו מעשרה ראשונים בבית הכנסת ואחר כך הולכים להתפלל בבית כנסת אחרת ששם אינם מעשרה הראשונים, וכנזכר בשער הכונות לרבנו ז"ל. וכשם שמצוה להיות מעשרה ראשונים בשחרית כן מצוה גם כן במנחה ומעריב. וכל המקדים יותר הוא קרוב אל הקדושה יותר ושכרו יותר. וכשם שמצוה להיות מעשרה ראשונים כך מצוה להתעכב עד שלא ישארו עשרה בבית הכנסת, ומכל שכן שצריך להזהר שלא יצא ראשון מעשרה האחרונים שהראשון לעשרה האחרונים כשיצא מבית הכנסת הוא העיקר הגורם סילוק אור השכינה מבית הכנסת, ועיין אליהו רבא (סי' צג אות א') וחסד לאלפים שם ועוד אחרונים.

האם יש דין קדימה בעשרה

הנה מצאנו שלש שיטות האם יש דין קדימה בעשרה הראשונים עצמם לבית הכנסת. שיטה ראשונה מובא בכף החיים (או"ח סי' צ' אות צו) שבעשרה הראשונים אין דין קדימה, שכתב וז"ל: "ופירש ר"י כל אחד מעשרה נוטל שכר כנגד כל הבאים אחריהם, אבל בעשרה הראשונים עצמן אין דין קדימה לאחד על חבירו".

שיטה שנייה, היא שיטת המחצית השקל (שם ס"ק כח), דאף בעשרה עצמן יש ענין קדימה, שהביא מספר אליהו רבה שכתב בשם ל"ח דגם בעשרה ראשונים כל מי שקדם לחבירו נוטל שכר כנגד כולם. ושיטה זו הובאה גם בכף החיים (שם) דמע"מ (דף ג') פירש דאף בעשרה עצמן כל הקודם זכה, שהראשון נוטל שכר כל התשעה וכל הבאים אחריהם, והשני נוטל שכר השמונה והבאים אחריהם, ועל דרך זה כל העשרה.

שיטה שלישית, היא שיטת המנורת המאור (פרק ב' תפלה עמ' 47), שהעשירי נוטל שכר כנגד הטי' כולם שכתב וז"ל: צריך אדם להשכים לבית הכנסת, שישתדל שיהיה מעשרה הראשונים. שכל הנמנה מעשרה ראשונים, ובאו אחריו כמה בני אדם להתפלל, הוא נוטל שכר כנגד כלם. והעשירי נוטל

שכר כנגד הט' כולם. על כן ישתדל אדם שימנה מעשרה ראשונים ולהתפלל תמיד עם הצבור.

ימנה עם עשרה הראשונים

בש"ע (או"ח סי' צ' סע' יד) פסק: ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שימנה עם העשרה הראשונים. ועיין במגן אברהם (סקכ"ח) ובמשנה ברורה (סקמ"ז) שכתבו שימנה עם העשרה ראשונים, ודוקא שיתפלל שם עמהם.

וראה בכף החיים (או"ח סי' כה אות יח) שכתב דהא דאמרינן מצוה על האדם להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת צריך שאחר שיבא לבית הכנסת אחד מעשרה ראשונים לא יצא משם עד שישלים תפלתו שם, שאם הולך להתפלל בבית הכנסת אחר אשר לא היה שם מעשרה ראשונים לא תחשב לו למצוה כלל.

עוד כתב בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת מקץ א') ובכף החיים (או"ח שם ובסי' צ' אות צט) דדין זה הוא גם למנחה ומעריב, וכך גם הביא הכף החיים שם, דמי שאינו יכול לקיימה בשחרית ישתדל לקיים אותה במנחה ומעריב.

זריזין מקדימין למצוות

בכללי המצוות (קמ"ד, ב) למד בנין אב מדין זה לכל המצוות שיש למהר להיות עם הקודמין במצוה, וז"ל: כמה הוא שכר הממהר להיות עם הקודמין בעשיית המצוות גדול, דגרסינן בפרק שלשה שאכלו (ברכות מז: בשינוי) אמר רבי יהושע בן לוי לעולם יקדים אדם לבית הכנסת כדי שימנה בעשרה הראשונים שכל הנמנה בעשרה ראשונים נותנין לו שכר כולם, סלקא דעתך, אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם.

מצוה לרוץ לבית הכנסת

מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת או לשאר המצוות, כמו שנאמר בהושע (ו, ג) "נרדפה לדעת את ה'" וכן כתוב בתהלים "דרך מצותיך ארוץ" ולכן גם בשבת מותר לרוץ לדבר מצווה אבל בתוך בית הכנסתאו ביהמ"ד אסור לרוץ, ובבואו לפתח ישהה מעט שלא יכנס בפתע פתאום וירתע ויפחד

מהדר גאונו יתברך שמו, ויאמר הפסוק "ואני ברוב חסדך וגו'", שהוא כמו נטילת רשות מהי"ת, כפסוק: ה' שפתי תפתח", ואח"כ יכנס, וילך באימה וביראה כהולך לפני המלך.

והמהרש"א (מגילה כט. ד"ה עתידים) ביאר על פי זה את המזמור בתהלים (פרק קכב), וז"ל: "זה המזמור בגלות נאמר, ש'שמחתי באומרים לי בית ה' נלך' - שהוא בית הכנסת, כאילו 'עומדות היו רגלינו' בבית המקדש בירושלים. ולכן שמחתי בהליכתי לבית הכנסת, כאילו באתי למקדש, לפי שירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו' - ר"ל על פי שאמרו במדרש, לעתיד יהיה בית המקדש גדול כירושלים שבעולם הזה, וירושלים יהיה גדול ככל ארץ ישראל, ועל זה אמר, מה טעם יהיה בית המקדש לעתיד כל כך גדול, לפי שבירושלים הבנויה לעתיד, יהיה חברה לה למקדש יחדיו כל מקומות של בתי הכנסיות שהיו בעולם הזה. ונמצא עתה בגלות שאני עומד בבית הכנסת, הרי הוא מקום המקדש גופיה דלעתיד" נמצא איפוא, כי מקומותיהם של בתי הכנסיות שבגלות יקבעו בארץ ישראל, ויחברו יחדיו אל בית המקדש שבירושלים, ויהפכו את ירושלים למקדש אחד גדול.

זכות העשרה ראשונים

מי שהיו מעשרה ראשונים בעולם הזה יזכו ויהיו בעולם הבא שישבו באותה שורה עם הקב"ה.

ועוד מי שהולך להתפלל בנץ ויצא מביתו מעוטר בטלית ותפילין לראשו, מלאכים מעידים עליו ואומרים: "פנו דרך לדיוקנא קדישא" ושכינה עומדת על ראשו ומלאכים חונים סביבו. הרב אומר שיש אנשים שבאים לבית הכנסת בלי טלית ותפילין לראשם והם מקדימים להיות בין העשרה ראשונים בבית הכנסת, אבל אדם שמעוטר בתפילין צריך להגיע ישר לתפלה. ויותר טוב שאדם יגיע עם תפילין וטלית לראשו לתפלה, ומעלתו יותר חשובה ממי שמגיע בין הראשונים לבית הכנסת.

ואם היה בבית הכנסת כל הלילה כגון שלמד תורה שם כל הלילה מה יעשה בכדי להיות בין העשרה ראשונים?

יצא אל חצר או כל מקום שהוא לא בגדר בית כנסת, יניח שם תפילין ויתעטר בטלית, ומשם ישוב לבית הכנסת. וקודם יעמוד בפתח בית הכנסת ויניח ידיו על המזוזה ויאמר: "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך, אשתחוה (והוא משתחוה כנגד ההיכל), אל מול היכל קודשך ביראתך". ואדם צריך להיות מבין עשרה הראשונים בבית כנסת וכן בלימוד תורה ומקבלים שכר כנגד כל השאר שבאים.

פרק ל"א

התעטפות בטלית

כשהאדם מתעטף בציצית ויוצא מפתח ביתו, הקב"ה שמח ומלאך המשחית זו משם וניצול האדם מכל נזק ומכל משחית (כף החיים).

עטור בטו"ת לבית הכנסת

דין נוסף מצאנו לענין השכמה לבית הכנסת בבוקר, והוא שיש מצוה ללכת לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת. ובביאור הענין, נקדים בדברי הערוך השלחן בטעם הקדמת עטיפת ציצית להנחת תפילין.

בערוה"ש (או"ח סי' כה סעי' א) הביא את דברי הבית יוסף שכתב, אחר שלבש טלית מצוייץ יניח תפילין שמעלין בקודש עכ"ל. והקשו עליו דאדרבא כיון דתפילין מקודש יותר הא קיימא לן כל המקודש מחבירו קודם לחבירו ואם כן הוי ליה להקדים תפילין לציצית (שאגת אריה סי' כח ודגול מרובה). אך יישב שדברי הבית יוסף צודקים דהנה במנחות (מט:): מסקינן דתדיר ומקודש שניהם שוים במעלה ויכול להקדים מי שירצה וכך פסק הרמב"ם (ספ"ח מתמידין), וציצית לגבי תפילין הוי תדיר שנוהג גם בשבתות ויום טוב וזהו שאומר דכיון דשניהם שוים במעלה לכן מצד מעלים בקודש כלומר להעלות את גופו לכן מקדים הטלית להתפילין וכן הוא בזוהר (סוף פ' במדבר) דציצית ילבש קודם לתפילין עיי"ש.

וראה בדברי הבית יוסף (סי' כה) שכתב דהדרך הנכונה היא לברך על טלית קטן ואחר כך יניח תפילין של יד ושל ראש ואז יבוא לבית הכנסת ויתעטף בטלית גדול ובזה יצא ידי חובת רבי שמעון בן יוחאי שכתב בספר הזוהר (פרשת ואתחנן רסה) שצריך שיהא לבוש ציצית ותפילין בצאתו מפתח ביתו לילך לבית הכנסת וז"ל: ומאן דעייל לבי כנישתא כד נפיק מתרעיה ולא

תפילין ברישיה וציצית בלבושיה ואמר "אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך" קוב"ה אמר אן הוא מוראי ודא אסהיד סהדותא דשיקרא, עד כאן.

וכך הם דברי רבנו יונה בספר היראה (עמ' קסב) שכתב ויהיה לו טלית קטן וילבש אותו מיד בלא ברכה אם לא רחץ ידיו, ואחר כך כתב וירחץ בנקיון כפיו ויברך מיד על מצות ציצית בטלית שלבש אם לא בירך בהתעטפו ואחר כך יניח תפילין ויבוא לבית הכנסת וישב במקומו, אם יש לו עוד טלית יתכסה בו ויברך להתעטף בציצית.

ניצל מכל נזק ומכל משחית

ובזכות עטיפת הציצית בביתו, כתב בכף החיים (שם אות יד) שכשהאדם מתעטף בציצית ויוצא מפתח ביתו, הקב"ה שמח ומלאך המשחית זו משם וניצול האדם מכל נזק ומכל משחית.

ועיין בזהר (כרך ג' שא, א) שכתב: אמר רבי נהוראי אסהדנא על מאן דנפק מתרע ביתיה בעטופא דמצוה ותפילין ברישיה בשעתא דנפק בין תרין תרעין אזדמנת שכינתא עליה ותרין מלאכין דקיימין עליה חד מימיניה וחד משמאליה כלהו מלווין ליה עד כנשתא ומברכין ליה, חד מקטרגא דאיהו קאים קמי פתחא דבר נש אזיל מבתרייהו ועל כרחיה אתיב ואמר אמן, עכ"ל.

ביאור דברי הזוהר, כשאדם יוצא מפתח ביתו עם טלית ותפילין, מלווין אותו לבית הכנסת השכינה ושני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו ומברכים אותו. וכך מובא גם בדרכי משה (סי' כה, אות ב) ובמחצית השקל (סי' כה סק"ג).

האם יש להתעטף בטלית גדול בבית או בבית הכנסת

פסק מרן בשלחנו הטהור (סי' כה סע' ב) דמי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין בביתו, וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת ושם יתעטף בטלית גדול. אך הגיה הרמ"א: והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קודם, ולברך עליו, ואחר כך מניח התפילין והולך לבית הכנסת, ושמה היה לומר שיש כאן מחלוקת בין שיטת השלחן ערוך לשיטת הרמ"א בענין זמן עטיפת טלית גדול אם בבית או בבית הכנסת, וראה בערוה"ש (שם, סע'

ב) שכתב לבאר שאין מחלוקת בין דברי הש"ע והרמ"א, דמה שכתב השלחן ערוך "דמי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת ושם יתעטף בטלית גדול", ביאורו, דהזוהר מזהיר לבא לבית הכנסת מעוטר בציצית ותפילין ואין דרך לילך בטלית גדול מביתו לבית הכנסת ואיך יעשה והרי צריך להקדים ציצית לתפילין, לזה אומר השלחן ערוך דכיון שיש עליו טלית קטן יכול ללבוש התפילין בלא הטלית גדול ולילך לבית הכנסת ושם יניח הטלית גדול ונמצא שיקיים הכל.

ומה שכתב הרמ"א על זה "והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קודם ולברך עליו ואחר כך מניח התפילין והולך לבית הכנסת", אינו חולק על הבית יוסף אלא בזמנו היו היהודים דרים בינם לבין עצמם והיו יכולים לילך גם בטלית גדול לבית הכנסת ולכן לא היו צריכים לקיים דברי הזוהר על פי הטלית קטן שאינו עיקר אלא לובשים הטלית גדול והתפילין והולכין לבית הכנסת.

ובדומה לזה, עיין בביאור הלכה (שם) שביאר על מה שכתב הש"ע "דמי שהוא זהיר בטלית קטן", היינו כי כתוב בזוהר שמצוה לילך מפתח ביתו בציצית ותפילין, ועל כן אם איננו זהיר בטלית קטן מוכרח על ידי זה ללבוש בביתו קודם שמניח התפילין את הטלית גדול אבל אם הוא זהיר בטלית קטן יוכל לצאת כל זה על ידי הטלית קטן, והטלית גדול יוכל ללבוש בבית הכנסת וכל שכן אם ירצה להתעטף גם בטלית גדול בביתו (מביאור הגר"א). וראה במשנה ברורה (שם, סק"א) שכתב שבזמן שמברך על הטלית גדול ברכת להתעטף, יכוין לפטור בברכה זו גם הטלית קטן.

ההיתר בימינו שלא להיות מעוטר בטו"ת

על מה סומכים בימינו להקל לא ללכת לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת, מבואר מדברי הש"ע (סי' כה סעי' ב) והרמ"א הנ"ל שמצוה ללכת לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת, אולם למעשה יש הרבה שאינם מקפידים בזה. לכן יש לעיין על מה סומכים להקל לא ללכת לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת בימינו.

טעם ראשון להקל, שמצויין נכרים ברחוב, המג"א (סי' כה סק"ה) כתב דבמקום שמצויין עכו"ם ברחוב לכולי עלמא יתעטף בחצר בית הכנסת. וכן פסק במשנ"ב (שם סק"י). והביאו הערוה"ש (שם סע' ב') דהרמ"א כתב שהעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קודם ולברך עליו ואחר כך מניח התפילין והולך לבית הכנסת עכ"ל, וכל זה היה בזמנו שהיו היהודים דרים בפני עצמם והיו יכולים לילך גם בטלית גדול לבית הכנסת. ובזמנינו בעוונותינו הרבים אי אפשר לעשות זה כלל ואנו מניחים הטלית והתפילין בבית הכנסת.

וראה בספר בן איש חי (שנה ראשונה פרשת וירא) שהביא מה שבזוהר הפליג מאד בשבח המגיע ליוצא מביתו מעוטף בציצית ומוכתר בתפילין והולך לבית הכנסת ואומר בפתח פסוק "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך", ומצוה זו קודמת למצות עשרה ראשונים כמו שכתב בשער הכונות לרבנו האר"י ז"ל, ובעיר שמצויים עוברים ושבים גוים במבואות, וקשה לעשות דבר זה בגלוי, יש חכמים מתחכמים ללבוש טלית דק ותפילין קטן הרבה כדי שיתכסה בכובע ואינו ניכר לעיני הרואין, ומורידין הטלית על כתפיהן ולובשים עליו הגלימא, ובבואם לבית הכנסת מסירין התפילין הקטן הנזכר ולובשים תפילין רש"י ורבנו תם שיש להם שם ומתפללין בהם.

והוסיף שם שראה להרב חיי אדם (כלל יג אות י') שעשה אופן אחר בדבר זה שילבש תפילין הגדולים בביתו ויברך עיי"ש, ובספר רב פעלים כתב בתשובה לפקפק בדבריו בזה, וסוף דבר העליתי שם שילבש בביתו תפילין של רבנו תם שיעשהו קטן, וזה התפילין בלאו הכי אינו מברך עליו דאין מברכין על תפילין דרבנו תם^{קב}, ועוד שאינו מניחו בשביל עיקר מצוה אלא

קב במכילתא דר' ישמעאל (בא) נאמר: "כותבן כסדרן, ואם לא כותבן כסדרן הרי אלו יגזזו". לאור דברים אלו, מסכימים כל הראשונים שכותבים את פרשיות התפילין לפי סדרן בתורה. אמנם, לגבי סדר הנחת הפרשיות, נחלקו הראשונים באחת המחלוקות הקשות בין רש"י והרמב"ם לבין רבנו תם, וזה עיקר מחלוקתן: רש"י (מנחות לד: ד"ה "והקורא"), רמב"ם (הל' תפילין ג, ה"ו) חיינוך (מצווה תכ"א) וגאונים (ראה תשובת הרמב"ם רפ"ט), סוברים שהנחה היא על פי הסדר שכתובות הפרשיות בתורה. לעומת זאת, רבנו תם (מנחות לד: תוד"ה "והקורא"), רב האי גאון הלכות תפילין וכן עוד גאונים ושאר רבנים נוספים, סברו שסדר הנחת הפרשיות בתפילין הוא "קדש ליי" "היה כי יביאך" - "והיה אם שמע" - "שמע". לכאורה, שיטת רש"י ודעימיה מובנת ביותר, שהרי זהו סדר הכתיבה בתורה, וכך מתקבל רצף התקדמותי מובנה, המוביל את מניח התפילין מזכרון יציאת מצרים באופן כללי,

רק כדי ליכנס בו בפתח בית הכנסת ולומר פסוק "ואני תפלתי". וכאשר כתב דבר זה שם בתשובה, דאחר שיכנס לבית הכנסת יסיר של רבנו תם ויניח שם תפילין רש"י ורבנו תם העיקרים שיש לו שם כסדרו ויברך עליהם וזה יותר נכון.

אולם, בכף החיים (שם, אות טו - זט) כתב שבירושלים היו הולכים האשכנזים וגם מן הספרדים מעוטרים בטלית ותפילין לילך להתפלל בכותל המערבי כנגד העכו"ם ואין פוצה פה. ואם אינו יכול לעשות זאת יניח הטלית והתפילין בחצר בית הכנסת, או ילך לבית הכנסת קודם עלות השחר קודם חיוב טלית ותפילין ויהיה מעשרה ראשונים.

טעם שני להקל, אם יודע שילך דרך מבואות המטונפות - במשנה ברורה (שם סק"ח) כתב דאם יודע שילך דרך מבואות המטונפות או שמצויין נכרים ברחוב יניחם בחצר בית הכנסת ואם אי אפשר יניחם בביתו ויכסם בכובעו או בידו. וכך כתב גם בכף החיים (או"ח סי' כה, אות כא) שיכסה את התפילין כשהולך מביתו מחשש מקומות המטונפים, וגם יזהר שלא יסיח דעתו מהם כשהולך בדרך.

לקיום המצוות המועילות לזכירה זו, לאמונה ביחוד ה' ואהבתו ולקיום מצוותיו ותורתיו ראה רמב"ן (שמות יג, זט)

אמנם, לשיטת רבנו תם יקשה לנו מדוע לשים את הפרשיות בסדר זה ולא כסדר כתיבתן בתורה? ומתמצים דשיטת רבנו תם מבסס את דבריו על דיוק בלשון הגמרא במנחות (לד:): ת"ר כיצד סדרן קדש לי והיה כי יביאך מימין, שמע והיה אם שמע משמאל, ע"פ הגמרא מוכיח ר"ת שאת "קדש לי" ואת "והיה כי יביאך" מניחים מימין, ואילו את "שמע" ואת "והיה אם שמע" מניחים מצד שמאל. כך שיוצא, לפי סדר קריאה רגיל מימין לשמאל, ש"והיה אם שמע" נמצאת לפני "שמע". אם כן שיטת ר"ת מבוססת על ההבנה כי קריאת הפרשיות נעשית משני כיוונים שונים: התהליך המתחיל מימין, הוא תהליך זכירת יציאת מצרים, המתחיל מפרשיית "קדש", המתרחשת במועד יציאת מצרים וממשיך לפרשיית "והיה כי יביאך", המתארת את מצוות הבכורות. תהליך מקביל, המתחיל מצד שמאל, הוא תהליך עשיית מצוות ה', המתחיל מייחודו ואהבתו וממשיך לעשיית מצוותיו, כמו גם לשכר ועונש.

המסקנה דאזתם דס"ל לשיטת רש"י שזה רוב העולם אין מברכין על ר"ת, ולאזתם שס"ל כר"ת אין מברכין על רש"י, וק"ל.

טעם שלישי להקל, הולך לבית הכנסת קודם הנץ, מובא בערוך השלחן (שם סע' ה') הביא שלא היה האר"י ז"ל מעשרה הראשונים בבית הכנסת מפני שהרבה באו קודם אור היום והוא לא רצה לילך בלא עיטוף ועיטור הטלית והתפילין. ומכל מקום העיר הערוה"ש, שכמה גדולים חלקו בזה דקודם אור היום שעדיין אין זמן ציצית ותפילין לית לן בה ולא בזה היתה אזהרת הזהר (א"ר ונחלת שבעה ומנחם עזריה). וטעם האר"י ז"ל לא היה מפני זה בלבד, אלא מפני שהיה חולי מעים והוצרך לפנות ולא היה ביכולתו לבא מקודם, עיי"ש. וראה במשנ"ב (שם סק"ח) שכתב מדברי האחרונים, דבמשכים קודם אור הבוקר ובא לבית הכנסת לא שייך אזהרת הזוהר דעדיין לא מטי זמן חיובא. ומכל מקום כשיאור היום יותר טוב שיצא לחצר בית הכנסת וילבשם שם ויכנס אחר כך לבית הכנסת.

ובכף החיים (סי' כה אות יז) כתב דאם הניח את הטלית ותפילין בבית הכנסת ואין לו מי שיוציאם יכנס לתוך בית הכנסת יוציאם משם ויניחם מחוץ לבית הכנסת, וכשיכנס שוב מעוטר הטלית ותפילין יאמר "ואני ברוב חסדך". אולם, בכף החיים (שם אות יט) כתב שבימי הסליחות שמשכימים לבית הכנסת או מי שיש לו חבורה ללמוד עמהם אחר חצות, אם יש לו פנאי יצא מבית הכנסת וילך לביתו ויניח את הטלית והתפילין ויחזור לבית הכנסת.
(מתוך הספר החשוב הגיוני הפרשה)

פרק ל"ב

זריזות התפלה^{קג}

ובהאי עינינא של זריזות לבוא לבית הכנסת להתפלל בהנץ החמה ולהיות מעשרה ראשונים ארשה לעצמי לצרף להסכמה זו מה שכתבתי בקונטרסי "מאי לעולם" שבכל הש"ס ומה שכתבתי בחידושי למסכת ברכות (דף מו) והזכיר זה הרב המחבר בעמוד עז וכך כתבתי שם:

ואמר רבי יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה בין עשרה ראשונים וכו', (ברכות מו:). מאי לעולם? ונראה לי על מה שנחלקו רבותינו שכתבו שם שאפילו מאה באים אחריו קיבל עליו שכר כולם, שכר כולם סלקא דעתך, אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם, והביא סוגיא זו הרא"ש בפרק קמא דברכות, וגם הרי"ף שם, וכתבו שם תלמידי רבנו יונה וז"ל: אלא אימא נוטל שכר כנגד כולם, כלומר כל אחד ואחד מעשרה הראשונים נוטל שכר כנגד כל הבאים אחריהם, וטעם הדבר מפני שהשכינה שורה בבית הכנסת שיש שם ציבור דכתיב אלקים נצב בעדת אל. ע"כ וכתב הרב מעדני יום טוב על הרא"ש שם על כרחך סבירא ליה דאין דין קדימה לעשרה הראשונים לאחד על חבירו שאף האחרון זכה כמו הראשון דבלאו איהו לא סגי שאין כאן עדה וציבור, אבל לי נראה דודאי כל הקודם זכה יותר. והוא הדין אפילו מאה באין אחריו הוא נוטל שכר כל הבאים אחריו, ואם הוא הראשון מעשרה נוטל שכר שכר התשעה המנויים עמו וכל הבאים אחריהם, והשני נוטל שכר כשמונה והבאים אחריהם וכו'. ועוד פירש שם המכוון כדרך בעל הבית שיש לו פועלים הרבה ובשעת

קג כב' מורנו הגאון הגדול רבי שלמה בן שמעון שליט"א (חבר בית הדין הגדול) בהסכמתו, ביקשני לצרף את מאמרו הרם לספרי הקטן, ורצון צדיק חפצתי והכנסתי את כל מאמרו ללא שינוי.

תשלום שכרן האחד מהם בא לקבל שכר כולם והוא מחלק ביניהם ותחשב לו לכבוד. והארכתי בזה בסייעתא דשמיא בסוף מסכת מגילה. [לפנינו אין מאומה שם], ומעתה נבין מה שכתבה הגמרא לעולם דלא מבעיא לפירוש תלמידי רבנו יונה שכל העשרה שווים שכולם נוטלים שכר כנגד כולם שבודאי ישכים כדי להמנות בין העשרה או לפירוש הרב המעדני יום טוב שכל המקדים מקדים גם לשכר שכל משכים יותר נוטל שכר יותר שבודאי יקדים אדם אלא אפילו לפירושו של המעדני יום טוב שהוא לא מקבל שכר יותר רק שדרכו כל השאר מקבלים ובשביל זה כבוד שחלק לו הקדוש ברוך הוא שבודאי ישכים.

אי נמי אתא לעולם לרבוויי על פי מה שהארכתי בתשובה (שהודפסה בקובץ זכור לאברהם ג' עמ' שלב) ובה הגעתי למסקנא שאם יש איזו חשש שהוא יפסיד את המעלה של עשרה הראשונים עדיף שיסע ברכבו עד לבית הכנסת כדי לזכות מעשרה ראשונים ואפילו לשיטת הרב תורה לשמה (סי' מ) שלדעתו ששכר פסיעות יש רק בהולך על רגליו. מכל מקום אם יש חשש שיפסיד להיות מעשרה ראשונים עדיף שיסע ברכב ושם הארכתי והוכחתי שאם מגיע עם רכב לבית הכנסת יש לו שכר פסיעות כי לשון פסיעות הוא לשון מושאל (עיין במסכת פרה פ"ג מ"ז, זקני ישראל היו מקדימים ברגליהם. ע"כ. ופירש שם התוספות יום טוב משום חיוב מצוה וכן פירש גם הרב תפארת ישראל, אמנם פירוש שושנים לדוד פירש שהכוונה לא הלכו על גבי הכבש. עיי"ש).

ומעתה זה אומרו לעולם ישכים אדם אפילו אם על יד זה יצטרך לנסוע ברכב ולא ברגליו, מכל מקום זה עדיף רק כדי שיזכה להיות מעשרה ראשונים שזהו מדינא דגמרא.^{קד}

קד ואצטט כאן מה שכתבתי בתשובה בענין שכר פסיעות ברכב רק מה שנוגע לעניינינו וזה לשונו: הן אמת ברור. שבודאי דעדיף טפי לילך ברגליו שגופו יתייגע במצות, ולפום צערא אגרא, אך אם בא לבית הכנסת ברכב, גם כן יש לו שכר פסיעות שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, כל שכן מי שנוסע למקום רחוק כדי להתפלל דודאי יש לו שכר פסיעות, שהרי גם כשהוא נוהג ברכבו יש לו טרחא פורתא, וגם הפסד ממון, או ברכב אחר תמורת תשלום יהיה לו שכר פסיעות וזאת מחוץ לשכר שיקבל בעבור הוצאת ממון בעבור קיום מצוה, כן נראה מסברא.

אך מצאתי בשו"ת תורה לשמה המיוחס לרבנו יוסף חיים זיע"א (בתשובה סי' מ) שכתב בעובדא דידיה בעשיר נכבד ביתו רחוק מבית הכנסת יותר מחצי שעה והוא אין לו טרחא בהילוך זה אך להיותו עשיר נכבד שכבודו לעיני הרואים שאינם בני ברית שלא ילך ברגליו אלא ברכיבה והוא יש לו בהמה בביתו לרכב עליה אם יש בזה מצוה שילך דוקא ברגליו ולא ירכב או"ד רוכב כמהלך חד הוא וגם ברכיבתו מקיים מצות הילוך לבית הכנסת. ועל זה השיב דמסוגיא דסוטה (כב.) וכו' משום שכר פסיעות משמע מהא כי שכר פסיעות לא שייך אלא בהולך ברגליו שמטריח רגליו בפסיעות יותר. וכן אמרו בחגיגה דף ג' מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב כמה נאין רגליהם של ישראל בשעה שעולין לרגל ע"ש משמע כי אפילו העליה לרגל שהוא מקום רחוק וטרחא הרבה אפ"ה היו מדקדקים ללכת ברגליהם והגם שבדאי הרחוקים הרבה ביותר היו רוכבים עכ"ז נראה כאשר סמוך לירושלים היו הולכין ברגליהם וכו', והאריך שם והביא דגם לפי סודם של דברים יש טעם להילוך הרגלים ומסקנתו שם ועל כן ודאי גם מצות הליכה לבית הכנסת יש להקפיד בה שתהיה ברגלים דוקא כל היכא דהוא יכול להלוך ברגליו ולא יחוש בזה על הכבוד לעיני הרואים אע"פ שהוא עשיר נכבד. עכ"ל.

ואחממ"ר לענ"ד אמינא דאם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה דמה שהביא מפשט לשון הגמרא דסוטה שכר פסיעות משמע דהליכה ברגליו דוקא, אין ראייה דהוא הדין גם ברוכב או בנוסע יש לו שכר פסיעות. אמנם ודאי עדיף הליכה ברגליו שמטריח גופו בהליכה למצוה, אבל גם ברוכב יש לו שכר פסיעות דלשון הגמרא שכר פסיעות לשון מושאל הוא. ואפשר להביא ראייה לזה דלשון פסיעה לאו דוקא בהלוך ברגליו, מהא דאיתא במדרש רבה (בראשית פרשה נה אות ז) וז"ל: ויאמר קח נא את בנך וכו', ולמה לא גילה לו מיד כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על דיבור ודיבור, ועל כל פסיעה ופסיעה ע"כ. התם קרא כתיב וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו, ומסתמא רכב עליה דאל"כ למאי חבשה ובכל זאת קיבל שכר על כל פסיעה ופסיעה, ואף על חבישת החמור בעצמו קבל שכר כדאיתא שם במדרש, ועוד שם (פרשה לט אות ט) אל הארץ אשר אראך כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה ע"כ.

ועוד דאיתא במסכת דרך ארץ זוטא פ"ח: אמר רבי עקיבא כך היה תחלת תשמישי לפני חכמים, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפתי בו כארבעת מילין, עד שהבאתיו למקום קברות, וקברתי, וכשבאתי והרציתי את הדברים לפני ר' אליעזר ור' יהושע, אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שפסעת, מעלה עליך כאילו שפכת דם נקי. ע"כ. ואטו איכא למימר התם דדוקא מפני שהלך ברגליו התחייב על כל פסיעה ופסיעה ואם נשאו על העגלה לא היה מתחייב והא זיל בתר טעמא משום דמת מצוה קנה מקומו כדכתבו התוס' במסכת כתובות (יז. ד"ה מבטלין), דמטעם זה היה לו לקוברו במקום שמצאו, וכן משמע במסכת שמחות דמת מצוה קנה מקומו והעובר על דברי חכמים חייב מיתה. ועוד טעם כתבו בשם הרב יהודה מקורביל משום דביטל עצמו משימוש תלמידי חכמים וכו', ע"ש. אלא ודאי דכל פסיעה ופסיעה אין פירושו בדוקא פסיעה ברגליו, וה"ה בנידון דידן ברוכב בעגלה או במכונית יש לו שכר על כל פסיעה ופסיעה.

ועיין שם בן יהודע שהסביר שכר העשרה ראשונים וז"ל: ולי נראה לי הא דנקיט מאה כי אפשר אלה שכרם נחשב כפי ערך האבנים הטובות שהדרך הוא אבן משקלה קראט שווה מאה דינרים ואם תהיה משקלה עשרה קראט אין אומדין ערכה אלף דינרים אלא ערכה יהיה עשרת אלפים דינר וכו', וכן כן העשרה ראשונים כל אחד נחשב כעשרה, אם כן, הם נחשבים כמאה, וזה הראשון שקול כנגד כל העשרה שהם מאה אנשים ונראה שרבונו נקט כשיטת הרב מעדני יום טוב שכל אחד מי שיותר ראשון מקבל שכר יותר מחברו.

וכדי שנדע גודל מעלת עשרה הראשונים עיין להרב ראשית חכמה בספרו תוצאות חיים (המודפס מחדש בח"ג אות מ) שכתב שילך בכל יום לבית הכנסת מעשרה ראשונים שהוא תיקון גדול וכו', כי כל המקדים הוא יותר קרוב אל הקדושה, והאחרונים יונקים מענפי ענפים והבן הענין בסוד עשרה

ועיין בבניהו על ירושלמי (פ"ה דמסכת ברכות), דאיתא התם רב הונא אמר זה שהוא הולך לבית הכנסת צריך להקל את רגליו מה טעם נדעה נרדפה לדעת את ה'. וכשהוא יוצא צריך להלך קימעא מה טעם כי אתה צעדי תספור. ע"כ. ופירש שם בבניהו: כי אתה צעדי תספור פירוש ההליכה מביתו לבית הכנסת היתה למשל מאה פסיעות מחמת שהיקל ברגליו ובחזרתו מבית הכנסת לבית הלך קימעא קימעא שקיצר פסיעותיו, אז כשיתן לו הקב"ה שכר פסיעות שקוצב לו שכר על כל פסיעה בפני עצמה, אינו נותן לו שכר על מאה פסיעות שעשה בהליכתו לבית הכנסת אלא מונה פסיעותיו שהיה לו בחזרתו לביתו... חושב לו שכר של ת"ק פסיעות בהליכות שיחשוב לו פסיעות בהליכתו כאשר היה לו בחזרה לביתו ואעפ"י שבאמת בהליכה עשה כל הדרך מאה פסיעות. עכ"ל. וכן כתב בעיון יעקב (ברכות ו: דמצוה לרוץ ונוטל שכר פסיעות כאילו הולך לאט ע"כ. וגם הכא ניתן לו כשהוא רוכב, כאילו הוא הלך ברגליו כמנין פסיעותיו. ועיין בפירושו הכותב בעין יעקב על הירושלמי פ"ה דברכות (שהזכרתיו לעיל) שכתב טעם שמצוה לרוץ לבית הכנסת וז"ל: אבל בהליכתו לבית הכנסת הלאי שיכניס גופו ונפשו מהרה בבית התפלה. ע"כ.

גם מה שהוכיח בתורה לשמה מעליה לרגל ששם היו הולכים ברגליהם, גם שם לאו מילתא דפשיטא שהיו מצווים לעלות ברגליהם עיין אריכות דברים גם בשו"ת אגרות משה חלק קדשים (סי' כא) ודחה שם כל ראיות השואל להוכיח שעלו ברגליהם דוקא ע"ש.

על כן, נראה לי ברור, מכל האמור לעיל, דגם אם בא ברכב לבית הכנסת יש לו שכר פסיעות.

אחר כותבי כל זה ראיתי בשו"ת בצל החכמה (הנדמ"ח) [ח"ד סי' יט' כ' וכא] שהאריך בדין זה ובכל המסתעף מזה, ובכמה דברים נטיתי מדבריו. ואכמ"ל.

הראשונים וכבר יש מאנשי מעשה שנוהגים שאותו יום שאינם הולכים להיות מעשרה ראשונים מתענים ומכאן תבין לנפשך לקנוס עליך איזה קנס. עכ"ל.

ועיין בבן יהודע שם שהוסיף לדקדק מה הלשון לעולם ישכים אדם. מאי לעולם וכתב שבא להוסיף אפילו בשבת.

שאין דרך להשכים מפני כבוד השבת אי נמי נראה לי אפילו אם על ידי כך ביטל ממצוה אחרת שהיא לבישת ציצית ותפילין בבית כדי שיכנס לבית הכנסת בציצית ובתפילין ואומר פסוק: ואני ברוב חסדך אבוא ביתך כנוצר בזוהר הקדוש, ואם ישכים לא יוכל לקיימה כי הציבור באים לבית הכנסת קודם עלות השחר ומה שהיה רבנו האר"י ז"ל מבטל זה מפני שאני רבנו האר"י שהיה לו כוונות גדולות בלבישת ציצית ותפילין בכניסתו לבית הכנסת ע"פ הראת לדעת כמה מעלת זכות עשרה הראשונים שגם דוחה ביאתו לבית הכנסת בציצית ותפילין דמעלתו גדולה מאד, ובכל זאת מצות עשרה הראשונים דוחה אותה.

ומה שיש לתמוה דסותרו דבריו מה שכתב בבן יהודע, למה שפסק בספרו בן איש חי (פרשת וירא ה"ה), ששם פסק להיפך וזה לשונו: בזוה"ק הפליג מאד בשבח המגיע ליוצא מביתו מעוטף בציצית ומוכתר בתפילין והולך לבית הכנסת ואומר בפתח פסוק ואני ברוב חסדך וכו', ומצוה זו קודמת למצות עשרה ראשונים כמ"ש בשער הכוונות לרבנו האר"י ז"ל. וצ"ע ואל תשיבני ממה שכתב הרב עיון יעקב במסכת סוטה (דף כב) ששכר פסיעות עדיף, אפילו בכהאי גוונא שאם יתפלל בבית הכנסת הסמוך יהיה מהזריזין המקדימים למצות עם כל זה כל שכר פסיעות עדיף, דליתא דכל דברי הרב עיון יעקב מיירי שזה עדיף משום זריזין מקדימין בלבד, אבל אם יהיה מעשרה הראשונים בודאי ובודאי דעשרה ראשונים עדיף.

אי נמי אתא לעולם כאן לרבוויי היכא שיש לו לאדם שתי בתי כנסיות בעירו. באחת מהם אם ילך יזכה להיות מעשרה ראשונים, אך בבית הכנסת הזאת אין שם כהן שיעשה נשיאת כפיים, ואילו בבית הכנסת השניה יש שם כהן אחד אבל שם בודאי שהוא לא יהיה מעשרה הראשונים. מה עדיף אם את ברכת הכהן בבית הכנסת השניה או עדיף את הבית הכנסת הראשונה (עיין באריכות לרבנו הגדול בשו"ת יביע אומר (ח"ז סי' יב) אם יש מצוה על הישראלים

להתברך מן הכהנים או רק מצוה על הכהנים לברך את ישראל). וראינו במסכת סוטה (דף לח:), דאיתא שם: אמר אדא א"ר שמלאי בית הכנסת שכולה כהנים, כולן עולין לדוכן. למי מברכין? אמר ר' זירא: לאחיהם שבשדות. איני? והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא: עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה! לא קשיא: הא דאניסי, הא דלא אניסי. ופרש"י (ד"ה דלא אניסי) העומדין בבהכ"נ אחורי הכהנים לא אניסי אלא שאין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת הלכך אינם בכלל ברכה כדאמר"י כה תברכו פנים כנגד פנים. (כעין זה פירש רש"י במסכת סנהדרין (מו:)) במי שצוה שלא יקברוהו פירש"י שם ואי נמי קבריה ליה לא מתכפר ע"כ. ופירושו שהא אינו מאמין בכפרה זו לכן לא מתכפר ולא משמע כן משאר הראשונים), על כל פנים, נראה שהעם שאנוסים נמצאים בשדות הם גם מתברכים ולא דמו לעם שאחורי הכהנים שרואים שאינם חפצים בברכה, ואם כן כאן בנידונינו שהוא אנוס במצות חז"ל להיות מעשרה ראשונים לא גרע מעם שבשדות שגם הוא יתברך, ואם כן נראה שיעדיף לילך לבית הכנסת הראשונה ויהיה שם מעשרה ראשונים והוא יתברך בברכת הכהנים.

(עד כאן מתוך הסכמת הגר"ש בן שמעון שליט"א)

פרק ל"ג

קביעות מקום

כל הקובע מקום לתפלתו אלוקי אברהם בעזרו

כל הקובע מקום לתפלתו, אויביו נופלים לפניו. (ברכות ו-ז)

מקום לתפלה

בשלשה מקומות בחז"ל מצינו את הדין בקביעות מקום לתפלה.

מקור ראשון, בברכות (ו:): "כל הקובע מקום לתפלתו אלוקי אברהם בעזרו", ודוקא אלוקי אברהם, משום שקבע אברהם מקום לתפלתו ולכן דוקא עזרו יבוא מאלוקי אברהם. מקום תפלה דהיינו בית כנסת אחת שבה יתפלל כל הזמן, ושלא יתפלל היום בבית הכנסת זה ולמחר בבית כנסת אחר, ולמדים זאת מאברהם "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם", ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויתפלל.

מקור שני, בגמרא (שם ז:): מובא, שאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו, שנאמר (שמואל ב, ז) "ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה".

מקור שלישי, בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ד ה"ד) שאמרו רבי אבא ורבי חייא בשם רבי יוחנן שצריך אדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה, ומה טעם "בכל המקום אשר אזכיר את שמי", "אשר תזכיר את שמי" לא נאמר כאן, אלא "בכל מקום אשר אזכיר", וכו', ובתורה תמימה (שמות כ, אות קכג) פירש "אשר אזכיר", בכל המקום אשר אתן להזכיר את שמי, דהיינו בבית המיוחד לתפלה.

ועוד בירושלמי שם: אמר רבי תנחום בר חנינא, צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל ומה טעם "ויהי דוד בא עד הראש אשר השתחוה שם לאלהים" אין כתיב כאן אלא "אשר ישתחוה שם לאלהים".

במעדני יום טוב (בברכות בדפי הרא"ש אות ק') מפרש את דברי הירושלמי, דהכי פירושו דאילו אמר "השתחוה" בלשון עבר, היה משמע שבאותו הפעם עשה כן ולא שמעינן מיניה שהמקום ההוא היה מיוחד לו לכל פעם, אבל השתא דאמר "ישתחוה" בלשון עתיד יובן מזה שכן הוא עשה כפעם בפעם.

כל הקובע מקום לתפלתו, אויביו נופלים לפניו. (הכוונה שאדם יתפלל תמיד באותו מקום) לא יחליף מקום תפלה בכל פעם למקום אחר. אדם שמתפלל בקביעות באותו מקום, מראה שהוא רציני ויש לו ענוה וחסידות ויראת המקום, וכן אדם שמתפלל באופן קבוע באותו מקום, זוכה ששכינה שורה עליו באופן קבוע מידה כנגד מידה.

השכינה נקראת: "מקום" (מקומו של עולם). באם קובע מקום, שכינה נמצאת עימו בקביעות. רבנו האר"י ז"ל אומר שתפלה שאדם אומר במקום קבוע יש בידו יכולת לבקוע את חומת התפלה.

רבנו הארי ז"ל הסביר שכאשר אדם נמצא במקום מסוים והוא רוצה להפיל חומה הוא יורה הרבה חיצים עד שהחומה נבקעת, אך אם אדם מחליף מקומות ובכל פעם יורה חיצים ממקום אחר, אז אומנם כל החומה תתמלא חורים, אבל לא יוצר שום חור בחומה. וזה המשל לזה שאדם צריך להתפלל במקום אחד. הרי"ף אמר שגם לימוד תורה צריך שיהיה במקום אחד וקבוע על מנת שלימודו ישא פירות. ו"קב הישר" כותב שלאדם יהיה בביתו חדר מיוחד שבו ילמד תורה ואם לא יהיה לו מקום בדירה בעבור זה, יעשה לו פינה קבועה ויניח שם ספרים וישמור שהמקום יהיה נקי ומסודר. ועיקר הכוונה לכך שאדם יתפלל דווקא באותו מקום והוא מתייחס לתפלת העמידה דווקא. ופוסקים אחרים אומרים, שגם לגבי שאר תפלה צריך שיתפלל במקום קבוע על מנת שלא תהיה לו טירדה. צריך לדעת גם שבאם אדם מחליף בכל פעם מקום תפלה אחר הוא יכול לגזול מקום של אחרים. יש אנשים שאוהבים לשבת במקום הקבוע שלהם. באם מישהו עומד במקום שאנו נוהגים להתפלל, אז יעמוד האדם לידו אבל שלא בתוך

4 אמות שלו, שהוא רדיוס של שני מטר בערך, כי השכינה נמצאת בתוך ארבע האמות של המתפלל.

ברוב עם הדרך מלך

באם יש שתי בתי כנסת שבאחד מהם יש יותר אנשים מאשר בשני, אז יתפלל במקום שיש בו יותר אנשים כי "ברוב עם הדרת מלך", כי שם יש יותר אנשים, והתפלה חשובה יותר ותעלה יותר שנאמר: "הן אל כביר לא ימאס", וזאת רק בתנאי שיש בבית הכנסת חזן ירא שמים שהוא גם לומד תורה, וכן שיש בו אנשים יראי שמים ולא מדברים בזמן התפלה. אבל באם בבית הכנסת הקטן יש חזן ירא שמים ויש אנשים מתפללים יראי שמים, אז יתפלל שם^{ק"ה}.

לבו חפץ

אם אדם יודע שיש בית כנסת שבו יש אנשים ששייכים לעדה שלו, או שנוסח התפלה מתאים לו ולבו נמשך לשם, ואפילו שיש שם פחות אנשים מבית כנסת אחר, למרות הכל רשאי להתפלל במקום שלבו חפץ שנאמר: "אין אדם לומד, אלא במקום שלבו חפץ". וכן אומר הרדב"ז: "אין אדם מתפלל אלא במקום שליבו חפץ".

בכל מקום

במעמד הר סיני אנשים ראו את הקולות. כלומר באופן טבעי כאשר אדם מדבר אז הקול שלו נשמע רק מצד אחד, אבל היכן שהאנשים סובבו את ראשם הם שמעו את הקולות. הם הסתכלו לשמים והבינו שהקולות באו משם, וגם כאשר הורידו את הראש, הם שמעו את הקולות גם בארץ, ואז הבינו שמלוא כל הארץ כבודו. לפיכך למרות שיש מקומות שמייוחדים יותר

ק"ה וכן מצינו בספר תשובות ונהגות (ח"א או"ח סי' קס) הובא מכבר, שדן דברוב עם אינו דוחה אפילו מעלת זרזין מקדימין וק"ו שאינו דוחה המעלה שבעצם עשיית המצוה, והכוונה בתפלה היא מעיקר מצות התפלה כמבואר ברמב"ם (פ"ה מהל' תפלה), ובזמננו בכל עיר ועיר יש הרבה בתי כנסיות ובתי מדרשות של יחיד ושל רבים, וכל אחד בוחר לעצמו המקום שקושר אותו יותר לחיי התורה. עכ"ל.

לתפלה כגון בכותל המערבי או בבית כנסת, על כל פנים מלוא כל הארץ
כבודו ובכל מקום שאדם מתפלל, ה' שומע את תפלתו.^ק

נזאחרי התפילות

שנינו בגמרא בברכות (דף מג:): "ואל יכנס באחרונה לבית המדרש", וחלילה
מי שמתאחר גורם לעצמו להקרא פושע ועצל ובודאי בשם זה יקראוהו
לעתיד לבוא, אם רגיל בכך, כמו שאמרו בתנחומא (ריש ויקהל) שלעתיד
לבוא יקראוהו לאדם על שם מעשיו, ואין לשער גודל הבושה בזה, כמו
שנאמר: שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד.

מי שיכול לבוא בזמן לתפלה בזמנה, ומאחר בשאט נפש כדי שלא יצטרך
להמתין כמה דקות בין ההפסקות, כמו קדיש או המתנה למנין וכו', וכן מי
שיוצא באמצע התפלה או לפני תום התפלה משום שאין לו סבלנות להמתין
עוד כמה דקות- לצערנו אפשר לומר עליו דאין לך מבזה עבודתו של
הקב"ה יותר מזה, וכאילו אינו מאמין ששכינה נמצאת בבית הכנסת בשעת
התפלה. וחלילה צריכים לשאול, הכיצד תתקבל תפלתו? וראוי הוא כבוד
שמים למתין איזה דקות קודם התפלה כמו שכתוב בנביא ישעיהו (מח, יח)
לו הקשבת למצותי", ופרש"י בברכות (ו). לשון המתנה הוא שתמתין בשביל
מצותי אשר צויתי, ועל זה מסים הפסוק: ויהי כנהר שלומלך, וצדקתך
כגלי הים, ויהיה כחול זרעך", ויש בזה גם חלול השם, רח"ל, שומרים כך
מתנהגים בני תורה, ואין בזה תרוץ, אפילו רואים אנשים מזלזלים בזה או
שמדברים במקום שאסור לדבר, אופילו אנשים חשובים, דממה נפשך: אם
יש לך טעם בזה אין הטעם שייך אצל אחרים, ואם אין להם טעם בודאי גם
הם יעשו על זה, ולא עוד, אלא שאתה גורם להם שיענשו גם בעבורך, בגלל
שהכשילו אחרים, והעיקר שבכל דבר צריך לראות מה כתוב בתורה ובש"ע,
וזהו רצון הבורא יתברך שמו, וחלילה, המזלזל הוא בכלל אפיקורס ח"ו,
ולעולם הבא לא יקבלו כלל תירוץ זה, שראו אחרים מזלזלים בזה.

קו מתוך מאמרו של כב' הגרב"צ מוצפי שליט"א, במה שכתב לענין עשרה
ראשונים בתפלה בבית הכנסת דוקא..

המאחר ברצון לתפלה, לעתיד לבוא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו שאמרו בספר חסידים (סי' תשע"ט) ובירושלמי ברכות (רפ"ה) כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה, אין נכנס בעולם הבא.

עבודה שבלב

וידוע דגדולה התפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות לב:): ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כז.) ואין לך גדול מן התפלה (תנחומא מקץ ט), וכתב מרנא החזו"א באגרתו: התפלה, אם אמנם היא מצוה מעשית אצלנו וגו' הנה אמנם מצוה עיונית. וכל שלא יצא חובתו מצד הלב - לא עשה גם במעשה מאומה. שאין תפלה אלא עבודה בלבו של אדם, כמו שאמרו בגמרא (תענית ב.) "ולעבדו בכל לבבכם" - איזו היא עבודה וכו' היסכנו תפלותיו?! אוצר של מילים, צפצוף הפה - הזה מצות תפלה?! לכבד בפה והלב רחוק - הלוא יספות חטא על פשא וכו', עכ"ל. וכל שכן הבא בתחלה בכוונה באופן שלא יוכל להתפלל רק במהירות עצומה שאי אפשר לכוון כלל.

עוד מובא במשנ"ב (סי' נב סק"א) דאין שום התר לדלג פסוקי דזמרה, רק משום תפלה בציבור ובאקראי, וגם על זה רבים מפקפקים וכתבו שמהפך כל צנורות התפלה.

ועוד, המאחר בתפלה ואין מספיק להגיע לשמונה עשרה עם הצבור ממש - מבטל בידיים תפלת ותיקין ותפלה בצבור שעיקר מצוותה ההתחלה, כמו שכתבו כל הפוסקים.

ועוד הוסיף המשנ"ב (סי' א' סק"ט), אפילו מי שחלש בטבעו חייב לבוא לבית הכנסת בתחלת התפלה ולהתפלל עם הצבור כסדר. (מתוך ספר הליכות תפלה וביכ"נ)

שהות בטרם התפלה

כתב רבנו יונה בספר היראה: "ויבא לבית הכנסת ואומר בכניסתו ואני ברוב חסדך אבא ביתך וכו', וישב במקומו וישב ולא יפתח פיו עד שישהה מעט,

וישיב אל לבו לפני מי הוא יושב, ומי שומע דבריו ואז ילבש חרדה ואימה וזיז ורתת, ויפתח,תפלתו על הסדר".

וכך כתב הרמב"ם : "כיצד היא הכוונה? שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישוב מעט קודם התפלה כדי לכוון את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ותחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו... חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפלה וכו' (ד' תפלה טז), הרי חסידותם של החסידים הראשונים היתה ששהו שעה שלימה. אבל לשהות מעט לפני ואחרי התפלה היא הלכה לדורות!

התפלה עצמה צריכה להיות "בנחת ובתחנונים". גם תלמיד חכם אשר תורתו אומנותו אל יסמוך על תורתו למהר בתפלתו. גם המתפלל בבית הכנסת עם בעלי בתים לא ימהר בתפלתו כדי להגיע עם הציבור לתפלה בלחש.

אלא יתחיל הוא תפלתו קודם התחלת הציבור. ויקדים את עצמו כל כך יעד שיוכל להתפלל בנחת בלי דילוגים ויגיע ביחד עם הציבור לברכת "גאל ישראל".

וייתכן שיהיה מן ההכרח לקום מוקדם. וכדי לקום מוקדם יהיה מן ההכרח לשכב לישון מוקדם. נמצא שההכנה לתפלה מתחילה בערב. שלא לאחר את זמן השכיבה. הרי : שכיבה בזמן. קימה מוקדמת כדי להתפלל בנחת. ושהיה לכל הפחות דקה אחת לפני התפלה. מלבד שאר ההכנות בעת הקימה, הן הן ההנהגות למעשה המחויבות מ"תפלה בנחת". ובהן עלינו להתלמד. (עלי שור - להג"ר שלמה וולבה)

ועוד מובא בספר "שבט מוסר" (עמ' תע"ב): "צריך החזן להתפלל בנחת מילה במילה, ולפי פירוש המילות, ולא במהירות. ולא ישגיח על אותם קלי דעת שאומרים לו למהר כדי שלא יאריכו בבית הכנסת, כי עול בית הכנסת הוא משא כבד עליהם, כי על ידי זה הוא מקצר בשיבחו של מקום ואינו יכול להתפלל בכוונה לפי פירוש המילים. כי לחזן המתפלל במיתון, בנחת, יהיה לו שכר הרבה מאוד בעולם הזה, שיאריך ימים בנעימות ובטוב, ובעולם הבא יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, מידה כנגד מידה". עכ"ל.

וכן כתוב בספר יעלזו חסידים (להגרי"א פאפו זצ"ל) "אותם שליחי ציבור, שלפעמים מדלגים בתפלה או מתפלל במהירה, או אם מתפללים במרוצה כדי להספיק לצאת- השליח ציבור נכנס בסוג מונע את הרבים מלעשות מצוה, והוא חטא רבים נשא, ואף אם יש אנשים שאומרים לו לדלג או לומר במרוצה, לא יאבה ולא ישמע אליהם, שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מישומעין? וטוב איש יכלכל דבריו במשפט.

וכן על זה הדרך, היושבים בבית התפלה ומראים עצמם כעייפים וכמשא כבד יכבד עליהם התפלה וישיבת בית הכנסת ורוצים למהר לצאת ולהמלט עליהם הכתוב אומר "ולא אותי קראת יעקב, כי יגעת בי ישראל" (ישעיה מג, כב) המה יזכרו ויבושו כי כל היום עומד בשוק או בקרנות או לפני ליצנות ואינו עייף, ובשעת התפלה והלימוד אינו יכול לעמוד".

ועוד מצינו בספה"ק "מנורת המאור" (פ"ב - תפלה עמ' 47-50) וז"ל: וצריך אדם לקדם פני הב"ה קודם התפלה בשירות ובתשבחות, ולשבחו ולפארו ולהללו על החסד הגדול שגמלו, והאיר עיניו ממחשך השינה, והקיץ אותו מתרדמת המות לחיים. כי הישן דומה למת, כמו שאמ' דוד ע"ה, האירה עיני פן אישן המות. ואיוב כשהיה בצערו ונקטה נפשו בחייו ובחר מות מחיים אמ', כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי. ר"ל מת. לפי צריך אדם להשכים בבקר לשחר פני הב"ה בתפלה ובתחנונים. ובהקיצו משנתו בבקר יקבל עליו עול מלכות שמים באהבה, ותפול עליו אימת הב"ה, ויפחד ויבהל מפחדו ומקצפו, ויעלה על לבו שלא נברא אלא לעשות רצון קונו ולהכיר את בוראו. ואז ידע וישכיל חסדו של הב"ה ואמונתו ששמר לו, והקיצו משנתו לחיים, והחזיר נשמתו לגופו. שהוא ית' שמו נוטל כל נשמות של בני אדם בכל לילה ולילה, ומחזירן בכל בקר ובקר לפגרים. ובני אדם מפקידין נשמתן בידו בלילה, ומחזירן לגופן בכל יום, שנא' בידך אפקיד רוחי. ואז יראה לבאי עולם שהוא מאמין בהב"ה בכל צרכיו ובכל ענייניו, לפי שהוא מפקיד נפשו ביד הב"ה ומאמין בחסדו ששיבנה לו. וכך עתיד להחזיר נשמותינו ונשמות כל חסידיו לפגרים לעתיד לבא לתחיית המתים. ולפיכך אנו מברכין בכל בקר, בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים. וגרסי' במדרש, חדשים לבקרים רבה אמונתך. בשר ודם מפקיד פקדון ביד חברו ומחזירו בלוי ומקולקל, אבל אדם מפקיד נשמתו ביד הב"ה עיפה מעבודה קשה, ומחזירה לו בבקר חדשה ושלייה ורגיעה. הוי חדשים לבקרים רבה

אמונתך. לפי ישכים אדם בבקר בעוד לילה, וינעור זרועותיו מן העצלות והשינה מעיניו, ויקום ממטתו במרוצה ובחפזון להתפלל לפני הקב"ה, להקדישו ולהמליכו עליו, ולבקש מלפניו צרכיו וצרכי אנשי ביתו, שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וכו'.

ושנו חכמים, יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר וגבור כארי ורץ כצבי לעשות רצון אביך שבשמים. ויכבוש יצרו ותאותו ויבטל רצונו מפני רצון קונו. רצונו השינה, רצון קונו התפלה. ויעשה קל וחומר בעצמו ויאמר, אלו אירע לי שום דבר להנאת עצמי או לכבוד בשר ודם לא הייתי נעור כל הלילה, כ"ש משכים בבקר לכבוד בורא את הכל יוצר אור ובורא חושך מלך מלכי המלכים הב"ה, לא כ"ש ולא כ"ש כמה פעמים. ואמ' דוד ע"ה עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר, אני אעירה את השחר ואין השחר מעיר אותי. אבל מי שאינו משכים בבקר להתפלל מפני תאות השינה, או מי שהוא משכים לעשות חפצו וצרכיו ואינו מתפלל, הרי זה בטל מעליו עול שמים ועונשו גדול. כדשנינו במ' אבות, ר' דוסא בן הרקינס אומר, שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן העולם. ושינה של שחרית מביאה את האדם לידי בטול קריאת שמע ותפלה בבקר בעונתה. וגרסי' במדרש מאי דכתיב הדלת תיסב על צירה ועצל על מטתו, זה הישן בבקר עד שיעבור זמן קרית שמע ותפלה. אבל המשכים בבקר לקרות ק"ש ולהתפלל הוא מפיק רצון מהב"ה, ועליו הכתוב או' שוחר טוב יבקש רצון.

המקום קבוע

ובענין המקום הקבוע בבית הכנסת, הפוסקים ס"ל דכל הבית הכנסת שקבע אדם לתפלתו, ישנה בה קדושה אחת ולפיכך אין צורך במקום קבוע בבית כנסת קבוע. ורבנו יונה ס"ל שמה שנאמר כל הקובע וכו' לא נאמר זה במקומות של בית הכנסת דכיון שכולה מקום תפלה היא אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזו, אלא רצה לומר שקובע מקום לתפלתו בביתו שפעמים שאינו יכול ללכת לבית הכנסת מתפלל בביתו ומייחד מקום ידוע, עכ"ל.

הרשב"א מבאר שהמתפלל צריך לכוין דעתו לפני מי הוא עומד, ולעמוד ביראה ואימה לפניו וכאשר יש לו מקום המוכן לו לתפלה, הרי זה מועיל להכנת המחשבה ולזיקוק הלב. המאירי מפרש שכאשר יש לו מקום המוכן לו לתפלה, כוונתו מצויה ביותר בתפלה עצמה.

הרי"ף בספר עין יעקב מסביר: את המעלה בקביעת מקום לתפלה, כך: הראה את התפלה כמשא כבד, מחפש להשליך המשא מעליו ומתפלל בכל מקום שיזדמן לו, ולכן מי שלא נוהג כך, שמקפיד להתפלל במקום המיוחד לו, מראה בכך שאינה משא לו, ואדרבה הזדמנות הוא לו להתחנן לפני ה' ולבקש רחמים על עצמו, ודומה בבחינה זו לאברהם אבינו שהפך למקום מיוחד כדי לבקש רחמים מאת ה' שיציל את לוט בן אחיו מהפיכת סדום ועמורה.

התיישב אדם אחר במקומו

ישנם מקרים בבתי כנסיות שפעמים באים אורחים להתפלל ומתישבים על כסאו של אחד המתפללים הקבועים, ולכאורה יש לדון בזה מתוך הענין של קביעות מקום לתפלה, אם יש לבקש מהאורח שיעבור למקום אחר, בפרט במקומות של בית הכנסת של אנשים המוחזקים במקומותיהם על ידי שקנו מקומם בכסף או בדמי חבר.

ראשית, על פי מה שכתב המגן אברהם (או"ח סי' צ סקל"ד) בגדר מקום קבוע, שנראה לו דתוך ד' אמות חשיב מקום אחד דאי אפשר לצמצם, וכן הביאו המשנה ברורה (שם ס"ק ס'), נראה שישתדל לישב סמוך למקומו כיון שכל הד' אמות חשוב עדיין כמקום אחד, וכן הביא להלכה בספר תפלה כהלכתה (פ"ב סע' ד) ובספר אשי ישראל (פרק ט' סעי' טז) עיי"ש, ובודאי שלא יתקוטט בעבור זה.

אציין כי בעבר שגרתי שאלה לכב' הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א וזה תורפה: יש לי מקום קבוע לתפלה ושם התפללתי במשך ארבע שנים, והנה הגיע יום אחד למנין אברך בן תורה, וישב על כסאי, מאחר והוא הקדים אותי בתפלה, ישב על כסאי, כשהגעתי לא רציתי להקימו מחמת כבודו, וכך זה נמשך כמה חודשים, עתה פונה אני לכת"ר בשאלה, האם אני יכול להקימו מכסאי, הרי כל המתפללים יודעים זאת?

והשיב לי הגר"י שליט"א - די ש לבקש מאות אברך בן תורה לקום מהמקום הקבוע של אותו שואל.

קביעות מקום לשמונה עשרה או לכל התפלה

בספר שערים מצויינים בהלכה (סי' יב, קונטרס אחרון סעיף י') כתב במה שאמרו שראוי לאדם שיקבע מקום לתפלתו מדובר לתפלת שמונה עשרה, שהיא עיקר התפלה, והוא מדברי הטור (סימן צ') מה שכתב בשם הירושלמי, אמר ר' תנחום בר חיאי צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת שנאמר "ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם", "השתחוה" לא נאמר, אלא "ישתחוה" משמע שהיה תדיר משתחוה שם, ומוכח מזה דדוקא בשמונה עשרה שיש בו דין השתחוואה ולא בשאר התפלה.

וכן הובא בספר אשי ישראל (שם הערה לח) בשם ספר תורת חיים (סי' צ' ס"ק כה) דהכוונה לתפלת שמונה עשרה שהיא עיקר התפלה. אולם בספר תפלה כהלכתה (פרק ב' הערה ד') כתב להיפך ובפשיטות, דמה דאמרו לקבוע מקום לתפלתו היינו לכל עת התפלה, ולא דוקא לתפלת שמונה עשרה.

הטעמים לכל הקובע מקום לתפלתו

* הטעם ראשון הובא בש"ע (או"ח סי' צח סעי' ד) דתפלה היא במקום הקרבן, ועל כן צריך לזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים. ומעומד, דומיא דעבודה. קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו. ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר. וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה, כגון בגדי כהונה, וכו'. הרי"ף על העין יעקב (בברכות ו:): כתב: דאפשר לומר כיון שהתפילות הם כנגד התמידין צריך לקבוע מקום לתפלה כשם שהיה מקום קבוע לשחיטת התמיד שהוא מקדשי קדשים הנשחטין בצפון בכל יום תמיד, והקובע מקום לתפלתו הרי הוא כאילו הקריב קרבן התמיד, ואלוהי אברהם שהתקין תפלת שחרית כנגד התמיד של שחר יהיה בעזרו כיון שהוא זריו בתפלה הוא חשוב כאילו הוא זריו בהקרבת התמיד. כן כתב בכף החיים (ש"ע או"ח סי' צ' אות קיז) כתב, שהטעם היינו שכיון והתפלה במקום הקרבן, לכן צריך

להזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה וקביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו.

* טעם שני, בשם הרי"ף על העין יעקב (בברכות ו:): שכשהאדם אינו מתפלל בכל מקום שיזדמן לפניו והולך אל מקום קביעתו, הוא יורה שאין תפלתו עליו קבוע ומשא, אלא תפלתו תחנונים ועל כן הולך אל המקום אשר רגיל להתפלל בו, שאילו היה דומה עליו כמשא היה משליך מעליו משא התפלה ומתפלל אותה במקום שיזדמן אליו, ולכן "אלוהי אברהם" שהיתה תפלתו ברחמים ובתחנונים כשהתפלל על לוט בהפיכת סדום לא התפלל אלא במקום קביעתו, כדי לשפוך נפשו אל ה' בדברי תחנונים. בדומה לזה כתב המהר"ל בספר נתיבות עולם (ח"א נתיב העבודה פרק ד') וזה לשונו: משלימות התפלה שלא תהא תפלתו במקרה קרה, כי התפלה הוא הדביקות בו יתברך שהאדם מתדבק בתפלתו בו יתברך, ואם הדביקות הזו היא במקרה בלבד אינו נחשב דביקות כלל, כי כל מקרה הוא לזמן ולשעה ואינו תמידי אבל דבר שאינו מקרי הוא תמידי, לכך ראוי שיהיה הדביקות הזו שלא במקרה כלל. ועל זה באה האזהרה שיקבע מקום לתפלתו, וענין קביעות המקום לתפלה מפני כי קביעות המקום מורה שאין התפלה שלו במקרה כי המקרה אין לו קביעות, ואם יושב פעם אחד במקום זה ופעם במקום אחר דבר זה אינו קביעות כלל ואין זה דביקות בעצם רק מקרה קרה.

* טעם שלישי, כתב הרשב"א (בפירושי האגדות ברכות ו:): וז"ל: אם תתעורר למה חייבו לקבוע מקום לתפלה, ושהתועלת בהיותה במקום קבוע יותר מהיותה פעם כאן ופעם כאן עד שקראו הקובע עניו וחסיד, תדע כי גם בזה רמזו סוד נעלם, ונגלהו שהמתפלל צריך לכוין דעותיו קודם שיתפלל לדעת לפני מי עומד, ולעמוד ביראה ולהכיר נמיכותו וגודל האדון אשר הוא מבקש, וכמו שאמרו (בברכות ל:): חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, הכוונה לחשוב ביראתו יתברך ושיעמדו בתפלה מתוך כוונות רצויות, ומסיבות הכנת המחשבה וזיקוק הלב קביעות המקומות, שהמקום המוכן לתפלה מוסיף יראה בבתי הכנסיות והמקומות המוכנים לעבודת ה'. וראה מה שכתב המאירי (בברכות שם) וז"ל: ראוי לאדם לקבוע מקום לתפלתו שכל שהמקום מיוחד לו לתפלה כונתו מצויה ביותר, ודבר זה פירושו בשאין שם בית הכנסת, ואף בבית הכנסת צריך אדם ליחד לו מקום, וכן פירשו בתלמוד ירושלמי (בברכות פ"ד ה"ד) עיי"ש.

* טעם רביעי, כתב הרי"ף על העין יעקב (בברכות ו: דמה שאמרו כל הקובע מקום, היינו שאף על פי שיהיה לו מקום חשוב כגון מקום בבית הכנסת שיש בו רוב עם^ק והוא מקדש מעט, מה טובו ומה יופיו עם כל זאת יתפלל במקום קביעותו והוא חביב לפניו יתברך יותר מתפלתו בבית הכנסת המפואר ברוב עם, וראיה לדבר אברהם שהלך להתפלל אל המקום אשר עמד שם להתפלל ראשונה ולא הלך להתפלל במקום שהתפלל יצחק כדכתיב "ויצא יצחק לשוח בשדה" שאמרו בספר הזוהר שהוא השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שהוא בפתח המערה מקום גן עדן.

* טעם חמישי, בפירוש עיון יעקב (שם) כתב טעם נוסף לענין קביעות מקום לתפלה, שכל הקובע מקום לתפלתו אלוהי אברהם בעזרו, היינו שקובע מקום לתפלתו ואינו הולך אחר הניחוש כמו בלעם הרשע שהלך לקראת נחשים והלך ממקום למקום, כדכתיב "לך אל מקום אחר וקבנו לי משם וכו' ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים", אלא הוא מתלמידיו של אברהם שהיה תמים עם הקב"ה כדכתיב "תמים תהיה עם ה' אלוהיך" וכן מי שהוא נפש גבוה כבלעם הרשע אם כן כשעולה מעלה למעלה יותר ויותר הוא הולך גם כן למעלה לישב במקום חשוב יותר ומקדש. אבל מי שנפשו שפלה כאברהם (כדאייתא בפ"ה באבות), נשאר עומד במקומו הראשון אף על פי שנתעלה כדכתיב "ואנכי עפר ואפר", על כן כשמת אומרים עליו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו. וכן מה שכתוב בברכות (ו:י) שכל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו, היינו כיון שאלהי אברהם

קז בתשובות והנהגות (ח"א או"ח סי' קס) דן במה שהובא במשנ"ב (סי' צ סקכ"ח) דאם יש לו שתי בתי כנסת ובאחד רוב עם צריך להתפלל שמה דוקא, והעלה דפשוט דהיינו כשתפלה עצמה שוה בשניהם, אבל אם באחד מתפללין לאט ויכול להתפלל שם יותר ככוונה מבשני, בודאי מתפלל שמה דוקא, וכן אם המתפללין באחד י ראים יותר, יתפלל בו אף שאין שם רוב עם כבשני, ועוד הוסיף לדון בדין שיחה בטילה וז"ל: וכן אם מסיחים בדברים בטלין בזמן התפלה יותר מהשני ילך למקום שאין מסיחים, או אם באחד מתפלל ת"ח מופלג שמעורר לכוונה, פשיטא שיתפלל שמה שהתפלה נשמעת יותר ותפלת הצבור עולות עם תפלתו, וברוב עם מכריע רק כששניהם שוין דוקא וכמ"ש וזה מבואר במסכת ר"ה (לג:): שברוב עם אינו דוחה אפילו מעלת זרזין מקדימין וק"ו שאינו דוחה המעלה שבעצם עשיית המצוה, והכוונה בתפלה היא מעיקר מצות התפלה כמבואר ברמב"ם (פ"ה מהל' תפלה), ובזמננו בכל עיר ועיר יש הרבה בתי כנסיות ובתי מדרשות של יחיד ושל רבים, וכל אחד בוחר לעצמו המקום שקושר אותו יותר לחיי התורה. עכ"ל.

בעזרו, וכמו שגבי אברהם נפלו ארבע מלכים לפניו על ידי עפר שנאמר יתן כעפר חרבו (כדאיאת בתענית דף כא). וזה בזכות ענוה בשביל שאמר "אנכי עפר ואפר", וזה שקובע מקום לתפלתו אוחו גם כן במדה זו כאברהם, לכך זוכה גם כן שאויביו נופלים תחתיו.

* טעם שישי, בענף יוסף (על העין יעקב בברכות ו:): הביא בשם האר"י שכתב, שכיון וכעת בגולה נחשבים בני ישראל כנדה, כדברי הפסוק "על כן לנדה היתה", ונדה אסורה לישיב עם בעלה על ספסל שהוא נע ונד כי אם על מקום קבוע, כך גם השכינה אינה יכולה לשרות על בני ישראל כי אם בעמדם במקום קבוע.

* טעם שביעי, במהרש"א (שם) כתב, טעם שהקובע מקום לתפלתו בלי שינוי, הוא מייחד כח ה' לשם האחד האמיתי, וזהו אלוהי אברהם בעזרו שאמר לו הקב"ה "והיה ברכה", כך חותמין בשם ההויה שם המיוחד, שעל ידי אברהם נתייחד שמו יתברך בעולם, וראוי לומר עליו "אי חסיד", שזו ממדת החסידות שמבקש צרכיו ממדת הרחמים ואינו פונה פניו לבקש גדולות בדרך אחר.

* טעם שמיני, הצ"ח (בברכות כט:): כתב במעלת קביעות מקום, שהאדם אינו תולה שתפלתו תעשה פירות מכוח מעשיו הטובים, כי אם יתלה בקדושת המקום, כאמור באברהם "וישכם אל המקום", לכן אומרים עליו "אי עניו" כי דבר זה שלא לתלות בזכותו הוא ענין של עניויות.

* טעם תשיעי, מובא בשם הכתב סופר (בלקוטי בתר לקוטי בברכות ו:), שהקובע מקום לתפלתו, היינו שתפלתו קבועה תמיד לתכלית אחת להשלמת הנפש, לא כן מי שמבקש על עניני עולם הזה, בקשותיו משתנות בכל יום, היום על עושר, מחר על כבוד וכדומה, ולכן רק הקובע מקום לתפלתו כפי הכוונה האמורה "אלוהי אברהם בעזרו", אצלו נאמר "אל המקום אשר עמד שם לפני ה'", כי גם תפלתו היתה קבועה תמיד למקום אחד, והוא לתועלת הנפש להשיג חיים נצחיים.

* טעם עשירי, כתב הרשב"א (בפירושי האגדות ברכות ו:): שיש תועלת נגלה בקביעות המקום לתפלה, שהוא גורם להתמיד תפילותיו לעיתים מזומנים, ובהיות המקום בלתי קבוע יבא ממנו לידי היאוש והעצלה.

* טעם אחד עשר, הובא בכף החיים (או"ח סי' צ' אות קכ) כתב שמי שאינו קובע מקום לתפלתו, המשחיתים שנבראו מטיפות הקרי של האם, באים וחוטפים את אותה תפלה לפרנסתם ומזונותיהם. ובדומה לזה עיין בענף יוסף על העין יעקב שם.

(מתוך הספר החשוב הגיוני הפרשה)

פרק ל"ד

שיחה בטלה

אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה.. (רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ו)

דיבור בתפלה

ועתה נדון בדין דיבור בתפלה, מובא בברייתא במסכת מגילה (דף כח.) ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהם ואין שותין בהן ואין נאותין בהם ואין מטיילין וכו', בברייתא זו לא הוזכר עניין "שיחה", בבית הכנסת אלא הוזכרו דוגמאות לקלות ראש, אולם, בדברי הראשונים והאחרונים, נוספה גם "דוגמא" נוספת ל"לקלות ראש" (שיחה בטלה) שציטטנו מהברייתא, ונציין את פסק הרמב"ם: אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה.. ובאותה לשון פסק הטור בסי' (קנא). וכן הביא מרן בשלחנו הטהור את דעת הרמב"ם והטור, והשאלה איך הראשונים הוסיפו "שיחה" דבר שלא הוזכר, לכאורה, בגמרא. ונראה שזה כהמשך ל"קלות ראש", וזאת עפ"י רש"י בבברייתא במגילה (כח.) "אין אוכלין בהם כו', ולא גרסינן ואין אוכלין בהן דכולהו פירושא דקלות ראש הן. לשון קלות שמקילין אותה". נמצאנו למדים שקלות ראש הינה הגדרה כוללת לפי דעת רש"י, ולכך נוספה גם "שיחה, לפסקי ההלכה, דהיא "קלות ראש". וכן בתוספות (שם) דאין נוהגין קלות ראש בבנין ולא בחורבן שהרי מותר, דאכילה ושתיה הינם קלות ראש ואסור אבל חשבונות שנראה שאינם קלות ראש אולי נתיר בא להשמעינו שלא, ואף חשבונות לא התירו לעשות בבית הכנסת. וכן היא גם קושיית התוס' שם מפסחים קא. ותירצו שאכלו ושתו בבית הכנסת, היינו בחדר הסמוכה לבית הכנסת. ובמגן אברהם קלות ראש, ובעון זה נהפכין בית הכנסת לבית עכו"ם ח"ו" והפמ"ג כתב: "... ויש לגעור במי שמשיח שיחת חולין בבית הכנסת אע"ג שאין שיחה בטילה (דבלא"ה

אסור, כל השח שיחה בטילה עוברה בעשה מדרבנן עכ"פ), לצורך פרנסה דבחוץ שרי, בבית הכנסת אסור... "וידועים לכל דברי הזוהר הקדוש פרשת ויקהל בדין שיחת חולין בביהכנ"ס, שכתב המדבר דברים בטלים בבית הכנסת אין לו חלק באלוקי ישראל. ובמגילה (כח:): נאמר: בית הכנסת שמחשבין בו חשבונות לסוף ילינו בו מת מצווה ופירש רש"י שם: שימותו בעיר מתים שאין להם קרובין.

עיינ במשנה ברורה (סי' קנא סק"א) דכתב בענין קלות ראש, וז"ל: "כי הם נקראים מקדש מעט כמו דכתיב ואהי להם למקדש מעט. ובמקדש כתיב ואת מקדשי תיראו שיהא מוראו של השוכן בה עליו, וכתב בסמ"ק שבעון קלות ראש בבית הכנסת נהפכין לבית ע"ג ח"ו: ועיינ בשו"ת "הר צבי" או"ח א' סי' עג ד"ה "גם יש".

וראיתי לחת"ס (בדרשותיו ח"ב דף שט) שכתב "הקב"ה ברחמיו וחסדיו השאיר לנו מקדש מעט, בתי כנסיות ובתי מדרש, ואם אנו נוהגים בהם קודש אז הם עתידים לקבוע בארץ ישראל ויש להם גם עתה קדושת ישראל והתפילות נשתלחות לשערי השמים, אך אם ח"ו אנו נוהגין בהם בזיון ח"ו, ומדברים בהם דברים בטלים, וההבל..."

הכף החיים (קנא סק"ח) הביא בשם פתח עינים וז"ל: המדבר שיחת חולין בבית הכנסת, טוב לו שלא יבוא כל עיקר, כי הוא חוטא ומחטיא והשטן מקטרג ואומר היום קצר לי לדבר עד שממתין שעת התפלה ובכלל זה לומדי התורה המפלפלים בשעת התפלה ומבלבלים את הקהל בצעקתם, דלא יאות עבדי, אף על פי שתלמוד תורה כנגד כולם, אמרו חכמים ז"ל זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, ועוד שיקחו עמי הארץ קל וחומר מהם, ולא יחרשו גם הם לשמוע התפלה מן השליח ציבור.

חומר המדבר בבית הכנסת, מצאתי כתוב בספר הרוקח (הלכות תשובה סי' כו) דהמדבר בבית הכנסת וחביריו משבחים ומשוררים קורא אני עליו הוי על כל שכיני הרעים כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ולא נמנה עם חביריו ומואס לשבח לקונו הוא מסיג גבול הבורא ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש כדאמר בפ"ד דמגילה (דף כח) אלקים נצב בעדת אל, והמדבר עושה כאלו הופך

אליו ערפו, יאמר מדוע באתי ואין איש,^ק קראתי ואין עונה, נטיתי ידי ואין מקשיב, למה יקצוף ה' על קולך. ויקרא עליך מי ביקש זאת ממך רמוס חצרי, אך השתחוה לו ושב לפניו במורא בכפיפת ראש, ובענוה, בשחיות הלב, התחנן לפניו ותשורר לפניו בשמחה ובא לפניו ברננה אז קרוב אליך ונמצא לך ותייחד שם שמים בכוון הלב והתפלל בכוון הלב כשתאמר ברוך אתה שאם חשבת בדברים בטלים כאלו התלוצצת בו ולא נתת יראתו על פניך אך חשוב כי הוא נצב לקראתך שויתי ה' לנגדי תמיד ותתן יראתו על פניך ואהבתו בך ותכוין בכל לבבך ותהי צנוע לפניו התודה חטאיך ותדרשהו והוא נמצא לך ותברכהו. עכ"ל.

וכתב המג"א (קנא סק"ג) דהאר"י היה נזהר מאוד שלא לדבר בבית הכנסת רק תפלתו ואפי' דבר מוסר ותשובה לא דיבר פן ימשך ממנו דבר חול [הכוונות]:

דעת מיושבת

בגמ' עירובין (ס"ה.) "אמר רבי חייא בר אשי אמר רב, כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל, משום שנאמר בצר אל יורה", ומספרת הגמ' על רבי חנינא שבזמן שהיה כועס לא היה מתפלל, וכן מסופר על אביו של שמואל, שלא היה מתפלל ג' ימים מאחר והיה צריך לנוח מטורח הדרך, ושמואל עצמו, לא היה מתפלל בבית שיש בו שיכר, מכיון שלא היה יכול לכוון היטב, וכן מסופר על רב פפא שלא היה מתפלל בבית שיש בו ריחות של דגים.. ע"כ. נראה מכאן, דצריכין אנו להתפלל כאשר דעתנו מיושבת.

אריכות ימים

ועוד אמרו חז"ל (ברכות ח.) כל מי שהולך שחרית ומנחה וערבית לבית הכנסת או לבית המדרש בזמן הראוי ומתאחר שם כראוי, ומתנהג שם בקדושה, זוכה לאריכות ימים שכתוב במשלי "אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמר מזוזת פתח" וכתוב בתריה, "כי מצאי מצא חיים"

קח מצאתי בספר התפלה והלכותיה (עמ' 159 בהערה 3) להגר"א זכאי שליט"א שהביא ביאור נכון לפסוק "מדוע באתי ואין איש", וזה לשונו: וכבר המליצו צדיקי קמאי על הפסוק (ישעיה נ. ב) "מדוע באתי (לבית הכנסת) ואין איש", [ברכות ו:ו] שהציבור בבחינת נשים שנטלו ט' קבין שיחה [קידושין מט:]: שמפטטים ומדברים דברי סרק והבל כנשים.

וכתב הכף החיים שהמדבר שיחת חולין בבית הכנסת טוב לו שלא יבוא כלל לבית הכנסת, כי הוא חוטא ומחטיא והשטן מקטרג, ואומר אין לו זמן לדבר עד שממתין לשעת התפלה.

שכר לנמונעים משיחה

מובא מעשה על רבנו האר"י הקדוש שאמר לתלמידיו ביום שבת קודש, אם תקבלו עליכם שלא תדברו כלום בבית הכנסת בשחרית עד אחר יציאת בית הכנסת ולא ימלא אחד מכם פיו שחוק מכל מה שתראו, אז אני אתפלל עמכם היום לפני התיבה, ואקרא לספר תורה את השבת הרועים, והשיבו התלמידים אליו: אנו מקבלים עלינו בשמחה כל אשר ציוה רבנו עלינו, וכך הוזה.

ומסופר על האדמו"ר הקדוש מקלויזנבורג זצוק"ל שהאריך להסביר בחומר האיסור לדבר בכותלי בית הכנסת והיה אומר שעדיף להתפלל ביחידות ביוה"כ ולא להתפלל בצייבור ומדבר, ומכאן תקיש כמה חומרת הדיבור בבית הכנסת, שעד כדי כך שאפילו ביום המקודש ביותר בשנה, עדיף שלא יבוא, פן יכשל.

מצינו בשו"ת הרב"ז ח"ג (ח"מ סי' נו), (להגאון רבי בצלאל זאב שפרן זצ"ל) שכתב בן המחבר (הרב חנוך העניך) בענין שיחה בבית הכנסת וזה לשונו: "לדאבון לבנו, הלא נבוש וכלימה תכסה פנינו, לראות איך העם פרוע לשמצה בבתי תפלתינו, המון המתפללים מדברים שיחת חולין בעת קריאת התורה וחזרת הש"ץ, והבית הכנסת יתהפך לבית מקוה סוחרים ולמערת פריצים, מקום המחלוקת קטטות ומריבות, ולפעמים יבואו גם למהלומות עבור "גבאות" ו"עליה שמנה", ו"חזנות" ו"מקום במזרח"... כל איש יעשה הישר בעיניו.... זה ידבר דברי מסחר וקנין, זה יספר חדשות קרובות או רחוקות מגוי וממלכה, וזה ידבר נפלאות מחרשת מעשה ומלאכה, זה מקטרתו בפיו מעלה עשן.... וזה ישים קטורה באפו מעפר "הטאבאק" ועלה באשו ותעל צחנתו..."

לב מי לא יתפלץ לראות יום יום איך ישראל מפסיק את תפלתו ללחוש באזני רעהו המתפלל על ידו דבר צחוק והתול גס, באין מבין כמה תעמיק מדה רעה ומכוערה זו, מדת הליצנות הנאלחה, לשחת בקרבנו, לחלל כל כבוד וכל קודש, לקחת כל טעם וכל הדר מעלינו ולגרורם לשכינה שתסתלק

מישראל. הגאון הנאדר בקודש רבי משה חיים לוצאטו ז"ל, כבר הכיר את סכנת הלצון החלקלק למוסר העם, ויוציא עליו משפט כי הוא "כמו המגן המשוח בשמן, אשר ישמיט ויפיל מעליו החצים וישליכם לארץ, ולא יניח אותם שיגיעו אל גוף האדם, כן הלצון בפני החכמה והמדות, כי בלצון אחד ובשחוק קטן יפיל האדם מעליו רבוי גדול מן ההתעוררות וההתפעלות שהלב מתעורר ומתפעל בעצמו, מדי ראותו או שמעו ענינים שיעירוהו אל החשבון והפשפוש במעשים" (מסילת ישרים ה').

לא יחליפנו ולא ימירנו

מתוק לחיך דברי הגאון החכם הדרשן הנפלא בעל "בינה לעתים" ז"ל (דרוש ס"ו) להבין מקרא שכתוב (תצא, כג, כד) "מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת". כי מאחר שהדיבור הוא מתת אלהים וחנינה למין אנושי, ראוי שלא יחליפנו ולא ימיר אותו והיה קודש שלא יחלל המתנה הנכבדה הזאת, ואמר ע"ד טעם אל הצווי "נדבה אשר דברת בפיוך", כלומר: שהדיבור עצמו הוא נדבה מאתו יתברך, על כן צריך שמירה מעולה להשתמש בו רק במקום הראוי... ודי לנו לקרוא סי' צ"ח בשלחן ערוך אורח חיים, על דבר קדושת התפלה ורוממותה, ולערוך נגדנו הנהגתנו הגסה והזרה וסרת הטעם במקומותינו הקדושים ובשעת תפלתינו, ולדעת עד כמה יש לנו לבוש ולהכלם מאבותינו התמימים ממנו.

רבים מחכמי ישראל וסופריו, גאוני הדורות וענקי הרוח, כבר יצאו במחאה גדולה נגד המדה המגונה והנתעבה הזאת מדת בזיון קדשים, המעט ממנו כי מחללת היא את כל כבוד דתנו, היא פורעת פרעות מאין כמוהן בתורת המוסר, בנעלה מפני האדם את שערי כבוד הבריות וחיבתן. כי האמנם אפשר לאדם לנהוג כבוד בחברו בלב שלם אם באל הכבוד איננו נוהג ומורא, ואם בבית המיוחד לשמו ולכבודו נוהג הוא קלות ראש, ואם כשר לפניו לצרום את אוזן חברו לשם שחוק תפל ברגעים המקודשים לה' הבוחן כליות ולב, איככה יהיה לבו תמים לנהוג כבוד אמת ברעהו הדומה לו, או איככה תשאהו רוחו ליראה יראת הכבוד את אנשי המופת, אשר עשו להם שם בחכמתם ובמעשיהם? המדה הזאת גורמת רעה לבעליה במשטמה בלבו שתי הרגשות יקרות מאד, רגש חבת הקדש ורגש יראת הרוממות, והיהדות בטהרתה מתעוררת בכל עוז על המגיס את לבו בדברים המקודשים לשם

ה' כדרך שלבו גס בחברו הדומה לו, ומשתוממת ואומרת: "חברותא כלפי שמיא" ... (ברכות לד.). "מנהג שנוהג אדם בחברו ינהג אצל המקום ולא יזהר בתפלתו" (רש"י שם). ומה נאמנו עלינו עתה בדורותינו אלה, דברי חכמינו ז"ל (שם, ו:): "מאי כרום זלות לבני אדם (תהלים ב, ט)? אלו דברים העומדים ברומו של עולם (כגון תפלה שעולה למרום. רש"י) ובני אדם מזלזלין בהם" ...

הסירו נא מעלינו בית ישראל החרפה אשר שברה לבנו, ומנהג לא טוב אשר נהגו העם בבלי-דעת ב"בתי מקדשי" אלהינו, ללכת הנה והנה, ולדבר כל שיח וכל שיג, ככל העולה על רוח איש ואיש, תנו מורא וכבוד לה' אלהינו, הציבו גבולות וסדרים ישרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, לפאר ולכבד מקום מקדש ה', ולהרים בית הכנסת לזה המצב שהוא צריך לעמוד, שישפיע מרוחו, בהדרת קדשו, בסדריו, בעבודה שבלב, מרוחו רוח דת פיוטית, רוח לאומית מאמצת, כי אז עזר הרבה מאד על ידינו לחנך את בנינו, שיבואו בו לפעמים קרובות, לעשותם ליהודים נאמנים לכל קדשיהם, נאמנים להם ואוהבים אותם בכל נפשם! (עכ"ל הגאון רבי חנוך העניך שאפראן בספר הרב"ז של מו"ר אביו זצ"ל).

יסודות האיסור

מצינו בקונטרס "מקדש מעט" להגאון האדיר מוהר"ר נתן גשטטר זצ"ל^{קט} (מח"ס "להורות נתן" ועו"ס) דחילק את האיסור בדיבור בבית הכנסת לשלשה יסודות עיקריים באיסור שיחה בטלה בבית הכנסת, בשעת התפלה, ומכל אחד משלשת האיסורים היסודיים הללו מסתעפים עוד כמה וכמה איסורים וענפים היוצאים מן הגזע. ואלו הם היסודות:

(א) איסור לנהוג קלות ראש בבית הכנסת, שיחה בטלה היא בכלל קלות ראש! ולא רק בשעת התפלה שייך איסור זה, אלא בכל שעה ושעה

קט תוך כדי כותבי את ספרי הקטן נתבקש לשיבה של מעלה הגאון הגדול הגר"ן גשטטר זצ"ל, ספרי זה היה על שלחנו הטהור של הגאון זצ"ל להסכמה או ברכה ע"י נכדו, ידידי הרש"ד לנדאו שליט"א, אך לדאבון לב ביד' בכסלו התשע"א שבק נפש לכל חי, חבל על דאבדין ולא משתכחין, ושנוכה שיהיה מליץ טוב בעדנו ובעד כלל ישראל, תהא נפשו צרורה בצרור החיים ביחד עם כל הצדיקים.

שהוא מצוי בבית הכנסת, דהרי האיסור הוא מפאת קדושת בית הכנסת וקדושתו קיימת תדיר.

(ב) איסור שיחה בשעת התפלה, איסור זה הוא מפאת התפלה עצמה ולא מפאת קדושת בית הכנסת. לכן, איסור זה נוהג אף כשמתפלל במקום שאין קדושת בית הכנסת.

(ג) השח עם חברו בבית הכנסת בשעת התפלה, הרי מלבד שהוא עצמו עובר עבירה, הוא מכשיל את חברו בדבר עבירה, ואם שיחתו נשמעת לאחרים, דבר הגורם לערבוב כוונת שאר המתפללים בתפלה, הרי הוא מעכב את הרבים מלעשות מצווה ואילו הם איסורים מיוחדים החמורים מאד, ויש בזה כמעין דינא דחב לאחריני^ק.

מוצא דבר, אנו למדים שבכדי להנצל מאחד ענפי האיסור הנזכרים, הנה עצה היעוצה לעשות לעצמנו גדר חזק להתעטף בשתיקה גמורה מהתחלת התפלה ועד סופה, ולא ישמע מפינו אל דבר תפלה בלבד, שאם לא כן, כמעט שאין להמלט מלהכשל באיסור. האף אמנם כי התחלת התעוררות דורשת התאמצות יתירה, ברם הניסיון מוכיח, כי אחרי זמן מועט של זהירות

קי ועי' בשו"ת להורות נתן (חי"א סי' ט') שהוסיף עוד בזה, שע"י הכנסת המכשיר הוא גם חב לאחריני כי ע"י השמעת הקול המצלצל הוא גם מבטל את הכוונה מאחרים והרי זה בכלל המעכב את הרבים מלעשות מצווה שהוא אחד מכ"ד דברים המעכבים את התשובה והוא עוון גדול כמבואר ברמב"ם הל' תשובה (פ"ד ה"א). ומבואר בש"ע (סי' קכג סע' ב) שהמתפלל בציבור וסיים תפילתו קודם הש"ץ אסור לו להחזיר את פניו לציבור עד שיסיימו הציבור את תפלתם, וכתב שם הט"ז בטעמא דמילתא משום שכשיסתכל על הציבור יגרום ביטול הכוונה לאותם המתפללים שעדיין לא סיימו את תפלתם, ובודאי שאין לגרום להשמעת קולות של צילצול שיבטלו את הכוונה מכל ציבור המתפללים.

והוסיף עוד וז"ל: ובאמת המבטל תפלת חברו בבית הכנסת איכא בזה גם משום לתא דגזל ממון, דבית הכנסת דינו כבית של שותפין וכיו"ד (סי' רכ"ד סי"א), ובחצר השותפין כל אחד יכול לעכב את חברו שלא יעשה בו דבר שאין דרך אנשי המקום לעשותם, וכש"ע חו"מ (סי' קס"א סי"ה), והשתא כשמפריע לחבירו מלהשתמש בחצרו שלא כדת הרי הוא גוזל את חברו, ובבית הכנסת כגון דא הוי כגוזל את הרבים, וליתא בהשבה, דהא אינו יכול להחזיר לחבירו את כונת התפלה שמנוע ממנו ע"כ. וכיו"ב כתב גם בעמח"ס שו"ת חקי חיים בקובץ מוריה (ק"יח).

בזה, יהא הדבר פשוט ומובן בעיניו כי זמן תפלה לחוד, ולא יטרידהו יצרו לבטלו מתפלה זכה רצויה ומקובלת.

תחרישון בתפלה

חסידיים עוד זוכרים כאשר בתקופה הקשה שלפני מלחמת ששת הימים. עד החרדה והפחד מפני הצפוי, מילאו את הלבבות, הגה"ק רבי ישראל אלתר זצ"ל, האדמו"ר מגור זי"ע קרא לאחד מזקני העדה, רבי יוסף קונסס ואמר לו: כאשר רדפו מצרים אחרי בני ישראל, אמר להם משה רבנו ע"ה: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד, יד) והרבי הוסיף: "אם תחרישון בשעת התפלה - ה' ילחם לכם!!"

קול ברמה

בדרשתו של הגר"מ אליהו זצ"ל הביא ביאור נפלא על הפסוק "ואתם תחרישון" במעשה שסיפר על רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע, וכך סח הגר"מ זצ"ל: פעם שאלו את רבי יהונתן אייבשיץ ע"ה, למה בבית הכנסת של היהודים יושבים ושרים ומתפללים בקול רם ובחלק מהתפלה עומדים, ואילו בכנסיה להבדיל הכל שקט ורדום? וענה להם, כל אחד לפי האלוה שלו, האלוה שלהם "מת", ולכן התפלה שלהם מתה ורדומה, אבל האלוקים שלנו חי וקיים בשמים לעולם ועד, ועל כן אנו עומדים ומתפללים בחיות גדולה לפניו יתברך שמו לעד ויתעלה. והנה ידוע שכשהמקטרגים עומדים וטוענים על עם ישראל שתפסו בדרכי העמים, שכן יש ביניהם גנבים וכדומה מכל מרעין בישין, אומרים להם צאו וראו כמה יש בעמים אחרים מאותם פושעים. אבל אין זה מספיק כדי לבטל את הקטרוג.

ועל כל רומז משה רבנו בדבריו "ואתם תחרישון", בשעה שאתם מתפללים "תחרישו" מכל דיבורים בטלים, וכך תנצלו מכל קטרוג.

ומי שמדבר דברים בטלים בבית הכנסת גדול עונונו, כי הוא נמצא בפלטריין של מלך ואעפ"כ לא שם אלקים לנגד עיניו, ובזוהר הקדוש מפליג מאוד בגודל העוון של דיבורים בטלים בבית הכנסת, וכל שכן בשעת התפלה. ובדבר הזה נבדלים עם ישראל מכל האומות, וזהו שאומר משה רבנו "ואתם תחרישון". (קול צופיך מספר 296).

וכתוב בזהר הקודש (תרומה דף קלא), "ומאן דמשתעי בבית כנישתא במילין דחול..". (תרגום) ומי שמדבר בבית הכנסת בדיבורים של חול, אוי לו שמראה פירוד, או לו שגודע אמונה, אוי לו שאין לו חלק באלוקי ישראל, שמראה שהוא אין לו אלוקים, ולא נמצא שם ואין לו חלק בו, ולא מפחד ממנו, ונוהג בזיון בתיקון העליון שלמעלה.

עיצוב הגאולה

מצינו בספר "מקדש מעט"^{קיא} ונמצא שעל ידי שמספרים דברים בטלים בבי כנישתא, מתעכבין ישראל בגלותא. וכתב בספר חרדים שאפילו השח בין ישתבח ליוצר, אמרו בירושלמי דעבירה היא בידו, וחוזר עליה מעורכי המלחמה, וכן בין אמן יהא שמיה ליתברך, ובין קדיש לברכו, ונראה שגם בין קדוש לברוך שבקדושה. עוד הביא שם בשם המדרש, שמי שמדבר בתפלה אין תפלתו נשמעת לפני הקב"ה, שנאמר "ולא אותי קראת יעקב", וכל המכוין בתפלתו ואינו מדבר, אין תפלתו חוזרת ריקם, שנאמר "תכין לבם תקשיב אזניך".

ותן בלבנו לאהבה

מצינו במשלו של הגאון בעל החפץ חיים זי"ע באדם ת"ח ועשיר גדול, שכל הצריך לתמיכה היה ה"אזן קשבת", יום אחד מגיע עני לביתו ומתחנן על נפשו שהעשיר יעשה לו טובה גדולה, מאחר ובתו עומדת לפרקה, וזקוק לסכום כסף גדול בכדי לתת נדוניה, ענה לו העשיר למה לך להתחנן, הרי מוכן אני לעזור לך בצרתך, תגש למשרדי היום בצהריים ואתן לך הסכום המבוקש, כששמע העני איך העשיר השיב לו, שמח כפליים, ולשמחתו אין קץ. ובהגיע הצהריים העשיר ממתין במשרדו ומכין לעני את הסכום שביקש, אך העני בושש לבוא, המתין עוד זמן והעני לא בא. למחרת בבוקר, שוב פעם, בשעות הבוקר המוקדמות הופיע העני מול דלת ביתו של הגביר ומתחיל לספר שוב פעם על מועקת לבו בדיוק כמו אתמול, ענה לו הגביר הרי אתמול היית אצלי ואמרת אותם הדברים, והבטחתי לך שאעזור לך, מדוע איפוא למה באת בשעה שקבענו, בכל זאת גם היום אקבל אותך

קיא קונטרס "מקדש מעט" לרב ייבי זי"ע נמצא במלואו בסופו של בסוף ח"א של ספרנו הקטן.

במשרדי באותה שעה, ואתן לך הסכום המבוקש, שש העני כמוצא שלל רב, ובצהריים שוב ממתין העשיר, והעני לא הגיע בכלל. עד כאן המשל.

ומבהיר החפץ חיים את הנמשל ביחס עלינו, ככי כשאדם נכנס להתפלל מניח תפילין ומתפלל ומגיע ל"אהבה רבה אהבתנו" הוא מדבר לפני הקב"ה ואומר: "ותן בלבנו לאהבה וליראה את שמך", היינו מבקש שהשי"ת יתן בלבו לעסוק בתורה, אך בסיום התפלה בורח מבית הכנסת ושכח מה ביקש (ללמוד תורה) והולך לעסקיו, ושוב פעם למחרת מבקש אותו דבר, וחוזר חלילה, האם כך מבקשים בקשות.

ושמעתי דבר דומה בשם מרן הגרב"צ שאול זצוק"ל לאחד מתלמדיו שעשה "שריפת חמץ" ואמר "כל חמירא וכו'", אמר לו הרב שעדיין החמץ בר תוקף אצלו, ושריפת החפץ לא שרירה, ותמה אותו תלמיד על רבו, ורבו הסביר לו, כאשר היית בתפלה התווכחת סתם עם אדם בביהכנ"ס, שהרי לפני כמה רגעים אמרת בסוף תפלת שמונה עשרה "ונפשי לעפר לכל תהיה", איך אמרת דבר שקר, הרי כשהתרגזת עליו, נפשך לא היתה ל"עפר" באמת, ואתה לא התכוונת לכך, שהרי אם ענית והתווכחת עמו זה אומר שדבר שקר אמרת ש"נפשי לעפר לכל תהיה", אף כאן בבדיקת החמץ, אינך מאמין שהחמץ יהיה מבוער.

ומסופר על הגאון רבי יעקב חיים סופר זצוק"ל שהיה יוצא מבית הכנסת בתחילת אמירת "עלינו לשבח", ולא היה ממתין עד שהחזן יסיים מחשש שאולי יגש אליו אחד המתפללים וידבר איתו ויצטרך לענות לו ובכך לדבר בתוך כותלי בית-הכנסת, ומוסר לנו שמה שנוותר לנו בבית הכנסת או להתפלל או ללמוד תורה, וראיתי שלט שמתמצת ענין זה "אם באת לבית הכנסת כדי לדבר היכן תתפלל?".

עובדות והנהגות

לא תגורו מפני איש

הרה"ק רבי דוד שלמה אייבשיץ זיע"א בעמח"ס ערבי נחל ולבושי שרד (יום ההילולא דיליה ביום כ"ב חשון ומנו"כ בצפת) בערוב ימיו עלה לארה"ק, וכאן התרחק מאד מן הכבוד, ועם כל הכבוד והגדולה והפרסום שהיה לו בחו"ל. אזי בבואו לאה"ק תפס מקומו בביהמ"ד למטה במקום העניים ופשוטי העם, ולא גילה לאיש את זהותו, והתפרנס ממלמדות עם איזה תלמידים.

ומספר רבי יוסף פרגר (שו"ב דבריסק בכתביו), שהיה אז בעיר צפת גביר אחד שהיה מקומו במזרח, ופרנסתו של הלה היתה בשפע מה ששלחו לו בניו שהניח בחו"ל. אירע פעם עיכוב בדרכו של השליח, והיה הגביר ההוא עצוב, הן על הכסף שתם מכליו, והן על חוסר ידיעה מבני משפחתו, והנה כאשר הביא השליח לאיש את המשלוח היתה זאת שעת התפלה, והלז שוחח עמו קצרות על אודות איחור דרכו.

רבנו העומד בכותל ה"מערב" יצא ממקומו, פסע לעבר ה"מזרח" נטל את הגביר בזרועו והוליכו החוצה אל חדר המבוא, "כאן רשאים לדבר" פסק רבנו ופנה למקומו. בשעת מעשה חרה הדבר מאוד לעשיר, וגמר בלבו שאחרי התפלה "יעשה את החשבון", אולם עד סוף התפלה הרגיש הגביר כי הצדק עם רבנו ולא איתו, כי הלא אמת נכון שאסור לדבר בבית מקדש מעט, ואדרבה, חשב בלבו, הלא ניכרת בזה יראתו הגדולה של רבנו שלא גר ולא פחד ממנו, עם היותו כעני העומד בסוף ביהכ"נ, ואני התקיף העומד למעלה, והוא ביראתו השלימה תקף בי בידי ומשך אותי החוצה, אי לזאת, נגש הגביר לרבנו כשעשרים אדומים (סכום נכבד מאד) בידו, מנחה לרבנו, אולם רבנו קפץ את ידו מלקחתם, כאשר העתיר הוא בהפצרותיו שרצונו להנות אותו, אמר לו, הלא אני מלמד מספר תלמידים, קנה צלוחית יי"ש משובח ונשתה כולנו יחד.

תולדות המחבר, בספה"ק "ערבי נחל" השלם)

דרשתו הראשונה של הרב החדש

מעשה רב ידענא מכ"ק מרן אדמו"ר הזקן הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר זי"ע שלפני שנתקבל לרב אב"ד ק"ק פילץ היה רב אב"ד בק"ק גריצא, והיה שורר בביתו עניות ודחקות, כי הקהילה היתה קטנה, ולא הספיקה המשכורת לפרנס לחם לפי הטף, ואח"כ נתקבל לרב אב"ד ק"ק פילץ שנחשבה לקהילה גדולה ועשירה, וכשבא לפילץ היה סמוך לשב"ק, ולא הכיר שום אדם ואף לא את הפרנסים באופן אישי, ולא הספיק עדיין לומר את הדרשה שמקובל לומר כשהרב בא לקהילה חדשה. כשבא לבית בכנסת לתפלת המנחה בערש"ק למקום שהוכן עבורו, הרגיש באמצע התפלה שישנם אנשים שמדברים ביניהם, פנה לאחר התפלה ברעש גדול להתפללים בל"ק: פושעים עוכרים, ווי זענט עטץ [-היכן אתם] ואמר דברי הזוה"ק מאן דמשתעי בבי כנישתא ווי ליה, דלית ליה חולקא באלקא דישראל. אף שלא הכיר שום אדם, וכנגד מי הוא מדבר ברעש גדול כזה, מ"מ בעת שנגע לכבוד ה' ותורתו הכל היה אצלו כאפס ואין.

(אמונת משה - אלכסנדר ויקרא עמ' פק"ד)

עובדא במזון בעל החפץ חיים

סיפר מורנו הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל: פ"א התפללתי בש"ק בבית הכנסת שבשכונת מונטיפיורי בתל אביב, במנין של רב השכונה, הגאון רבי אריה לייב רביץ זצ"ל. בשעת התפלה וקריאת התורה, היו מן המתפללים שדיברו ופטפטו. לאחר התפלה, עלה רבי אריה לייב על בימת בית הכנסת ונשא דברי חיזוק קצרים, בחומר האיסור לדבר בשעת התפלה וקרה"ת. בתוך דבריו סיפר לציבור המתפללים:

עובדא ידענא, שמרן החפץ חיים זצ"ל נקלע פעם אחת לבית כנסת מסויים להתפלל, ונוכח לראות שצייבור המתפללים שם מדבר באמצע התפלה. כמובן שהם לא ידעו והכירו מי שוכן כעת כבוד בינותם, והמשיכו לפטפט מבלי שמישהו ימחה. עלה החפץ חיים לומר דברי מוסר לציבור שנכח במקום ואמר: "כשאבוא לעולם האמת ויאמרו לי - איך זה נתת שבמעמדך דיברו באמצע התפלה בבית הכנסת ולא מחית, על כן הנני מודיע לכם, שאוכל לומר בבית דין של מעלה, שהזהרתי ומחיתי בכך על עוון חמור זה, ובכך אצא שם נקי מחובת האחריות למעשיכם".

(מאיר עיני ישראל, עמ' 418)

לא ישא פנים

בעת שייסד הרה"ק ר' אהרן ראטה זצ"ל את בית מדרשו, היה לו מנין מצומצם והם היו עניים מרודים, ורק אחד ממתפללי ביהמ"ד היה בעל אמצעים ותמך בהם ואף החזיק את ביהמ"ד על הוצאותיו. ופעם כשדיבר איש זה בעת התפלה, נזדעק הרה"ק ר"א ואמר לו צא מכאן הנך מטמא את בית המדרש, ולא נשא לו פנים.

(מטה אהרן גליון קס"א)

כאן זה לא "קרעטשמע"

מרן אדמו"ר רבי יוחנן זיע"א (מקארלין) הזהיר רבות על חומר השיחה בעת התפלה ועל הצורך להתפלל בקול המעורר הכוונה, וכשהיה מרגיש שמישהו מדבר בקצה ביהכנ"ס, על אף שלא היה שייך שישמע, היה מסתובב ודופק על השלחן וזועק בקול שהרוצה לדבר באמצע התפלה לא יבוא כלל לביהכנ"ס, בהפטירו דא איז נישט קיין קרעטשמע (כאן זה לא בית מרוזח!), וכשהגיע לאמריקה היו שם מהחסידים של אחיו הרה"ק ר' יענקלי זי"ע שהיה רך מטבעו והיה מקרב כל אחד, והיה רבנו זי"ע מרחק את אלו שדברו באמצע התפלה, ואף על האנשים העשירים לא הביט באם ידע שהם מדברים באמצע התפלה.

(כ"ק אדמו"ר מפינסק קארלין זיע"א, ס"ג וישב תשנ"ד)

זכותו העצומה של המשגיח, מנין

פעם התבטא רבנו לאחד המשגיחים ואמר: אני מתפלא היאך יש בידך זכות גדולה כזו להשגיח שלא לדבר, בוודאי זהו זכות אבות. (כ"ק אדמו"ר ה"דברי אמונה" מתולדות אהרן זי"ע)

תפסו בצווארון והוציאו

מין זי"ע היה מקפיד מאוד שלא ישוחחו ויפטטו בבית המדרש בשעת חזרת הש"ץ. בדרך כלל לא היה מוכיח באופן אישי למי שעבר עבירה מסוימת, אבל על שיחה בעת התפלה - כן. תחלה בעדינות - היה פונה אל המשוחח ומבקשו "בוא דבר גם איתי", או שואלו: "מדוע אינך משוחח גם איתי", אולם אם הערתו לא הועילה היה נוהג בתקיפות. כ"ק אדמו"ר זצ"ל סיפר, כי רבנו תפס פעם יהודי בצווארון והוליכו עד דלת היציאה, על שפיטט בתפלה.

העצה שלא ישוחחו - בבית הכנסת של אלכסנדריא לאור כל האמור, מתאים הסברו של רבנו על מאמר חז"ל במסכת סוכה (נ"א:), כי בבית הכנסת אשר באלכסנדריא שבמצרים לא ישבו כל המתפללים מעורבים, אלא צורפי זהב בפני עצמם, צורפי כסף לחוד, נפחים לבדם - וכן כל שאר בעלי מקצוע בנפרד. לכאורה קשה, מדוע נהגו כך, הרי ידוע שכל אומן שונא את מתחרהו ולפרקים מסוכסכים ואין שלום שורה ביניהם, אלא - מתרץ רבנו - דוקא לכן, כי אם יתפללו בצוותא בעלי אותו מקצוע, לא ישוחחו ביניהם.

(כ"ק אדמו"ר ה"אהבת ישראל" מויז'ניץ זי"ע. קדוש ישראל ח"ב)

למנות משגיחים בכל המקומות

ביום שב"ק, פרשת נשא, שנת תשי"ט (ממחרת חג השבועות שחל אז בעש"ק), שציוה על הגבאי ר' יהושע נח בינקה ז"ל להכריז ברוב עם בביהמ"ד לפני קריאת התורה כדברים האלה:
 "הרבי שליט"א דורש שלא ידברו באמצע קריאת התורה והתפלה, ושימנו בכל המקומות אנשים מיוחדים להשגיח על זה, הן בארץ ישראל הן בחוץ לארץ - ושיצייתו להם.

היה מרעיש עולמות

הוא הרעיש עולמות על מכשלה זו. כמה פעמים התבטא במרירות: "חוששני שלא איענש על שאיני מוחה די הצורך באלו המשוחחים" ויש שהזהיר כי ינעל הדלת בביהמ"ד בפניהם. גם קרה שהבחין במי שנכשל באקראי ב"פליטת פה" וגער בו ברבים. אחר נענש על ידו שיעמוד תקופה מסויימת בשורה הראשונה נכחו.

(כ"ק אדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זי"ע, פאר ישראל ח"א)

האדמו"ר מביאלה - משגיח בעצמו

ומאד היה מקפיד (הרה"ק רבי ה"חלקת יהושע" מביאלה זי"ע) שלא ידברו בבית המדרש בשעת התפלה וחזרת הש"ץ. ועדיין חקוק היטב בזכרון אנ"ש אותם שבתות בתקופות הסוערות ("בחירות"), שהסתובב בעצמו בין המתפללים והשגיח שלא ישוחחו, אף שבאותו פרק סבל יסורי איוב רח"ל ברגלו.

(סידור חלקת יהושע-ביאלה לימות החול, עמ' ר"כ)

הוא צודק

בבית מדרשו של הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע היה אחד מהמתפללים שהיה נוהג להשתיק את אלו ששוחחו בשעת התפלה. הדבר הטריד את מנוחתם של כמה מהמתפללים, ונגשו לאדמו"ר ואמרו לו שפלוני מפריע להם בגערותיו וכו', ענה להם האדמו"ר כי אכן צודק הוא זה שגוער במשוחחים.

(מפי אחד הנוכחים)

צריך ללמוד מהספרדים

הרה"ק הנ"ל היה נזהר מאוד במורא מקדש, ופ"א לאחר שנישק ארון הקודש וחזר לאחוריו כדרכו, פתח ואמר: מורא מקדש למדתי אצל אחינו הספרדים, שמקפידים בכך, מאוד, אצלנו מקפידים מאוד על גידול הזקן, ואצל הספרדים לא כ"כ, וצריכים ללמוד אחד מהשני אנחנו צריכים ללמוד מהם מורא מקדש והם מאתנו גידול הזקן.

(הרה"ח מרדכי גלבשטיין הי"ו)

מי שברך

נוסח מי שברך שתיקן רבנו התוספות יום טוב, בזמן הגזירות בשנת ת"ח ות"ט

מי שברך לאבותינו הקדושים והטהורים אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, יוסף דוד ושלמה, הוא יברך את כל מי ששומר פיו ולשונו שלא לדבר בעת התפלה, הקב"ה ישמרהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויחולו עליו כל הברכות הכתובות בספר תורת משה רבנו, ובכל ספרי הנביאים הכתובים, ויזכה לראות בנים חיים וקיימים ויגדלם לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ויעבוד את יי אלוהנו תמיד באמת ובתמים ונאמר אמ"ן.

מוסר ללומדי התורה

שנינו במסכת יבמות (צו:): "מעשה בבית הכנסת של טבריא.. והיה שם רבי יוסי בן קיסמא אמר תמיה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו עבודת כוכבים, וכן הוה". וכתב על זה המהרש"א וז"ל: שהכעס דוחק השכינה מבית הכנסת כדאמרינן בנדרים כל הכועס ... אבל זה ר"א תלמידו הוא עשה שלא כהוגן שלא אמרה בשמו כדמסיק". ע"כ. וראה מעשה חמור שדיבור, לכאורה, בדברי תורה, עד כמה הרחיק לכת רבי יוסי בן קיסמא, שאמר תמיה זו, לכן יאזור גבר חלציו וישתדל לעשות תשובה, וכל דברינו אינם לאנשים המחפשים היתרים בדיבורם בבית הכנסת אלא לאותם אנשים שזכו להסתופף בצילא דמיהמונתא, בבית הכנסת, ולומדים ושונים, עליהם הזהירות רבה, שלא לעשות חלילה מבית הכנסת 'כלי למריבות', ואדרבה להוסיף אהבה בין איש לרעהו, וודאי שיש להתווכח בהלכה, וקרא בקול, אך בסוף, "את והב בסופה".

בית הכנסת בחנוכה

דיבורי חול בבית הכנסת בפרט בשעת התפלה אינם מותרים. וכדאי שבימים הללו ימי החנוכה נקבל על עצמנו שלא לעבור על זה ככל האפשר. ויש לו שייכות דוקא עכשיו.

ובמקורות שם הוסיף בשם הגאון רבנו יחזקאל בעל נודע ביהודה בספרו "דרושי הצל"ח" (דרוש לד לחנוכה אות ד, דף מח:): בימים הללו ראוי ליתן לב לתקן 'כל הדברים הגורמים לשכינה שתסתלק מישראל', שזה היה כונת היונים. והנה בעוה"ר בעת הגלות אפס מקום 'להשראת השכינה', כי חרב בית מקדשנו, והקב"ה ברחמיו השאיר לנו שארית, וכתוב "ואהי להם למקדש מעט" - אלו בתי כנסיות (מגילה כט.), ושם השכינה שורה, ואלו המדברים בבית הכנסת אין לך מורד במלכו של עולם בהיכלו ולפניו, גדול מזה, וזה מטמא אור הקודש דוגמת היונים שטימאו המזבח, כי זה מעמיד צלם בהיכל, כי בכל עבירה נעשית קליפה ורוח הטומאה, ובעונות הרבים נתפרץ הדבר מאד. עכ"ד. וע' בש"ע (סימן קנא ס"א) ובכה"ח שם (אות ח) באורך. וה' יעזרנו על דבר כבודו ויתן לנו כח להתגבר על יצרנו המסיתנו להקל ראש בדיבורי חול במקדש של היום. (ע"כ מספר ימי קודש להגרא"ז רז).

פרק ל"ה

חיוב התפלה

ישנם שיטות שונות בראשונים, בעניין חיוב התפלה, דעת הרמב"ם (פרק א' הל' תפלה ה"א) היא שישנו חיוב מן התורה להתפלל בכל יום, וז"ל: מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר "ועבדתם את ה' אלקיכם", מפּי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם", אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב? זו תפלה, ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה."

מסקנת הדברים שאמנם חיוב התפלה בכל יום הינו מדאורייתא אך חכמנו לא קבעו לה זמן קבוע לתפלה כגון זריחה ושקיעה וכו', וכן לא קבעו סדר קדימות לתפלה.

עוד מסקנא שניתן ללמוד מהרמב"ם (שם ה"ב) וז"ל: "ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא". עכ"ל. ויוצא אפוא שחיוב נשים^{ק"ב} ועבדים בתפלה הינו חובה, ומוטלת עליהם חובת התפלה. אמנם, לענין נוסח התפלה, אין חיוב להתפלל בנוסח שהטביעו חז"ל לפי הרמב"ם "ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחוקי^{ק"ג}. ותירץ הכסף משנה (הלכה ב') וז"ל: "כיון שאין מטבע

קיב וראה בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' יז) שנשאל האם הנשים חייבות להתפלל שלש תפלות ביום או די בתפלה אחת של שמונה עשרה? ומסקנת מרן שליט"א דאין הנשים חייבות מן הדין להתפלל שלש תפלות ביום, אלא די בתפלה אחת ביום, ומה טוב שתהיה זו תפלת שחרית, כולל ברכות השחר. ומ"מ אם רוצות הנשים להחמיר על עצמן ולהתפלל שלש תפלות ביום כדי לצאת י"ח כל הפוסקים, תע"ב, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה כלל.

ק"ג עיין בספר חינוך (מ' תלג), אבודרהם (סדר תפילות חול שער ב), רבנו חיי (דברים יא, ג) וזה לשונו: "ומימות משה עד אנשי כנסת הגדולה היתה התפלה בישראל בלתי מסודרת

תפלה זו מן התורה א"כ מה נתחייבנו להתפלל או עד כמה ליצלי וליזיל? לכך אמר שיהא אדם מתחנן ומתפלל וכו', ולמד רבנו כן מדאמרין בפרק אין עומדין, דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ ישאל צרכיו שכן מצינו במשה וכו'... הרי ישוב למ"ש שאין מטבע תפלה זו מן התורה, וכנגד מ"ש שאין מנין התפלות מן התורה אמר יש מתפלל".

לעומת זאת רש"י, התוס' והרמב"ן הנ"ל סוברים שאין חיוב מן התורה להתפלל אלא רק בשעת צרה, ולמדים זאת מהפסוק "כי תבוא מלחמה בארצכם", ומרן הכסף משנה הביא את דעת הרמב"ן ז"ל. וזאת עפ"י הגמ' דברכות כא. לענין בעל קרי וכן בסוכה (לח).

בסיכום דעת רש"י והתוס' כי תפלה היא מדרבנן, וזאת בניגוד לדעת הרמב"ם הן בספר המצוות והן בהלכות תפלה (פ"א) שפוסק שתפלה מדאורייתא שהרי המדרש אומר "ולעבדו בכל לבבכם" איזו היא עבודה שבלב זו תפלה" הוכחה מפסוק מפורש ודרשה מפורשת מהספרא. החולקים טוענים שהדרשה היא אסמכתא, אך הרמב"ם קרא את הדרשה כפשוטה וסובר שתפלה היא מדאורייתא. הרי"ף, מעתיק לכאורה את הגמ': "קריאת שמע... תפלה ומזוזה וברכת המזון דהוה ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות". מהרי"ף משמע שהוא לא גורס "רחמי", כי לפי הגמ' אמרנו שתפלה היא "רחמי" כדי לתרץ מדוע למרות שתפלה היא מצות עשה שהזמן גרמא, נשים חייבות בה. אולם, הרי"ף אומר שתפלה היא לא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי מתפלים כל יום ויום, אך נכתב "ערב בוקר וצהרים" בלי "רחמי", כי הוא לא זקוק לתירוץ זה, אלא מבאר כך: בגלל שהייתה לך הו"א לחשוב שבוקר ערב וצהרים זה הזמן גרמא, קמ"ל שעצם העובדה שחייבים כל יום זה לא עונה על ההגדרה של הזמן גרמא ולכן נשים חייבות.

הרמב"ן בספר המצוות (עשה ה) מאריך מאוד לחלוק על הרמב"ם ומביא אוסף של מקורות שתפלה דרבנן.

למדנו עד עתה כי ישנן שתי שיטות בראשונים, שיטת רש"י, תוס' ורמב"ן שסוברים שמצות התפלה במהותה היא אך ורק תקנה מדרבנן [כאמור לעיל].

בתיקון שווה לכולן, אבל היה כל אחד מתפלל ועושה מליצה לעצמו כפי ידיעתו וחכמתו.

לעומת זאת פשטות שיטת הרי"ף כדעת הרמב"ם המפורשת שמדובר כאן במצוה דאורייתא, נראה קצת שכך גם דעת הרא"ש שמביא גרסא חדשה: "תפלה ומזוזה וברכת המזון דהויא ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות" עד כאן דומה ללשון הרי"ף אך הוא ממשיך "אע"ג דבתפלה כתיב "ערב ובוקר וצהרים", כיוון דרחמי נינהו חייבינהו". נראה שהוא מקבל שתפלה מדאורייתא, אלא היתה הוא אמינא להגדיר את זה כמו הזמן גרמא וה"רחמי" מחייב למרות הכל, אבל לא חייבים להעמיד כך את הרא"ש. גם מהחינוך (מצוה תל"ג) ומספר יראים (החדש, סי' ת"ו) נראה כך. עכ"פ בלי להיכנס לרשימת שמות ודאי שיש שתי שיטות יסוד: הראשונה שיטה שתפלה דרבנן, ושיטה שניה שתפלה דאורייתא.

וראה מה שכתב המאירי ברכות (:): מחלוקת גדולה בין גאוני עולם בתפלה אם חייבים בה מן התורה אם לאו יש שפוסקים שהתפלה מן התורה אלא שהמטבע שבה וזמנים שלה מדברי סופרים ומצות עשה שבה ועבדתם את ה' אלקיכם בכל לבבכם מפי השמועה למדו איזו היא עבודה שבלב זו תפלה וכן אמרו אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא זו תפלה והם גורסים כאן תפלה פשיטא מהו דתימא הואיל וכתוב בה ערב ובקר וצהרים זמן גרמא הוא קמ"ל ויש שפירשו שהתפלה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ולא נצטוינו בתורה אלא ליחדו ולקבל מלכותו בכל יום והוא מצות עשה של ק"ש אבל שאלת צרכינו לא נצטוינו מן התורה אלא מדברי סופרים והם גורסים תפלה.

וכן מצינו לערוך השלחן (סי' פט) דכוונת הרמב"ן באין מצוות תפלה בכלל מנין המצוות ודינה ככל דיני רבנן דספק רבנן לקולא.

וכן היא בגמ' סנהדרין (מד:): לעולם יקדים אדם תפלה לצרה וכו'.

ואסכם את דברי הראשונים לענין חיוב האשה בתפלה: דעת הרמב"ם אשה חייבת מן התורה בתפלה אחת, ולא חשוב איזה תפלה, ולא חשוב באיזה זמן, כי לדעת הרמב"ם זו מצות עשה שהזמן לא גרמא, וכל היום כשר לתפלה בעבור אשה זו.

ומנגד דעת הרמב"ן ז"ל דמאחר ואשה מחוייבת כמו האיש במצוות דרבנן, הרי לך דאשה מחוייבת להתפלל שלש תפילות כאיש, וזו כסברת רש"י

ז"ל בברכות, דתפלה דתקנו חכמינו אינה מצוה עשה שהזמן גרמא, על אף שישנם זמנים כמו תפלת שחרית בנץ ותפלת מנחה עד השקיעה וכו', ובכל זאת רש"י "השמיט" שזו מצות עשה שהזמן גרמא ואם כך תפלה רחמי היא, ואם לאו ונפטור את האשה יצא לנו דאיש בעי רחמי ואשה לא? אם כך אשה מחוייבת לפי דעת הרמב"ן בתפילות למעט תפלת ערבית שאינה חובה אלא רשות ומספיקא לא נדון בזה וידועים דברי חכמנו בענין תפלת ערבית, ולא אוסיף כעת.

מצאנו בשאגת אריה (סי' יד) אשר דן בכך בהרחבה, וז"ל: "ראיתי לברר כאן שורש אחד אם יש לתפלה עיקר מן התורה או כל עצמה אינה אלא מדברי סופרים". ומצטט את הרמב"ם מהלכות תפלה "מצות עשה להתפלל בכל יום שנא' ועבדתם את ה' וכו', ומפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר 'ולעבדו בכל לבבכם' אמרו חכמים איזה היא עבודה שבלב זו תפלה, ואין מנין התפלה מן התורה ואין משנה התפלה מהתורה ואין לתפלה זמן קבוע מהתורה". בתוך לשון הרמב"ם בעצם טמון התירוץ שהוא בא ואומר עצם המושג תפלה הוא מדאורייתא אך כל פרטי ההלכות מדרבנן, וזהו הבסיס למה שתרצו את הרמב"ם. שואל השאגת אריה הרי גמרא מפורשת בברכות (כ.), "נשים ועבדים פטורים מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה", ובגמרא אמרינן וחייבין בתפלה דרחמי נינהו, מהו דתימא הואיל וכתוב ערב ובקר וצהרים כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל" כלומר זוהי הגרסה שהייתה לו בגמ', הגרסה שרש"י מחק; גרסת התוס'. וקשה לו איך הרמב"ם מתמודד עם גרסתו שגורסת "משום רחמי", הרי הוא סובר שזאת מצות עשה שלא הזמן גרמא, וכתוצאה מכך נשים חייבות. אמנם רבנן תקנו זמנים קבועים, אך הם לא יכולים להפוך מצוה זו למצוה שהזמן גרמא? יש לו אריכות לשון איך לישב את הרמב"ם. אבל אנחנו לא זקוקים לה כיון שבאופן פשוט נתרץ שגרסת הרמב"ם כפי שמוכח מהרי"ף בכלל לא היתה הגרסה שכתובה לפנינו בגמ' ומעיקרא לא קשיא. אולם זה מה שעמד לפני השאגת אריה, ולכן לא קשיא שבהמשך הוא השיג על רבנו דוד ויטל, שבספרו "כתר תורה" הוא מביא הוכחה שתפלה מדאורייתא מכך שהגמ' אומרת שנשים חייבות בתפלה בגלל שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. איך אפשר לומר הגדרה כזאת על מצוה דרבנן? לכן ברור שהכוונה למצוה דאורייתא, ומהתורה התפלה לא כרוכה בשום זמן ואפשר להתפלל

כל היום מה שרוצים, וממילא אין זמן "ערב ובקר וצהריים", ואז באו רבנן ותקנו זמנים. אבל, אומר השאגת אריה, כלל לא כתוב בגמ' איך שהוא מצטט, אלא שכנראה הוא הסתמך על הרמב"ם אך ברמב"ם זוהי פרשנות על הגמ', לא ציטוט ממנה. אנו יודעים שאכן קיימת גרסא כזאת וממילא לא קשיא.

מחלוקת הראשונים תלויה במחלוקת גרסאות בגמ', בגירסה מסוימת פשט הגמ' מוביל לכך שתפלה היא מצות עשה שלא הזמן גרמא ובגירסה שניה - דרבנן. עכ"פ השאגת אריה עשה סיכום של הראשונים וכדרכו לפסוק ישירות מהגמ', הוא הביא גמרות שכתוצאה מהם הוא החליט ששיטת הרמב"ן היא הנכונה ותפלה אינה אלא מדברי סופרים.

המג"א, (סי' קו סק"ב) כמו כן גם הב"ח והפרישה, ס"ל דמין הש"ע אזיל בתר הרמב"ם. המג"א ממשיך וכותב: "ולכן נהגו רוב נשים שאין מתפללות בתמידות משום דאומרי' מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה ואפשר שגם חכמים לא חייבום יותר והרמב"ן סובר תפלה דרבנן וכן דעת רוב הפוסקים", עכ"ל. כלומר המג"א החליט שרוב הפוסקים עם הרמב"ן, זה לא כ"כ ברור אך זו דעתו. הוא מוסיף "ובסמ"ק כתב שמצוה להתפלל בעת צרה" ויש אומרים שגם הרמב"ן רומז לזה שהפוסקים בתורה לתפלה זה בעת צרות, וכבר אמרו שלפי זה אין מחלוקת, שהרי אין יום שאין צרות ואם כך יש בכל יום מצוה להתפלל...

עכ"פ המג"א מבאר דמה שנשים נוהגות לא להתפלל אלא כשיש זמן בקשה אחת, זה משום שסומכות על הסוברים שהמצוה היא דאורייתא ולפיכך אפשר להתפלל באיזה נוסח שרוצים כל עוד זה עונה על המושג תפלה. וממילא מה שכתוב במשנה שנשים חייבות בתפלה זהו עיקר הדין, אבל מנין שחייבו אותן את כל תקנות רבנן? ולכן לא רק שהן יוצאות ידי חובת דאורייתא אלא אף דרבנן. נראה מדברי המשנה ברורה (ס"ק ד, וראה גם דבריו בשער הציון סק"ו) אמנם לא במפורש אך די ברור מדבריו, שלסוברים שתפלה דרבנן, כרמב"ן, אין סברא לחלק בין נשים וגברים מפני שתקנת חז"ל היא על כל פרטי התפלה, וכדי לפטור אותם מנוסח התפלה צריך להוכיח שרבנן לא תקנו להן את הנוסח, ומנין להוכיח דבר כזה? יוצא שבזמן הזה דווקא מי שסובר שתפלה דאורייתא יכול להקל בתפלת נשים והסובר שתפלה

דרבנן אין לו שום בסיס להקל. המשנה ברורה מקבל את דברי המג"א שרוב הפוסקים אומרים שתפלה דרבנן ולכן הוא פוסק שהן חייבות שחרית ומנחה, אך תפלת ערבית שבמקור היא רק רשות הן לא קבלוה עליהן. כך גם דעת שלחן ערוך הרב, בעל התניא ועוד.

בדורינו נחלקו הגרי"ש אלישיב שליט"א בספרו "קובץ תשובות" (סי' יד) אשר מצטט את המג"א שלרוב הפוסקים תפלה דרבנן. לעומת זאת נראה שהגרש"ז אורבך זצ"ל (בספר "ועלהו לא יבול" ח"א עמ' פ"א) מקבל את המנהג, כנראה דעתו שלא ברור שרוב הפוסקים סוברים שתפלה דרבנן כמו דעת המג"א.

מסופר על אימו של החפץ חיים שלא התפללה תמיד, שאלו אותה מה זה ועל מה זה שאינך מתפללת? היא לא יכלה להסביר שהיא סומכת על המנהג של הבקשה האחת שמופיע במג"א, מפני שבנה יפסוק כעבור כמה שנים בספרו, שנשים חייבות להתפלל בכל יום שתי תפילות. ולכן היא אמרה סיבה אחרת, כיון שהיא עוסקת בגידול בנה לתלמוד תורה, היא פטורה ממצות התפלה, כי העוסק במצוה פטור מן המצוה. (ראה בספר שיחות החפץ חיים ח"א אות כ"ז, ועיין גם שו"ת מחזה אליהו סי' י"ט).

לסיכום: בענין תפלה בציבור מדברי הגמ' בברכות (ח.) "אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם", הרי מעלת תפלה בציבור חביבה כל כך לקב"ה, והקב"ה מתייחס לאדם המתפלל בציבור, היינו תפלה בעשרה כאילו פדה וכו', ראה כמה הקב"ה מתייחס להתאספות בני אדם המתפללים, דאם חלילה אדם לא בא יום אחד לבית הכנסת יום אחד הקב"ה שואל עליו (ברכות ו:), איזה זכות יש לאדם שזוכה שמלכו של עולם שואל "בשלומי" ומחפש לדעת היכן הוא, שהרי אפילו תפלה שיש בה אנשים רשעים, אבל ציבור, הקב"ה מקבל תפלתם.

חיוב נשים בתפלה

מרן הש"ע (סי' קו) דן בשאלה מי הם הפטורים מהתפלה. מובאים שם כל מיני מקרי הפטור, (כל הפטורים מק"ש וכו'). ובהגות רעק"א כתב: "... בתשובת "בשמים ראש" (סי' פט) דנשים פטורות מתפלת מוספים דאינה באה אלא

לזכר חיוב קורבנות, ואשה לא הייתה שוקלת, ואין לה חלק בקרבנות צבור, אלא דכבר נהגו להתפלל כל דבר וחייבו עצמן בכל המצוות" עכ"ל. ומזכיר זאת בקצרה בשו"ת רעק"א (קמא פסקים סי' ט' ד"ה "גם לא מצינו"). כלומר יש כאן חידוש גדול, לעומת שלשת התפילות שחרית מנחה וערבית, שהן לא רק כנגד הקורבנות, אלא גם כנגד האבות שתיקנום ו"רחמי נינהו", תפלת מוסף היא אך ורק כנגד הקרבן, בלי קשר לרחמי. וכן לא כתוב שאברהם תיקן מוסף - אברהם תיקן שחרית, יצחק מנחה ויעקב אבינו ערבית. אבל תפלת מוסף לא האבות תקנוה ואין בה עניין של רחמי. אמנם יש בקשה לחידוש העבודה, אבל בעיקרה היא זכר לקרבן מוסף, ונשים, ע"פ הגרע"א לא מחוברות לקרבן מוסף, מפני שלא היו מחויבות לשקול את שקלי הציבור שמהם קנו את הקרבנות.

עולה מכך שאם תפלת שחרית היתה רק כנגד הקרבנות, נשים היו פטורות גם משחרית. אמנם יכולות הן להתפלל אם רוצות, אך הן אינן מצוות. אך הן מתחייבות בשחרית ומנחה שעונות על עוד תנאים - רחמי נינהו ואבות תיקנום. הסיבה שבכל זאת נשים מתפללות מוסף היא שהן יכולות לחייב את עצמן.

אולם, בשו"ת יביע אומר (ח"ב או"ח סי' ו' אות ד-ו) נוטה לפסוק כדעת הבשמים ראש (סי' פט) והצל"ח (ריש פרק תפלת השחר) משום שגם בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' צ) ושו"ת עמודי אור (סי' ז) נוטים לפסוק לנשים ספרדיות "שב ואל תעשה עדיף", בניגוד למובא בכף החיים (סי' רפ"ו סק"ז) שמעיד שהמנהג להתפלל מוסף, אמנם גם לדעת מרן היב"א יצ"ו דאין למחות באותן הנהגות להתפלל.

הבשמים ראש שהבאנו לעיל, מחדש את החידוש דנשים פטורות מתפלת המוספין, מאחר ותפלת המוסף אינה באה אלא משום זכר לחיוב הקרבנות, ולאשה אין חלק בהבאת הקורבנות. אולם, כבר נהגו להתפלל כל דבר, וחייבו את עצמן בכל המצוות. הזה אבל בא הגרע"א ומוסיף שגם בחידושי הצל"ח (ריש פ"ד בברכות כו. ד"ה ושל מוספין) כתב דנשים פטורות מתפלת מוסף אבל מנימוק אחר ולא מהנימוק של בשמים ראש. הצל"ח שם כתב דנשים פטורות מתפלת מוסף מטעם דהוי מצוה שהזמן גרמא. שהרי מתפללים מוסף רק בשבתות וימים טובים ואין מוסף ביום חול. דבר זה גורם הרבה

דברים כי אם שכחה וטעתה וכו' היא לא אמורה לחזור כי בכלל לא חייבת בזה אלא רק מחייבת את עצמה (לשיטה זאת).

ישנם הרבה פוסקים שחולקים על כך ושלש טענות נאמרו בדבר:

(א) ישנם דעות שפחות מבן עשרים אין ממשכנים אותו. ויש סוברים שכהנים פטורים ממחצית השקל, האם נוסף ונחדש שגם הם פטורים מתפלת מוסף או שנאמר שלכל הפחות אין בידם להוציא ידי חובה ישראלים יותר מבן כ' כפי שיש שאמרו כך (שו"ת שערי דעה ח"א י"ז, מקראי קודש להגרצ"פ פראנק פורים סי' י), והרי זה נראה תמוה (מהרש"ם ב"דעת תורה" או"ח סי' רפ"ו, שו"ת בית יצחק או"ח י"ז)

(ב) ההנחה שתפלת מוסף כנגד השקלים אינה הכרחית, גם אלו שלא חייבים בשקלים מתכפרים בקרבנות ציבור ואם כן הם שייכים בתפלת מוסף שהיא כנגד הקרבנות (שו"ת "באר יצחק" או"ח כ', ועיין שו"ת "עמודי אור" סי' ז).

(ג) תפלת מוסף באה בגלל קדושת היום, קדושתו גורמת שיהיו בו ד' תפילות, וכיוון שנשים חייבות בקידוש היום הן חייבות גם בכל התקנות הנובעות מכך (שו"ת "שואל ומשיב" [מהד' תנינא ח"ב סי' נ"ה], וכ"כ גם בספרו על ש"ע או"ח מגן גיבורים (סי' ק"ו סק"ד)).

יש להעיר שנקודה זו עונה לא רק על טענת הבשמים ראש אלא גם על טענת הצל"ח (וע"ע בנושא שו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' ו'), שדי חמד (מערכת יו"ט סי' ב' סק"ו), תורת חיים לש"ע (סי' ק"ו סק"ב) וברכת ראש לברכות שם. שו"ת מחזה אליהו (סי' כ"ג) ושו"ת ציץ אליעזר (ח"ט ס"ב)).

המשנה והגמרא ברכות (כ:): דן כמה נשים חייבות ופטורות ובמפורש כתוב "וחייבים בתפלה", אומרת הגמ': "שחייבים בתפלה דרחמי נינהו". למה צריך לנמק שעניינה רחמים? למה שיהיו פטורות בכלל? אומרת הגמ' "מהו דתימא הואיל וכתוב בה "ערב ובקר וצהרים" כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קא משמע לך" אם כן היתה ה"א להגיד שזאת מצות עשה שהזמן גרמא, אך הגמ' לא אומרת שזה לא נכון אלא היא אומרת שזה משום "רחמי" ומשום שגם נשים צריכות רחמים - הן חייבות בתפלה. ועיין במסכת קידושין (לד.) לגבי חיוב נשים במזוזה. שואלת הגמ' על הכתוב "למען יאריכון ימיהן" - "גברי בעי חיי נשי לא בעי חיי?" - רחמים כולם זקוקים ולכן כל אחד

חייב בזה. מפרש"י [משנה] "וחייבין בתפלה" - דרחמי נינהו ומדרבנן היא ותיקנוה אף לנשים ולחינוך קטנים". ע"כ. ומפרש"י [בגמ'] אומר "הכי גרסינן - תפלה רחמי נינהו' ולא גרס "פשיטא" דהא לאו דאורייתא היא" כלומר מצוות עשה שהזמן גרמא הן רק במצוות דאורייתא אך במצוות דרבנן אין מושג של "הזמן גרמא", כי בתקנות דרבנן, מה שתקנו תקנו, ולכן הוא מוחק מהגמ' את המשפט "מהו דתימא הואיל...".^{ק"י} לעומת זאת תוס' כן מקיים את הגרסא: "ורש"י לא גריס ליה שהרי תפלה דרבנן היא ומאי מצות עשה שייכי ביה", וממשיך "ומכל מקום, יש ליישב, דהא הלל דרבנן, ונשים פטורות מהאי טעמא דמצוות עשה שהזמן גרמא הוא, כדאמרינן בסוכה: מי שהיה עבד ואשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהם אומרים דאין השומע פטור מקריאתן כיון שהם פטורים" כלומר, תוס' טוען שהוא יכול להוכיח מגמרות אחרות שגם במצוות דרבנן הכלל של מצות עשה שהזמן גרמא תקף ואם כן גם בתפלה שהיא מדרבנן, נשים היו צריכות להיות פטורות כי היא מצות עשה שהזמן גרמא, ורק משום רחמי הן חייבות. עכ"פ יש כאן מחלוקת רש"י ותוס'; לדעת רש"י במצוות דרבנן הכלל של מצוות עשה שהזמן גרמא איננו חל לעומת תוס' שטוען שהוא חל. כנראה שסברת תוס' היא, שכאשר חכמים מתקנים תקנות הם מתקנים אותם באותו סגנון ומשקל של מצוות דאורייתא, ואם בתורה זה מנוסח ככה אז גם בדרבנן זה אמור לעבוד לפי אותם כללים ולכן, גם במצוות דרבנן צריך להסביר מדוע פוסקים נגד הכלל כמו שצריך להסביר במצוות דאורייתא.

פרק ל"ו

כוונה שלמה

הכוונה בתפלה היא העיקר, וזולתה ייראה כגוף בלא נשמה ועם כל זה, לא יחשוב מי שהתפלל בלי כוונת מלה, כמו שמוציא שם שמים לבטלה, שאם כן יענש האדם יותר בתפלותיו וברכותיו ממה שישתכר, כי אי אפשר אפילו לשלמים המכוונים בכל הברכות, וכמו שנזכר בתלמוד, אלא כיון שהתפלל האדם וברך לצאת ידי חובתו, יצא גם כי לא כוון כל הכוונה הצריכה, והרי אמרו חז"ל ואכלת ושבעת וברכת (דברים ה, י), ואפילו מדומדם שאינו יכול לכיין, וכל שכן שלא הגיע לשכרותו של לוט תפלתו תפלה, וכן אנו אומרים בתפלה שומע תפלת כל פה, רוצה לומר, שלא נתכווין אלא שהוציאה בפה לשום חובה לבד, היא נשמעת, בפרט ממי שאינו מבין ואינו יודע לכיין כמדומדם ושתוי, וגם כי כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה דכתיב לעבדו בכל לבבכם (דברים יא, יג), כיון שמכוין לצאת בה ידי חובה היא תפלה, אם אינו יכול לכיין יותר, והיכול לכיין, אין תפלתו רצויה בכל כוונה שלמה (אגרת דרך ה', נעילת שערים פ"ג למבי"ט זי"ע)

כוונות התפלה

איתא בברכות (ל.) (משנה) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש..." ורש"י (בד"ה כובד ראש) פירש ז"ל "הכנעה". הערוך פרש: כובד ראש, כלומר שראשו יהיה כבד וכפוף-מטה כאדם שיש לו צער. ומרן ציטט מהגמ' והסמ"ק והטור וז"ל: "המתפלל צריך שיכוון בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכינה כנגדו, ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו".

ובמשנה בברכות (כח:): "רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים" והגמ' באותו ענין (כט.) "א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל

שתפלתו דומה עליו כמשוי.. " ופרש"י את המילה "כמשוי", "והיינו לשון קבע, חוק קבוע הוא עלי להתפלל, וצריך אני לצאת ידי חובתי". ורבנו יונה פירש, שמראה שהתפלה דומה כמשוי משום שמתפלל במרוצה. וכך הוא בש"ע (סי' צח סע' ג) (כרבנן בגמ') "יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה". ובביאור הלכה: הביא כמה דעות שאם לא התפלל כראוי שעליו לחזור. ובמסכת ברכות (ז.) אמרו: "כל הקובע מקום לתפלתו, אויביו נופלים תחתיו (גירסא אחרת, קובע מקום לתורתו), ורבנו יונה העיר דבזה שיודע רק מעט ללמוד יקבע מקום במה שיודע ויכנס בו יראת שמים.

מצינו בספר היראה לרבנו יונה ז"ל המדבר בחומר המדבר בכותלי בית הכנסת וז"ל: ובעודו בבית הכנסת אל ידבר דבר חול עם אדם ואף לא בשעת קריאת התורה, ואם ישבו אצלו בני אדם המדברים ברצון יניע שפתיו וידמה עצמו כמתפלל, ואל יתפאר לומר איני מדבר, כי כל המתפאר כמעט הוא נוטל את שכרו. ויענה אמן על כל ברכה, כי גדול העונה אמן יותר מן המברך, ופותחין לו שערי גן עדן, ויהא שמייה רבא יענה בכל כחו בפיו ובכל כוונתו, ולא יצא מבית הכנסת בשעת קריאת התורה אם לא בין גברא לגברא.

דברים העומדים ברומו של עולם

אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי, ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק, מאי כום זלת לבני אדם (תהלים יב), אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזלין בה, ופירש"י ז"ל ברומו של עולם - כגון תפלה שעולה לעמלה (ברכות ו:)

וכתב רבנו הגדול הגרב"צ אבא שאול זצ"ל בספרו "אור לציון" (זכרון הדסה) [מאמר ב' תפלה עמ' ק], וזהו חסד גדול שעשה הקב"ה עמנו, שנתן לנו את האפשרות לבקש ממנו כל מה שיחסר לנו. ולא כמדת בשר ודם שהשרים וכ"ש המלכים יש להם מזכיר, וכל מכתב שנשלח אליהם עובר בקורת תחת ידו של המזכיר, ואת הדבר שנראה לו חיוני מגיש לפני השר, ואת השאר זורק. אבל מלך מלכי המלכים הקב"ה, כל מה שאדם חפץ מבקש ממנו, ומהו האדם, עפר ואפר רימה ותולעה, ובכל זאת נותן לו בורא העולם

את הזכות לבקש, וזוהי באמת הרגשה שצריכה להיות לאדם בעומדו לפני בוראו, כמו שאומרים בתחילת תפלת שמונה עשר, ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (תהלים נא, ז), ולכאורה מלת יגיד מורה על לשון קשה כגידין, והיה צריך לומר ופי יאמר תהלתך. אלא אולי אפשר לפרש בדרך דרש על הדרך הנ"ל, היות והרגיש דוד המלך ע"ה שקשה לו לדבר לפני הקב"ה, ואינו מדבר בחופשיות ובבטחון, לכן אמר יגיד, זאת אומרת, ש"פי יגיד" מוסב כלפי האדם שחלש וחסר אונים הוא לדבר לפני ה' יתברך. ואם דוד המלך הרגיש כך, על אחת כמה וכמה שכל אדם צריך להרגיש כך.

שפכי כמים לבך

והמתפלל צריך שידע שהשכינה כנגדו כמו שכתוב "שפכי כמים לבך" וכו' (איכה ב, ט) ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות, עד שתשאר מחשבתו הזכה לתפלה, ויחשוב כאילו מדבר לפני מלך בשר ודם, שבודאי יכון דבריו היטב לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שצריך לכוון מחשבתו כי לפניו יתברך המחשבה היא כמו הדיבור, וכל המחשבות הוא חוקר, וקודם התפלה יחשוב מרוממות האל יתברך שמו, ושפלות האדם ויסיר בכך את כל תענוגי האדם מלבו.

ועל האדם לרכז ולהכין מחשבתו שידע שהשכינה כנגד ויזכור הפסוק "שויתי ה' לנגדי תמיד".

וכן על האדם להכין עצמו לתפלה כמו שנאמר בעמוס (ד, יב) "הכון לקראת אלוקיך ישראל", פרוש, שיכין עצמו לפני ה', שילביש עצמו במלבושי כבוד כשהולך להתפלל, כמי שהולך לפני שר נכבד, ואפילו אם מדבר בביתו ביחידות, ילביש עצמו כראוי.

ויכוון רגליו זו אצל זו כאילו הם אחת, להדמות למלאכים שנאמר ביחזקאל (א, ז) "ורגליהם רגל ישרה" כלומר רגליהם נראות כרגל אחת, ויכוף ראשו מעט למטה, ויסגור עיניו שלא יסתכל בשום דבר, ואם מתפלל מתוך סידור לא יסיר עיניו מן הסידור, ויניח ידיו על לבו, ימינו על שמאלו ויתפלל בלב שלם, באימה וביראה ובהכנעה, כעני העומד בפתח, ויציא את המילות מפיו בכוונה ובדקדוק, ויתפלל כל אחד כפי נוסח עדתו, שכולם יסודתם

בהררי ציון, ולא יערב תיבות מנוסח אחר לעדתו, כי כל נוסחה, תיבותיה מנויות וספורות על פי סודות גדולים ועצומים, וכל המוסיף גורע וכו'.

עוד מצינו בספר היראה לרבנו יונה ז"ל: "ובבואו סמוך לבית הכנסת ימהר פעמיו כמ"ש (תהלים נה): "בבית אלהים נהלך ברגש", ויבדוק מנעליו פן יהיו מטונפים, וכן אמר שלמה בחכמתו (קהלת ד): "שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים", ויבא לבית הכנסת, ואומר בכניסתו: "ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך", וישב במקומו, ואם יש לו עוד טלית יתכסה בו, ויברך להתעטף בציצית.

וישב ולא יפתח פיו עד שישהה מעט, וישיב אל לבו לפני מי הוא עומד, ומי השומע דבריו, ואז ילבש חרדה ואימה וזיע ורתת, ויפתח תפלתו על הסדר אחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוין לבו לשמים, ויתקן מלבושיו שנאמר (עמוס ד): "הכון לקראת אלהיך ישראל", וכשהוא מתפלל אל יגביה קולו בתפלתו, אך ישמיע לאזניו מה שיוציא מפיו...".

איך מתכוון החסיד בתפלה?

מצינו בספר הכוזרי (מאמר ג אות ה) הדין כיצד מתפללים באמת, וזה לשונו:

ומישר כלי המחשב ומפנה אותו מכל אשר קדם מהמחשבות העולמיות. ומצוה המדמה להמציא ההדור שבצורות הנמצאות אצלו בעזר הזכרון, לדמות אליו הענין האלהי המבוקש, כמו מעמד הר סיני ומעמד אברהם ויצחק בהר המוריה, וכמו משכן משה וסדר העבודה וחול הכבוד בבית המקדש, וזולת זה הרבה. ומצוה השומר לשמור את זה ולא ישכחהו, ויגער במחשבי ושדיו מבלבל האמת ומספקו. ויגער בכעסני ובתאוני מהטות החפצי והניעו והטרידו במה שיש אצלם מהכעס והתאוה. ואחר זאת ההצעה ינהיג הכח החפצי כל האברים המשמשים אותו בזריזות וחריצות ושמחה, ויעמדו בעת העמידה מבלי עצלה, וישתחוו עת שיצוום להשתחוות, וישבו בעת הישיבה, ומביטות העינים הבטת העבד אל אדוניו, ויעמדו הידים ממעשיהם, ולא תתקבץ האחת עם האחת, ותשתוניה הרגלים לעמידה, ויעמדו כל האברים כנבהלים היראים לעשות מצות מנהיגם, לא ירגישו על מיחוש ולא על הפסד אם יהיה להם, ויהיה הלשון מסכים עם המחשבה לא יוסיף עליו, ולא יבטא בתפלתו ע"ד המנהג והטבע כמו הזרזיר והבבגא

אלא עם כל מלה מחשבה וכונה בה, ותהיה העת ההיא לב זמנו ופריו, ויהיו שאר עתותיו כדרכים המגיעים אל העת ההיא, יתאוה קרבנו שבו מתדמה ברוחניים ויתרחק מהבהמיים, ויהיה פרי יומו ולילו השלש עתות ההם של תפלה, ופרי השבוע יום השבת, מפני שהוא מעומד להדבק בענין האלהי, ועבודתו בשמחה לא בכניעה כאשר התבאר. והסדר הזה מהנפש כסדר המזון מהגוף, מתפלל לנפשו ונזון לגופו, ומתמדת עליו ברכת התפלה עד עת תפלה אחרת, כהתמדת כח סעודת היום עד שיסעוד בלילה, וכל אשר תרחק עת התפלה מהנפש היא הולכת וקודרת במה שפוגע אותה מעסקי העולם, כ"ש אם יביאהו הצורך לחברת נערים ונשים ורעים, וישמע מה שיעכיר זכות נפשו, מדברים כעורים ונגונים שתטה הנפש אליהם ולא יוכל למשול בה. ובעת התפלה מטהר נפשו מכל מה שקדם, ויתקנה לעתיד, עד שלא יעבור שבוע על זה הסדר עד שיתקן הנפש והגוף, וכבר נקבצו מותרים מקדירים עם אורך השבוע לא יתכן לטהרם ולנקותם אלא בהתמדת עבודת יום עם מנוחת הגוף, ואז ירצה הגוף בשבת את אשר חסר לו מששת הימים, ויהיה נכון לעתיד. וכן הנפש תזכור מה שחסרה עם טרדת הגוף, וכאלו היא ביום ההוא מתרפאה מחולי שקדם ומתעתדת למה שידחה ממנה החולי בעתיד. דומה למה שהיה עושה איוב בכל שבוע בבניו, כמו שהוא אומר איוב (א. ה) אולי חטאו בני, ואחר כן יהיה עתיד לרפואה החדשית שהיא זמן כפרה לכל תולדותם, ר"ל תולדות החדשים וחדושי הימים, כמו שאמר: כי לא תדע מה ילד יום (משלי כו א). ואח"כ יהיה עתיד לשלש רגלים. ואחרי כן אל הצום הנכבד אשר בו ינקה מכל עון שקדם, וישיג בו מה שחסר לו בימים ובשבועים ובחדשים, ותנקה הנפש מהבלבולים המחשביים והכעסיים והתאויים, ותשוב מנטות אליהם תשובה גמורה בין במחשבה בין במעשה. ואם לא תתכן התשובה מהמחשבה בעבור גבורת הרעיוני עליה, במה שקדם לה מזכרון מה ששמעה מימי הנעורים משירים וחדות וזולתם, תנקה מהמעשה ותתודה על הרעיונים, ותקבל שלא תזכרם בלשונה כל שכן שתעשה, וכמו שנאמר בתהלים (יז ג) זמותי כל יעבר פי. וצומו ביום ההוא צום שהוא קרוב בו להתדמות במלאכים, מפני שהוא גומרו בכניעה ובשפלות ובעמידה ובכריעות ותושבחות ותהלות, וכל כחותי הגופיים צמים מהענינים הטבעיים, מתעסקים בתוריים, כאלו אין בו טבע בהמי. וכן יהיה צום החסיד בכל עת שיצום, שיענה בו הראות והשמע והלשון, ולא

יטרידם בזולת מה שיקרב אותו אל האלהים, וכן הכחות הפנימיים מדמיון ומחשבה וזולתי זה, ועם זה יהיו המעשים הטובים. עכ"ל הכוזרי.

וכן מצינו בשל"ה (מסכת תמיד פרק דרך חיים תוכחת מוסר) (מתוך סוף ההקדמה לרוקח) וז"ל: "כשאתה עומד בתפלה, אמור: מה אני ספון לתת עטרה למלך הכבוד, ולהזכיר שמו הגדול, וילבש חרדה, כשם שאמר אברהם 'הנה נא הואלתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר' (בראשית יח, כז). הלא בני מעלה ירעדו ויבהלו מפניו, 'וסביביו נשערה מאד'. אף אני קרוץ מחומר, לא בינת אדם לי, נבזה בחיי ונמאס במותי, אקרע סגור לבי, ואבוא פתחיו ביראה וענוה, כי בכל מקום שמצינו גדולתו מצינו ענותנותו (מגילה לא א), כדכתיב (ישעיה גז, טו) 'מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח'. על כן בעוד רוחך בתוך נדנה, חשוב ביראת בוראך. גול על ה' מעשיך, ויכוננו מחשבותיך, עכ"ל. על כן יעזוב דרכו הרע ויכניע רום לבבו. ובזה יקיים 'עבדו את ה' ביראה' (תהלים ב, יא). ואחר כך יחשוב בגדולות רוממות הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו בטוב לב, ובזה יקיים "עבדו את ה' בשמחה" (שם ק, ב). עכ"ל.

אומר אני מעשי למלך

דרכים רבות היה לו להרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע בעבודת הבורא יתברך מול תחבולות היצר. לאחת מהן מצא הצדיק סימוכין מהמובא בתהלים (מה, ב), "רחש לבי דבר טוב - אומר אני מעשי למלך".

ועל כך, הביא משל אדיר: באחת המדינות התגורר אדם פשוט, אותו אדם היה מעריץ בלתי נלאה של המלך, המלך היה אהוב ומיוחד כלפי אזרחיו, אשר השתדל בטוב לבו להואיל ולעזור לכל האזרחים, בין עשיר ובין עני.

לימים אותו אדם אשר העריץ את המלך החליט להביע את הערכתו למלך בעשית מתנה מיוחדת למלך, ואכן המתנה הוכנה לאחר הרבה עמל, לא לפני שדאג לשבץ את המתנה ביהלומים ובאבני חן מיוחדות במינן שכל רואם מתלהב וחומד ללבבו את המתנה יקרת הערך. ואכן, מיודענו יצא לדרכו לבית הארמון המלכותי, שהמתנה נמצאת היטב ליד לבו ושומרה כבבת עינו.

בדרך הארוכה פגש הלה המון חומדי ממון, גזלנים וכל מריעין בישין, אשר חמדו ליטול ממנו את מחמד העין שהכין למלך, אך אותו איש לא ויתר והחל צועק עליהם שיניחו לו, וכי זו מתנה המיועדת למלך, מעשי למלך, מעשי למלך, דעו לכם כי בשליחות המלך אני עושה, היזהרו להתקרב ולפגוע בי.

הגזלנים בשומעם את דבריו, חששו לחייהם ונמלטו כל עוד נפשם בם, פן יבולע להם, וכך הצליח מיודענו להגיע ליעדו בשלום ובשלווה, והמלך שמח בו.

כאן סיים רבי מאיר את משלו באומרו את הנמשל: גם אנו היהודים, מתקשים להביא את תשורתנו בדוגמאת התפלה לפני מלך מלכי המלכים, מאחר וישנם מקטרגים רבים אשר חומדים למתנה היקרה, ולכן אנו מכריזים לפני התפלה ושאר המצוות "לשם יחוד קודש אבריק הוא"... שכן כל מעשינו למלך, כך תתקבל ברצון וברחמים תפלנו לפני הבורא יתברך שמו.

הרמת קול

לענין הרמת קול בתפלה הלחש, רואים אנו כיצד המתפלל לא שת לבו לסובבים, ובענין המתפלל המגביה קולו (ויש שמסמנים בידיהם) וגורמים טירדה לשאר המתפללים, אציין מקור שמצאתי במרן חיד"א ז"ל בספרו "גאולת עולם" (הגדש"פ) וז"ל: "...והמתפלל בקולו הוי ח"ו כאילו הי"ת אינו שומעו בלחש ולכן מגביה קולו, וז"ש "וענית ואמרת" בקול וכ"ת יש לחוש ח"ו, לזה אמר: "ארמי אבד אבי", והוא במחשבה לבד ואם כן אני מודה שיודע מחשבות, מאחר שכן אין לחוש לומר בקול רם ודו"ק, עכ"ל. ונראה להעיר כי אדם שמתפלל בקול בתפלת לחש, כאמור, גורם רעה לעצמו ולאחרים שמטריף דעתם ומחשבתם, לכן, ישתדל המתפלל להתפלל בלחש וישמיע רק לאזניו ויעשה "בחינה" לעצמו האם גורם רעה לסובבים הודו, וראינו אנשים שהתבלבלו מחמת חברים שהתפלל "יפה" אך שכח שיש עוד מתפללים עמו, ומאמר הפסוק ואהבת לרעך כמוך מתאים לעניינו.

וטוב שירגיל אדם עצמו לברך בקול רם, כי הקול מעורר הכוונה, ומעיקר הדין חייב כל אדם להשמיע על כל פנים לאזניו מה שמוציא מפיו, כמו שביארנו כבר בהלכות קריאת שמע. וכן צריך להזהר כשמוציא ברכה

מפיו, לבטא היטב את התיבות והאותיות שמוציא מפיו, ולא כאותם אנשים שמחמת המהירות שמברכים, בולעים כמה תיבות ואותיות עד שאין בדבריהם משמעות של ברכה בכלל, ועלול להתעורר עליהם חס ושלום קטרוג גדול על כך.

מקום נמוך בתפלה

שנינו בגמרא (ברכות י:) על הפסוק "ממעמקים קראתיך ה'" (תהלים קל, א) דאסור לאדם לעמוד במקום גבוה בעת שהוא מתפלל. בנוסף לאיסור התפלה במקום גבוה, ישנו עניין להתפלל במקום נמוך. כן הובא במס' תענית (כג:) שכשר' יונה אבוה דר' מני רצה להתפלל בעבור גשם בעת עצירת הגשמים, הלך 'וקאי בדוכתא עמיקתא'.

הטעם לדבר מוסבר בברייתא "לפי שאין גבהות לפני המקום", ולפי"ז היה מספיק שהמתפלל יעמוד על הקרקע כי היא נמוכה ביחס למעלות שעליהם הלויים אומרים שירתם (מעדני יו"ט ברכות פ"א סי' י סק"ח) והמקום נמוך בא להראות הכנעה יתירה (עין גם אגרות משה או"ח ח"ב סי' כו).

במפרשים ובפוסקים מצאנו, שרש"י פירש הביטוי "לרדת לפני התיבה" - "לפי שמצווה להתפלל במקום נמוך, קתני ירד" (רי"ה לב). וכן נפסק להלכה ברמב"ם (הל' תפלה פ"ה ה"ו) ובטור (סי' צ), והמג"א (סק"ג) כותב ש"עכשו נהגו שהמקום שהש"ץ עומד הוא עמוק משאר הבית הכנסת", ומזכיר שכ"כ האגודה.

יש לשאול הרי בגמ' הדין הוא שכל אחד יהיה לו מקום נמוך לתפלה ולא רק הש"ץ? הגאון בעל כתב סופר (או"ח סי' יט מובא בספר אשי ישראל פ"ט סקי"א) משיב על כך, שאמנם נכון שמעיקר הדין צריך שיהיה מקום נמוך לכל מתפלל, אלא כיון שבלתי אפשרי לעשות כן לכולם, לא דקדקו בהלכה זו.

אולם, בתוספתא (פ"ג הי"ז) לא מוזכר הדין של תפלה במקום נמוך, וכך אינו מופיע בהלכות הרי"ף וברא"ש. דעת המעדני יום טוב היא שלא היה להם בגרסתם כן. האג"מ אינו מקבל דעה זו בשיטת הרא"ש מאחר שלבנו ר' יעקב בעל הטורים היתה הגרסה כמו שלפנינו, והעדיף להסביר שהרא"ש פסק כהרי"ף והתוספתא נגד הגמרא שלנו (עי' שם טעמו ונימוקו). הש"ע פסק

כאלו השניים משלשת עמודי ההוראה (ועי' בב"י סי' קנ שהסביר המושג 'לרדת לפני התיבה' בצורה שונה מרש"י).

העולה להלכה, דאין לנו חיוב לחפש מקום נמוך לתפלה^{קטו}.

עוד נוסיף בקצרה דינים נוספים:

- לא יעמוד להתפלל שמונה עשרה על גבי כסא, ולא על גבי ספסל, ולא על גבי מקום גבוה, לפי שאין גבהות לפני המקום, שנאמר: ממעמקים קראתיך ה'. אולם מקום גבוה עשרה טפחים, ורחב ד' אמות על ד' אמות, מותר להתפלל על גביו.
- חולה או זקן בא בימים מותר להם להתפלל על גבי כסא או מטה. ובריא שעבר והתפלל כשהוא עומד על גבי כסא וכו'. אין צריך לחזור ולהתפלל.
- וכן אם היה בכוונתו להשמיע לציבור, מותר לו להתפלל על גבי מקום גבוה.
- אם היה המקום הגבוה מוקף במחיצות מד' רוחותיו, שפיר דמי להתפלל שם לכל אדם. וכל זה דוקא כשיש צורת הפתח ברוח רביעית, ושלא כמי שאומר שדי במחיצה בג' רוחות.
- אף על פי שאין להתפלל במקום גבוה, מכל מקום בונים בית כנסת בגובהה של עיר, שהרי כל הציבור עומדים גבוה. ואין בזה כל חשש

כיוון רגליו

כשעומד אדם להתפלל תפלת העמידה, צריך שיכוין רגליו זו אצל זו, כאילו אינם אלא רגל אחת, כדי להדמות למלאכים שנאמר עליהם בספר יחזקאל (א, ז) "ורגליהם רגל ישרה", כלומר רגליהם נראים כרגל אחת.

קטו נציין, דמנהג אצל חסידי בעלזא עד היום לעשות כמין גומא במקום של החזקן דהיינו שבגובה הבימה ישמקום נמוך יותר מהבימה ששם עומד החזן, על מנת שיקיימו הלכה זו.

וצריך שיהיו הרגלים סמוכות זו לזו באופן מוחלט, דהיינו שכפות הרגלים יעמדו זו לצד זו, בין מצד העקב בין מצד אצבעות הרגליים, אולם כמה מהאחרונים כתבו שדי אם הרגליים סמוכות זו לזו רק מצד העקב, ואין כל איסור אם אינם סמוכות גם מצד אצבעות הרגליים, וכתב הגאון רבי דוד יוסף שליט"א, שהמיקל שלא להצמיד את רגליו גם מצד האצבעות, יש לו על מה שיסמוך.

אם התפלל כשהיו רגליו מופרדות זו מזו, לדעת רוב ככל הפוסקים, יצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולהתפלל, ולעומת זה, אם התפלל בישיבה ולא בעמידה כלל, אם יוכל אחר כך צריך לחזור ולהתפלל, ולפיכך, אם אינו יכול להתפלל אלא כשהוא יושב ורגליו סמוכות זו לזו, או כשהוא עומד ורגליו נפרדות זו מזו, עדיף יותר שיתפלל כשהוא עומד ורגליו נפרדות מאשר כשהוא יושב ורגליו צמודות.

עיניו למטה

בשעת התפלה צריך שיתן עיניו למטה, ואותם האנשים המביטים למעלה בשעת תפלתם, מלאכי השרת לועגים להם, וראוי לגעור בהם. ואמרו בזוהר הקדוש, העומד בתפלה צריך לכסות עיניו שלא יסתכל בשכינה, והפותח עיניו בשעת התפלה לא יזכה לראות את השכינה בשעת פטירתו, אלא מקדים ובא אליו מלאך המות, ואינו זוכה למות מיתת נשיקה. ובספר חרדים לרבנו אלעזר אזכרי ז"ל הביא גם מספר רב המנוא סבא, שכתב שהוא מידה כנגד מידה, על אדם שמזלזל בשכינה בזמן התפלה ומסתכל לפניו, בשעת פטירתו כשהוא רוצה לצאת מן העולם במיתת נשיקה, על ידי ראיית השכינה, אינו זוכה לראות פני שכינה, וכמאמר הפסוק (בספר שמואל א' ב, ל) "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלוי".

כוונת הברכות

עוד מצינו בספר חסידים (מרגליות, סי' מו) דכתב לענין כוונת הברכות, וזה לשונו: "וכשהוא נוטל ידיו ומברך או כשמברך על הפירות או על המצות השגורות בפי כל האדם יכוין לבו לברך לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם ליהנות מהם וצוהו את המצות. ולא יעשה

כאדם העושה דבר כמנהג ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב ועל זה חרה אף ה' בעמו ושלח לנו את עבדו ישעי' ואמר יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני ותהי' יראתם אותי מצות אנשים מלומדה (ישעיהו כט, יג) אמר הקב"ה לישעיהו ישעיהו ראה מעשי בני כי אינו אלא לפנים ומחזיקים בי כאדם שמחזיק ונוהג מנהג אבותיו בידו באים בביתי ומתפללים לפי תפלות הקבועות כמנהג אבותם בלא לב שלם הם מנקים את ידיהם ומברכים על נט"י ובוצעים ומברכים ברכת המוציא שותים ומברכים כמו שהדבר שגור בפיהם אך בעת שהן מברכין אינן מתכוונים לברכני לכן על כן חרה אפו בו ונשבע בשמו הגדול לאבד חכמת חכמיו היודעים אותו ומברכים אותו כמנהג ולא בכונה דכתיב בתרי' (שם, יד) לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר, לפיכך הזהירו חכמים על הדבר ואמרו ועשה דברים לשם פועלם. כי כל אשר ברא הקב"ה בעולמו לכבודו בראו ואל תעשם עטרה להתעטר בו בעשותך המצות בפני הבריות להתהלל בהם כי לא נגיע אל רצון בוראינו לפי שאנו עובדים למצוא חן בעיני אדם ויצא שכרנו לאשר נתכווננו לו חנם שלא נקבל שכר בכך. וכל העושה בסתר זוכה ליותר שכר ולבסוף מתגלים ענייניו ומתעלה", עכ"ל. כי דרך האדם, שמרוב רגילותו במעשה שעושה פעמים רבות, קשה עליו לשמור עצמו לכיון כראוי בכל ברכה וברכה. וכן אמר הקדוש ברוך הוא לישעיהו, ישעיהו, ראה מעשה בני כי אינו אלא לפנים (כלומר מן השפה ולחוץ), ומחזיקים בי (בדת ה') כאדם שמחזיק ונוהג מנהג אבותיו בידו, באים בביתי, ומתפללים לפני תפילות הקבועות כמנהג אבותיהם, לא בלב שלם. וכן הזהירו רבותינו (נדרים סב.), "עשה דברים לשם פעלם".

תפלה לשם שמים

אחד התאונן לפני מרן החפץ חיים זי"ע, כי לרגל טרדות הפרנסה, אינו מכוון בתפלתו כראוי. ניחם אותם הח"ח ואמר: "בשנים כתקונן, כשביאים הכפריים לסוחר את תבואתם, הוא לוקח קצת לדוגמא, מניח על המאזניים, ולפי המשקל יודע הסוחר כמו חול ואבנים התערבו בתבואה. לפי זה הוא קובע את המחיר. אולם בשנת הבצורת, בשעה שהתבואה אזלה מן השוק,

והעם דורש לחם - ואין, אין הסוחר מקפיד כל כך על טיב הסחורה ועל נקינותה, אלא מקבל מה שמביאים לו ואינו בודק".

כך הוא עם התפלה, בשנים כתקונן, כשכולם היו יראי ה', שמרו אף מצוותיו בדקדוק. אז דקדקו בכל מצוה גם בשמים! ותפלה של בכוונה לא נתקבלה. אולם, בעוונותינו הרבים, בדורות שלנו, שרבו החוטאים ופורקי העול, וגם טרדות הפרנסה מקיפות אותנו מכל צד, הרי זה כמו בשנת בצורת, שאין הקב"ה מדקדק כל כך, וכל תפלה, אם היא רק לשם שמים, אף שלא כוונה בה כראוי, מתקבלת על ידי אדון הכל.

חטיפת הכוונה

עוד הובא משל בח"ח, לאדם העומד בתפלתו, ומרגיש כי הכוונה ממנו והלאה. נופל הוא לתוך עצבות ויאוש ואומר לעצמו: די מכיון שלא עלה בידי לכוון בתחילה, הרי שאין עוד טעם לתפלתי, כי מה תועיל תפלה בלא כוונה?

למה הדבר דומה? לנערה שעמדה בשוק ומכרה ירקות ליד דוכנה של אמה. בא גוי שיכור והחל חוטף את הירקות מן הדוכן. עמדה הנערה והחלה למרר בבכי, ולא ידעה מה לעשות. עבר שם פיקח אחד ואמר לה: שוטה שכמותך, למה תבכי? הרי נשאר לך עוד ירקות קחי אותם וברחי, שאם לא כן, אף אלה לא ישארו לך.

כך הדבר עם היהוד הזה, אם לא הצליח להתפלל אלא חלק קטן מתפלתו בכוונת הלב, חייב הוא למר ול"חטוף", שאם לא כן, אף מעט זה לא ישאר בידו.

העבירה התמורה

פעם אחת כשנכנס הרה"ק מלובלין זי"ע אל הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זי"ע התאונן לפניו הרבי ר' אלימלך שנכשל היום בעבירה חמורה שבחמורות, ושאל החוזה מה חטאו ואמר לו שבאמצע "הודו" נכנס מישהו לבקשו שיזכיר חולה לרפואה והפסיק באמצע ושאל שם החולה. וסיים הרה"ק: הגם שע"פ נוסח ספרד אומרים הודו קודם ב"ש, עכ"ז ובנוסח

אשכנז הודו אחרי ב"ש, א"כ הפסיק באמצע התפלה, וניחם אותו החוזה שזה ג"כ מענין התפלה. ואמר לו רבי אלימלך: תדע שפעם אחת נכשלתי בעבירה דקה מן הדקה ובגלל זה לא בא אלי' הנביא כמה ימים. וסיים החוזה ז"ל: מהעבירה החמורה שבחמורות של הרה"ק הרבי ר' אלימלך ז"ל יכולים להבין מה היא העבירה הקלה שבקלות.

תפלת קבע או תחנונים

המשנה בברכות (פ"ד מ"ד) מביאה בשם ר' אליעזר: "העושה תפלתו קבע - אין תפלתו תחנונים", על כך שואלת הגמרא: "מאי קבע?", ומביאה ארבע תשובות:

- (א) תפלתו דומה עליו כמשוי.
- (ב) אינו אומר תפלתו בלשון תחנונים.
- (ג) אינו מחדש דבר בתפלתו.
- (ד) אינו מתפלל עם דמדומי חמה.

על מנת לבאר את ארבע התשובות הללו בס"ד, יש לנו להביא את המשנה הקודמת המביאה מחלוקת משולשת אודות מספר הברכות של תפלת העמידה. לדעת רבן גמליאל, "בכל יום אדם מתפלל שמונה עשרה". ר' יהושע חולק עליו, וטוען שמתפללים בכל יום רק "מעין שמונה עשרה" - דהיינו, ברכה אחת הכוללת את עניין כל הברכות. דעה שלישית היא דעתו של ר' עקיבא: מי ששגורה תפלתו בפיו - יתפלל בכל יום שמונה עשרה, ומי שתפלתו אינה שגורה בפיו - יתפלל מעין שמונה עשרה.

דומה, שדברי ר' אליעזר נאמרו ביחס לשלשת השיטות התנאים במשנה הקודמת. אדם המתפלל בכל יום שמונה עשרה ברכות, כדעת רבן גמליאל, עלול להגיע למצב שתפלתו דומה עליו למשאוי, לעול, והוא מתפלל למרות שהוא אינו רוצה לעשות זאת. סכנה נוספת האורבת לפתחו היא שתפלתו תהפוך לדקלום קבוע, שאינו נאמר בלשון תחנונים ואין מתחדש בה דבר מיום ליום.

גם אדם הנוהג כר' יהושע, ומתפלל בכל יום ברכה אחת מעין שמונה עשרה, עלול להפוך את תפלתו לתפלת קבע. ברכה כזו נאמרת (כביאור הגמרא) בלשון קבועה ולא בלשון תחנונים דווקא.

הסכנה של אי-חידוש בתפלה מתעוררת ביתר תוקף ביחס לשיטת ר' עקיבא. אדם שתפלתו שגורה בפיו - מתפלל מן הזכרון, וממילא אינו יכול להוסיף דבר בתפלתו.

ההסבר הרביעי ל"תפלת קבע", המתייחס לזמן התפלה (ולא לאופייה) מזכיר לנו משנה דומה המופיעה במסכת אבות (פ"ב מ"ג) רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקרית שמע ובתפלה. וכשאתה מתפלל - אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא".

נראה, שהביטוי "אל תעש תפלתך קבע" בדבריו של ר' שמעון מכוון לזמן התפלה, כפי שהוא אומר במפורש בראשית דבריו - "הווי זהיר בקריאת שמע ובתפלה". מכאן, אפשר להבין את ההסבר הרביעי למונח "תפלת קבע" במשנתנו.

ועוד מצינו בדברי קודשו של המגיד ממעזריטש זי"ע (אור תורה, בסופו) המפרש את המשנה באבות (שם), "אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום": "אל תעש תפלתך קבע - פירוש שלא תתפלל לצורך עסקיך, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום - רצונו לומר: בשביל השכינה הנקראת מקום. וכן הוא בספר הזהר, שהם נקראים כלבים עזי נפש שצווחין הב הב וכו'. וזהו שכתוב בתהלים (כז, ד) "אחת שאלתי וגו' אותה אבקש", רצה לומר: בשביל השכינה".

תפלה על צער השכינה

מובא בשמו של הגה"ק רבי שמחה בונם אלתר זצ"ל, האדמו"ר מגור זי"ע אשר הרבה לדבר על כוונת האדם בתפלתו ובבקשתו על הענינים החסדים לו.

גם על הצער שיש להקב"ה מכך, שהרי נאמר בישעיהו (סג, ט) "ובכל צרתם לו צר", וממילא כאשר אדם מתפלל על הצער שיש כביכול להי"ת מצרתו - תפלתו מתקבלת.

ונוהג היה להביא בשם רבי בער זצ"ל על מאמר חז"ל "וְכִשְׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל, אֶל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קִבַּע, אֲלֵא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לְפָנַי הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב) פִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֲרָךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנָחָם עַל הָרָעָה" (אבות פ"ב מ"ג) שעקר כוונת התפלה תהיה רחמים ותחנונים לפני המקום בעבור הצער וגלות השכינה. כי הקב"ה משתתף עמנו בצרה, כמאמר דוד המלך בתהלים "עמו אנכי בצרה".

יוסף הצדיק

המדרש אומר, כשם שלא פייס יוסף את אחיו אלא בבכי, כך הקב"ה אינו גואל את ישראל אלא בבכי, שנאמר: 'בבכי יבואו ובתחנונים אובילם. אמרו רבותינו ז"ל: "בבכי יבואו", ע"י תשובה, ותחילת התשובה היא התפלה שנאמר: קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. אין דברים אלא תורה ותפלה, אם-כן התפלה היא אחד הדברים העומדים ברומו של עולם ויש בתפלה כח לבטל כמה וכמה גזירות. והנה מתעוררת כאן השאלה: האם חסר בישראל תפילות? האם חסר בישראל בכיות? האם חסר בישראל צדיקים וקדושים המקיימים "והגית בו יומם ולילה"? ואם כן מדוע עד עתה אנו בגלות ועדיין אין אנו נגאלים?

לשאלה זו השיב רבנו יעקב המגיד מדובנא תשובה פשוטה, והיא: שעלינו לדעת שהתפלה נקראת עבודת ה', וכולנו עובדים את ה', אבל כל אחד כפי יכולתו הפרטית, שלא תבוא צרה בעולם. בית-דין גוזרים יום תענית ותפלה, והנה כולם מתאספים בבית הכנסת ובוכים ומתפללים, קוראים תהלים וסליחות ותוקעים בשופרות, וכל מי שרואה אותם רואה איך שהם דומים למלאכי ה' צבאות, ובכיותם בוקעת את הרקיע. אבל כל אחד מתמקד בבעיותיו הפרטיות שלו ולא בכלל ישראל, למשל אחד סובל מהפרנסה אזי בשעת התפלה הוא מבקש עבור פרנסתו, וכן מי שיש לו חולה או דבר אחר גם זה בוכה ומבקש על עצמו, והקב"ה שומע תפלתם ועונה להם כפי בקשתם. אבל לא זה שמבקש הקב"ה מאתנו, אלא יש תפלה מיוחדת הנקראת: 'לשם יחוד קודשא בריך-הוא, ולאקמא שכינתא מעפרא' (להקמת השכינה מן העפר, מהגלות), בלי שום הנאה עצמית כלל, והיה אם היינו כולנו מכוונים על זה אזי בוודאי שהיינו נגאלים.

תפלת חנה

בספר שמואל (פ"א) מובא המעשה - חנה אשת אלקנה אשר לא היו לה ילדים, וכשעלתה חנה אל משכן ה' בשילה, בכתה חנה במר לבבה ונדרה נדר לה', שאם היא תזכה לבן, הרי היא תקדישו לעבודת ה' כמו שמבואר שם. ובסוף תפלתה נתברכה על ידי עלי הכהן שהיה גדול הדור, שה' ימלא את שאלתה. ויהי לתקופות הימים ותהר חנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל, כי מה' שאלתיו. וממנו גדל שמואל הנביא. ונאמר שם בפסוק אודות תפלת חנה "וחנה היא מדברת על לבה, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע".

ובגמרא במסכת ברכות (לא.) אמר רב המנונא, כמה הלכתא גברוותא (כמה הלכות חשובות) איכא למשמע מהנך קראי דחנה (יש ללמוד מהפסוקים של חנה).

"וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות" מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו, כלומר שלא יתפלל רק בהרהור הלב אלא יבטא את התפלה בשפתיו ממש.

"וקולה לא ישמע", מכאן שלא ישמיע את קולו בתפלתו (בתפלת העמידה) ותניא, המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה, שמראה כאילו אין הקדוש ברוך הוא שומע תפלה בלחש. המגביה קולו בתפלתו הרי זה (נוהג בדרך) מנביאי השקר, שנאמר בהם (מלכים פ י"ח) ויקראו בקול גדול.

ויש אומרים שמה שאמר רב המנונא שלא ישמיע קולו בתפלתו, היינו שצריכה התפלה להיות בלחש עד שלא תשמע אפילו לאזניו של המתפלל בעצמו. ומכל מקום בתלמוד שלנו ובתלמוד ירושלמי מוכח שלא נאסרה אלא השמעת הקול בתפלה לאנשים אחרים, אבל המתפלל בעצמו יכול להשמיע לאזניו. ואדרבא כתב הטור שהדעת ניתנת שיותר טוב להשמיע לאזניו, כי אז יוכל לכוין יותר. וכן כתב הרמב"ם ז"ל, (הל' תפלה פ"ה ה"ט) "השוויית הקול כיצד לא יגביה קולו בתפלתו ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש, ולא ישמיע קולו אלא אם כן היה חולה או שאינו יכול לכוין את לבו עד שישמיע קולו הרי זה מותר, ובלבד שלא יהא בציבור כדי שלא תטרף דעתן מקולו. וכן פסק הרשב"א, שלכתחילה מצוה להשמיע לאזניו, וכן פסק מרן השלחן ערוך (סי' קא סע'

ב), וכן האריך בזה להלכה ולמעשה מרן הרב עובדיה יוסף שליט"א (שו"ת יבי"א ח"ד סי' יח), שלכתחילה יש להשמיע לאזניו מה שמתפלל, וכמבואר. קטז

מתפלת חנה ניתן ללמוד עוד כמה הלכות בענייני תפלה מתוך הפסוקים המתארים את תפלת חנה שהתחננה לפני ה' שילדו לה ילדים, ונדרה נדר לה' שאם יולד לה בן הוא יוקדש לעבודת ה', ואחר כך בירכה עלי הכהן שהיה גדול הדור, שימלא ה' את שאלתה.

ובהמשך הפסוקים נאמר כי חנה זכתה לבן וקראה שמו שמואל, ואחר שגדל הנער שמואל הביאתו אמו אל משכן ה' בשילה, והביאוהו לפני עלי הכהן להראותו שנתקיימה ברכתו ונבואתו, וכה אמרה חנה לעלי הכהן "אנכי האשה הנצבת עמכה בזה להתפלל אל ה', אל הנער הזה התפללתי ויתן ה' לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו".

וממה שנאמר אנכי האשה הנצבת "עמכה" בזה להתפלל, למדו בגמרא, מכאן שאסור לישיב בתוך ארבע אמות של המתפלל. שהרי מתוך מה שאמרה חנה הנצבת (כלומר עומדת) "עמכה" מוכח שגם עלי הכהן היה ניצב על עמדו כמותה בעת שהתפללה, וזאת לפי שאסור לישיב בתוך ארבע אמות של המתפלל, וכך פירש רש"י בגמרא.

אבל התוספות כתבו, שאילו נאמר היה בפסוק "עמך", היה משמע באמת שעלי ניצב על עמדו בתוך ארבע אמותיה של חנה, וכמו שפירש רש"י, אבל מכיון שנאמר "עמכה" בה"א, דקדק לכתוב כן משום שעלי לא היה בתוך ארבע אמותיה אלא בחמישית (כלומר האות ה"א שנוספה במילה עמכה באה לרמוז שהיה עלי יושב באמה החמישית, כי האות ה"א גימטריא חמש) ולכן יכול היה עלי לשבת. ושיעור ארבע אמות הוא כמעט שני מטרים.

וממה שנאמר הנצבת "בזה" למדו ששיעור האיסור לישיב בסמוך למתפלל הוא ארבע אמות, כי "זה" בגימטרייה שנים עשר, ארבע אמות לימין המתפלל, ארבע לשמאלו, וארבע לפניו, סך הכל שנים עשר. ולפיכך מעיקר

קטז ואף על פי שבבדק הבית כתב מרן השלחן ערוך שמדברי הזוהר נראה שנכון שלא ישמיע קולו אפילו לאזניו, מכל מקום העיקר להלכה כמו שפסק בספרו שלחן ערוך שנתחבר אחרי ספר בדק הבית, ובו פסק מרן שצריך להשמיע לאזניו, וזאת משום שמרן חזר בו וראה שאין הכרח מדברי הזוהר לומר שלא ישמיע לאזניו.

הדין מותר לשבת מאחורי המתפלל אף בתוך ארבע אמותיו, אולם למנהג האשכנזים יש להחמיר בזה אף לאחריו, ולסברתם "זה" רומז לארבע אמות מלפניו וארבע מלאחריו, ועוד ארבע אמות לצד המתפלל, משום שאין צורך ללמדינו ברמז מיוחד לשני צידי המתפלל, שהרי דבר פשוט הוא שאין לחלק בין צד ימין לצד שמאל. ולכן שני הצדדים נחשבים לאחד.

וכן נפסק להלכה בש"ע (סי' קב סע' א) וז"ל: אסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל בין מלפניו בין מן הצדדין (בין מלאחריו), (תוס' ומרדכי ואשרי פ' אין עומדין) צריך להרחיק ד' אמות ואם עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות, ואפילו בפרק איזהו מקומן אינו צריך להרחיק ויש מתיר בעוסק בתורה, אע"פ שאינו מתקוני התפלות ויש מי שאומר דה"מ מן הצד, אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור, אפילו עוסק בק"ש.

ובמשנ"ב (סק"ד) פסק דאף מלאחריו אסור לעבור.

תפלת חוני המעגל

מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו התפלל ולא ירדו גשמים מה עשה עג עוגה ועמד בתוכה ואמר לפניו רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות התחילו לירד בזעף אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלם להר הבית מפני הגשמים באו ואמרו לו כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן אמר להן צאו וראו אם נמחת אבן הטועים שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר (משלי כ"ג) ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך (משנה תענית פ"ג מ"ח).

תפלתו של חוני המעגל היתה כשיחה בינו לבין אביו, ללא מחיצות, עד כדי "נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מכאן עד שתרחם על בניך". משפט זה יכול רק חוני המעגל לומר "ואלמלי חוני אתה גוזרני עליך נידוי", אך עצם היסוד שתפלה הינה קשר חי בינינו לאבינו שבשמים נכון לגבי כל אדם באשר הוא.

פרק ל"ז

חזרת הש"ץ

וחייב האדם שלא לדבר בעוד ששליח ציבור מחזיר התפלה,
 ושיכוון לשמוע ברכותיה ושומע כעונה (רבנו אבודרהם ז"ל).

דיני חזרת הש"ץ

אחת הבעיות הקשות ב"מכת הדבר" בכותלי בית הכנסת ומחוצה לה (כאשר מתפללים מחוץ לבית הכנסת) היא הדיבור בחזרת הש"ץ, שלדאבון לב, אין שימת לב מספיקה להלכה זו, דהרי כבר צייטנו וחזרנו כמה וכמה פעמים את חומרת איסור הדיבור בבית הכנסת. מאחר וישנם אנשים המשוחרים בחזרת הש"ץ מחוץ לבית הכנסת, כגון שמתפללים בעבודה או בית אבל ל"ע וכו'. וידוע ע"פ רבותינו כי חזרת הש"ץ תוקנה להאמר בקול רם, בכדי שאם יהיה בקהל משהו שאינו בקי ואינו יודע להתפלל בעצמו, ישמע התפלה מפי השליח ציבור ויצא ידי חובתו. ויש טעם בתקנה זו גם בזמנינו. גם באמצעות חזרת השליח ציבור אנו זוכים באמירת הקדושה (נקדישך ונעריצך וכו'), וזוכים בעניית אמנים וכדומה.

ואינו יוצא ידי חובת התפלה מפי השליח ציבור, אלא מי שאינו יודע להתפלל בעצמו, אבל מי שיודע להתפלל, חייב להתפלל בעצמו. ומי שאינו יודע להתפלל בעצמו, והוא מבין את מילות התפלה, עליו להטות אוזן להקשיב היטב לשליח ציבור ולצאת ידי חובה בתפלתו. ובזמנינו תהלות לאל יתברך, הכל יודעים לקרוא, וגם מצויים סידורי תפלה בשפות שונות, כך שאף מי שנשאו לבו לחזור בתשובה ולהתפלל, אפילו אם לא התפלל מימיו, יוכל לעשות זאת בנקל. לכן על כל אחד ואחד להתפלל בעצמו, ואחר כך בחזרת הש"ץ אינו יוצא ידי חובתו.

נאמר במשנה מסכת ראש השנה (דף לג): "כשם ששליח צבור חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב, רבן גמליאל אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן". ובגמרא שם (דף לד): [תוספתא] "תניא אמרו לו לרבן גמליאל לדברין למה צבור מתפללין? אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפלתו וגו' אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי".

וראה מה שכתוב בתיקוני זהר (תיקון יח דף לג) רשיעיא אדחין מתמן ולא יהיב להון שאלתין דילהון אלא עלייהו אתמר מי בקש זאת מידכם רמס חצרי. ואילון רשיעיא דהוו מבזין למלכא בצלותהון דמנחון למשמע צלותא ופסקין לה על שיחה בטילה.

פסק הטור (סי' קכד) "והקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכת החזן, לומר אמן", וכן פסק בש"ע (שם סעי' ד) "כששליח ציבור חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן...". ובמשנ"ב (סקי"ז), כתב "ולכוין, ע"כ יש לזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה".

רבנו אבודרהם ז"ל כתב: "וחייב האדם שלא לדבר בעוד ששליח ציבור מחזיר התפלה, ושיכוון לשמוע ברכותיה ושומע כעונה... וכן כתב כלבו (סי' יא) "על כן כל אחד ואחד יתן אל לבו להיות ירא וחרד מפני בוראו, ולא ידבר בשעה שהחזן מתפלל שמנה עשרה, הטעם למה גדול העונה אמן יותר מן המברך לפי שאמן בגימטריא כאותיות השם בקריאתו ובכתבו המברך ברכו ככתבו והעונה אמן ברכו מזה ובזה ומאמן אותו בהן".

"ומרן הב"י (סי' קכד) מביא בד"ה "וז"ל א"ח כתב ה"ר יונה... ולא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ מתפלל, ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערין אותו". עכ"ל. וכך פסק מרן בש"ע (סי' קכד סעי' ז). ונראה כי לשון "גדול עונו מנשוא" לשון מאוד קשה, דהרי מוזכר בבראשית (קין) "גדול עוני מנשוא". ונראה שמרן ז"ל השתמש בביטוי של הרג, ואולי, לענ"ד, דברים אלו צריכים להורות לנו דרך בחיי התפלה, של האדם, עד היכן מגיע דיבור בחזרת הש"ץ, השתיקה שווה להם. וזכורני סיפור על אברך בישיבה שרבו (ה"אמרי אש") קראו "גדול", והנ"ל לא הבין מדוע רבו מכנו "גדול" וכאשר שאל לרבו ענה לו עיין בש"ע לגבי שיחת חולין בשעה שש"צ מתפלל, ואם

שח הוא חוטא ו"גדול" וכו'.. ובמשנ"ב בד"ה "מנשוא" כתב "בא"ר בשם הכל בו אוי להאנשים שמשכיחים בעת התפלה כי ראינו כמה בהכ"נ נחרבו בשביל עון זה...".

וראה מה דכתב גאון עוזנו ותפארתנו, מרן חיד"א בספה"ק "קשר גודל" (סי' יח) "לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטא וכו'... ואם גמר תפלתו בלחש, ועדיין הש"צ אינו מתחיל החזרה, חטא חמור לדבר בין לחש לחזרה, גורי האר"י ז"ל". והניף ידו שנית וכתב דברים כעין אלו בספרו "מורה באצבע" "יזהר מאוד להיות אזניו קשובות לחזר הש"צ...".

הגאון הנודע ביהודה בדרושי צלח (דרוש ד' לשבת תשובה) כתב בדין עוון המדברים בשעת התפלה וזה לשונו: כבר הוכחתי כמה מפעמים על שיחה בטילה בבית הכנסת, ובפרט בעת חזרת הש"ץ ומעונש המבואר על זה ליצלן רחמנא, וכבר הזהרתי על זה ורואה אני שלא פעלתי כלום ועדיין פשתה המשפחת, לכן אוכיח עוד כמצוה הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים ולא די להם במה שמטמאים בהבל פיהם את ההיכל הקדוש שבבית הכנסת וגם זה באמצע חזרת הש"ץ, המה מבטלים את השכנים ומבלבלים אותם שלא יוכלו לענות אמן.

ועוד הוסיף: והייתי רגיל לשהגיח באמצע התפלה על כל הצדדים כי מחמת בושם ממני היו נמנעים ועכשיו גם בוש לא יבושו וההרגל נעשה אצלם טבע, ואני מקיים בעצמי עוצם עיני מראות ברע, והמה גורמים רעה לנפשם אוי להם דלית להו חולקא באלקי ישראל כמבואר בזהר הקדוש ומי בקש זאת מכם רמוס חצרות קודש.

וכבר הוכחתי על זה אשתקד שהוא דומה למנשה שהעמיד צלם בהיכל, כן המה בוראים משחית ומחבל בבית הכנסת גם מתוך כך לא ישימו לב לענות קדיש וקדושה, בכך מהיום והלאה יקבלו עליהם לעזוב חטא זה ועל כל פנים מן התחלת הש"ץ ברכות השחר עד אחר "עלינו", לא ישיחו כלל ואז ידקדקו לענות קדושה ואיש"ר בכל כחם ואשרי להם.

אוסוף לכך אף את דברי הגאון בעל הבן איש חי זצ"ל פרשת תרומה "כשחוזר הש"צ התפלה יהיו הקהל שותקים ומכוונים לברכות שמברך הש"צ וכו'.

בקיאות בתפלה

הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' קמח) נשאל: האם צריך השליח ציבור לחזור התפלה גם כשכל הציבור בקיאים בתפלה? והשיב, שאף במקום שכל יחידי הקהל בקיאים להתפלל, צריך השליח ציבור לחזור התפלה^{ק"ז}, כי לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים, שיהיה צריך לבדוק ולראות בכל פעם מי יודע להתפלל ומי אינו יודע, אלא תקנתם קבועה לעולם. וכמו שתיקנו חז"ל שהשליח ציבור מתפלל בליל שבת ברכה מעין שבע מפני המתאחרים לבוא לבית הכנסת, כדי שלא יבואו לידי סכנה (שבת כד:), והדבר נוהג לעולם, גם כשאין סיבה זו קיימת, שכל תקנה שתיקנו חז"ל מפני איזו סיבה, התקנה נוהגת לעולם, גם בהתבטל הסיבה אשר בגללה נתקנה".

ולענין חזרת הש"ץ במקום שבו הכל בקיאים כותב הרמב"ם "הואיל ותקנו חכמים שירד שליח ציבור לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי לא תהיה חזרת השליח ציבור ברכה לבטלה כלל מפני עיקר התקנה ואף ע"פ שלא יהיה בקהל מי שאינו בקי... וכן כל דבר הנתקן בשביל דבר אחר אין ענינו שלא נעשית התקנה ההיא עד שיהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו". כלומר, לתקנה יש כוח עצמי ולכן חזרת הש"ץ אינה תלויה במציאותם של אנשים שאינם בקיאים היא מתקיימת אף במקום שבו אין מי שאינו בקי.

תשובה זו הובאה גם באבודרהם (עמ' קיח) ובבית יוסף (קכד).

את דעת הרמב"ם בנוגע לערכה של החזרה כתפלת הציבור ניתן ללמוד מדבריו בפתחת פ"ח מהלכות תפלה, שם הוא מצטט את דברי הגמרא ביחס למעלת התפלה בציבור. בהמשך הוא כותב "וכיצד היא תפלת הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים...". כלומר, תפלת הציבור "הנשמעת תמיד" היא דווקא חזרת הש"ץ. לפיכך כותב הרמב"ם (פ"ט, ה"ג) שבזמן חזרת הש"ץ: "הכל עומדים ושומעים... בין אלו שלא יצאו ידי חובתן בין אלו

ק"ז מרן הב"י (קכד) הביא בשם ה"ר דוד אבודרהם (עמ' קיח) שנשאל הרמב"ם (פאר הדור סי' קמח) קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה אם ירד שליח ציבור לפני התיבה ויחזור התפלה בקול רם והשיב הואיל ותקנו חכמים שירד שליח ציבור לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי לא תהיה חזרת השליח ציבור ברכה לבטלה כלל מפני עיקר התקנה",

שכבר יצאו...". וכן בהלכות שופר (פ"ג, ה"י) קובע הרמב"ם שהתקיעות הן בחזרת הש"ץ. מכל זה עולה בברור כי לרמב"ם עיקר תפלת הציבור היא חזרת הש"ץ..

ביטוי חריף יותר לשיטת הרמב"ם בעניין מוצאים בתשובת הרמב"ם לרבי סעדיה (אגרות הרמב"ם מהדורת שילת ח"ב, עמ' תקסה)^{ק"י} באגרות אלו תיקן הרמב"ם להעדיף את תפלת שליח ציבור, לבדה, על פני תפלת הלחש במקרה בו משוחחים בחזרת הש"ץ.

לאור כל זאת כתב הגאון בעל החתם סופר (הובא בספר אגרות סופרים, יד) הפליג והגדיר את תפלת הלחש בציבור כתפלת היחיד. בדומה לכך מובא בשם ריא"ז (שלטי גיבורים סוף ר"ה) כי אין לתקוע בתפלת הלחש בר"ה מפני שתפלת הלחש כיחידים.

מכאן עולה כי בזמננו ניתן לומר שחזרת הש"ץ קבלה מעמד עצמי של תפלת הציבור. משמעות זו הועצמה בכף החיים (קכד סק"ב) מביא את מנהגו של האר"י בעניין, בימי רבנו האר"י ז"ל ניתנה רשות לגלות וגילה הסוד

קיה וזה לשון הזהב: הכל מודים שתקנת תפלה בציבור וצורתה היא שהכל יתפללו בלחש ויחזור שליח ציבור על התפלה בקול רם... ומהשחייב אותי לעשות זאת הוא שהאנשים כולם בשעת תפילת שליח ציבור אינם משגיחים למה שהוא אומר אלא מסיחין זה עם זה ויוציאין (החוצה) והוא מברך ברכה לבטלה כמעט, הואיל ואין שומע לה. וכל מי שאינו בקי, כאשר הוא רואה תלמידי חכמים וזולתם מסיחים וכחין ורקין ומתנהגין כמי שאינו מתפלל בשעת תפילת שליח ציבור, עושה גם הוא כזה. ונקבע בלבבות האנשים כולם, שאין תפלה אלא בשעת הלחש. ואנו אומרים באיסורי תורה 'עת לעשות לה' הפרו תורתך', ומכל שכן בתקנת התפלה. ובזה יש משום הסרת חילול השם שחושבים בנו שהתפלה אצלנו שחוק ולעג.

בנו של הרמב"ם רבי אברהם בספרו החשוב שכתב בערבית יהודית על סדרי התפלה מעיד שגדולי ישראל אימצו את ההלכה שאמר אביו, ונצטט: "וכבר נודע ונתפרסם מה שתיקנו אבא מארי זצ"ל והסכימו עליו תלמידי חכמים שבדורו שהיו עמו, וזאת בראותו שבאמירת שליח ציבור את התפלה בקול בחזרה אחר הלחש, לא כל האנשים מתפנים לשמוע אותו בתשומת לב ובעמידת נימוס כעמידתם לתפלה, אלא עמידת טורח והתעסקות בשיחה זה עם זה, שיחה בטילה וכד'... תקנה זאת התפרסמה בארץ מצרים במשך כל חייו ז"ל ולאחר מותו והותקנה כתקנה שלא כמו זולתה. והאנשים ניצלו מהמכשול שהיו נכשלים בו, ולא חלק עליו ז"ל איש מחכמי דורו בזה ולא קבע שזה בניגוד לחכמים אף על פי שזה בניגוד ללשון התלמוד".

של החזרה שמעלתה יותר גדולה מן הלחש ושניהם חובה כמבואר בשער הכוונות דרוש א'... ולכן האר"י ז"ל בחזרת הש"ץ היה עוצם עניו ושומע ומתכוין לדברי הש"ץ.

איסור לימוד בחזרת הש"ץ

פסק מרן בש"ע (סי' קכד סע' ד) דאסור ללמוד בחזרת הש"ץ ועל הקהל לשתוק, ולכוין לברכת החזן, ואם אין תשעה מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה, עכ"ל. ונראה מדברי מרן דאין "היתר" ללמוד בחזרת הש"ץ, ואף ללמוד תורה, שאולי היה ניתן להתיר, קמ"ל שלא ניתן ללמוד, אמנם ישנם פוסקים שמתירים ללמוד וסוברים שאין למחות ביד אותם אנשים הלומדים, אם הם מכוונים לענות אמן כראוי. אך לענ"ד נראה קשה, מכמה סיבות: חדא דאיך יוכלו לענות אמן וגם ללמוד איזה סוגיא או תירוץ, שני - אף לאותם פוסקים שהתירו, התירו שאותם יכוונו לסוף הברכה (משנ"ב). שלישי - הקהל יחשוב דמותר לדבר, ובכך תגרם שהתפלה בציבור תפגם, חלילה. לכן על כל היושבים ראשונה במלכות, להתריע ולהורות חד משמעית דחזרת הש"ץ אינה לש"ץ בלבד, אלא לכל הציבור, דהרי דעת האר"י הקדוש שאם האדם לא ישים על לבו ויכוון לש"ץ מתחילת החזרה ועד סופה מילה במילה הרי לא קיים מצות תפלת החזרה כתקנה. ולדעת המקובלים חזרת הש"ץ גדולה מתפלת הלחש.

עוד נוסיף בשם הפוסקים, שבעוון זה של שיחה בטלה בשעת החזרה נחרבו כמה בתי כנסיות (כ"כ הכל בו. והביאוהו האחרונים) ואמרו בשם הגה"ק רבנו ישראל אבוחצירא (בבא סאלי), שסיבה גדולה שכמה קהילות בישראל ניצלו בימי המלחמה הגדולה, היא מפני שעמדה להם זכותם שהיו נזהרים מאד משיחה בטלה בבית הכנסת, וראוי למנות אנשים שיהיו אחראים על שמירת השתיקה בבית הכנסת, שיעירו ויענישו ויביישו את מי ששונה וחוזר ושונה בעון זה אשר על אלו המבלים זמנם בשיחה בטלה בבית הכנסת אמר ה' יתברך לישעיהו נביאו (פרק א), "כי תבאו לראות פני, מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי". ובודאי מרובה מידה טובה, שמי שנזהר בכבוד בית הכנסת, ונזהר שלא לדבר בשעת החזרה, והוא מכבד את ה' יתברך, גם הקדוש ברוך יכבדו ויתן שכרו מושלם. כדרך מה שנאמר (בשמואל א, ב), כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו.

ומצאתי בשם הגאון בעל קהלות יעקב (הגרי"י קנייבסקי זצוק"ל) שהקפיד הרבה על אותם אנשים שלמדו בחזרת הש"ץ וביקש שלא ילמדו בשעת התפלה וישמעו חזרת הש"ץ כהלכתה מתחילתה ועד סופה, ואמר שלא ילמדו ממנו כיון שאינו שומע, ולכן היה אומר תהלים בחזרת הש"ץ.

ומובא גם בשם ערוך השלחן (אות ט) דאין ללמוד או לקרוא תהלים בעת חזרת הש"ץ גם אם עונה אמן בסוף כל ברכה, ומי שעושה כן יש לגעור בו.

פוק חזי מה דכתב בספר המחכים (ר' נתן ב"ר יהודה חי במאה הי"ג). "מעולם לא עברתי על דעת חבירי והם בקשו ממני לסדר סדר התפלה יחד למען ירוץ קורא בו, למען ולדעת במה יעבוד בוראו שהרי כתיב שויתי ה' לנגדי תמיד, פירוש כשאדם מתפלל יהיה כאלו שכונה לנגדו, ואין מעמידין לפני מלך אלא מי שיודע בתכסיסי מלכות, על כן שמתני פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש, כי ביוצרי בטחתי ולכבודו הוחלתי כי התפלה במקום עבודה שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם", איזהו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, שהרי הכהנים היו לומדים הלכות עבודה בטרם החילים לעבודה, כך טוב שילמדו יורדי לפני התיבה הלכות תפלה בטרם החלם להתפלל..."

לכן, עצה טובה אשית לך, בחזרת הש"ץ תתרכז היטב בברכות, וענה בזמן, וכל מי שחלילה ישוחח עמך, עשה עצמך כאלם, ובכך תנצל בע"ה מדיבורים בחזרת הש"ץ, דכבר דנו בארוכה בהלכות חזרת הש"ץ כאמור, מדוע לא ניתן לשוחח, ובפרט בתוך בית הכנסת שרבים הלכותיה ואיסור הדיבור בה.

לצערינו רואות עיננו כיצד אנשים הולכים סהרורים בחזרת הש"ץ ומחפשים בספריית בית הכנסת ספרים לקריאה ועיון באמצע חזרת הש"ץ, ומתעמקים ומתענגים כאילו לא חשו מעולם עונג וטעם של ספר, ונשאל את אותם אנשים המחפשים עונג, האם בביתכם אתם עושים כך, מחפשים כל רגע פנוי לקריאת ספרים. וראינו גם "מדריכי הצאן" שמכינים שיעור לתלמידיהם בחזרת הש"ץ, כיצד רב זה יוכל לתת מוסר לתלמיד שרואהו מתנהג בצורה שכזו.

איכות תפלה

פעמים רואים אנו כיצד אנשים שוכחים שהם נמצאים בכלל בתפלה ובתוך כותלי בית הכנסת, בסיום תפלת העמידה, במקום שימתינו לחזרה, הם מתפללים זה עם זה, ומפריעים לאילו שחושבים שבאמת צריך גם להתפלל!!! בזמן חזרת הש"ץ חושבים הם שהם "פטורים" מעניית ברוך הוא וברוך שמו, ואמן, מאחר והם עסוקים ועוסקים ברומו של עולם, (לדעתם!) בליבון הסוגיא בגמרא או בהלכה. [יש גם אותם שגומעים את כל העלונים, ועל זה בודאי יש לכתוב נושא בפני עצמו] אפשר לומר בגאון, כי גם למושג "תפלה" (לני"ל) מגיע גם לקבל מעט "זמן איכות", ולהיכנס לבית הכנסת להתפלל באמת. וכמובא בגמ' ברכות (כא). "ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו".

לאותם המקפידים בכל עת ובכל זמן לעסוק רק בתורה (רק בזמן התפלה).... האם בזמן שהם בשיחה עם מאן דהו, ומדברים רבות על דא והא, האם הם עוצרים את המחשבה בשיחה, מדיד ברגע של "ביטול תורה"? האם חוזרים מיד לליבון הסוגיא? או חלילה שממשיכים לנסות לדלות עוד חומר, שפעמים מגיע עד כדי לשון הרע והוצאת ש"ר, רח"ל. האם גם בשעת האכילה, הם מתרצים תוספות? עד כדי כך שאינם מרגישים טעם האוכל, כפי שסופר על גאון אמתי נ"ע ששתה בטעות "מרק" שזה היה מי הסבון שהוכנו ע"י הרבנית לשטיפת הכלים!!! "לכל זמן ועת לכל חפץ", וחלילה ש"נתפס" מבטלים תורה בזמן "האיכות" האמתי והנכון במשך היום, ואילו בזמן התפלה נראה סהרורים שחוששים לאיבוד "זמן איכות בתורה", ונרמוס ברגלנו את התפלה מסיבת "איכות".

וכדי לצאת מן הספק, במקום שרבים מפטפטים או אנשים שאינם יראים ויש חשש שלא יהיו תשעה שיענו אמן אחר חזרת הש"ץ, יתנה החזן בלבו, שאם הדין כסוברים שצריך תשעה עונים, אזי חזרת הש"ץ שלו תהיה תפלת נדבה, וכיוון שרשאי אדם להתפלל תפלת נדבה, ממילא לכל הדעות לא יהיו ברכותיו לבטלה (משנ"ב קכד, סק"ט). ק"ט

ק"ט הן הראיני ידידי וחביבי בנש"ק הרה"ג ר' צבי יוסף הירש שליט"א, מהספה"ק "שלחן הטהור" לשר בית הזהר מרנא מהרי"א מקאמארנא וצוקללה"ה וז"ע (הלכות תפלה

חיוב העמידה בחזרת הש"ץ

הרמב"ם (בפרק ט מהלכות תפלה) כתב בזו הלשון: ואחר שיפסע השליח ציבור שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד, מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל, והכל עומדים ושומעים ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה, בין אלו שלא יצאו ידי חובתן בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן. ע"כ. ומדבריו משמע לכאורה שיש לעמוד במשך כל זמן חזרת התפלה, שהרי כתב בפירוש "והכל עומדים ושומעים". משמע שעל כל הציבור יש לעמוד בשעת החזרה. וכן כתב הרמ"א בהגהת השלחן ערוך, בשם ספר מנהגים, שיש לעמוד במשך כל זמן חזרת התפלה.

אולם, הג"ר יעקב חאגיז (שו"ת הלכות קטנות) כתב, שע"פ הגמרא יש מקום להוכיח שמותר לשבת בשעת החזרה, אך באמת מסתבר יותר שיש לעמוד בשעת החזרה. וסיים "ומכל מקום ראיתי בבית הכנסת של האשכנזים בוירונוא שכל הקהל יושבים בחזרת השליח ציבור, אבל בבית הכנסת של הספרדים, שם היו הכל עומדים בשעת החזרה, וכן מסתבר". וכן פסק מרן החיד"א, ועוד מרבותינו האחרונים.

ולעומת זאת בספר תורת חיים כתב, שבמדינתנו רוב העם יושבים בשעת חזרת התפלה. וכן כתב הגאון רבי אברהם הכהן מסלוניקי, שמותר מעיקר

סי' קכד סע' יא) וזה לשון קודשו: אם יש מנין מצומצם והש"ץ מתיירא שלא ישימו לב על תפילתו, לא יתנה אם לא ישמעו הקהל תהיה תפלתו נדבה, דזה אינה בקול אל בלחש! אלא הוא יתפלל כדרכו, אם הם אינם שומעים הם פושעים! אבל תפיתו מתקבלת והוא בעצמו יוצא ידי תפלת חזרה דהא אמרה בעשרה, עכ"ל. ובהערות וצינונים שם (סקי"ז) הוסיף וז"ל, דלא כמש"כ בספר שלחן שלמה הובא במשנ"ב (סקי"ט) עיי"ש, ע"כ העתקת לשונו הקדוש ולשון הערה. והרה"ק לשיטתו דתפילת חזרה ותפילת לחש שני דברים הם וא"א לערב אחד בשני, ולכן רק בתפילת לחש שייך נדבה ולא בחזרה, בקול רם, ואוסיף עוד נקודה קטענה שעל יסוד דין דתפילת לחש וחזרה דשני חיובים הם כתב הרה"ק (שם) וז"ל: קבלת מרן האר"י ז"ל יכריע דעת הפוסקים ובכל מה שסברו סברות בענין חזרת התפלה אינו אלא לשיטתם דתפילת חזרה בזמן הזה שכולם בקירין אין אלא שלא לבטל מנהג קדמון. אבל לפי דעת אור שבעת הימים האר"י שהם לחיוב והכרח להתפלל שניהם, יש שיטה אחרת והלכות אחרות כמו שנבאר אחת לאחת, עכלה"ק. ובכל סימן קכד מבאר כל ההלכות שלפי האר"י ז"ל חולקות על הפוסקים האחרים, וכתבתי זאת בכדי להתוודע ולהגלות כי יש עוד דעה בענין זה וראוי מאד לצרפה משום שהיא דעת האר"י הקדוש זי"ע.

הדין לשבת במשך חזרת הש"ץ, מכיון שכל הקהל יצא כבר ידי חובת התפלה בתפלת לחש. וכן כתב הגאון ממניסק בעל האור גדול, והביא ראיות לדבריו. וכן פסק הגר"ע הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי, שדברי הרמ"א שיש לעמוד בשעת החזרה אינם אלא בתורת מנהג, אך אין בזה חיוב ממש מן הדין, ובמקום צורך מותר לשבת בשעת חזרת התפלה. ומה שכתב הרמב"ם "הכל עומדים", אין כוונתו בזה לעמידה ממש, אלא הכוונה עמידה בשתיקה, שאסור לדבר בשעת חזרת התפלה. והביא ראיה לזה. וכן מוכח מדברי הרמ"א, שלא הביא את המנהג לעמוד בשעת החזרה, אלא בשם ספר מנהגים, ולא העיר שכן משמע מדברי הרמב"ם, שכן בדברי הרמב"ם יש לפרש שאין הכוונה לעמידה ממש. וכמבואר.

ולכן העיקר להלכה שמותר לשבת במשך חזרת התפלה, אולם המחמיר לעמוד במשך כל זמן חזרת התפלה, תבא עליו ברכה. וכן נוהגים כיום בכמה מקומות של בני תורה, שעומדים במשך כל חזרת התפלה. אך כאמור, אין זה חיוב מן הדין, אלא בתורת חומרא בלבד. ובמקום שלמען הסדר הטוב צריך שישבו הציבור בתפלה, שבכל ישבו כולם בשקט ולא ילכו ויבאו וישוחחו בשעת החזרה, יש להנהיגם לשבת בשעת החזרה, כי הדיבור בשעת החזרה בדברים בטלים הוא איסור גמור.

אנזיתי נזותר לשבת בחזרת הש"ץ

מעיקר הדין מותר לשבת בשעת חזרת התפלה שעל ידי השליח ציבור. כלומר, אחר תפלת העמידה שכל אחד ואחד מתפלל בעצמו, מותר לציבור לשבת ולענות ברוך הוא וברוך שמו ואמן כאשר הם יושבים, ואינם חייבים לעמוד במשך כל זמן החזרה.

אלא שאין היתר בזה, אלא לאחר שסיים השליח ציבור את ברכת "האל הקדוש", שכן כתב מרן הש"ע (סי' קכג), שלאחר שמסיים כל אחד ואחד מן הציבור את תפלת הלחש, עליו לפסוע שלוש פסיעות לאחוריו, ואז יעמוד במקומו ולא יזוז. ולא יחזור למקום שבו התפלל, אלא כאשר יגיע הציבור עם החזן לקדושה (נקדישך ונעריצך). שאז יחזור למקומו ויאמר את נוסח הקדושה כדין. ולאחר הקדושה ישאר במקומו, ויענה ברוך הוא וברוך שמו לברכת "האל הקדוש". ולאחר ברכה זו רשאי לשבת במקומו.

וכתב בספר תורת חיים, שיש לתמוה על מנהג ההמון שמיקלים בדבר זה, ומיד כשמסיימים תפלתם הם יושבים במקומותיהם, וכשמגיע שליח ציבור לקדושה הם עומדים. שמנהג זה עומד בניגוד למה שפסק מרן השלחן ערוך הנ"ל, שלכל הפחות חייבים לעמוד במקום עד שיתחיל השליח ציבור את חזרת הש"ץ, שאז מותרים הם לחזור למקומם הראשון בשתיקה, ושם יענו לקדושה שבחזרת התפלה. ומן הראוי לעורר את לב העם לכך. עד כאן עיקר דבריו.

ועוד יש להעיר, אודות מה שיש נוהגים, שבשעה שמגיע החזן לברכת "מודים", הם אינם עומדים במקומותיהם לעניית "מודים", אלא נשארים יושבים, ומסתפקים בקימה מועטת לעניית מודים. שמנהג זה אינו נכון, כי חובה עלינו לכרוע בשעת אמירת "מודים", וכאשר אדם עומד, הכריעה שהוא עושה אינה נחשבת כריעה מצד ההלכה, ולכן פסק מרן שליט"א, שחייב כל אדם לעמוד בשעה שמגיע החזן לברכת מודים, כדי שיוכל לכרוע כדין וכפי מצות חכמים.

ואם הוא זקן או חולה שאינו יכול לעמוד אלא במאמץ גדול, יוכל להקל ולשבת מייד כשמסיים תפלתו, ועד עניית הקדושה, ולאחר מכן ישב עד אמירת מודים, ואז יענה מודים כשהוא יושב, ויכרע מעט כשהוא יושב. אבל אדם בריא, חייב לעמוד ממש, כדי שיוכל לכרוע כדין.

ולהלכה: כשמסיים אדם את תפלתו, עליו לפסוע שלש פסיעות לאחוריו. וישאר עומד במקומו עד שיגיע החזן לקדושה, שאז יחזור למקום בו עמד בתפלתו, ויענה לקדושה. וישאר עומד על מקומו עד סיום ברכת "האל הקדוש", ולאחר ברכת האל הקדוש רשאי מעיקר הדין לשבת במקומו, עד שיגיע החזן ל"מודים", ואז יעמוד ויכרע באמירת "מודים", ויוכל לחזור ולשבת בסיום אמירת "מודים".

לשבת בתוך ד' אמותיו של המתפלל

בדין הישיבה בסמוך לאדם המתפלל, בגמרא בברכות (לא:): למדו ממה שאמרה חנה לעלי הכהן בשעה שהתפללה, אני האשה הנצבת "עמכם" בזה, מלמד, שאסור לאדם לשבת בתוך ארבע אמות של המתפלל. והיינו

שכאשר אדם מתפלל תפלת העמידה, אסור לשבת בתוך ארבע אמותיו. ושיעור ארבע אמות הוא קרוב לשני מטר.

והנה אין חילוק בזה אם בא לשבת לפני המתפלל, או בצדדיו, שכל שהוא בתוך ארבע אמות של המתפלל אסור לשבת שם, אלא ירחיק מעט יותר מארבע אמות, ואז רשאי לשבת.

ובטעם האיסור לשבת בתוך ארבע אמות של המתפלל נחלקו רבותינו הראשונים. כי בעל הלכות גדולות כתב שטעם האיסור בזה הוא מפני שהשכינה שורה בתוך ארבע אמות של המתפלל. ומפני כבוד השכינה אסור לשבת שם. וכן משמע מדברי הזהר הקדוש, כי עיקר האיסור בזה הוא מחמת כבוד השכינה. ורבנו הטור כתב בטעם הדבר שאסור לשבת בסמוך למתפלל, שהוא מפני שנראה הדבר כאילו חברו מקבל עליו עול מלכות שמים, ואילו הוא יושב בטל בשלוות נפש ואינו מקבל עליו עול מלכות שמים. ובספר הלכה ברורה הביא את טעמו של רבנו המאירי בזה, שהוא בכדי שלא יתבלבל המתפלל בשעת תפלתו מחמת הסובבים אותו. ועוד הביא בזה טעם אחר בשם ספר המכתם, שהוא בכדי שלא יתבייש המתפלל מחבירו שרואה שהוא בוכה בתפלתו. ויש כמה חילוקי דינים לפי כל טעם שהבאנו, ואנו לא נזכיר עתה אלא את עיקר הדין כפי שפסק מרן הש"ע דאם האדם היושב עוסק בעניני התפלה, כגון שהוא קורא פסוקי דזמרה, או שהוא משלים את אמירת הקרבנות וכיוצא בזה, רשאי לשבת בסמוך למתפלל.

והנה לענין ישיבה מאחורי אדם המתפלל, יש לדון בזה לפי הטעמים שהזכרנו, כי אם נאמר שהאיסור לשבת בסמוך למתפלל הוא מפני כבוד השכינה, הרי שיש לנו לאסור בזה אף מאחורי המתפלל, אבל אם נאמר שטעם האיסור בזה הוא בכדי שלא יתבייש המתפלל, או בכדי שלא יתבלבל, אם כן לא שייך טעם זה כאשר הוא יושב מאחוריו. ולהלכה לדעת הש"ע מסתבר שיש להקל לשבת מאחורי המתפלל. אמנם המחמיר שלא לשבת מאחורי המתפלל, תבא עליו ברכה. ולמנהג האשכנזים יש לאסור בזה מן הדין, שלא לשבת מאחורי אדם המתפלל, שכן כתב הרמ"א, שבני אשכנז קבלו הוראותיו.

ומן האמור אנו למדים שהוא הדין לגבי אדם הרוצה לשבת בסמוך לחזן המתפלל בחזרת התפלה, שאסור לו לשבת, אלא אם הוא מחוץ לארבע אמותיו של החזן. וכן כתב להעיר על זה מרן הגרע"י שליט"א בשו"ת יחוה דעת (חלק ה), שאף המיקלים לשבת בחזרת השליח ציבור, צריכים להזהר שלא לשבת בתוך ארבע אמותיו של החזן. ומבואר במשנה ברורה שעצם עניית האמנים וברוך הוא וברוך שמו אינה גורמת להיתר לשבת בסמוך למתפלל, שדוקא אם הוא עסוק ממש באמירת הזמירות וכדומה היקלו שיוכל לשבת בסמוך למתפלל, מה שאין כן בחזרת השליח ציבור, שאז אסור לשבת בסמוך למתפלל.

ולסיכום: אסור לשבת בסמוך לארבע אמותיו (שני מטר) של המתפלל תפלת העמידה. בין מלפניו, ובין מצדדיו. ויש מחמירים בזה אף כשהוא יושב מאחורי המתפלל. ואם היה עוסק בתפלה, כגון שהוא קורא קרבנות או פסוקי דזמרה, רשאי לשבת בסמוך למתפלל. ובחזרת התפלה אסור לשבת בסמוך לחזן שהוא מתפלל, אלא ירחיק ממנו ארבע אמות, ואז רשאי לשבת, וכמו שביארנו בהלכות קודמות.

עצה טובה לחזרת הש"ץ

מצינו בספר השל"ה הקדוש (על מסכת תמיד - פנ"ד מצוה-נד) שנתן עצה וזה לשון קודשו: ראה ראיתי מהחרדים את דבר ה', שמשימין סידור פתוח לפנייהם בשעת חזרת ש"ץ התפלה, ויהיה עיניהם ולבם שם ולא יראו חוצה, ואז מכוונים על כל מלה ומלה, ועונים קדושה ואמן ומודים בשבח ותהלה הוא העולה למעלה עד רום מעלה, ופותח המקור העליון ומקשר את השתלשלות של העולמות כולן. וכן מבואר בספרי המקובלים השואבים מבאר מים חיים של הזוהר בסוד תיבת אמן ואותיותיו, וכתבו כי העליונים ותחתונים בכלל תלויין במלת אמן, והוא עיקר ושרש ויסוד מוסד לכל העולמות כולן. ומי שמכוין לכל ברכה וברכה היוצאת מפי המברך ועונה אמן בכוונה וכדינו, גורם למעלה קדושה הרבה מאוד ושפע רב טוב לכל העולמות, כי הוא פותח המקור העליון מקור מים חיים כמו שפותח המעיין להשקות לכל הצריכות השקאה. והקול יורד בשמים ממעל ומודיע שכל זו הטובה והשמחה גרם פלוני זה עבד המלך הקדוש. וכשישראל נתונים בצרה ומתפללים, הכרוז יוצא בכל העולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים כמו שהם פותחין שערי הברכות וההשפעה ממעלה ותקובל תפלתם, עד כאן בזוהר (ח"ג רפה, ב). וכן אמרו רז"ל בתלמוד (שבת קיט:). והנה זהו שכרו בעולם הזה, ובעולם הבא מה שכרו, אמרו רז"ל במקום הנזכר (זח"ג רפה, ב) כשיוצא מהעולם הזה אותו שהיה נזהר לענות אמן כראוי וכדינו, נשמתו הולכת ומכרזת לפניו פתחו שערים וגו' כמו שהיה הוא פותח שערי ההשפעה והקדושה בכל יום, ועולה ממדריגה למדריגה להתעדן בגן עדן בעולם הבא, ועליו נאמר כי מכבדי אכבד:

תפקיד חזרת הש"ץ

ידוע שישנם חלקים בתפלה שיכולים להאמר רק באמצעות ציבור, כגון קדיש, חזרת הש"ץ ועוד, וישנם חלקים הנאמרים גם ביחיד כגון: קריאת קורבנות פסוקי דזמרה, תפלת לחש, אע"פ שיש מעלה מיוחדת בתפלה בציבור בכל מצב, אולם ישנו חלק נוסף בתפלה הנאמר רק כאשר מתפללים בציבור ואין היא שייכת לקריאת התורה ועניני קדושה, וזוהי חזרת הש"ץ: רבן גמליאל אומר: "שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן" (ר"ה לג:). גם חכמים מסכימים לדבריו, אלא שנחלקו בשאלה, האם הש"ץ מוציא כ"א ידי חובתו בתפלה, או רק את מי שאינו בקי. הטור מביא סיבה זו להלכה; אולם מוסיף סיבה נוספת לתקנה זו - וגם מחזיר התפלה, כדי שיענו קדושה אחריו (או"ח ככד). הב"ח מסביר מדוע הוסיף הטור טעם נוסף על המובא בגמרא: "...דלטעמא קמא, אם היו כולם בקיאים לא היה צריך להחזיר התפלה, אבל מטעמא בתרא, כדי שיענו קדושה אחריו, אפילו כולם בקיאים צריך להחזיר התפלה" (שם). ומוסיף ערוך השלחן: "ונראה שהיה יכול לומר גם משום ברכת כהנים, דא"א בלא שלש אחרונות" (שם, סעי' ג).

הרמב"ם (תפלה פ"ט, ה"ג) מבאר שמטרת חזרת הש"ץ היא: "להוציא את מי שלא התפלל" ובתשובה מסביר הרמב"ם שאע"פ שהיום אין מי שאינו יודע להתפלל, מ"מ כיון שיש תקנה של חז"ל בעניין זה, אסור לנו לבטלה.

אולם הדבר תמוה, האם משום תקנת חז"ל בלבד יוציא הש"ץ שם ה' לבטלה י"ח פעמים בכל תפלה ותפלה? ויש להוסיף ולשאול, האם מטרתה של חזרת הש"ץ היא להוציא את מי שאינו יודע ידי חובתו בלבד, מדוע יש צורך במנין לתפלה זו, הרי דין "שומע כעונה" נוהג ביחיד ואין צורך במנין.

מרון הב"י דן בשאלה זו ומשיב: "וטעמא דתפלה, דמסתברא שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו" (שם). פירוש הדברים: מאחר ותפלה היא בקשת רחמים, הרי שלכל אחד יש בקשות אחרות ועל כן, אי אפשר להוציא חבר כאשר הוא שומע את התפלה, שהרי דין "שומע כעונה" הוא לא שמיעה טכנית, כטייפ המשמיע את נוסח התפלה, אלא יש בו "התאחדות השומע והמשמיע" (חזון איש, או"ח, כט, א) וכאשר הכוונות שונות, אי אפשר להתאחד

רק במילים החיצוניות. אולם אם כך הם הדברים, כיצד מועיל מנין של יהודים לאחד את השומע והמשמיע בכוונתם. על כן, יש לומר שכאשר הש"ץ מתפלל את חזרת הש"ץ, אסור לו לכוון ולבקש רחמים על צרותיו הפרטיות, אלא יכוון בכל ברכה וברכה על כל כלל ישראל ובתוכם גם את כוונותיו הפרטיות של כל אחד ואחד. ומעלה זו של כוונה כללית יכולה להיות רק כאשר יש ציבור המאחד בתוכו את כל סוגי האנשים ואת כל סוגי הכוונות. על כן ברור שגם בימינו, אע"פ שאין מי שאינו יודע לקרוא את התפלה, יש חשיבות מיוחדת לחזרת הש"ץ בהיותה מבטאת את האחדות של כל הכוונות והבקשות הפרטיות של כל הציבור. ועל כן הקפידה ההלכה על עניית אמן בכוונה לכל ברכה וברכה בחזרת הש"ץ, על אף שכבר התפללנו תפלת הלחש.

מהותה של התפלה

למדנו מתקנת האבות וכן מעבודת הקורבנות. מקרבנות התמיד אנו לומדים שיש חשיבות מיוחדת לתפלה בציבור, שהרי התמיד - קרבן ציבור הוא. אולם מכיוון שאנו לומדים גם מן האבות הרי שיש מצוה להתפלל גם ביחיד, אלא שיש מעלה מיוחדת בתפלת הציבור: "תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים, אין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים. לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור. ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור" (רמב"ם הל' תפלה פ"ח ה"א).

הרמב"ם ז"ל מלמדנו ע"פ דברי חז"ל, מהי מעלתו המיוחדת של "הציבור".

וידוע כי המילה ציבור הוא ר"ת צדיקים, בינונים ורשעים. הרי שמהותו של הציבור הוא בהיותו מעורב מאנשים שונים. ודוקא מקרבן התמיד המכפר על כל עם ישראל אנו לומדים על חיוב התפלה, שהרי כל קיומינו הוא בהיותנו עם אשר בחר בו ה'. כפי שמדגישים אנו בברכת התורה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", ומכיוון שגם האדם היחיד המתעלה במעלות הקדושה ומגיע לדרגות גבוהות ביותר שואב את כל כוחו רק מהיותו חלק מהציבור, ברור הדבר ש"צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור".

תפלה נקראת דבר קדושה

אולם בעוד שתפלה יכולה להתקיים גם ביחיד שהרי האבות תקנו את התפילות, גם כן יש דברים שאינם יכולים להאמר כלל ללא ציבור, וכן אין אומרים קדושה ולא קוראין בתורה, ואין אומרים קדיש אלא בעשרה. ואין הכהנים נושאים ידיהם אלא בעשרה, וכל דבר קדושה לא יהיו אלא בתוך העדה מישראל שנאמר "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (שם הל' ד-ו). הרי שיש לנו כאן עקרון: כל דבר שבקדושה חייב להיות בציבור.

אולם, יש לשאול האם התפלה אינה נקראת "דבר קדושה"? ומה בין קדיש, קדושה, ברכת כהנים וקריאת התורה לבין שאר חלקי התפלה?

נראה ש"דבר קדושה" פירושו דבר הבא ממקור הקדושה - הקב"ה, הכהנים בברכתם הם בבחינת "שליחי דרחמנא" וכן קריאת התורה, זוהי קריאת דברי אלוקים חיים.

אולם גם בקדושה ובקדיש אנו מבקשים שקדושתו של הקב"ה תתגלה בכל מערכות החיים ושאלנו נזכה לקדש את שמו בעולם "כשם שמקדישים אותו בשמי מרום". ולכן אי אפשר לאומרם ביחיד, שהרי כפי שהסברנו בתחילה, כל מעלתו של עם ישראל נובעת מהיותו "עם נבחר" ולא אוסף יחידים. על כן חילקו חז"ל בין התפלה עצמה שהיא עבודת ה' הבאה מהאדם אל בוראו, שהיא יכולה להעשות גם ביחיד. לבין דברים שבקדושה, שהם באים מהקב"ה אלינו, ומכיוון שהם יכולים לחול רק בציבור, יש לאומרם רק בציבור.

הנה בגמרא במסכת ברכות (לא.) אמרו, שואל אדם כל צרכיו בברכת שומע תפלה. וכן פסק הטור באורח חיים (סי' קיט) שואל אדם כל צרכיו בברכת שומע תפלה, לפי שהיא כוללת כל הבקשות. וכן פסק מרן השלחן ערוך, ונעתיק כאן לשונו השייכת לענייננו: "אם רצה להוסיף (בקשה) בכל ברכה מהאמצעות (כלומר, בכל ברכה מלבד שלשת הברכות הראשונות ושלשת האחרונות), מוסיף. כיצד? היה לו חולה, מבקש עליו בברכת רפאנו, היה צריך פרנסה, מבקש עליו בברכת השנים, ובשומע תפלה, יכול לשאול כל צרכיו, שהיא כוללת כל הבקשות." ע"כ.

לשאול על צרכיו

באם האדם רוצה להוסיף באחת הברכות בתפלה איזו בקשה, עליו להתחיל קודם בברכה, ואחר כך להוסיף את הבקשה. ולדוגמא, אם בא לבקש על חולה שיתרפא, יאמר רפאינו ה' וכו', והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכל מכותינו, ותשלח רפואה שלימה לחולה וכו', כי אל רופא רחמן ונאמן אתה וכו', ויסיים הברכה.

ומכל מקום הזהירו הפוסקים, שידקדק אדם בלשונו לבקש בלשון נכונה, ולא יחזור שוב ושוב על בקשתו, וכן לא ישאל בלשון משובשת, שהרי הוא עומד לפני מלך, ועליו לסדר דבריו כהוגן. וכן אם הוא מבקש איזה דבר לצורך עצמו, יזהר שלא יאריך הרבה, אלא יבקש בקשתו בלשון נקיה ובקיצור.

ומרן הג"ר עובדיה יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח סי' יג) דן בשאלה במי שעומד בתפלת שמנה עשרה, ובאמצע ברכת שמע קולינו שמע שהצבור עונים: יהא שמיה רבה מברך, אם רשאי לענות עמהם, שהואיל ומותר לשאול צרכיו בשומע תפלה, אין עניית יהא שמיה רבה מברך גרועה משאר שאלת צרכיו, או דילמא שאין לענות כלל דהוי הפסק באמצע תפלה.

וכתב הרב שליט"א דיזוהר אדם כשמבקש צרכיו, שלא יכוין לתועלת עצמו בלבד, כי אדרבה, בכך הוא אינו נוהג כהוגן, אלא יכוין גם כאשר מבקש צרכיו האישיים, שמבקש בכדי שיוטב לו לעבודת ה' יתברך, וכגון אם מבקש רפואה לעצמו, לא יכוין אך ורק לתועלתו הגשמית שיהיה בריא, אלא יכוין בזה (גם) לצורך עבודת ה' יתברך, שכן החולה, אינו יכול לעסוק כראוי במעשה המצוות. וכן כשמבקש פרנסה בריוח, יכוין גם כן כדי שתהיה דעתו מיושבת לעבודת ה' יתברך. ועל זה אמרו בגמרא במסכת ברכות (גו.) כל המשתף שם שמים בצערו (שמתפלל בצער על פרנסתו, ומבקש שיטב לו שיוכל לעבוד את בוראו כראוי), כופלין לו פרנסתו, שנאמר (איוב כב), "והיה שדי בצריך, וכסף תועפות לך". והאריך עוד בזה מפי סופרים ומפי ספרים ואכמ"ל.

והעלה מורנו הרב שליט"א דמותר לאדם לבקש כל צרכיו בלשון נכונה וצודקת בברכת "שמע קולינו", ויבקש צרכיו אחר שהתחיל בברכה (קודם

אמירת "ומלפניך מלכינו ריקם וכו'", או קודם אמירת "כי אתה שומע וכו"), ויכוון בקשותיו בכדי שיטב לו לעבודת הבורא, ולא רק לצורך תועלתו האישית.

תפלה בכל הנח

מובא בצעטיל קטן (יא) [להרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק ז"ע], דירגיל את עצמו להתפלל כוחו, ובקול המעורר הכוונה, להדבק המחשבה לדיבור, ופניו אל הכותל, בתוך סידור התפלה, בבוקר ובערב, ולא יסתכל לצדדין מתחלת התפלה ועד סופה, ובחזרת הש"ץ והשמו"ע יעיין בסידור לענות אמן בכל כוחו על כל ברכה וברכה, ובשעת קריאת התורה להטות אזנו על כל דיבור ודיבור מהקורא כקורא את המגילה, ולעשות עצמו כאלם בבית הכנסת אפילו קודם התפלה ואחריה עד הליכתו לביתו.

מעלת חזרת הש"ץ

ידוע בכתבי האר"י הקדוש זלה"ה שענין חזרת הש"ץ יש בה מעלה עצומה יותר מתפלת הלחש. רמז רמזו חז"ל (ברכות לב) "התפלל ולא נענה יחזור ויתפלל" ומפרש הגר"א דהיינו חזרת הש"ץ דבה תלוייה קבלת התפלה, ועל זה נאמר "הן א'ל כביר לא ימאס", ודרשו חז"ל (ברכות ח.) אין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים דחזרת הש"ץ במהותה הינה תפלה של ציבור.

ובספר "תוצאות חיים" [לבעל "ראשית חכמה"] (הובא "בנהר של דבש") וז"ל: ובעוד שהחזן חוזר י"ח ברכות אל יעסוק אפילו בדברי תורה, אלא יכוון לענות אמ"ן בכל ברכה, ויהיו אזניו למה שהש"ץ מוציא ויתן עיניו למטה ולכו למעלה כמו בתפלתו בלחש ממש, ולכוין בכל ברכה וברכה כמדתה הראויה להן וירויה בזה שאם לא כיוון בתפלתו בלחש, יכוין בחזרה והוא קצת תיקון וכן מנהג מורנו (הרמ"ק), והמדבר בחזרת הש"ץ הוא קוצץ ומפריד... ואין לדבר דבור אחר אלא אמ"ן.

וכן בספר "בן איש חי" (ש"א פרשת תרומה אות ב), כתב במעלת חזרת הש"ץ וזה לשונו: מבואר בדברי רבנו האר"י ז"ל ע"פ הסוד ומפורש בספר הכוונות דבחזרת התפלה חוזרים ונעשים כל התיקונים שנעשו בתפלת לחש אלא דהחזרה היא מגעת במקום עליון וגבוה יותר ממקום שמגעת שם תפלה דלחש, וזה הטעם דתפלת לחש צריך לדקדק מאד לאומרה בלחש, והקפידו

בזוהר מאד על המרים קולו בתפלתו מפני הפחד מן הקליפות שלא יתאחזו בה, אבל חזרה להיותה במקום עליון וגבוה אין אחיזה לקליפות שם לכך אומרים אותה בקול רם באין פחד.

וכן כתב בספר "שומר אמונים" כי מעלת חזרת הש"ץ יותר גדושה ממעלת תפלת לחש.

טרם אכלה לדבר בענין זה, אוסיף כי ידוע שחלק מאחינו התימנים אינם עושים חזרת הש"ץ עפ"י דברי הרמב"ם שעליו סומכים הם, וטוענים מנגד כי עדיף לעשות תפלה בקול אחת, מאשר חזרת הש"ץ תהפוך למקור הרעש והדיבורים, במילים אלו קשות ותוכחה מגולה, קשה להשיב, וראיתי בספרו של המרא דאתרא הגר"ד שלוש שליט"א "חמדה גנוזה" (ח"ב סי' לט) בדין אם מותר להתפלל הש"צ והציבור יחד שלש ראשונות (רק בתפלת מוסף של ר"ה ושבתות) ולסיים בתפלת לחש, וכתב באות ה' ד"ה ובעיני. וז"ל: "...שאינם מוכנים לוותר על החזרה, בו בזמן שרוב הקהל מדברים בבית הכנסת, ואין עונים לברכות, ואפילו כשיש עשרה בצמצום מדקדקים לומר חזרה, ומזלזלים בדיבור בבית הכנסת וגורמים לברכה לבטלה ועוברים על איסור שאינם עונים אמן על הברכות ואיכא תלתא לריעותא". ע"כ.

אולם, ראיתי מנגד את תשובתו של מרן ג"ע הגר"ע יוסף שליט"א, בשו"ת יחו"ד (ח"ה סי' יב) המדבר מאותו ענין שהובא לעיל, ויוצא נגד המנהג המבטל את חזרת הש"ץ. כדי לחזק את תוקפה של חזרת הש"ץ הוא מביא שלשה טעמים לדין חזרת הש"ץ:

(א) הטעם של הגמרא.

(ב) טעם משל עצמו.

(ג) טעם ע"פ הקבלה.

וז"ל השאלה שהובאה בפני הרב שליט"א: "בקצת קהילות מן העולים מצפון אפריקה לארץ ישראל נוהגים עתה בתפלת מוסף של שבת, שהשליח ציבור אומר התפלה בקול רם, יחד עם הציבור, שלוש ברכות הראשונות, עם קדושת "כתר", ואחר כך מסיימים התפלה בלחש, ללא חזרת השליח ציבור. האם מנהג זה נכון על פי ההלכה?".

ותשובת הרב שליט"א בדבר: "... ואף על פי שיש מאחרוני דורנו שכתבו להסתמך על תשובת הרמב"ם לבטל חזרת השליח ציבור במוסף של שבת ויום טוב, מפני שההמון מספרים זה עם זה ואינם מקשיבים לתפלת החזרה, אולם נראה שגם הם לא דיברו אלא במקומות שאינם בני תורה, ורוב הקהל היו עמי הארץ שמשוחחים בשיחה בטלה בבית הכנסת בעת חזרת התפלה, נגד הדין וההלכה הפסוקה בשלחן ערוך (סי' קכד, סעי' ז), ש"השח בחזרת השליח ציבור גדול עווננו מנשוא וגוערים בו". וזאת מלבד האיסור של שיחה בטלה בבית הכנסת, שהוא איסור חמור מאוד, כמבואר בזהר הקדוש (פרשת תרומה דף קלא, ע"ב), ובשלחן ערוך (סי' קנא, סעי' א) ובאחרונים שם. ובראות גדולי הדור שאין דורם דומה יפה למחות בידי ההמון, "שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם" (איוב כט, ט), לכן בקעה מצאו וגדרו גדר בתור הוראת שעה כדי למנוע חילול ה', וכדברי הרמב"ם ז"ל.

אבל לא ייעשה כן במקומנו, שהם בני תורה, ובפרט בזמננו, שהתורה חוזרת על אכסניה שלה, וארץ ישראל כיום היא מרכז התורה בעולם, ורבו שיעורי תורה למבוגרים בכל ערב, ותלמודי תורה וישיבות קדושות, לפיכך יש לנהוג בכל הקהילות בארץ ישראל לעשות חזרת השליח ציבור גם בתפלת מוסף של שבת ויום טוב, כתקנת חכמינו ז"ל...

ואם יש באיזה מקומות שקצת הקהל מדברים בשיחה בטלה בשעת החזרה, יש להסביר להם חומר האיסור שבדבר, עד שיימנעו מכך, וכמו שכתב בשו"ת "זכר יהוסף" (סי' יט), שעד שיתאמצו לבטל חזרת השליח ציבור, יותר היה ראוי להוכיח את השומעים שלא ידברו כלל בחזרת השליח ציבור, ובפרט כשהוא מניין מצומצם, ובמשך הזמן יורגלו מעצמם להיזהר משיחה בטלה ולהקשיב לחזרת השליח ציבור וכו'. עיין שם.

ומי שמתקומם נגד מנהגנו הנהוג ברוב ככל הקהילות שבארץ ישראל, וטוען, שמכיוון שלא נהגו בעירו לעשות חזרה בתפלת מוסף, יש לנהוג כן בבתי הכנסת של עדתם, אינו אלא טועה, שהרי יש בזה איסור "לא תתגודדו", לא תעשו אגודות אגודות, כמו שכתב בתשובת הרדב"ז הנ"ל, מאחר שמנהג רוב הקהילות בארץ ישראל לעשות חזרה כדין התלמוד, לכן אין לשנות ממנהגי ירושלים וארץ ישראל, "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". ולשומעים ינעם, ועליהם תבוא ברכת טוב". עכ"ל.

ושאלה זו היא קשה מה עדיף, וצריך בה עיון, ובכלל מה נענה לש"ע המפורסם שהבאנו לעיל, האומר כי זה המדבר בחזרת הש"ץ "גדול עונו מנשוא". ולזכור את דברי ה"זכר יהוסף" שהובא לעיל: "שעד שיתאמצו לבטל חזרת השליח ציבור יותר היה ראוי להוכיח את השומעים שלא ידברו כלל בחזרת השליח ציבור, ובפרט כשהוא מניין מצומצם, ובמשך הזמן יורגלו מעצמם להיזהר משיחה בטלה ולהקשיב לחזרת השליח ציבור ה' ירחם ויציל".

לכן עלינו להתרות שעל הקהל להיות קשובים היטב לכל ברכה וברכה היוצאת מפי הש"ץ ולענות ולכוין היטב לברכות.

מעשים בקצרה מעניני חזרת הש"ץ

אזהרה משיחת חולין בעת התפלה

לא ישיח שיחת חולין בשעה שהש"ץ חוזר התפלה. ואם שח הוא חוטא, וגדול עונו מנשוא, אפילו יש ט' זולתו. שכל המשיח בבית הכנסת בשעה שהציבור עוסקים בשבחו של מקום, מראה בעצמו שאין לו חלק באלקי ישראל. וילמד אדם את בניו הקטנים, ויחנכם לענות אמן. ומיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא. הנני מזהיר בכל לשון של איסור, לא לדבר ולפטפט בשעת תפלה וקריאת התורה. ובפרט לאלו אנשים קלים שמרשים לעצמם לדבר אף באמצע התפלה וקריאת שמע, שזה עוון פלילי מאוד, וידוע גודל הרבה איסורים בזה. וחוף מזה נחשב לחוטא ומחטיא, שגורמים להש"ץ להגיד ברכות לבטלה.

(כ"ק אדמו"ר ה"חלקת יהושע" מביאלא זי"ע)

אוי להם שמשוחים בעת התפלה

והנה אחת מהפרצות בכרם בית ישראל הוא מה שעוברים על המבואר בש"ע (סקכ"ד) לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"ץ חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא, וגדול עונו מנשוא וגוערין בו, וילמד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא, וזה מבואר בגמ' סנהדרין (ק"ז).

והנה בזמן האחרון גדר אבנים נהרסה וחרבה, בני אדם ובניהם
 כמה וכמה בני תורה המוחזקים ליראים ושלמים יושבים בשעת
 חזרת הש"ץ ישיבת קבע בשיחת חולין בבית הכנסת, ועבירה
 גוררת עבירה שמבטלין עניית אמן ואיש"ר. ומבואר בזוהר הקדוש
 שהוא בכלל אלו שעונשו נורא מאוד.

ויעויין בפרמ"ג שמביא מא"ר בשם כל בו אוי להם שמשיחים בעת
 התפלה, כי ראינו כמה בתי כנסיות נחרבו בשביל עוון זה, ובווי
 העמודים כתב יש למנות אנשים ידועים על זה בעונשים רבים
 ויבישום ברבים.

(הגרצ"פ פראנק זצ"ל)

גדול עונו מנשוא

ברצוני להתריע על שיחות החולין בעת חזרת הש"ץ. כאשר הערת
 על כך לאחד המתפללים, נדהמתי לשמוע שהוא סובר שהאיסור
 לשוחח בחזרת הש"ץ הוא רק חומרא בעלמא. משפתחתי בפניו
 את הש"ע (או"ח, קכ"ד ז) והראיתי לו שחור על גבי לבן את דברי
 המחבר, הזדעזע. ולכאורה, יש להתפלא על הנוסח המאוד חמור
 שהוא נוקט שם, מה שלא מצינו כמותו באף מקום אחר בארבעת
 חלקי שלחן ערוך. וכו'. גדול עונו מנשוא - עד כדי כך.

והעיר הרה"ג רבי אליהו רוט, מנהל רוחני ד"בית שמעיה", בשם
 גדולי בעלי המוסר, שגם בתורה עצמה נזכר פעם אחת ויחידה
 המונח "גדול עונו מנשוא". בפרשת קין שהרג את אחיו. "ויאמר
 קין וגו' גדול עוני מנשוא". ולכאורה, מה המשותף לרציחה
 ולשיחה בעת חזרת הש"ץ, כיצד ייתכן לערוך השוואה בין שני
 החטאים, הרי בוודאי שרציחה חמורה יותר, וייתכן שהשלחן ערוך
 רצה להמחיש לנו כמה חמורה היא השיחה בעת חזרת הש"ץ, עד
 כדי כך שהמהות הנוראה שאנו מייחסים לרציחה, טבועה באיסור
 ה"קל" של שיחה בחזרת הש"ץ.

ר' ירוחם אומר שיש בני אדם המחלקים את סוגי העבירות לעבירה גדולה ועבירה קטנה, ואחר כך מרוב שהיא קטנה הוא עוד דש אותה בעקביו. אך למעשה צריך לדעת שהעונש על עבירות "קטנות" הוא חמור מאד, ובאשר לעבירות "גדולות" אין לנו בכלל מושג בחומרת העונש. הגר"ח שמואלביץ זצ"ל אמר פעם שמבחינתו רבי עקיבא אייגר והרשב"א הם בדרגה זהה. כששאלוהו: היתכן, הרי זה ראשון וזה אחרון, השיב ראש ישיבת מיר, שההשגות שלו מסתיימות ברבי עקיבא אייגר. משם ואילך הכל אותו דבר.

וזה הביאור גם ב"גדול עוני מנשוא". כל בן תמותה מודע לחומרת איסור הרציחה והוא מביט על אחד שעבר חלילה על איסור זה כמי שאינו מן היישוב. לכן השתמש הש"ע בביטוי הנאמר על רציחה, 'גדול עוני מנשוא', גם לגבי איסור שיחה בחזרת הש"ץ, כדי להמחיש לנו עד כמה חמור הוא האיסור לשוחח בתפלה. אבל על איסור רציחה ועונשו אין לנו כל מושג.

(טובך יביעו עמ' נג-נד)

לא יראה פני גן עדן

כ"ק אדמו"ר ה"ברכת אברהם" מסלונים זי"ע היה מפליא מאד בחומר הענין שלא לדבר באמצע חזרת הש"ץ ובעת קריאת התורה, ובכל שבת בעת שיחותיו הקדושים היה מתחנן מאד מקהל מקשיבי קולו בנושא הזה, ובשנים שגרתו בבני ברק והייתי נוסע אליו הרבה פעמים, היה מבקש ממני פעמים רבות מאד לדבר עם האברכים בשטיבל על חומר הענין הזה.

אי אפשר להעלות על גבי הכתב את הדברים החמורים אותם אמר על מי שמדבר בעת התפלה, ופעם אמר לי שברור אצלו שמי שמדבר במקום שאסור לדבר לא יראה פני גן עדן, והסביר את דבריו ואמר כי בגן עדן יש רק תורה ותפלה. ומי שמדבר, בנוסף מה שמהפך מקודש לחול, הוא גם עושה פגיעה גדולה בקודש, עד שמגרשים אותו משם.

אסונות נוראים ה' ישמור.

פעם אחת אמר לי שהאסונות הנוראים ששומעים, שיש הרבה תאונות דרכים, וגם מה שהמחבלים הערבים הורגים אנשים, הכל בא בגלל מה שמדברים בבית הכנסת. פעם אף דיבר דברים יותר חמורים מאלו, אך מפחד אני לכתוב הכל.

(יהי אור, מערכת בעל ה"ברכת אברהם" מסלונים זי"ע)

מזיק הוא לתפלת כל הציבור

בש"ע או"ח (סי' קכ"ד סעי' ז') אי' בזה"ל: לא ישיח שיחת חולין בעת שהש"ץ חוזר התפלה, ואם שח גדול עונו מנשוא וגוערים בו. והספרים נזדעקו על לשון קדשו של המחבר איך משתמש באותם מילים שכתבה הכתוב אצל קין כאשר הרג את אחיו יחידו.

ורציתי ליישב דאי' בזה"ק שאפשר שאדם יתפלל שמו"ע בלחש כראוי ועכ"ז אם אח"כ שח בעת חזרת הש"ץ אזי לא זו בלבד שאין תפלתו נשמעת אלא יכול עי"ז להפריע אף לתפלת שאר הציבור שלא תתקבל, והרי כל תפלה חשובה היא כ"כ, לו, לציבור ולכלל ישראל, ואם בכ"ז הולך ושח בתפלה ומפריע חלילה לתפלת שאר הציבור אזי מובן אמאי כתוב עליו הביטוי הנאמר אצל קין. שהרי מזיק הוא לכל הציבור.

והיות וכל ישראל ערבים זה בזה, וכל הציבור אחד הוא, ע"כ כ' הש"ע 'וגוערין בו' שהציבור מחוייבין לגעור בו ולא להרשות דבר שכזה.

(כ"ק אדמו"ר מערלוי שליט"א מוצש"ק משפטים תשס"א)

איך יכולים לדבר באמצע התפלה

פעם אחד ראה הרה"ק רבי אשר הזקן מסטאלין זי"ע שבני אדם מספרים בשבת בשמונה עשרה ראשונה בעת חזרת הש"ץ (בשחרית), וגער עליהם ואמר: איך יכולים למלאות פיו לדבר, הלא מן "הכל יודוך" עומדים מלאכים ושרפים ומצפים וממתנינים עד שיאמרו ישראל קדושת כתר.

מוטב להתפלל ביחידות כל ימיו

מרן חיד"א בספרו ברכי יוסף - כותב: אדם שיודע שאם יבוא לבית הכנסת להתפלל, ידברו אתו שם בדברי חול, מוטב לו להתפלל בביתו יחיד, כל ימיו, ובלבד שלא יבוא לבית הכנסת לדבר בו דברים בטלים. ומוסיף - ואפילו בימים הנוראים - ראש השנה, כיפור, סוכות, שמחת תורה - אם הוא חושש שידברו אתו שם דברי חול, עדיף לו להתפלל ביחיד מאשר לבוא לבית הכנסת לדבר שם. ואם ישאל השואל, וכי חמור הדבר עד כדי כך, נשיב לו כן, כי לצערנו הרב אין אנו יודעים מה גודל החטא והצער שאנו גורמים להקב"ה ע"י דבורי חול, שהרי השכינה הקדושה במפורש אומרת: "מי ביקש מידכם רמוס חצרי".

(קונטרס קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות)

יתכן שמוטב כלל לא לבוא

פעם אחת, לעת נסיעה בדרך, עיין באיגרת הגר"א. לאחר מכן אמר: "הגר"א, מתבטא בחריפות רבה נגד המשוחחים באמצע התפלה. יתכן, כי אלו אשר אינם יכולים להימנע משיחה בתפלה, היו מטיבים לעשות, אילו לא הלכו כלל להתפלל!"

זוהי הסיבה שלא קבלת פרס

אחד הבחורים שנבחן בעל פה על מסכת פסחים, קיבל כפרס - שני כרכי "דרשות חתם סופר", ואלו חברו שנבחן גם כן כמוהו - לא קיבל פרס. השתומם השני על כך והתהלך כולו תמה למה קרהו כזאת. כחלוף מספר ימים הבחין באותו בחור, כאשר שוחח בעת חזרת הש"ץ. העיר לו מרן (הרה"ק בעל ה"אמרי חיים" ז"ע) אחר כך ואמר: "הנך רואה, זו הסיבה שלא קיבלת פרס".

פרק ל"ח

תפלה בשכרות

אבא בר רב הונא אמר שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תחנונים שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפילתו גידופין איזו שתוי כל ששתה רביעית שיכור ששתה יותר (ירושלמי).

המקור

שנינו במסכת בברכות (לא.) וַיִּחַשְׁבֶּהָ עָלַי לְשִׁכְרָה - מכאן, ששכור אסור להתפלל, ויאמר אליה עלי עד מתי תשכרין וגו'. ובגמ' שם עמ' ב, אל תתן את אמתך לפני בת בליעל אמר רבי אלעזר: מכאן, לשכור שמתפלל כאלו עובד עבודה זרה, כתיב הכא לפני בת בליעל, וכתיב התם (דברים יג) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך, מה להלן עבודה זרה, אף כאן - עבודה זרה.

ובמסכת עירובין (דס.) אמר רבה בר רב הונא: שתוי אל יתפלל, ואם התפלל - תפלתו תפלה. שיכור אל יתפלל, ואם התפלל - תפלתו תועבה. היכי דמי שתוי והיכי דמי שיכור? - כי הא דרבי אבא בר שומני ורב מנשיא בר ירמיה מגיפתי, הוּו קא מפטרי מהדדי אמעברא דנהר יופטי. אמרו: כל חד מינן לימא מילתא דלא שמיע לחבריה. דאמר מרי בר רב הונא: לא יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרו. פתח חד ואמר: היכי דמי שתוי והיכי דמי שיכור? שתוי - כל שיכול לדבר לפני המלך, שיכור - כל שאינו יכול לדבר לפני המלך.

ובירושלמי (וילנא) (מסכת תרומות פ"א ה"ד) "אבא בר רב הונא אמר שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תחנונים שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפילתו גידופין איזו שתוי כל ששתה רביעית שיכור ששתה יותר"

ובתוס' עירובין שם (ד"ה שיכור) כתב וז"ל: "ולא יצא, כיון שאינו יכול לדבר לפני המלך וכו'". ר"ל, דמלבד דתפלתו תועבה, ג"כ לא יצא. והטעם הוא משום דאינו יכול לדבר לפני המלך. וחזינן מתוס', דהא דאינו יכול לדבר בפני המלך, אינו רק שיעור מהו שיכור, כ"א סיבה למה שיכור אל יתפלל ותפלתו תועבה.

עיי' באבודרהם (דיני שמונה עשרה) שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה היכי דמי שתוי ה"ד שכור שתוי יין שיכול לדבר לפני המלך שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך.

הגמרא בברכות (לא.) למדה מתפלת חנה שאסור לשיכור להתפלל, ובעירובין דנה הגמ' בהרחבה מכל דיני השכרות והחילוק בין שתוי לבין שיכור, שתוי הוא אדם היכול לדבר לפני מלך, דאסור לו להתפלל אך תפלתו תפלה, אולם שיכור שאינו יכול לדבר לפני מלך, שאסור לו להתפלל והרי זה תפלתו תועבה.

שכור אל יתפלל

הרמב"ם (הל' תפלה פ"ד הי"ז) פסק "שכור אל יתפלל מפני שאין לו כוונה ואם התפלל תפלתו תועבה לפיכך חוזר ומתפלל כשיתרוקן משכרותו, שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה, אי זה שכור זה שאינו יכול לדבר לפני המלך, שתוי יכול לדבר בפני המלך ואינו משתבש, אף על פי כן הואיל ושתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסיר יינו מעליו". עכ"ל. הרמב"ם פסק בסיפא "ושתה רביעית יין" מקורו בירושלמי הנ"ל.

מדברי הרמב"ם משמע דהא דשכור אינו יוצא בתפלתו, הוא משום שתפלתו תועבה, ומפני שאין לו כוונה, ולא משום "דאינו יכול לדבר לפני המלך". והא "דאינו יכול לדבר לפני המלך" הוא שיעור על שכרות, דהחילוק בין שתוי לשיכור הוא בהבחנה זו, אם יכול לדבר לפני המלך או לא, אבל אינו הטעם דמשו"ה צריך לחזור ולהתפלל, ומשמע מדבריו שלא כהתוס'.

הרמב"ם הוסיף בלשונו הזהב את מידת היין מה שלא הובא בחז"ל, ובזה קבע מה הוא שתוי, שהוא עד רביעית יי"ק^ק, ומכאן ואילך שיכור דאל יתפלל עד שיסיר יינו^{קכא}.

ובהגמ"י על הרמב"ם (פ"ד הט"ו אות כ) בשם תוס' דבכל הני שמעתתא אין אנו נוהרין בזמן הזה, דבלא"ה אין אנו מכוונים כל כך בתפלה. מיהו בשיכור שתפלתו תועבה צריך ליהזה, והמקור לזה הן דברי המרדכי בעירובין פ"ו ס' תקיב) וכפי שהובא בב"י.

וברא"ש מסכת עירובין (פ"ו ס"ה) אמר רב אדא בר אהבה שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה. שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה ולא יצא וצריך לחזור ולהתפלל. וכן ההיא דברכות (דף כב:) המתפלל ונמצא צואה כנגדו דמסיק התם כיון שחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל. וצ"ע אם יש להשוות ברכות לתפלה לענין צואה ושכור. דע"כ לאו לכל מילי דמיין שהרי שתוי אל יתפלל לכתחלה עד שיפיג יינו

קכ עיין במדרש שמואל (פרשה ב), דכתב: אי זהו שתוי ואי זהו שכור, שתוי פחות מרביעית, שכור רביעית, תמן אמרין כל שאינו יכול לדבר עם המלך. עיין גם ברבנו חננאל (פסחים ז:): שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תחוננים כלומר ידי תפלה יצא שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו גידופין איזהו שתוי זה ששתה רביעית שכור ששתה יותר מרביעית.

קכא ואילו רמב"ם בברכת כהנים (פט"ו ה"ד) כתב: "והיין כיצד מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו לפי שהוקשה ברכה לעבודה, ששתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר". ובפרישה (ס"י קכח) דכתב דבשניהם כוון לדבר אחד, רק דבהלכות תפלה סמך על מש"כ בנשיאת כפים. ועוד הוכיח הפרישה דאל"כ הרי בסוגיין דעירובין ס"ד דשתוי אל יתפלל ותפלתו תפלה, ש כור אל יתפלל ותפלתו תועבה נתנו שיעור רק לשכור, שאינו יכול לדבר לפני המלך, ומנין להרמב"ם דשיעור שתוי הוא ברביעית, אלא ע"כ דכמו דאסרו נשיאת כפים, דדומה לעבודה כן אסרו תפלה משום דנקרא עבודה והוי במקום עבודת הקרבן וממילא דשיעור אחד לשניהם דהיינו רביעית יין בבת אחת של איסור עבודה עצה, והרי מבואר מדברי הפרישה דאיסור תפלה כמו איסור דנשיאות כפים, משום דדומה לעבודה. עיין עוד בספר עבודת אהרן (ס"ג ע"ג לו) שהאריך לדון דמנין לו להרמב"ם שיעור רביעית לענין תפלה ודו"ק.

ושתוי מברך לכתחלה ברכת המזון וכל הברכות כדאיתא בירושלמי (פ"ק דתרומות הל' ו) ואכלת ושבעת ואפילו מדומדם. המאירי בספר מגן אבות (ענין ג) פרש מאי מדומדם? ר"ל שנתאדמו פניו מחמת היין - לא צריכא דלא, כלומר אין צריך לומר שאינו מברך.

ובטור (סי' צט) כתב "שכור אל יתפלל עד שיעבור יינו ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל ואפילו אם עבר זמן התפלה דחשיב כשוגג שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה היכי דמי שכור והיכי דמי שתוי שכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך ומ"מ לכתחלה לא יתפלל אפי' אם שתה כדי רביעית עד שיסיר יינו".

ומרן בב"י הקשה על דברי הטור וז"ל: יש לדקדק בו שמאחר שכתב בתחלה שתוי אל יתפלל היכי שייך למימר ומכל מקום לכתחלה לא יתפלל דמאי מכל מקום דמשמע דממאי דאמר מעיקרא לא משמע הכי ונראה דמשום דממאי דכתב שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך משמע דשתוי היינו ששתה יין הרבה שהרי אין בינו לשיכור אלא שזה יכול לדבר לפני המלך וזה אינו יכול לדבר לפני המלך ומשמע שאם לא שתה אלא מעט יין מותר להתפלל לכתחלה לכך אמר ומכל מקום כלומר אע"פ שממה שחילקתי בין שיכור לשתוי נראה שאם שתה יין מועט מותר להתפלל לכתחלה מכל מקום אפילו אם לא שתה אלא כדי רביעית לא יתפלל לכתחלה ואפשר עוד לומר דהכי קאמר שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך ואע"פ שיכול לדבר לפני המלך מכל מקום לא יתפלל לכתחלה הואיל ושתה יין אפילו לא שתה אלא כדי רביעית וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפילה (הי"ז). עכ"ל.

והנה מדברי הב"י בעצמו משמע, דמפרש דיש חלוק בזה"ז בין שיכור לשתוי, דכיון שאין מכוונים, אז שתוי יכול להתפלל, אבל על שיכור מסיים כלשון הגה"מ.

והב"י הביא את דברי המרדכי הנ"ל שאין אנו נזהרים עתה בשתוי משום דבלא"ה אין אנו מכוונים כ"כ בתפלה בזה"ז.

וכתב הד"מ אות ב' בשם המרדכי: "דאף בזמן הזה שאין אנו מכוונים בתפילה ובק"ש, אפילו הכי שיכור ושתוי אל יתפלל וכו'". ע"כ. הרי דהד"מ הבין בהמרדכי דשתוי ושיכור אל יתפללו, ואף בזה"ז שאין אנו מכוונים.

עוד בדרכי משה (אות ג) הוסיף: ואי לא דמסתפינא אמינא דאם מתפלל מתוך סידור ורואה לפניו כל מה שאומר אף על גב דהוא שתוי מותר לו להתפלל מאחר שיוכל לדבר לפני המלך ואף אם הוא שיכור מעט ולא יוכל לדבר לפני המלך בלא סידור אשר לפניו מכל מקום אם יודע בעצמו שיוכל להעיר על ידי הסידור המראה לו מה שיאמר נראה דאין לחוש בדבר אבל אין לסמוך על דעתי בזה מאחר שלא מצאתי בשום פוסק ולא כתבתי זה אלא ליישב המנהג שמתפללים בזמן הזה אחר השתיה אף על פי שהם שיכורים מעט". משמע מדברי הדרכי משה דלכתחלה אל יתפלל ובדיעבד כאשר מתפלל מתוך סידור שרי אם יתעורר ע"י הסידור לשתוי להתפלל, ובפרט שכיום איננו יודעים לכיוון בתפלתנו.

מרן בשלחנו הטהור (שם בסעיף א) פסק: שתה יין כדי רביעית, אל יתפלל עד שיסיר יינו; ואם שתה יותר, אם הוא יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תפלה, ואם אינו יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו; ואפילו אם עבר זמן התפלה, משלים אותה בתפלה שאחריה, כדין שוגג.

ובלבוש (סע' א) כתב שתה יין כדי רביעית אל יתפלל עד שירגיש בעצמו שיסיר יינו, ואם התפלל קודם לכן תפלתו תפלה. ואם שתה יותר, אם הוא יכול לדבר לפני המלך והתפלל תפלתו תפלה, ואם אינו יכול לדבר לפני המלך אפילו אם התפלל תועבה, וכשיסיר יינו מעליו צריך לחזור ולהתפלל. אפילו אם עבר זמן התפלה משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג, ולא חשבינן ליה כמזיד שאין לו תשלומין כדבעינן למימר לקמן סימן ק"ח [ס"א], כי טועה הוא בעצמו, הוא היה סובר שיוכל לדבר אלא שיינו המשיכו, ודומה לאונס ושוגג בתפלתו. והוא שהתחיל בשתייה קודם שהגיע לזמן תפלה, אבל התחיל לאחר שהגיע זמן תפלה או אפילו סמוך לה, מזיד הוי ואין לה תשלומין.

ובמג"א (סק"א) כתב דדוקא כששתאו בבת אחת וגו', יין שבתוך הסעודה אינו משכר וכו' דגם שלפני המזון אינו משכר, משמע מדבר המג"א דהאיסור בשתיה בבת אחת ולא במקום סעודה ורק בכהאי גוונא אל יתפלל עד שיסיר יינו. ועיין בפמ"ג (א"א אות א).

ובברכי יוסף (שם, דין א) כתב שתוי-פירוש אף שהוא רגיל בין, שאם שותה הרבה אינו בסוג שיכור, אלא יכול לדבר בפני המלך, ולא קרינן ביה אלא שתוי, עכ"ז אם שתה רביעית אל יתפלל לכתחלה, וכמו שביאר מרן בב"י דברי הטור, שכתב שתוי כל שיכול לדבר בפני המלך, ומ"מ לכתחילה לא יתפלל אפי' אם שתה כדי רביעית.

שליח צבור

עוד אוסיף בענין השכרות, מש"כ בספר הבהיר "אורות מנחם" יקבב פרשת נח (עמ' 42) [להרה"ג רבי מנחם גבאי זצ"ל] וז"ל: ובזמננו שהתפלה היא אצלנו תחליף לעבודת בית המקדש והשליח צבור הוא במקום כהן, חובתו של שליח להתנהג ממש ככהן ובשעה שהוא שתוי לא יתפלל בצבור, ולא יעבור לפני התפלה ומכאן תוכחה מגולה לאותם האנשים המשרתים בקודש; חזנים או פייטנים או מסדר התפלה בבית הכנסת בפני הצבור, או שלוחי צבור העוברים לפני התפלה השותים משקאות חריפים כגון יין או ערק או קוניאק וכדומה לפני התפלה או באמצעה, ובאים ומסדרים התפלה בצבור או מפייטים שרים שירות ותשבחות, כביכול, או עוברים לפני התיבה שצריך למחות בידם בכל תוקף ולהשתיקם, שלא ישמיעו את

קכב אפריון נמטיה לכב' הרה"ג ר' יונה גולן שליט"א (רב בבתי הכנסת "ישמח ישראל" ו"דקר"), שהמציאו לנו את הספר החשוב "אורות מנחם" בתוכחתו המגולה שהובאה לעיל, ובודאי כשנמנע במפגיע מאותם 'שותים' את הנהגת התפלה והחזנות, ימנעו מלשתות, ובכך נביא לשלום השקט ובטח בבית מקדשנו המעט, דעינינו חזו כיצד אותם 'שותים' (אף שוטים) הופכים בתי הכנסת לבתי ע"ז רח"ל, ראה (ברכות לא): אמר רבי אלעזר: מכאן, לשכור שמתפלל כאלו עובד עבודה זרה ועוד הוסיפו בכעסם, דכל הכועס כל מיני גיהנם שולטים בו, ומרימים קולם מחוסר שפיות בעקבות השתיה, ובפרט בשב"ק, וידועים לכל דברי הזה"ק וז"ל: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, והכי הוא ודאי דכל מאן דכעיס כאלו אוקיד נורא דגיהנם (תקוני זהר תקונא תמניא וארבעין), דכל מי שכועס בשבת מדליק את אש הגהנום רח"ל. ולצערנו פונים אף נשות אותם 'שותים' בכעס למנהלי בית הכנסת שבעליהן מגיעים כשהם שתיים, אינם אוכלים את סעודת השבת מחמת השובע שגורמת השתיה, ומבקשות שב"עת שערי רצון להפתח", יסגרו המטבחים ומקומות הסתר מפניהם ובכך יביאו שלום השקט ובטח לביתם. ובכלל לא דברנו מנושא מורא מקדש ותפלה, דרוב רובם של ה'שותים' קמים באמצע קריאת התורה והפטרה וכלל לא מאזינים לקול החזן והש"ץ אלא לרחשי לבם, וכשחוזרים לבית הכנסת, מתנהגים בסרה, ה' ישמור ויציל.

קולם בבית הכנסת בתפלה או בשירה ובפיוט וכדומה, בזמן ששגו בין או נבלעו מן השכר (ישעיה כח) כי משחתם בהם ולא ירצו לפני הי"ת.

סוגי שתיה

מה הם המשקאות המשכרים. כפי שהבאנו מדברי הרמב"ם^{קכ} (הל' ביאת מקדש פ"ג ה"א) לענין הוראה "אפילו אכל תמרים או שתה חלב^{קכ} ונשתבשה דעתו מעט אל יורה". ולענין תפילה נפסק בש"ע "שתה יין כדי רביעית אל יתפלל עד שיסיר יינו". וכתב המשנה ברורה (סק"א) "ונראה דהוא הדין שאר משקין המשכרים. ולפי דעת הט"ז לא בעינן בשאר משקין שיעור רביעית, ולי נראה דמכל מקום בעינן שיהא בו כדי לשכר ברביעית יין" [וראה במה שהביא בספר פסקי תשובות "דאלו המקדשים בשבת ויום טוב לפני תפילת מוסף לכתחילה יקדשו על מיץ ענבים או יקפידו לשתות פחות מרביעית או על יי"ש כשיודע שאינו משפיע על צלילות דעתו".

בשו"ת תרומת הדשן (סי' מב) דן בשאלה האם קיים שוני ביינות של הזמן הזה. בתחילת דבריו כתב "דלפי משמעות התלמוד, היה נראה דיש לחלק

קכג ובספר שמחת עולם (הלכות ביאת המקדש פ"א) הביא בשם מהר"י קורקוס קושיא על לשון הזהב של הרמב"ם וז"ל: נראה מלשון רבנו דדוקא כשנשתכר דעתו קצת אבל אם לא לא בשביל שיאכל תמרה אחת יאסר להורות ומה שיעור ניתן בדבר אלא ודאי כשהרגיש בלבול הדעת הדבר תלוי וכן כתב גבי מקדש היה שיכור וכו' ואם נכנס ועובד והוא שיכור וכו' אבל שתה רביעית יין אין צורך לשבש דעת או שכרות כי התורה לא חלקה בדבריה רק סתם יין ושכר אל תשת ולכך רבינו לא הזכיר גבי יין אלא שתיה וגם שאר דברים כתב שיכור וכן בסוף הפרק כתב שתוי מיין או שיכור משאר דברים דוק ותשכח אלא שקשה דא"כ ר' יהודה דאמר א"כ מה תלמוד לומר יין לומר לך יין במיתה שאר משכרין באזהרה

קכד ומרן רבנו שליט"א בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' יב) דן בדין שתיית חלב לפני התפלה, וראה מש"כ באות יד אם חלב משכר, וזה לשונו: "וממה שהתנה בשתיית חלב דבעינן שנשתבשה דעתו עליו, ולא כתב כן לעיל מזה לגבי שתיית יין, משמע שהכל לפי השותהו, וכן לפי המקום והזמן. וכן מצאתי בשו"ת שם משמעון פאלאק (חאו"ח סי' יד) שכי' דה"ט של האחרונים שכתבו שאין לקדש או להבדיל על חלב דלא חשיב חמר מדינה. אע"ג דמרוי ומשכר כמ"ש בכריתות (ג), שנראה שנשתנו הטבעים גם בענין זה, והחלב של זמנינו אינו מרוי ולא משכר, ואה"נ שבדורות הקודמים שהיה לו טבע לשכר היה ראוי אז לקדש עליו. עכ"ל.

בין יינות שלנו, ליינות שלהם, שהיו חזקים הרבה ומשכרים", ויינות שלנו "לא משכרי כולי האי". ואמנם מסקנתו: "דברביעית שהוא מועט, אין לאסור ביינות שלנו. מכל מקום נראה דצריך ליהרר מאד בדבר".

להלכה

הרב ילקוט יוסף (שם עמ' שפד) כתב וז"ל: שתה יין כדי רביעית בבת אחת, אם נתן לתוכו מעט מים מותר לו להתפלל, ואם לאו אין לו להתפלל עד שיסיר יינו. וביינות שלנו שאינן חזקים ואינו מרגיש שתוי, מותר לו להתפלל גם אם שתה רביעית. (ולא דומה לנשיאת כפים). אבל אם שתה הרבה עד שהוא שכור, אף מיינות שלנו אסור להתפלל. ואם שתה רביעית יין, ואינו יכול לדבר בפני המלך, אם התפלל תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל. ואפילו אם עבר זמן תפלה משלים אותה בתפלה שאחריה, כדין שוגג. אבל שאר ברכות יכול לברך.

פרק ל"ט

זכות עניית אמן

איתא בזוהר סוף פרשת וילך וז"ל (מתורגם ללה"ק): כאשר ישראל למטה משמרין לענות אמן ולכוין לבבם כמו שצריך, כמה פתחים של ברכות נפתח להם למעלה, כמה טובות נמצא בכל העולמות, כמה שמחה למעלה, מה שכר להם לישראל שגורמים זה, שכר להם בעולם הזה ובעולם הבא, בעולם הזה, בשעה שדוחקין להם לישראל, ומתפללים תפלה לפני בוראם, הקול מכריז בכל העולמות "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים" אל תקרי אמונים אלא אמנים, פתחו שערים - כמו ישראל פותחין להם שערי הברכות כך עכשיו פתחו שערים ותתקבל תפלתם מאלו שדוחקין להם בעולם הזה, ובעולם הבא מה שכרם, כאשר יוצא האדם מן העולם הזה וכו' נשמתו עולה ומכריזים לפניו פתחו שערים לפניו, כמו שהוא היה פותח שערים כל ימיו כשהיה שומר אמונים, ועיי"ש עוד מה גודל העונש של מי שאינו נזהר בעניית אמן.

והיה אומר הג"ר אליהו לאפיאן זצ"ל בשם הגרש"ז מקעלעם זצ"ל: הי' כדאי להקב"ה לברוא את העולם למשך ששת אלפים שנה כדי שיהודי יזכה לומר פעם אחת בלבד בכל משך זמן הבריאה "ברוך הוא וברוך שמו". ואלף פעמים ברוך הוא וברוך שמו לא מגיע לגודל חשיבות של אמירת "אמן" פעם אחת בלבד. ואלף פעמים "אמן" לא מגיע לגודל חשיבות של אמירת "אמן יהא שמיה רבא" פעם אחת בלבד. ואלף פעמים של אמירת "אמן יהא שמיה רבא" לא מגיע לזכות של "תיבה אחת" מלימוד התורה. עד כאן לשונו:

והגר"י לעוינשטיין זצ"ל היה אומר בשם הרש"ז מקעלעם זצ"ל: כדאי לו לאדם להבראות ולבוא לעולם הזה ואפילו לסבול יסורי איוב שבעים שנה בשביל שיענה פעם אחת אמן במשך כל ימי חייו. (תפלת חנה עמוד ט"ז).

והיה מזהיר לעולים לתורה לברך בקול כדי שישמעו כל הציבור, וכאשר היו עולים לתורה ומברכים את הברכה בשקט היה גוער בהם שמפסידים את הציבור מעניית אמון.

במסכת שבת דף קי"ט: כל העונה אמון יהא שמייה רבא בכל כוחו קורעין לו [כלומר בכל כונתו ובכל אבריו - שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא בשפתיו ולבו בל עמו - מ"ב סי' נ"ו] גזר דינו. בפסיקתא איתא כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמייה רבא מברך בקול רם, מבטלים גזירות קשות.

עוד איתא שם אמר ריש לקיש כל העונה אמון בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן. ופירש שם המהרש"א, שידוע הוא שכל צדיק וצדיק יש לו בעולם הבא מדור לפי כבודו, ולזה אמרו שהעונה אמון בכל כוחו פותחין לו כל שערי גן עדן, שכל השערים פתוחים לפניו.

עוד איתא במדרש ריש פר' תבא וז"ל: אין לך גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים. ודברי חז"ל קדש קדשים, שענין עניית אמון הוא דבר גדול מאד בבחינת שאין לך גדול לפני הקב"ה יותר ממנו, - והדברים נפלאים!!!

החזרת עטרת כבוד השכינה

בגלות המר שאנו שרוים בו ובהתגבר מיום ליום ההסתר פנים וכמה בני אדם שמעיקים לשכינה כל יום במעשיהם הרעים, הרי בודאי ראוי לכל מי אשר יראת ה' נוגעת בלבו לבכות כל יום שעה אחת על חלול שמו הגדול והנורא, ולכל הפחות בשעת התפלה הנשגבה של הקדיש, יכוון אדם בעניית אמן בכל לבו לבטא קצת את ערגת נשמתו להחזרת עטרת כבוד השכינה לכל באי עולם, "לפניך יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו".

(יסוד ושורש העבודה)

אילו היו יודעים גודל שכר עניית אמן

ראוי לכל ירא ה' להתחזק ברוב עוז ותעצומות לענות ולכוין כראוי כפי ידיעתו פ"א יותר, ואילו היו יודעים המונעים מלענות גודל שכר עניית אמן ואיש"ר וברכו וקדושה היו רודפים לילך ולשמוע ולענות כאשר ירדוף הקורא בהרים והיו ששים על ענייה כמוצא שלל רב.

(פלא יועץ, ערך עניית אמן)

נדאי לאדם להבראות בשביל זה

מרון הגר"י לוינשטיין (המשגיח) היה אומר בשם הרש"ז מקלם זצ"ל, שכדאי לו לאדם להבראות ולבוא לעוה"ז ואפי' לסבול יסורי איוב ע' שנה, בשביל שיענה פ"א אמן במשך כל ימי חייו.

(תפלת חנה, ט"ז)

דברים העומדים ברומו של עולם

למותר לומר על דבר חובת עניית אמן ואיש"ר ועל חובת הזהירות לא לשוח באמצע תפלה או קדיש, כי הם מן הדברים העומדים ברומו של עולם, וגדול הוא השכר של העונה אמן עד שאמרו שאפילו נגזרה וכו', אז בכח עניית אמן לבטלה.

(הגה"צ רבי דוב בער וידענפלד, הרב מטשעבין זי"ע)

גודל זכותינו לענות אמן ויהש"ר

עלינו להודות להשי"ת שניתן לנו להשיג שכר כה גדול, וכי זה דבר קטן - פותחין לו שערי ג"ע, הביטו וראו מה אומרת שם הגמ' אמר ר"ל, כל העונה אמן בכל כחו - אפילו רק "אמן" - פותחין לו שערי ג"ע, שנא' (ישעיה כו, ב) פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים, אלא שאומרים אמן. מאי אמן, א"ר חנינא, "אל מלך נאמן" ופרש"י: כך מעיד על בוראו, שהוא אל מלך נאמן - הקרוץ מחומר הקטן הזה מעיד על בוראו, כי הוא אל מלך נאמן.

עוד מביאה שם הגמ'. אמר ריב"ל, כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו, קורעין לו גזר דינו, ופרש"י בכל כחו - בכל כוונתו. ולא עוד, אלא מוסיף על כך ר' חייא בר אבא אמר ר"י אפילו יש בו שמץ של ע"ז, מוחלין לו - פחד נורא, עד כמה גדול כחו של אמן יהא שמיה רבא.

מי מעיד על זה חז"ל, אשר כל אחד מהם היה בכחו להחיות מתים, וכאן עומד לו אדם קטן ומתרעם - המשגיח העליבני, אינו מרשה לי לשוחח, הוא צעק עלי.

החשיבות הנוראה של עניית אמן ויהא שמייה רבא

מי שמעיין בש"ע, בגמ' ובזוה"ק ורואה גודל החשיבות של עניית "יהא שמייה רבא", מה ערכו של עניית אמן וברוך הוא וברוך שמו - יכול להעריך את הזכות הגדולה שיש לזה המציל את זולתו משיחה בבית המדרש בעת שצריך לענות "יהא שמייה רבא". זהו דבר נורא, הפטפטן אינו עושה את חשבון נפשו, מה שעולל לעצמו בשוחחו. מה יש לך מהשיחה, כבר סיימת שיחתך, מה התועלת שהשגת בזאת.

המושגיח המזעיר למדבר - מצילו

כאשר יבוא המשגיח ויעיר לך, יגער בו המשוחח, וכי איננו יודע מה לעשות, מה יש לך להוכיחני, אך לדאבוננו חסר דעה הוא, באים לעשות לך טובה, ואינך מקבלה. וכי רוצים רעתך, את טובתך מבקשים, אמנם אינך מעריך זאת כיום, אבל יגיע זמן שתכיר טובה בעד זה, מצילים אותך משיחה יתרה, שתוכל לענות "יהא שמייה רבא".

(כ"ק אדמו"ר מוויזניץ שליט"א),

חונור האיסור

מי שלא נזהר לענות אמן בכונה בכל עת שישמע איזה ברכה ענשו קשה שמורידים אותו למדור תחתון שבגיהנום.

(זוה"ק פר' וילך)

יורד לאבדון

ומי שהוא כמת בלתי חיות וגם אינו שומר להיות מעוני אמן בכל כוחו שע"י יתעורר לו החיות, יורד לאבדון.

(היכל הברכה, עמוד קלח)

עון פלילי

אמן הוא מלה נגזרת מלשון אמונה וכל מי שעמדו אבותיו על הר סיני וקבלו התורה שנקראת אמונה, והוא מזרעו של אברהם אבינו שהוא ראש האמונה, צריך לכוון לבו ומחשבתו בעניית אמן לחזק ולהחיות בקרבו את כח האמונה, וכשמזכיר ש"ץ הברכות והוא כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו, או שירבה דברים עם חברו ולא שם על לבו שמאמר המלך נשמע בקרבנו, הרי זה עון פלילי וכו'.

(כד הקמח)

חוטא ומחטיא

המבטל איש"ר אפי' פ"א דוחין אותו מ' יום ממחיצתו של הקב"ה והוא חוטא ומחטיא, אפי' שתק ולא ענה, כש"כ כשמדבר עם חבריו כמו שמפתה יצה"ר אפי' את הלומדים והיראים לתופסם בדבר זה וכמעט שאין בהכ"נ שנקי ממכשול זה רח"ל.

(ספר זכירה)

פלא כיצד לא שמים לב

בעל השומר אמונים בצוואתו כותב בזה"ל: פלא גדול הפלא ופלא שכל העולם רואים אזהרות נוראות ועונשים גדולים כאלו (בזוה"ק וילך דף רפ"ה, וש"ס ברכות מז.). רח"ל, ואין שמים על לבם, היש גודל פלאות מזה, שמכעט אין נזכר עונשים כאלו על העבירות החמורות הגדולות, ובשביל הסכנה קטנה של שמירת הדיבור בשעת התפלה מכניסים את עצמם ואת נפשם לסכנות גדולות כאלו רח"ל. כי המספר בשעה שהש"ץ חוזר מתפלה או בעת קדיש או קריאת התורה או אמירת הברכות, בלתי אפשרי שלא יענה אמן יתומה, חטופה וקטומה, וכדומה. כי אין יודע על איזה ברכה עונה אמן וכו', ומי שאומר שיכול לכוין אינו רק מגסותא דרוחא אומר כן.

(בוטרי אמן)

עד כמה

בזוה"ק הפליג מאד להזהיר בענין אמן, אשר רבים מחסרון ידיעת חומר האיסור מזלזלין בדברים העומדים ברומו של עולם, ובזוה"ק הפליג מאד בעונש מי שלא נזהר לענות אמן ולעומת זה גדול שכר העונה, כדאיתא בגמ' שבת קי"ט ע"ב אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר פתחי שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי אמונים אלא שאומרים אמן.

(הגה"צ רבי עקיבא סופר גאב"ד פרשבורג זצ"ל, קוני' שו"א)

מהדברים העומדים ברומו של עולם

הזירוז בענין איש"ר, הלא ידוע לכל כי הוא מהדברים העומדים ברומו של עולם, והזלזול בזה הוא רק ע"י שנעשה כהיתר מעבר ושנה ולמותר להאריך ע"ד ענין קדוש ונשגב כזה.

(הגה"צ רבי יחזקל סרנא זצ"ל ר"י חברון, קוני' שו"א)

מכשלה גדולה

בדבר המכשלה הגדולה אשר יראים ושלמים נכשלים בה בשיחת חולין בעת חזרת הש"ץ, ולכן אינם עונים אמן ואיש"ר, למותר להאריך בדברים על חומר העוון הגדול המכשלה הזאת, כי לכל ידוע אשר חז"ל מרבים בגודל עניית אמן ולהפך חלילה גודל העונש.

(הגרז"ר בענגיס זצ"ל)

יראת שמים

שורש הדבר, נחוצה לאדם "יראת שמים" לפחד מעבירה, כי הרי אם יתבונן ויחשוב בלבו: אני קרוץ מחומר ויכול להודות להשי"ת, והאיך זה אעיז לפטפט במקום לענות יהא שמייה רבא, ברוך הוא וברוך שמו.

הגמ' אומרת (ברכות ו:): על הפסוק (תהלים יב. ט) "כרום זולת לבני אדם" אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם, ופרש"י: כגון תפלה שעולה למעלה. חשבתי, שכנראה על זה הכוונה מזלזלים באמירת אמן, יהא שמייה רבא.

(כ"ק אדמו"ר מוויזניץ שליט"א)

כאילו מבזה ח"ו את המלך

וגם יש להזהר לידע על מה עונים, וכמה החמירו חז"ל באמן ותומה וקטופה וחסופה כידוע, וכל שכן כשאין עונים כלל רחמנא לצלן, וכבר הביאו (בספר ווי העמודים מבן השל"ה סימן י' ועוד אחרונים) בשם הלבוש מעשה נורא מחסיד אחד שנגזר עליו ליחתך איברים איברים רחמנא לצלן, עד שלא ענה אמן על ברכת תינוק אחד, וכו'. והמזלזל בדינים אלו כאלו אינו מאמין ח"ו שהקב"ה נמצא תמיד בביהכ"נ ועומד לפני המלך, וכאלו מבזה ח"ו את המלך, וכ"ש העושה כן תמיד בקביעות, מלבד חלול ה' בזה, גורם שרבים ילמדו ממנו, וענשו כנגד כולם.

הבא לשמש את המלך ואין יודע איך יתנהג, בודאי יגרשנו המלך. כללו של דבר, חיוב גמור להיות בקי בש"ע הל' תפלה, כי הבא לשמש את המלך ואין יודע איך יתנהג, בודאי יגרשנו המלך, וכל המזלזלין בזה עתידין לתן את הדין. ואין ספק שלמוד דינים אלו חיובן קודם לכל הלמודים, כי הם נוהגין פעמים בכל יום, וכן כתב המ"ב בהקדמתו, והלמוד צריך להיות על מנת לקיים, כי הלומד שלא על מנת לקיים, נוח לו שנהפכה שליטתו על פניו ולא יצא לאויר העולם (ירושלמי ברכות פרק א' הלכה ב') והקדוש ברוך הוא יתן בלבנו, אהבתו ויראתו, ונזכה לעבדו באמת ובלב שלם.

(ארחות ישר, להגר"ח קנייבסקי שליט"א)

תסמור שערות אנוש מראות חומר שבו

גדולה עד מאוד מצוה גדולה זאת של עניית אמן. ולהיפך גדול העונש עד לשמים של הנמנע מלהענות למצווה זאת ודבר זה כתוב בתורה ושנוי בחז"ל בתורת הנגלה ומשולש בתורת הנסתר. וחומר העוון למי שאינו חושש לענות אמן באמת תסמור שערות אנוש מראות חומר שבו ולבבות יכאבו על רבים מעמי הארץ שאין נזהרין כלל ולחומר העונש היצה"ר נפיש חיליה לפתות בני אדם שידיברו זה עם זה כדי שלא ישמעו הקדיש ולא יענו ומקבלים עונשם בלתי שום הנאה כלל מהעברה רח"ל.

(הגרא"י וולדינברג זצ"ל)

עובדא נוראה

הגאון ר' מרדכי יפה, בעל הלבושים, לפני שקיבל את הרבנות בעיר פוזנא, נסע למדינת איטליה לוונציא אצל החכם אברהם הספרדי ע"מ ללמוד ממנו את חכמת עיבור החודש, ושהה אצלו כרבע שנה. פ"א בשבתו בבית יחד עם החכם אבוהב, והיה שם ילד קטן בנו של החכם שבירך על פרי אחד בפה"ע בקול רם וכל בני הבית ענו אמן אחר ברכתו, פרט להגאון (במשך כל העובדא כתבתי החכם והגאון כדי לא להלאות-המלקט) שלא ענה אמן שלא במתכון כמובן, החכם יצא מכליו מדבר זה, וכעס כעס גדול על הגאון הנ"ל, עד שנדה אותו בגלל זה וגער בו בנזיפה גדולה. הגאון המתין ל' יום כפי הדין של נדוי מרב לתלמיד. אח"כ בא הגאון אל החכם ופייס אותו, ושאל מה פשעו ומה חטאתו, ומה חרי האף הגדול הזה. והשיב לו החכם כך, "ידע תדע, שאהבה גדולה אהבתיך, אהבה שאינה תלויה בדבר, אבל תדע שהיית חייב מיתה לשמים בשעה שלא ענית אמן על ברכתו של הילד, והנדוי היה לך לכפרה על הפגם הגדול שנגרם ע"י אי עניית האמן. ויהיה מחול לך בזה, ובתנאי שבכל מקום ובכל קהלה שתדרוך כף רגלך תפרסם את גודל החטא והפגם של מי שאינו עונה אמו על איזה ברכה שהוא

שומע מישראל, וגם תפרסם את המעשה הנורא שאספר לך מענין
עניית אמן" וכה היה המעשה:

במדינת ספרד היה מקדם קהילות קדושות קודם גזירת תתנ"ד,
והיתה שם עיר גדולה לאלוקים, עיר ואם בישראל. והיה שם מלך
אחד שרצה לגרש את היהודים מעירו כמה פעמים. והיה שם
אב"ד חסיד ועניו גדול שהיה תמיד נושא חן בעיני המלך, ובכל
פעם שגזר גזירה רעה היה הוא מבטלה ומפיר עצתו. והיזי היום
ויכעס המלך על היהודים וצוה לגרש אותם. ויבואו חשוכי הקהלה
אל החסיד הנ"ל שילך אתם אל המלך להמליץ עליהם ולהפיר
עצתו כפעם בפעם. והצליח מעשה שטן בעוה"ר ובאו לעת מנחה
לביתו של החסיד והשיב להם החסיד שרוצה קודם להתפלל
מנחה ואח"כ ילכו, ראשית חכמה יראת ה'. והפצירו בו שליחי
הקהלה, ואמרו לו "זוהו מצוה רבה של הצלת כלל ישראל, ועתה
עת רצון לפני המלך ואח"כ תתפלל"

החסיד ניאות להם והלך אתם אל המלך. והיה כאשר ראה אותו
המלך נשא חן בעיניו, וירץ לקראו ויחבקהו וינשקהו מרוב
אהבה. והיה החסיד בטוח שיוכל גם הפעם לבטל את הגזירה.
והתחיל מסבב עם המלך בדברים שונים, ובתוך כך בא כומר אחד
ממדינות המלך ממרחקים, ויפל לפני המלך ויברך אותו ברכה
ארוכה וחשובה בלשון שהחסיד לא הבין אותה, וכשראה החסיד
שהכומר מאריך בברכתו ובנתים יעבור זמן מנחה, הלך לפנה
ועמד להתפלל תפלת מנחה. ודעת החסיד היתה שיש לו שהות
לגמור את תפלתו לפני שיגמור הכומר את ברכתו למלך. אבל
באמצע התפלה של החסיד כבר קם הכומר מעל הארץ וצוה לכל
העומדים בבית המלך שיענו אמן על ברכתו שברך את המלך
בעבור שתתקיים הברכה, וענו כולם אמן והחסיד לא הבין את
דבריו ולא ענה וגם לא רצה להפסיק באמצע התפלה. אח"כ שאל
לכל הנוכחים בבית המלך אם כולם ענו אמן והשיבו כן. ושאל
הכומר אם גם היהודי ענה אמן על ברכתו ואמרו לא. והיה כאשר

שמע הכומר כך, תלש את שערות ראשו וצעק צעקה גדולה ומרה ואמר שבגלל היהודי הזה לא תתקיים ברכת המלך. ויהי כאשר שמע המלך את דברי הכומר ויקצוף מאד על החסיד ויתהפך עליו לאכזר וצוה לעבדיו להרג אותו ולנתחו לנתחים, ויעשו כן עבדיו והמיתו אותו ביסורין קשים בעוה"ר ואח"כ גירש את כל היהודים מארצו.

והיה שם עוד חסיד חבירו וכו' והיה כל ימיו מצטער לדעת על מה היה החרי האף הגדול הזה על החסיד בשעה שהיה שליח מצוה להציל את כלל ישראל מגזירה רעה. והיה אותו חסיד מתענה ובוכה ומתפלל שיודיעו לו משמים על איזה חטא נהרג החסיד במיתה משונה כזו. ויתבודד אותו החסיד בחדר מיוחד יושב ומצטער על הריגת החסיד, עד שפעם בא אצלו החסיד הקד' בעצם היום כשהוא מתבודד בחדרו ויחרד החסיד חרדה גדולה לקראתו. ואמר לו חברו החסיד הנהרג אל תירא, ושאל אותו על מה היה החרי האף הגדול הזה שעבר עליך. ויענה לו החסיד הנהרג, "תדע לך, מימי לא עשיתי שום עבירה רק שפ"א עשה בני הקטן ברכה על הפת ושמעתי ולא עניתי אמן והאריך הקב"ה אפו עד המעשה הזה כשעמדתי לפני המלך ב"ו שלא עניתי אמן על ברכתו, ויחר למלך מאד ובאותה השעה נתעוררה עלי מדת הדין מה שלא עניתי אמן על הברכה לממ"ה ודנו אותי על זה. לכן אתה חברי תספר את המעשה הזה לבנך ולבן בנך ולכל באי עולם ותזהירם על עניית אמן". ופרח לו האיש החסיד הנהרג.

אחרי שסיפר החכם אבוהב את המעשה להגאון הנ"ל אמר לו שיפרסמו את המעשה ויקראו אותו פעם בחודש להודיע לכל את העונש למי שאינו עונה אמן על ברכת תינוק וכש"כ בביהכ"נ כשהש"ץ מתפלל תפלת י"ח ואומר קדיש.

עובדא נוהבעש"ט

מקובל מפי צדיקי עליון איש מפי איש, שקודם התגלותו היה הבעש"ט מלמד דרדקי ונוהג היה להביא את הילדים לביהכ"נ כדי לענות איש"ר בקול ובכונה, ושעה זו היתה עת רצון ושמחה בכל העולמות.

אולם היצה"ר ערך מחשבות איך לקלקל את הדבר, שהרי אין דבר בעולם ששובר את כוחו של היצה"ר כמו עניית איש"ר, וכשבאו הילדים לביהכ"נ כדי לענות איש"ר, בא היצה"ר והתחזה לאריה, מיד נסו הילדים וברחו לנפשם, וכשראה זאת הבעש"ט שלח מיד לקרוא לילדים, ואמר להם שאין על המאמין והבוטח בה' לירא ולפחד משום דבר בעולם, כי לא יאונה להם כל רע להולכים בתמים, מיד שבו הילדים לביהכ"נ להודות להקב"ה שהצילם מפי האריה, ולשבחו ולברכו שיהש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא, והנה אך קראו הילדים בקול ובכונה איש"ר, הופיע שוב האריה, הילדים בראותם את האריה עומד שוב לידם חשבו לברוח מן המקום, אלא אז הרים הבעש"ט את מטהו והפליא את מכותיו, ומאז לא יסף האריה לשוב עוד.

ועתה בא וראה, גודל וחשיבות עניית איש"ר, שהרי לא בא היצה"ר להפריעם במעשיהם הטובים, בתפלתם ובצדקתם ובשאר עבודת ה', כי אם מעניית איש"ר, ללמדך שאין דבר גדול לפני הקב"ה, יותר מעניית איש"ר.

(ע"פ שבחי בעש"ט)

פרק נו'

גדולה היא התפלה

גדולה היא התפלה לפני הקב"ה אמר ר"א רצונך לידע כחה של תפלה אם אינה עושה כולה חציה היא עושה. קין עמד על הבל אחיו והרגו יצאה גזירה (בראשית ד) נע ונד תהיה בארץ מיד עמד ונתודה לפני הקב"ה שנא' (שם) גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבש"ע כל העולם אתה סובל ולעוני אי אתה סובל כתבת (מיכה ז) נושא עון ועובר על פשע סלח לעוני שהוא גדול. מיד מצא חסד לפני הקב"ה ונמנע ממנו נע חצי הגזירה שכן כתיב (בראשית ד) וישב בארץ נוד מכאן אתה למד שגדולה התפלה לפני הקב"ה. וכן חזקיהו הנביא בשעה שא"ל (ישעיה לח) צו לביתך כי מת אתה מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר א"ל הקב"ה שמעתי את תפלתך וגו' והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה שכן כתיב (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם. (מדרש רבה נצבים, פרשה ח)

כוחה של תפלה

כבר בימי האבות מוצאים אנו את חשיבות התפלה; רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפילות אבות תקנום. (ברכות כו.).

(א) אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם".

(ב) יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב", ואין שיחה אלא תפלה.

ג) יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר "ויפגע במקום וילן שם", ואין פגיעה אלא תפלה.

כל הקובע מקום לתפלתו - אלוהי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים: "אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו". ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום? דכתיב: "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם". (שם ו, ב) וכן לפנינו ראיות ברורות, שעיקר כוחם של ישראל אינו אלא תפלה: אמר להם: לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהם, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפים בקולם - אינכם יכולים להם, שכך הבטיחן אביהן (יצחק), ואמר להם: "הקל קול יעקב" - בזמן שקול יעקב מצוי בבתי כנסיות, אין "הידיים ידי עשו", ואם לאו אין שומעים את קולו של יעקב - "הידיים ידי עשו" - אתם יכולים להם. (בראשית רבה סה, כ).

ההתכנסות בבית הכנסת לתפלה וללימוד תורה, היא המקור, ולכאורה התנאי ההכרחי, לקיום עם ישראל, כי אחרת יש לידי עשו שליטה עלינו, כוחה של התפלה בבית הכנסת מוסבר בכך, שההתכנסות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מאחדת את העם, מונעת את הפיצול והפירוד, שמביאים לידי התבוללות בהיותנו בגלות, בין העמים.

ידוע דמצוות השכמת בית הכנסת הוא מהדברים שאוכל מפרותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. וידוע דאמרו בתלמוד (ברכות ת.) דהיינו דאהניא להו לבני בבל למהוי סבי, וכדאמר לזה רבי יהושע בן לוי לבניו קדימו וחשיכו לבי כנישתא כי היכי דתוריקו חי. והמקדים להיות מעשרה ראשונים נוטל שכר כנגד כל הבאים, ובפרט המקדים להיות ראשון הפליג מאוד בזוהר הקדוש (תרומה, דף קלא). בשבחו, דקאי בדרגא דצדיק והוא תקון גדול לפגם הברית ונעשה רע אהוב רחימא דקדישא בריך הוא. מי שמע כאלה ולא ישתדל בכל כוחו להיות הראשון, או לפחות מעשרה ראשונים לעשות נחת רוח ליוצרו, המשלם שכר טוב לעושי רצונו.

ויש רבים שבאים לתפלת מנחה בבית הכנסת והיו יכולים להיות מעשרה ראשונים אלא שבוחרים לישב בחוץ בעזרת בית הכנסת להרבות שיחה, ועזבו לאחרים חילם ואין שם על לב ואינו מקפיד שיקדמונו אחר לפי שאין יודעים מה המצווה הזאת.

ויש שעושים בעזרת בית הכנסת בתי כנסיות של עמי הארץ, ויושבים שם בשבתות ובמועדים עד שיגיע שליח ציבור לברוך שאמר, ואז נכנסים לבית הכנסת ומתפללים בדילוג או ביחיד. אוי להם שגמלו רעה לנפשם, ורע ומר עזבם את ה'. ומי שיש בידו למחות, ימחה בידם. והירא את דבר ה' לא ישב עמם. וידוע שאמרו על הרב האר"י שלא היה מעשרה ראשונים, לפי שהיו בני אדם שהיו מקדימים קודם עלות השחר, והוא היה רוצה לילך לבית הכנסת מעוטף בציצית ומכותר בתפילין, שהפליג מאוד בזוהר הקדוש בשבח המגיע להולך מביתו לבית כנסת מעוטף בציצית ומכותר בתפילין, דמכרזי קמה: הבו יקר לדיוקנא דמלכא. כל קבל דנא, הנכנס לבית הכנסת בלא תפילין ואומר אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך, קדשא בריך הוא אומר, אן הוא מוראי, הא סהד סהדותא דשקרא, עיין בזוהר הקדוש פרשת ואתחנן (דף רסה).

הנה כי כן, אשרי אנוש יעשה זאת לצאת מן הבית מעוטף בציצית ומכותר בתפילין, ואל יחוש להיות מעשרה ראשונים, כי מצווה לאחר כדי שלא להקדים להניחם בעוד לילה, ובפרט בלילות החורף בזמן שהלבנה זורחת והיום מעונן צריך זהירות יתרה, ועל כל פנים לא יעבור מלהניחם בעזרת בית הכנסת אם ביתו רחוק מבית הכנסת ואיכא למחש ליהרא או ללעג השאננים, ולא יכנס לבית הכנסת בלא תפילין.

וקודם שיכנס לבית הכנסת צריך ליטול רשות באמירת פסוק ואני ברוב חסדך, לא כמו רבים שאין יודעים ואומרים אותו אחר כניסה, אלא ישהה על הפתח כמי שחרד לכנס לבית מלך רם ונשא גדול ונורא ויטול רשות באמירת פסוק ואני ברוב חסדך. וגם לפסוק זה צריך שיקדים לומר ברכות השחר, שאם לא אמר עדיין ברכות התורה יש מי שאומר שאינו יכול לאמרו, וצריך לשנות ולומר, ואני ברוב חסדו אבוא ביתו אשתחווה אל היכל קדשו ביראתו. ומה טוב ומה נעים שיתקנו תיבה לעניי העיר וישימו אותה בכניסת פתח בית הכנסת ויקבו חור בדלתו, כדי שכל הנכנס לבית הכנסת יקדים ליתן שם פרוטה לצדקה, העשיר לו ירבה והדל לא ימעיט מפרוטה בכל פעם, ויאמר אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך (תהלים שם) בבית אלהים נהלך ברגש (שם נה-טו) מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים (בראשית כח-יז). ואני ברוב וכו'. ומיהו לא יוכל לומר כל זה אלא כשבא בהשכמה שאין שום אדם בבית הכנסת, אבל כשיש

אנשים מבית ומחוץ, מחזי כיוהרא להיות עומד ושוהה בפתח בית הכנסת, אבל יכול להקדים לומר בבית או בדרך הליכתו אם השוק נקי, ועל כל פנים לא יפחת מלומר בפתח בית הכנסת פסוק ואני ברוב וכו'.

ואחר כוונת הלב הן הדברים, שצריך להיות ירא וחרד ורועש ורועד, איך יכנס להיכל המלך כלי מלא בושה וכלימה. ויכוון באומרו ואני ברוב חסדך אבוא ביתך, שהוא אינו כדאי לכנס להיכל המלך, אם לא בעבור גודל חסדו ובזכות אבות ראשונים. ויכוון, חסדך רמוז לאברהם אבינו עליו השלום איש החסד, קדשך, רמוז ליצחק שנתקדש על גבי המזבח. ביראתך, רמוז ליעקב שאמר מה נורא המקום הזה, ועל זכותם אנו נסמכים לכנס למקום הקודש.

ומתוך כי החי יתן אל לבו לעמוד שם באימה ביראה ברתת ובזיע, ושלא לשוח שם שיחת חולין חס ושלוש מאימת השכינה השורה שם. וידוע שהחמירו מאוד בזהר הקדוש (תרומה דף קלא) על המדבר בבית הכנסת, ואמרו דנהיג קלנא בשכינתא ולית לה חלקא באלקא דישראל עין שם. תסמר שערת אנוש מראות חומר שבו, ולבבות יכאבו על שנעשה כהיתר לרבים מעמי הארץ ואין נגרע ששומעים לפעמים חומר שבו מהדורשים בעם, ואף על פי כן אין מניחים מנהגם הרע ועולם כמנהגו נוהג. אוי להם לבריות מיום הדין ומיום התוכחה. וביותר פשתה המספחת הזאת בימי שמחות וגיל וימים טובים ולילי שמחת בית השואבה ויום שמחת תורה וימי הפורים וכדומה, מחמת ערבות השמחה מרבים בשחוק וקלות ראש, וכל מי שיש בידו למחות, ימחה על דבר כבוד שמו, ואם אין בידו למחות, יזהר בנפשו להיות כאילם לא יפתח פיו.

מטה עוז

התפלה היא מטה עז ביד כל אדם (החזו"א זצ"ל)

עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְיָ וְצַפְנָה וְתִמְנָה וּמְזַרְחָה וְרֹאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תִעָבֵר אֶת הַיָּרְדֵּן הַזֶּה" (דברים ג, כז).

"עלה ראש הפסגה - מכאן א"ר אלעזר בן יעקב יפה שעה אחת בתפלה יותר ממעשים טובים. שבשביל כל מעשיו של משה לא נאמר לו עלה וכאן נאמר לו עלה" (ספרי ואתחנן פסקא ד). וכך גם במסכת ברכות (לב, ב): "אמר רבי

אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבנו אף על פי כן לא נענה אלא בתפלה שנאמר אל תוסף דבר אלי וסמיך ליה עלה ראש הפסגה".

משה רבנו ע"ה מספר לעם ישראל את רוב מאמציו והשתדלותו, להיכנס לארץ חמדת אבות, לארץ הקודש, אולם, לא עלה הדבר בידו. ברם, בכוח תפלתו הצליח להשיג דבר חשוב מאוד, שהרשה לו הקב"ה לראות את ארץ ישראל מרחוק. בכך לימד משה רבנו את צאן מרעיתו, שני דברים חשובים מאוד. עד כמה חשובה בעיניו, אותה ארץ שהמרגלים ובני דורם, שנכנעו להסתתם, מאסו בה. כל כך יקרה היא בעיניו, שאף אם לא זכה להיכנס אליה, אפילו ראייתה יש בה תועלת עצומה. ומכאן למדונו תועי דעת, מה גדול מעמדה ומה חשובה מעלתה של הארץ הקדושה. בערוב ימיו, משריש משה רע"ה בישראל, את ערך התפלה וחשיבותה. הלוא, כמו שאמרו חז"ל (דב"ר יא, י) חמש מאות וחמש עשרה תפילות התפלל משה רבנו כדי לזכות להיכנס לארץ ישראל, כמינין ואתחנן'. ומה שלא הצליח לזכות בכל מעשיו הטובים, שאין להם גבול ותכלית, בכל מאה עשרים שנות חייו, ובייחוד בארבעים שנות הנהגתו את ישראל, זכה בעזרת התפלה. הוא שמלמד התנא הגדול רבי אלעזר בן יעקב, שמשנתו קב ונקי, שמתוך דבריו של אדון הנביאים, עלינו ללמוד שעל יתיאש האדם מן הרחמים, וימשיך וידפוק על דלתי מרומים, כמו שאמר המשורר "דלתי מרום לא ננעלו".

ידועה מחלוקת רבותינו הראשונים, האם חיוב התפלה הוא מן התורה, או רק מדרבנן. דעת הרמב"ם (בפ"א מתפלה ה"א) שהתפלה היא מצוות עשה מדאורייתא, שנלמדת מהפסוק: "וּלְעֲבָדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם" (דברים יא, ג). ואילו דעת הרמב"ן (ספר המצוות, מצוה ה) שחיובה איננו אלה מדרבנן, וכך גם דעת רש"י (ברכות כ, ב. ד"ה ה"ג). ברם, מודה הרמב"ן, שבעת צרה חיוב התפלה הוא מן התורה. אולם, כל המחלוקת אינה, אלא בשורש חיובה. אולם, לא נחלקו הדעות על חשיבותה הגדולה של התפלה, על כוחה הכביר ועל כך, שהיא מלווה את אבותינו מאז היותם. כמו שאמרו חז"ל: "תפילות אבות תקנום, אברהם תיקן שחרית, יצחק מנחה, ויעקב ערבית" (ברכות כו, ב). ובתורה עצמה מפורש, "ואברהם עודנו עומד לפני ה' " (בראשית יח, כב), והיינו בתפלה, כמפורש שם בתרגום אונקלוס. וכך גם אצל יצחק אע"ה "וַיַּעֲמֵר יִצְחָק לֵה' לְנֶכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הָיְתָה" (בראשית כה, כא), פירש"י:

"לנכח אשתו - זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת (יבמות סד, א)". גם יעקב אע"ה, כשמצא את עצמו ואת משפחתו מאוימים, על ידי המחנה הגדול של עשו, פנה בתפלה אל הקב"ה: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק וְגו'. הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי יֵרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יָבֹא וְהִכְנִי אִם עַל בְּנָיִם" (בראשית לב, ט-יב). ולא עוד, אלא שלמדונו חז"ל (יבמות סד, א) שלפיכך נבראו האבות והאמהות עקורים, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים. רחל אמנו (בראשית ל, ג) בקשה מיעקב אבינו, שיתפלל עליה כמו שזקנו אברהם התפלל בעוז, שהקב"ה יתן בנים לשרה אשתו (יעויין שם ברש"י). ושאל המהר"ל ב"גור אריה": "אף על גב דלא מצינו בקרא שהיה אברהם מתפלל על שרה? בודאי היה מתפלל עליה! שאם לא כן, למה הבטיחו על זה?! בודאי תפלת אברהם גרם זה, כי מי שאינו מתפלל על טובה - אינו נותן לו, והשי"ת אמר: אבל 'שרה אשתך תלד', הבטיחו שתלד, ואם לא היה מתפלל וחפץ מאד, למה הבטיחו?"

הרי שהמהר"ל פירש, שרחל אמרה ליעקב, שאם שרה העקרה ילדה בן, מעבר לכל ספק, שקדמה לכך תפלה של אברהם אבינו! יסוד גדול טמון בדבריו החשובים, שלמרות כל הניסיונות הרבים שנתנסו אברהם ושרה, למרות כבשן האש שהושלך אליו אברהם, למרות כל מעשי החסד הרבים שגמלו לכל עובר ושב, החזירו בתשובה וגירו אלפי אנשים ונשים, הרי שבלי תפלה מיוחדת לא היו מקבלים בן. דהיינו, כדי לקבל דברים מיוחדים, מעבר לגדרי הטבע, חייבת לבוא בנוסף לכל דבר אחר, גם תפלה מעומק הלב.

האמת היא, שהתפלה חלק ממציאותו והווייתו של האדם. ובמחקרים שערכו חוקרים בכל רחבי תבל, מצאו שכמעט כל בני האדם נושאים תפלה לבורא עולם. ואם אף אצל בן-נח, הרגשה זו נמצאת בעומק חדרי לבבו, ודאי שהיא ספוגה בעצמותיו של כל בן ישראל. שהרי זכינו ונקראנו 'בנים למקום'. וככל שהאדם נקי יותר מחטא ועוון, וככל שהוא יותר קרוב לבורא עולם, כך התפלה שגורה בפיו ונובעת מליבו בכל עת ובכל שעה. כמו שאמר אדוננו דוד: "אִם לֹא שְׁוִיתִי וְדוֹמַמְתִּי נִפְשִׁי כְּגַמֵּל עָלַי אֲמוּ כְּגַמֵּל עָלַי נִפְשִׁי" (תהלים קלא, ב). שהתפלה זורמת אצלו באופן טבעי, כשם שהתינוק צועק וקורא לאמו, מכיוון שאינו מכיר שום יישות אחרת בלעדיה, היא היחידה שעוזרת לו ומסוגלת להניקו, לנקותו, לרוחצו, להלבישו ולספק

לו את יתר צרכיו. כך גם דוד הע"ה, מרגיש ביחס לבורא עולמים. אנשי כנסת הגדולה תקנו לנו, בנוסח תפלת העמידה, להודות להקב"ה: "על חיינו המסורים בידך. ועל נשמותינו הפקודות לך. ועל נפישך שבכל יום עמנו. ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת". כמו שאמרו חז"ל: "על כל נשימה ונשימה תהלל יה" (בר"ר יד, ט). ומצאנו במדרש: "אמר דוד המלך אני אגיד גדולתו וגבורתו ומלכותו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. שבכל יום ויום אדם נוצר, ובכל יום ויום אדם נולד, ובכל יום אדם חי, ובכל יום ויום אדם מת, ובכל יום ויום רוחו של אדם ניטלת ממנו ונתנה לבעל הפקדון, ובכל יום ויום מכלכלין את האדם כתינוק היונק משדי אמו. והכל כפרי מעשיו" (תנא דבי אליהו זוטא, פט"ו).

כלומר, שדוד המלך הע"ה התהלך תמיד בהרגשה, שבכל יום ויום, הקב"ה מחייה אותו מאחר ובערב הקודם הלכה נשמתו וכמת היה דומה, והקב"ה מטפל בו אישית, כפי שמטפלת האם בבנה. בהמשך הפרשה, חוזר מרע"ה ומדגיש לעם ישראל, את הקרבה המיוחדת שיש להם להשי"ת, שבכל עת שיקראוהו ימצא להם:

"כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו" (דברים ד, ז). ובאבן עזרא: "כי מי גוי גדול - שיש לו אלהים שיהיה קרוב אליו שיענהו תמיד בכל אשר יבקש ממנו בחכמה". וברבנו בחיי: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו - רמז לנו משה בכתוב הזה על מעלתן של ישראל שהם מתפללים ונענים".

ובמדרש הוסיף: "מהו בכל קראנו אליו" (דברים ד, ז) אמרו רבנן יש תפלה שנענית לארבעים יום ממי את למד ממשה דכתיב 'וְאֶתְּנַפֵּל לְפָנָי ה' כְּרָאשְׁנָה אֲרַבְעִים יוֹם וְגו'" (שם ט, יח) ויש תפלה שנענית לעשרים יום ממי את למד מדניאל דכתיב 'לְחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אֶכְלֹתִי וְגו'" עַד מְלֹאת שְׁלֹשֶׁת שָׁבָעִים יָמִים' (דניאל י, ג) ואח"כ אמר ה' שמעה ה' סלחה וגו' ויש תפלה שנענית לשלשה ימים ממי את למד מיונה דכתיב 'וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג וְגו'" ואח"כ 'וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל ה' אֱלֹהָיו מִמְעַי הַדָּג' (יונה ב, א-ב). ויש תפלה שנענית ליום אחד ממי את למד מאליהו דכתיב 'וַיִּגַּשׁ אֱלִיהוּ אֶל כָּל הָעָם וַיֹּאמֶר וְגו'" (מלכים א, יח, כא). ויש תפלה שנענית לעונה ממי את למד מדוד דכתיב 'וְאֲנִי תִפְלִיתִי לְךָ ה' עַתְּ רְצוֹן (תהלים סט, יד). ויש תפלה שעד שלא יתפלל אותה מפיו,

הקב"ה יענה! שנאמר (ישעיה סה, כד) וְהָיָה טָרֶם יִקְרְאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה" (דבר ב, יז). הרי שביאר בעל המדרש, שהצינור להורקת השפע לאדם, היא התפלה. אלא, שפעמים שהצינור 'אורכו' ארבעים יום, פעמים עשרים יום וכיוצ"ב. אולם, באין צינור השפע לא יגיע. יש פעמים שדייה המחשבה והרצון להתפלל, וכבר הקב"ה מריק ושופך לאדם את השפע. אולם, באין אפילו אותה השתדלות, אותה מחשבה, אותו רצון להתפלל, השפע לא יבוא. כמו שאמרו חז"ל: "הקב"ה מתאוה לתפלתם של ישראל" (מדרש תהלים, קטז).

ובמדרש רבה פרשת נצבים (ח, א) הוסיפו והדגישו את חוזקה ועוצמתה של התפלה: "גדולה היא התפלה לפני הקב"ה אמר ר"א רצונך לידע כחה של תפלה אם אינה עושה כולה חציה היא עושה. קין עמד על הבל אחיו והרגו יצאה גזירה נָעַ וְנָד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ" (בראשית ד, יב), מיד עמד ונתודה לפני הקב"ה שנא' גְּדוֹל עֲוֹנֵי מְנַשׂוֹא' (שם ד, יג). אמר לפניו רבש"ע כל העולם אתה סובל ולעוני אי אתה סובל כתבת (מיכה ז, יח) 'נִשְׂא עֹון וְעָבַר עַל פְּשָׁע' סלח לעוני שהוא גדול. מיד מצא חסד לפני הקב"ה ונמנע ממנו נע חצי הגזירה שכן כתיב 'וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד' (בראשית ד, טז) מכאן אתה למד שגדולה התפלה לפני הקב"ה".

פרק נ"א

אכילה לפני התפלה

משעה שעלה עמוד השחר אסור לאדם לאכול או לשתות משקה קודם שיתפלל. וסמכו חכמים (ברכות י:) דבריהם על הפסוק (ויקרא יט, כו): "לא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם", ופרשו: "לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם". לדעת רוב הראשונים האיסור לאכול לפני התפלה מדברי חכמים, וסמכוהו על הפסוק, וכ"כ תר"י, הריטב"א והמאירי, וכן פסק מרן הב"י (סי' פט, ג), ולדבריו לכן התירו בכל הדברים שאין בהם גאוה, ולפי"ז כך גם דעת ראבי"ה והרא"ש ועוד רבים. ולדעת הרא"ה והרמב"ן ויקרא (יט, כו), האיסור מהתורה. ועיין בבירור הלכה (ברכות י:), ובשארית יוסף (ח"ב ע' רפב). ועוד אמרו: "כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל, עליו הכתוב אומר (מלכים א, יד, ט): "וְאֶתִי הַשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי גִּנְזָה" (גוון רומז לגאוותך), אמר הקב"ה: לאחר שנתגאה זה - קיבל עליו מלכות שמים!?"

אבל מים מותר לשתות קודם התפלה, מפני שאין בשתייתם שום צד של גאוה. וכן מותר לאכול מאכלים ומשקים שנועדו לרפואה, שהואיל והם לרפואה אין באכילתם צד של גאוה (ש"ע סי' פט סע' ד). למשל, מותר למי שסובל מעצירות לאכול לפני התפלה שזיפים, הואיל והוא אוכלם לרפואה (ע' במ"ב פט, כד). ומי שהיה רעב מאוד עד שאינו יכול להתרכז בתפלה, רשאי לאכול לפני התפלה, מפני שדינו כחולה שנאלץ לאכול ואין באכילתו צד של גאוה (שם וע' משנ"ב סקכ"ו). אדם חלש שמסוגל להתפלל ביחיד ואח"כ לאכול ארוחת בוקר, אבל אינו יכול להשהות את ארוחת הבוקר שלו עד אחר זמן התפלה במניין - עדיף שיתפלל ביחיד ויאכל אחר התפלה. ולכתחילה, אחר הארוחה טוב שילך למניין כדי לשמוע קדיש וקדושה (באו"ה פט, ג, ועיין בהמשך הלכה ז).

קטן שעוד לא הגיע לגיל בר מצווה, רשאי לאכול לפני התפלה, שכל מה שמחנכים את הקטנים שלא לאכול מאכלים אסורים הוא כאשר המאכל אסור מצד עצמו, מפני שאינו כשר. אבל כאשר תקנו חכמים סייג שלא

לאכול לפני התפלה או לפני הקידוש, כיוון שאין במאכלים עצמם איסור, אין הקטנים חייבים בסייג זה (משנ"ב סי' קו, סק"ה); וביבי"א (ח"ד סי' יב, טו); אמנם בכה"ח (שם סק"א), כתב להחמיר).

- אסור לאכול ולשתות קודם תפלת שחרית, אבל מים מותר לשתות קודם התפלה. וכן מותר לשתות קפה או תה גם עם סוכר קודם התפלה. ואפילו בשבת הדין כן.

- מאכלים ומשקים לרפואה, מותר לאוכלם ולשתותן קודם התפלה, שהרי אינו עושה משום גאווה אלא לרפואה, אף על פי שאינו חולה גמור שרי. והצמא והרעב הרבה הרי הם בכלל החולים, אם יש בהם יכולת לכיין דעתם יתפלל, ואם לאו אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה. אולם חולה שקשה לו ללכת להתפלל בבית הכנסת בלא שיטעם משהו קודם שיצא, עדיף שישאר בביתו ויתפלל ביחידות, מאשר יאכל קודם התפלה. וחולה שיכול להתפלל גם בלי לאכול, אבל אינו יכול לכיין בתפלתו אלא אם כן יאכל לפני התפלה, יש מי שאומר שעדיף שיתפלל בלי כוונה, ובלבד שלא יצטרך לאכול קודם התפלה, מאחר שיש אומרים שאיסור אכילה קודם התפלה הוא מן התורה. ויש חולקים ואומרים שמאחר ותפלה בלי כוונה כגוף בלי נשמה, לפיכך מותר לו לאכול כדי שיוכל לכיין.

- אפשר להקל לאדם חלש למזוג את הקפה במעט חלב ולשתותו קודם התפלה. אך ראוי שקודם לכן יברך ברכות השחר וברכות התורה, ופרשת העקידה, וקצת מסדר הקורבנות, ואז ישתה קפה במזיגת חלב.

- מותר לשליח ציבור לגמוע ביצה חיה קודם שחרית, כדי לצחצח את קולו. וטוב שקודם לכן יברך ברכות השחר וברכות התורה ופרשת העקידה וקצת מסדר הקורבנות.

- מותר לתת לקטן שלא הגיע ל"ג שנה עוגה וחלב קודם תפלת שחרית, בין בחול בין בשבת.

- מי שהיה אונן בשעת שחרית, ומתו נקבר אחר חצות היום, שאז כבר אינו יכול להתפלל שחרית, מותר לו לסעוד סעודת הבראה קודם מנחה.

• לא אסרו חכמים לאכול קודם תפלה אלא כשהגיע זמן תפלה. אבל קודם עמוד השחר, אפילו לאחר שישן שינת קבע על מטתו, מותר לאכול. ואמנם כל זה לפי הפשט, אך בזוהר הקדוש החמיר מאד בדבר, ולכן לכתחילה אין להקל בזה זולת בערב תענית ציבור, באופן שקשה לו להתענות מבלי שיאכל קודם עמוד השחר, שאז אפשר להקל לאכול קודם עמוד השחר אפילו לאחר שישן שינת קבע. ומכל מקום הנוהגים לקום בלילי שבת לומר בקשות ופזמונים ושירות ותשבחות עד אור הבוקר, ומחלקים להם עוגות ומיני מתיקה, בטרם יעלה עמוד השחר, יש להם על מה שיסמוכו, והנח להם לישראל. והצנועים מושכים את ידיהם ומונעים עצמם מלטעום עוגות או מיני מתיקה, כדי לחוש לדברי הזוהר. ורק לגבי תה או קפה אפילו עם סוכר נוהגים להקל, שאף הזוהר לא החמיר בשתיה.

פרק ח"ב

דמעות התפלה

בענין אם הוריד דמעות בתפלתו האם יכול להיות בטוח שתקובל תפלתו^{קכה}.

כתבה הגמרא במסכת ברכות (נה.) דשלשה דברים מזכירים עוונותיו של אדם ואחד מהם עיון תפלה וכו' ע"ש. ופרש"י (בר"ה דף טז:) וז"ל עיון תפלה סומך על תפלתו ובטוח שתהא נשמעת ומתאמץ לכיון לבו, עכ"ל.

והסתפק הרה"ג גמליאל הכהן רבנוביץ שליט"א (מח"ס "גם אני אודד", בני ברק) אם אדם מוריד דמעות בתפלתו אם מותר לו להיות בטוח שתפלתו תהא נשמעת דהרי אמרו חז"ל בבא מציעא (נט.) דאף עפ"י דשערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו וכו', ע"כ.

תחילה וראש נביא דברי הגמ' בבבא מציעא (שם) א"ר אלעזר מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר "גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי", ואעפ"י ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר "שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש". עכ"ל הגמ' (וגמ' זו מובאת ג"כ בברכות (לב:) ועיי"ש בפרש"י ותוספות). וכתבו התוספות (כאן) ד"ה ואל דמעתי אל תחרש- אינו אומר שמע אל בכיי או ראה דמעתי אלא אל תחרש כלומר בטוח אני שלא תחרש דשערי דמעות לא ננעלו, עכ"ל התוס'.

והנה ראית הגמ' דשערי דמעה לא ננעלו הוא מפסוק "שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש". ובפסוק זה אני מבין דמדבר על תפלה שהיא בדמעות ועל זה אומר התוספות, "בטוח אני שלא תחרש דשערי דמעות לא ננעלו". הרי לנו דמותר לאדם שמתפלל בדמעות להיות בטוח שתהא תפלתו נשמעת. ומצאתי בכך יהוידע לגר"ח זי"ע שכתב על הגמ' בבא מציעא (שם) וז"ל: ולפי מ"ש שערי דמעה לא ננעלו בזה מובן הכתוב

קכה מתוך מאמרו של ידידי הרה"ג ר' רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א בגיליון "מרי"ח ניחוח", תולדות ע"א.

(תהלים כה, טו) "עיני תמיד אל ה'", דפעולת העיניים תמידית, דאין ננעלים השערים שלהם. והא דיליף זה מפסוק: "שמעה תפלתי ה' וכו' אל דמעתי אל תחרש", הרי קאמר, שמעה תפלתי, מאחר שברית כרותה לדמעה שלא תחרש בעבורה, ולכן שמעה תפלתי שהתפללתי בדמעות, עכ"ל.

הרי לנו מדברי קודשו דמאחר דאדם מתפלל בדמעות לכן אומר שמעה תפלתי שהתפללתי לפניך בדמעות, וברית כרותה לדמעה שלא תחרש, וא"כ אין בזה משום עיון תפלה שמזכיר עוונותיו של אדם.

עוד מצאתי בספר "קב הישר" (פרק מ"ז) שהביא מזוהר שמות (דף יב.) וכו' אמר רבי יהודה כל מלין דעלמא תליא בתשובה, ובצלותא דצלו בני נשא לגבי קב"ה, וכל שכן מאן דאושיד דמעין בצלותא, דלית לך תרעא דלא עאלין דמעין וכו' וכו' עכ"ל, עיי"ש.

הרי לנו מדברי הזוה"ק דע"י תפלה בדמעות אין לך שער שלא עולים שם דמעות, ואני מבין בפשטות שאין הם רק עולים אלא גם פועלים את מה שהתפלל ולכן יכול להיות בטוח ג"כ שאם התפלל בדמעות שתקובל תפלתו, כנלע"ד.

אלא דמצאתי בס"ד שהובא בקונטרס הנקרא "תיקוני ברית" [עמ' 33] שהביא משם ספר "טהרת הקודש" מאמר תיקון היסוד (פרק ה') ושם הביא רבי אהרן ראטה זצוק"ל וז"ע תיקון לפגם הברית בכיה והורדת הדמעות, וכתב (שם) וז"ל- הנה בעניין הדמעות, צריך שלש אזהרות, שציוו אותנו רבותינו הקדושים, אשר היה נהירין להו שבילי דרקיע. וכו' ושנית כשאדם מוריד דמעות מעיניו ומשבר לבו, אז כל אדם מישראל מרגיש אחרי זה כאלו הוקל עול העונות מעל צווארו, ומרגיש קצת נחמה בלב, כמאמר הכתוב (ישעיה נז) "ואשלם נחומים לו ולאבליו", ופירש בזוה"ק שהכוונה על המלאכים המתאבלים על בעל החוטא. לכן יכול האדם לחשוב, הנה בכיתי ושברתי לבי ובזה כבר תקנתי הכל, (זוה מעשה היצר), מלבד שהוא בכלל עיון תפלה שגורם לעיין בדינו ח"ו כמאמר חז"ל (ברכות נה) וכו' עכ"ל.

הרי לנו מדברי קודשו דהגם שאדם מוריד דמעות וחושב שע"י הורדת דמעות תיקן הכל הרי זה גם כן בכלל עיון תפלה, וא"כ יש לומר גם כן בנידון דידן דאפילו דשערי דמעה לא ננעלו, אבל כל שבטוח שתענה

תפלתו ותקובל תשובתו הרי זה מכלל עיון תפלה דאסור, אפילו שהוריד דמעות, ע"כ.

ונו"ל בס"ד לישב שבאמת אם הוריד אדם דמעות בתפלתו והיה זה בעבור בקשה שרוצה לבקש מאת ה' יתברך שיתן לו דבר מסוים, יכול להיות בטוח שלא תשוב תפלתו, דברית כרותה לדמעה שלא תחרש, ותעשה בקשתו. אבל אם מוריד דמעות כתיקון על עוונותיו, וחושב שבזה הוקל לו חטאו דהנה בכיתי ושברתי לבי ובזה כבר תקנתי הכל (וכמו שהובא לעיל שזה מעשה היצר), הרי זה מכלל עיון תפלה, ואין לו להיות בטוח שהתקבלה תשובתו, וצריך להמשיך ולטרוח לעשות תשובה עוד ועוד. כנלע"ד בזה בס"ד.

ומצאתי בס"ד עוד בספר "מורה באצבע" לרבנו החיד"א זצוק"ל וזיע"א (סי"ב אות כד) וז"ל: יכון להתפלל תפלת שמונה עשרה בהכנעה. ואם אפשר לומר כל תפלות חול בבכיה- אשריו. וכו'. עכ"ל.

ונו"ל שמה שכתב על אדם היכול להתפלל תפלת י"ח בבכיה אשריו לומר שאם כן יעשה תקובל תפלתו, ועל זה אשריו. (אלא שיש לומר שמה שכתב שיתפלל בבכיה הוא מטעם שתהיה תפלתו בהכנעה, ואולי אין הכי נמי אם תהיה תפלתו בהכנעה ובבכיה תקובל תפלתו, והרשות בידו שתקובל תפלתו. כנלענ"ד).

ועוד מצאתי כמה רעיונות מוסרים בענין תפלה בדמעות ואמרתי להביאם כאן: בספר "מעין השבוע" (ח"ג, עמ' מט, אות מח') שהביא על הפסוק "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח" (ויקרא ב, יג) וז"ל: פירש רבנו יעקב אבוחצירא זצוק"ל בספרו "פתוחי חותם": "כל קרבן מנחתך" היא התפלה, שבמקום הקרבנות (ברכות כו:), "במלח תמלח", בדמעות מלוחות, שהרי "שערי דמעות לא ננעלו" (שם לב:). עכ"ל.

עוד מצאתי בספר תפארת שמשון (עה"ת ח"ג פר' ויקרא להגה"צ שמשון דוד פינקוס זצוק"ל) שהובא משמו (בעמ' מא') וז"ל: לרבים מאתנו יש מדי פעם כאב לב, כתוצאה מבעיות בפרנסה, בחינוך הילדים, בריאות וכו', ועלינו לדעת כי מבחינה מסוימת כאב לב הוא דבר יקר מאוד, יהלום שצריך לדעת איך להשתמש עמו.

מסופר על הגאון רבי ברוך בער זצ"ל, שבהיותו ילד קטן, פעם אביו נתן לו מכה והוא התחיל לבכות. באמצע הבכי נטל הילד סידור בידו והתחיל

להתפלל תפלת מנחה. שאל אותו אביו - מדוע אתה מתפלל מנחה עכשיו? ענה ר' ברוך בער: הרי ממילא אני בוכה, עדיף כבר שאנצל את הדמעות ואתפלל כעת תפלת מנחה!

דמעות הן יהלומים, "אף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו" (בב"מ נט.), וכשקורה וכבר בוכים מסיבה כל שהיא - יש לנצל את הדמעות לתפלה מעומק הלב, תפלה עם דמעות.

ביום כיפור הגברים עומדים בקדושה ובטהרה כל היום בבית הכנסת ומתפללים, ואילו הנשים פעמים רבות נאלצות להישאר בבית, עם הילדים הקטנים. אותה אשה שנשארה בבית ביום הקדוש מרגישה את עצמה אומללה, לא ניתנה לה האפשרות להתפלל בבית הכנסת. היא לוקחת סידור, מתחילה להתפלל, ומדי פעם מורידה דמעה. אין לשער ערכן של דמעות אלו. אשה זו שמורידה דמעה, יכולה לפתוח את כל השערים. כמה יקר הוא כאב הלב, בכוחו לפרוץ את כל המחיצות! עכ"ל.

וידידי הרה"ג אברהם דבדה שליט"א (בני ברק) כתב להשיב על ספקו של הרה"ג הנ"ל, וז"ל: כיון דהזהירו חז"ל ברכות (לב:) את האדם שלא יעיין בתפלתו ופירש רש"י דעי"כ אינה נעשית ועוד אמרו שם (שם נה.) ג' דברים מזכירין עוונותיו של אדם וחד מנייהו עיון תפלה ומאידיך אמרו בברכות (שם לב:) שערי דמעה לא ננעלו אם כן האם כשמעיין בתפלתו ובוכה האם יוכל לבטוח שכן נתקבלה?

והנה בברכות (שם) אמרו מיום שנחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה ואע"פ שננעלו שערי תפלה שערי דמעה לא ננעלו שנאמר "שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש", ופירש רש"י (והובא ג"כ בתוספות) מדלא כתיב את דמעתי תראה שמע מינה נראית היא לפניו וא"צ להתפלל אלא שתתקבל לפניו. לפי זה הספק ליכא, שהרי גם בדמעה צריך תפלה שהדמעה תתקבל אם כן חזר הדין דאם מעיין בתפלה לא תתקבל דמעתי ואם לא, כן. רק צריך לדעת שהקב"ה הוא הרחמן ביותר רחמן מכולם מקור הרחמים ובגלל רחמנותו אשר הוא עשאונו ולו אנחנו ירחם עלי, לא בגלל שהארכת בתפלה וק"ל, עכ"ל.

פרק מ"ג

זליפת נוי ורדים על מתפללים

בדין זליפת מי הורדים שבנות ישראל מקפידות בזמני שמחות לזלף על המתפללים ממקומן, מנהגן זה מכבד את המתפללים בריחות נעימים, דא עקא, ישנם הלכות וגדרות שיש לנהוג באותו זילוף, וזה החלי:

המקור להולדת ריח בשבת

הנה הגמ' בביצה (דף כב:) איבעיא להו: מהו לעשן? רב ירמיה בר אבא אמר רב: אסור, ושמואל אמר: מותר. רב הונא אמר אסור, מפני שמכבה. אמר ליה רב נחמן: ונימא מר מפני שמבעיר! - אמר ליה: תחלתו מכבה וסופו מבעיר. אמר רב יהודה: על גבי גחלת - אסור, (דף כג.) על גבי חרס - מותר. ורבה אמר: על גבי חרס נמי אסור, משום דקא מוליד ריחא. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: סחופי כסא אשיראי ביומא טבא - אסור. מאי טעמא - משום דקמוליד ריחא. - ומאי שנא ממוללו ומריח בו, וקוטמו ומריח בו? - התם - ריחא מיהא איתא, ואוסופי הוא דקא מוסיף ריחא. הכא - אולודי הוא דקמוליד ריחא. רבא אמר: על גבי גחלת נמי מותר, מידי דהוה אבשרא אגומרי.

דעת הראשונים

הגאון בעל יחו"ד (ח"א סי' לא) הביא את דעת הגה"ק רבנו חיים בן עטר זצ"ל בספרו ראשון לציון, בחידושו לביצה (כג.), דרבותינו הראשונים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו הלכה זו דס"ל שאין הלכה כרבה ורב יוסף בזה, מפני שרבא ורב אשי שהם אמוראים מאוחרים יותר חולקים עליהם, והלכה כבתראי, ודחה דברי הרב המגיד שהביא להלכה דין זה. וכו', ואף בספר ראשון לציון סיים: שהעולם נהגו להחמיר, והרי זה כדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאי אתה רשאי להתירם בפניהם, כמבואר בפסחים (נ:), ורק בהצטרף ספק נוסף בדבר יש להקל. ע"כ.

הולדת ריחא בשבת או ביו"ט

הב"י בסי' תקיא הביא דבר הגמ', רש"י והמ"מ, אך בש"ע השמיט דין הולדת הריחא, ואילו הרמ"א (הובאה בסי' תקיא סע' ד) כתב דאסור לסחוף כוס מבושם על הבגדים, משום דמוליד בהן ריחא.

וראה בכף החיים (אות מה) שכתב על הרמ"א: "כ"פ הרשב"א בספר עבודת הקדש ור"א ח"א ורי"א ז' והג"א ספ"ב דביצה וכן דעת הרמב"ן והר"ן דמוליד ריח אסור במכוין יעו"ש. ודלא כהרב ראשון לציון בשיטתו יעו"ש, ערוך השלחן (אות ג').

הט"ז (סק"ח) כתב וז"ל: וראיתי בקצת קהילות השופכין שמן של ריח שקורין שפינגר"ד לתוך המים ביי"ט לצורך נטילת ידי הכהנים לדוכן ואיסור קא עבדי דמולידין ריח במים ואפי' שופכים בערב יום טוב מ"מ מולידין ריח ביום טוב ע"י הכהנים וזה ניחא להו ומכונים לכך ע"כ יש למנוע מלעשות כן. דהיינו שאסור לכהנים הנושאים את כפיהם בשבת או ביום טוב לרחוץ ידיהם במים שנתנו בהם מי ורדים (הנותנים ריח טוב), מפני שמולידין ריח בידיהם.

אולם, הגאון בעל חכם צבי הוכיח להתיר מהמשנה בשבת (קיא.) בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן בשבת. והלא שמן ורד נותן ריח טוב בגוף האדם, ואף על פי כן מותר. והביאו לזה עוד ראיות להתיר כמה מגדולי הפוסקים, כי יש חילוק בין נתינת בושם בבגדים לנתינת בושם על גוף האדם, שנתינת הבושם על הבגדים עשויה יותר להשאר שם לאורך זמן, ועל כן יש בזה איסור מוליד, מה שאין כן נתינת הבושם על הגוף, שאינה עשויה להחזיק ימים רבים, כי בדרך כלל אחרי זמן מה מתנדף הריח ואיננו, על כן לא גזרו בזה איסור משום מוליד

וכתב המשנ"ב (שם. סק"ו) ואסור וכו' על הבגדים - ואפילו בגד שמריח כבר אין ליתן עליו כדי שיריח יותר ומ"מ אתרוג שהיה מונח מעיו"ט על הבגד ונטלו ממנו מותר להחזירו דאינו מריח יותר בשביל כך. עיין תשובת הגאון בעל יביע אומר (ח"ו או"ח סי' לו)

בסיכום, אותן נשים המזלפות בשב"ק מי ורדים וכו' על המתפללים לא טוב הן עושות מהדין הנ"ל, דיש באותו זילוף משום מוליד ריחא בשבת, ויש לגבאים להורות שהזילוף יעשה באמצעות הגבאי או אחד המתפללים שיעבור בין המתפללים ויתן להם רק בידיהם ויזהר שלא ישפוך על בגדי המתפללים.

מעבר לדין זה בהלכות שבת שרבים הלכותיה, שמעתי מקרה מצער על כך שבבית הכנסת אחת בזמן מסיבת הכנסת ספר תורה, בימי החול, זלפו מי ורדים על הציבור וכן על ספר התורה!!! ולמחרת נתברר האסון הגדול, שנדבקו היריעות זה בזה, בעקבות הדבק של המי ורדים, שגרם ליריעות שלמות לצאת מכלל שימוש וה' יכפר.

צוואת רבנו יונה זי"ע

בני, באו וראו כמה גדול כח התפלה. שכל מי שהוא קורא קרית שמע ומתפלל בכוונת הלב, אין תפלתו חוזרת ריקם, שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה באגדה, רצונך לידע כח התפלה, שאם אינה עושה כלה עושה חציה, מקין שעמד ורצח ונגזר בנע ונד, וכיון שנתפלל ואמר גדול עוני מנשוא, אמרה להקב"ה, וכי לכל באי העולם אתה סובל ולעוני אין אתה סובל? מיד נתבטלה חצי הגזרה^{ק"י} שנאמר: וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד וּגּוֹ' (בראשית ד, טו). וכן מצינו בחזקיה מלך יהודה שאמר לו ישעיה הנביא, צו לְבִיתְךָ כִּי מֵת אֲתָה וְלֹא תִחְיֶה (מלכים ב, כ, א). וכיון שנתפלל לפני המקום, אמר לו ישעיה, כֹּה אָמַר יי וּגּוֹ' שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ רְאִיתִי אֶת דְּמַעְתְּךָ הִנְנִי רִפָּא לְךָ וּגּוֹ' (שם), ולא עוד אלא שהתפלה מקרעת גזר דינו של אדם, שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה, (ר"ה טז): ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן: צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה. צדקה - דכתיב וְצָדָקָה תִצְלֵל מִמּוֹת (משלי י, ב), צעקה - דכתיב וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְקֹוֹק בְּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצְיִלִם (תהלים קז, ו), שינוי השם - דכתיב שְׂרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרִי כִּי שְׂרָה שְׁמָהּ (בראשית יז, טו), וכתיב וּבִרְכֹתַי אֲתָה וְגַם נִתְּתִי מִמְּנֶה לְךָ בֵּן וּבִרְכֹתַי וְהִיְתָה לְגוֹיִם מְלֻכֵי עַמִּים מִמְּנֶה יִהְיוּ (שם, טז), שינוי מעשה - דכתיב וַיִּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְרָכָם הֲרַעָה (יונה ג, י), וכתיב וַיִּנְחֵם הָאֱלֹהִים עַל הֲרַעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה (שם). ויש אומרים: אף שינוי מקום, דכתיב וַיֹּאמֶר יי אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ מֵאֲרָצְךָ וּמִמּוֹלֶדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל

קכו מקורו של המדרש הובא בדברים רבה (וילנא) פרשת נצבים פרשה ח: גדולה היא התפלה לפני הקב"ה אמר ר"א רצונך לידע כחה של תפלה אם אינה עושה כולה חציה היא עושה, קין עמד על הבל אחיו והרגו יצאה גזירה (בראשית ד) נע ונד תהיה בארץ מיד עמד ונתודה לפני הקב"ה שנא' (שם בראשית ד) גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבש"ע כל העולם אתה סובל ולעוני אי אתה סובל כתבת (מיכה ז) נושא עון ועובר על פשע סלח לעוני שהוא גדול, מיד מצא חסד לפני הקב"ה ונמנע ממנו נע חצי הגזירה שכן כתיב (בראשית ד) וישב בארץ נוד מכאן אתה למד שגדולה התפלה לפני הקב"ה, וכן חזקיהו הנביא בשעה שא"ל (ישעיה לח) צו לביתך כי מת אתה מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר א"ל הקב"ה שמעתי את תפלתך וגו' והוספתי על ימך חמש עשרה שנה שכן כתיב (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם.

הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ (בראשית יב, א), והדר וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְאֲבָרְכֶךָ וְאֶגְדְּלָהּ
שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה (שם, ב)

גדול כח התפלה שכל מי שזהיר בקרית שמע ובתפלה שחרית וערבית, הרי
הן עומדין לו ליום הדין, דתנא דבי אליהו, (אליהו רבה פרשה ג) עתיד הקב"ה
לישב בבית המדרש שלו וצדיקי עולם יושבין לפניו, ונושאים ונותנים במקרא
במשנה בהלכות ובאגדות, ואומרים על טמא וטמא ועל טהור וטהור, על
טמא במקומו ועל טהור במקומו, ואחר כך מביאים את הרשעים ודנין אותן
בפניהם, יש נידונין שלשים יום ויש נידונין ששים יום, יש [נידונין] שלשה
חדשים ויש נידונין ששה חדשים, כללו של דבר שנו רבותינו במשנה, משפט
רשעים לגיהנם שנים עשר חודש (עדות פ"ב מ"י), ואחר [כך] עומדין צדיקי
לפני מי שאמר והיה העולם, ואומרים לפניו, רבנו של עולם כשהיינו באותו
העולם אילו בני אדם היו משכימין ומעריבין לבית הכנסת וקורין קריית
שמע ומתפללין ועושין שאר מצוות, ואומר להן, אם כך עשו לכו ורפאו
אותן, מיד הולכין צדיקים ועומדין על עפרם של רשעים ומבקשין עליהן
רחמים, והקב"ה מעמידן מעפרן על רגליהם, שנאמר ועשותם רשעים כי
יהיו אפר תחת כפות רגליהם וגו' (מלאכי ג, כא). ובזכות התפלה, ישראל
נצולין מן המלכיות שנאמר הקל קול יעקב. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה,
קולו של יעקב שולט בבתי כנסיות, וידי עשו שולטות בחמסין. כל זמן
שקולו של יעקב נמוך, ידי עשו שולטות בו, וכל זמן שיעקב מצפצף בקולו,
אין ידי עשו שולטות בו (בראשית רבה סה, כ). ולא עוד אלא שהקב"ה משרה
שכינתו ביניהן, ויושב ושומע תפלותיהן של ישראל, כענין שנאמר וְאֶתָּה
קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל (תהלים כב, ד).

בני, באו וראו, כמה חפץ הקדוש ברוך בתפלתן של ישראל, שאין לך אמה
בעולם קוראה ונענית כישראל, כענין שנאמר, כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים
קְרִבִים אֵלָיו כִּי אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרִיאָנוּ אֵלָיו (דברים פרק ד, ז). וכן הוא אומר,
יְקַרְאֵנִי וְאֶעֱנֶהוּ עִמּוֹ אֲנֹכִי בְּצָרָה אֲחַלְצֶהוּ וְאֲכַבְּדֶהוּ (תהלים צא, טו). ואמרו
חז"ל, לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלא לא הקדים אברהם אבינו
תפלה לצרה בין בית אל ובין העי, לא נשתיר משונאיהן של ישראל שריד
ופליט (סנהדרין מד:). ואמרו עוד באגדה, אמר רבי אלעזר לא תהא בוסר
בשעת הרוחה שלא להתפלל, אמר הקב"ה כשם שאני זקוק להוריד גשמים
וטללים ולגדל צמחים להחיות הבריות, כך תהא זקוק להתפלל לפני ולברך

אותי מעין מעשי, ולא תאמר אני בריוח מה אני מתפלל, וכשתגיע לך צרה תבא ותתפלל אלא עד שלא תבא לך הצרה הוי מקדים ומתפלל, אמר רבי אלעזר כתוב בספר בן סירא אוקיר לאסיאך עד שלא תצטרך ליה (תנחומא מקץ סי' י).

חביבה התפלה לפני המקום ביותר, שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה, אמר רבי אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבנו ואעפ"כ לא נענה אלא בתפלה שנאמר עלה ראש הפסגה. (יל"ש ואתחנן)

ועוד אמרו, כל המאריך בתפלתו, אין תפלתו חוזרת ריקם. מנלן? ממשה רבנו עליו השלום, שנאמר, ואתנפל לפני יי את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'. וכתוב בתריה, וישמע יי אלי גם בפעם ההיא (ברכות לב:).

חביבה היא תפלתן של ישראל לפני המקום שאדם מקבל בה פני שכינה בכל יום. ולא עוד אלא שמלאכי השרת משכימין לבית הכנסת לשמוע תפלותיהן של ישראל. וכיון שהאדם נכנס להתפלל בבית הכנסת, הן אומרים לו ברוך אתה בבאך, ומכיון שהוא מתפלל וגומר תפלתו ובא לו לצאת, הן אומרים, וברוך אתה בצאתך. ולא עוד אלא שהקב"ה נגלה עליו ומברכו שנאמר, בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך.

ואמרו חז"ל, גדולה תפלה יותר מן הקרבנות דכתיב, להשתחות ולזבח, להשתחות ברישא, והדר לזבח. (שם).

וכיון שהתפלה הוקשה לקרבנות, צריך לו לאדם לכוון את לבו לשמים ולעמוד לפניו באימה וביראה ברתת ובזיע. ולא יהא מתפלל ואין לו על התפלה אלא שפונה לדברי הבטלה. שכשם שהמחשבה מפגלת הקרבן, כך המחשבה מפגלת התפלה ואינה עולה לו לרצון. וכן הוא אומר, זבח רשעים תועבת יי ותפלת ישרים רצונו.

בני, כשתאם עומדין בתפלה, הוו יודעין לפני מי אתם עומדין, כדי שתעמדו באימה וביראה וברתת ובזיע לפני מי שאמר והיה העולם, כענין שנאמר: עבדו את יי ביראה. ויהא לבכם שמח עליכם, שאתם עובדים לאלוה שאין כיוצא בו בעולם, כענין שנאמר, עבדו את יי בשמחה. ואמרו חז"ל המתפלל

צריך שיראה את עצמו כאלו שכונה שרויה כנגדו, שנאמר : שויתי יי לנגדי תמיד. (שאלות דרב אחאי לך-לך שאילתא ח).

אמרו, כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו וישבו לפניו אמרו לו רבנו למדנו דבר אחד (ממה שלמדנו). אמר להם אלמד אתכם צאו והזהרו איש בכבוד חבירו ובשעה שאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים להתפלל שמתוך דבר זה תזכו לחיי העולם הבא (אבות דרבי נתן נוסחא א פ"ט).

ואמרו חז"ל, המתפלל, צריך שיתן עיניו למטה, כדי שלא יסתכל לכאן ולכאן ויפנה לבו במקום אחר, ויכון לבו למעלה, כדי שיהא מכוון לבו בתפלה.

גדולה היא תפלתן של רבים לפני המקום, והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע. לפני שזכותן של רבים גדול לפני המקום. וכן הוא אומר, פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי.

ואמרו חז"ל, מנין שאין הקב"ה מואס תפלתן של רבים, שנאמר, הן אל כביר ולא ימאס.

ואמרו אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור, שנאמר בתהלים (סו, יד) וְאֲנִי תַפְלְתִי לְךָ יְיָ עַת רְצוֹן, אימתי עת רצון? בשעה שהצבור מתפללין. לפיכך, צריך לו לאדם להיות זהיר וזריז להשכים ולהעריב לבית הכנסת, כדי להתפלל עם הצבור, שכך אמרו חז"ל, לעולם ישכים אדם להמנות עם עשרה ראשונים שבבית הכנסת. שאפילו מאה באין אחריו, נוטל שכר כנגד כלן.

וכל הרגיל לבוא לבית הכנסת ועבר יום אחד ופשע ולא בא וגו', עליו הכתוב אומר, מְדוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנָה (ישעיהו נ. ב) והרגיל לבוא לבית הכנסת ובא, עליו הכתוב אומר: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחֻצוֹת אֱלֹהֵינוּ יִפְרִיחוּ (תהלים צב, יד), וכתוב בתריה עוד יְנוּבוֹן בְּשִׁיבָה דְשָׁנִים וְרַעְנָנִים יִהְיוּ. שכל הרגיל להשכים לבית הכנסת כדי להתפלל עם הצבור, מאריך ימים. שכן אמר רבי יהושע בן לוי לבניו, קדומו עולו לבי כנשתא וחשוכו פוקו, כי היכי דתורכו יומי.

וצריך לו לאדם לקבוע מקום לתפלתו, שכך אמרו חז"ל כל הקובע מקום לתפלתו, אויביו נופלין תחתיו וְשִׁמְתִי מְקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיו וְשָׁכַן

תַּחֲתֵיוּ וְלֹא יִרְגְזוּ עוֹד וְלֹא יִסִּיפוּ בְּנֵי עוֹלָה לְעֲנוּתוֹ כְּאֲשֶׁר בְּרֵאשׁוֹנָה וּגו' (שמואל-ב ז, י).

גדולה קדשתן של בתי כנסיות שהן חשובים כבית המקדש, כענין שנאמר, וְאֵהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט בְּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם (יחזקאל יא, טז). ואמר מר^{קכ} אלו בתי כנסיות שבבבל (מגילה כט).

ואמרו חז"ל, בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש: אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן, ואין ניאותין בהם, ואין מטיילין בהם, ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ואין מספידין בהן הספד של יחיד. אבל קורין בהן, ושונין בהן, ומספידין בהם הספד של רבים (שם כח). ודוקא אכילה ושתיה של רשות - אסור לעשות בהן, אבל סעודת מצוה - מותר. שכן נכנסין לשם בהבריות של מת ושל ראשי חדשים, והוא הדין לכל סעודת מצוה.

בני, צאו וראו כמה גדול המתפלל בבית הכנסת, שכך אמרו חז"ל, כל המתפלל בבית הכנסת^{קכ}, כאלו מקיפו חומה של ברזל (ירושלמי ברכות פ"ה דף ח טור ד מ"א). ולא עוד אלא, שתפלתו מתקבלת לרצון כאלו הקריב מנחה טהורה, כענין שנאמר, כְּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּנְחָה בְּכָלִי טָהוֹר בֵּית יי (ישעיהו סו, כ).

וכל המשכים ומעריב להתפלל בבית הכנסת, כאלו מקבל פני שכינה, שנאמר, אַךְ צִדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבּוּ יְשָׁרִים אֶת פְּנֵיךָ (תהלים קמ, יד)

ואין העולם מתקיים אלא בזכות בתי כנסיות ובתי מדרשות. דתנא דבי אליהו, בכל יום ויום מלאכי חבלה יורדין מלפני הקב"ה לחבל את כל העולם כולו, שאילמלי בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם יושבין [בהן] ועוסקין בתורה, היו מחבלין מיד, שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה וגו' (ישעיה ג, ב). (אליהו זוטא, פרשה ה).

קכו בגירסת הגמרא שלפנינו אמר ר' יצחק אלו בתי כנסיות וכו'.

קכח בירושלמי הנ"ל שהבאנו נאמר "אמר רבי יוחנן המתפלל בביתו כאלו מקיפו חומה של ברזל", ולא כמצוין ברבנו יונה, דשם גרס כל המתפלל בבית הכנסת, כאלו וכו'. עיין באורך במש"כ הציץ אליעזר (חט"ו סי' נו).

הואיל ובתי כנסיות חביבין כל כך לפני המקום שמשרה שכינתו בתוכן וקראן מקדש מעט, אם כן צריך לו לאדם לעמוד לבית הכנסת באימה ובריאה ברתת ובזיע ובדעת נוחה, כאדם העומד לפני המלך, כדי שתתקבל תפלתו לרצון לפני המקום. ואל יכנס לתוכה מתוך קלות ראש ועזות פנים ופריצות ומתקוטט שם עם הבריות. שאם עושה כן, נוח לו שלא הלך להתפלל. ולא עוד אלא, שגורם לשכינה שתסתלק משיראל, וגורם להן לבתי כנסיות שיחרבו, כענין שנאמר: כִּי לָכוּ נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילוֹ אֲשֶׁר שִׁכַּנְתִּי שְׁמִי נָשָׂם בְּרֵאשׁוֹנָה וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רָעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל (ירמיהו ז, יב). אם משכן שילה נאמר כן, כל שכן בבתי כנסיות.

פרק מ"ד

זאמרים בענין התפלה במוסר ובאגדה

לבקש על הכל

כיוון שהתפלה נועדה לחזק אותנו רוחנית ומנגד לבקש הכל ואף גשמיות מאת הבורא יתברך. צריך אדם להתפלל אפילו על דברים פעוטים. ולבקשות על הדברים הזעירים יש אף השפעה ייחודית על המתפלל. אך קודם נעיין בדברי ר' נחמן מברסלב זצ"ל כפי שכותב תלמידו ר' נתן זצ"ל: "שמעתי מאחד האנשים שפעם אחת דבר רבנו ז"ל עמו מעניין בגדים, ואמר לו, שעל כל דבר צריכין להתפלל. היינו אם בגדו קרוע וצריך לבגד יתפלל להשם יתברך, שיתן לו בגד ללבוש! וכן כל כיוצא בזה, דבר גדול ודבר קטן, על הכל ירגיל עצמו להתפלל תמיד להשם יתברך, על כל מה שחסר לו".

אף על פי שהעיקר, להתפלל על העיקר - דהיינו על עבודת השם יתברך, לזכות להתקרב אליו יתברך, אף אל פי כן, גם על זה צריכין להתפלל. וכן שמעתי אנכי מפיו הקדוש על דבר קטן ופחות מאוד שהיה קצת מוכרח לי ואמר: התפלל על זה להשם יתברך! ועמדתי משתומם, כי היה לי לדבר פלא בעיני להתפלל להשם על דבר פחות כזה, וגם לא היה מוכרח ביותר, ענה ואמר (בלשון תימה): אין זה כבודך שתתפלל להשם יתברך על דבר קטן כזה?!"

המבקש דבר פעוט מאת בורא עולם מוכח שהוא חש קרוב אליו. שהרי אם נבחן את התנהגותנו נגלה שאת צרכינו הזעירים ובקשותינו הפעוטות אנו "מרשים לעצמנו" לבקש רק ממי שקרוב אלינו - בן הזוג, ילדינו והורינו: וככל שהבקשה פעוטה יותר נבקשה רק מהקרוב ביותר אלינו. אדם שמתקשה לבקש מאת הבורא את צרכיו המזעריים ביותר. הדבר מגלה שאינו חש קרוב אליו. כדי לשפר קשר זה, צריך אדם לחייב את עצמו להפנות לבורא עולם את כל משאלותיו העולות על לבו.

בהיותנו מתפללים בימים נוראים נתבונן בפניה החוזרת על עצמה "אבינו מלכנו" המלמדת אותנו שהפניה אל הקב"ה אין די בה ב"מלכנו" אלא אנו אף מקדימים את הפניה "אבינו". הוא אבינו אנו קרובים אליו והוא מרשה לנו ואף מצפה מאיתנו שנשטח בפניו את כל בקשותינו, בלא היסוס ובלא לחשוש שמא אנו מורידים את רמת התפלה לגדולתה, וזאת משום שהבקשות הפעוטות מגלות את קרבתנו אליו.

לדעת לבקש על עצמו

שמעתי מעשה נורא שארע אצל הצדיק הקדוש רבנו מאיר אביחצירא זי"ע המכונה בבא מאיר, לפני רבי מאיר הגיע יהודי אשר ביכה רבות על כך שהוא נשוי למעלה מ-15 שנים, וטרם אשתו זכתה לפרי הבטן, הרב פטרו בברכת ה' ימלא משאלות לבכם לטובה וכו', ושתזכו בס"ד לפרי הבטן, היהודי הזה מיודענו לא קיבל זאת וקבל בפני הרב זצ"ל שהוא מורגל כבר בברכות אילו והוא מבקש הבטחה לישועה ושבאמת יזכה סוף סוף לפרי הבטן, ואף הוסיף שאם זה יהיה בן, כ"ק האדמו"ר רבי מאיר יזכה לשמש בקודש כסנדק. הרב זצ"ל לאחר מחשבה הודיע נאמנה שבע"ה בעוד תשעה חודשים תפקד אשתו בזרע של קיימא. ואכן, לא איחר לבוא, לאחר תשעה חודשים נולד לאותו יהודי, בן, בהתרגשות ובמלוא שמחה הגיע לפני רבנו מאיר, ובטרם הכנסו לקודש פנימיה הכין עצמו לקראת המפגש עם המחולל, הוא רבי מאיר, ואכן רבי מאיר ראה אותו בפנים שמחות וצוהלות, ובא להודיע לרב על הולדת בנו, ועל הזמנתו את הרב לשמש כסנדק. פניו של הצדיק הרצינו, ואמר לאותו יהודי, תצא החוצה, אתה לא ראוי לברכה!!!! פניו של האבא אדמו, וכי מה קרה כבודו? מה עשיתי לא נכון, השיבו הרב זצ"ל, באים לקבל ברכה, אך חושבים שבזוה הברכה תמה, ולא חושבים על זמן ההריון, ולא חושבים על הלידה, וכאן התחילה לפעמם מתוך גרונו של הרב, רוח קודשו, הרי אשתך ילדה בניתוח קיסרי, וכאן הפסדת את פדיון הבן, עליך היה להתפלל על אשתך כל תשעת החודשים, שתזכה ללדת בן בלא ניתוח, ובכך שלא התפללת הפסדת את הפדיון, וכאן החש היהודי את המוסר היקר מאת הרב, ומנגד ראה את רוח קודשו של הרב, שידע אפילו שאשתו ילדה בניתוח, לזכר עולם יהיה צדיק.

מסיפור זה אפשר להבין עד כמה צריך להמשיך להתמיד בתפילות, ולא לחשוב, הנה הגעתי למנוחה והנחלה, ומכאן ואילך הכל כשורה, טעות היא בידי, יש להמשיך בברכות, כמו שנוהגים לברך את הבריאים, שתזכה להתמיד בריאותך.

נח תפלה

מספר הגר"י זלברשטיין שליט"א בספרו עלינו לשבח: לביתו של הגר"ח קניבסקי שליט"א, הגיע איזה אברך תלמיד חכם עם הבן שלו בן 7. והוא מספר לרב את הסיפור המדהים הבא: הבן שלו חלה במחלה קשה, מחלה ממארת, ובשלב מסוים היו צריכים לעשות לילד טיפולי הקרנות. וידוע בזמן הטיפולים ע"י ההקרנות הרופאים אמרו לילד שעקב הטיפולים השערות עלולות לנשור לו מכל הגוף. הילד בהתחלה לא נבהל כל כך עד שלפתע הוא פרץ בבכי קורע לב ואמר: על השיער של הראש לא אכפת לי, אבל מה יהיה עם הפאות שלי? איך אני אהיה ילד יהודי בלי פאות? ואז הילד הסתובב לקיר והתפלל תפלה נרגשת לבורא עולם וכך הוא אומר לו: רבוננו של עולם, אני בטוח שכל מה שאתה עושה איתי זה רק לטובה, אין לי שום ספק, אין מי שמרחם עליי יותר ממך, גם את המחלה אני מקבל בלב שלם ובאהבה גמורה, אני מוכן לגשת לטיפולים בלב שלם ובידיעה גמורה, ובלב בוטח שתמיד תהייה איתי ותשמור עליי. גם את השיער של הראש אני מוכן להקריב למרות הבושה הגדולה. הכול אני מוכן אבל אבא, רבוננו של עולם מה יהיה עם הפאות שלי? איך אני יכול לוותר על זה? הרי זאת הצורה של ילד יהודי, אני רוצה להמשיך להיות כזה, לכן אני מתחנן ואני מבקש ממך רבוננו של עולם, אבא שבשמים, תשאיר לי לפחות את השיער של הפאות שלא ינשור במהלך ההקרנות. וכך הילד המשיך להתמוגג מבכי שעה ארוכה, ביחד עם הוריו ששמעו אותו מהצד ובכו. ואז מצביע האברך על הילד שעומד לידו ואומר לרב קניבסקי: הנה הילד, הרב יראה את הנס כל השיער של הילד נשר, כולו קירח אבל הפאות נשארו שלמות, שום שיערה לא נשרה, הרופאים יצאו מכליהם ואמרו שמקרה כזה לא זכור בהיסטוריה הרפואית.

כספת התפלה

הובא בספר טובך יביעו (ח"ב עמ' עד"ר): פעם נזדמן לכב' הגר"י זילברשטיין שליט"א לראות איך חברת "בריינקס" שלחה שני אנשים חמושים להוציא את הכסף מכספומט. פניהם היו חמורי סבר, וביקשו מכל הנוכחים לצאת מהמקום. לפתע ניגש אחד מחבריהם שהיה נוכח במקום, וניסה לדבר עמם, חבירו רמז לו להסתלק מיד מהמקום, מאחר והוא צריך להתרכז בשמירת בהורקת הקופה. לאחר שסיימו את תפקידם, ניגש אותו חבר והתנצל שלא התייחס אל חברו כהוגן. ומסיים הרב, הבה נתייחס לתפלה או ללימוד לפחות כעובדי "בריינקס", וגם אם יבוא ידיד לדבר באמצע התפלה או באמצע הלימוד, או שהטלפון מצלצל, נדע שתפקידנו בהרבה יותר חשוב מכל התפקידים והעסקים הגדולים שהכל רחבי תבל, וכמו שהם לא יפסיקו עבור דיבורים, כך גם אנו ננהג. (שם עמ' קמ"א).

פחד ומורא

מסופר על אחד מהרבנים שנכנס לבית הכנסת עם ר' מאיר אביחצירא זי"ע, וראה איך פני הרב הרצינו, והראה אותות פחד ויראה, עד כדי כך שהרב שליווהו החל לפחד שמא קרה לו איזה מיחוש, וכך הרב נכנס פניה, והשתחוה השתחויה גדולה, עד שנכנס עד ההיכל, והשתחוה, ונישק את ההיכל. ומזה נבין אנו איך ראוי לנהוג, וכ"ש שלא לדבר. (שם עמ' כ"ו)

בשר רחבי

מסופר כי בתפלת החג בבית מדרשו של הגה"ק רבי מנחם מנדל מויזניץ זצ"ל היתה מרוממת ומלהטת. כ"ק האדמו"ר זצ"ל אשר שימש כחזן, גרם לחסידיו להגביה עצמם בדרך ה' של קדושה ושל ביטול החומר.

בתום התפלה נכנס אחד האברכים לאכול את סעודתו, כנהוג, בבית הרבי, ובאותו מקום אכלו כל האורחים שהגיעו מחוץ לעיר, ושם בסעודה היה ממונה אחד אשר חילק לכל הסועדים לחמניות על מנת שיהיה לכל סועד לחם משנה, האברך בראותו את החלוקה של הלחניות, וכדרכם של כל האנשים המחבבים המצוות, נדחף אף הוא לעבר הלחמניות.

פתאום חשב לעצמו אותו אברך, הרי עתה התפללתי בכזו רוממות ובהתלהבות, הכיצד אני נדחף אל הלחניות כבריה מגושמת?!
 מחשבותיו לא נתנו לו מנוח, והוא גמר אומר להציע בפני כ"ק האדמו"ר את טענותיו החזקות. ואכן כשגמר האברך לשטוח את מחשבותיו והרהורי שהיו לו, השיב לו הרבי, תנוח דעת כב', בזמן התפלה כאשר "תהלת ה' ידבר פי", מתרומם האדם ומגביה את חמריותו אל הקדושה באומרנו "ויברך כל בשר שם קדשו", גם בשר האדם מתעלה לברך את ה', אבל לאחר התפלה נשאר הגוף גוף, והוא דורש את שלו.

תכנות גנב

מעשה שהיה באיש צעיר לימים, אשר חותנו רצה ללמד אותו דרכי משא ומתן, ויעצו לילך לעיר ברדיטשוב ליריד, ונתן לו סך אלף זהובים, ויעצו שיחביא בכיסים הפנימיים את המעות ואילו בכיסים החיצוניים ישים רק סכום קטן.

עת בא לאכסניא לברדיטשוב והיה עמל ממשא הדרך, וירדם אצל השלחן, והארנק עם הסכום הקטן נפל בעת השינה לארץ. והנה עבר איש אחד וראה ומצא את הארנק, ובדרכו הביט על הצעיר הרדום בתנומה, ויכר בו כי לא זהו כל סכום המעות שיש לצעיר כזה לרגל המסחר בברדיטשוב, והבין כי אולי יש לו עוד.

והצעיר הקיץ משנתו וירא כי נאבדו מעותיו ממנו מן הארנק הקטן, ויצעק צעקה גדולה עד אשר שמע את קולו אותו האיש שהגביה את הארנק, וישב לו את הארנק. והצעיר שמח שמחה גדולה על השבת אבדתו, וברגע קטן נתקרבו זה אצל זה באהבה. ויאמר האיש להביא יין, והצעיר שתה מעט יותר מן הרגיל, כי הלא בטוח הוא שחברותו הינה עם אדם כשר שהשיב לו אבידה. אח"כ נרדם שנית ואותו האיש הלזה בא במחבואיו תחת כנפיו, וגנב ממנו את הסכום הגדול.

אח"כ שוב הקיץ הצעיר משנתו וצעק צעקה גדולה ומרה, והיה בעל האכסניא אומר לו: מה לך כי תצעק? - הלא זה הוא האיש הגנב המפורסם - שותפך אשר שתה עמך, גנב ממך. ויהי הוא הולך החוצה לחפש אחריו

והראוהו תיכף, ויאמר לו: לבי לא ידמה עליך רעה שאתה גנבת את הארנק, אבל הנך עושה רושם כאדם כשר, כי הלא משיב אבידה אתה. ויאמר: לא ולא! בודאי אנכי גנבתי.

ויאמר הצעיר: הלא איך עשית זאת, הלא מקפיד אתה לעשות מצוה ואיך תגנוב ותעבור על לאו מפורש?!

ויאמר לו: אין לזה שייכות, כי הלא זוהי אומנותי - מלאכת הגניבה, ואילו השבת אבידה הוא עניין בפני עצמו...

כן נוכל לומר על אותם האנשים הבאים לבית הכנסת לכל דבר שבקדושה, מתפללים בו ולומדים שיעורי תורה, וגם מתנדבים ממון, ובכל זאת מזלזלים בקדושת מקדש מעט.

ואם תשאל להם ישיבו לך: זמן תפלה לחוד, ודיבורים ועסקים לחוד, הלא זהו לחמי, ומה אוכל לעשות.

חוצפת העני

מספר היה הרה"ק רבי אהרן מקרלין זי"ע לחסדיו, לאותם שאינם משתדלים דיו להתפלל בבית הכנסת, ומתפללים בביתם, שלא שיש כאן עבירה, אלא גם חוצפה!!! למשמע זו, עשו חסידיו אוזניהם כאפרקסת לשמוע את הקודש בדוגמת משל שאמר: משל למה הדבר דומה? לעני הזקוק להלוואה, במקום שילך הוא לעשיר לבקש ולקחת משם את הסך המבוקש להלוואה, עושה הוא ההפך, מזמין הוא את העשיר אליו הביתה...

ועל תפלה ביחיד היה אומר הרבי זצ"ל: כשרוצים להשיג משהו מראש העיר, שהוא בשר ודם, אין הולכים לבד, אלא מרכיבים משלחת, וכך מופיעים בפני ראש העיר, על אחת כמה וכמה מגונה ההופעה ביחידות כשמדובר במלך מלכי המלכים.

לזכר עולם יהיה צדיק

מספרים על רבנו הקדוש רבי ישראל אבחצירא המכונה הבבא סאלי, שבהגיעו ארצה ממרוקו שהה בחיפה, ויהי היום, הרב הוצרך לנסוע

לירושלים לפגישה דחופה, הרב עלה על הקו באגד חיפה, ומיד התחילה הנסיעה לכיוון ירושלים, אחרי כמה דקות בנסיעה החלו דמדומי חמה, ועוד מעט לילה, הנסיעה חלפה על פני ערים ועיירות וכפרים, אך הבבא סאלי טרם התפלל מנחה, ובשעה זו, כמה דקות לפני השקיעה כמידי יום ביומו דרכו של הבבא סאלי להתפלל מנחה. פנה איפוא הצדיק אל הנהג וביקש כי יואיל לעצור בעבורו ולהמתין לו עד שיסיים תפלת מנחה... הנהג שאינו רגיל לבקשות מעין אלה הבהיר לבבא סאלי כי אין זה אוטובוס מאסף אשר עוצר לכל דורש, וישנו קו שהיה יכול לעצור לך להתפלל בתחנה הקרובה, ולאחר כחצי שעה יגיע האוטובוס הבא שיקח אותך לייעדך, וכל הנוסעים יודעים זאת. אך הנהג כשראה שהצדיק מבקש ומפציר שיעצור, התחשב ברב בבא סאלי, וזאת לפני משורת הדין, ואמר שיעצור את האוטובוס באחת מתחנות ההורדה הקרובות, וימתין לו כמה דקות, דבר שהתקבל בחיוב ובחיבה לנהג, אך כעבור דקה קלה הודיע הנהג לבבא סאלי כי יעצור למענו בקרבת התחנה ובכוונתו להמשיך, דהיינו שהנהג חוזר בו מהסכמתו להמתין לו מאחר ונראה לו כי "הנוסעים עצבניים", הרב הבבא סאלי, מחוסר ברירה, הנהג בראשו לאות הסכמה, הנהג סבר שאולי יחזור בו הרב הזקן מכוונתו. אך הבבא סאלי ירד מן האוטובוס והחל בתפלה, האוטובוס מאידך המשיך בנסיעתו...אך נעצר!!! כשסיים הבבא סאלי את תפלתו שנשא מעומקא דליבא עפ"י הכוונות הידועות לו וביותר שזכה לחון עפר הארץ ביום זה.... נשא רגליו לעבר התחנה שעמדה בסמוך למקום בו התפלל... בתחנה עמד אוטובוס שנראה כאילו ממתין לנוסעים... בצעדים מתונים ומדודים נראה הבבא סאלי פוסע לעבר האוטובוס... שמא זה האוטובוס לירושלים שאל הבבא סאלי את הנהג... והנהג עונה לו בארשת רצינית ומודאגת.... רבי, רבי, תעלה, תעלה, שמשעה שנתת קולך בתפלתך, עמד האוטובוס ממהלכו ומסרב להניע ולנוע... עלה הבבא סאלי ונתישב במקומו ורווח לו, עכשיו אתה יכול לנסוע אומר לו הבבא סאלי... הנהג נראה שפוף וכנוע, נשמע להוראותיו של הרב הזקן... והאוטובוס החל לנוע, וקהל הנוסעים מחאו כף בשמחה על הנס שראו זה עתה, שהאוטובוס המתין לצדיק עד שיסיים תפלתו. הנהג ידע לספר לחבריו על הזכות הגדולה שארעה לו היום, על הרב הגדול שעלה ממרוקו, עושה נס ופלא... "זיע"א.

מסיפור זה רואים אנו מהי מסירות נפש לתפלה, הרי הצדיק יכול היה לפטור עצמו מלרדת בתחנה, והיה מקיים את תפלתו במקומו באוטובוס, רק החשש של חוסר ריכוז, ואולי בעיה של חוסר צניעות רח"ל, אך מסירות הנפש היתה מעל ומעבר ולכן זכה שהמתינו לו כל הנוסעים והנהג, וגם האוטובוס....

צער החפץ חיים

בישיבת ראדין היה נהוג שהשמש היה דופק לפני התפלה להודיע לבחורים שכבר הגיע זמן התפלה, יום אחד טעה השמש והקדים לדפוק חמש דקות לפני זמן תפלת מנחה, ה"חפץ חיים" נחרד מעובדה זו שנגרם בטעות ביטול תורה לרבים, זמן רב לאחר מכן שכבר עברו כמה שנים מאז שהשמש הלך לעולמו שמעו יום אחד את ה"חפץ חיים" נאנח ואומר: וי... וי... מי יודע מה יעשה השמש בבית דין של מעלה עם אותם החמש דקות שנגרם על ידו בשוגג ביטול תורה?" ומה נאמר אנו על ביטול תורה דרבים ובמזיד?

וזאת ליהודה

הובא בספר "וזאת ליהודה" החורט בעט ברזל את מקצת שבחיו של מרן הגאון רבי יהודה צדקה זצוק"ל (עמ' 292) רבנו זצ"ל זהיר היה מאוד בכבוד בית הכנסת ולא היה טועם מאכל שם בלתי אם לצורך לימודו, פעם אחת כשלמד בבית הכנסת הגישו לפניו כוס תם ולגם עד חציו וסיים לימודו, אמר לו: "סיים נא הכוס כולו", התנצל וענה: "כבר סיימתי לימודי ואין לי היתר לשתות יותר, עד כה שתתי על מנת שאוכל ללמוד וכעת שאני הולך לדרכי למה אשתה" אמרו לו: "אדרבה ישתה וילמד עוד", הפטיר: "וכי זו מדה, ללמוד בשביל לשתות, להפך יש לשתות בכדי שנוכל ללמוד..." ודו"ק היטב.

אפילו הסידורים לא אזז ממוקומם

גם סיפר איש אחד מאנטווערפן יצ"ו, כי זכור לו מילדותו שהיה שם בית הכנסת שנהגו בו מורא מקדש ביראה גדולה, ולא דיברו שם כלל וכלל. וכשנקלע לשם מתפלל זר והתחיל לדבר, מיד הגיע אליו שמש הבית הכנסת

עם פתק בידו שהיה כתוב בה: "בבית הכנסת זו אינם מדברים בשעת התפלה", והראה לו, ותיכף הלך לו השמש למקומו. ואם הלה סירב להפסיק והמשיך לדבר, מיד הגיע אליו השמש ואחזו בנחת בערפו, והוציאו החוצה וסגר עליו דלת הבית הכנסת. וסיפר האיש, שבשואה הארורה כשרובם ככולם של הבתי כנסיות והבתי מדרשות נחרבו ונהרסו כליל, נשארה בית הכנסת זו בשלימותה לפליטה ולהצורך וכת דיליה ימ"ש וזכרם, לא היתה להם שום שליטה על בית כנסת זו, ונשארו כל הספרי קודש והספרים והתשמישי קדושה והסידורים במקומם, ללא נזק וללא זיז כל שהוא.

(כבוד בית ה', עמי רכה)

אב ובנו

מי הוא האדם הקטן מול יוצר בראשית? וכי ימצא עוז בנפשו להתקרב אליו? הרי ככל שגדלה והולכת גדלות ה' בעיני האדם, מרגיש הוא מרחק רב יותר בינו ובין יוצרו. תפקיד התפלה הוא להמחיש לאדם כי "מי פה" אֱלֹהֵינוּ הַמְגַבִּיהֵי לְשִׁבְתֵי הַמְשִׁפִּילֵי לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ" (תהלים קיג, ה-ו). כלומר, על אף גדלותו של ה', משגיח הוא על כל ברואיו וקרוב אליהם.

היחס של הקב"ה אלינו איננו כיחס המלך לעבדיו, אלא כיחס האב לבנו.

והרגשה זו אי אפשר ליצור אלא על ידי שהמתפלל יבקש מה' על בריאותו ופרנסתו, על חורבן ירושלים, על מצב העם בגלות ועל כל מדווה וחסרון הקיימים אצל הפרט והכלל. על ידי שמוציא הוא מפיו בקשות אלו ואחרות, לומד האדם לדעת כי אכן ה' הוא הכתובת שאליו יכול האדם לפנות, וכי ממנו ימצא מזור למכאוביו ומענה למשאלותיו. אז יכיר ויבין האדם כי על אף ההבדל העצום בין מהות הקב"ה ומהותו שלו - קירבה ביניהם: "קרוב ה' לְכֹל קְרָאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאֶמֶת" (תהלים קמה, יח).

כשמתפתחת אצל האדם הרגשת קירבה זו, הרי שבהכרח גוררת היא אחריה תוצאות טובות. אז יוצא האדם מחיי החומר והגשמיות הפשוטים, ומכניס את עצמו לעולם רוחני, עולם של קדושה, עולם של עבודת ה'. אדם, המכיר בכך שהקב"ה אביו והוא בנו, ודאי שיקל לו להנהיג את חייו כרצון ה'.

הפסוק המתאים

חבורה של יהודים בווינה שפרשו מדרך התורה הקימו להם בית-תפלה שדמה לכנסייה יותר מלבית-כנסת. הם השקיעו בבניין הון רב, ועשו אותו מפואר ביותר. מעל הכניסה הראשית לבניין התקינו כתובת באותיות זהב ובה הועתקו מילות הפסוק: "וכבוד ה' מלא את המשכן".

פעם אחת עבר במקום הרב צבי-הירש חיות, וראה את הכתובת המתנוססת מעל בית-התפלה. אמר רבי צבי-הירש לסובבים אותו בחיוך: "הפסוק שנבחר הוא אכן הפסוק המתאים, אך לא סופו של הפסוק, אלא דווקא תחילתו".

"מה הכוונה?", תהו השומעים.

"למקום הזה מתאימה תחילת הפסוק: 'ולא יכול משה לבוא אל אוהל מועד'..."

(שיחת השבוע, פקודי התשע"א)

הטלית הרטובה

בין ההמונים שבאו אל היריד הגדול בעיר גוסטינין נראה גם איכר, לבוש בגדים כפריים, העומד ליד עגלתו ומציע את מרכולתו הדלה. איש לא היה יכול להבחין כי זה רבי מאיר מקובל, שהיה מגדולי תלמידיו של רבי שמחה-בונם מפשיסחה, ולאחר מכן מתלמידי רבי מנחם-מענדל מקוצק.

חסידי פשיסחה וקוצק היו ידועים בשנינותם ובחריפותם, ועם זה נהגו בפשטות ובתמימות. הם הרבו לבקר את עצמם ולהצניע את הליכותיהם, אולם מי שהכירם ידע כי חסידותם מגביהה שחקים.

רבי מאיר לא הניח כתר אדמו"רות על ראשו ולא עסק בהנהגת חסידות. הוא בחר להישאר חסיד מן השורה, ולעבוד את ה' בדרך פנימית בעודו מנסה להסתיר את עצמו.

בעיר גוסטינין התגורר אברך תלמיד-חכם מופלג וירא-שמים, רבי יחיאל-מאיר שמו. הוא נהג לסגף את עצמו, וכל הליכותיו אמרו קדושה וטהרה,

אולם עדיין לא דבק בחסידות, בתורתה ובמנהגיה. גביר העיר, ר' לייבוש, זכה להשיא את בתו לאברך יקר זה, ולא היה מאושר ממנו. הוא העמיד לרשות החתן את כל האמצעים כדי שיוכל להוסיף לשקוד על תלמודו.

כשבא רבי מאיר מקובל ליריד הגדול בגוסטינין, הציג את עצמו כאיכר פשוט הזקוק לטלית ולתפילין כדי להתפלל. בירור שעשה הביא אותו למסקנה כי התפילין המהודרות ביותר בעיר הן של האברך רבי יחיאל-מאיר.

האברך הצעיר הופתע לראות בפתח ביתו איכר פשוט המבקש להתפלל דווקא בטלית ובתפילין שלו. "איך הגעת אליי?", שאל. ה'איכר' ענה כי ביריד הכול עסוקים עד מעל לראש. "אמרו לי שאתה יושב בבית ואינך משתתף ביריד, ולכן ודאי תוכל לעזור לי".

התשובה שכנעה את האברך אך ליבו התמלא חשש: כיצד יוכל למסור את תפיליו היקרות לאדם זר, והאם ידע לשמור עליהן כראוי? האיכר הבחין בהתלבטותו ומיד אמר: "אל דאגה, ברשותך אתפלל כאן, בחדר הזה. ממילא הפסדתי את שעת התפלה בבית-הכנסת". הוא הוסיף: "אתפלל במהירות, כדי שלא לגזול מזמנך".

רבי יחיאל-מאיר הגיב מיד: "אל-לך למהר בתפלה בגללי. התפלל בנחת". האורח כבר נטל את הטלית והתפילין ועמד להתפלל, בעוד רבי יחיאל-מאיר חוזר ללימודו ומפעם לפעם מרים את ראשו להביט באיש.

לפתע ראה דבר מוזר: ה'איכר' העטוף בטלית ומעוטר בתפילין מביט כל הזמן מבעד לחלון. האברך הרים את ראשו לראות מה נשקף מהחלון וראה כי עומדת שם פלוגת חיילים המבצעת תרגילי סדר על-פי הוראות מפקדה.

רבי יחיאל-מאיר העיר בעדינות ל'איכר' כי בעת התפלה לא ראוי להביט בחלון, אולם האיש לא שת ליבו לדבריו. אמר רבי יחיאל-מאיר בליבו כי מוטב שיהיה שוגג משיהיה מזיד, וחזר ללימודו.

ה'איכר' סיים את תפלתו, אמר תודה ויצא מן הבית. רבי יחיאל-מאיר ניגש לקפל את הטלית והתפילין, ואז הבחין כי הטלית ספוגה זיעה, כאילו הוצאה מן המים. הוא תמה: הלוא מזג-האוויר היום סגרירי, רוחות קרירות מנשבות, ואין שום סיבה שהאיש יזיע כל-כך.

פתאום התגנבה מחשבה למוחו. מי יודע, אולי האדם הזה אינו אלא אחד מל"ו הצדיקים הנסתרים? עכשיו הצטער על שחשד בו, העיר לו הערות, והניח לו לצאת מביתו בלי שיזכה לשמוע ממנו דבר-מה. המחשבה טרדה את מנוחתו עד שהחליט לצאת ולחפש את ה'איכר'.

תושבי העיר תמהו למראה רבי יחיאל-מאיר המתהלך ביריד אנה ואנה. הכול ידעו כי רק סיבה חשובה מאוד יכולה להוציא אותו משקידתו המופלאה על התורה. מאמציו נשאו פרי והוא מצא את האישי. הלה היה שעון על עגלתו וניסה למכור את סחורתו הדלה.

פנה אליו רבי יחיאל-מאיר: "אקנה ממך את כל סחורתך, בתנאי שתביא אותה אל ביתי". ה'איכר' הסכים לעסקה. הוא ארז את סחורתו ונשא אותה אל ביתו של רבי יחיאל-מאיר. שוב הכניסו האברך אל חדרו, אולם הפעם נהג בו יתר כבוד.

"הסבר-נא לי", פתח ואמר, "כיצד קרה שבתפלה קצרה כזאת נעשתה הטלית ספוגה זיעה". השיב לו ה'איכר': "ראיתי בחלון את החיילים העומדים מול מפקדם, והבחנתי כי על פני כולם שורה ארשת של אימה ופחד. חשבתי בליבי: איזו יראה גדולה צריכה ליפול עלינו בעומדנו לפני מלך-מלכי-המלכים הקדוש-ברוך-הוא! מהמחשבה הזאת נשטף כל גופי בזיעה". האישי הוסיף בתמימות: "אני מתנצל אם גרמתי נזק לטליתך, והנני מוכן לשלם ככל שיידרש".

שמע זאת רבי יחיאל-מאיר והבין כי איש קדוש הוא, המסתיר את עצמו ואת דרכיו. הוא קירב את פיו אל אוזנו של ה'איכר' ושאל: "אמור-נא לי, היכן משיגים דרך כזאת בעבודת ה'?" הרים אליו ה'איכר' עיניים בורקות וחכמות וענה במילה אחת: "בקוצק!".

באותו רגע גמלה בלבו של האברך מגוסטינין החלטה לנסוע לקוצק. משם חזר חסיד נלהב, ולימים היה לצדיק המפורסם רבי יחיאל-מאיר מגוסטינין.

(שיחת השבוע, פקודי התשע"א)

אנור עם הספר

מסופר מפי מגידי אמת כי אדם אחד שאל את הגאון מווילנה כיצד להימנע בזמן התפלה ממחשבות שאינן קשורות אליה. השיב לו הגאון: "עם הספר ישוב מַחֲשַׁבְתּוֹ הֶרְעָה" (אסתר ט, כה). כוונתו הייתה כי המתפלל בקריאה מתוך הסידור קל לו יותר לצמצם את מחשבותיו לנושאי התפלה בלבד. וכן מייעץ גם ה'חפץ חיים': "ראשון לכל צריך שיתפלל מתוך הסידור; ועל כל פנים את תפלת שמונה-עשרה. ומכל מקום גם בזה איננו מוגן עדיין לגמרי מעורמת יצר היסח הדעת, שמפיל טרדות על האדם כדי שלא יוכל לכוון. ונתן לי הקב"ה קצת עצה לזה. ואל יחשוב הקורא שדבר זה צריך השקעת זמן גדולה, לא כן הדבר, כאשר בחנתי וניסיתי. אלא: יהיה פתוח הסידור לנגד עיניו, ויתבונן רק רגעים אחדים קודם כל ברכה. למשל, קודם ברכה ראשונה יתבונן שרוצה לומר שבח לפני המקום שהוא אלוקינו ואלוקי האבות וקונה הכול, ולברך אותו על שהגן על אברהם. קודם ברכה שנייה יתבונן שרוצה לברכו על תחיית המתים. וקודם ברכה שלישית - לברכו שהוא א-ל קדוש. קודם רביעית לבקשו על הדעה ולברכו על זה. וכן קודם החמישית לבקשו על התשובה ולברכו על זה. וכן בכל הי"ח ברכות. וכן יעשה בברכות השחר ובברכת המזון. כלל הדברים, לא יאמר הברכות כפי הרגלו בפיו, אלא יתבונן על מה הוא מברך לה', ויאמר בזריזות ובשמחה כל ברכה, על שזכה לברך לה' אלוקי השמים". [החפץ חיים זצ"ל בסוף קונטרס 'נפוצות ישראל'].

תאוות התפלה

הקב"ה מעוניין בתפלתנו ורוצה שיתפללו לפניו. האדם הוא יציר כפיו ובחיר ברואיו של הקב"ה. ה' רוצה שהאדם יהיה קרוב אליו רוחנית, למען יוכל לשמוח בבחיר יצוריו אשר ברא לכבודו. בעת שהאדם עומד לפני ה' ומתפלל, גם הקב"ה נהנה, כביכול, מקירבה ומהתוועדות זו. אולם, אם אין לאדם מחסור או צורך במאומה הוא עלול לא לפנות אל בוראו, לא למצוא סיבה לעמוד לפניו בתפלה. לפיכך מחסר הבורא מהאדם דבר, בידעו שעל ידי כך יפנה אליו האדם.

חז"ל אמרו כי ה' העריך כל כך את תפלתן הזכה של אמותינו הקדושות, עד כי מצא לנכון לגרום אצלן לשינוי גדול בטבעיהן כדי שלא תפסקנה להתפלל: "ולמה נתעקרו האמהות? שהיה הקב"ה מתאוה לתפלתם.

אמר הקב"ה: עשירות הן, נאות הן, אם אני נותן להן בנים - אינן מתפללות לפניי". [מדרש תנחומא, פרשת תולדות, ט].

שיפור המידות

"שעת התפלה צריכה לשאת פרי על כל היום. כל העת האדם מקבל חיותו מהתפלה. כשנתבונן בעניין התפלה, מה הוא העסק של התפלה, ה'אל"ף' של התפלה - הלא הוא לזכור את שמו יתברך. מלבד זה כלולים בה עניינים רבים ונשגבים: אמונה, השגחה, שכר ועונש, ביטחון, שפלות וענווה. וכי מה לא נכלל בתפלה?!

והנה, האם עסק האדם כל היום לאחר התפלה אינו בענייני המושגים הכלולים בתפלה? וכי זיכרון שמו יתברך אינו צריך להיות כל היום? 'שוויתי ה' לנגדי' הלא צריך להיות 'תמיד'! והאם מצוות האמונה וביטחון אינה כל היום? הלא גם ה'נשאת ונתת' צריך להיות באמונה! באמת, עסק האדם כל היום הוא גם כן בענייני התפלה: בענווה, באמונה בהשגחה, שכר ועונש וביטחון, וכל המעלות העליונות - צריכות להיות כל היום.

ומאין ישיג זאת האדם? מתפלה, שבה האדם מתמלא באמונה ובכל המעלות, ויספיק לו לכל היום. עניין זמני התפלה הוא, שבהם מסוגל האדם ביותר 'למלאות מן המעייץ את כל הנדרש בשביל כל היום כולו'. [הרב ירוחם ליבוביץ זצ"ל, דעת חכמה ומוסר, ב, פרק מו].

אני ישנה ולבי ער

שם ייחדנו דברים בעניין מאמר חז"ל על הפסוק (שיר השירים ה,ב): "אני ישנה ולבי ער, קול דודי דופק, פתחי לי אחותי רעיתי!" לדברי חז"ל, בפסוק זה מתארת כנסת ישראל את מצבה בגלות, כשהיא מתאוננת על מצבו של העם השרוי בתרדמה עמוקה, באדישות ביחס לבניין המקדש, ובתחושת ייאוש וחידלון. עתה נביא היבט נוסף בדברי חז"ל אלו:

- "אני ישנה" - מן הקרבנות, 'ולבי ער' - לקריאת שמע ולתפלה.
- 'אני ישנה' - מבית המקדש, ולבי ער - לבתי כנסיות ובתי מדרשות.
- 'אני ישנה' - מן הקץ, 'ולבי ער' - לגאולה".

לכאורה דברי שבח לפנינו, כלומר: למרות שעם החורבן בטלו הקרבנות וחרב המקדש, עדיין לבם של ישראל ער למצוות אחרות.

אך בהתבוננות לעומק נראה שיש כאן דברים בגנותם של ישראל.

שכן כך היא דרכו של היצר, שלא רק שהוא מפיל על האדם תרדמה כדי שלא יקיים מצוות, אלא עוד הוא ממציא לו במקום זה "מצוות" חדשות, כדי שיוכל להצדיק את ביטול המצוה שהוא מחוייב בה עתה. חז"ל מביאים לכך שלש דוגמאות:

א. "אני ישנה - מן הקרבנות", כלומר: אין לי רצון לחדש את העבודה במקדש, לפיכך - "לבי ער". לאיזה ענין? - "לקריאת שמע ולתפלה!" ואכן, מוצאים אנו מאמרים בשבחה של התפלה שהיא כתחליף לקרבן, ככתוב: "ונשלמה פרים שפתינו". אמנם, המעיין במקורו של פסוק זה (בהושע יד.ג), ייווכח שאין זו אלא בקשה של ישראל מה', שיתרצה להם בתפלה בלבד ויכפר להם בלא פרים, אך בקשה זו הפכה לקביעת עובדה: כביכול, החליף ה' את מצוות הקרבנות ודי לו בתפלה. יתירה מזו! מצינו בדברי חז"ל (ברכות לב:) מי שאמר: "גדולה תפלה יותר מן הקורבנות", ויש מי שידמה, שהעיקר הוא להיות ער לעניין התפלה, ואילו באשר לקרבנות - יפה להם התרדמה.

ב. כך גם באשר ל"אני ישנה - מבית המקדש, ולבי ער - לבתי כנסיות ובתי מדרשות". כיון שהעם נואש מלשוב ולבנות את בית המקדש, התפתח מושג חדש - בית הכנסת, הנקרא "מקדש מעט". בית הכנסת הפך למבצרו ומפלטו של היהודי. כל הטכסים שבמקדש עברו לבית הכנסת: החגים, הרגלים, הצומות, הזעקות והשמחות. כך גם התפארת - ככל שמפארים את בית הכנסת והופכים אותו למרכז רוחני רב פאר והדר, כך הולך בית המקדש ונעשה מיותר. בבית הכנסת החילו הרבה מהלכות המקדש: איסור 'מורא מקדש', הקפות סביב הבימה - המזבח, ברכת כהנים, קריאת התורה על בימה של עץ, ועוד.

ג. 'אני ישנה' - מן הקץ, 'ולבי ער' - לגאולה". לכאורה ה'קץ' וה'גאולה' דבר אחד הם, ומה ההבדל ביניהם? אך יש הבדל בין המושגים, שכן ה'קץ' הוא העשייה והפעילות האנושית לסיום הגלות בידי אדם, ואילו ה'גאולה', זו הגאולה השמימית. כך אומרים אנו בהגדה של פסח: "שהקדוש ברוך הוא חישב את הקץ לעשות!" כלומר: הקץ אינו רק זמן גאולה, אלא זמן העשייה בידי אדם להחשת הגאולה. וראה שמות רבה (א.לה): "הגיע הקץ של גאולה, ואת ערום ועריה, בלא מעשים טובים, לכך נאמר: 'וירא אלהים', שאין בידם מעשים ליגאל בהן", ונתן להם מצוות שבזכות המצוות והמעשים יגאלו בהם. ואכן היתה תכונה רבה מצד ישראל במצרים לקראת היציאה - ישראל שחטו קרבן פסח לעיני מצרים ושאלו כלי כסף וזהב מן המצרים (וזאת למרות החשש שכתוצאה משאלה זו ירדפו אחריהם המצרים כדי להחזיר את רכושם). ישראל עשו את המוטל עליהם, כי זה חלקם ביציאה. (הרב ישראל אריאל)

תפילות אמוראים

(ע"פ המובא בברכות דף טז: י')

רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלוה וריעות, ותרבה גבולנו בתלמידים, ותצליח סופנו אחרית ותקוה, ותשים חלקנו בגן עדן, ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך, ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך, ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה.

רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך.

רבי זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו.

רבי חייא בתר דמצלי אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו, ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו.

רב בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה, חיים של חלוץ עצמות, חיים שיש בהם יראת חטא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים, חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה.

רבי בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים, מאדם רע ומפגע רע, מיצר רע, מחבר רע, משכן רע, ומשטן המשחית, ומדין קשה ומבעל דין קשה, בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית. ואף על גב דקיימי קצוצי עליה דרבי.

רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, ובין התלמידים העוסקים בתורתך, בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה. וכל העוסקין שלא לשמה, יהי רצון שיהו עוסקין לשמה.

רבי אלכסנדר בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה, ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו.

איכא דאמרי: הא רב המנונא מצלי לה, ורבי אלכסנדר בתר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות; יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם.

רבא בתר צלותיה אמר הכי: אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי, עפר אני בחיי, קל וחומר במיתתי, הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחטא עוד, ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין וחלאים רעים. והיינו וידוי דרב המנונא זוטי ביומא דכפורי.

מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי: אלהי, נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה, פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי, ותצילני מפגע רע מיצר הרע ומאשה

רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם, וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא, בתר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי לפניך, בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן, ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו; ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי, יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותרצני.

תפלת הרה"ק ר' אלימלך מליז'נסק זי"ע

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שומע קול שועת עתירות. ומאזין לקול תפלת עמו ישראל ברחמים. שתכין לבנו ותכונן מחשבותינו ותשגור תפלתנו בפינו. ותקשיב אזניך לשמע בקול תפלת עבדיך המתחננים אליך בקול שועה ורוח נשברה:

ואתה אל רחום ברחמיך הרבים ובחסדיך הגדולים. תמחול ותסלח ותכפר לנו ולכל עמך בית ישראל. את כל מה שחטאנו והעוינו והרשענו ופשענו לפניך, כי גלוי וידוע לפניך כי לא במרד ובמעל חלילה וחלילה מרינו את פיך ודברי תורתך ומצותיך. כי אם מרוב היצר הבוער בקרבנו תמיד. לא ינוח ולא ישקט עד אשר מביאנו אל תאות העולם השפל הזה ואל הבלי. ומבלבל את מחשבותינו תמיד, אפלו בשעה שאנחנו עומדים להתפלל לפניך ולבקש על נפשנו. הוא מבלבל את תפלתנו ואת מחשבותינו תמיד בתחבולותיו, ואין אנו יכולים לעמד נגדו. כי נחלש שכלנו ומחנו ולבנו עד מאד. וכשל כח הסכל מרב הצרות והתלאות וטרדת הזמן:

לכן אתה אל רחום וחנון. עשה עמנו כמו שהבטחתנו על ידי נאמן ביתך. וחנתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה. אף על פי שאינו הגון ואינו כדאי, כי כן דרפך להיטיב לרעים ולטובים, כי גלוי וידוע לפניך אנקתנו וצערנו ושיחנו על אשר אין אנו יכולים לקרב

עצמנו לעבודתך. ולדבק לבנו בך באמת ובתמים, אהה על נפשנו, אוי עלינו
מאד, אבינו שבשמים:

ועתה תעורר נא עלינו רחמיך וחסדיך הגדולים והמרבים לגרש ולבער את
יצרנו הרע מקרבנו, ותגער בו שיסור וילך מאתנו, ואל יסית אותנו להדיחנו
מעבודתך חלילה. ואל יעלה בלבנו שום מחשבה רעה חלילה הן בהקיץ
הן בחלום. בפרט בעת שאנחנו עומדים בתפלה לפניך, או בשעה שאנחנו
לומדים תורתך. ובשעה שאנחנו עוסקים במצותיך, תהא מחשבותינו זכה
צלוּלה וברורה וחקקה, באמת ובלבב שלם כרצונך הטוב עמנו:

ותעורר ללבנו ולבב כל ישראל עמה, ולבב כל הנלוים אלינו, ולבב כל
החפצים בחברתנו, ליחדך באמת ובאהבה. לעבדך עבודה הישרה, המקבלת
לפני כסא כבודך. ותקבע אמונתך בלבנו תמיד בלי הפסק, ותהא אמונתך
קשורה בלבנו כיתד שלא תמוט, ותעביר מעלינו כל המסכים המבדילים
בינינו לבינך אבינו שבשמים. ותצילנו מכל מכשול וטעות, אל תעזבנו ואל
תטשנו ואל תכלימנו, ותהא עם פינו בעת הטיפנו, ועם ידינו בעת מעבדינו,
ועם לבנו בעת מחשבותינו:

ותזכנו אבינו שבשמים אל מלא רחמים, שניחד את לבבנו ומחשבותינו
ודבורנו ומעשינו וכל תנועותינו והרגשותינו, הידועות לנו ושאינן ידועות
לנו, הנגלות והנסתרות, שיהא הכל מיוחד אליך באמת ובתמים בלי שום
מחשבת פסול חלילה, וטהר לבנו וקדשנו, וזרק עלינו מים טהורים וטהרנו
באהבתך ובחמלתך, ותטע אהבתך ויראתך בלבנו תמיד בלי הפסק, בכל עת
ובכל זמן ובכל מקום, בלכתנו ובשבתנו ובשכבנו ובקומנו תבער תמיד רוח
קדש בקרבנו. ונשענים תמיד בך ובגדלתך ובאהבתך וביראתך. ובתורתך
שבכתב ושבעל פה הנגלה והנסתר ובמצותיך, הכל ליחד שמך הגבור
והנורא:

ותשמרנו מן הפניות והגאות ומן הכעס והקפדנות והעצבות והרכילות ושאר
מדות רעות, ומכל דבר המפסיד עבודתך הקדושה והטהורה החביבה עלינו,
ותשפיע רוח קדש עלינו שנהיה דבקים בך. ושנשתוקק תמיד אליך יותר
ויותר, וממדרגה למדרגה תעלנו, שנזכה לבוא למעלת אבותינו הקדושים

אֲבָרְהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, וְזָכוּתָם יַעֲמֵד לָנוּ שֶׁתִּשְׁמַע בְּקוֹל תְּפִלָּתָנוּ שְׁנֵהִיָּה תְּמִיד
 גַּעֲנִים בַּעַת שְׁנֵתִפְלֵל אֱלֹהֵי עַלְיָנוּ אוֹ עַל שׁוֹם אֶחָד מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, עַל יַחֲיד אוֹ
 עַל רַבִּים, וְתִשְׁמַח וְתִתְפָּאֵר בָּנוּ, וְנַעֲשֶׂה פְּרִי לְמַעַלָּה וְשָׂרֵשׁ לְמַטָּה:

וְאֵל תִּזְכָּר לָנוּ חַטָּאתֵינוּ וּבִפְרֹט חַטָּאת נְעוּרֵינוּ, כְּמֵאֲמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו
 הַשְּׁלוֹם חַטָּאת נְעוּרַי וּפְשָׁעַי אֵל תִּזְכָּר, וְתִהְיֶה עֲוֹנוֹתֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ לְזָכוּת,
 וְתִשְׁפִּיעַ עַלְיָנוּ מַעֲוֹלֵם הַתְּשׁוּבָה תְּמִיד הִרְהוּר לְשׁוֹב אֱלֹהֵי בָּלָב שָׁלֵם. וְלִתְקוּן
 אֶת אֲשֶׁר פָּגַמְנוּ בְּשִׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהִטְהוּרִים:

וְתִצְלִינוּ מִקְּנָאת אִישׁ מִרְעָהוּ וְלֹא יַעֲלֶה קְנָאת אָדָם עַל לִבָּנוּ וְלֹא קְנָאתָנוּ
 עַל אַחֲרִים, אֲדָרְבָּה, תֵּן בְּלִבָּנוּ שְׁנִירָאָה כָּל אֶחָד מֵעַלְת חֲבָרֵינוּ וְלֹא חֲסוּרָנוּ,
 וְשִׁנְדַּבֵּר כָּל אֶחָד אֶת חֲבָרָךְ הַיָּשָׁר וְהַרְצוּי לְפָנֶיךָ, וְאֵל יַעֲלֶה שׁוֹם שְׁנֵאָה
 מֵאֶחָד עַל חֲבָרָו חֲלִילָה:

וְתִחַזַּק הַתְּקַשְׁרוֹתָנוּ בְּאַהֲבָה אֱלֹהֵי, כְּאֲשֶׁר גְּלוּי וַיְדוּעַ לְפָנֶיךָ. שְׁיֵהָא הַכֹּל נַחַת
 רוּחַ אֱלֹהֵי, וְזֶה עֵקֶר כּוֹנֵנֵנוּ. וְאִם אֵין לָנוּ שְׂכָל לְכוֹן אֶת לְבַבְנוּ אֱלֹהֵי, אַתָּה
 תִּלְמַדְנוּ אֲשֶׁר גִּדַּע בְּאֶמֶת כּוֹנֵן רְצוּנָךְ הַטּוֹב:

וְעַל כָּל זֹאת מִתְחַנְּנִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ אֵל מְלֵא רַחֲמִים שֶׁתִּקַּבֵּל אֶת תְּפִלָּתָנוּ
 בְּרַחֲמִים וּבְרַצוֹן, אָמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן:

לשון תפלה

עשרה לשונות נקראת תפלה ואלו הן, שועה, צעקה, נאקה, רנה, פגיעה, ביצור קריאה, ניפול, ופילול, ותחנונים (מדרש רבה ואתחנן) שלש עשרה לשונות נקרא תפלה: זעקה, שועה נאקה, בצור, רנה, פגיעה נפול, פלול, עתירה, עמידה, חלוי, תחנון. זעקה מנין, שנאמר "ויהי בימים ההם וימת מלך מצרים וכו'. ויזעקו" (שמות ב'). שועה מנין, שנאמר "ותעל שועתם" (שם), נאקה מנין, שנאמר "וישמע אלקים את נאקתם" (שם), נקראת בצור וקריאה, שנאמר "בצר לי אקרא ה'" (תהלים יח) נקראת רנה ופגיעה שנאמר "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי" (ירמיה ז), נקראת נפול, שנאמר "ואתנפל" (דברים ט') ונקראת פלול, שנאמר: "ואתפלל אל ה'" (שם) במדרש דברים, פלול שנאמר "ויעמוד פנחס ויפלל" (תהלים קו) נקראת עתירה, שנאמר "ויעתר יצחק" (בראשית כה) נקראת עמידה, שנאמר "ויעמוד פנחס ויפלל, נקראת חלוי, שנאמר "ויחל משה" (שמות לב) נקראת תחנה, שנאמר "ואתחנן" (דברים ג) [ילקוט שמעוני ואתחנן]

ראיתי לנכון להביא "פנינים" אשר מצאתי מעניין התפלה למוהר"ן מברסלב זיע"א.

פניני החכמה למוהר"ן מברסלב זיע"א

- (א) תפלה - אין שום שכל שיוכל להשיב ולהבין עד היכן מגיע הכח ומעלת תפילות ישראל, אפילו של הפחות שבפחותים.
- (ב) תפלה - הרגל עצמך להתפלל על כל דבר, הן על דבר גדול והן על דבר קטן.
- (ג) תפלה - מעולה היא כשפניו פונים כלפי מעלה.
- (ד) תפלה - על ידה יכול לבוא לכל הטוב, לתורה ועבודה ולכל הקדושות, ולכל הטובות שבכל העולמות.
- (ה) תפלה - בודאי כל מה שעושה הקב"ה, הוא לטובה, אבל אף על פי כן, צריך להתפלל על כל צרה שבאה.
- (ו) תפלה - הקב"ה הוא שמח במי שמנצח אותו בתפילותיו ובקשותיו והפצרותיו.
- (ז) תפלה - היא עיקר החיות, ועל ידו יוצאים כל הדברים מכח אל הפועל.
- (ח) תפלה - העבודה הגדולה שבגדולות ברוחניות שהיא התפלה קלה היא בהרבה מהעבודה הקבלה באיזה עסק גשמי.
- (ט) תפלה - עיקר שלמות התפלה שיתפלל דוקא בבית הכנסת.
- (י) תפלה - על ידי תפלה אתה יכול לשנות את המזל.
- (יא) צריך כל אדם להתחזק הרבה בתפלה ובשיחה אישית בינו לבין קונו, יהיה מצבו אשר יהיה, ויאמין שאין שום דיבור מתפלתו ובקשתו נאבדת כלל וכלל.
- (יב) תפלה בשמחה - מי שמתפלל בשמחה, הקב"ה מכבד אותו ופוקד ומעניש את לוחציו.
- (יג) תפלת הבוקר - .. הזהרנו רבנו להתפלל בכל יום בבוקר השכם, כי כשמתפלל בהשכמה, יש לו פנאי וחירות כל היום לעבודתו יתברך.
- (יד) תפלת מנחה - הוא גם כדי שיפסוק מלעסוק במשא ומתן ויתעורר משנתו לזכור בה' יתברך.
- ע"כ לשון רבנו זי"ע

מַגֵּלַת סֵפֶר

כֹּל עֲבִינֵי קְדוּשַׁת ס"ת
וּשְׂאֵר דִּיבֵי קְדוּשַׁת
הַסְּפָרִים

קַח לְךָ מַגֵּלַת סֵפֶר וְכַתְּבָהּ
אֵלֶיךָ אֶת כָּל הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ

(ירמיהו לו, ב)

פרק ח"ה

כבוד ספר תורה

אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: כל האוחז ספר תורה ערום
 נקבר ערום. - ערום סלקא דעתך? אלא אימא: נקבר ערום
 בלא מצות. - בלא מצות סלקא דעתך? - אלא אמר אביי:
 נקבר ערום בלא אותה מצוה. (מגילה לב.)

המקור לכבוד התורה

המקור לאיסור נגיעה בספר תורה שללא צורך הובא במסכת מגילה (דף לב.)
 וכן בשבת (יד.) אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: כל האוחז ספר תורה ערום
 נקבר ערום. - ערום סלקא דעתך? אלא אימא: נקבר ערום בלא מצות. -
 בלא מצות סלקא דעתך? - אלא אמר אביי: נקבר ערום בלא אותה מצוה.
 אמר רבי ינאי בריה דרבי ינאי סבא משמיה דרבי ינאי רבה: מוטב תיגלל
 המטפחת ואל יגלל ספר תורה, וכתבו התוס' ד"ה בלא אותה מצוה - י"מ
 מצות אחיזה וקשה מאי רבותא פשיטא שאין לו שכר כיון שלא עשה
 המצוה כהוגן לכך פירש ריב"א בלא אותה מצוה שעשה באותה שעה שאם
 אחז ספר תורה ערום וקרא בו אין לו שכר מן הקריאה וכן אחזו לגוללו או
 להגיהו אבל אחזו במטפחת אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, וכן
 כתב הרא"ש (שם). ראה ריטב"א.

והוסיף לבאר הגאון בעל שפת אמת על דברי התוס' הנ"ל, וזה לשונו: שם
 בגמ' האוחז ס"ת ערום נקבר ערום ומסקינן בלא אותה מצוה ומשמע לי
 מלשון נקבר ערום דהי' צ"ל אין לו שכר מצוה רק משום דתורה נותנת חיים
 בעוה"ז ובעוה"ב וכן בהרבה מצות דיש קרן ופירות ושכר מצוה דעוה"ז לא
 הפסיד רק משום דאוחז ס"ת ערום ועולה בדעתו שעמד ע"ד תורה לכן לא
 זכה להתדבק בפנימיות התורה ונקבר ערום מאותו מצוה, וי"ל דלכך סיימו
 התוס' דהאוחזו במטפחת אורך ימים בימינה ועושר וכבוד בשמאלה היינו

ב' החלקים למי שיודע כמה גדלה מעלת התורה וירא ליגע בה בלי מטפחת ויש לו חלק גם בפנימיות התורה היינו אורך ימים בימינה לעולם שכולו ארוך, יזכנו העליון ית"ש לזה. עכ"ל.

וכתב לבאר המהר"ל בספרו תפארת ישראל (פ"ג) וז"ל: ויש לשאול, למה נקבר ערום בלא אותה מצוה בהא מלתא דוקא. אבל הטעם, כי כשם שהתורה בעצמה לא באה בעולם אלא במלבוש, ולא היה אפשר שיהיה האדם אוחז בתורה כי אם על ידי מלבוש התורה. כשם שהנשמה אי אפשר שתהיה בעולם כי אם על ידי גוף, שהוא מלבוש הנשמה. גם כן האוחז ספר תורה הכתובה בלא דבר אמצעי, אין אחיזה לאותה מצוה, כיון שאין אחיזה לתורה כי אם על ידי מלבוש גשמי. ולכך נקבר ערום בלא אותה מצוה. שהאחיזה לתורה בלא מלבוש גשמי - אין זה אחיזה. כיון שהתורה שהיא בעולם, אינה עומדת רק על ידי מלבוש, ועל ידי זה הוא האחיזה. וכך התורה שהיא לפנינו, אין ראוי שיהיה לה אחיזה כי אם על ידי המלבוש. ואם אוחז בתורה ערום בלא מלבוש, נקבר ערום בלא מצוה. והנה הדברים האלו כמו דברי המדרש הזה, שיש לתורה לבוש שהיא מתלבש בה. וכל דברי תורה הם דברים פנימים, עומדים ברומו של עולם.

עוד הוסיף לבאר בספר ווי העמודים (עמוד התורה פ"א) וזה לשונו: ולפי הנראה, מה שאומר ברישא נופל מסברת נקבר ערום. אמנם לא כן, רק האריך, כי כל אדם שעושה מצות לאחר מותו, נעשה לבוש לנשמה בסוד חלוקא דרבנן. והנה, תחילה הבין האי ערום, פירוש בלא תכריכין. והקשה, סלקא דעתך. ומשני, באיזה ערום מדבר, בלא מצות מן המלבושין שנעשו מהמצות. והנה, עדיין לא ידע תוכן הפשט. והקשה, בלא מצות סלקא דעתך, וכי משום שלא נזהר במצוה אחת משום הכי יהא נקבר כמי שאינו עושה מצות. ומשני, בלא אותה מצוה. ורצה לומר, כשמבזה אותה המצוה ואוחז ספר תורה ערום, אם כן מבזה כל המצות, כי כל המצות כתובין בספר תורה, ונמצא לפי האמת על ידי שאינו מקיים אותה מצוה יוצדק בלא כל המצות, ובדין שיקבר ערום ממש.

וכ"פ מרן בש"ע או"ח (סי' קמז, סע' א) וביו"ד (סי' רפב, סע' ד) דאסור לאחוז ס"ת ערום בלא מטפחת.

צדדי היתר

הפרי מגדים (סי' קמז, במשב"ז - סק"א) דן בצדדי היתר לנגוע בס"ת כשיש צורך בדבר, ודע דהא דאסור לאחוז ס"ת ערום, כשאין צורך ואסור ליגע בו יד, הא כשיש צורך לתיקון הס"ת לתפור קצת ולדבק בדבק מטלית וכו'.

הכף החיים (סי' קמז, אות א), מבאר הא דאמרינן דנקבר ערום בלא אותה מצוה, וכתבו התוס' בשבת ובמגילה (שם) בשם ריב"א דהיינו שאם אוחזו ללמוד בו אין לו שכר של אותו לימוד, ואם בשביל לגוללו אינו מקבל שכר על הגלילה. ע"כ. לכן, יש לרייק ולומר, דהא דאסור לאחוז ס"ת ערום הוא דוקא במקום שיש מצוה באחיזה ההיא כגון בשעת ההגבהה או הקריאה או הגלילה שאחר הקריאה, או אם צריך להגיה בו איזה דבר בעת הקריאה, דהא נקבר עדום בלא "אותה מצוה" קאמר, אבל אם לא אוחזו משום מצוה כגון הנוטל ס"ת להניחו במקום אחר, או שגוללו קודם הקריאה אל מקום הקריאה, או שאוחזו יריעות של ס"ת שלא בשעת הקריאה כדי להגיהם וכו', אין כזה איסור לאחוז בלא מטפחת כיון שאין מצוה באחיזה ההיא, וכ"כ מהרח"ו בשער הכוונות (דף מט:), שאין החיוב הזה אלא בעת קריאת ס"ת בציבור, שאז מתגלים אורות עליונים, אבל שלא בשעת קריאת ס"ת כגון שצריך לתקנו, או לענין אחר אין בכך כלום, ע"כ. ומסתברא דר"ל דדוקא בשעת הקריאה - שיש מצוה וגם שאז האורות מתגלים קאמר, אבל אם לא בשעת הקריאה - שאין מצוה באחיזה ההיא אין בכך כלום כדמשמע מדברי הגמ', עכת"ד. ע"ש.

וכן מצינו במסנתק עטרת פז ח"א (חאו"ח סי' ח) וז"ל: וא"כ זאת תורת העולה, דשרי להוציא בשבת את הס"ת מתוך הנרתיק כדי לגלול אותו מפרשה לפרשה, וכן נמי שרי להחזירו אח"כ לתוך הנרתיק לאחר שגללו אותו.

שנינו בפסחים (ק"ח). אמר ר' יהושע בן לוי: אותם כ"ו 'הודו' כנגד מי? כנגד כ"ו [26]קכט דורות שברא הקב"ה בעולמו, ולא נתן להם תורה, וזן אותם בחסדו.

תורתנו הקדושה היא העדות למעמד הר סיני והיא ההוכחה שהתורה ניתנה מהשמים, כל כך הרבה גלויות, שואות ואינקוויזיות נוראות, לא השכיחו מאיתנו את אותה עדות שהיא תורתנו הקדושה, וידוע שקיימות הלכות רבות לענין כתיבת ס"ת, הכשרים לכתוב, על מה לכתוב, הדיו וכו', טעות בס"ת ועוד הלכות רבות שאכמ"ל.

ידוע דיש להדר ולפאר את ספר התורה, ולייחד לו מקום של כבוד בהיכל ה'. וכל היושב לפניו צריך לישב בכובד ראש באימה ופחד. לא ירוק אדם כנגד ספר תורה ולא יגלה ערוותו כנגדו (רמב"ם הל' ס"ת י. י). אמרו חכמים (אבות פ"ד, מ"ו): "כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות, וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות". כל כבודו של האדם נובע מכך שיש בו ניצוץ אלוקי, וככל שהוא מכבד יותר את התורה, כך אותו ניצוץ בולט בנשמתו והוא נעשה מכובד יותר, וככל שהוא מבזה יותר את התורה, כך אותו ניצוץ אלוקי מתכסה ונעלם, והוא נשאר ריק, חלול ומחולל.

וכידוע כי בזמן הולכת הס"ת יש לעמוד מפניו, וזאת למדנו מק"ו שאם לפני תלמידי חכמים ישנה מצווה מן התורה לעמוד, שנאמר (ויקרא יט, לב): "והדרת פני זקן", כל שכן שלפני התורה עצמה צריך לעמוד (קידושין לג). ואף אדם שעוסק בתורה, אם רואה שמוליכים את ספר התורה, חייב לקום (יד אליהו ד'; פ"ת יו"ד רפב, ג). ואף אם שומע את קול הפעמונים שעל ספר התורה, ומבין שמוליכים כעת את ספר התורה, חייב לעמוד (ב"י שם בשם הרב מנוח). וכל זה דווקא כאשר ספר התורה נמצא באותה רשות, כגון שהוא בבית הכנסת ומוליכים את ספר התורה מן הארון לבימה, שכל הנמצא בבית הכנסת חייב לעמוד. אבל מי שיושב מחוץ לבית הכנסת, אף שרואה דרך החלון או הפתח שמוליכים את ספר התורה, כיוון שהוא נמצא ברשות אחרת אינו צריך לעמוד. וכן לאחר שהניחו את ספר התורה על הבימה, אין הקהל עומד, מפני שהבימה נחשבת לרשות אחרת הואיל והיא גבוהה עשרה טפחים. לפי זה, כשפותחים את ארון הקודש בעת אמירת תפילות מיוחדות, מצד הדין אין חובה לעמוד, שכן ספר התורה נמצא בתוך הארון והוא ברשות אחרת. ואע"פ כן, נהגו להדר במצוות כבוד התורה ולעמוד (ט"ז יו"ד רמב, יג). אבל מי שחלש וקשה לו לעמוד, יכול לשבת, ורק בשעה שיוליכו את ספר התורה מן ההיכל לבימה ומן הבימה להיכל - יעמוד.

שלא להפנות הגב לס"ת

דרך כבוד שלא להפנות הגב כלפי הקודש. וכך היה עושה הכהן הגדול בעת שהיה יוצא מקודש הקודשים, לא היה מפנה גבו ויוצא, אלא יוצא כשפניו אל הקודש. וכן הכהנים והלוויים, בעת שהיו נפטרים לביתם, היו הולכים ופניהם אל הקודש. גם תלמיד הנפטר מרבו המובהק, לא יפנה גבו וילך, אלא ייפטר ממנו כשפניו כלפי רבו (יומא נג.). ואם לרב אסור להפנות את הגב, קל וחומר שאין להפנות הגב לספר התורה. הפנים הם עיקר האדם, בפנים נמצאים החושים שעל ידם האדם מתקשר אל מה שסובב אותו, העיניים רואות, האוזניים המכוונות קדימה שומעות, האף מריח, והפה מדבר. כאשר אדם מסובב גבו אל דבר מה, סימן שהוא מתעלם ממנו. הקודש צריך להיות תמיד בראש מעיינינו, ולכן אסור להפנות את הגב לספר התורה בשעה שעומדים לפניו או בשעה שמוליכים אותו ממקום למקום.

אם ספר התורה מונח על מקום גבוה מעשרה טפחים, כיוון שהוא נמצא ברשות אחרת, אין איסור להפנות את הגב כלפיו. ולכן מותר לאלו שיושבים לפני הבימה לשבת בעת קריאת התורה, הואיל והתורה מונחת על הבימה שגבוהה למעלה מעשרה טפחים. וכן מותר לרב שדורש לפני הקהל לעמוד כשגבו לארון הקודש, שהואיל וספרי התורה שבו מונחים שם על מקום גבוה מעשרה טפחים, ובנוסף לכך הארון סגור והוא רשות בפני עצמה, אין בזה פגיעה בכבוד התורה. ולכן גם מותר למי שהולך בבית הכנסת ללכת מכיוון ארון הקודש אל הפתח אף שגבו כלפי ארון הקודש. אבל באופן קבוע, למרות שארון הקודש סגור והספרים מונחים על מקום גבוה עשרה טפחים, אין לקבוע מקומות ישיבה שאחוריהם כלפי ארון הקודש, וכן נוהגים בכל בתי הכנסת שמקומות הישיבה שבין הבימה לארון הקודש מכוונים כשאחוריהם לבימה ופניהם לארון הקודש, שהואיל והספרים מונחים באופן קבוע בארון הקודש, אין לסדר הכיסאות כשגביהם כלפיו.

נפסק בש"ע (רפב, א), דאם הספר גבוה עשרה טפחים אין איסור להפנות אליו את הגב. ואף שבחוות יאיר (סי' קפד) כתב שצריך להיות י' טפחים מעל ראשו. רוה"פ לא הסכימו לדבריו, וכן מפורש בתשובת הרמב"ם (פאר הדור ע"ה) שהכוונה לגובה י' טפחים מהרצפה. וכ"כ נשמת אדם (סי' ג, ג). בט"ז

(י"ד סי' רפב סק"א) מבואר שמותר לרבנים לדרוש כשגבם לארון הקודש כיוון שהוא רשות בפני עצמה.

ובט"ז (או"ח סי' קנ סק"ב), כתב בשם הלבוש שאין לסדר מקומות כשגבם כלפי ארון הקודש. ובשעה"צ (שם סק"ג), באר ע"פ הפמ"ג שהסיבה לאיסור מפני שזה דרך קבע. ועיין בשו"ת מנח"י ח"ה ע"ח, ויחוד"ד ח"ג יט].

הולכת ספר תורה ממוקום למקום

לעתים צריך להוליך ספר תורה ממקום למקום, כגון מבית כנסת שבעיר אחת לבית כנסת שבעיר אחרת, וגם בעת שמוליכים אותו יש לשמור על כבודו. בזמן שהיו רוכבים על חמורים, לדעת הרא"ש מותר היה להניחו בתיק שקשור אל החמור מאחוריו, ולדעת הרמב"ם צריך הרוכב לשאת את הספר בחיקו, ורק בשעת הסכנה מותר לשמור על הספר באופן אחר, כדי שהליסטים לא ירגישו בו, וכך נפסקה בש"ע (י"ד סי' רפב סע' ג). כיום כשנוסעים במכונית, יש להניח את ספר התורה בצורה מכובדת על אחד המושבים.

יש שכתבו שבעת שמוליכים ספר תורה מבית כנסת אחד לשני, טוב שילוהו עשרה אנשים כדי לכבד את ספר התורה (בית לחם יהודה בשם רקנאטי; והובא בכה"ח או"ח סי' קלה אות עד). אבל להלכה אין חובה לעשות כן, ורק כאשר ממילא ישנם עשרה אנשים שהולכים לאותו מקום, מוטב שימתינו וילכו עם ספר התורה. רבים נוהגים שבשעה שצריכים להוליך את ספר התורה לדרך רחוקה, כגון שטסים ממדינה למדינה, שפוסלים את ספר התורה על ידי שמתירים התפירה שלו באחד המקומות, ועל ידי כך אין פגיעה בכבוד הספר בשעה שמוליכים אותו (כה"ח שם ע"פ פתה"ד וחק"ל). עוד הלכה השייכת לקדושת ספר תורה, שאין לנגוע בקלף בידיים חשופות, אלא רק בעמודים שעליהם נגלל הספר. כשצריך לסדר הקלף בעת שגוללים את ספר התורה, עוטפים היד במטפחת ומסדרים הקלף. ורק לסופר, לצורך תיקון ספר התורה, מותר לנגוע בידיים חשופות בקלף, וטוב שייטול ידיו לפני כן (ש"ע או"ח קמז, א). וכל זה דווקא בספר תורה שכתוב בדיו על קלף, אבל בתנ"ך מודפס מותר לנגוע בידיים חשופות, ובתנאי שהידיים יהיו נקיות.

כיבוד ספר תורה

בספר יש שכר (דיני קה"ת) מובא כשמוציאין הספר תורה מהיכל, יאמר כל אחד דברי תחינות ובקשות, כי אז הרצון מתעורר בעולם, ובפרט כשיאמר "ברוך שמיה", עוד מצינו בספר "חסד לאלפים" (להגר"א פאפו) ולא ידבר בעוד שמוציאין ספר התורה, כי שעה זו היא שעת רחמים, ויש סוד גדול. וכן כתב מרן חיד"א (עבודת הקודש) אם הוא יום קריאת התורה, אל ידבר בעוד שמוציאין ספר תורה, כי שעה זו היא שעת רחמים ויש סוד גדול. וישמח על ראיית ספר התורה ויכבדה וינשקנה.

נישוק ספר תורה

בקובץ המאור (אד"ב התשס"ח) נשאלה שאלה ע"י ידידי הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבנוביץ שליט"א, בדין נישוק הבד של ספר התורה (ספר תורה של בני אשכנז), האם אין חשש בנישוק הבד להעברת חולי רח"ל וכו', והשיב לו הגר"ח קנייבסקי שליט"א דששומר מצוה וכו', לענ"ד נראה להוסיף דמה בכך שיכבסו את הכיסוי של הס"ת, ובכלל הרי אצל ספרדים ס"ת נמצא בתוך נרתיק, ועוד אוסיף דחינוך בננו שיראו אותנו מנשקים את ס"ת, בודאי שדבר זה יביא אותם ליראת שמים וכיבוד ת"ח כמו ששנינו במכות הני בבלאי טיפשאי וכו', שמעתי בשם המלאך רפאל (בירדוגו) [גאון ישראל שחי לפני כ-200 שנה והיה ראב"ד מקנס, מרוקו], שיש להקפיד לנשק בפה את ס"ת (כמובן שלא את היריעה) ולא ביד, ואני הלצתי בס"ד מה בין דורות קודמים לדורות אחרונים, דבדורות ראשונים "נשקו התורה בפה ונתנו צדקה ביד, ובדורות אחרונים מנשקים התורה ביד, ונותנים צדקה בפה" (דהיינו שפחת ערך הצדקה והבל!).

דין ספר תורה שנפל

גרסינן במו"ק (כה.) העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע למה זה דומה לס"ת שנשרף מזה נלמד דרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע אעפ"י שהוא לא גרם בשרפתו, דומיא דמי שעומד על המת בשעת יציאת נשמתו.

במשך השנים והדורות היו אירועים מצערים שספר התורה המקודש נפל לארץ. פעמים שהחזן בעת שהוביל את התורה לבימה נפל ועימו ספר התורה. ופעמים המגביה כשל ונפל ספר התורה מידו. והתעוררה שאלה מה צריך לעשות לאחר אירוע מזעזע שכזה. ברור שבלתי אפשרי להמשיך בסדר היום הרגיל, הרי ספר התורה הוא הגילוי של דבר ה' בעולם, וכשספר התורה מתבזה, כל העולם מזדעזע. ועל כן במשך הדורות נהגו ישראל להתעורר לתשובה אחר נפילת ספר תורה, והיו פונים לגדולי ישראל שיורו להם כיצד לנהוג.

הכל מסכימים כי כאשר ס"ת נפל מידו חייב לצום יום אחד, כדי לכפר על בזיון התורה שנתגלגל לידו. ואף על פי שאין לזה מקור בתלמוד וברמב"ם, מכל מקום כבר נהגו כך בכל ישראל, שזה שמידו נפל ספר התורה חייב לצום יום אחד (משפטי שמואל (סי' יב), עמק ההלכה (ח"ב סי' ט) תשובת מהר"י ברונא (קכז), מג"א (או"ח סי' מד סע' ה), שו"ת חיים שאל (ח"א יב), ויש שהורו שיצום שלשה ימים (ישכיל עבדי ח"ז או"ח כ"א). אלא שעדיין יש לשאול האם גם הרואים את ספר התורה נופל צריכים לערוך סדר תשובה, וכן האם מספיק שיצומו יום אחד או שמא ראוי שיצומו כמה ימים? מנהגים שונים יש בזה.

(א) יש שחייבו את כל הקהל שנכח בעת נפילת ספר התורה בצום, משום שלכל אחד מהמשתתפים הייתה איזו שהיא אחריות לכבודו של ספר תורה, ויתכן שאם היה שם לב יותר למה שקורה, היה יכול למנוע את הנפילה (אמרי אש או"ח ו').

(ב) יש שהורו שכל חברי בית הכנסת, אף אלו שלא נכחו בעת הנפילה צריכים לצום, משום שלדעתם נפילת ספר התורה היא סימן רע לכל הקהל, שכפי הנראה אינו שומר מספיק על כבוד התורה. וכדי לתקן את הדבר צריכים כל חברי הקהילה לצום שלשה ימים. ורק מי שקשה לו לצום, יפדה את צומו בצדקה (דברי חיים ח"א יו"ד נ"ט).

(ג) למעשה, דעת רוב הפוסקים שההלכה היא כפי שפסק החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"א י"ב) וכן הגאון בעל ציץ אליעזר (ח"ה סי' א), שלפי המנהג שהתקבל בכל ישראל המפיל חייב לצום יום אחד, ושאר הקהל פטורים מן הצום. אלא שעל רב הקהילה מוטלת החובה למצוא דרכים כיצד לעורר את הציבור לכבד את התורה ולשקוד על תלמודה וקיום מצוותיה. ופעם היו

נוהגים לעשות זאת על ידי צומות, וכיום הדגש יותר על ריבוי צדקה לעניים וקביעת זמנים נוספים ללימוד התורה.

(ד) בשו"ת יחוה דעת^{קל} (ח"ד סי' נו) כתב בשם האחרונים שהחמירו שאפילו הרואה ספר תורה שנפל צריך להתענות. אלא דפסק שאין זה מן הדין, והביא להקות פוסקים הדנים בכך ודעתם אינה נוחה מתענית הגורמת לביטול תורה וכו', ומסקנתו, ומה טוב שרבני וגדולי העיר יכריזו על יום תענית דיבור, וכמו שכתב רבנו הגר"א באגרת עלים לתרופה, וזו לשונו: וצריך האדם כל ימי חייו לייסר עצמו ברסן פיו ותאותיו, אבל לא בתעניות וסיגופים, וזוהי דרך התשובה הנכונה, ודרך חיים תוכחות מוסר, ודבר זה יותר טוב מכל התעניות והסיגופים שבעולם. עיי"ש והובא בספר שמירת הלשון (שער ב' פרק ה'), והוסיף בהגה, שכיוצא בזה כתב בספר ראש הגבעה, שיש לאדם לקבל על עצמו תענית דיבור, וזה יותר טוב ממה שיקבל עליו תענית מאכילה ושתייה. ע"כ, וכן פסק בשו"ת משפטי עוזיאל^{קלא} (כ"א יו"ד סי' ט)

קל מרן שליט"א דן אודות האסון אשר אירע בחברון במערת המכפלה שהפורעים ימ"ש, קרעו לגזרים את שמונת ספרי התורה שהיו אז בארון הקודש, וניפצו והשחיתו את ארון הקודש, וקראו לגזרים את תשמישי הקדושה שבתיבה, תפילין חומשים וסידורים, וכילו את חמתם גם ברהיטים של בית הכנסת, שיברו והרסו בלי רגש של חמלה. והנה החרדים לדבר ה' נגשו לדרוש דבר ה', ושואלים הלכה האם מוטלת חובה על כל השומעים או הרואים קרעי הגוילים של ספרי התורה והתפילין לקרוע בגדיהם ולהתענות?

קלא זה לשון מרן הגרב"צ מאיר חי עזיאל זצ"ל מתברר שלא חייבו בקריעה אלא הרואה ספר תורה שנשרף או כל פעולת כליון אחרת כגון נקרע ונחתך ונמחק בזרוע, אבל נפילת ס"ת שלא נקרע בנפילתו כיון שאין בזה פעולת כליון אינו חייב לקרוע. וכן מוכח להדיא ממ"ש הט"ז: דדמיון העומד בשעת יציאת נשמה לספר תורה שנשרף הוא שהוא הפסד גדול וחרדה גדולה (שם סק"ב) דוק מינה בנפל דליכא הפסד גדול אע"ג דאיכא חרדה גדולה אינו חייב לקרוע. ועל כל פנים כשנפל לארץ אפילו על ידי פשיעה אם לא הפילו אותו לשם חלול ה' ובזיון אין הרואים בנפילתו חייבים לקרוע ולא להתענות אלא סגי בכפרה של תשובה וצדקה.

פרק נו"ו

קדושת הספרים

"כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות" (אבות פ"ד מ"ו), ופרש בתפארת ישראל, דהתנא כלל בזה שיכבד האדם את ספר הקודש לאגן יפה, ולהושיבן במקום נכבד ונעלה.

זהירות בקדושת הספרים

כתב מרן חיד"א (ברכי יוסף רע"ז אות ב') יזהר האדם בכבוד ספרי הקודש שיניחם במקום המבוקר שבביתו, ולא יטלטלם כשאר כלים, כי אם דרך כבוד וצניעות, כמטלטל בגדי המלך בפני המלך, ודברים אילו מסורים ללב. ע"כ. וכף החיים (סי' קנח) הוסיף דמנהג נכון לנשק את הספר שלומד בו בתחילת למודו ובסופו, והוא גם סגולה לזכרון. ע"כ.

יש לדעת כי בהחזרת הספרים למקומם נמצא המקיים בכלל במצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך".

אנו עדים לכך כיצד עמלים גבאי בתי הכנסת לרוב, ותרים אחר הספרים להחזירם למקומם, ולמצער הקהל אינו חס כלל על טורח ובזבוז הזמן בנטילת ספרים מספריית בית הכנסתואי החזרתם, שגורמת לשחיקת הספרים, ומעשים שבכל יום, אנשים מכניסים ספרי קודש חשובים השייכים לביהכ"ס או ביהמ"ד, לתאים הפרטיים שלהם, על מנת לעיין בהם, ושוכחים אותם שם, אפילו חודשים, וזאת עקב חוסר שימת לב או עצלות, לזה אומר, אנכי הקטן, כי מעבר להשגת הגבול שעובר אותו אחד, אלא נוסף גם הוא, שמבטל תורה באותה עת מאדם שמחפש ספר זה, ובודאי יודעים כולם כמה טורח וכמה עמל צריכים אנו לפעמים בשביל לחפש איזה מקור באיזה ספר, ומכיון שספר זה חסר בספרייה אנו מצטערים עקב כך, לכן, במאמר זה, עלינו לבקש השתדלות מצד נוטלי הספרים מהספרייה, כי ספר שנלקח

מיד להשיבו, חבל שבאמצעות ספר שלומד המעיין, ולא משיבו לספריה, גורם לצער לאחר שמחפש את אותו ספר, וכן לאותם שמישים שתרם אחרי הספרים.

לפיכך, על כל אדם חובה להשיב ספר שנטל מהספריות הנתונות בבתי הכנסת, ועצה טובה לקורא, והיא בודאי מצווה רבה, להשתדל בזמנים שאפשר, לסייע בסידור הספרים בכותלי בית הכנסתומחוצה לה, לראות אם ישנם ספרים הפוכים שהוחזרו בטעות, עלינו לדאוג לסדרם, ואף אם זה לא "תפקידנו", עלינו לדאוג לכבד את בית ה', ישנו יהודי יר"ש שיש ומופלג בשנים שהנני מכירו זה רבות בשנים, שלמרות כל הייסורים והקשיים שעובר אינו מוותר על סידור הספרים בכותלי בית ה', וכל הזמן רואים אנו את שמחת החיים שבו, למרות שהיותו עיוור, קטוע בכמה אצבעות, משתדל בכל עז, למען קדושת הספרים, וכל זה ללא תמורה, ובאם רואה איזה ספר שנקרע, ולמרות מגבלותיו מתקן הוא ומדביק אותם בביתו, על חשבוננו, והשכר על זה לא מאחר לבוא, וזקן זה זכה לדברים הרבה, בניו יר"ש, נכדיו ת"ח הלומדים בישיבות ובכוללים המובחרים ביותר, אוהבי השם, ובודאי צריך לקנאות בעושי המלאכה המכובדת..

ראיתי פעם משפט בשלט שהונח בבית כנסת (הובא לקמן) "בית הכנסת אינו מרכז לעבודות יזומות, אנא החזר את הסידורים והחומשים למקומם בעצמך. הגבאים אינם עבדים שלך", ע"כ. הרי בבית שלנו מחפשים אנו אחרי הסדר והניקיון, ובודאי בספריה שבביתנו תהיה מסודרת, וכל הספרים על מקומם, ומה נשיב ביום פקודה שבביתנו היה סדר ובבית ה' לא עשינו המוטל עלינו, לכן ישתדל האדם בכל מאודו למען קדושת הספרים והשבתם למקומם.

**הסטייפלר זצ"ל כתב שזו מידת אכזריות
באם לא מחזיר הספר למקומו.**

כבוד הספרים

בענין כבוד הספרים רואים אנו במקומותינו, לצערינו, כיצד ספרי קודש שלמים נזרקים לפח הגניזה, כאשפה לכל דבר! ואינם מייחסים כבוד ויראה לקדושת הספרים, והרי ידוע כי נפסק בש"ע (יו"ד סי' רפב סעי' ה) "אין זורקין כתבי הקדש, ואפילו הלכות ואגדות. (ואסור להפוך אותו על פניהם, וכשמצאו כך צריך להפכו) (מהרי"ל)".

וכתב הפת"ש זורקין - עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם כנ"י ועיין בשו"ת באר שבע (סי' מג) שאוסר ג"כ לשרוף כתבי קודש אע"פ שבלו ונמחקו, ע"ש. ועיין עוד בס' ישועות יעקב (בא"ח סי' קנד סק"ג). וידוע כי היום לומדים אנו מספרי קודש ולא מקלף אלא מהדפוס וישנה מצווה לכותבם, וכנפסק בש"ע יו"ד (סי' רע סעי' ב) "האידינא, מצווה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיה".

וכן ראיתי בשו"ת הרמ"א (סי' לד) וז"ל: "... וידוע כי קדושת ספרים עדיפי מתפילין...", רבים הם בתי הדפוס שנפוצו לאין מספר, וכמעט כל כמה חודשים רואים "יצירה חדשה" כמו סידור או ספר ובבתי הכנסת מחליפים את הספרייה וכל הסידורים שהם קצת "ישנים" ואינם מספיק "מודרנים" הולכים לפח הגנזך, לא ידוע לי על מה ולמה הם סומכים זאת, שמעתי פעם את כב' הגר"ד שלוש שליט"א, (רבה של נתניה) שזעק מרות על כך, איך ספרים וסידורים נמצאים זרוקים בגנזך, ושאל, האם המדפיס יודע כמה עוון חמור הוא, לכתוב שמות של ה' יתברך במלואם, ואח"כ כמה שנים נזרקים לגנזך, ואמר כי עדיף בסידורים יכתב שם ה' בשני יודי"ן, כפי שהיה נהוג פעם, ובכך לא נבזה את שמו של הבורא יתברך, וסיפר הרב כי זוכר בילדותו בעיר העתיקה בירושלים ת"ו, כיצד היו מתפללין המקובלים מהסידור, היו נוטלים סידור רגיל ועמו דף של סדר הכוונות, ובדף זה היו מכוונים את השמות,

ומצאתי ראייה לדברי הגר"ד שליט"א בשו"ת חוות יאיר (סי' קט ד"ה תשובה יפה) "ומ"מ אני בביתי נמנעתי לזרקם לאשפה כ"ש תשמיש של גנאי (כגון לדבקם בחלונות) ומטונף כי מזדעזע כולי גופאי בראותי כמה שמות שאינם נמחקים בכתב הקודש וכן כמה מלות קדושות באותיות הקדושות דהם תמונות

צורות עליונות וממילא ראוי לנהוג בהם כבוד כמ"ש במדרש גבי הלל... וכן בספרי קודש הן בלה"ק הן בלשון חול ואפילו באותיות חול יש לנהוג בהם קדושה ומיהא אף דצ"ע אי חמירא לענין כלי בתוך כלי כמ"ש לעיל. זאת תורת העולה על רוחי וע"ד הטרוד יאיר חיים" ע"כ.

אף זכיתי פעם למצוא בגנוז שבבית הכנסת רמב"ם שלם ללא רבב, (אמנם הוצאה ישנה), אשר מפארת את ארון ספריי הרבים, וברוך ה' בספרייתי נמצאים עוד ספרים שאין להם דורש שנמצאו זרוקים בגנוז, מצער עד כמה שיש ספרים רבים וטובים שהינם יתומים, מכיון שאין מי שישגיח עליהם, ומצאתי קולא (לענין הדפסת ספרים בתושב"ע) שהובאת בשו"ת אגרות משה (חאו"ח סי' ד, סעי' לט) "ולענין מעשה הוא ברור אצלי כמו שכתבתי ויש לאסור בחומשים וספרי תנ"ך שבהם נמצאים שמות וכן סידורים מאלו שמדפיסים בשמות ממש, אבל מהספרים שבתורה שבע"פ שהם משניות וגמ' משני התלמודים וכל ספרי רבותינו הראשונים והאחרונים והספרים הנדפסים מחכמי הזמן וכל הירחונים כשנקרעו ולא שייך שילמדו ויעיינו בהם ואף ששייך שילמדו בהם לפעמים אך ברור שלא ילמדו ולא יעיינו בהם כאיזה דפים שלמים נמי מותר. אבל לעשות כן למעשה תדבר בזה עם עוד גדולי פוסקים בא"י וגם מגדולי ראשי ישיבה וגם עם גדולי תורה והוראה מעדה החרדית ומהספרדים". עכ"ל.

קדושת הספרים הנדפסים

הנה ידועה הגמרא במסכת מנחות (דף לב:) אמר רבי חלבו, אני ראיתי את רב הונא, שכאשר רצה לשבת על גבי מיטה שספר תורה מונח עליה, הניח את ספר התורה במקום אחר, ואז התיישב. מכאן שסבר רב הונא שאסור לשבת על גבי מיטה שספר תורה מונח עליה. וכן אמרו בתלמוד ירושלמי, לא ישב אדם על גבי ספסל שספר תורה מונח עליו, ומעשה ברבי אליעזר שישב על גבי ספסל שהיה עליו ספר תורה, והרתיע מלפניו כמרתיע מפני הנחש. ומכח דברי הירושלמי, פסקו הרמב"ם והראב"ד ועוד פוסקים, שאסור לשבת על גבי מיטה שיש עליה ספר תורה.

ומרן הבית יוסף (סי' רפב) הביא דברי רבנו מנוח, שיש אומרים שדוקא בספר תורה ממש אסור, אבל שאר ספרים, אין דינם כספר תורה. וטוב להחמיר.

ובעל ספר ארחות חיים כתב, שאין להקל בזה שלא יראה כמזלזל בכבוד ספרים. ומרן בש"ע פסק להחמיר בזה מן הדין רק בספר תורה, והרמ"א פסק שהוא הדין לגבי שאר ספרים.

אלא שבספרים שלנו שהם מודפסים ואינם כתובים בכתב יד, יש להקל יותר, כמו שכתבו הפוסקים, שספרים שלנו המודפסים, קדושתם פחותה מספרים הכתובים בכתב יד. אף על פי שבודאי גם ספרי קודם שלנו צריכים גניזה, ויש לנהוג בהם כבוד, וכן אסור ללכת ערום בחדר שיש בו ספריה של ספרי קודש, ואסור להחליף חיתול לתינוק כנגד ספריית ספרי קודש, מכל מקום אין קדושתן חמורה כל כך כספרים שנכתבו בכתב יד.

אולם, בשו"ת משאת בנימין (סי' צט) שדן שם בקדושת הספרים הנדפסים וז"ל: "נראה דאין לחלק בין ספרים הנכתבים בכתיבה ובין ספרים הנדפסים בדפוס וכל הקדושה שיש לספרים הנכתבים יש גם כן לספרים הנדפסים דמה לי בכתיבה, מה לי בחקיקה... ודי בזה לשאלתך קמייתא שיצא הדין שהספרים הנדפסים יש להם כל קדושה שבספרים הנכתבים בכתיבה. אחר שכתבתי זה מצאתי להדיא לרבנו ירוחם בספר אדם נ"ב חלק ב'.. "עכ"ל.

וכן הובא בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' ט) דמי שמיקל בקדושת הספרים הנדפסים עתיד ליתן את הדין, ואף אם הם מונחים ספר תחת ספר, וכן הוסיף הרב שהוא תמה על גדולי הדור שאינם מוחין בהעושיין בדפי ספרים כתבי קודש כשקושרין אותן ובודאי זה איסור גמור, ועוד כתב "מה שכורכין בכתב קודש הנדפסים דברים של מאכל וכיו"ב דברים של חול ודאי עון חמור הוא". עכתו"ד.

ומצאתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סי' א) שכתב בחומר קדושת ספרי קודש המודפסים וז"ל: "וזאת להעיר, שזה בודאי אי אפשר לצרף להיתר ולומר דרק בכתיבת כתבי קודש איכא קדושה, אבל לא בדפוס עיין בחות יאיר (סי' ק"ו קפ"ד), דכבר העלו רוב גדולי הפוסקים רובם ככולם, שאין חילוק בין ספרים הנכתבים לבין ספרים הנדפסים בדפוס, וכל הקדושה שיש לספרים הנכתבים יש ג"כ לספרים הנדפסים, דמה לי בכתיבה ומה לי בחקיקה, ושכל המקיל עתיד ליתן את הדין, עיין בתשו' משאת בנימין (סי' צ"ט) ובט"ז יו"ד (סי' רע"א סק"ח) ובכנסת יחזקאל (סי' ל"ז) ובספר בני חיי (יו"ד סי' רפ"א)

ובשבות יעקב (ח"א סי' ט"ו) ובמשכנות הרועים (אות ש' סי' מ"א) בשם חבל פוסקים, ועוד. והדברים ארוכים".

וכן מצאתי בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"א סי' יז ד"ה והנה) "ברור דמעשה הדפוס מקרי כתיבה ממש ולא חקיקה כלל, ושוב ראיתי בתשובת שאלות למה"ר בנימן ז"ל שכתב ג"כ שמעשה הדפוס הוא קוד ככתב וכו', אבל לענין קדושת הספרים כל המיקל עתיד ליתן את הדין וכ"ש דטוענים גניזה עי"ש. ע"כ.

בשו"ת יביע אומר ח"ט (יו"ד סי' כב). דן בדברי דשיש להקל בזה בספרים המודפסים. אולם מנהג האשכנזים להחמיר בזה, מפני דברי הרמ"א שפסק בפירוש שאף בשאר ספרים יש להחמיר, ולכן אף בספרים המודפסים לשיטתם יש להחמיר. אבל למנהג הספרדים ההולכים אחר הוראות מרן, שפסק להחמיר בזה רק בספר תורה, דיינו שאנו מחמירים בזה לכתחילה בספרים שבכתב יד, אבל בספרים המודפסים יש להקל^{קלב}. ולסיכום: אסור לשבת על גבי ספסל שמונח עליו ספר תורה. ומנהג האשכנזים להחמיר בזה אף בשאר ספרים, ולמנהג הספרדים העיקר שיש להקל בזה. אולם אם המדובר הוא בספרים מכתב יד, נכון להחמיר שלא לשבת על גבי ספסל שמונחים עליו ספרים אלה

ומכל מקום אין זה נכון להניח ספרי קודש על גבי מטה שיטן עליה, בפרט כשיש חשש שבמשך הלילה הספר יפול ויתבזה. וכן אסור להניח את תיק התפילין על מטתו שהוא ישן בה כנגד מרגלותיו (הרגליים), מפני שהוא דרך ביזוי, אבל שלא כנגד מרגלותיו, אם אין שם חשש שיפלו התפילין במשך הלילה או יתבזו, מותר להניחם שם כשהוא ישן לבדו, וכמבואר בש"ע (או"ח סי' מ, ובסימן רמ).

קלב הן הראני ידידי הרה"ג רבי משה יוחאי רז שליט"א את מה שכתב מר אביו הגר"א רז שליט"א בספרו "מציון אורה" חיו"ד סי' ז' בדין שימוש בכריכות ספרים שנקרעו, אי שרי להשתמש תשמיש חול בכריכת הספרי קודש הנדפסים שלנו, ובאות ז' (עמ' רז) כתב דבספרים שיש לנו כהיום יש להקל טפי, דהא כל ספר נכרך תחילה בניירות ועליו כורכים הכריכה. ומש"ה יש להקל יותר דהוי כתשמיש דתשמיש, דהכלל הוא "כל שהקדושה עצמו נוגעת בו, הוי תשמיש קדושה ולא יותר" וכמ"ש הפוסקים ובכללם הפמ"ג (סי' קנד) שהזכיר כן בהדיא. וראה עוד בפמ"ג (משב"ז סו"ס קנג), למסקנה כתב דיש להקל בכריכת ספרים לתשמיש חול (באופן שאינו תשמיש מגונה) לאחר שנתלש מן הספר.

כל המקורות הנ"ל שהבאתי, בא'ו חשבון, בענין שמירת כבוד הספרים, כי לספרים המודפסים ישנם קדושה, בין אם נכתבו בקלף ובין אם היא נדפס'ה בדפוס, וחלילה לנו לגנוז ספרים, כי להם קדושה יתירה, כמו שאמרתי בענין סידורים וחומשים בבתי כנסת שנשלחים לגניזה מחמת ריבוי הספרים או חוסר מקום, על הגבאים שומרי משמרת הקודש לגרום, כאשר יש להם הרבה ספרים, ומבקשים לגונזם, עליהם לדאוג להפיצם ולפרסמם בחוצות שישנם כך וכך כמות של ספרים, וכל הקודם זוכה, ובחסד זה למוסרם לשאר בתי כנסת, כי לפעמים אין להם מספיק ספרים, ובודאי ישאו ברכה, כי זה נהנה וזה לא חסר.

זהירות בכבוד ספרים המודפסים: ספרי הקודש המודפסים, כגון חומשים וסידורים, או גמרות וספרי ראשונים ואחרונים, אף שאין קדושתם כקדושת ספר התורה שנכתב בדיו על קלף, מכל מקום יש בהם קדושה וצריך לנהוג בהם כבוד (ט"ז יו"ד סי' רעא סע' ח).

קדושת הספר

הגר"א לאפיאן זצ"ל סיפר מעשה שהיה, ברוח שנכנסה באדם אחד, שכאשר רצו לבדוק אם אכן זהו גילגול נשמה או סתם רוח טומאה, הניחו על ראש האדם שבו נכנסה הרוח את ספר הזוהר, שכך היה מקובל לבדוק את הדבר. והיה, אם תזעק הרוח בהתקרב אליה ספר קדוש, הרי זה סימן כי זהו גילגול נשמה.

והנה כאשר הניחו את ספר הזוה"ק על ראש האדם ההוא, לא נזדעזעה הרוח כלל וכלל. הלכו והביאו ספר הזוה"ק מדפוס אחר, ומיד זעקה ורעשה הרוח. כאשר שאלוה, מדוע לא הפחיד אותה הספר הראשון, הרי גם זה היה ספר הזוה"ק, השיבה: "אכן, היה זה אותו הספר, אך הראשון הודפס על ידי מחללי שבת, ואילו השני הודפס על ידי אנשים יראים!"

אמר על כך רבי אליהו לופיאן זצ"ל: הרי לנו שני ספרים זהים בתוכנם ובצורתם, אלא שהאחד הוכן בקדושה, ואילו לשני חסרה ההכנה הזאת. לכאורה נדמה שאין כל הבדל ביניהם, עד שבא המעשה הזה ומלמד, כי ההבדל ביניהם גדול מאוד הוא, כי ההכנה לדבר מצוה אינה רק ערך בפני

עצמו, אלא בכוחה לפעול גדולות ונצורות במעשה המצוה גופא, ולהוסיף על קדושתו וטהרתו.

נזכיר כמה הלכות בקצירת האומר:

(א) תחילה וראש, לא יגע בספרי קודש רק כשידי נקיות ולא נגעו במקומות המצריכים נטילה. ואם נגע במקומות המצריכים נטילה, יטול ידי בטרם שיגע בספר (משנ"ב קמ"ז סק"ג, ועיין בשער הציון שם)

(ב) הרוצה להניח ספר מידו או להעבירו לחברו, לא יזרוק הספר אלא יניחהו בכבוד (ש"ע יו"ד סע' רפב סע' ה).

(ג) אסור להכות חברו בספר קודש, וכן אסור להכות בידו על הספר (בית לחם יהודה שם).

(ד) האיסור לשבת על ספסל אחד עם ספרי קודש, הוא רק בספר תורה שקדושתו חמורה, אבל לא בשאר ספרי קודש, וכן דעת מרן, ורק בני אשכנז עליהם להחמיר בזה, גם בשאר ספרי קודש, כדעת הרמ"א. אולם אם הוא ספסל ארוך ומחולק בנסרים שבין איש לרעהו, חשיב הפסקה, ואף על פי שהשטח שוה, יש להתיר גם לבני אשכנז. עיין שו"ת יביע אומר ח"ט (יו"ד סי' כב).

(ה) אין להניח ספרי קודש על הרצפה, אלא יניחם במקום מכובד. אם אין לו אפשרות, ישים דבר מה שיחצוץ בין הרצפה לספרים (עיין רמ"א שם רפב, ז).

(ו) מסופר שכשהיה המהרי"ל רואה ספר שמונח הפוך, היה מנשקו ומיישרו (בית לחם יהודה לסי' רפ"ב).

(ז) אם נפל ספר קודש לרצפה, נוהגים לנשקו בעת שמרימים אותו ואם נפלו כמה ספרי קודש על הרצפה, יש להזדרז ולהרים תחילה את כולם, ורק אח"כ לנשק את הספרים (שם, ובפת"ש שם, סק"ז).

(ח) יש להזהר במאד שלא להניח ספרים על הרצפה שהולכים שם, בד"כ דבר זה נעשה בחניות ספרים שיש ספרים לרוב, ומגיעות סחורות, יש לכבד את ספרי הקודש בהנחת משטחי עץ וכדומה שעליהם יניחו את

הספרים עד להנחתם בספרייה, ובודאי ספרים קרועים או פגומים לא ישארו אותם מחוץ לחנות בזלזול כאבן שאין לה הופכין.

(ט) כשאדם צריך לצאת באמצע לימודו, לא ישאיר הספר פתוח, שאין זה כבודו של הספר שיהיה פתוח בלא שילמדו בו, אלא יסגרנו ויצא. ואמרו דרך סגולה, שמי שמשאיר הספר פתוח משכח תלמודו (ט"ז וש"ך יו"ד רע"ז). אבל מי שיוצא לזמן קצר, אינו צריך לסגור הספר (ערוה"ש שם סע' ב).

(י) הואיל וקדושת התורה מרובה מקדושת הנביאים והכתובים, אסור להניח נ"ך על גבי תורה. אבל מותר להניח חומש אחד על גבי חברו. ואם התורה והנביאים והכתובים מודפסים ביחד, מותר לקרוא בכתובים, אף שדפי הנביאים מונחים על גבי התורה (ש"ע ורמ"א סי' רפב סע' יט).

(יא) הנביאים והכתובים נחשבים באותה מדרגת קדושה, ולכן מותר להניח כתובים על גבי נביאים או להפך (ר"ן מגילה ח.י).

(יב) מן הדין מותר להניח נ"ך על גבי ספרים של תורה שבעל פה, ונהגו שלא להניח ספרים של תורה שבעל פה כגון תלמוד ומפרשים וספרי מוסר וכדומה על גבי נ"ך.

(יג) פעמים שאדם רוצה להגביה את הספר שהוא לומד בו, ומתעוררת שאלה, האם מותר לקחת ספר קודש אחר כדי להגביה את ספר הקודש שבו הוא לומד עתה. נחלקו בזה המגן אברהם והט"ז, לדעת המג"א מותר (או"ח קנד, סק"ד), ולדעת הט"ז אסור (יו"ד רפב, סק"ג).

(יד) ספר תורה לא ייכנסו עימו לבית הכסא או לבית המרחץ, ואפילו אם הוא כרוך במטפחת ונתון בתוך התיק שלו.

(טו) אדם שיש לו קמיע מכוסה בעור, ובתוכו שמות מותר לו להיכנס עימו לבית הכסא (ראה ש"ע יו"ד סי' רפב סע' ד, ו ברכ"י יו"ד שם סק"ז). והמחמיר שלא להכנס לבית הכסא עם ספר קודש בכיסו, תבא עליו ברכה. אך אם הוא נמצא במקום של גוים ואי אפשר לו להניח את הספר מחוץ לבית הכסא, ינהג כפי עיקר הדין. וכל שכן שמותר להכנס לבית הכסא עם תמונה של רב, שאין בתמונות אלו שום קדושה, אף שאין לנהוג בהם מנהג בזיון. (ילקו"י סי' רע סע' ט).

(טז) מה שמצוי אצל בעלי הדוכנים שכותבים בכתב אשורי, כאן ניתן לקנות אתרוגים, וכל כיוצא בזה, אין בזה חשש איסור במה שכותבים בכתובה אשורית, שאפילו ממדת חסידות אין בזה. וכן נהג הגאון החתם סופר. (יביע אומר ח"י דף שעח טור ב).

(יז) הזמנות המודפסות בכתב אשורית ונשלחות לחברים וידידים להשתתף בשמחת חתן וכלה או בר מצוה. אף על פי שיש מפקקים בדבר אם מותר לעשות כן, מפני קדושת הכתב האשורי המיוחד לכתובת ספרי תורה ותפלין ומזוזות, מכל מקום המנהג פשוט להקל בדבר, בפרט שהכתובה בהדפסה ולא בכתובה ממש. ורק שמקבלי ההזמנות יזהרו לבל ישליכום לאשפה, ולא יזלזלו בהם, רק יניחום ויגנוזום במקום של כבוד. (יבי"א אומר ח"ח חיו"ד סי' כד עמוד שז. וח"י חיו"ד סי' נח דף שעח ט"א).

(יח) מותר למחוק אות שנכתב בסימן ראשי תיבות להורות על שם שמים כגון ה' וכיו"ב. ולכן מותר לכתוב ב"ה בראש מכתב, וכדומה, אף שהמכתב נזרק אחר כך לאשפה. (שם ח"ד חיו"ד סי' כ' אות ג).

(יט) אסור להכניס בספר קודש שום חפץ או כסף או מכתב ומסמך כדי לשמרו שם, ואם מניחו לסימן, כדי שיוכל למצוא בקלות את המקום הזה ללמוד - יש אומרים שאסור, ויש שמתירים (תורה לשמה סי' שו), ובילקו"י מצדד דמותר שכאשר מניח המכתב בספר לסימן.

(כ) לא יניח ספר תוך ספר לסימן, אבל אם משתמש בשני הספרים ללימודיו, מותר.

(כא) אין להניח ספרים על ברכיו, ואין להשעין אצילי ידיו על הספרים.

(כב) וכן מותר לכתוב דברי תורה על גבי ספר קודש פתוח, וכגון שרוצה להעתיק ממנו איזה חידוש וכדומה, שכל האיסור אינו רק אם נראה משתמש בספר דרך ביזיון, דהיינו שעושה מתחלה דרך השתמשות, אבל אם עושה כן לצורך לימוד, לא הוא דרך בזיון ומותר. ובפרט כשנצרך להעתיק מדברי הפוסקים, שמותר לרשום על הספר עצמו.

(כג) סרטי הקלטה שיש בהם שמות הקודש ופסוקים, אין איסור למוחקם לצורך הקלטת דברי קדושה אחרים במקומם. (יבי"א ח"ד סי' כ') נכון

להזהר היכא דאפשר שלא להכניס סרט זה של רשם-קול שהוקלטו עליו דברי קדושה, אל מקומות המטונפים, כי איסור בזיון כתבי הקודש חמור יותר ממחיקתם, וכמו שכתבו האחרונים. (שם).

(כד) שטרות כסף שמודפס עליהם קטעים ממגילות הגנוזות בספר ישעיה, ובהם אזכרות שם שמים, אלא שקשה להבחין בהם בלי זכוכית מגדלת, מותר להכנס בהם לבית הכסא ולבית המרחץ, על כל פנים כשהם מכוסים בבגדו, או בארנק, וכן מותר לשרפם ולבערם בזמן שירצו להוציאם מן המחזור. (שם סי' כא אות ד).

(כה) יש להתיר להדפיס תיבות "שלום על ישראל" על שטרות כסף, על ידי צילום מכתובת פסיפס שחרות עליה תיבות אלו, ואין לחוש בזה משום מה שאמרו חז"ל (שבת י:): ששמו של הקב"ה שלום. וכן המנהג לכתוב שלום באגרות כדעת הריטב"א והרא"ש (כלל ג' סי' טו) שמתירים בזה בפשטות. (שם).

(כו) יש לזהר שלא ליקח ספר קודש להגן עליו מפני השמש, ואם אינו יכול ללמוד מפני שהשמש זורחת על הספר ועל האותיות, והוא מגין בספר, כגון שמניחו כנגד השמש כדי שיהיה לו צל על הספר ועל הכתיבה, מותר, רק לא יכוין להנאתו (ילקו"י על הלכות השכמת הבוקר, מהדורת שנת תשס"ד עמ' רסט).

(כז) ספרי קודש, חוברות, מחברות, עלונים המודפסים לרוב, לאלפי ורבבות בבתי הכנסות וכו', בין בכתב ובין בדפוס, אסור לנהוג בהם מנהג בזיון, ואפילו אם נקרעו או שנתלשו מהם חלקים - אסורים להשתמש בהם דברי חול וכו', אלא צריך לגנום, ראיתי מעשה נורא שארע בחכם אחד שבא בחלום הלילה לאחד ואמר לו: מפני שהייתי רואה ספרים נמחקים קרועים, עם דפי ספרים ולא הייתי קדשם יחד ומצניעם, לכך נענשתי.

(כח) עלונים וחוברות שיש ברוב פרסומות ושטרי הדיוטות, ומה שרשום שם כ"דברי התורה" הם פוליטיקה וקידום רעיונות וכו' באמצעות העלון, אסור לקרוא אותם בבית הכנסת, על כך יצאו גדולי ישראל נגד אותם מדפיסים שגורמים שכביכול זה "עלון קודש" ומכניסים אותו למקום מקדש מעט, יש להורות לגבאים, שומרי משמרת הקודש, על זריקתם לאשפה, וכן

אותם עלונים הנוגדים את ההלכה, רפורמה וכו', יש מצווה רבה לזורקם למקום הראוי להם, כאמור.

סימן קנד ובו ה' בתים : תשמישי קדושה

כל תשמישי קדושה אין מבזים / גם הם קדושים על כן אותם גונזים

מטפחות ס"ת אשר בלו / תכריכים למת מצוה המה מעלו

הספר בכלי חרס תקנתו / ובקבר תלמיד חכם גניזתו

נר בית הכנסת קורא לאורו / אכן בדברי חול חכמים אסרו

גם לא ידליק נר של הדיוט ממנו / וגם משלהבת לא ידליקנו

מותוך הספר רנה ותפלה להגר"א טולדיאנו זצ"ל

כתבי הקודש בכיס

ששאלה שמתעוררת מדין זה היא לגבי אדם שרוצה ליקח באופן קבוע בכיס חולצתו סידור קטן או ספר משניות כיס, האם יכול להיכנס עימו לשירותים, או שהוא חייב להוציאו מכיסו לפני שהוא נכנס לשירותים, וכן אדם שכתב לעצמו חידושי תורה על דף, האם עליו להוציאו מכיסו לפני שהוא נכנס לשירותים?

כלל ברור שדין סידורים וספרי קודש אינו חמור כדין ספר תורה הכתוב בדיו על הקלף, אסור להיכנס לשירותים עם ספר תורה אפילו אם יכסה אותו בכמה כיסויים, ואילו עם סידורים ומשניות וכדומה מותר להיכנס ובתנאי שיהיו מכוסים. לדעת רוב הפוסקים מספיק שיהיו מכוסים בכיס אחד, ואם כן, כיון שהסידור מונח בכיס, הרי שהכיס מכסה אותו, ומותר לו להיכנס עם סידור או ספר כיס אחר לשירותים. זאת בתנאי שהספר נכנס לתוך הכיס ואינו נראה כלפי חוץ. אמנם, יש מחמירים שסוברים שכדי לחצוץ בין הסידור לשירותים, יש לעוטפו בשני כיסויים, ולפי זה, הרוצים להדר ניחו הסידור בתוך שקית ניילון או נייר, וכשהוא עטוף ניחוהו בכיס, ועל ידי כך יהיה מונח בדרך קבע בתוך שני כיסויים, האחד השקית והשני כיס הבגד, ובאופן זה יוכלו להיכנס עמו לשירותים לכל הדעות. אם מדובר

על חידושי תורה שכתב על נייר, אין צורך לעוטפם בשני כיסויים, ודי שיניחם בתוך הכיס, ויוכל להיכנס כך לשירותים. וזאת מפני שאין בהם שמות קודש, וגם הכתב שלהם אינו ככתב אשורי שכותבים בו ספר תורה, ולכן קדושתם פחותה, ודי בזה שמסתירים בתוך כיסו

נכתב בצידו - אבוא אעיר'ה כי לגבי סידורים וחומשים ושאר ספרים שיש בהם שמות קדושים, רוב הפוסקים סוברים שדי שיכסם בכיסוי אחד כשנכנס לשירותים, וכך דעת מ"א (או"ח מג, יד), שאם הם בתוך כיס יכול להיכנס עמם לשירותים. וכך כתב הרדב"ז (ח"ג תתקמ"ח), וכ"כ הברכי יוסף (י"ד רפב, ו), ע"פ המובא בשבות יעקב (ח"א פ"ב), שכמו שמותר להיכנס בקמיעים מכוסים בעור לשירותים, כך מותר אם מכוסים בבגד, וכתב שכך דעת מהריק"ש בשם הרדב"ז. וכן כתב ר"ש איגר בהגהתו שם. ק"ו אם הם כתובים באותיות רש"י או כתב אחר שאינו אשורי. גם המשנ"ב (או"ח מג, כה), כתב כדעה עיקרית, שמותר להיכנס לשירותים עם כתבי קודש המכוסים בכיסוי אחד, ובשעה"צ הוסיף בשם הפמ"ג שאפילו לבית הכסא שבבית מותר להיכנס עמם בכיסוי אחד. אמנם הזכיר שם דעות מחמירים שצריך שני כיסויים, ומשמע שהבין כן מהגר"ז וא"ר. וכ"כ בשע"ת (או"ח מג, ט). ולפי זה, הרוצה להחמיר, כשלוקח בכיסו סידור או ספר קודש אחר, יכסנו בכיסוי אחד, וכיס הבגד יהיה הכיסוי השני.

אלא שיש צד להקל, שיש סוברים שכריכת הספרים נחשבת לכיסוי, וכך פסק בכף החיים (מ סק"ד), בשם חסד לאלפים (רמ, ח) (בעניין תשמיש המיטה בחדר שיש שם ספרים, שצריך שני כיסויים). ואמנם לדעת מרן חיד"א דכריכות הספרים יש בהם דין תשמיש קדושה (ובספר גנוי הקודש כתב שכן היא דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א) (שמירת כבוד הספרים להרה"ג רד"מ שמואלי שליט"א) הפמ"ג ושו"ת אהל יוסף דכריכת הספר אינה נחשבת לכיסוי, וצריך שני כיסויים אחרים. והראיני כב' הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבנוביץ שליט"א לכאורה, שתירה במשנ"ב לענין האם כריכת הספרים נחשבת ככיסוי, דהמשנ"ב בסי' מ (סק"ד) פסק וז"ל: "וכריכת הספר אינה נחשבת לכיסוי דהיא מגוף הספר ובעינין עוד שני כיסויין". ושם בסי' קנד (סק"ט) פסק: "ואותן תיבות המיוחדות לשום שם ספרים שלנו שהספרים מכוסים בנייר ובעור או בקרשים מקרי התיבה תשמיש דתשמיש ... שעשוי רק לשמירה בעלמא". ע"כ. והביא את תשובת הרבנים הגאונים שליט"א על כך בספריו הבהירים והחשובים "גם אני אודך" ח"א (סי' פו, עמ' קפז) וח"ב (סי' סד, עמ' קנא)

יעו"ש באורך. ואזלא הרב הנ"ל לשיטתיה דמחמירן בשני כיסוים אחרים, וכריכת הספר אינה נחשבת ככיסוי, ואנן הבאנו את דעת הכף החיים סי' מ דכתב וזה תורפה דספרים הנדפסים בדפוס וכן סידורי תפלה יש להקל ולהחשיב הכריכה ככיסוי אחד, ולפיכך צריך לפרוס סדין (ס"ק יד) ובסי' קנד (סקכ"א) הוסיף כי תיק של ספרים מכורכין וכדומה אינם צריכים גניזה ומותר לשימוש חול, ואזלינן בתר רוב תשמישו, ועיין ביביע אומר (ח"ד י"ד נא אות ד) וכן מצאתי בילקוט יוסף שם (עמ' שיט) דעטיפת הספרים אין בהם קדושה.

בנוסף לכך יש עוד סניף להקל, שכתב כה"ח (או"ח קנד סע' מ סקט"ז), שיש אומרים שספרים מודפסים אינם קדושים כל כך, ומספיק להם כיסוי אחד (לעניין תשמיש המיטה בחדר שהם נמצאים). ראוי לבאר כי הספק לעניין ספרים הנדפסים נובע משתי סיבות, א) שיש בהדפסתם פחות כוונה. ב) שאותיות הדפוס שונות מהכתב האשורי שכותבים בו את ספר התורה.

מכל מקום לעניינינו, אם יניח הסידור או החומש בכיסו, לדעת כמה פוסקים יחשב הדבר כשני כיסויים, האחד הכריכה, והשני כיס הבגד. (ואם מעל הכיס הוא לובש סוודר או חליפה הרי שזה כיסוי נוסף). ובנוסף לכך לדעת רוב הפוסקים די בכיסוי אחד, ועוד שיש סוברים שגם במקום שצריך שני כיסויים לספרי קודש, אם הם מודפסים די בכיסוי אחד. לכן מן הדין מותר להיכנס לשירותים עם סידור שיש לו כריכה והוא מונח בתוך כיס והרוצים להדר, יוסיפו עוד כיסוי. לעניין חידושי תורה הכתובים על נייר, אפשר להקל יותר, מפני שאין בהם שמות, והכתב שלנו אינו דומה לכתב אשורי שכותבים בו ספר תורה ולכן כתבתי שגם למהדרים אין צורך לעוטפם בעוד כיסוי בנוסף לכיס הבגד.

חקירות בענין כתבי הקודש

החקירות נשאלו ע"י ידידי הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבנוביץ שליט"א, אשר הובאו בקובץ בית הלל (אדר ב' התשס"ח) וננסה להשיב בקצרה:

א) סופר שכתב קלף של מזוזה, האם מותר להשאיר הקלף פתוח, ולצאת החוצה, הנה ראב"ן (עירובין) בכותרת "כתבי הקודש אין נזרקין" כתב דאסור להפוך יריעה על פניה, דתניא כותבי ספרים תפילין ומזוזות לא

היתירו להן להפוך יריעה על פניה אלא פורס עליה את הבגד. ושמעינן מהכא דאסור להניח ספר פתוח אא"כ מניח עליו בגד שלא יהא מוטל בבזיון. ומצינו בערוך השלחן (יו"ד סי' רעז סעי' א) דכתב שאם כתב היריעה ובא להניחה כדי שתתייבש לא יהפוך הכתב למטה אע"פ שמכוין שלא יעלה אבק על הכתב מ"מ דרך בזיון הוא אלא יהיה פני הכתב למעלה ויפרוש עליו בגד ומוכח בעירובין (נח.). דכשאי אפשר לפרוש בגד על הכתב מוטב להפוך הכתב למטה ואחורי הכתב למעלה דאם יניחו כך בלא היפוך איכא בזיון טפי [ש"ך וט"ז] דבזיון גדול הוא להניחו פתוח לגמרי בלא כיסוי ובלא היפוך: ובסעיף ב' כתב: ולכן יש ליזהר שלא להניח ספר פתוח ולצאת אפילו בשארי ספרים ואפילו גמרות ופוסקים הנדפסים דבזיון הוא אלא או יסגירם כלומר שלא יהיו פתוחים או יכסה עליהם בגד ולבד זה קשה לשכחה [ש"ך ע"ש] וכן המנהג ליזהר בזה ונ"ל דווקא כשיצא לרחוב אבל הנכנס מחדר לחדר או אפילו לחצר ולרחוב שלא על אריכת הזמן אין חשש בזה [וכ"כ הי"ש ע"ש]:

(ב) דף בודד, כמו עלון וכו', לענ"ד מותר להניחו כמות שהוא, דאם לא כן, לא הנחת מקום שאין צורך לכסות בכיסוי וכו', וכי בתי כנסת לא מפוזרים עלונים וכו'?

(ג) ספר שקרוע הכריכה מבחוץ וכו', אכן צריך לכרוך אותו שלא יהיה בזיון לכתבי הקודש, אלא אם כן, בתחילה יש "שמות תורמים" או דברים שאין צריך לגנוזם, שאז נלענ"ד דאין צורך להקפיד על כריכה וכו'..

(ד) כיתוב של דברי תורה שעל גבי כריכת הספר, האם צריך לכסותו? נראה דשרי להשאירו דאין קפידא בהכא, דהרי לא נוכל להשאיר חומשים מאחר וכתוב "בראשית" "שמות" וכו', או סידורים "תפלת כל פה" או "למען שמו באהבה" או "איש מצליח", וכו', (ואכמ"ל).

(ה) מסך של מחשב האם אפשר להשאירו פתוח עם ד"ת, לכאורה מותר, מאחר והד"ת אינם באיזה רישום אלא ריצוד של שבבים אלקטרוניים היוצרים אותיות שברגע שנכבה את המחשב או נצא מהתוכנה מיד ימחק ולענ"ד אין בזה איסור.

(ו) האם סגי לכסות בניילון שקוף, לכאורה שרי, נילון שקוף שמו כיסוי!

(ז) ספר פתוח בתוך זכוכית וכו', מצאתי תשובה בשו"ת שרידי אש (ה"ב סי' עט) המדבר מענין זה וזה לשונו: "דעתי להקל ולהתיר הצגת הספר תורה בתיבה זכוכית, וטוב יותר לקחת ספר תורה פסול (ויותר טוב שיש בו פסול שאינו ראוי לתיקון). ואף שאמת הדבר כמו שכתב כת"ר, שגם לספר תורה פסול יש קדושת ספר תורה, מ"מ כל האחרונים מעדיפים בענינים דומים ספר תורה פסול...". עכ"ל, משמע דאף בס"ת התירו בתוך זכוכית, בודאי שיהיה ניתן להקל בספר פתוח בתוך זכוכית, ופז חזי דבהרבה בתי כנסת תולים "פיטום הקטורת", ראיתי במערת המכפלה ספר תהלים שלם בכתב יד (אשורית) שנמצא בתוך זכוכית וניתן לגלול מפרק לפרק באמצעות הידיות וכו', ואכמ"ל.

(ח) להשאיר ספרים פתוחים בתוך ארון סגור, לכאורה נראה דשרי דמה שאסרו שזה יראה לרה"ר, ודו"ק.

(ט) האם סידור מותר להשאיר פתוח, נראה דאסור אלא אם כן, הוא בתוך כדי התפלה רוצה לעצום עיניו דאז בודאי שרי להשאירו פתוח שהרי עוסק בתפלה, ואולי חושש שמא ישכח איזה פסוק או משפט בתפלה ולכן צריך את הסידור פתוח על אף שמתפלל כעת "בעל פה".

(י) ספר שעדיין לא למדו בו כלל, האם מותר להשאירו וכו', אני העני לא ירדתי לסוף דעת כת"ר, מה ההבדל בין אם למדו או לאו, ודאי שלא יהיה ניתן להשאירו אלא יש צורך לסוגרו, וכי למה להשאיר ספר פתוח בלא מעש. ודו"ק.

סיכום החיבור

לסיכום חיבורי זה, אבקש הערות והארות לחיבור זה על מנת שחיבור זה יתן את אשר חפצתי, והוא כבוד בית הכנסת. ושנדע שזכות גדולה נפלה בחלקנו ונהיה מבחינת דוד המלך ע"ה (תהלים כז, ד) "...שִׁבְתִּי בְּבֵית יְיָ כָּל יְמֵי חַיֵּי לַחַזוֹת בְּנֹעַם יְיָ וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ (תהלים כז, ד), ובכל יום נרגיש כאילו לראשונה התקבלנו לבית הכנסת ובכך נקיים את המשך הפסוק שם "ולבקר בהיכלו", כאילו לראשונה אנו באים לבית הכנסת כדוגמת "מבקר".

עוד נוסיף, כי ידע כל איש ואיש, לאחר שנים טובות וארוכות של האדם בעולם הזה, אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם יעידו בו בבית דין של מעלה, כמו שנאמר בחבקוק (ב, יא) אָבֶן מְקִיר תִּזְעַק, וְכַפִּיס מְעַץ יַעֲנֶנָּה". על כך מובא בגמרא (תענית יא.) "ושמא יאמר אדם: מי מעיד בי? - אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים", רבותינו בגמרא דיברו על ביתו הגשמי של האדם, שאם חלילה אדם עבר עברה, אז האבנים מהקיר יעידו עליו.

על אחת כמה וכמה אבני בית הכנסת שהם אבנים קדושות, בודאי שאם האדם ישיח שם שיחת חולין, בדברים בטלים, שהאבנים הקדושות האלה יבואו ויעידו ביום הדין שהוא לא כיבד את המקום הקדוש כמו שצריך לכבד, וזילול חלילה במקום קדוש זה. ועל כן אם חלילה אדם הרגיל את עצמו לדבר דברים בטלים בבית הכנסת, וכל שכן בשעת התפלה אסור לו להתיימש, אלא אדם יתחרט על העבר ויקבל על עצמו מכאן ולהבא לשמור על קדושת המקום והקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו יקבל את התשובה שלו ואז ושב ורפא לו.

ואסיים בדברי קודשו של כ"ק מרן האדמו"ר מצאנז שליט"א: "יסוד העבודה היא התפלה, לחזק בכל בתי מדרשינו, את הענין שלא ישוחחו כלל בעת התפלה, ובקריאת התורה, ואפי' בין גברא לגברא, ואין לנו שיעור רק תפלה זו, שהרי הבית הכנסת קרויים בית מקדש מעט, ואם נשמור על קדושת הבית מקדש מעט נזכה לבנין בית המקדש השלישי, ובזכות הקבלות טובות יעזור השי"ת ויערה עלינו רוח טהרה ממרום ונזכה להבטחה שלא ירעו ולא

ישחיתו בכל הר קדשי, ויהא יגל יעקב ישמח ישראל בישועתן של ישראל
במהרה בימינו אמין". ע"כ.

ואשא כפי אֵל אֵל בשמים שיהיו כל מעשנו לשם שמים, לכבד ולהוקיר
את כבודו של ה' יתברך, ומנגד כבודה וכיבודה של מקום התפלה, מקום
השראת השכינה עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמין.

שאו ברכה מאת ה',

מנאי הצעיר **אלון** בלאאו"מ גבריאל נר"ו **ארביב** ס"ט

ואלה יעמדו על הברכה שהוזילו מכספם והונם למען הוצאת הספר:

ברכות הורי גברו

ברכות מאלופות להורי היקרים והחביבים, אהובים ונחמדים
מו"ר אבי ה"ה ר' **גבריאל** ולמרת אמי **רבקה** הי"ו
השי"ת ימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה, ויזכו להצלחה בכל מעשה
ידיהם, ויתברכו בכל הברכות האמורות בתורת משה, הם ובניהם ונכדיהם
וכל אשר להם. אמן

*

לע"נ מו"ז ר' **יעקב כהן** בן גזלא נלב"ע כ"א בטבת התשמ"ח
ורעייתו מרת **פורטונה** בת רבקה נלב"ע כ"א בסיון התשנ"ב
ולע"נ מו"ז **כלאפו** בן מסעודה ארביב נלב"ע כ"ז בסיון התשנ"ט
ורעייתו מרת **מרים** בת עזיזה נלב"ע י"ז בשבט התשע"א

תנצב"ה

תשית לראשו עטרת פז

ברכת ה' תחול על מו"ר חמי היקר והנעלה, מוקיר רבנו,
רבי **יוסף שיליאן** שליט"א

השי"ת יצליח אותו ואת בניו היקרים, וימלא כל משאלותם לטובה ולברכה,
להצלחת בנו האברך הנעלה הרב **יצחק** בן שושנה שליט"א
ורעייתו מרת **יהודית** בת יפה תחי' שיזכו לזש"ק,
וברכה והצלחה לבנו היקר **ירון** הי"ו שיזכה לחופתו בשעטו"מ,
ולבנו ר' **אלירן** הי"ו ורעייתו מרת חיה-לאה תחי' וילדיהם
וברכה מיוחד לבנו היקר ה"ה **אברהם-מנחם** הי"ו
שיזכו לכל הברכות, ויושפעו בשפע ברכה והצלחה עושר וכבוד מעתה
ועד עולם.

*

לעילוי נשמת אשתו היקרה
מרת **שושנה** בת פרידה ז"ל
נלב"ע כ"ו בסיון התשנ"ט

תנצב"ה

ברכות שניים מעל

מי שבירך אבותינו הקדושים והטהורים אברהם יצחק ויעקב
משה אהרן יוסף דוד ושלמה הוא יברך וישמור וינצור ויעלה
מעלה מעלה את היקרים והנעלים, אוהבי תורה ולומדיה

ר' יצחק דרמוני ורעייתו מרת פורטונה הי"ו
ר' בנימן (בני) דרמוני ורעייתו מרת לימור הי"ו

אשר הרימו תרומתם הנכבדה להוצאת הספר

מלך המלכים יגן בעדם באלף המגן, ישמור צאתם ובואם, ויזכו
לשפע ברכה והצלחה בכל מיילי דמיטב, וכל אשר יעשו יצליחו.

לרפואה שלמה

לילד היקר **נתנאל** בן **לימור** נ"י

בתוך שאר חולי ישראל

*

לעילוי נשמת היקרים

ר' **בנימין דרמוני** בן **ז'ולה** ז"ל

מרת **מרים דרמוני** בת **רחל** ז"ל

ר' **אפרים עדיקה** בן **רחמה** ז"ל

ר' **יצחק (ערן) עדיקה** בן **יפה** ז"ל

תנצב"ה

גם ברכות יעטה

מי שבירך אבותינו הקדושים והטהורים אברהם יצחק ויעקב
משה אהרן יוסף דוד ושלמה הוא יברך וישמור וינצור ויגדל
וירומם את היקרים והנעלים

הרה"ח ר' יהונתן שמואל שליט"א וזוגתו היקרה מרת מאשא חנה הי"ו

אשר נדבו מאונם והונם וכל מרצם להוצאת הספר
מלך המלכים יגן בעדם באלף המגן, ישמור צאתם ובואם, ויזכו לשפע
ברכה והצלחה.

לעילוי נשמת ההורים

הרה"ח ר' **קהת** בן אברהם יצחק ז"ל

נלב"ע ח' באלול התשס"ה

ממקימי עולה של תורה בסאנט לוואיס, ארה"ב

וזוגתו מרת **רבקה** דינה בת ר' משה יעקב ז"ל

נלב"ע ד' בניסן התשס"ב

ולעילוי נשמת האחות היקרה והחשובה

מרת **יהודית חנה** בת קהת ז"ל

נלב"ע ה' באדר ב' התשע"א

תנצב"ה

ברכה לראש משביר

מי שבירך לאבותינו הקדושים והטהורים אברהם יצחק ויעקב משה אהרן יוסף דוד ושלמה הוא יברך וישמור וינצור ויעלה מעלה מעלה את ידידנו היקר והנעלה, אוהב התורה ולומדיה

ר' אילן מצליח הי"ו

אשר הרים תרומתו הנכבדה להוצאת הספר

מלך המלכים יגן בעדו ובעד רעייתו החשובה מרת מור הי"ו, אלף המגן, וישמור צאתם ובואם, ויזכו להצלחה רבה בחינוך ילדיהם היקרים: עדי, שיר, אלעד ועילאי הי"ו,

ובכל אשר יפנו יצליחו, ויזכו שכל צאצאיהם יהיו נטיעות הדומות לשרשים בתורה וביראת שמים, אכי"ר

לעילוי נשמת מר אביו היקר והנעלה

ר' שלום בן ר' אברהם ז"ל

נלב"ע כ"א במנחם אב התשמ"א

ולעילוי נשמת הסבים היקרים והחשובים

ר' אברהם בן יהודה ז"ל

מרת ג'ני בת גמרה ז"ל

ר' כלאפו בן מסעודה ז"ל

מרת מרים בת עזיזה ז"ל

תנצב"ה

הנה ברך לקחתי

למעלת גיסי היקר והחשוב, מוקיר רבנן ותלמידהון

הר' עמיר ושירלי פדלון הי"ו

השי"ת ברחמיו ישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם, ויזכו לבריאות
איתנה ונהורא מעליא,

ומברכתם יבורכו ילדיהם היקרים:

אור, אנאל ומיכאל הי"ו

שיזכו לשפע ברכה והצלחה, ברכות להורים היקרים והנכבדים
ולרפואת הסבתא היקרה, אשת חיל

מרת ג'והרה חסאן בת מוחייה הי"ו

*

לעילוי נשמת הסבים

ר' עמוס בן שמחה ז"ל

מרת ג'וליה פדלון בת שרה ז"ל

ר' מרדכי חסאן בן גליה ז"ל

תנצב"ה

גם ברכות יעטה

לידידינו היקר והנעלה, איש חמודות בנעם המדות, ידיו רב
לו בעשיית החסד, רב פעלים לתורה

הר' מנשה שלג ורעייתו שתחי'

להצלחתו ולרפואתו והצלחת בניו ובנותיו ונכדיו וכל אשר לו יהי
רצון שיזכו כל הברכות הכתובות בתורת משה רבנו ע"ה, עוד ינובון
בשיבה דשנים ורעננים יהיו.

לרפואת מרת סוזן שְׁוִילְמָה בת אטו הי"ו

בתוך שאר חולי עמך בית ישראל

*

לעילוי נשמת בתו היקרה העלמה

מרת **שירן סוזן דבורה** ז"ל בת נינה פגי שתחי'

נלב"ע י"ג באדר התשס"ו

לעילוי נשמת הוריו היקרים

ר' **שבתאי שלג** בן סעידה ז"ל נלב"ע א' במרחשון התש"ך

אמו מרת **ג'מילה** בת מיסה ז"ל נלב"ע י"א בשבט התשמ"ג

חמיו ר' **מאיר אטל** בן נינה ז"ל נלב"ע ח' באלול התשס"ז

תנצב"ה

בצל החכמה בצל הכסף

הר' עופר גואטה ורעייתו שתחי'

להצלחתו ולהתמדת בריאותו, נהורא גופא מעליא, ברכת ה' בכל מכל
לכל בניו ובנותיו ונכדיו וכל אשר לו שיזכו לעלות ולהתעלות ולגדול
בתורה וביראת שמים טהורה

*

לעילוי נשמת

מרת דוריס בת שרה לבית בוחניק ז"ל

נלב"ע י' בשבט התשס"ה

לעילוי נשמת

ר' שלמה יהונתן בן שושנה ז"ל

נלב"ע ב' במרחשון התשע"א

תנצב"ה

הטיבה ה' לטובים

מי שברך אבותינו הקדושים הוא יברך וישמור וינצור ויעלה
מעלה מעלה במעלות התורה והיראה את ידידינו היקרים
והנעלים, אוהבי התורה ולומדיה

בני משפחת חסן (פנגל) הי"ו

ימלא ה' משאלות לבם לטובה ולברכה, אורך ימים ושנות חיים
על תרומתם הנכבדה לעילוי נשמת הורים החשובים

הר' **יעקב חסן** בן שרה ז"ל

נלב"ע א' במרחשון התשנ"ה

מרת **חנה** בת רובינה לבית נעים ז"ל

נלב"ע כ"ג באולול התשע"א

תנצב"ה

כוס של ברכות

לידידינו היקר והחביב, מוקיר רבנו ותלמידהון

ר' נסים עטיה הי"ו

לרפואתו והצלחתו ולזיווג הגון ולחיי משפחתו ובריאות
איתנה ורפואה שלמה ונהורא גופא מעליא לאמו היקרה מרת
ליזה בת מיסה הי"ו

*

לעילוי נשמת אביו ה"ה **ויקטור** (תאתו) בן שמחה (מחו) ז"ל

נלב"ע י"א בתמוז התש"ע

תנצב"ה

גם ברכות יעטה

כבוד ידידנו היקר והנעלה, אוצר כלי חמדה, רב פעלים לתורה
ולתעודה

ר' הרצל ג'נח הי"ו

השי"ת יצליחו ויברכהו בכל מילי דמיטב ויזכהו לזיווג הגון וכשר
משורש נשמתו

להצלחת בנו היקר הבחור **ישראל רחמים** נ"י

לרפואת אמו מרת **פורטונה** בת גליה הי"ו

ולרפואת אחותו מרת **דליה עטיה** בת פורטונה הי"ו

*

לע"נ אביו היקר ר' **רחמים** (רחמין) בן זולה ז"ל

נלב"ע י"ד בטבת התשס"ז

היטיבה ה' לטובים

לידידנו היקר והחביב, איש חי רב פעלים לתורה ולתעודה
ר' מאיר ליאור בן חנה למשפחת עמאר יצ"ו

לרפואתו והצלחתו ולחיי אשתו החשובה

מרת **אורה אורלי** בת רינה הי"ו

ולחיי בנו בכורו **אליה** בן אורה אורלי נ"י,

שיזכו לעוד זש"ק בנים ובנות לרוב.

בריאות איתנה ונהורא גופא מעליא

לאמו היקרה מרת **חנה** בת רובידה הי"ו

הצלחה בכל מילי דמיטב לאחיו ר' **יגאל** בן חנה

ורעייתו **סיסין** לעוד זש"ק

ולאחותו מרת **דורית** בת חנה

זיווג הגון וכשר משורש נשמתה, אכ"ר

ברכה נאמנה

לידידנו היקר והחביב, מוקיר רבנן ותלמידיהון

ר' שלמה הנסב הי"ו

אשר הרים תרומתו הנכבדה להוצאת הספר
לרפואתו ולבריאות משפחתו וילדיו היקרים והחשובים הי"ו
ובפרט לאשתו היקרה מרת **ז'אנט** בת מזל הי"ו שתזכה לרפואה שלמה ונהורא
מעליא

ולהצלחת ולרפואת מר חמיו וחמותו היקרים הי"ו

*

לעילוי נשמת הוריו ר' **יוסף** בן שלמה נלב"ע כ"ו בכסלו
ומרת **שרה-מזל** בת טאוס ז"ל י"ח באדר
תנצב"ה

ברכות בחשבון

לכבוד ידידי וחביבי, אהובי כנפשי, מוקיר רבנן ותלמידיהון

הר"ר נחמיה פיירסטון יצ"ו ורעייתו שתחי',

שסייע רבות בהוצאת הספר

השי"ת יברכם בפרנסה קלה ובשפע רב עד בלי די.
להצלחת בנו ובנותיו שיזכו לכל הברכות והישועות,
ברכה לאמו היקרה מרת גיטל בת יהודית ובעלה ר' יואל בן לאה הי"ו

לעילוי נשמת מר אביו היקר
ר' שמואל בן אריה ליב ז"ל
נלב"ע כ"ז במרחשון התשמ"א

ברכות עד בלי די

לכב' הדיין המצויין שייף ועייל, איש חמודות בנעם המדות, מלא על כל גדות
איש האשכולות ידיו רב לו

הרה"ג ר' **אריאל ינאי** שליט"א

יה"ר שיזכה לשובע שמחות נעימות וטובות הוא ורעייתו בניו ובנותיו
וכל אשר לו

גם ברכות יעטה

לכב' ידידנו היקר והנעלה, שייף ועייל, עדית שבעדית
אור מופלא רום מעלה, השוקד באהלה של תורה שעזר רבות להוצאת הספר

הרה"ג ר' **משה יוחאי רז שליט"א**

יה"ר שיזכה לשובע שמחות נעימות וטובות הוא ורעייתו בניו וכל אשר לו

מי שבירך לאבותינו הקדושים הוא יברך וישמור ויעזור
וירומם ויגדל בברכות מרובות לבן דודתנו היקר והנעלה

ה"ה ר' אברהם (אבי) מצליח הי"ו

ורעייתו מרת שלומית הי"ו

שסייעו בידי להוצאת הספר

השי"ת ברחמיו יצליחם בכל מעשי ידיהם
וישפיע שפע ברכה והצלחה לבנותיהם יעל ונעה תחי'
שיזכו לשפע ברכה והצלחה בכל מכל כל. אמן

ברכה והוקרה

לגיסי ואחותי היקרים והנעלים

ר' יחיאל ומיכל למשפחת אדרי הי"ו

ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם והצלחה בלימודים לילדיהם
הדר, דור-דוד ונעה.

*

לע"נ ר' דוד אדרי בן עליזה ז"ל

מרת מרגלית בת מרסל ז"ל

תנצב"ה

נוסכת ברכות

לגיסי ואחותי היקרים והנעלים

ר' מרדכי יוסף וענת הי"ו

השי"ת ישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם

וצליח לילדיהם היקרים: **רועי ואורי** הי"ו, שיעלו מעלה מעלה ויעשו חיל
בלימודיהם, לתפארת עם ישראל. אמן

ברכת ה'

למשפחתנו היקרה והחשובה

רבי ישועה וליזט דרמוני יצ"ו

פרנסה קלה ובשפע, ולהצלחת בניהם ה"ה בנימין, אלון ויעקב ובנותיהם מרים

(מימי), אורלי ואריאלה ונכדיהם שיזכו לכל הברכות והישועות ירוו נחת מכל

יוצאי חלציהם, יזכו לראותם בשמחתם, דשנים ורעננים יהיו, אכ"ר

ברכות לעד

למשפחתנו היקרה

ה"ה מרדכי והילה לוי הי"ו

לפרנסה קלה ובשפע, ברכה והצלחה ולחיי בתם ליאור הי"ו

שיזכו לגדלה לחופה ולמעשים טובים

אכ"ר

ברכת ה'

ידידינו הנכבד והנערץ הר' אליהו ארביב הי"ו

שיזכה לשפע ברכה והצלחה לו ולרעייתו שתחי', ובניו ובנותיו ונכדיו שיזכו לכל

מילי דמיטב אכ"ר

*

לעילוי נשמת הוריו היקרים

ר' עמוס בן רגינה ז"ל נלב"ע כ"ג בסיון התשמ"ז

וזוגתו מרת פורטונה בת רחל ז"ל נלב"ע י"ט באייר התשע"א

ומר חמיו היקר, ר' יוסף עטיה בן גזאלה ז"ל נלב"ע י' בטבת התשנ"ו

תנצב"ה

ידידינו החשוב והנעלה

הר' ברוך בן דוד הי"ו

להצלחתו ולחיי אשתו וברכות לבניו היקרים ה"ה יהודה, יואב-רפאל ואביתר נ"ש

ברכות להוריו היקרים וחמיו וחמותו ורפואה שלמה מעומקא דלבא לאמו מרת

חנה בת מרים הי"ו

*

לע"נ סבו ר' מבורך בן רחל ז"ל

לע"נ סבתו מרת טונינה (טוני) בת כמונה ז"ל

לע"נ הבחור מתן בן רחל ז"ל

תנצב"ה

היטיבה ה' לטובים

הדודים היקרים, ר' יונה ומרים כהן, ר' דוד וסמדר כהן, ר' טל ורות כהן הם

ובניהם ובנותיהם ונכדיהם וכל אשר להם, וברכות לדודה בריגיט כהן הי"ו

שתזכה לחופתה

לע"נ ההורים ר' יעקב בן גזאל הכהן ומרת פורטונה בת רבקה הכהן ז"ל

תנצב"ה

גם ברכות יעטה

לדודים היקרים, מרת דליה דוסטרה, מרת שרה (אירן) כהן, ר' ציון שיליאן, ר' יהודה

ויפה ברכה ר' חיים ושולה שרביט, הם ובניהם ובנותיהם ונכדיהם וכל אשר להם,

לע"נ ר' יצחק שיליאן בן אוסמיג'אן ז"ל לע"נ מרת סולטנה שיליאן בת בגומג'אן ז"ל

לע"נ הדוד ר' דוד שיליאן בן סולטנה ז"ל לע"נ הדוד ר' שמעון הכהן בן טאוס ז"ל

תנצב"ה

כבוד ידידנו היקר והנעלה

ר' אהרן הכהן הי"ו

להצלחתו ורפואתו ולחיי משפחתו, ויזכה לראות ולרוות נחת מכל יוצאי
חלציו. אמן
לע"נ אשתו מרת מזל בת דיה ע"ה
ולע"נ הוריו ע"ה

ברכות שמים מעל

לידידי היקר והנעלה ר' אליהו תשובה הי"ו

יזכה לרוב ברכות והצלחה בכל מעשה ידיו, ויתברך בשפע ברכה והצלחה
בכל מילי דמיטב, ויראה בשמחת כל בניו וצאצאיו הי"ו,
זכות התורה תעמוד להוריו היקרים הי"ו שיזכו לרפואה שלימה. אמן

כבוד חברנו היקר והנעלה ר' אליהו סבן הי"ו

הש"ת ברחמיו יצליחהו, ויזכהו בע"ה לזיווג הגון משורש נשמתו, ויזכה
לפרנסה קלה ובשפע.
לחיי בנותיו היקרות תחי'
ולרפואת מר אביו ר' נסים בן שלביה הי"ו ואמו מרת רבקה בת יאזי הי"ו

לרפואת הדודים היקרים והנכבדים

ר' פליקס (מסעוד) ארביב בן מסעודה הי"ו
ר' אליהו ארביב בן מסעודה הי"ו
ר' ראובן דוסטרה בן פרידא הי"ו

נר אלקים נשמת אדם

לעילוי נשמת ר' ישעיה יחזקאל ב"ר יואל ז"ל
נלב"ע י"א בתשרי התשע"ב
*

ולזכר הנשמות

מוה"ר יואל ב"ר משה זאב גולדנר ז"ל
וזוגתו מרת חיה לאה בת מוהר"ר יצחק ז"ל
ובנם הבחור יצחק ז"ל
שנספו בשואה הי"ד

לזכרון בהיכל ה'

לעילוי נשמת היקר והנעלה, איש תם וסר מרע
ר' יובל זהוראי ז"ל בן שושנה שתחי'
נלב"ע ד' בשבט התשע"א
תנצב"ה

הונצח ע"י חברו, אוהבו כנפשו ר' עמית בן יוסף ללוש הי"ו

גור אלקים גשמת אדם

לע"נ הגה"ק רבי מצליח מאזוז זי"ע הי"ד

לע"נ כ"ק האדמו"ר הגאון רבנו ישראל אביחצירא זי"ע

לע"נ כ"ק האדמו"ר הגאון רבנו מאיר אביחצירא זי"ע

לע"נ הגאון רבנו יהודה חיים יהושע צדקה זי"ע

לע"נ הגאון רבי בן ציון אבא שאול בן בניה זי"ע

לע"נ הראש"ל הגאון רבי מרדכי צמח אליהו זי"ע

לע"נ הגה"ק רבנו חיים חורי זי"ע

לע"נ הגה"ק רבנו ינון חורי זי"ע

לע"נ הגאון רבי אלעזר אביחצירא זצ"ל, הי"ד

לע"נ הגאון הרב חיים מאניס הלוי

בן הר"ר אברהם ישכר הלוי פרדס זצ"ל

לע"נ כ"ק האדמו"ר הגאון הרב יקותיאל יהודה הלברשטם זצ"ל

לע"נ כ"ק האדמו"ר הגאון רבי מנשה קליין בן רחל לאה זצ"ל

לע"נ הגאון רבי נתן גשטטנר בן עמרם זצ"ל

לע"נ הרה"ג ר' דוד נשיא בן שרה זצ"ל

לע"נ ר' נתן הלוי ב"ר שמואל שמעלקא הלוי ז"ל

לע"נ מרת חיה ב"ר שמעון ז"ל

לע"נ ר' אליהו עטיה בן שמאמה ז"ל

לע"נ הדוד היקר יעקב ארביב בן מסעודה ז"ל

לע"נ הדודה מרת מדלן ברבי בת מסעודה ז"ל

לע"נ ר' ישראל מנחם וייס בן טוביה ז"ל

לע"נ מרת לאה משרקי בת שלום לבית גבור ז"ל

לע"נ ה"ה אליהו נחום בן פרחא ז"ל

לע"נ ר' אברהם סמיה בן אורידיה ז"ל

לע"נ מרת יולנדה סבן בת מרים ז"ל

לע"נ ר' נסים סבן בן ג'והרה ז"ל

תנצב"ה

רוב תודות לבית המדרש "רב פעלים" נתניה
בראשות מו"ר הרה"ג הנעלה,
מרבץ תורה בתלמידים,

הרב **אורי סבן** שליט"א

יזכה להרבות פעלים לתורה ולתעודה עוד כהנה
וכהנה מתוך הרחבת הדעת. אמן

וברכה נאמנה לכל חברי מחובשי ספסלי בית
המדרש "רב פעלים", ומתפללי בית הכנסת "בית
יעקב" (סמיה), ובית כנסת "מעשה נסים" בבית

משפחת רבי יואב סבן יצ"ו

